De omnibus agriculturæ partibus, & de Plantarum animaliumq; natura & utilitate lib. XII. non minus Philosophiæ & medicinæ, quàm œconomiæ, agricolationis, pastionumq; studiosis utiles.

Per longo rerum usu exercitatum optimum agricolam & Philosophum PETRUM CRESCENTIENSEM principem Reipub. Bononiensis, probata fide & doctrina conscripti ad Carolum Siciliȩ regem, ante An. CXXX. Ad autoris tempore scripta exemplaria denuò collati & emendati.

Ex Suppellectili Librorum
Joannis Alexandri Kaset

BASILEÆ

PER HENRICHUM PETRI.

Serenissimo & Potentissimo principi D. CAROLO, gratia Dei Hierusalem & Siciliæ regi, PET. Crescentiensis, ciuis Bononiensis, S. D.

Vum considerarem, studiorum amorem, ætatē, uarias occupationes, excellentissime rex, tuæ maiestatis, uisum est, librum componere, qui afferat relaxationem & delectationem animo tuo occupato regnorū negotijs. Et tuis subditis, alijsq; utilitatem, quam solam respexi semper dum scripsi. Nec ignoro maculas inter nitentias, spinasq; inter rosas mixtas esse. Tuæ autem maiestati ad iudicandum trado, ita ut uiuat aut intereat tuæ maiestatis tuorumq; sapientum & in his rebus & in alijs peritissimorum iudicio. Est autem approbatus ab uniuersitatis nostræ Bononiensis omnibus uiris doctissimis in naturalium rerum scientia, & præcipue medicis, quibus magna est cura & diligentia in rebus in rure crescentibus, ex quibus omnis eorum materia est. Rogo igitur ut serena fronte accipiat tua regia maiestas, quod ad nutum & uoluntatem eius scripsi, impeditus quidem multis & arduis reipublicæ Bononiensis negotijs, temporibus illis difficilimis. Tamen non potui tuæ maiestati tā bene de me meritæ negare, onus suscipere multo uiribus meis grauius. Igitur me ad ruris habitationē transtuli iam plusquàm septuaginta annos natus, ut morem gererem tibi regi Illustrissimo, cœlestis regis auxilio qui solus regnat & gubernat omnia. Valeat tua maiestas, & me humilem seruulum gratia & dilectione & fauore pergat fouere, paratum semper ad nutum & mandata obedire. Bononiæ ex rusculo nostro suburbano.

Index eorum omnium

quæ libro insunt.

arborum

equi

nebulis

uites

FINIS.

PETRI CRESCENTIENSIS, DE AGRICVLTVRA, OMNIBUSQ; PLANTARUM, & ANIMALIUM GENERIBUS, Lib. I.

PRAEFATIO.

VM ex uirtute prudentiæ, quæ inter bonum & malum caute discernit, humanus informetur animus, ad utilis et delectabilis cognitionem: & in terrenis rebus pacificus & tranquillus status imprimis utilis, dulcis & delectabilis reperiatur: merito hic totis uiribus quærendus est, & inuētus tanquam thesaurus inextimabilis cum multa humilitate & patientia conseruandus: per eum nanque facile benigna dei dilectio prouocatur, uita hominis illæsa tute seruatur, & rerum abundans copia utiliter procuratur. Hunc tamen impij uiri non quærunt, & inuentum superbia seu alio detestabili uitio cœcati lacerant: quare licet eorum fortuna prospera sæpe uideatur ad tempus, perit tandem, nec dimidiat dies suos. Viri autē pacifici & humiles, licet quandoq; læsi fuerint, tamen uiuunt, & apud deum & homines gratiam inuenientes tandem impiorum hæreditant terram. Ego itaq; Petrus ex Crescentia natus ciuis Bononiensis, qui tempus adolescentiæ in logica, medicina, & scientia naturali totum consumpsi, & demum nobili legum scientiæ insudaui, pacifici status anxius post flendum schisma illius egregiæ urbis, quæ uero & sibi proprio nomine Bononia, id est, bona per omnia, in omnibus mundi finibus dicebatur, cognoui quod mutata unitate, ac statu pacifico, in dissensionē odium & liuorē, non erat iustū ipsius peruersæ diuisionis immisceri negocijs. Ideoq; annis triginta diuersas per prouincias cum earum rectoribus circuiui, subiectis libenter iusticiam tribuens, rectoribus fidele cōsilium, & ciuitates in suo iure ac statu pacifice pro posse cōseruans, multosq; libros antiquorum & nouorum prudentum perlegi, & diuersas ac uarias operationes colentium rura uidi. Demum ciuitate diuina gratia quodammodo reformata, tædio latæ circuitionis & læse libertatis affectus ad propria redij, ac cernens, quod omnium rerum ex quibus aliquid acquiritur, nihil est agricultura melius, nihil uberius, nihil dulcius, nihil homini libero dignius: ut ait Tullius. Et cognoscens, quod in cultu ruris status facile inuenitur trāquillus, excitatur de ignauia, & proximorū læsio euitatur, amplius, quod cultu ruris exquisitaq; doctrina perquam facilius & abundantius utilitas percipitur, & delectatio procuratur, quoniam si negligenter & sine certa industria singula consueto more colantur, uiris bonis (qui de suarum possessionum redditibus sine cuiuscunq; læsione iuste uiuere uelint) merito appetenda est, ad cultum ruris mentem animumq; conuerti. Et implorato dei omnipotentis auxilio, actus & commoda eius & cuiuslibet generis agrorum & plantarum atque animalium

doctrinam obscure & imperfecte ab antiquis traditam & modernis satis incognitam, de sola Christi liberalitate confisus, dilucide tam secundū prudētum naturalis philosophię sententias ac rationes apertas, quā ex approbatis experientijs tradere in scriptis proposui. Opusculum hoc porrò duodecim continet libros. Primus quidem est de locis habitabilibus elegēdis, & de curijs, domibus, & his qui habitationi sunt necessaria faciendis. Secūdus de natura plantarum & rerum cōmunium cultui cuiuslibet generis agrorum. Tertius de campestribus agris. Quartus de uineis & uino. Quintus de arboribus. Sextus de hortis. Septimus de pratis & nemoribus. Octauus de uiridarijs & rebus delectabilibus ex arboribus, herbis, & fructu ipsarum artificiose agendis. Nonus de omnibus animalibus quæ nutriuntur in uillis. Decimus de diuersis modis artibusq; capiendi animalia fera. Vndecimus de regulis operationum ruris. In duodecimo cōpendiosa fit cōmemoratio de his omnibus quę singulis mēsibus in rure sunt agēda.

De cognitione bonitatis loci habitabilis quidq; empturo agrum primo spectandum sit, Cap. I.

QVoniam cultus ruris, propter continuos eius labores, præcipue fortitudinem habitantium requirit, idcirco conueniens mihi uisum est in hoc primo libro doctrinam tradere de his quę ad cognitionem salutis locorum habitabilium spectant, & de quibusdam habitationi necessarijs. Nam corpora hominum quibuscunq; commodis pecuniarijs debent prę́ferri. Dicam itaq; in primis de cognitione bonitatis loci habitabilis in cōmuni, quę quidem attenditur circa quinq;, uidelicet penes aëris puritatem, uentorum impetuositatem, aquę salubritatem, situs qualitatē, & terrę fœcūditatem. quorum quatuor in hoc primo libro tractantur, quintum uero traditur in secundo, quę omnia diligenter consideranda sunt antequam in emptionem prędiorū & fabricam domorum pecunia collata, uelox postmodum cum personarum detrimento aut rei familiaris damno, pœnitentia non sperata sequatur.

De aëre & cognitione bonitatis & malitiæ eius, Cap. II.

AEr medicis & philosophis testibus, est unum ex elementis generatorum, cuius naturalis locus est circundās aquā, & ab elemēto ignis circūdatus, & est eius natura calida & humida, si nulla extrinseca causa eā cōuerterit, cuius quidem esse in generatis iuuat, ut alleuientur & rarificentur & ad superiora eleuentur.

uentur. Circa cognitionem bonitatis aëris animaduertendum est, ne sit putrefactus, & nimis calidus, non distemperate humidus, nec etiam nimis siccus. Nam aër putrefactus putrefacit humores, & incipit humorem putrefacere qui cordi circundatus est, quoniã ad ipsum propinquius accedit, & aër fortiter calefactus iuncturas laxat, & humores resoluit, & in siti augmentum prestat, & resoluit spiritum, & deijcit uirtutes, & prohibet digestionem, propterea quod calorem innatum resoluit, qui est instrumentum naturale, & colorem citrinum efficit, propter quod humores resoluit sanguineos colorem rubificantes, & quia facit choleram alios superare humores, et cor calefacit calore extraneo, et facit humores fluere, & ipsos putrefacit, & defert eos ad concauitates, & mẽbra debilia, & corporibus sanis non est bonus, confert tamen hydropicis & paraliticis, & spasmo humido. Aër uero frigidus calorem innatum ad interiora redire facit, & facit catarrhum, & debilitat neruos, & tracheam arteriam magno lędit impedimento, & digestionem efficit fortem, & omnes occultas operationes efficit fortiores, & exiccat appetitum, & ad ultimum, sanis conuenientior est quàm aër multæ caliditatis. Aër uero humidus plurium complexioni est bonus, & colorem efficit bonum & cutem, & reddit eam mollem, & poros dimittit apertos, sed ad putrefactionem pręparat. Et siccus quidem existit huic contrarius. Prędictis itaq; diligenter consideratis, constat aëris temperatam mediocritatem & claritatẽ quantum possibile est requirendam esse. Aër nanq; si bonus est temperatus & clarus, nec substantia extranea temperamento spiritus contraria ei admiscetur, est salutem efficiens habitantium, & cõseruans, & plantę (ut ait Albertus) ab eo proportionabiliter conualescunt, & fructificant. Si uero malus est, & ei misceantur uapores lacuum & stagnorũ quibus turbatur, contrarium operatur & tristificat animam & commiscet humores, & plantas corrũpit, & ideo uenti urentes, & pruinę mortificantes lędunt & destruunt plantas, & in summa secundum Auicen. Omnis aër qui cito infrigidatur, cum sol occidit, & cito calefit, cum ipse oritur, est subtilis: qui uero huic est cõtrarius, existit econtrario, deinde deterior est omnibus ille aër qui cor constringit, & aëris angustat attractionem, præter hæc uero dicit Palladius, quod aëris salubritatem declarant loca ab infimis uallibus libera, & nebularum noctibus absoluta, & habitantium corpora cõsiderata, si enim eis color sanus inest, capitis firma synceritas, inoffensum lumen oculorũ, purus auditus, si fauces liquidę uocis commeatum exercent: his signis benignitas aëris comprobatur, contraria uero noxium illius cœli spiritum confitentur.

De uentis & bonitatis & malitiæ ipsorum cognitione, Caput III.

Sermo de uentis, & de eo quod uentorum causa generatur, duobus existit modis, scilicet uniuersalis & absolutus, & sermo secundùm illum qui unicuiq; ciuitati proprius existit. Vniuersalis uero sermo est, quod meridionalis secũdum situm plurium ciuitatum & locorũ calidus est & humidus, scilicet

calidus propterea quod à parte solis uenit, & humidus propter mare meridionale, quod pertranseunt: quare operatur in eo sol fortiter, & euaporant ex eo uapores qui uentis admiscentur. Et ideo uenti meridionales debilitant & laxant uires, & aperiunt poros, & turbant humores, & mouent eos ab interioribus ad exteriora, & in sensibus efficiunt grauitatem, & exituras corrumpunt, & recidiuationes ęgritudinum efficiunt: febres putridas efficiunt & debilitant, & mouent epilepsiam, & afferunt somnum, sed non exasperant guttur. Septentrionales uero uenti sunt frigidi, eo quod transeunt super mõtes & terras frigidas multarum niuium: & sunt sicci, propter quod eis non multi associantur uapores, quoniam resolutio à parte septentrionis fit minus, & transeunt uapores secundum plurimum super aquas congelatas, aut super deserta, quare uentus iste corroborat & indurat, & quę manifeste fluunt prohibet, & claudit poros, & digestiuam uirtutem fortem efficit, & constringit uētrem & indurat, & prouocat urinam, & aërem putridum et pestilentialem sanat. Cum uero meridionalis septentrionalem pręcedit, et sequitur eũ septentrionalis, accidit à meridionali fluxus, & à septentrionali expressio, ideoq; multiplicantur tunc fluxus materierum & capitis pectorisq; ęgritudines. Et orientales quidem inter caliditatem & frigiditatem sunt temperati, sed sunt occidentalibus sicciores. Septentrionales quidem orientis minus habent maria quàm septentrionales occidentis. Venti orientales si in postremo noctis & in principio diei flauerint, uenient ab aëre qui iam temperatus est, propter solē & subtiliatus ab eo, & eius humiditas iam fuit imminuta: ideoq; sunt sicciores & subtiliores, quod si in fine diei & principio noctis flauerint, erit res contraria. Orientales tamen occidentalibus uniuersaliter semper existunt meliores: occidētales uero parum plus sunt humidi quàm orientales, quoniam super maria transeunt: quod si flauerint in fine noctis & in principio diei, uenient ab aëre in quo sol operatus non fuit, spissiores igitur & grossiores erunt, quod si in fine diei, & principio noctis flauerint, erit res contraria. Pręedictorum autem uentorum iudicia propter alias res quandoque mutantur, est enim in quibusdam ciuitatibus & locis conueniens, ut uenti meridionales sint frigidiores cum eisdem fuerint montes niuosi à parte meridiei, & cõuerterint se uenti meridionales ad frigiditatem, eo quod super eos transeant, & est cum septentrionales meridionalibus calidiores existunt, cum circa deserta fuerint adducta.

De aqua

De aqua, quæ animalibus conuenit, & cognitione bonitatis uel malitiæ eius, Caput IIII.

AQua est alterum ex elementis generatorum, et eius quidem locus naturalis est, ut sit circundans terram, & circundata ab aëre cum in suis sitibus naturalibus permanserit, quæ frigida est & humida, si nulla causa extrinseca ei cõtraria fuerit. Et ipsa quidem in generatis iuuamentum præstat ad figurandas formas, humidum enim licet ad formas figuratas cito amittat, cito tamen eas recipit, sicut siccum terrestre, licet difficulter eas recipiat, duriter tamen retinet eas. Cunque humidum aqueum & siccum terreum ad se inuicem temperauerint, adipiscetur siccum ab humido ut cito suscipiat & facile figuram: & humidum aqueum acquiret à sicco ut retineat fortiter, quod in eo accidit ex ratificatione & æquatione & figurationibus, & propter humidum prohibetur siccum à sua separatione, & propter siccum prohibetur humidum à sua fluxibilitate. Duplex est aquæ consideratio in hac scientia, alia enim aqua conuenit incolis, alia uero plantis. Et primo quidem de ea quę hominibus est salubris sermonem faciam utilem. Aquæ igitur, secundum medicos, quæ sunt alijs meliores, sunt aquæ fontium terræ liberæ, in quibus nulla dispositionum & qualitatum extranearum superat, aut aquæ quæ sunt petrosæ quæ sunt digniores, ne terrestri putrefactione putrescant, illa tamen aqua quæ est terræ liberæ melior est petrosa, dum tamen sit currens & soli & uentis discooperta: ex his enim nobilitatem acquirit, neque omnis discurrens, sed illa quæ super lutum liberum non fœtidum nec lacuosum incedit, nam hæc melior est ea quæ supra petras fluit, lutum enim mundat aquam ac extrahit & aufert ab ea res extraneas sibi admixtas, & colat ipsam: sed lapides non faciunt illud quod si hæc aqua fuerit multa & forti currerit motu, quæ propter sui multitudinem illud quod ei admiscetur in suam conuertit naturam, & quæ suo cursu ad orientem tendit, erit melior alijs aquis, & quanto magis à suo multum elongabitur principio, & post hanc quæ ad septentrionem uadit. Illa nanque quę ad occidentem tendit & meridiem est mala, & proprie cum meridionales sufflauerint uenti, & illa quidem quę à locis descẽdit altis cum alijs bonitatibus est melior, & talis est ferè semper dulcis, & est in pondere leuis & cito infrigidatur & cito calefit, propterea quod

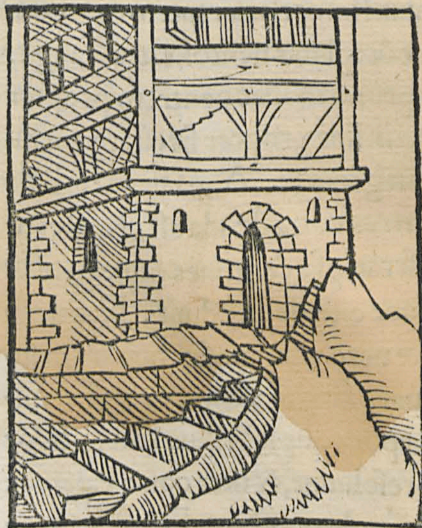
est resoluta, frigida in hyeme & calida in æstate, in qua nullo modo sapor aliquis superat, nec ullus odor, & quod in ea coquitur, cito coquitur, & cito dissoluitur. Debes autem scire, quod pondus est ex experimentis adiuuantibus ad cognoscendum aquæ dispositionem: aqua enim quæ est leuior in plurimis dispositione est melior. Pondus autem per mensuram cognoscitur, cognoscitur etiam si in duabus aquis diuersis duo panni unius ponderis madefiunt, & postea uehementer siccentur, deinde ponderentur: nam aqua cuius pondus fuerit leuior, est melior. Sublimatio quidem & distillatio aquas rectificant malas, & similiter decoctio: aqua enim cocta (ut testantur sapientes) minoris est inflationis & uelocioris descensionis, nam decoctio substantiæ acquirit subtilitatē, & ideo clarificatur desuper, & grossum terrestre descendit ad imum, nam commixtiones terrestres leuiter à substantia subtili descendunt: sed à spisso & uiscoso non facile descendunt. Ex aquis quoq; laudabilibus sunt aquæ pluuiæ, & præcipue illæ quæ cum tonitruis in æstate descendunt, sed tamen aquæ pluuiali cito aduenit putrefactio, licet sit aqua melior: propterea quod est ualde subtilis, & fit eius putredo causa putrescendi humores, & impedit pectus & uocem, nam omnis subtilis substantia promptius recipit passionem. Si aqua pluuialis plus ebullierit eius putrefactionis receptio minuetur. Acetosa quoque cum comeduntur putrefactioni opponuntur, & ab impedimento eius securitatem faciunt. Aquæ uero puteorum & aquæ ductuum sunt malæ, comparatione aquarum fontium, sunt enim aquæ constrictæ terrestritates longo recipientes tempore. Ex eis tamen illæ deteriores sunt quibus ex plumbo uiæ factæ fuerint, quoniā ex eius uirtute aliquid adsumunt, unde frequenter ad dyssenteriam inducunt. Aqua autem paludis deterior est aqua putei, quia manatio aquæ putei acuitur, propter illud quod de ipsa extrahitur, unde perdurat eius motus & non multum moratur in constrictione, nec manet in locis unde manat longo tempore. Aqua uero paludis, propterea quod longo tempore moratur in foraminibus terræ putrefacientis, & eius motus in manando & egrediendo est tardus, & non est nisi in terra corrupta & putrida, mala est. Aquæ uero lacuales, stantes, præcipue discoopertæ malæ sunt & graues, quia in hyeme non infrigidantur nisi per niues: ideoq; generant phlegma. Et quia calefiunt in æstate propter solem, & putrefactionem generant choleram. Et propter spissitudinem quidem ipsarum & commixtionem terrestrium cum eis, & propter resolutionem subtilis earum, generātur in eis qui eas bibunt splenis mali affectus, & interiora ipsorum ingrossantur, & eorum extrema macrescunt, & humeri & collū, et comedendi desideriū in eis superat sitis, & constringuntur eorum uentres, & difficile uomere possunt, & quandoque perueniunt ad hydropisim, propterea quod aquositas in eis retinetur, & quandoq; ad apostemata pulmonis & splenis & ad dissenteriam, & ipsorum epar debile reddit, & in eis multæ aliæ ægritudines generant, & mulieres raro impregnantur, & cum difficultate pariunt, & pariūt pueros apostemosos, & freqūter fit in

eis mola

eis mola & impregnatio mendosa, & eorum pueri sæpe patiuntur uarices & crurum insanabilia ulcera, & quartanis abundant, & multas alias ægritudines patiuntur, & in senibus febres fiunt adurentes, propter siccitatem naturarum ipsarum. Aquæ præterea quibus admiscetur metallica qualitas, aut eius simile, & aquæ sanguisugales omnes malæ sunt uniuersaliter, licet in quibusdam ægritudinibus afferant iuuamentum: aqua enim in qua superat uirtus ferri, iuuamentum præstat in hoc ut interioribus fortitudo tribuatur, & ut dissenteria prohibeatur, & ut uirtutes desideratiuæ omnes procedant. Aquæ niuosæ & glaciales sunt grossę: nix uero & aqua glacialis cum munda fuerit, non commixta alteri rei uirtutem habenti malam, siue soluatur & fiat ex ea aqua, siue mittatur ipsa in aquam erit bona, nocet tamen dolores habentibus neruorum: sed cum coquitur ad bonitatem redit. Quod si aqua glacialis ex aquis malis fuerit, aut nix uirtutem contrahens malam & extraneam à locis in quibus ceciderit, erit mala. Aqua pręterea temperate frigida sanis melior est aquis omnibus, licet neruos impediat, & apostemata in interioribus habentibus lędat: ipsa enim appetitum excitat, & stomachum fortem efficit. Aqua enim calida digestionem corrumpit, & facit natare cibum in stomacho, & ad hydropisim adducit & hecticam & consumit corpus. Aqua calefacta tepida efficit nauseam, & cum fuerit calidior quàm hæc, & in ieiunio bibita multotiens, stomachum lauabit, & uentrem soluet, eam tamen frequenter bibere est malum, quia stomachi uirtutem debilitat. Illa uero quæ multum est calida, colicam resoluit & splenis uentositates frangit. Aqua uero salsa macrescere facit & exiccat, & primo mouet uentrem propter uim radendi quę in ea existit, postea stringit eum in fine propter siccitatem naturę eius, & corrumpit sanguinem, ideoq; pruritum generat. Aqua uero turbida lapidem generat & opilationes, ideo post ipsam res comedenda est prouocatiua, licet solutum uentrem habenti plerunq; conferat ipsa, & omnes aquę grossæ & graues, propterea quod in uentre morantur nec cito descendunt. Eius uero theriacæ existunt res unctuosę & dulces. Aquæ uero alumniosæ mulierum superfluitatem currere non permittunt, neque spuere sanguinem, & prohibent illud quod de hęmorrhoidibus egreditur, sed corpora quę febribus sunt apta fortiter ad eas perducunt, & ferè quidem splenem resoluunt, & non coire ualentes adiuuant. Aereę uero corruptioni complexionis utiles existunt. Emendatur autem aqua si uehementer coletur, & coquere quidem aquam eam, quandoq; colat, ut dictum est, & inter purę aquę substantiam & id quod ei admiscetur separationem facit, & maius hoc toto est ipsam sublimando stillare. Aquam uero cum uino bibere utile est, ex eo quod eius remouet maliciam, cum ipsius malicia fuerit ex genere paucę penetrationis. Aqua etiam cum pauca fuerit & nō inuenitur temperata cum aceto erit bibenda, & proprie in ęstate, quoniam hoc à multo excusat potu. Aqua propterea salsa cum aceto bibenda est, & syrupo acetoso, in quam siliquæ & mirthi grana sunt proijcienda, & sorbę, & post aluminosam quidē

aquam & ponticam bibendum est totum id quod naturam soluit, uinum quoq; est ex eo quod post ipsam potatum confert. Super amaram quoq; exhibēda sunt dulcia & unctuosa. Ante aquam stantem & palustrem, in qua existit putrefactio, non sunt gustanda nutrientia calida, super quam stiptica sunt exhibenda ex fructibus frigidis, sicut citonia, & maciana, & cotula. Super aquas quoque grossas & turbidas utendum est allio, & ex eo etiam quod eas clarificat est alumen, & ex eis quoq; quę diuersarum aquarum remouent malitiam sunt cepę, quoniam sunt ut theriaca, & proprie cepę cum aceto & alleo, etiam & ex frigidis rebus sunt lactucę. Solet autem quandoq; (ut Palladius ait) occultiorem noxam tectior inferre aquarum natura, quę prędictis rationibus discerni non potest. Ideoq; ipsas ex incolarum salubritate noscamus, si fauces bibentium puræ sint, si sanum caput, si in pulmonibus aut thorace, aut rara, aut nulla est causatio, si uenter, aut uiscera, aut latera siue renes nullo dolore, aut inflatione uexātur, si uitia nulla uesicę sint. Hæc & similia si apud incolas pro maiori parte constare uidebis, nec de aëre aliquid nec de fontibus suspiceris.

De situ loci habitabilis, & de cognitione bonitatis & malitiæ eius, Cap. V.

HAbitationum seu terrarum situs duplex cōsideratio est, una quidem ratione salutis habitatorum, altera ratione fœcunditatis agrorum, & primo de primi situs natura dicetur. Sciendum est itaque, ut ait Auicēna, quod locorum habitabilium dispositiones in corporibus diuersificantur causa altitudinum & profunditatum in ipsis, & causa dispositionis ipsius terrę, si est lutosa, aut humefacta, aut cretosa, aut si est in ea uirtus mineræ, & dispositio multitudinis aquarum, aut paucitatis earum, & dispositionis eorum quæ in eis uicinantur, sicut arborum, & uinearum, aut fouearum, aut cadauerum, aut horum similium, & ex montium & marium uicinitate. Loca habitabilia calida nigrificant capillos & incrispant, & cum in eis maxima fuerit resolutio, & minuet humiditas adueniet q; seniū cito sicut in terra nigrorū, illis nanq; qui ibi morantur aduenit senium in annis triginta & eorū corda sunt timida, ꝓpterea quod spiritus multum resoluitur. In locis habitabilibus frigidis sunt corda audacię maioris, & melius digerētes, quę si fuerint humida, erūt ibi morātes grossi et carnosi, & multa abundātes adipe: quorū uenę erūt ꝓfundę & occultę, et ipsi erūt teneri & albi. In locis habitabilibus humidis

midis morantes pulchrarum sunt facierum, quorum cutes sunt lenes, & cum exercitantur cito aduenit lassitudo, & eorum ęstas non multum calefit, nec hyems ualde infrigidat, & eis aduenient febres multę in ore & uentre, & sanguinis multus exitus ex menstruis & hæmorrhoidibus, & multiplicatur epilepsia. In locis habitabilibus siccis morantium exiccantur complexiones, & ipsorum obfuscantur cutes & exiccantur, & eorum cerebris cito aduenit siccitas, & eorum æstas est ualde calida, & hyems multum frigida. In locis habitabilibus altis morantes sunt sani & fortes, laboris multum patientes, & uiuunt diu. In locis habitabilibus profundis morantes, in uaporositate multa existunt & epatis debilitate, & aquis abundant non frigidis, & proprie si fuerint stantes, ut aquæ lacuum aut stagnorũ, & eorum aër est malus. De locis habitabilibus petrosis & discoopertis, horũ aëres in ęstate sunt ualde calidi, & in hyeme multum frigidi, & eorum corpora sunt dura, solida, & multorum capillorũ, fortia, & iuncturæ manifestæ, & uincit in eis siccitas, & sunt multum uigilantes, & sunt malorum morum, inobedientes, & est in eis bellorum fortitudo, & solertia in artibus & acuitas. In locis montuosis niuosis morantium, iudicium est sicut iudicium aliarum terrarum frigidarum, & eorum terræ uentosæ, & dum nix moratur generantur in eis boni uenti, sed cum nix resoluitur, si mõtes habeant qui uentos prohibeant, fiunt uaporosa. In locis habitabilibus marinis temperatur caliditas & frigiditas, propter suæ humiditatis ad passionem inobedientiam. Habitantium in locis septentrionalibus, iudicium est sicut iudicium ciuitatum & temporum frigidorum, in quibus multiplicantur constringendi & comprimendi ægritudines, & multiplicantur in eis humores in occulto corporis cõgregati, & solet in eis esse digestiuę bonitas, & uitæ longitudo. In corporibus propterea eorum ulcera sanantur, propter eorum fortitudinem, & sanguinis eorum bonitatem, & propterea quod exterius nõ est causa quę ea laxat, aut quę ea detegat, sed propter multam caliditatem cordium eorum, sunt in eis mores lupini. Habitantium in locis meridionalibus iudicia sunt iudicia terrarum & temporum calidorum, plurimum autem aquarum quæ sunt in eis est salsum & sulphureum, & capita morantium in ipsis sunt plena humidis materijs, quoniam meridies hoc operatur. Et eorum uentres sunt soluti, propter illud quod ab eorum capitibus ad stomachos descendit, membra quoque eorum sunt lassa & debilia, & sensus ipsorum graues, & desyderia etiam comedendi & bibendi debilia, & quolibet uino grauantur, & propterea quod capita eorum & stomachi debilia existũt, ulcera quoque eorum duriter sanantur & mollificantur, mulieribus quoque accidit multus sanguinis menstrui exitus, nec constringitur nisi cum magna difficultate, & frequenter abortiunt, propter multitudinem ægritudinum earum, uiris quoque accidit a uentre sanguinis exitus & hæmorrhoides, & ophtalmia humida, quę cito sanantur, senibus uero in prima senectute cum transeunt quinquaginta annos, accidit paralisis, ꝓpter eorũ catarrhos, & accidit frequenter eis, ꝓpterea quod

quod sunt eorum capita plena, asma & epilepsia, & accidũt eis febres, in quibus caliditas & frigiditas coniunguntur, & febres longæ hyemales & nocturnæ. Acutę uero febres parum accidunt eis, propterea quod eorum uentres multum resoluũtur, & dissoluitur subtile quod est in ipsorum humoribus. De locis habitabilibus orientalibus, ciuitas quę est ab oriente aperta, & in oppositione posita, est sana & boni aëris, sol enim in principio diei super eam leuatur, & aërem eius clarificat, postea recedit ab ea, aëre iam clarificato, & exufflant super eam uenti subtiles quos permittit eis sol, deinde ipsemet eos sequitur, & conueniunt eorũ motus. De locis habitabilibus occidentalibus in ciuitate quæ ab occidente est discooperta, & est ab oriente cooperta non uenit ad eam sol nisi tarde, & illico cum uenit ad ipsam incipit elongari ab ea, quia non ei appropinquando incedit, nõ ergo eius subtiliat aërem nec exiccat, sed dimittit ipsum humidum, grossum, & si uentos ei mittit, mittit eos ab occidente & in nocte, iudicia ergo ipsarum sunt iudicia ciuitatum humidarum complexionum, caliditatem habentium temperatam, grossam, & nisi esset propter illud quod ex spissitudine prouenit aëris earum natura ueris naturæ similis existeret, sanitas uero in eis minus existit quã in terris orientalibus, cum diminutione multa. Quare qui loca eligit habitabilia cognoscere debet terram ciuitatis, uel loci alterius habitandi, & quomodo eius existit dispositio secundum altitudinem & profunditatem, & discoopertu-ram, aut coopertur am & eius aquam & substantiam aquæ ipsius, & quomodo existit secundum sui propalationẽ eius & discooperturam, aut secundum sui occultationem & ipsius profunditatem, & si sit uentis exposita, aut in terra profunda, & debes cognoscere uentos ibi flantes, si sint sani frigidi, & quid ei sit uitium ex maribus, & pelagis, & montibus & mineris. Et debet scire qualis sit terra secundum sanitatem & ægritudinem, & quæ ægritudines illic commorãtibus euenire solent, & debet cognoscere illic commorantium fortitudines, & eorum desideria & digestiuam, & nutrimentorum eorum bonitatem. Et quomodo eius existit structura, & si sit ampla & spaciosa, aut sit introitus angustus, post hoc oportet ut fenestræ & portæ sint orientales & septentrionales, sitque illud unde magis solicitari debet, ut uenti orientales structuras ingredi ualeant, & ut sol ad unumquenque locum intrare queat qui ibi existit, quoniam ipse est qui aërem rectificat, uicinitas quoque aquarum dulcium nobilium currentium multarum mundarum, & quæ in hyeme calefiant & æstate infrigidantur & diuersæ ab eis quæ occultãtur, est res conueniens & adiutorium præbens. De situ uillæ, id est, domus, tam ratione habitatorum quàm fructuum scribit egregię Varro. Villã ædificandam potissimum intra septa uillę habeat aquam, si non quàm proxime, quæ ibi sit nata uel perennis influatur. Si uero aqua non est uiua, cisternæ faciendæ sub tectis, & lacus sub diuo ex altero loco, ut homines ex altero ut pecus uti possint. Dandã operam ut potissimũ sub radice mõtis syluestris uilla ponat, ubi pastiones sunt latę, aut ubi uẽti saluberrimi flabũt, quę posita est ad exortus ęquinoctiales

noctiales apertissima, quod æstate habet umbram, hyeme solem. Si cogaris prope flumen ædificare, curãdum est ne aduersus eum ponas, hyeme enim fit uehementer frigida, & æstate non salubris. Animaduertendum est si iuxta erunt loca palustria, & propter easdem causas, & quia cum arescant crescunt animalia quędam minuta, quę non possunt oculi cõsequi, & per aëra intus in corpus per os & nares perueniunt, & efficiunt difficiles morbos, item scropha, uitandum est, inquit, ne in eam partem spectet uilla ex qua uẽtus grauior afflare solet, ne in conualle caua, sed potius in sublimi loco ędifices, eo quod cum perflatur, si quod est ibi aduersarium facilius discutitur. Propterea locus qui à sole tota die illustratur salubrior est, quia & bestiolæ si quæ prope nascuntur & inferuntur aut flatu aut aritudine cito pereunt. Nimbi repentini ac torrentis fluuij periculo sunt si illis qui in humilibus ac cauis locis ædificia habent. Ob hoc & propter prędonum manus superiora loca tutiora. In uilla facienda stabula bubula quę in hyeme possint esse calidiora. Itẽ cellas in loco plano ubi uasa uinaria & olearia esse possint. Item ubi condantur fructus aridi, ut granum & fœnum in tabulatis. Item ubi uersetur familia prouidendum, ut fessi opere aut frigore aut calore possint commodissime se in quietem recipere. Villici prope ianuam cellam esse oportet, eumq́ꝫ scire quis introeat aut exeat noctu, quidue ferant, præsertim si hostiarius est nemo. Cato scribit, uillam urbanã pro copia ædificato in bono prędio: si bene ædificaueris, libẽtius & sæpius uenies, fundus melior erit & fructus plus capies, si te uicinitas libenter uidebit, opera facilius locabis, operarios facilius conduces.

De curijs siue tumbis in diuersis locis diuersimode faciendis, Cap. VI.

CVriæ siue tumbę faciendę in rure occasione habitationis domini & rusticorum & ad eam fructuum portandorum, & animalium nutriendorum, quadruplex est consideratio: aut enim locus ubi curiam facere cõstituimus situs est inter alios domos uillę, aut est ab eisdem remotus: iterum aut in plano aut in montibus, rursus aut est in loco tuto, aut periculoso positus, siquidem inter alias domos uillę situs est, curia non tanta eget fortitudine & munitione clausurę quia minus est furum insidijs expositus locus talis: & quia proximũ habet uicinorum auxilium, si fuerit necessitas quæpiam. Si uero est ab alijs domibus in loco solitario segregatus, conuenientibus foueis, ripis & sepibus undiq́ꝫ cingendus est propter oppositas rationes. Quod si est in plano, si quidem nimis depresso per totam curiam terra cumulanda est aliunde, & pluuię in eam cadentes inde possint facile deriuari. Si uero in montibus fuerit, ubi mons foueis aquosis muniri non possit, eligatur locus cui nisi per ordinatum introitum sit asper accessus, ut quę fossarum circuitu muniri non potest, seueritate rupis & altitudine muniatur. Si autem locus est ab impietate inimicorum tutus, tunc sufficit si talibus solummodo ualletur munitionibus quibus à furibus, qui etiam plerumq́ꝫ pacis insidiantur tempore, securus existat. Et cum in parte periculosa fuerit, si quidem ualde

dem ualde potētibus inimicis expositus, tutius erit locum desertum ad tempus relinquere, quā incaute se & sua morti ciuili aut naturali exponere, nisi forte patremfamilias ad fabricam inexpugnabilis castri uel arcis, diuitiarū moneat multitudo. Si uero beronarij aut debiles inimici partes illas quandoq; intrent & spolient, curia muris aut cōgruo palangato cingatur. Ad quę si domini facultas non sufficit, in uno angulo curię fiat riparum ac foueæ munitio fortis, & super eam ędificetur turris, in qua cum rebus suis se paterfamilias cum colonis tēpore oportuno recipere possit. Præmissis itaq; iam dictis, considerationibus eligendus est locus curiæ in magis idonea parte agrorum, cuius magnitudo talis esse debebit, quæ proportionabiliter colendarum terrarum mensuræ respondeat. Et in toto circuitu fossarum latitudine designata, tantum infra tumbam quantum est dimidię fouęę latitudo undiq; notetur, ibiq; ordine tempore congruo, uidelicet octobris uel nouembris, februarij uel martij, salicum uel populorum, aut ulmorum plantæ quinq; pedibus, uel etiam minus subinuicem æquæ distantes ponantur, deinde foueas persequantur fossores ad interius tumbę terrā uniuersam ponentes, et terram solidam per unum pedem iuxta fossatam uacuam et discoopertam relinquentes, ubi postmodum aliquot ex dictis temporibus spinarum plantę iacentes ponantur, & superducta iterum dicta terra cum uangis & accaronibus, cum secundum formam riparum unum pedem sursum excreuerit, iterum spinarum plantis oppositis super eas terra iterum cumuletur, sicq; agendum est donec ad summitatem ripæ fuerit peruentum. Si uero timeatur de ruina riparum, loco spinarum uel inter ipsas plantas graminis uiridis ponantur radices, sint autem spinarum plantæ tales, quales sunt plantę spinarum. Inde si haberi possunt, ipsæ enim sunt mirabiles ad pungendū, uel sint spinę albæ, aut pruni syluestres, aut plantę rosarum syluestrium, uel domesticarum albarum, rubus uero licet satis fortem faciat sepem, tamen omnes alias suffocat plantas, cum non magnę existunt, & ideo mihi non multum placet, si possint alię ex prædictis haberi. Plurimum autem cauendum est ne inter prædictas spinarum acies, arborum fructiferarum, aliquæ plantæ ponantur, quia desiderio fructuum homines sepes destruunt, & fossata, ita ut talis curia nunquam poterit clausa teneri. Plantę similiter infructuosæ arboris ibidem natę non procuretur augmetū, quia eis crescentibus, spinarum dilecta custodia, ex ipsarum arborum umbris et radicibus, aut omnino periret, aut magnam lęsionem sentiret. Pręterea primo & secundo anno eadem spinarū plantę singulis ęstatis mensibus herbis ibidem natis mundentur, ne ab ipsorum radicibus humore uiolenter attractę plantulę arescere defectu nutrimenti cogantur. Plantę uero salicum, populi uel ulmorum quibus prius dixi esse plantandas, sine dubio in summitate ripę prouenient, quę cum circa se terrę nouę multitudinem habeant, & per earum radices transeant aquæ curię defluentes ad foueas mirabiliter conualescent. Inter quas fieri poterit seps ficta, uel quod melius est statim cumulata ripa, inter eas multitudo spissa plantularum di-

ctarum

ctarum arborum insiguratur. Hęc autem cum conualeant, & incisione atq; plicatura & spissatę fuerint fortem constituunt sepem, seu quasi palangatum quoddam, quod longissimo tempore perdurabit. Stipites uero dictarum arborum primitus palangatarum inter decem pedes in altum eleuare non patiaris, quia ultra modum priuaret curiam, quæ propter salutem habitantium aërem salubrem requirit, solis beneficio & uẽtorum. Eo excepto quod super quolibet tumbę angulo arborem unam quantum ascendere poterit permittas in altum extolli, quoniam hoc curiam plurimũ decorabit, nec pręfatam propter earum paruum numerum inferre poterunt lęsionem. Præterea & duę similiter supra portas dimittantur augeri, ad quorum umbras quiescãt homines tempore magni æstus. His igitur diligẽter obseruatis, sine magnis expensis curia fossatis spinarum sepibus & arborum forti munitione præcincta cum laudabili forma & commoda habitantium curia manebit in cacumine montis. Circa domos fiant sepes ex plantis malorum granatorum, hæc enim plantę loca aspera non formidabunt, quia hęc arbustula modico nutrimento contenta est, & sepem constituit spissam & fortem ex multa pullulatione radicum ipsius. Et uolentibus per eam ingredi pungentibus spinis eius uiriliter se opponit. Et nihilominus fructum utilem & decorẽ singulis annis possessoribus suis præstat. Magnę autem arbores in talibus non conualescunt locis, quia plurimo indigent nutrimento, quod ibi sufficienter haberi non potest ubi terra nimium est saxosa. Veruntamen in locis decliuis montium, ubi est lætum solum, possunt prędictę plantationes & maxime spinarum & ulmorum satis cõuenienter fieri, sed salix & populus in talibus locis non, nisi riuos & sabulum, & terram ualde solutam habeant, non conualescunt ad uotum. Si uero locus tantę frigiditatis existat quod in eo punica arbor uiuere non possit, ex eis claudatur arbustulis aut spinis quæ in regione illa & loco simili experientia indice melius defendantur. De clausura & munitione curiarum quę supra dicta sunt utiliter dixisse sufficiat, de nobilibus autem & mirabilibus munitionibus & tumbis circa curias ex arboribus artificiose faciendis ad librum reseruaui octauum.

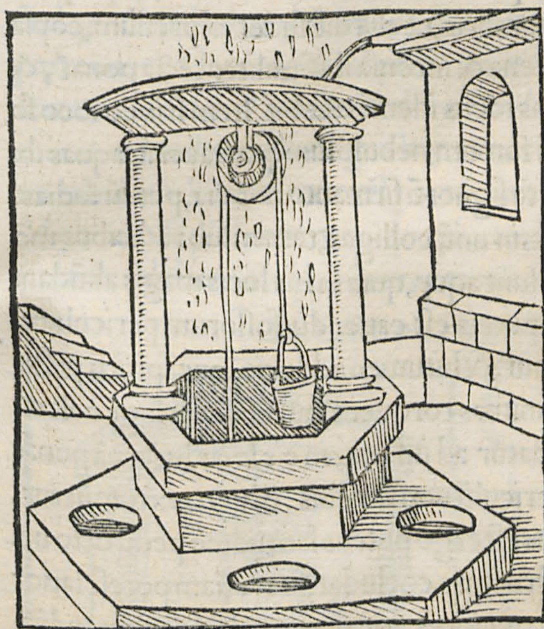
De intrinseca dispositione curiæ, Cap. VII.

Curia prędicta intrinsecus disponatur hoc modo: In medio faciei anterioris fiat ingressus in eam, latitudinis in opposita parte decem pedum ad minus, & eiusdem latitudinis in opposita parte fiat egressus, per quẽ ad aream, uineam, uel agros posteriores eatur. Nam latitudo pręfata sufficit ad currus introitum fœno uel palleis inferẽdis. In locis eisdem portę fiant nobiles uel ignobiles, secundum placitum domini, dum tamen ferreis uectibus & clauibus possint in nocte firmari, supra eis uero fiat coopertura uel domus, ut mundior & siccior seruetur introitus, & ne portę pluuijs & ratione temporis breui putrescant. Pars dimidiæ curię, quę est una parte portarum pro domino disponatur, hoc modo uidelicet, quod iuxta uiam quę curiam diuidit fiat domus, quę lõgam

faciem teneat,& ad posterius parum tendat:& quod domus non capit,suppleat sepis alta uel murus. Si autem domus magna uel parua, murata uel tegulis cooperta uel cannis,secundum domini uoluntatem. Et in ea parte iuxta ripas tumbæ pergularum & uuarum genera nobiliora plantentur, quæ tandem octo uel decem pedibus eleuare in altum poterunt, decorumq; facere pergularium super ripas, adhærens arboribus ante dictas, deinde quinq; uel sex pedibus infra curiam circunquaq; humiles plantentur arbustulæ,ueluti ficus & malagranata, si aëris illius qualitas patitur,& mizelæ,& ciconiorum plantę,per medium uero illius loci plantentur aliquæ plantæ,pirorum & malorum uiginti pedibus ad minus distantes,quæ procedente tempore diuersis pirorum & malorum generibus singulis æstatis & autumni mensibus maturandorum cum diligenti industria inserantur,horum enim uitium & arborum fructus domino specialiter reseruandi,propter fortes clausuras erunt à rusticorum uoraci improbitate securi. In eo etiam loco amœnum formabitur uiridarium, & dominicus hortulus, & apium dilecta societas illæsa seruabitur:& turtures,ericij & lepusculi secundum modos quos in locis suis dicam. In alia uero parte dimidia fiat domus & tuguria iuxta ripas circunquaq;,uel duas partes aut unam tantum occupantia, secũdum exigentiam familiæ colonorum & animalium nutriendorum, curia remanente in media expedita. Domus meliores in una parte deputentur habitationi coloni,& aliæ animalibus ea in parte nutriendis. Iuxta domos rusticorum sit puteus, si fons desit, in parte conuenientiori fiat secundum modos & formam consueto modo conseruatas,dum tamen puteus & fossata curiæ à palude letaminis quantum poterit elongetur,ne fossarum aut letaminis humor putridus per occultos terræ ingrediatur meatus. In alio uero curiæ capite iuxta tuguria bestiarum, palus formetur letaminis maturandi,dominica quantum poterit domo remota. Et si tanta sit domorum nobilitas & potentia,quod dedignetur in eadem curia cum suis habitare colonus,poterit cõmode in prædicto loco si dispositio patitur morari custos,qui uulgo castaldio nominatur, & seorsum in alia parte facere suum locum palacijs & turribus ac uiridarijs decoratum,secundum quod eorum nobilitati & potentiæ crediderit conuenire. Doctrinam autem areæ,hordeorum,& cellæ uinariæ ac columbariæ pallarij stabulorum & tuguriorum fœni seruandi suis locis tradenda reseruo.

De puteis

De puteis & fontibus faciendis, & quomodo aqua reperiatur & probetur, Cap. VIII.

LIcet puteus optime moretur in curia, ut prædictũ est, tum quandoq; propter communem plurium aquę utilitatem, & aliquando propter commoditatem colonorum. Et quia plurimum aqua nõ inuenitur in curia uel in partibus & locis propinquis, aut inuenitur, sed letaminis liquore inficitur, in cãpis extra curias fieri optatur, quod cum acciderit, prouidendum est hoc modo, ubi aqua in superficie aut nõ multum profunde existit. Itaq; de mense augusti septembris aut octobris fodiendus est puteus, quia ubi aqua his non deerit mensibus, nullum alio tempore habebit defectum. Igitur secundum Palladium ante solis ortum his locis quibus aqua quęrendum est, ęqualiter pronus, mento ad solum depresso spectabis orientem, & in quo loco subtili nebula crispum aërem surgere uideris, & uelut rorem spergere, scias in siccis locis ibi aquam latere. Sed terrarum genus considerabis, ut possis de tenuitate & abundantia iudicare. Creta nanq; tenues nec optimi saporis uenas creabit. Sabulo solutus, exiles, insuaues, limosas & spacio altiori submersas. Nigra terra humores & stillicidia nõ magna ex imbribus & liquore collecta, sed saporis egregij. Glareæ mediocres & uenas incertas sed suauitate pręcipuas. Sabulo masculus arena & carbunculus certas & ubertate copiosas. In saxo rubeo bonę & abundãtes sunt. Sed prouidendũ est ne inter ruinas inuentæ refugiant. Sub radicibus montium & in silicibus uberes frigidę & salubres: locis campestribus, salsę, graues, tepidæ & insuaues plerunq;, quarum sapor si optimus fuerit, noueris eam sub terris exordium de monte sumpsisse. Sed in medijs campis montanorum fontium suauitatem frequenter æquat, si umbrãtibus tegatur arbustis. Sunt & hæc signa inuestigandæ aquæ, quibus tũc credimus si nec lacuna est, nec aliquis ibi humor ex consuetudine insidet, iuncus tenuis, salix syluatica, alnus, arundo, hædera, cętera q; quæ humore multum aquosa gignuntur. Locis ergo ubi prędicta reperis signa, pedibus tribus latitudine, altitudine pedũ quinq; fodiatur, & proxime solis occasum uas purum æreum uel plumbeum, interius unctum ponatur, immersum solo fossionis ipsius, tũc super fossam crates facta de uirgulis & frontibus addita terra spacium omne operiatur, sequenti die aperto loco, si in eodem uase sudores inueniantur, aut stillę, aquam ibi esse non dubites. Item si uas figuli siccũ,

nec coctum eadem ratione ponatur, ac similiter operiatur, altero die si aquarum uena proxima fuerit, uas humore concepto soluetur. Item uellus lanę ęque positum & coopertum, si tantum colligit humoris, ut alia die sudet expressum, copiā ibi esse testabitur. Item lucerna oleo plena & incensa ibi similiter tecta ponatᷣ, & si secundo die reperiatur extincta, aquas locus idem habebit. Item si in eo loco focum feceris, & terra uaporata humidū fumum nebulosumq́ꝫ iactauerit, aquas ibi fore cognoscas. His ergo repertis, certa signorū firmante noticia, puteū fodias, & caput aquę requiras, uel si plura sunt, in unū colligas, tamen sub radicibus mōtium in septentrionali parte quęrendę sunt aquę, quia in his locis magis abūdant utilioresq́ꝫ nascuntur. Sed in fodiendis puteis est cauendū fossorum periculum, quoniam terra plerunqꝫ allumen, sulphur, & bitumen adducit, quę spiritū pestis exhalant, & occupatis statim naribus animas torquent, nisi sibi quis fugę uelocitate succurrat. Prius ergo quā descendatur ad infima, in eis locis lucernā ponas accensam, quę si extincta non fuerit, periculū non timebis. Si uero extinguetur, locus mortifer est cauendus. Fodiendus est ergo puteus latitudinē pedū octo uel septem quaqꝫ uersum, ut binos pedes structura cōcludat, fieri etiam potest latior seu strictior, secundū quod plures aut pauciores aquam ex eo haurire intendūt, & secundū multitudinem & paruitatem uenarū. Si aqua limosa sit, salis admixtione corrigitur, sed dum foditur puteus, si terra non stabit, uitio generis dissoluta, aut humore laxabitur, tabulas obijcies undiqꝫ directas, & eas trāsuersis uectibus sustinebis, ne fodientes ruina concludat. Potest etiam in talibus locis melius sine fossorū periculo fieri, uidelicet quod fiat ex assidibus rota duplex & fortis ad putei latitudinem, super aquā fiat murus altitudine unius puncti, antequā puteus fodiatur, deinde ipsius fossor cum instrumentis ferreis in medio existens sub muro fodiat, & ipsum usqꝫ ad terrę ęqualitatē faciat alias ascendere, & iterum tandem murat & fodiat terram & tādem aquā extrahat, donec puteus sit perfectus. Sed qui in alto sunt putei, perforatis usqꝫ ad infimam partem terris, ad loca inferiora possint uitia fontis exire, si uallis subiectę natura permittat. Aquam uero nouam putei sic probabis in æreo uase nitido sparges, & si maculam non fecerit, probabilis indicabitur. Item decocta æneo uasculo, si arenam uel limum non relinquit in fundo, utilis erit. Item, si legumina cito ualebit excoquere, uel si colore perlucido carens musto & omni labe pollutionis alienę.

De aquæ ductu faciendo, Cap. IX.

CVm uero ducēda est aqua, ait Palladius, ducatur aut forma structili, aut plumbeis fistulis, aut cannalibus, aut fictilibus tubis. Si per formam structualem solidandus est cannalis, ne per rimas aqua possit elabi, cuius magnitudo pro aquę mensura facienda est. Si per planum ueniet, intra centenos uel sexagenos pedes sensim reclinetur structura sexquipede, ut uim possit habere currēdi, si quis mons interiectus occurrerit, aut per latera eius aquam ducemus obliquā, aut ad aquę caput speluncas librabimus, per quas structura perueniat.

Sed

Sed si se uallis interserat, erectas pilas uel arcus usq; ad aquę iusta uestigia cōstruemus, aut plumbeis fistulis clausam deijci patiemur, & explicita ualle cōsurgere. Sed quod est salubrius & utilius, fictilibus cōducitur, ut duobus digitis grossi ex parte una reddatur acuti, ut palmi unius spatio in alterum possit intrare, quas iuncturas uiua calce oleo subacta debemus illinire. Sed antequā his cursus aquæ admittatur, fauilla mixta exiguo liquore decurrat, ut glutinare possit, siqua sunt uitia tabularū. Vltima ratio est plumbeis fistulis ducere quę noxias reddūt aquas. Nam cerussa plūbo creatur, quę plurimū corporibus nocet humanis. Diligēter pręterea debemus aquarū receptacula fabricari, ut copiā inops uena procuret.

De Cisternis faciendis, Cap. X.

CVm aqua deest, cisterna, secundum Palladiū, fiat, magnitudie qua dominus delectatur, & quæ sufficit ad aquā omnium conduci possit aqua tectorum, testaceum pauimentū superfusione leuiget. Hoc pauimentū omni cura terendū est ad nitorem, & lardo pingui cocto assidue perfricādum, ne deducto humore riuus in aqua parte fundatur, & ita post diuturnam siccitatē aquę præbeatur hospitiū, in eius medio formetur puteus, deinde circa eum omnis cōcauitas repleatur in fundo de grossis lapidibus fluminum, in medio & de minutis & de sabulo in supremo. ubi autē desunt fluminū lapides, loco ęorum fornacis petrę ponantur. In quibusdā autem locis fit pauimentū de quadam creta, quę cum mediocriter est infusa, cōprimitur & calcatur, quod aquam in se positam uel puluerem optime recipit & conseruat. Anguillas sane piscesq; fluuiales in hanc mitti pasciq; cōuenit, ubi eorum natatu aqua stans agilitatē currētis mittet. Rimas & lacunas cisternarū, piscinas, uel puteos sarciemus hoc modo, picis siquidē liquidæ quantū uolueris & tantundē sumes laxungiæ uel sæui tūc in olla utrunq; miscebis & coques donec spumet, deinde remouebis ab igne, cum autē fuerit refrigerata cōmixtio, calcem superadijcies minutatim, & ad unum corpus omnia mixta reuocabis, cumq; uelut stigmentū feceris, inseres locis corruptis ac manantibus, & pressum summa densitate calcabis. In locis pręterea in quibus aquis fluminū utimur, fiant cisternulę, cum quibus clarificentur & limpidę fiant hoc modo, habeat urceus terrę magnus in loco frigido sub sabulo obrutus, supra quē sit uas ligneū uel terreum coopertū, latitudinem quandā habens quod foramen paruū cum canna in medio fundi habeat, per unum digitum in fundo eleuata, supra quā ponatur ciathus, deinde usq; ad mediū sabulo impleatur, in quo postea quotiens uolueris fluminis aqua ponatur, quę in sabulo distil

lata, per cannulam guttatim descendit inferius in urceo in quo utenda seruatur. Quod si maiorem cisternulam habere uolueris, poteris tam inferius quàm superius receptaculum de marmoribus uel lapidibus, & cemento, aut testaceo pauimento facere secundum formam & magnitudinem tibi gratam.

De materijs domorum, Cap. XI.

CVm supra de domibus & ędificijs mētionem fecerim fabricandis, quæ ex materia murorū & lignorum fiunt, dicamq́ꝫ ligna quæ competunt ædificijs, & quæ bona cementa, & quę cōsideratio in fundamentis habenda est. Fundamenta igitur (ut ait Palladius) stabilia et diu durabiliora latiora sint, ex utraque parte semipedis spacio quàm parietis corpus excrescat. Si solida & constricta inuenietur argilla, quinta uel sexta pars altitudinis eius quę supra terram futura est fundamentis deputet. Quod si terra laxior fuerit, maioris altitudinis obruantur, donec munda sine ruderum suspicione occurrat argilla, quę si omnino desit, quartā merlisse sufficiat. Arena quæ cōprehensa manu ædit stridores erit utilis fabricanti. Item si panno uel linteo cādido uestis inspersa & excussa nihil maculę relinquit, aut sordis egregia est. Sed si fossibilis arena non fuerit, de fluminibus aut glarea, aut littore colligatur. Marina arena tardius siccatur, & ideo non continue, sed intermissis temporibus construenda est, ne opus corrumpat, camerarū quoqꝫ tectoria salso humore dissoluit, nam fossiles tectorijs & cameris ex celeri siccitate utiles sunt, melioresq́ꝫ si statim cum effossæ fuerint misceantur: sed si necesse sit maris arena erit cōmoda si prius lacuna humoris dulcis immergatur, ut uitium salis aquis suauibus elata deponat. Calcem quoqꝫ albeo saxo uel tiburtino, aut colūbino fluuiali coquemus, in duabus arenæ partibus calcis una miscēda est, in fluuiali quoqꝫ arena si tertia parte testæ cretæ addd ideris operum soliditas mira præstabitur. Iterum si calx & arena ęquali mensura miscentur erit fortissimū cementum, exinde cōmixtum. Non est præterea murus faciendus tēpore magni algoris, quia congelatus dissolueretur postmodum adueniente calore. Tempore mensis nouembris aut decembris fabricarū materia est cędenda, cum luna decrescit, quia tunc humor corruptibilis corrumpens consumptus est, per præcedentem autumnū & lunæ ætatē, & propter præsens frigus aëris fugit cum calore naturali arboris ad radices

ad radices ad calidũ uentrem terræ. Sed arbores quæ cęduntur usq; ad medullã securibus recisas stare aliquãdiu patiaris, ut per eas partes humor siquis in uenis continetur excurrat. Vtiles autem hæc sunt, maxime abies uidelicet, est enim leuis rigida, & in operibus siccis perfecte durabilis. Salix uel latex secundũ Palladium utilissima, ex qua si tabulas suffigas in fronte atq; extremitate tectorum, pręsidia contra incendia confert, nec enim flammas recipiunt, aut carbones creant, ut idem ait: Quercus durabilis, si terrenis operibus obruat̃. Rouer optima tam sub terris quàm etiam supra terras. Castanea mire solidata durat in agris tectis & operibus internis. Fagus in sicco utilis, humore corrumpitur. Populus alba & utraq; salix & tilia in sculpturis necessariæ. Alnus fabricis inutilis, sed necessaria si humidus locus fundamentis planandus est. Vlmus & fraxinus si siccentur, rigescunt ante curuabiles. Cipressus egregia. Pinus uel pirus nisi in siccitate non durat. Cedrus durabilis, nisi tãgatur humore. Quęcunq; autẽ ex parte meridiana cędunt̃ utiliores sunt, quę uero ex septẽtrione ꝓceriores, sed facile uitiantur.

De officio uillici, Cap. XII.

VIllicus disciplina utatur, secundum Varronem, feriæ seruentur, ab alienis manus abstineat, sua diligentissime seruet, litibus familię supersedeat, siquis deliqueris bono modo uidelicet, familia ne sit mala, ne algeat, ne esuriat, opera exerceat, facilius à malo prohibebit, pro beneficio gratiam referat, ut alijs recte facere libeat. Villicus nõ sit ambulator, sobrius sit semper. Ad cœnam ne quo eat, familiam exerceat, procuret ut quæ dominus imperat fiant. Ne plus censeat sapere se quàm dominum. Amicos domini habeat sibi amicos. Quod dominus crediderit, erigat, mutuum nemini det, ne quid insciente domino emat, ne quid dominũ celauisse uelit, opus rusticum omne ut sciat facere curet, & id faciat sępe, dum ne lassus sit, si fecerit prouocabit familiam exemplo, & illi animo æquiore facient. Si hoc faciet minus libebit ambulare, & ualebit melius, & dormitabit libẽtius: primus mane surgat, postremus cubitũ eat, prius uillam uideat, ut clausa sit, ut quisq; suo loco cubet, & ut iumenta pabulũ habeant, boues maxima diligentia curatos habeat. Bubulcis imprimis beneuolus sit, quo libentius boues curent. Aratra uomeresq; faciat, ut boues habeant, pecori & bobus diligenter substernatur, ungulæ curentur, scabiem pecori & iumẽtis caueat, id ex fame & si impluit fieri solet, opera omnia mature conficiat. Nam res rustica sic est, si unam rem sero feceris, opera omnia sero facies, stramenta si desint frondem ligneam legat, eam substernat ouibus bobusq;. Sterquilinium magnum habere studeat, & per autumnum euehat, & circum oleas ablaqueat, ac fimum addat, frondem populneam, ulmeam, querneamq; per tempus cædat, eam condat, non peraridam pro pabulo ouium. Item fœnum aridum de prato recondat, post imbrem, & autumnalia opera pabulum lupinumq; serat.

Qualiter paterfamilias debet agrum emere, ac uillici operam & rationem inquirere, Cap. XIII.

CAto scribit, prędium cum comparare cogitabis, sic in animo habeto, uti ne cupide emas, néue opera tua parcas, ne satis habeas semel circuire, quotiens ibis totiens magis placebit, quod bonum erit, uicini quo pacto niteant id animaduertito, & uti eum introëas, circunspicias uti inde exire possis, uti bonum cœlum habeat, ne calamitosum, & si solo bono sua uirtute ualeat. Si poteris sub radice montis, si & in meridiem spectet, in loco frigido, loco salubri, operariorum sit copia, si & bonum aquarium, opidum ualidum prope sit. In his agris qui non sæpe dominos mutant, qui in his agris prædia uendiderunt quos pigeat uēdidisse, uti bene ędificatū sit. Caueto ne alienam disciplinā temere contemnes, à domino bono colono bonoq; ædificatore melius emetur. Ad uillam cum uenies uideto uasa & torcularia, & dolia, si multa sint, ubi non erūt scito pro ratione fructuum esse instrumenta, multa uel pauca sint, uideto sumptuosusq; ager ne sit. Paterfamilias cum ad uillam uenit fundum ea die si potest circumeat uel die sequenti, ut cognoscat quomodo fundus cultus sit operaq; facta infectaq; sint. Postea uillicum uocet ac interroget, quid operis factum sit, & quid restat, satis ne tempestiue opera sint confecta, possitq; quæ reliqua sint conficere, & quid factum uini sit, frumenti, aliarumq; omnium, ubi ea cognouerit rationem inire oportet operarum, dierum, si opus non appareat. Dicit uillicus se dolo caruisse, se non ualuisse, tempestates malas fuisse, seruos aufugisse, ubi eas multas causas dixit, ad rationem operum operarumq; uillicum reuoca. Cum tempestates & pluuiæ fuerint, quæ operæ per imbrem fieri potuerint, dolia lauari, picari, uillam purgari, frumentum transferri, stercus foras efferri, sterquilinium fieri, semen purgari, funes sarciri, nouas fieri, cētones, cuculiones familiā sibi potuisse fossas ueteres tergeri, uiam publicam muniri, uepres recidi, hortum fodi, pratum purgari, uirgas uinciri, spinas trūcari, cum serui ægrotauerint, cibaria tanta dari nō potuisse: quæ opera reliqua sint curent, ut perficiantur, si quid desit in annum, ut paretur, quæ supersint, ut ueneant, quæ opus sint locari, ut locentur, & quę opera fieri, & quę locari, ut imperet, & ea scripta relinquat, pecus omne consideret, oleum, uinum, frumentum & quicquid supersit uendat, boues, uitulos, armenta, oues, lanam, pelles, palustrum uetus, seruū senem & morbosum uendat, patrem enim familias uendacem non emacem esse oportet. Item quæ pertinent ad sationem suo quoq; tempore promenda, id est, manifestanda sunt, quæ uendenda uidendū, ea enim quæ seruari non possunt tunc uendat cum caritas est, antequam se commutent celeriter promat, & uendat, Sæpe etiam diutius seruata non modo usuram adijciunt, sed etiam fructum duplicant, si expectato congruo tempore promat.

LIBER

LIBER SECVNDVS DE NATVRA PLATARVM, ET de rebus communibus cultui cuiuslibet generis agrorum.

VM in superiori libro de his quæ necessaria sunt saluti habitantium rura, quædam utilia scripserim, consequenter de ipsorum operationibus in uillis agendis dicendum est. Verum quia ruris exercitia uariantur secundum uarietatem plantarum, locorum & temporum, quorum diuersitas sine noticia naturæ plantarum partiumq; ipsarum, eorum etiam quæ plantis necessaria sunt, perfecte cognosci non potest, de his in hoc loco secundo agendum est. Et quia quædam sunt communia cultui cuiuslibet generis agrorum, de his etiam in eodem libro dicetur: dicam itaq; de his in primis quæ omni plantę conueniunt secundum generationis principia.

De his quæ omni plantæ conueniunt secundum generationis principia, Cap. I.

IN plantarũ generatione sunt septem, sine quibus nulla omnino nascit̃ planta, calor uidelicet cœlestis circuli, qui est primum & uiuificum principiũ plãtarum, secundum est autem conueniens calor loci, quia si in loco nõ sit uirtus frigoris mortificatiua, suscipiet uirtutem caloris cœlestis circuli. Similiter autem si locus sit uehementer adustus, erit heremus arenarum & eius quod uocatur mortuum sabulum, eo quod non est talis locus susceptiuus cœlestis uirtutis plantas uiuificãtis. Tertium autem est calor, qui materiæ seminali, quæcunque illa sit, inhæret: quia sine illo aut non est receptiua caloris uiuifici, aut receptum euanesceret: & nunquam formaretur ex ipsa plantarum aliqua secundum euaporationem. Probant aũt hęc opera rustificationis, quoniã in quibusdã plantis cum primo formant̃ & sunt tenellæ, umbracula oportet fieri, ut calore solis non euanescãt, sicut quãdo ex seminibus pullulãt cipressi uel ficus. Tria autem sunt ministrantia substantialem materiam, quorũ primũ est humor naturalis inhærẽs ei quod formatur in plantę speciẽ, qui primũ spirando pullulat

pullulat sursum & erumpit ad terræ superficiem, qui cum pullulat emacuat ab inferiori materiam humoris, totam substantiam humoris formans instrumenta plantulæ, & inferius ad radicem in radicem: Destituta autem uirtus caloris subiecto, attrahit humorem locis, & iste est secundus humor ministrans conceptæ plantæ nutrimentum, sicut ministrat matrix sanguinē menstruum in cōceptione & formatione animalium. Tertius est autem humor pluuiarū & roris & niuium desuper uenientium, qui se habet ad plantas, sicut humidum nutrimentale ex cibis sumptum in animalibus: & ideo humidum hoc desideratur à plantis iam formatis, & ad speciem iam deductis sicut cibus desideratur ab anima natis animalibus. Septimum autē quod exigitur est aër conueniens extrinsecus, ille enim conseruat si bonus est, aut corrumpit, si malus est, plantas: & ideo uenti urentes, & pluuię mortificantes, lædunt & destruunt plantas, ab aëre autem tēperato proportionabiliter conualescunt & fructificāt. Amplius autem arbor in genere suo est calida & humida, & calor quidē aperit meatum & impellit humidum, humidum autē abundās sufficienter ministrat materiā ei, ideo statim exurgit in stipitē & auget illam & roborat, & emittit ramos multos & in ramos plurimas uirgas.

De diuersitate generis plantarum, Cap. II.

CONsiderandum est principaliter de diursitate generationis plantarum, ex diuersitate generationis eius fere scietur tota natura plātarum. Et de hac quidem diuersitate ab antiquis fere nihil amplius inuenitur, quam quod dixit Aristoteles quod arborum scilicet & plantarum quædam generantur plantatæ, quædam ex semine, & quædam per seipsas, ex ipsorum elementorum commixtione & uirtute cœlesti, quæ tali commixtioni uitam influit uegetabilem, & ea quę plantatis aut à radice nata euellitur, aut à stipite aut à ramis aut à semine nata transfertur de loco ad locum, sed hoc proprie non est plantatio, sed transplantatio dicitur: & istę quę sic transplantantur quędam propter duriciem suæ substantiæ aliquantulum contunduntur & scinduntur inferius ubi infigūtur terræ, ut facilius & citius trahant nutrimentum. Atq; etiam quæ secundum partem aliquam plantantur in terra, sicut fit de uite salice, & buxo: freqnentius quædam plantantur in aliam arborem, & hęc plantatio uocatur insitio. Quod autem in generatione plantę ualde nobis occurrit, est quod plantarum quędam ex semine habent generationem, quæ nec producunt semen simile illi semini ex quo habent generationem: quædam faciunt semen melius, & quædam peius: aliquando enim quibusdam malis seminibus bonę arbores proueniunt, ut ab amygdalis amaris & acerbis aliquando fiunt dulcia, & aliquando contra, & similiter à malisgranatis siue punicis accidit, aliquando fiunt dulcia & aliquando è conuerso. Quarundam autem plantarum semen cum debile fuerit aut ex loco aut ex aëre, tempore inconuenienti deficit. Et illarum generatio in tali loco non est ex semine, sed ex aliqua alia planta, siue ramorum siue radicis, & hoc pręcipue est in

pineis

pineis & palmis, ficubus & malis granatis, & similiter in omni abietũ natura, nulla enim illarum semen facit tantæ efficaciæ per quod pullulare faciat, nisi raro: nam ex semine palma quandoq; pullulat & cipressus, & maxime palma si plura semina simul cõiungantur, ex uno enim simplici semine raro pullulat, sed cipressus & maxime ficus pullulant ex uno grano seminato ad modum herbę primum conualescens paulatim. Non autem de facili fit quod ex semine malo proueniãt bona planta, nec e conuerso, licet aliquando hoc fiat: sed in animali hoc contingit multotiens, propter diuersitatem enim hatationum aëris, & uentorum, & nutrimenti, cum animal sit facilis alterationis frequenter fit quod semen malę complexionati animalis alteratur, & fit melius, & benę complexionati alteratur, & fit peius, & animal generatum fit secundum seminis ex quo generatur dispositionem, uel peius uel melius, cuius signum est quod omnia domestica animalia uidemus ualde differentia inter quantitatem & colorem, quod non accidit eis, nisi propter sui nutrimẽti multam diuersitatem, & stabulorum, & aliorum locorum in quibus cõuersantur, propter quod etiam carnes earum in sapore diuersificantur à carnibus animalium syluestrium. Talis enim diuersitas in plantis non est, aut tanta non est, quia radicibus terrę affixę sunt, & neq; loca mutãt neq; nutrimẽta.

De substantia & origine & generatione plantarum, Cap. III.

LOcus in quo oritur planta est sicut matrix in animalibus, & succus siue humor in tali loco præparatus & attractus est sicut sanguis menstruus in matricibus animalium, uis autem cœlestis in eis est, sicut uirtus indistincta & non determinata ad speciem, quæ quantum ad plantæ naturam sufficienter determinatur & distinguitur, per qualitatem elementorum & modum commixtionis eorum in materia seminis plantæ. Opera autem plantæ, secundum quod planta est, sunt tria, scilicet uti alimento, & augere & generare. Vtuntur alimento siue trahunt ipsum tantum purum conueniens & simile sibi, & hoc totum est conuertibile in substantiam membrorum, & ideo non habent uentres, & uenas, sed tantum poros, & terra est eis pro uentre, & in qua dimittunt utranque impuritatem siccam uidelicet & humidam, & hæc est causa quod radices infigant ori suo similes in terram, ex qua sicut ex stomacho sugunt nutrimẽtum, & dirigunt radices deorsum maiores plantæ omnes ubi terrę calor melius commiscet & dirigit nutrimentum: & si aliquæ plantæ magnæ in superficie spargunt radices & non in profundum dirigunt, cito arescunt, quia nutrimẽtum quod est in superficie terræ euanescit ab eis in fumum per calorem solis: & non cogitur spirare in radicibus eorum per loci continentiam. Augere autem ipsarum plantarum, dicunt quidam esse in infinitum, asserentes plantã augeri quandiu radicitus terrę adhęret, quibus non est consentiendũ, quia certũ est, omniũ natura cõstantiũ esse quantitatẽ determinatã inter duos terminos maximi in suo genere & minimi.

minimi. Habent enim ſicut egregie dicit Ariſtoteles omnia rationem magnitudinis & augmenti: licet enim ex nutrimentali formentur & augeantur humido plantę, tamen pars cui facienda eſt additio tantum adduratur proceſſu temporis ut extendi non poſſit, & tunc conſtat augmentum in longum, & tandem ex eadem cauſa ſtabit etiam ad alios duos diametros, qui ſunt in latum & profundum. De operatione autem generationis plantarum hic ſolum dicitur, quod ſugēdo per poros habent nutrimētum, & de eo quod extrinſecus in gemmis eleuatur à ſpiritu egrediente formant omne quod gignunt.

De diuiſione plantarum per ſuas partes, Cap. IIII.

CONſequenter autem de partibus uegetabilibus plātarum determinandum eſt, & de his quę accidūt eis à natura, & non ex cultu, de fructibus enim & cultu dicetur poſterius. Oportet autem ſcire, quod ſicut in animalibus ita in plantis, quoddam eſt quod eſt potentia, & ea pars plantę uocatur ſuccus, & quoddam eſt quod eſt pars plantę actu, ſicut radix, ſtipes, ramus & huiuſmodi. Eſt autem ſuccus humor per poros radicis attractus, & ad nutriendam totam plantam quę per partes plantę à uirtute nutritiua diſtribuitur, neceſſe eſt igitur, quod ad plantę ſimilitudinem calore digeſtiuo, per digeſtionem ad ſimilitudinem complexionis eius membri uel partis quę nutritur alteratum eſt, ex his autem neceſſario relinquitur, quod humor cibalis plantę magis ſit inſipidus in radice, ſecundū quod magis & magis à radice procedit, ſic plus & plus accipit saporē plantę conuenientē, ſicut aūt accipit ſaporem, ita etiā accipit in ſpiſſationem, ſubtiliationem, & acumen. Ex actione enim caloris in ipſum neceſſe eſt hęc omnia euenire circa ipſum, niſi per accidēs impediatur, ut infra docebitur. Et in quibuſdam quidem plantis calore exhalante plurimum humidum remanet, terreſtre, uiſcoſum, lucidum, propter multam eius materiæ naturam in ipſo, & eſt odoriferum propter actionem caloris in ipſo, eo quidem quod conuenienter digeſtum eſt aromaticum eſt: quod autem corruptum eſt fœtidum & humidum. Quando calore aperiente parum ſtillat, frigiditate aëris exiccatur, & uocatur gummi: aliquando etiam diſtillat per uulnus factum ferro in plantam, & tunc etiam gummi uocatur, ſed non eſt tantæ uirtutis, ut prædictum. Partes autem quę actu ſunt partes plantæ diuiduntur in duo genera, quædam enim ſunt ad membra ſicut officialia in animalibus, quædam autem ſunt ſimilia, nodi enim & iuncturæ & uiæ per modum uenarum extenſę & radices ſunt, ſicut membra officialia, & nutrimentri officio deſeruientia, ſed lignum in habentibus lignum eſt caro cibalis: in non habentibus lignum eſt ſicut membrum ſimile in animalibus, cortex autem ſicut pellis in animalibus, & ad hunc modum eſt de cæteris partibus plantæ, ſed nodus ille qui uocatur malleolus eſt factus à natura, ut in ipſo ſtet ſuccus, & ampliorem accipiat digeſtionem: cuius ſignum eſt, quia ſi in ramo ſylueſtris arboris fiat inciſio ultra mediū, ita quod medulla ſit abſciſſa, & poſtea ligatus cō ſolidetur,

solidetur, temperabitur malitia fructuum, & melior redditur sapor eorum. Causa autem est, quod ibidem retortū porum inueniens nutrimentū ascendens per truncum, stat & diutius digestū in meliores digeritur, & transformatur fructus. Huiusmodi autem nodos habent præcipue in plantis eæ quæ raræ sunt substantiæ, & habent magnas medullas, aut in toto sunt concaue, & cum hoc sunt ualde longæ sicut est uitis & uiticella, & cucurbita, & arundo, & genera frugum, triticum & siligo, hordeum & auena, & alia huiusmodi. Radices tamen habent plantæ ori similes, quantum ad tractum nutrimenti, habent tamen quātum ad alium modum similitudinem & effectum cordis radices plantarum, quoniam cor nutrimento attracto primum infundit calorem uiuificū, per quem ad membra moueri incipit, & hoc facit radix in plantis, quoniam ex radice datur eis calor & forma uitæ potentialis, per quam ad omnes partes plantæ naturali motu mouetur. Sunt plantæ uoraces dictæ, & abstinentes dictæ, & propter suarum radicum dispositiones contrarias, raras enim & porosas, & calidas habentes radices multū trahunt de nutrimento, plus autem quam conuerti possit & terminari à natura arboris, & tūc arbor generabit fructus uermiculosos, & putrescentes si non exudet, uel aliter emittat superfluum humidum. In iuuentute autem plantarum hoc maxime accidit propter calorem iuuentutis earum. Aliquando autem curantur ex hoc quod perforantur iuxta radicem, ibi enim exit superfluum humidum, sicut per phlebotomiam. Si autem plantæ calidæ & raræ radices sint in terra sicca in qua pluit raro, & in qua cadit cum impetu multa pluuia, sicut est terra climatis secundi & tertij, & forte quarti, pro aliqua sui parte trahitur radix plantę multis uicibus interpolatis ex abundantia pluuię multum nutrimentum, quod antequam alia pluuia superueniat trahitur ad partes superiores, & completa digestione perficitur, & ideo tales in talibus locis plantę sępius forte florent, & fructus emittunt. Et hæc est causa, quare in terra Maurorū sæpe florent arbores in uno anno, fit autem hoc in nostris climatibus, licet non producant plantæ nostræ nisi paucos flores, quando post æstatem humidam sequitur autumnus ualde calidus & siccus. Sunt autem quædam plantæ humidę, aquosæ, molles, & quocunq; modo infigantur terræ de facili radices emittunt & conualescunt. Hoc autem faciunt & quædam duræ propter similitudinem ligni radicis plantæ corporis, sicut buxus, cuius ramus in terram infixus de facili conualescit, in quibus autem hoc non fit, causa est quod destituitur lignum nutrimento, antequam ex se formare possit radices, eo quod aut porosum non est, aut non habet calorem sufficienter trahentem, & ideo arescit antequam ex se emittere possit radices, & ideo quæcunq; calidæ sunt ramis infixis in terra conualescūt, sicut buxus, & sauina, & multę aliæ. Et iterum si molles sunt tactu, ab humore terrę nutriuntur, & implentur, & conualcesunt, sicus salix, & tilia, quęcunq; autem neutram habent dispositionem harum, frequenter arescunt, quando rami earum terre infigūtur. Vena autem in planta proprie loquendo non est, sed nec secundū multam manifestam si-

militudinem habent, sed uiæ nutrimenti dicuntur uenæ eius, quę aliquando sunt directe ascendentes, & tunc crescit planta quasi per quasdam tunicas herbales uel ligneas, quarum una supponitur alteri: quæ aliquando sunt tortuosę, & tunc efficitur planta nodosa, aliquando autem diffundũtur articulatim in plantam, & per uias directas nutrimentum trahitur, & per transuersas detinetur, & reprimitur in partes plantæ nutrimentũ: ueniunt autem uię istę aliquando à radice ascendentes, aliquando ex medulla ad exteriora plantę, sicut lineę multę productę ab eodem centro, talis est igitur dispositio uenarum in planta. Medullę autem plantarum uidẽtur esse sicut nucha in animalibus, & per medullam arboris decurrit, & pulsat plus de spiritu plantę quã per aliquam aliarum uiarum, & in ea est uigor spiritualis plantę, quia aliter partes stantes à radice non bene uiuificarent̃ ad formam speciei plantę, & ideo plantę habent ortum & principiũ ramorum qui oriuntur à corporibus plantarum à medulla, quasi ex uicario radicis, sed quãdo ligna scinduntur per ariditatem profundatur frequenter scissura continue usq; ad medullam & ultra, & nõ inuenitur profunditati scissura nisi raro. Plantę aũt quæ nutriuntur ex medulla per poros trãsuersales habent medullas maiores, & quæ nutriuntur per poros directe ascendentes habent medullas minores, quandoq; non uidentur medullas habere quando magnę efficiuntur: propter hoc quod ligneę tunicę arctatę per alias circum uestientes comprimũt & quasi insensibilem faciunt uiam medullarum. Et probabile est quod hoc sit una causa corruptionis magnarum plantarum interius, suffocatio uidelicet spiritus uitalis in medulla inclusi, per hoc quod constringit̃ per circumstans induratum & constrictũ lignũ. Ipsa autem substantia medullæ uidetur esse sicut purgamentum quoddam cholericum, quod proijcitur de naribus animalium, & hoc fit propter calorem spiritus & motum qui pulsat in medulla, cuius signum est quod fere omnes medullæ plantarum perfectarum inueniuntur à principio iuuentutis plantę eorum albæ, humidę, & in processu ætatis declinant ad acuitatem & siccitatẽ. Sunt autẽ plantę quædam fere totam substãtiam habentes medullosam sicut sambucus, ebulus & huiusmodi, & omnes illę nodos habẽt multos, & nutriunt̃ ex medulla, & ideo est multum de medulla in eis: & in hoc genere est uitis, sed minus est medullosa quã sambucus uel ebulus, Aliâs autem experimur plantas in toto cõcauas, sicut fistulas quasdam & calamos: & hoc fit ideo, quia illę multum indigent spiritu fumoso libero, qui eleuatur in concauo plantarum illo ex nutrimento quod ascendit per directos poros laterum plantæ, sicut arundo & calamorum genus & huiusmodi. Hęc igitur est dispositio medullarum. Cortices in plantis sunt sicut coria in animalibus, nisi quod adeò non cohęrent plantis quemadmodum coria in animalibus & sicut in animalibus pars corij cum est excoriata seu abscisa non recrescit sine magna animalis cicatrice, sed scissę per longũ & latum pellis citò consolidatur, ita est in corticibus plantarum: propter quod exiccantur plantæ frequenter quando in stipitibus in circuitu cortices ab eis abradant̃ usq; ad carnem

plantæ

plantę ligneam uel herbalem: non est autem cortex ex cōtextione uenarū, sicut cornu animalis, sed substantia corticis generatur ex terrestri plantę expulso ad superficiem ipsius. Est autem cortex duorum modorum, scilicet interior & exterior, interior mollior, exterior durior & asperior.

De diuersitate naturalium & simplicium partium plantæ & de causa augmenti eius.

SIcut autem in animalibus interreticulationes uenarum & neruorum sunt supplementa partium simplicium, quę sunt carnes, uel ea quę sunt in loco carnium non habentibus carnes, ita sunt in plantis ligneæ partes uel herbales, quæ simplices sunt & materiales, eo quod influunt per nutrimentum, & effluunt per exiccationem plātarum ad modum lanæ longæ candide, & quibus auctis augeatur planta, & quibus desiccatis & diminutis planta uidetur exiccari & diminui. Et talia proprie dicuntur partes simplices in plantis, & naturales eo quod influunt per nutrimentum & effluunt per exiccationem plantarū: aut materialia supplementa sicut materia in animalibus. Hoc autem quædam cōmuni & usitata anatomia cognoscit in urtica maiore, canapo & lino, & multis alijs quę uias uenales habent multum fortes & uiscosas & directas: & quando aqua cōputruit in eis & caro materialis & postea exiccatur & comminuitur & confricatur & recedit, & remanent uenæ illarum plātarum ad modum longæ lanæ candide, & molles propter uiscosum substantiale quod est in eis, & fiunt ex eis panni. Et hic est modus quem habebant antiqui philosophi in corporibus hominū & alirum animalium, quos ligabant contra ictum aquæ uehemētis, & tuc abluta carne naturali & molliori, remanet reticulum ex neruis & uenis, demonstratur modus diuisionis earum in corporibus animalium. Sicut autem est in urtica, canapo & lino, ita etiam est absq; dubio in alijs plantis, licet materiale nonn possit ita ab officialibus partibus separari in eis. Pars autem non simplex in planta dicitur esse quæ ex pluribus simplicibus est composita, sicut radix, ramus, & huiusmodi. Plāta dicitur, à Platone esse figura omnis uniuersi, radices enim habet subtus ori similes, sed dilatantur undiq;, ut nutrimentum accipiant, & ideo dilatatur planta inferius, superius uero dilatatur propter ramorum infusionem, qui multiplicantur ex duabus causis, quarum una est materialis, scilicet nutrimenti abundantia, altera autem efficiens quæ est calor solis undiq; exterius tangens arborem, & ebullire faciens succum & euocans ad exterius, & ideo erumpit in ramorum multitudinem, in superioribus ubi magis constringitur, & per digestionem amplius subtiliatur. Huiusmodi signum est, quod plantæ quæ circumleptæ sunt multis alijs plantis, sicut arbores in nemoribus spissis & umbrosis crescunt in altū & non multiplicantur in eis rami nec non multum ingrossantur eorum stipites, & carentia quædam ramorum est, eo quod per calorem solis non potest in eis euocari & ebullire succus ad superficiem, sed potius frigus umbræ concludit calorem interius, qui intus multiplicatus ex fuga contrarij eleuat totum nutrimentum in al-

tum. Et cum motus frigoris sit ad centrum, quotiens motus solis à centro nutrimentum expellit ad circūferentiam ut impinguetur & dilatetur stipes, totiens reflectitur à frigore loci umbrosi in se nutrimentum, & impedit stipitis in grossationem fieri.

De generatione & natura foliorum, florum & fructus, Cap. V.

DIco ita quod folij in omnibus plantis materia est, humor aquosus, non bene à fece terrestritatis digestus & purgatus, aliquantulū passus & cōmixtus. Finalis autem intentio foliorum est ad fructuum cooperimentum, eo quod natura purgatione indigeat à superfluitate humidi aquosi, & cum sit sagax & ingeniosa eodem purgamento utitur ad fructuum defensionem. Materia autem tam foliorum quàm fructuū est, quoniam duo uapores sunt in genere, tam in uentre plantæ quā in alijs uaporibus omnibus, uapor scilicet humidus & aquosus, & uapor siccus & uentosus: uapor humidus est materia fructuū, propter quod etiam fructus secundū genus suum uentosi esse iudicātur, licet autem folium per umbram temperatam restringat solis arsuram, tamen quia fructus indiget multa ui solis, producitur folium aliquantulum distans, ut non obstet digestioni quæ fit per solem. Florum autem substantia generaliter est facta ex humido subtiliori, quod calore primo ebullit, & propter abundantiam quæ est in ipso dilatatur ad modum folij, ideo tamen quia humidum habet magis digestum flos naturaliter est odoris boni, quod nullo modo esset nisi humidum optime digestū & subtile haberet, sicut & terrestre, & quod in ipso est subtilissimum est & ualde commixtum cum humido. Cum enim ex uapore terrestri uentoso creatio sit fructuum, est in ipso uapore subtilius aliquid, & humidius, & minoris terrestritatis quod non de facili constat & inspissatur calido digestiuo, & hoc tamen fit magis uaporabile quàm residuum eiusdem quod est in substātia plantæ in loco gemmę in quo erumpit fructus, primo calore statim erumpit & formatur in florem. Propter quod adhæret flori ros, qui mel producit & ceram, & hoc inuenimus in interioribus florum profundo, quia natura format subtile humidum, quod passum est à subtili & bene commixto sicco fluit ex ipso subtile & bene coctū quoddam humidum, aut per modum quandoq; dulcis phlegmatis in creatione humorum in animalibus constat. Ergo quod florum substantia fit ex subtili aquoso terreoq; subtilitate sua potius formabile est in figuram florum quam in grossitiem fructuum: & ideo primo calore ueris flores erumpunt propter subtilitatem substantiæ suæ materialis, & facilius læduntur à frigore quàm folia & fructus propter eandem causam, & sunt multum redolentes propter subtile humidum quod à sicco conuenienter passum est, & quasi spiritualiter ita resoluitur in ipsorum substātia. Et humidum foliorū magis grossę aquę indigestę est, & humidum fructū in principio sui magis est stipticū & terrestre, indigens multa digestione, propter quod ultimo completur post folia & flores, amplius cum fructus cadūt & germinant

non tra-

non trahunt augmentum uel nutrimentum à carne illa,sed à terra,cuius signum est,quod cum aufertur tota caro circumposita melius germinant semina quàm quando eis remanet. Præterea nutrimentum fructuum putrescit facile,eò quod natura non excogitauit illud,nisi ut putrescat,còmpleto semine, & cadens in loco seminis fimet,& infundat lutum,in quo semen facilius cõualescat,cuius signũ est opus rusticorum,cum enim uites feraces uolunt facere,fimant eas ex pampinis & acinis,quæ colligũt ex ipsa eadẽ uinea cuius uites feraces esse cupiũt. Hęc etiam considerantur in operibus naturæ,si enim caro fructus ad fœcũditatem seminis non confert,cum natura nonnũqnam deficiat necessarijs,proculdubio separaret semina per cessuram & aperturam à carne fructuũ cadentium: & huius contrarium uidemus in naturæ opere,oportet enim quod fimatio terræ quæ fit per putridam carnem fructus ad fœcunditatem seminis eiusdem operetur, contigit autem frequentius deperire fructum quàm florem ex aliqua trium causarũ: aliquando enim magnæ sunt plantæ,& humidũ ponunt ad nutrimentum ex quo formandus erat fructus,sed subtile quod transit in florem non est incorporabile plantæ,& tunc perit fructus & non flos,aliquando autem non ita cito potest moueri grossum & uinci,sicut subtile humidum,& tunc secundo,tertio,uel quarto anno fructificant,licet omni anno floreant, aliquando autem non potest ita tantum attrahere propter duritiem suarum radicum,& tunc forte non attrahunt sufficiens nutrimentũ fructibus,nisi per duos annos,uel tres, & quando congregatum fuerit in planta sufficiens nutrimentum tunc fructificat & non in alijs annis. In oleis igitur pinguibus tale est iudicium,sicut diximus: sed oleæ sæpe priuantur fructu,eò quod ad fructũ eius multus humor & pinguis exigitur,& multus calor digerens,& ideo ex dictis causis frequenter impeditur.

De unitione & diuisione plantarum, Cap. VI.

EST autem unus modus unitionis qui fit per insitionem,in qua plãta unitur plantæ,sicut stipes radici,& sicut ramus stipiti, & continuatur cum ipsa, ita quod per omnia efficiunt eiusdem ligni & nutrimenti,cum tamen sint eiusdem speciei,aut forte eiusdem generis quando fit insitio. Et planta quæ inseritur tantum trahit nutrimentum ab ea cui inserta est,quod inferius cui fit insitio natura sua nihil producit nisi radices,superius autem neq; ramos emittit,neque surculos nisi raro,digeritur tamen succus ad naturam & modum insitæ,& non eius cui inseritur. Et ex hoc scimus in arbore duas esse digestiones,licet ad inuicem sint satis similes,quarum una est in radice,& altera in stipite & ramis,quia probabile est meliorem esse insitionẽ inferiorem quã superiorem,& quanto magis fiat inferius tanto magis fructũ & saporẽ eius immutari & domesticari,quanto uero fiat altius tãto minus,quia maior est immutationis uirtus in toto quàm in parte,& maior in maiore parte corporis quàm in minori: & quod his mirabilius est,caro fructus est secundũ naturã & uirtutẽ digestiõis stipitis,et sapor nuclei &

uigor est secundum naturam & uirtutem radicis: cuius causa est quod pulpa carnis fructuum est de proximo fluens, substantia autem nuclei non potest de proximo fluere, sed de ea parte quæ est loco cordis plantę, ex cuius uirtute tota arbor informatur, & hæc est radix. Similiter est autem in seminibus animalium, quę ex maxima parte abscinduntur de cerebris animalium & attrahuntur, ut distillantia per totum corpus uirtutem corporis totius accipiant: sicut enim & nuclei trahunt à primo membro arboris, ut accipiant uirtutem totius, & maxime radicis quæ est uirtutem tribuens toti corpori plantarum. Dubitatur quare in animalibus diuisa non conualescunt, diuisorum autem in plantis utrunq; conualescit solutio, quod uidelicet planta propter similitudinem suarum partium undiq; sicut per os quod sugit nutrimentū & in se quasi in uētre & uenis digeritur, ideo conualescere potest, sed in animalibus quamuis habeant in multis similia corpora, & ideo diuisa in utraq; parte retineant sensum & motū, tamen quædam organa diuisa à reliquo corpore habent formam sicut os, & ideo quæcunq; partes illis destituuntur cōualescere non possunt, eò quod nec nutrimentum possunt sugere, nec ad cōgruitatem sui corporis digerere sine illis. In diuisione autem ista magis laceratu conualescunt, nisi sint ualde rarę substantiæ, sicut uitis & salix. quia cum laceratur ad inferius ramusculis, retinet meatus apertos & uias integras uersus nutrimentum, & ideo statim ut uię illę ad nutrimentum attingunt incipiunt sugere, & cōualescit planta, cum autem secatur uel insciditur, tunc pori dirigunt, ut punctum unum ad nutrimentū & non per longitudinem aliam nutrimentū infigunt, & in ipsa sectione totum corpus plantę concutitur, & ipsi pori artant per collisionem & cōpressionem impetus secantis, & ideo frequenter arescūt incisi, pręter uitem & salicem quę sunt rarę substantię. Sed tamen magis cōualescit ex transuerso aliquantulū longo uulnere abscisus ramus, quā directe abscisus circulariter, & hoc contingit ut dixi, quia poros plures tunc apertos habebit uersus nutrimentū, quando ex transuerso secat, quàm quādo ex directo. Cuius signum est quod quando diuidūtur radices antiquorū arborum secundū longitudinem melius fructificant, eò quod per totam longitudinis diuisionem per poros fit attractus nutrimenti, si autem ex directo secetur in profundū nihil omnino cōfert, & potius nocebit, tantū quod arescunt arbores illæ. Atq; & huius alia ratio est, quod longitudo diuisa non impedit cursum nutrimenti, sed latitudo diuisa statim cursum & uiam nutrimēti intercipit & impedit, & ideo scissura in arboribus per longitudinem facta, nihil omnino in sapore, & figura uariat fructus, quando fuerit sanata. Si autem diuidantur ultra medullam quę in medio est ramusculorū & consolidentur, statim uariabuntur fructus & sapor eorum propter diuisionem quæ contingit propter impedimentum nutrimenti, quod fit in nodositate quæ nascitur ex hoc secundum latitudinem diuisa planta, & ideo diuisio secundum latitudinem est quidam nodus insitionis, & non diuisio in longū, sicut ostendemus in sequentibus. Pręterea plantis per abscisionem & restitutionem partium organicum

nicum

nicum redditur continue iuuentus, contigit autem aliquam partem amittere radicem & pullulabit ex stipite alia radix, & nutriet ramos, aut omnes, aut aliquos, & pullulabit ex radicibus stipitis & rami: & similiter contingit amittere & recuperare ramos, ut omnes, aut aliquos.

De transmutatione unius plantæ in aliam, Cap. VII.

VNus modus transmutationis est, quod raro potest præscidi sylua quercina completorũ lignorum & magnorũ, quod recrescat in eadem specie, nam pręscisis arboribus prędictis recrescũt arbores quę tremulę dicuntur, & arbores quę dicuntur miricę in partibus Germanię, quæ sunt maioris ignobilitatis quàm primę fuerint. Causa autem huius est quod radices uetustarũ arborum solidę & durę sunt, & clausorũ pororũ, nec ualẽt ultra pullulare, postquam stipites arborũ stantium super eas pręcisę fuerint: putrescunt igitur, & calor exhalans ex ipsis & secum trahens humidũ, efficitur maturus plantę alterius speciei: & quia destitutus est à uigore arboris anterioris, pullulabit in arborem ignobilẽ, & aliquando non pullulabit omnino, aliquãdo non generatur, inde nisi fungus uel gramen, uel aliqua alia herba. Est & alius modus ualde multiplex, sicut certissime probare poterit omnis qui experitur in talibus, ferè enim quotiescunq; una & eadem arbor fructifera in stipite absciditur, & relinquitur inferior pars in terra, sicut fit insitione, & ipsi eiusdem arboris fragum in eodem trũco inseritur, fiunt inde plantę quarum fructus nec in figura, nec in sapore cum pręcedentibus conueniunt. Cum autem inseruntur fraga prunorũ & cinorum, uel aliorum fructuũ ossa habentium in truncum salicis, efficiuntur fructus sine ossibus. Similiter autem si inseritur uitis in cerasum, uel pirum in malum, inueniũtur uuę maturę, quãdo cerasa sunt matura, uel pira uel mala. Et tales mutationes ualde mirabiles ostendunt se his qui diuersas studiose faciunt insitiones. Item exceptum est, quod cum inserũtur fraga persici in pruni & cini trũcum siue stipitem, quod mutantur ambarũ arborum naturę, & fiunt esculą maiora & meliora quã sint alia escula. Et uidetur hoc fieri sicut in animalibus ex permixtione uicinorum seminum in complexione, sicut asini & equi, ex quibus generantur muli, uel burdones. Non enim longe est persicus à pruno uel cino, & ideo cum utraq; arbor rarę substantię sit, utraq; uirtutem suam communicat alteri: & sic ex permixtis uirtutibus in loco insitionis fit succus permixtarum uirtutum, & ideo tunc illud quod per locũ insitionis excolitur, permutatur paulatim in speciem aliam quæ est esculus arbor, quia per figuram foliorum agnoscitur, quod illa uicinitas aliquid habet ad cinum & prunum, & ossa quę sunt in esculis etiam hanc indicant uicinitatem. Est autem præter dictas mutationes illa qua de syluestri fit domestica: & domestica fit syluestris, cuius modum & causam oportet cognoscere, est enim de exploratis, quod omnis planta domestica subtractio cultu fit syluestris: & omnis syluestris domesticat, quando cultus adhibetur, syluestres aũt habent

plures fructus quàm domesticæ, sed habent eos minores & acriores, sed domesticæ habent dulciores & pauciores, uel minus acros, uel maiores fructus quàm sylueſtres. Modus autem quomodo domestica fit sylueſtris, eſt per ſubtractionem cultus, & loci indurationem & areſactionem, & præcipue ſi ad ſabuloſitatem & arenoſitatem conuertatur: tunc enim duricies non permittit ad plantas diſtillare uel euaporare nutrimentum ſufficiens. Areſactio autem priuabit nutrimentum, ſed ſabuloſitas & arenoſitas undique facit euaporare, & non conſtabit uapor circa radices plantarum, & tunc macræ & ſpinoſæ & plurimorum fructuum efficiũtur. Multitudo autem fructus earum ex ſiccitate prouenit, quia ſiccitas eſt cauſa diuiſionis in multa & parua. Vndiq; enim intercipitur nutrimentale humidum ſicco, & ideo in multa parua diuiditur. Efficiuntur autem fructus acerbi uel amari, propter hoc quod tale nutrimentum non obedit digeſtioni, & plantæ, ſicut facit humidum domeſticationis. Modus autem quo sylueſtres conuertũtur in domeſticas ualde eſt multiplex, & uerſatur circa tria in genere, hoc eſt circa naturam plantarum, & circa umbras & ſoles ipſarum quoniam oportet ſundum ipſum conuertere & impinguare & ſolidum & continuum facere, & tamen non depreſſetur, ita ut ſuperius diſtillantes bonitates recipere non poſſit, & inferius ex terra uaporantes circa radices plantarum continere, & oportet congerere eum ex tali terra quæ cum ſtillicidijs in ſe fluentibus inſundatur, & cum uaporatione moueatur aperte, & congrue contemperetur ad complexionem plantarum. Circa plantas autem eſt conſideratio, putando eas per abſciſionem ſpinarum ſuperfluarum, & per inſitionem, & aliquando per unguenta & emolitione eius, & per diuiſionem corticis eius, ut ingroſſari poſſit planta, & fit inſitio ſi debeat sylueſtris domeſticari. Oportet quod fragrum eiuſdem inſeratur ſtipite ſuo, aut fragrum alterius, quæ etiam eſt sylueſtris, aut fragra eiuſdem in ſtipite ſuo manentia ultra medullam ex tranſuerſo incidantur & religantur, quia talis modus inciſionis uel inſitione generatus ex ſoliditate ſua magis retinet calorem naturalem, ſicut lapis calefactus magis & maiorem diuturnũ habet calorem quã lignũ. Humor etiam diutius ſtat in tali nodo propter tortuoſitatem & etiam propter ſoliditatem ipſius, & ideo melius ibi digeritur, & fructus fiunt tunc dulciores & conuenientiores, & iſte eſt præcipuus modus domeſticationis. Conſiderationem autem diligentiſſimam oportet habere in umbris & ſolibus talium locorum: quoniam quædam non bene conualeſcunt, niſi in umbra, ut cucurbita: & quędam non niſi in ſole calido uehementer, ſicut uitis, & ita eſt de alijs multis, & ideo iſta ſunt ualde attendenda. Quod autẽ maiores & pauciores ſunt fructus domeſticarum quam sylueſtrium plantarum, cauſa eſt humidi nutrimenti abundantia, quod non eſt tot diuiſionum, eo quod non in tantum habet in ſiccis & acutis partibus ſicut nutrimentum sylueſtrium, & ideo cum ſit abundans non facile diuiſibilem in pauciora diuiditur, ſed in ea in quæ diuiditur abundantius fluit, & ideo magis creſcunt & ingroſſantur fructus earum.

De altera-

De alterationis & diuersitate quæ fit in planta, Cap. VIII.

SEcundum autem generationis diuersitatē, notanda etiam occurrit alterationis diuersitas in plantis, eo quod ipsa frequēter causat generationis diuersitatē. Hoc traditū est ab antiquis, eo quod arbor ipsa loci frigiditate & antiquitate nimis induratur, & compactū habet corticem, qui cōcludit poros & radices, per quas nutrimentum trahere debes, & si scindatur radix eius, præcipue in ramis maioribus, ipsius radicis & scissuræ illi lapis immittatur, ne iterato concludatur & consolidetur, incipit trahere nutrimentū per poros partiū scissuræ & iterato uegetari & fructificare, & sic de sterili arbore fit aliquando fertilis. Amplius, quædam arbores dicuntur masculi & quædam fœminæ, & discernuntur in hoc quia prius pullulat masculus propter calidū fortius mouens, quod folia plantæ strictiora & minora sunt propter siccitatem masculi, & hoc habet in plantis pluribus locum, sed maxime in palmis, in quibus rami uel puluis masculi positus super ramos fœminæ confert ad generationem & maturationem fructuum. Idem est si plantetur masculus iuxta fœminā, & odor masculi, beneficio uenti, deferatur ad fœminam. Similiter si arbores malorum punicorum plantentur iuxta oliuas, ut uapor paulatim ad oliuas feratur conferunt. Et per oppositū, quædam plantarum conlocatæ ad alias impediunt generationem & fructificationem earum, sicut corilus impedit uitem, & nux impedit omnes alias plantas, propter pernotabilem amaritudinem quam habet. Et alteratione etiam aliquando contigit, quod tantum aliquando ex frigiditate, uel alia causa alterat planta, quod mutatur omnino in aliam speciem, aut secundū totum, aut secundū partem, & hoc modo dicitur calamentū mutari in mentā. Aliquando similiter triticū in siliginē mutatur, & è cōuerso siligo in triticum aliquando mutatur. Causa autē maxima alterationum istarum est per cultum, nutrimentū, & locum. Amygdala enim & malagranata, & quædā aliæ plātæ à sua malicia mutant per culturā. Malagranata etiā stercore porcino fimata, & dulci aqua frigida irrigata meliora reddūtur. Amygdalæ autem præcipue quādo humidum superabundat, si clauis infigatur, uel etiam perforentur in aliquot locis, ut distillet superfluū humidum cum gummi, quod multū tempore emittunt post confixionem & perforationem & emundationem. Sic etiam plantæ quæ uermiculosos faciunt fructus curātur, sed rustici non faciunt nisi unum foramen per quod distillat superfluum, quod cum emittitur, aliud melius digerit à calore naturali. Hoc etiam artificio plantæ syluestres in hortenses quandoq; conuertūtur, educitur enim ex ipsis humidū in cultum, & per cultum alterantur corpora eorū, sicut per medicinam, & tunc ad aliam complexionem conuertuntur, sicut medicus ducit humorem in alium, & postea præbet nutrimentum bonum & alterantibus studet ad generationem sanguinis boni. Locus tamen & labor industrius in cultu multum conferunt, maxime ad tales alterationes, & præcipue tempore anni in quo fuerint huiusmodi plantationes & alterationes. Quædam enim plantarum non emundantur nisi transplātentur,

tempus

tempus autem in quo præcipue plãtantur est in principio ueris, cum tota adhuc uirtus est in planta, tunc enim trãsplãtata conualescit, quia iam in se attraxit humorem & calorem, ex quibus pullulat, & adhuc frigore iuuatur, ne humidum & calidum eius euanescat per euaporationem. Plantæ autem plantantur in hyeme & melius conualescunt quam ea quæ facta sunt in uere. In hyeme enim calidum naturale clausum est in seminibus plantę, & calidum quod est in uisceribus terrę conclusum, facit euaporare subtile humidum ad radicem, quę in locum calidum terræ infigitur, & ex his planta cõualescit. Nam uiscera terræ magis sunt calida in hyeme, quàm in aliquo alio tempore anni. Cum autem uiscera plantæ sic humido uaporante implentur, impinguantur sole appropinquãte, emittunt & conualescunt. Et hæc est causa, quod plantatio quæ fit profunde in uiscera terræ optime conualescit in hyeme. In autumno autem paucissime plantantur, quia tũc humor euaporauit, & calor, & terra redacta est in cinerem frigidũ per calorem æstatis, & sic nec ex parte terræ, nec ex parte plantæ cõualescere potest. In æstate autẽ generaliter mala est plantatio, propter calidũ & siccum, quod euanescere facit uigores plãtarum, præcipue tamen in cancro & leone, postquam oritur stella quæ dicitur canicula, quia tunc tempus calidissimum & siccissimum est, & sunt corpora plantarũ arida, & uirtutes earum debiles, & terra priuata humido nutrimentali. In paucis tamen locis, quæ tanto feruore temperãtur, fit plantatio in tempore dicto, sicut locus qui est totus ad septentriones frigidissimus ualde & humidus.

De diuersitate plantarum sumpta iuxta diuersam fructuum productionem, Cap. IX.

Quædam arbores uno anno fructificant, in alio reficiuntur, & tales sunt multæ, præcipue magnæ arbores, sicut oliuæ & piri ficulneæ, quæ licet ramos producant quibus cooperiuntur & dilatantur, tamen in ramis illis non est abundãs fructus, nisi alterius fructus anni, eo quod multitudo ramorum trahit succum ad sui nutrimentũ, & non permittit pullulare fructum nisi in tertio anno cum redundat humor in arborem. Sicut etiam magna animalia non sunt tam fœcũda ut parua. Atq; etiam quędã iuuentute sterilio res sunt quàm in profecta ętate, quod ideo contingit quod succus totus transit in nutrimentũ ipsorum, cum autem steterit nutrimentũ tunc melius fructificant, sicut uitis quę uetula est meliores & utiliores producit uuas quã iuuenis, dũmodo ad extremã & decrepitam non peruenerit senectutẽ. Illa enim in omnibus fit sterilis, propter siccum & frigidũ quod abundat in ea, quædam autem è contrario melius fructificant in iuuentute quã in senectute, sicut amygdali, piri. Harum aũt plantarum natura perfecta est calida & humida in iuuentute, ex quibus qualitatibus post iuuentutẽ mutant' in frigidũ & siccum, & ideo primum tũc steriles efficiuntur, deinde in totum aridę, & hoc plus patiuntur amygdali, quàm piri.

De his

De his quibus indiget omnis planta, Cap. X.

OMnis planta tota in omnibus partibus quatuor indiget præcipue, sicut & animal, seminali scilicet humido terminato, loco cõuenienti, & aqua siue humore tẽperato nutriente, & aëre sibi consimili & proportionali. Cum quatuor perfecta & cõuenientia fuerint, optime nascetur planta & crescit. Si autem hæc uel aliquid eorum defuerit ab ea, debilitatur, generatio & incrementum plantæ proportionaliter illi quod deest.

De his quæ faciunt ad plantæ generationem & augmentum, Cap. XI.

HErbæ autem & quicquid uegetatur & crescit radicitus infixum terrę, indiget uno uel pluribus de quinq; rebus, hæc autem sunt scilicet: semen, putredo, humor, aqua, plantatio, quæ est plantam super plantam nasci aliam. Horum autem quinq; primum est quod in se uirtutem habet formatiuam plantæ, & est in ipso materia & efficiens simul. Secundum autem uirtutem informatiuam accipit à uirtute stellarũ. Humor autem qui commixtus est ex elementis, cibus est & materia tam generationis quàm generatæ plantæ, habet enim planta digestionem depuratam quam trahit de terra: Aqua autem sicut in communibus nutrimentis non deseruit, nisi in hoc quod est alimenti uehiculum, nec fluxum haberet ad partes cibus, nisi per modum aquę, innutribilis enim existens in seipsa nutribilem facit cibum ad membrum, & ad partes illas quę nutriuntur. Plantatio autem super plantam alia, est quę fit per insitionem, & conualescit, propterea quod planta interius habens humorem putridum, uirtute solis exhalat illum. Et sic planta infixa alię plantę in figura differens ab ipsa. Sunt igitur tria istorum generationi plantę deseruientia, duo autem cõferũt, semen & putredo, & plantatio in plãta alia, quod enim generationi confert, oportet quod habeat formans in se aliquid, & ad speciem plantę deducens, hoc autem est formatiuum à uirtute uniuersali superiori, sicut putredo. Et hæc quidem duo simpliciter conferunt ad plantę generationem. Tertium autem est, quod est plantatio plantę in planta alia, confert similiter ad generationem & transmutationem ipsius in figura. Similiter autem quę conferunt ad cibum plantę diuersitatem habent duplicem, quoniam huiusmodi est ut cibi substãtia, aqua autem confert propriũ alium motum ad partes nutritas. Sunt autem quædam adhuc quæ uidentur conferre plantarum generationi & incremento, de quibus etiam supra est facta mentio, sicut locus conueniens, & aër connaturalis, sed hæc faciunt aliquid ad esse plantæ, sed ad bene esse non conferunt, nisi ratione seminis, aut putredinis, aut humoris, quę sunt temperata ex loco & aëre plãtę connaturalibus & conuenientibus. Idem autem aër qui uenit in plantæ constitutionem, inuiscatur humore seminis & putredinis & plantæ, sicut fit etiam in animalibus. Plantæ etiam uegetantur in calido tempore in umbra noctis, & lignescunt ad solis feruorem, eoq; calore

& humore

& humore per euaporationē destituuntur, in hyeme etiam quando constringun tur plantæ exterius, inueniunt intus succosæ ualde magis quàm in æstate. Accidens autem quod multum uariat & mutat naturam plantarū, est cultus hominis. Et hoc est ideo quod plantę in genere animatorum, iuxta elementa sunt, & elementorum uires & materię multum habentes: ideo quod mutat qualitatem terrę & humoris in qua sita est planta, multum mutat naturam plantę.

De putredine siue letamine, & stercoratione & cibo plantarum, Cap. XII.

Licet natura sola sit principium rerum naturalium, tamē in omnibus his quorū substantia transmutabilis, multū iuuatur arte & cultu, ut in melius uel peius transmutetur. Hac igitur consideratiōe loquamur de agris & eorū cultu, & hortis, & pomarijs, & cæteris per quæ fit cultus plantarū, & remouentur à syluestri natura, ad, ut sic dicam, domesticationem. Sūt autem maxime quatuor quę circa hęc consideranda sunt, cibus uidelicet, & aratio siue fossa, seminatio & insito. Circa hęc studēt omnes agricultores pręcipue. Cibus autem non est aliquod simplex elementum, oportet igitur cibum plantarum commixtum esse, si enim simplici planta nutriretur, ex illo constaret, quod omnino irrationabile esset. Atq; cibus non est aliquis qui ad membra plantę perduci per se possit, propter quod indiget planta rigato cibo, ut hoc conferatur rigatione, quod animalibus confertur per potum, qui uehiculum est cibi decurrentis ad membrum. Cibus igitur proprius plātarum erit aliquod commixtum humidum, res autem commixta humida integritate & salute consistens, non est in uia mutationis ad aliquid, sed saluatur in seipsa, propter quod nihil nutritur à nutrimento in sua specie & in sua natura cōstituto, sed potius ab eo quod iam ante corruptū est, & destitit ab esse proprio, aut est in uia ad aliquid. Propter quod animalibus creatus est uenter, in quo cibus corrumpitur & extrahitur ab eo id quod nutrit animalis humidum nutrimentale, ipsa enim extractio humidi ipsius quod attrahitur in cibum, corruptio est eius quod nutrit quod in uentrem ingestum est per manducationem, omnis enim corruptio quæ est secudum naturam sic fit, quod extrahitur humidū, & remanet siccum decidēs in cinerem, sicut cito

incineratur

incineratur omne stercus animalium. Cum igitur uentrem non habeant plantę, sed terra pro uentre utantur, oportet in terra circa plantas esse putrescentem cibum plantę, & tunc attrahit à radicibus eius humidum cibum. Hæc autem probant opera rusticorum, qui stercore, quod letamen uocant, propè omnium plantarum fimant genera, quod non ad radices distillāt, nisi rigatione pluuij aut aquę desuper fusę. Hoc autem letamen in genere duos habet humores, unū quidem superenatantem & aëreum, qui non facile est incorporabilis plantæ, sed potius attrahitur & inciditur à sole. Alterum autem habet adiuuatiuum & immixtum subtili sicco quod est in ipso, & hoc est uere cibus plantarum. Plantę generaliter corpus siccius & durius est quàm corpus animalium, & tali indigent cibo qui in terrestritate indurabilis & siccabilis sit. Vltimus enim cibus nutriens similis est nutrito. Iudicatur autem & hoc ab accidente plantarum, quę enim nimis pingui & humido nutriunt, letamen plātis adfert putredines, ex letamine autem quod coadunatam cum suo terrestri habet humiditatē & bonam permixtionem conualescunt & roborantur & fructus proferunt cognitos & utiles, fructus enim eorum saporem ex letamine & substantia eorum contrahunt. Atq; si nimis humidum & pingue sit letamen à quo iam planta attrahit humiditatem plurimam, & luxuriabit in folijs & mollibus ramusculis infœcūdis, & non sufficienter profert fructum, & ille quem profert erit aquosus & inconueniens, hoc ostendūt omnes syluestres plantę, quę nutrimentum siccum habent & terrestre, fructus enim omnium illarum calidiores & sicciores sunt & fortiores odoris quàm hortēsium, quę cibantur letamine aquoso. Ad hoc autem in philosophicis dictū est, fructus creari ex humido uentoso, hoc autem non est nisi quod terrestritati fortissime commixtum est. Hoc igitur est maxime quod cibat & mutat sapores & modos fructuum. Propter quod stercus auium non aquaticarum, & pręcipue columbarum præcipit Palladius permisceri cum letamine, stercus enim hoc est feruens ualde, suo calore in letamine superfluam consumit humiditatem, & tunc magis conuenit plātarum cibo, ideo etiam asininum, equinum uel ouium & caprarum stercus à rusticis sumitur. Hęc enim animalia siccas habent egestiones, & per inductas rationes magis congruunt letamini plantarum, hac de causa præcipitur caueri à stercore porcino, quod tam ex specie quàm ex accidente quia siccū non est, plantis affert magnum nocumentum. Sic igitur in communi tractatione letaminum oportet quod ipsum letamen sit in uia corruptionis, potius quàm sit iam incineratum & ad terrestritatem deductum, & calore naturali destitutum. Nam optime congruit, quum iam per putrefactionem resudat ad superficiem suam naturale humidum, cum enim hoc humidum nutriat quandiu hoc ad radices plantarum resudat, tamdiu debitū plantis præbet nutrimentum, qua propter nec recens letamen omnino quæritur, nec quod iam uetustate incineratū existit, quod est anni uel tres partes anni habens optimū esse pronuntiatur à cultoribus plantarum, recens enim adhuc in se claudit uaporem, uetustū aut in toto amisit in ad-

ministrando humorē suum in nutrimentū, propter quod etiam peritiores medicorū, consumptorū habitacula præcipiunt sub tali letamine fieri, fomentū enim huius letaminis à fumigatione sua aliquid carnibus eorum per poros præbet humectationis. Hoc etiam ostendūt industriæ alchimorū, qui optimas quasq; maturationes in clibano letaminis præcipiunt fieri, uocantes clibanū letaminis calorem qui cum tali de quo dictū est humido expirat ad fumi superficiē. Atq; etiam sicco letamine posito, & non bene corrupto uidemus arescere multas plantarū, nisi multo prohibeant̄ humido aqueo per continuationē irrigatiōis, quia siccus calor qui ex tali fimo generatur circa radices intendit in tales radices plantę, & exiccat & in ariditatē conuertit totam plantam. Propter quod ex omnibus his colligitur letamē, quod inuitat plantę habitudinē esse, debere in dispositionibus inductis. Sic igitur administratū letamen mutat plantæ naturam, plusq̄ cibus mutat animal quod cibatur ex illo: animal enim magis diuersum est & lōgius à se attrahit cibum quàm planta, ideo cum letamen hoc sit cibus plantę, & uicinior & similior sit cibus quàm animali, citius mutabitur de cibo quam aliquod animalium. Iam quoque sæpius habitum est quod planta terram habet pro uentre, & in terra primum cibus plantæ recipit assimulationem, propter quod attrahit ad se plantarum mutationem: uirtutes enim terræ præcipue sunt uirtutes plantarum, & secundum terræ mutationem erit & plantarum mutatio. Nec est aliquis modus ita conueniens ad mutandum plantæ naturam sicut per letamen & letaminis contemperationem. Iam enim ostendimus quod in planta non sunt tot numero digestiones sicut in animali. Scimus autem quod similium in corpore facilior est mutatio, quàm heterogeniorum, & ideo uidemus quasdam plantarum ex cibo non solum mutari ad alterum modum saporis fructuum suorum, sed etiam frequenter trāseunt in alias species, ex tenuitate cibi & letaminis, sicut superius de tritico & siligine dictum est. Hoc autem ostendit artis industria, quoniā si quis in arbore perforatis ramis qui sunt iuxta ramusculos à quibus dependent fructus, impleat pulueribus optime contritis foramina, ita quod pulueres ipse sint ex speciebus multum aromaticis, & obstruatur ab utraq; parte optime cum cera forti & spissa, fructus erunt in sapore aromatice saporem pulueris obtinentes, qui tamen ad fructuum substantiam non perueniunt, nisi per euaporationem. Oportet igitur quod multo magis letamen cuius humor ingreditur per substantiam corporis plantę & fructuum, mutet naturalem humiditatem ipsius, oportet enim diligenter cauere ne letamen congestū super terram fumet ad flores & fructus, aut etiam ad gemmas plantarum, fumus enim ille siccus intensus & fœtidus est, & per poros ad interiora plantarū ingreditur, & plus corrumpit quàm malus cibus, sicut & animalium corpora corrumpunt huius fumi & odores. Hoc autem iam experti sumus in uitibus super quibus sarmenta & paleę, & ouorum testæ fumabant ad gemmas, flores & fructus, & multæ ex his perierūt omnino, postea aruit & exiccatum est, talis enim fumus maxime nocet his quæ

raræ ſubſtantiæ ſunt plantis, ſicut eſt uitis: ſic etiam plus nocet uiris quàm fœminis, propter raritatem corporis uirilis, fumus enim hic indigeſtus non alteratus pertingit intra corpus, & ideo corrũpit naturas tam plantarũ quàm animalium, propter quod id quod ex herbis plantarũ eradicatum eſt lõgius proijci ab ipſis debet, ne corruptionis fœtore plantis afferat nocumentũ. Oportet etiã nos non latere ex eadem cauſa paludes ab agricultoribus fieri debere, ſicca enim palea, ſarmenta & ſtercora non aperte maturant, ſed potius corrumpuntur & corrumpunt per fumũ ſuum quem emittunt, humefacta autem laxius reſoluunt in ſuperficiebus, & efficiũtur molliora, per quorũ ſpiritus gibboſitatẽ exudet ad ſuperficiem naturale humidum, & maturetur in plantarũ conueniens nutrimentum. Huius autẽ indicium eſt quod plantę etiam ſicut & animalia attrahũt humidum, & cibi ſui uehiculum, & tamen non potent ſicut & animalia, paludalis enim potus earum permiſcet letamini, qui fecit ipſum in plantis undiq; florere, & ipſarũ partes infundendo nutrire & mutare. Nec obſtat quod uidemus quoſdã ruſticorum præparare loca cultuũ ſuorum per intenſos ſtipites & ligna, & tũc terram melius fructificare in plãtis, hoc enim non fit propter plãtas, ſed ad temperandũ duplicem terrę maliciam, friget enim terra & ex frigiditate ſterilis, hoc modo aliquid caloris accipit, quo ſemina in ea iactata melius cõualeſcant. Similiter aũt & humida nimis, & ex hoc fœcunda intentione & immixto cinere, in cuius poris aqua non tenet, & contrahit ſiccitatẽ temperatam, per quã magis habilis efficitur ad fructificãdum. Ex omnibus igitur prędictis conſtat letamen unum eſſe eorum quæ precipue plantã mutant à ſylueſtritate, ut ita loquar, in domeſticationem. Sylueſtritas enim plantæ nihil aliud eſt niſi neglectus cultus eius, & ſapor fructus eius, qui uſibus humanis non competit. Et domeſtica dicitur, quãdo per cultum eius ſapor ad delectationẽ & utilitatem hominũ redigitur, hoc autẽ fieri per letamen probatur, & ea quæ in animalibus accidunt, quęcunq; enim animalia ſunt domeſtica plurimũ ſunt cana propter nutrimenti abundantiã, & multarum ſunt qualitatũ, & diuerſorũ colorum, propter nutrimenti diuerſitatẽ, & ſapor carnium earum alius quã ſylueſtriũ. Oportet igitur ꝓportionabiliter hoc etiam in plantis accidere ex nutrimenti adminiſtratione, Palladius autẽ refert, quod ſtercorũ congeſtio locum ſuum tenere debebit, qui abundet humore, & propter odoris horrenda à prætorij cõuertatur aſpectu. Humor abundans hic pręſtabit ſtercori ut ſi qua inſunt ſpinarum ſemina putreſiant. Stercus aſinorum primũ eſt maxime hortis, deinde ouium & caprinũ, & iumentorum, porcinum uero peſſimũ, cineres optimi, ſed columbinũ feruidiſſimũ, cæterarumq; auium ſatis utile, excepto paluſtrium. Caſſius uero ſcribit, ut refert Varro, columbinũ eſſe pręcipuum, poſt ipſum ſtercus hominis, tertio caprinũ, ouium, & aſininum, equinum non bonum niſi pratis. Stercus quod anno requieuit ſatis eſt utile, nec herbas creat, ſi uetuſtius eſt minus proderit, pratis uero recentia ſtercora proderunt ad ubertatẽ herbarum. Et maris purgamenta ſi aquis dulcibus eluantur

mixta uicem stercoris adhibebũt. Varro scripsit, quod prope uillã duo debent esse sterquilinia, uidelicet bifariam diuisa, & quod in uno nouum est debet dimitti donec maturescat, alterũ uetus in agrum tolli. Nec nõ illud sterquilinium est melius, cuius latera & summũ uirgis ac frondibus à sole est defensum, non enim succus quem quærit terra per solẽ exugi oportet. Itaq; periti procurant, ut aqua in sterquiliniũ fluat, quę maxime retinet succus. Stercorandi sunt agri spissius in colle, in campo rarius, cum luna minuitur, quæ res herbis si seruetur proficiet. Vni iugero asserit Columella 24. stercoris carpenta sufficere, in plano uero 18. Rustici tamen nostri duplũ ponunt & ultra, sed Tusci non tantũ. Item cumuli tot dissipandi sunt quot ea die poterũt exarari, ne stercora exiccata nil prosint. Eijciunt quidẽ letamina qualibet parte hyemis, sed si tẽpore suo eijci non possunt, antequã seras more seminis per agros puluerẽ stercoris sparge uel, caprinum manu proijce, & terrã sarculis misce. Nec proderit nimium stercorare uno tempore, sed frequenter & modice. Ager aquosus plus stercoris quærit, siccus minus, sed si letaminis copia desit, hoc pro stercore optime cedit, ut sabulosis locis cretam & argillã spargas, cretosis & nimium spissis sabulũ, hoc etiam & segetibus proficit, & uineas pulcherrimas reddit. Nam letamen in uineis uini consueuit uitiare saporẽ. Vel seminentur lupini in agris cultis & uineis in mense Augusti, & in mense Aprilis uel Maij, & cum ad debitũ quasi augmentũ peruenerint euertantur, sic enim loco letaminis uineam & terram impinguant. Et duobus annis ad plus ipsorum durat in eis pinguedo. In partibus autem Tusciæ cultores experti, lupinos serunt tempore quo seminant rapæ in terris cultis uel stipulis bis aratis, uidelicet circa tres corbes in iugero, & terra operiunt, deinde tẽpore Octobris ligonibus incidunt, & in sulcis ponunt, & ibidem seminantes frumentum aratur, semenq; operiunt, & deinde bonum frumentum colligunt æstate sequenti. Mediolan. uero seminant ranicias spissas, & cum creuerint eas euertunt. Alij autem serunt gralegam & euertunt cum ad substantiæ uenerit complementum. Alij uero terras quę sua macritudine parum aut nihil fructificant, ad multã fertilitatem cum irrigatione hoc modo reducunt, scilicet quod extracta de campis segete, inducunt in agros aquã per sulcos uel riuulos ordinatos, est autẽ melius si aqua est turbida de torrente, quæ super faciem agri terrã nouam inducat, & replendo sulcos agrum æquat, & pręcipue si fuerit ager cretosus, nam si solutus fuerit sufficit aqua clara. Prodest autem maxime talis irrigatio in ęstate cum aqua in agris steterit sub radijs solis feruentis, hoc enim modo talis ager plurimum impinguatur. Item dicunt Mediolan. & omnes cõmuniter hoc obseruãt, quod ubi linum seri debet, lupinos quos ibi seminauerant euertunt, non solum si iam magni sunt, sed etiam si tunc nati sunt, & ualde terram fœcundant, & plus dicunt si aliquibus diebus mollificentur in aqua, ita quod bonum gramen emittant & manu serant, & terrã arant, eam ualde fœcundã. Item dicũt de cineribus, & ideo fimum cõburunt & manu seminant, & euertunt cum lini, & cuiusuis alterius semine

rius semine. Ponendũ est autem letamen in campis, uineis, hortis, & arboribus, præcipue à Calend. Septembris per omnes menses sequentes usq; ad mensem Maij subsequenter, & in tẽpore magni gelu super iam natis segetibus potest cõgrue spargi, poterit etiam sequentibus mensibus in terra spargi, si eodem de terra operiatur, & uineis, et arboribus, si fuerit ualde maturum. Et est sciendũ quod ex uno curru palearum quinq; & sex currus letaminis fiunt, & pro sex annis optime una stercoris sparsio terram fœcũdat. Item notandũ est quod letamen absq; animalibus fit hoc modo, uidelicet quod in hyeme paleæ uel alia stramenta projiciuntur in uijs lutosis, curijs uel fossatis, & quibuscunque foueis, & cum ibi per quindecim dies uel circa iacuerint, & fuerint conculcatæ, sępeq; pluuijs madefactæ coaceruantur, & ad magnum letaminis montem latum, ut pluuiarum aquas recipiat post dies aliquot deferuntur, & cum sic per totam æstatem steterit, spargantur in agris.

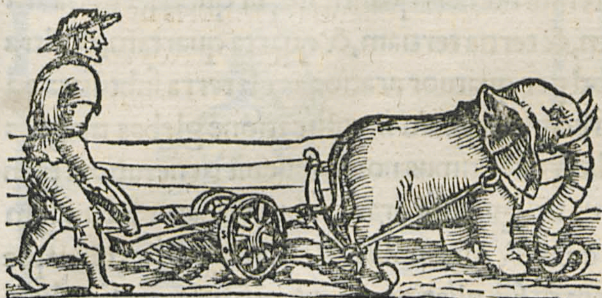
De aqua quæ conuenit maturitati letaminis, & nutrimento plantarum, Cap. XIII.

AQua paludalis conuenienter letamen, quod est nutrimentum plantarũ, maturat, & plantas irrigat, aqua enim fluente non bene maturatur, nec irrigatur planta, quoniam illa quidem frigiditate sua constringit poros letaminis ne expiret in eo calidum aut humidum naturale ad superficiem, similiter autem eadem frigiditate constringit poros radicum, & non sinit eos aperiri in tractũ nutrimẽti, & quod est circa radices leuat & deducit, & ideo fortiter syluestribus aquis, paucas aut nullas uidemus nasci plantas. Terrestritas enim fundi leuatur & educitur, nec remanet nisi lapis durus & frigidus in quo planta nasci uel nutriri non potest. Aqua autem stans fixum in se recipit solis radium, & calesit illo calore quo adiuuat ad letaminis maturationẽ & radicum apertionem, & ad pullulationem seminum, & maxime aqua quæ descendit in pluuijs & roribus ex nubibus super terram. Hæc est enim calida & uaporabilis, & ideo palus ex illa conuenientissime fit iuxta letamen, quia calore maturat, & uaporabilitate commiscet subtili commixtione, confert ei lenitatem & motum quibus eleuare possit in uenas & poros organicos plantarum. Si autem aqua lacunalis uel fontium adhibetur in loco paludis, oportet quod stet sub radio solis priusquam letamen inijciatur, & commisceatur cum ea fortiter, & moueatur ita quod ex motu spumam faciat, & uaporabilis fiat, propter dictam causam. Aqua autem grandinum & niuium nisi diu stet antequã fluat ad plantas, plurimũ sui frigiditate plantis nocumentum affert, est enim in ea frigiditas radices mortificans, & humidũ letaminis congelans, & hoc nocumentum non de facili aufertur. Cuius signum est quod terræ niuosæ parum proferunt germinis, & quod proferunt est immaturum, & licet calesiat aliquando aqua per solem, tamen nocumentum quod intulit prima frigiditate non aufertur, quia hoc fuit mortificatiuũ, hoc autem uidemus in

mus in terris grādinatis & agris, quoniā infra tres annos uix postea reducunt ad cultū. Sed aqua pluuiæ licet sit frigida, tamen excellentiam frigoris non habet, & habet caliditatem ex nube ex qua descēdit & uaporabilitatem. Ros autem est calidus & humidus, & dulcis, qui facile mouetur ad membra plantarum. Palus de qua dictum est, non erit sita iuxta plantas prope, quoniam nimis fusa plāta impeditur à fructu conuenienti, sed mediocriter infusa conualescit. Propter quod letamen conuenienter in altiori parte horti uel agri tenetur, ut ipsius nutrimentum & uirtus cum pluuia descendente ad plantarum deducatur radices, ubi calor terræ fumat in radices arborum & aliarum plātarum, & sugitur humor eius naturali calore radicum. Et hæc est causa, quod aquæ puræ cum impetu fluentes steriles efficiunt terras quas influunt. Aquæ autem lacunosæ & paludosę faciunt eas pingues, & præcipue quando ex pluuijs accipiunt incrementum. Propter quod exeunt ab aluo in agros, sicut Nilus qui crescit in pluuijs sub æquinoctiali descendentibus, quæ sunt calidę & humidæ, & ideo optime irrigat sata Ægyptiorum. Alia autem aqua grauis est potius descendens à partibus letaminis & à radicibus plantarum qua uaporetur in ipsas, & ideo non est adeo conueniens in lacunis in quibus stetit. Aqua medicamen accipit ex continuo radio solis, & ideo putrescentes in eius fundo herbæ quasi in naturam conuertuntur letaminis. Propter quod etiam lutum de fundo talium lacunarū paludalium acceptum pinguem agrum & fœcundum facit, habens effectum letaminis in ipso. Omnino autem conuenientissimum plantarum nutrimentum est letamen in palude temperata humiditate putrefactū, & ex conuenienti stercore commixtum, propter causas inductas. Sed aqua salsa pre omnibus cauēda est, ne admisceatur letamini aut plantis, quoniā illa exiccatiua est & adustiua & omnino cōtraria plantarū pullulationi. Licet enim acredo salis fracta sit in humido aqueo, cū torrore tamē solis conuertitur in acredinem & amaritudinem, & tale nutrimentū omnino plantę refugiunt, & aliam habet in se similiter siccitatem potentialem ex combusta salis terrestreitate, & ex hoc contrahit poros plantarum & obturat & exiccat letamen ita quod suum humidum non ualet exudare in plantarū cibatione. Adhuc autem aquæ metallorum quę per mineras decurrunt aut fistulas metallinas diu aut longe fluxerunt sunt inconuenientes, quoniam ex natura metalli corrodunt potius quàm infundant interiora letaminis & plantarum. Aqua autem maturās letamen est aqua paludalis ex pluuijs & roribus congregata, si illa non habetur, sit aqua lacunalis sub sole diu calefacta, & fortiter mota, si autem nec illa parata est, sit aqua de fontibus aut fluminibus aut puteis hausta, fortiter cōmixta, & sub sole calefacta.

De utili-

De utilitatibus arationum & fossionum, Cap. XIIII.

ARationes autem & fossiones in genere quatuor conferũt utilitates, quarum una est terrę apertio, secunda est eiusdem adæquatio, tertia est agri commixtio, quarta eiusdem comminutio. Terram autem aperiri necesse est, quia aliter nec semina in se iacta recipit, nec ea quæ in se habet sufficienter expirans amittit, & ideo aperiri oportet terram in omni mutatione plantarum, quãdo de syluestreitate ut ita loquamur, in domesticationem mutantur, soliditas quippe superficiei per pondus ipsum terrę & conculcationem hominum & bestiarum, adhuc aut per imbrium ictus & fluxum facta impedit, ne aliquid in se ab exteriori recipiat, aut etiam aliquid ab interioribus suis emittat, unde planta in ea fixa aut germinet aut mutetur à dispositione una in aliam, propter quod proscindi terram oportet, aut aratro aut fossorio. Similiter autem nisi fuerit adæquata nõ bene mutabit plantam, sed potius contrarię in ea dispositiones forte corrũpunt: cum enim id quod est continue in superficie terræ suo pondere & fluxu humoris tendat ad inferius in terrę uiscera, est terra inferius ad duos uel ad tres pedes magis pinguis quàm in superficie, & ideo inferiorem superius eleuari, & superiorem deprimi per aratione & fossionem oportet, ut adæquata uirtus sua in una uirtute unita moueat plantarum radices & fœcundet. Nec non beneficium radiorum solis tangit primitus superficiem, sed cum non sit retinens aliquid euanescit, & propter redundantiam conseruatur in inferiori parte terræ. Et ad hoc quod adæquatur quando inferius superius ponitur & ẽ conuerso, & multę aliæ adeptiones terræ uirtutũ fiunt per fossionem terræ & arationem. Commixtio etiam necessaria est quoniam nisi partes quęlibet sibi permixtę sint, non erit ipsa proprius locus generationis plantarum, plantæ autem quæ sunt commixtarum uirtutum locum suę generationis quærunt esse cõmixtum, nec potest fieri quod ager sit ęqualiter humidus, & æqualiter siccus, & ęqualiter frigidus, & æqualiter calidus, nisi fiat hoc beneficio fossuræ & arationum. Comminutio etiam est necessaria propter subtilitatem ipsius, nisi enim comminuatur non subtiliabitur, & nisi subtilietur non erit conueniens cibus, & materia plantarum. Propter quod præcipit agricultor Palladius quod non aretur tempore quo terra lutosa est, quia tunc in puluerẽ non reducitur, nec est tempus congruũ arationum tẽpus eximie siccitatis, quia tunc glebę magnę non diuidunt, sed potius tẽpore quo parum mollita est terra, nec tantũ habet humoris quo contineant se partes ipsius, tũc enim proprie cõminuit, subtiliat & aptatur seminibus & plãtis, ꝑpter causas inductas. Hac de causa periti uiri & agricultores ter uel quater crudum

agrum arare præcipiunt, dicẽtes quod habet de tribus uel quatuor arationibus addere fructibus proportionabiliter sui numeri quantitatẽ, ut quod secunda aratio addat alteram fructuum partem, & tertia tertiam, & quarta quartam, & ultra non progreditur, quia sufficit quod per quatuor arationes est terra subtiliata ad cibum pręparatũ. Hac de causa pręcipiunt periti in rusticatione glebas magnas malleis magnis comminui, quia aliter ut diximus non conuenit generationi plantæ. Quod autem diximus de tribus uel quatuor arationibus uariatur secundum qualitatem agri qui colitur, fortis enim & glutinosus, & adulterinis herbis repletus, non excolitur ad emũdationem & subtiliationem nisi quatuor arationibus, porosam autem subtilem & mũdam terram habenti forte sufficit una aratio uel duę, aut, ut multũ, tres, aut plus. Propter quod etiam pręcipit Palladius, terram considerari, quoniam si labor fructus excellat utilitatẽ, relinquenda est, si autem fructus excedit laboris meritum insistendũ dicit esse cultui. Sunt autem agri, qui non arando sed fodiendo temperãtur, & hij sunt quorum multa est pinguedo in profundo quod uomere aratri pertingere non potest, ad hos enim oportet adhiberi fossorium, quod profundius terram sulcat quã uomer aratri, compertũ est enim experientia rusticorũ usq; ad decem pedes pluuiæ humorem pinguedinẽ superficiei terrę semen deferre, cum in profundum distillat. Atq; etiam sicut uidemus animalia aquatica quæ sub terra profunde generantur in lacubus subterraneis uenenosa esse, eo quod lucis expertia sunt, & uaporibus spissis nutrita, ita etiam & pingue quod in profundo terræ latet incongruum est & grossum, & frigidum, nisi ad superficiem aliquando tollatur, & luce solis lustratum subtilietur & dissoluat, & spirituale fiat, quo uaporabili spiritu ad radices & semina pertingere & penetrare possit, & usibus laborantiũ adoptari, non enim omnis ager colitur uel aratur. Cum enim antiqui Ægyptij primo agrum mensuris Geometricis distinxerunt, quatuor genera agrorum esse dixerunt in quibus plantæ domesticantur per cultum, satiuum uidelicet, consitum, compascuum, & noualem, ex his autem duos tantum arando & fodiendo coluerunt, satiuũ uidelicet & noualem, uocantes satiuum qui seritur continue singulis annis, uel in eodem anno pluries, noualem autem qui alteratis annis, aut tertio intermisso, aut quarto, aut quinto, aut sexto, aut forte septimo anno quiescit. Et hos fodere & arare præcipiunt propter causas quas diximus. Compascuum autem & consitum non fodiendos esse præceperunt. Compascuum autem uocabant eum qui prata ferebat in pastum animalium. Consitum autem eum qui arboribus erat consitus, quæ portabant fructus salubres usui hominum. Et compascuum nullo modo, consitum uero non fodiebant nisi forte parum circa radices, & non ubiq;, cuius nos inferius rationẽ dicemus, sic hic dicere sufficit quod satiuus & noualis ager fodiendi & arandi sunt, quia aliter semina in eis non bene conualescunt, propter causas quas diximus.

De agro

De agro satiuo, Cap. xv.

DIuersificãtur autẽ in arando & cultu satiuus & noualis ager, quoniam satiuus uirtutem habet magnam & feracem fructificandi, in tantũ quod si continue non macerentur in partu, pinguedine nimia luxuriabit in spuria diuersarum plantarũ, quod postea sine magno labore emendari non poterit, aut forte in humore, ita quod ipse humor abundans submerget seminum uirtutẽ. Et si quidẽ adeò ferax est quod timetur luxuria adulterinarũ plantarũ, continue seritur omni anno, aut forte in anno pluries, eo quod calidus & humidus est talis ager, & soli calido expositus, qui etiam sol ab ęquinoctiali descendens calorẽ terrę ad pullulationẽ seminũ sufficienter immittit. Nã calor solis cõmiscet inferiora superioribus ad generationẽ eorum quæ in terra nascunt᷑, & ideo quando solis calor inferiorẽ terrę humorẽ eleuat in superficiem agri siccam, efficit᷑ ager cõtinue calidus & humidus, & est ille ager semper porosæ terrę, etiam bonę cõmixtionis, & facilis cultus, & paruo labore multã profert fructuũ ubertatẽ, & ille proprie uocat᷑ satiuus, quando autẽ uincente calore solis eleuatum de profundo humidũ non cõmiscet agrum & mollificat eum, sed consumitur & plus cõsumit sol de humiditate uel humore quã eleuet, efficitur ager puluerulentus & sabulosus, salsus & pessimus, qui non recipit bonitatẽ per cultum, sed potius siccitate redigit᷑ in heremi solitudinẽ. In qua nulla plantarum recipere potest ad bonum usum mutationẽ. Adhuc autem si tanta sit solis debilitas, ut nihil de profundo terræ eleuare possit ad superficiem, sed potius cõprimitur continue ager loci frigiditate mortificante, quantumcunq; ille colatur non reddit fructũ plantarum, nisi forte syluarũ, eo quod syluarum arbores ualde in magnã profunditatẽ dirigunt radices, ubi est calor fumans ex superiore terrę constrictione, ad tantã autem profunditatem nec fossio pertingere potest, nec aratio, nec seminatio. Et ideo tales agri nec arabiles, nec satiui dicũtur. Omnia hæc quæ in superficie terræ nascuntur ex uaporibus de substantijs ad superficiem pertingentibus oriuntur. Satiuus igitur ager optimus est, qui uapore pertingente & non consumpto superius est calidus & humidus, mollem habens superficiem & porosam, qui & cultu facilis est & ferax seminibus in eum iactis. Est autem hoc imaginari per similitudinem balneorum, in his enim si quis calore moderate mouente quidem humidum, sed non consumente usus fuerit, diffundetur humidũ naturale in mixtum cibale humido per corpus suũ extendit carnes suas, & impinguabit eas. Si autem

autem calore immoderato & diu utatur, expirat humidum eius, & destruetur & macerabitur corpus. Propter quod dixit Palladius, maxime eligendum esse pinguem & rarum agrũ, qui calore rarificatus non dissolutus sit, & humido multo spirituali ad superficiem deflexus, impinguatus sit. Secũdi autem meriti dicit esse pinguem & densum, hic enim & si densus sit, aratione est subtiliabilis & rarefactibilis, & tunc efficitur cõueniens pingui & denso, hic enim labor cultus cum cultoribus non negligentibus ad uota respondebit. Cum autem istæ duæ dispositiones magis inueniantur in agro culto, pinguis & rarus magis uineis congruit, eò quod uites rari ligni sint, & ex denso non ita sugere possunt. Atq; plurimo indigent calore & humore uineæ, propter quod non conuenit ad uites terra densa, quæ & calorem impedit ad radices pertingere & humorem: pinguis autem & densa frugibus magis congruit, quæ solidum exigunt fundum & cibum propter grani siccitatem & soliditatem, solum autem nimis macrum, & melancholica quadam ariditate, nec frugibus conuenit, nec uineis, hoc enim reprehensam in uicina sui profunditate habet humiditatem, & hæc humiditas parum spirat, nisi forte ad arborum ex profundo generationem, & harum fructus aut nulli sunt propter frigus, aut immaturi, & inconuenientes. Et ideo plantæ in tali terra non domesticantur. Ea autem quæ nimio calore siccitatem patitur præ omnibus peior est, illa enim & in profundo & superficie destituta est humido, & ideo heremus uocatur, eò quod redacta sit in solitudinem, nec aliquid profert propter adustionem & salsedinem sabuli, nisi forte herbas ualde minutas & siccas ex aliquo modico uapore alicuius temperati temporis generatas. Propter quod optimus agricultorum Palladius dicit: id deterrimum terræ genus esse quod est siccum simul & spissum, macrum & frigidum.

De medicamine agri ut fiat satiuus, Cap. XVI.

CVm autem quidam agri in se quidem frigiditate steriles, aut humore, qui culti primo accipiunt medicinam, & postea in eis optime plantæ præcipue fruges proueniunt. In talibus enim terris argilla fossa terræ frigidę ministretur, ex argilla enim terra frigida accipit fœcunditatem, eò quod argilla calida est & sicca, proprietatem habens masculi. Terra autem frigida est & humida, eò quod frigus inducit humidum, & cum calidum siccum permiscetur frigido & humido fit temperamentum, & tunc terra illa ferax ita diu efficitur, donec per illuuionem imbrium non distillatur ab ea argilla, & tunc plantę in talibus terris ad meritum ueniunt, mutantes syluestrium proprietątes in domesticarũ qualitates, tam in quãtitate fructuũ q̃ in qualitate. Si terra sicca est & amarę nunq̃ recipit medicinã, quicqd enim ingeri potest tali terræ totũ in adustionẽ & salsedinẽ & siccitatẽ conuertit. Propter quod etiam terra ad Iouẽ exclamans, se, in fabulis poëtarũ lęgit, conquestũ de incendio Phaëtõtis, & nõ cõquesta de

gelicidio Saturni, sciens quod malicia quę ex frigore est potest temperari, non autem adustio quæ est ex siccitate salsuginis. Similiter autem si terra humore infœcunda est, aliquod recipit temperamentum, foditur enim fossatis per trāsuersum, ad quæ primo descendit humor superfluus, ut postea defluat ab agro, tunc recipit temperamentū. Propter quod omnes fossas agrorū ad unam maiorem & decliuiorem deriuari facias per transuersales arationes & fossas, ut per decliuiorem ager e superfluo mūdetur humore. Eo modo quo etiam immutationes & euacuationes corpora curāt animaliū ex humore, & non qualitate tantum infirmata. Sicut duplex causa est ægritudinis in animalis corpore, quod uidelicet aut qualitate aut humore infirmantur, ita etiam est in agro. Et ideo cum terra frigiditate sola uincibili est sterilis, studeat agricultor infundere alterātem argillā, si autem ex humore solo eius infœcūditas est, studet euacuantibus eam redigere ad cultum, per modum fossarū qui dictus est. Sed terra quæ iam sic destituta cōbusta est, desperata est, sicut animalis corpus mortuum & incineratum. His igitur modis ager satiuus iuuatur ad domesticationem plantarum, præcipue in frugum cultu, quoniam de uineis sermo erit posterius, cum de agro consito tractabimus, in talibus enim non optimis agris, qui medicina plurima & continua indigent, diligēter obseruanda sunt tempora cultus & sationis. In terris autem frigidis autumnalem tempestiue oportet fieri sationem, ut planta aliquid roboris ante hyemis aduentū accipiat, nam si debilis nimis ad hyemis peruenerit frigiditatem, ipsa gelante glacie mortificabitur, & a fructu optato destituet̃, hoc autem maxime est in eo agro qui cum frigiditate etiam est siccus, nisi enim tunc tempestiue pręueniat̃ satio, non habebit robur contra hyemē macram & tenella plātatio. In agro autem calido & pingui differēda est satio quantū commode potest, quod si præueniatur in tali agro luxuriabit in herba, & cum totum in herba posuerit humidū substantię, non habebit uero tēpore unde producat semina utilia, nam eius satio non accipit ab hyemis frigore aliquod nocumentū, eo quod locatum sit semel in agro calido & pingui, & sic etiam a frigore hyemis lædi non potest, sed plantula potius impinguat̃ & retinetur a frigore hyemis, ne luxuriet, & tūc uerno superueniente calore multiplicia ex se formabit semina, & fructus in maxima ubertate producit. Similiter autē considerandū est in agris multū frigidis & humidis, qui circunpositi sunt maribus & paludibus multis, hos enim non conuenit seminare in autumno nimium autem laborant humore frigido, & seminum forma abluitur & perit, ita quod euanescūt in uere, & a fructu destituuntur, sed uerno tempore sata multipliciter habent humidū, & cum calor solis conualuerit, cito crescunt & fructificant. Et huius signum est, quod uidemus tales in siccitate temporum, quæ alios agros impedit, optime fructificare, temporis enim siccitas nimio agri humori coniuncta facit temperamentum, & fructuum reddit ubertatem. Propter quod etiam dicimus tales agros per sationem fabæ uel lini, si aliquando infœcūda sint, redire ad ubertatē, eo quod talia radicitus euulsa superfluam

perfluam ipsius temperant humiditatem. Propter quod studium culturę fit circa huiusmodi agros, ut per congestos aggeres affluentem redundantiam impediant aquarũ, ne agri impediant superficiem, & per fossata in extremitate agrorum aperta, ea quę iam influxit aut per pluuias uenit educãt aquę humiditatem. Nullo autem ingenio, ut dictum est, curari ualet terra ex adustione longa & siccitate sterilis effecta, raritas enim eius humorem inductum non retinet. Siccitas autem letamen absumit appositum, & amaritudo innata impedit seminũ aut plantarum nutrimentum. Frequenter tamen super huius salsugine superficiem quandam terræ lenis & pinguis, quæ alluuione maris adducta est, inuenimus quæ longa putredine herbarum ibi est generata flumina enim in mare intrantia plurimã secum trahunt terram, quam eradunt de terris optimis, quæ dum ad mare peruenerit reflexu proijcitur super salsuginem littoris, & dum hoc fit continue tempore longo superficies talis terræ feracissima est in fructibus, qui non in profundum figunt radices, eas uero plantas quę in profundũ figunt radices nutrire non possunt, & ideo talis terra frugum quidem fert copiam, sed arbores aut nullę aut paruulæ nascuntur in ea, huius autem signum est, quod uidemus maria quæ bis in die naturali influunt & refluunt, & iuxta littora sua tales habere agros, maria autem stantia omnino iuxta littora sua sunt sterilia.

De cultu agri montuosi & uallicolosi, Cap. XVII.

AGri autem in conuexitatibus montium siti frequenter patiuntur siccitatem & macredinem, quoniam pingue quod est in ipsis defluit ad ualles, & ideo ualles quidem pinguissimi conuexa autem montium sunt arida, propter quod plantæ in eis non bene domesticantur per cultum, propter quod etiam in talibus locis præcipiuntur etiam ab agricolis per transuersum sulcari, ut in sulcis stet retenta pinguedo, quæ decurrit in pręceps si ex directo sulcus descendit. Propter quod etiam fiunt retinacula per materias ex transuerso ante agrum, ne humus defluat postquam fuerit exarata, quidam autem subtiliori ingenio humum hanc serunt non exaratam sed duram, & postquam seminata est humus euertunt eam super semina, aut aratro aut ligone aut alio fossorio, & non arant eam nisi semel, nec in ea comminuunt glebas magnas, quoniam si araretur sępius cõminueretur cum pluuia quæ cum impetu descendit, ex conuexu montis tota portaretur ad uallem, & periret quod seminatum est. Semen igitur in tali agro tenue & non bonum debet esse, tum propter cultus defectũ, tum propter impossibilitatem retinendi pinguedinem & humorem ex quibus semina conualescunt, & ideo etiam fimus letaminis sub terra in montibus non ponitur, sed potius in superficie, ne terra in intimis mota per humorem & impetum descendat in uallem, nec letamen æqualiter spargitur in mõtibus per totum, sed altius plus letaminis ponitur ubi plus de humore abluitur, secundum quod declinat conuexitas de letamine ponitur quantitas. Inferiora enim per se descensu humorũ pinguescunt.

guescunt, superiora autem pinguedine per alluuionem restituuntur, dum autem plus letaminis ponitur ubi plus de humore abluitur, & minus in loco ad quem plus letaminis per alluuionem imbrium apportatur, fit quædam temperamenti æqualitas. Fructus autem conuenientiores sunt montium quàm uallium, quoniam reuerberatio solis ad montem maior est, & humor moderatus citius obedit digestieni, & loca ipsa montium sunt uaporosa, quia uapor maturantem adiuuat calorem. Ex his ergo animaduertendum est, quod quæcunq; plantę aromaticos & calidos & siccos habent fructus, hoc magis congruit in montibus plantari & seminari, propter loci calorem & siccitatē, quæcunq; autem solidos & humidos habent fructus, his magis competit in uallibus seminari quàm in montibus. Propter quod uina & aromatica meliora sunt in montibus, & in genere frugum auena melius quàm triticum, uel siligo in montibus prouenit. Frumentū autem hordeum & siligo melius in uallibus proueniunt, propter suorum granorum soliditatem. In uallicul oso autem agro necessario est fieri fossatum in medio uallis magnum & multa parua ad ipsum descendentia, per quę humoris impetus defluat, ne uenientes de monte torrentes submergunt semina quæ iacta sunt in ualle. Sic autem agro culto domesticum seminibus & radicibus plantę ingerit nutrimentum: & ideo planta domestica tunc efficitur cum ager satiuus, ut dictum est reperitur, cum enim uenter & mater sint uegetabilium, oportet ut ipsa ad cultum redacta semina secundum agros suas mutent dispositiones. Digerūt autem cibum & faciunt eum cholericum, aut phlegmaticū, aut sanguineum, & postea per dispositiones cibi alterantur corpus & substantia plantarum, nam sicut arte medici dispositiones laudabiles acquirit uenter, & tunc ad laudabiles dispositiones mutat cibum & corpus, sic sapiens agricola laudabiles dispositiones mutat agrum per cultum, quo laudabiliter dispositio etiam plantę laudabiles acquirunt dispositiones. Eadem autem operatio est inter partum & matricem, & agrum, & plantam, quoniam licet operatur sicut sperma masculi, qui sicut artifex mouet & format partum, tamen quia sanguis menstruus trahitur in nutrimentum partus in multis sequitur matris & matricis dispositionem, in agris autem & plantis, hoc est, plusquā in matrice & partu, quia in plantis, sicut in ante habitis est ostensum, non est proprie masculus & fœmina, sed permixtæ sunt hæ uirtutes in eodem, propter quod terræ dispositio tota est quæ alterat plantam ad domesticę uel syluestris dispositionem.

De cultu agri noualis, Cap. XVIII.

Ager autem qui noualis ab antiquis sapientibus uocatur est duplex, unus quidem qui primum ad cultum redactus est, alter autem ad quem interpositis quibusdam quietibus, necesse est suam redire nouitatem, sicut est ager qui duobus annis seminatur, in tertio quiescit, aut in quarto, aut in quinto, aut in sexto, aut in septimo, usq; ad hunc enim inuenimus diuersitatem quie-

tis agrorum. Noualis autem qui uno anno seminatur, pluribus annis quiescere uult, omnino malus est, & cultui & cultori ad uota non respondens laboris. Studium autem quod habetur in agro noualium, qui nunc primũ ad cultum sunt redacti, est extirpatio syluestrium, quarum radices nisi extirpentur omnem sugũt agri humorem, & non permittunt semina nutriri, & ad debitũ uegetari, propter quod etiam pręcipitur, agrum non seri diuersis seminibus, uel humidum adurat, aut exiccet alterum, attrahendo ad se nutrimentum. Extirpatis autem illis, serit̃ ager, & primo quidem propter non adustam uirtutem terræ quam cõtraxit longo in ipsa putrefactione herbarum ac stirpium diuersarum diu ferax est, aut sine aut cum paruo letamine, deinde oportet adhiberi letamen si ferax debet permanere, & nisi sit pinguissimus ager oportet aliquam interponi quietem. Pręsertim quando cum substantia herbali uel paleari plantę seminatę, aut metuntur, aut radicitus euellũtur: extracta enim agri pinguedine & uirtute, necesse est ut nudus ager soli exponatur tertio uel alio anno cuius calore & lumine uirtutẽ accipiat germinandi, sicut habuit in prima seminatione, spiritus enim uiuificus plantę dũ per semina & plantas attrahitur humore & spiritu uiuifico terra destituit̃. Et terminato tempore quiescit, ad agrum iterum reuocatur, sicut reuocat̃ ad uterum uirtus concipiendi per quietem inter partum & partum. Ad unum autem agrũ redit citius, & ad alium tardius, secundum quod ager magis & minus fœcundus calidus, & humidus, & porosus, & siccus, & pinguis, & subtilis inuenitur. Hoc autem ostendit & ipsum nomen, quoniam nauale est quod redit ad uirtutem pristinam per quietem innouatam, omnium enim operum physicorum testant̃ opera, quæ enim cum labore & expressa uirtute perficiuntur, nisi quiete interposita uim & restaurationem accipiant, & dissoluuntur & corrumpunt̃. Quicunq; igitur agri continuatis sationibus fructificant, continue ex cœlo & humore suorum principiorũ accipiunt innouationem, qui instaurati semper possunt accipere pullulationem, & ideo continue seminantur. Quicunq; autem ager continuo humore non modo infusus est, sed etiam coopertus illo in maiore parte anni, quod ita intelligas in hyeme scilicet & uere, quãdo debent pullulare semina, & in autũno quando serendũ est, coopertus est nimio humore frigido, & grosso infusus. Ab Ægyptijs qui primitus agros distinxerunt uocat̃ hic ager subteneus, aut temulentus, & ille nec noualis nec satiuus, quia in æstate quando in superficie siccant̃ scinditur magnis scissuris lutũ, quod est in superficie ipsius ex aqua frigida grossa quæ cooperuerat eum in superiori parte luti eius, & hoc impedit pullulationem bonarum plantarũ. Si quæ etiam nascant̃ plantæ in tali agro syluestres remanẽt, quia acidæ uel amarę sunt in sapore propter grossitiem & frigiditatẽ & copiam humoris, & in semine, & in fructu destituunt̃ propter defectum humidi, ex quo causant̃ semina & fructus. Atq; igitur quia tempus æstatis non est ad pullulationem fructuũ, sed ad maturitatem & exiccationem, & ideo pronunciant de hoc agricultores, quod deserendus est, quia nulla utilis planta in ea mutari potest ex

syluestri

sylueſtri in cõuenientes domeſticis plantis proprietates, ut ſupra. Alium autem agrũ uliginoſum eſſe dixerũt antiqui cultores, de quo ratiocinati dixerũt ipſum ad cultum redigi non poſſe. Et hic eſt qui heremi habet naturam, cum enim partes in ſuperficie non habeant ſolidatas & cõtinuitas non radicabit in eo, & florebit, aut fructificabit aliqua perfecta plantarum. Nam planta quærit locum ſolidę continuitatis in quo radicetur & floreat & fructum ferat. In uliginoſo enim tota ſuperficies eſt porus, & quod eſt ſubtilis humoris in fundo totum euaporat, nec retinetur aliquid in ſuperficie quod reflexum contineatur & conſtet, & planta perfecte formetur ex ipſa, & ideo quia talis ager plantam non ſuſcipit, non poteſt etiam per arationes aut foſſas ad hoc redigi, ut in eo fiat aliqua domeſticatio plantarum, & ideo relinquendus eſſe cenſetur, & in piſcinas & lacunas redigendus. Alij tamen dicunt quod terra uliginoſa in qua ſemper inſeparata manet humiditas, dicentes, quod uligo eſt naturalis humor terræ, ab ea nunquam recedens, ut inſeparabile accidens, & in hac opinione uidetur eſſe Palladius, qui ait, quod omne triticum ſolo uliginoſo poſt tertiam ſationem in genus ſiliginis commutatur. Nam talis tranſmutatio ex ſuperflua humiditate procedit. Et in multis alijs locis idem Palladius ſentit, & cum eo concordat Varro & alij multi qui de hac materia tractauerunt.

De tempore & modo arandi & diſſipandi herbas malas, Cap. XIX.

Pingues & ſicci agri in locis aridis menſe Februario & Ianuario poſſunt proſcindi & arari, in locis uero temperatis & humidis menſe Maij & Aprilis, uidelicet quando eis ſuperflua humiditas eſt conſumpta, & terra iam ad ęqualitatem inter humiditatem & ſiccitatẽ peruenit. Eodem menſe Aprili & Maio pingues agri, qui diu aquam tenent, proſcindantur, cum omnes herbas protulerunt, & eorum ſemina nondũ ſunt maturitate firmata. Et ſicci de quibus primo diximus, poſſunt ſecũda uice arari menſe Iunio & Iulio, ſecũda uice arant̃ agri humidi, quos diximus menſe Martio & Aprili, uel Maij eſſe ſulcãdos. Menſe Auguſti humidi agri tertia, ſicci uero ſecũda uice arent̃. Menſe Septẽbri pinguis ager & qui diu conſueuit habere humorem tertia uice arabitur, quamuis humido anno poſſit & ante tertiari. Nunc ager humidus, planus, exilis ſeritur & aratur. Cliui graciles nunc primum arandi ſunt & ſerendi. Boues melius collo quàm capite iunguntur, quos ubi ad uerſuram uenerint arator retineat, & iugum propellat, ut eorum colla refrigerentur. Sulcus autem in arationibus ſecundum Palladium longior quàm centum uiginti pedum eſſe non debet, ſed ex conſuetudine cultorum Lombardiæ & Romamnniolæ uſq; ad ducentos pedes & ultra ſulcus extenditur. Cretoſa terra profundius, ſoluta uero minus profunde aretur. Seruandum eſt etiam ne inter ſulcos terra non mota relinquatur. Gle

hę omnes sunt dolabris uel malleis, aut ligonibus dissipandę. Sed æqualiter totam terram motam esse agnoscis, si transuersum per sulcos particam mittes, quę res sæpius facta bubulcos ab hac negligentia submouebit. Obseruandum est ne lutosus ager aretur, aut qui sit post lõgas siccitates imbre leui perfusus. Nam terra quæ lutosa tractatur in principio, toto fertur anno tractari non posse, quę uero leuiter superinfusa est, & subtus sicca, si tunc aretur, asseritur per triennium fieri sterilis, & ideo mediocriter ager infusus, ut nec lutosus sit, nec aridus debet proscindi. Si collis est transuersus sulcetur per latera, quæ forma tũc cum semen accipit est seruanda. Si agros incultos aperire uolueris, considerabis an sit humidus, ager an siccus, syluis, aut germine, filice uel fruticis uestitus. Si humidus erit, fossarum ductibus ex omni parte siccetur, sed apertę fossæ notę sunt, cæteræ hoc genere fiunt, imprimuntur sulci per agrum ex transuerso altitudine pedum trium, postea usq; ad medietatem lapidibus repletur aut glarea, & desuper terra ęquatur, sed fossarum capita unam patentem fossam petant, ad quam decliues recurrant, ita & humor deducetur, & agri spacia non peribunt. Si defuerint lapides sarmentis uel stramine cooperiuntur, uel quibuscunq; uirgultis. Hæc autem mense Maio fiunt, & etiam alijs mensibus secundum qualitatem humiditatis terræ consumptę. Si nemorosus est, extirpatis aut rare relictis arboribus colatur. Si lapidosus per multas partes saxorum terra collecta purgari poterit, & nutriri uel muniri. Iuncus gramen & filices frequenti aratione uincuntur. Sed filicem si sæpe fabam conseras uel lupinos, & subinde nascentem mucrone falcis recidas, inter exiguum tempus absumes. Mense Iulio utiliter uel ante caniculares dies filicem extirpabimus & caricem hoc mense cum sol cancri tenebit hospitium, luna sexta in capricorni signo posita, gramen ablatum Græci asserunt nihil de radicibus rediturum.

De semine in communi, Cap. XX.

DE seminis autem natura & uirtute in præcedentibus dictum est, sed hic attendendum est, quod semen duo continet, quorum unum est uirtus formatiua, quam habet de cœlo, cum calore & spiritu instrumẽtaliter formatiuæ deseruiunt, calor quidem digerendo, segregando & subtiliando, spiritus autem uehendo uirtutem. Alterum autem quod habet semen est substantia formalis, quę immixto sibi humido suscipit formationẽ & figurationẽ in planta & plãtę organa. Attendendũ est igitur in omni seminatione, ut seratur semen quando adiutorium maius habet de cœlo, hoc autem est quando iuuatur calido humido & uiuifico lumine solis temperato, quod in ipso aliquantulũ temperatũ est adustiuum humidi, in sole enim est coniunctũ sicco, & ideo est aliquantulum adustiuũ humidi seminis, & ideo nouella semina & plantas teneras aliquãdo obumbrãt a feruore solis ij qui hortos prudẽter excolunt, sed in lumine lunę est lumen eiusdem

men eiusdem solis coniūctum frigido temperato & humido, ut ex lumine solis habeat caliditatem mouentem,& ex frigido temperato recipiat temperamentum,& ex humido moueatur siccitas ipsius. Incēso igitur primo lumine in luna, cum ipsa est calida temperata & humida iacienda sunt semina, quia tunc conuenientius iuuatur uirtus eorum à luna,propter rationes iam inductas,mouebit enim tūc uirtutem formatiuā, calor enim eius & spiritus adiuuatur à temperato calore lunę,& ab humido lunę iuuatur materia formalis quę formanda est. Nec oportet attēdere ad stellas alias,quoniam uirtus illarum communicatur lumini solis & lunæ per applicationem lunę ad eas,quę in omnibus applicatur respectibus eorum quolibet mense per recessum & accessum,& ideo antiqui sapientes lunam cœlestis militiæ reginam uocabant,& uitream Dianę lampadem. Ratio prioris nominis est,quia uicina nobis existēs plus influit super inferiora quā alia cœlestis uirtus,& applicās se in spacio mēsis,quolibet mense perficit mutato lumine,quod omnia perficiunt in spacio multorū annorum. Propter quod egregius philosophus Aristoteles dixit,quod luna facit in mense,quod sol facit in anno,hoc est per hyemem & ęstatem, uer & autūnum. Quoniam à prima accessione usq; ad diminutionem luminis eius est calida & humida sicut uer,& à diminutione luminis eius usq; ad plenitudinem est calida & sicca,sicut æstas. Et à plenitudine usq; ad diminutionem secundam,est frigida & sicca. Et à diminutione secunda usq; ad effectum,est frigida & humida,corrupto seminali humore phlegmatico. Propter quod si satio est,& fiet tempore quo est calida & sicca, exiccabitur humidum substantiale seminū,quod formari debet in organa plantæ,& non proueniet plantę perfectio. Si autem tempore illo fiet satio quo est frigida & sicca,non mouebitur calor seminum,nec iuuabitur humidum. Et ideo satio non erit cōueniens. Si autem tempore quo est corruptę senectutis frigida & humida existens,putrescent forte semina,& non proueniet utilitas sationis. In prima autem satione omnia iuuātur & proueniunt utiliter,& ideo dicitur uitrea lampas Dianę à frigida luce succensa. Dianā enim lumen aëris esse fabulant̃ poëtæ, qui aër spiritualiter existit in corporibus animatorum. Lampas enim huius spiritus corpus lunare est,quod per lucem cōcepta & temperata à sole formata profundit,& spiritus animatorum,& mouet eos, ut moniti proferant uirtutes ad naturales operationes,quas sol si per se moueret,dissolueret, propter nimiam sui intemperantiam & siccitatē ideo enim frigus lunę peroptime obsequitur,qui continens extrinsecus & accidens intrinsecus temperate,& mouet interius spiritus ad naturales operationes,& non sinit eosdem dissolui per euaporationē,quia frigus temperatum circundans intrinsecus reprimit & reflectit spiritus ut interioribus confortentur: maxime autem hoc est in plantis,quæ non agunt nisi naturales operationes,& non sunt sensibiles,sensus enim magis confortantur extra,& naturalia magis uigent in interioribus. Attendendum igitur est, ut in accessione lunę seminet̃ istis rationibus. Oportet aūt considerare quartā circuli decliuis, in

qua mouentur lumina uiuifica, cum in circulo decliui fit generatio & corruptio inuegetabilium. Non est tamen in omnibus partibus causa generationis, sed in quarta quæ est ab ariete in cancrum. Omnis ergo satio est perfecta, antequã sol accipiat arietem, quia tunc semina in matricibus suis non inuenies, sed in matrice terræ deuorabit ea, & uiuifico lumine mouebit. Et autumnales quidem satio nes nunc radicate mouebuntur in debitam suę substantiæ quantitatem, & flores & seminum formationem. Vernales autem seminationes etiam in matrice terræ iacentes tunc pullulant, & adiuuante sole temperato florebunt, & generabũt ante tempus eximię siccitatis. Nec oportet quod multũ obseruentur uenti, quo niam licet auster euocet terram, & pullulare facit plantas, tamen aquilo quãdo non est mortificantis frigiditatis continet semen, ne euaporans dissoluatur. Sed plerunq; cauendum est, quod ager non seratur diuerso simul semine, sæpe enim contigit quod unum semen magis cõtrahit quàm alterum, & tunc unum adurit alterum, & aliquando per appositum tractum utrunq; impeditur à germine. Videmus enim quod plãta iuxta elleborũ uel scãmoneam posita contrahit ꝓprietates eius, & zizania iuxta triticũ posita ipsum adurit, similiter facit corilus, uel caulis circa uitem, & sic est de multis alijs, & sic etiam absq; dubio diuersitas seminis subtile humidum, quod est in agro, contrarijs uirtutibus corrũpit, quod non bene proficit ad fructum domesticum, sic etiam diuersitas seminum animalium, quãdo unum coit cum fœmina alterius speciei, corrumpit utrunq;, ita quod neutrum perficit fœcunditatem. Propter quod cauẽdum est ab huius diuersitate in pluribus. Quædam autem semina per experientiam inueniuntur seinuicem non lædere, sed simul sata conualescere, & fructus ubertatem successiue afferre, uelu ti cum serunt tempore congruo in pastinato solo semina atriplicum, spinachiæ, fœniculorum, lactucarum, petrosilini, satureię, bliti & caulium, ex quibus primo euelluntur atriplices, secundo spinachia, & ex caulibus quidam ut transplantent, uel omnes, uel nimis spissæ rarificentur & sarculantur, & successiue colliguntur remanẽtibus ex quolibet genere quibusdam seminibus propter semina. Item seruntur congrue simul triticum & spelta, milium & panicum, & phaseoli, & similiter hordeum & frumentum. Amplius autem si ultra mensuram iaciantur semina in agro, macilentia & non proficientia erunt. Sed si seratur ager secũdum proportionem cibalis humidi quod est in ipso, ita quod radices dilatari & confortari possint, tunc enim planta exurgens fortis erit, & proferens fructũ, quem quęrit ex labore culturæ. Hæc igitur diligenter esse attendenda & naturalis suadet ratio & experientia cultus. Oportet etiam attendere ne forte uel ipsa semina iacta sint corrupta, & ideo præcipit à Palladio, ne semina iacta uetustiora sint quã annua, si enim uetustatem habent ultra annum, nimis exiccata sunt, & uirtus formatiua proprio subiecto destituto, humoris radicalis substãtię destituta euanuit, & ideo talia raro proficiunt. Præterea frumentum & talia semina eligantur, prę cipue in ea regione quam colimus, uel probemus aduecta. Nam omnium surculorum

culorum uel frugum genera præclara terris tamen tuis experta committere debes, in nouo enim genere seminum ante experimētum non est spes tota ponenda. Et nota quod semina locis humidis citius quàm siccis degenerant. Omnia legumina à Græcis autoribus seri iubētur in terra sicca, faba tamen in humida terra iubetur spargi, licet temperatis agris serendum sit, tamen si siccitas longa sit, semina magis in agris quàm in horreis seruabuntur. Si necessitas cogit de salsa terra serere aliquid, post autumnum plātanda uel conserenda est, ut malitia eius uberius imbribus eluetur, aliquid etiam terræ dulcis uel fluuialis arenę subijciendum est, si illi uirgulata cōmittimus locis uliginosis, aut exilibus, aut frigidis, aut opacis. Mense Septembri circa æquinoctiū triticum & alia semina quæ ante hyemem seruntur, dum serenitas constat congrue seminant̃, ut eorum radices ante hyemem conualescāt. Siccis uero, aut pinguibus, aut calidis, aut soli expositis locis post dicta tempora seminentur, dummodo usq; ad hyemis gelicidium nullatenus differātur. Præterea fiunt seminaria in quibus nutriuntur tam semina quàm surculi, & cum adoleuerint in alium transferūtur locum. Hoc seminarium talem terram & taliter præparatam desiderat, ut in tractatu proximo scriptum est. Sed ut scribit Varro quę in seminario nata sunt: Si loca erunt frigidiora, quæ molli natura sunt, per brumalia tempora tegere oportet fronde, aut stramentis. Si erunt imbres secuti, uidendum ne alicubi aqua consistat, uenenum est propter gelu radicibus tenellis sub terris & supra uirgultis, ne eodem tempore aquæ crescant, quia ratione terræ tempore propagantur, supra terram aëre frigidiore cinguntur. Quod ita esse docent syluestria, ad quæ sator non accessit. Nam prius radices nasci solent, nec longius procedunt nisi quo tempore uenit sol, duplex causa radicum. Nam quædam arbores naturaliter longius producunt radices quàm alię, & quia alia terra facilius uiam radicibus quàm alia dat. Si autem seminarium surculis consitum est, cacumina quæ molliora erunt natura, ut oleæ, aut ficus integenda sunt binis tabellis dextra aut sinistra ligatis. Præterea scribit Cato quod terra seminarij talis esse debet qualem desiderant semina & surculi ea sita. Item dicit quod surculi non debent eminere nisi quatuor digitis supra terram, & cacumina debent fimo bubalo oblini.

De plantatione & modis plantandi, & de electione plantarum, Cap. XXI.

ARborū quędā fructū faciunt & semen, in fructus carne reclusa: quędā uero nullū fructū ferunt in quo semē aliquod inuenit̃, ex quo possit planta similis generari. Quę fructū & semē faciunt, quędā grossum & potens in dura testa reclusum. Quę semen paruū & debile faciunt, uirtutē generatiuā habent tam in semine quàm in ramis diffusam, & ideo ex utroq; plantari & cōualescere possunt, licet plantatio ex semine tali sit periculosior, & quandoq; in longā speret̃ ætatem, & ex eo non domestica sed syluestris plāta nascat̃. Ex ramis uero

plantatio citius & facilius conualescit, & inde domestica planta prouenit non syluestris, si ex planta domestica ramus fuerit talis acceptus, & in hoc genere est uitis, malagranata & ficus, & multæ aliæ. Quæ uero semen forte faciunt, uirtutem generatiuam habent, maxime in ipso semine collectam. Ideoque ex ipso semine melius quàm in ramis proueniunt, & huius generis sunt nux, castanea, amygdalus, & aliæ similes. Arbores uero quæ multum ferunt fructum, uirtutem generatiuam diffusam necessario habent in ramis, cum natura eis specialem non deputauerit locum, ubi eorum sperma seu semen colligerent, ideoque ex ipsis ramis cum suis gemmis, aut ex plantis cum radicibus uel sine radicum matre euulsis, optime conualescũt, & maxime quę poros habent apertos, per quos facile transeat nutrimentum. Siue autem ex semine, siue ex radicibus plantas aliunde diuulsas plantare desideras, considera utrum locus in quo plantare intendis sit insidijs bestiarum expositus, aut clausus, aut tutus à nocumento corrosionis earum, si est insidijs expositus, melius est quod in aliquo loco clauso, umbris tamen libero, cuius terra sit soluta, dulcis & aliquantulum stercorata, & optime subacta ligonibus, & maxime noua sursum & desubtus eleuata. Omnia semina, rami aut plantulæ duobus distantes pedibus aut uno in seminario plantentur, uidelicet si sint fortia semina, ut nuces, amygdala, & similia. Si uero sint debilia, ut uitis, malagranati, plantæ, & pini, & similium, tria uel quatuor coniunctim ponantur, ut debilis uirtus unius alterius auxilio sustentetur, & assidua seu frequenti fossione dissipent herbæ nascentes, nec ibi aliquæ domesticæ seminentur. Fiant etiam irrigationes tempore magni æstus, cum cœlestis diui negatur infusio. Sit autem aqua irrigans non frigida, mortificans, nuper de puteis hausta, sed de piscinis seu paludibus letaminis aut foueis corruptis accepta, uel sit puteorum uel fontium, postquam eam exhaustam & in aliquo loco positam rectificauerit calor solis, cui multum proderit si in ea modicum fimi ponas, eámque sæpe moueas & impingues, & cum earum summitas iniuriam corrosionis bestiarum duobus uel tribus annis elapsis euaserit cum uniuersis radicibus transferantur ad scrobes, in loco uidelicet ubi eas postmodum stare disponis, iuxta quas palos figas ex spinis si oportunum esse uidebitur inimicis. Si uero locus clausus ab iniurijs bestiarum tutus existat, statim semina, ramos uel plantas in loco ubi perpetuo stare debebũt confidenter pone, & eis eadem tribue auxilia quæ super his in seminario nutriendis relata sunt. Spacia uero inter arbores seu uites seruentur secundum multitudinem arborum & terrarum consuetudinem approbatam, & præcipue secundum quod de singulis plantis aridis suo loco dicetur. Scrobes autem fiant latę ac profundę secundũ magnitudinem plantæ & radicum, dum tamen in solo arido uel decliui profundius, & in humido aut depresso minus profunde plantentur, & in mediocri mediocriter infigantur. Si nimis cretosa est, letamen & sabulum misceatur, & si nimium sabulosa letamen cum creta ponat, ita tamẽ quod in macra terra plus, & in pingui minus letami-

nus letaminis apponatur. Sit autem fimus qui huic apponitur non porcinus, sed aliorum animalium, bene maturus. Cum autem planta trāsfertur domestica uel syluestris, pars ad meridiem uersa rubrica signet, uel aliter, ut translata eiusdem cœli quibus ante steterat cardinibus apponatur. Cum uero plantas in scrobe deponis, quod de radicibus læsum inueneris amputabis. Obseruandum est tamen ne terra in qua plantatur sit nimis mollis, incongrue enim radicibus adaptatur, quæ uero nimis sicca est sua superflua siccitate radicum plantulæ naturalem humiditatem consumit, sed inter utrunq; prædictorum tenens medium, puluerisabilis seu dissolubilis sit, & conuenienter aptetur radicibus, aut ramis sine radice plantatis, & pedibus mediocriter conculcetur. Quod si necessitas te coëgerit in terra nimis sicca uel molli plantare, de locis alijs conueniens apportetur usq; ad omnem coopertionem radicum, & etiam usq; ferè scrobis repletionem, si habueris abundantiam eius. Fiant autem plantationes prædictę mense Octobri, aut Nouembri in locis aridis & montuosis & calidis, ut eiusdem terrę superflua siccitas circa plantas humiditatem hyemis temperet. In humidis autem & uallicu-losis locis & frigidis conuenientius in Februario, & Martio mense plantatur ne superflua hyemis & loci humiditas debilis plantæ calorem extinguat, in temperatis autem locis utroque tempore satis congrue plantantur uel etiam transplantantur. Hæc quidem dicta in his quæ cum radicibus plantantur proprie locum habent, quæ uero plantantur semine mense Ianuario ponenda sunt, non amplius quàm ternis digitis sub terra posita, ut semine mense sequenti Februario tumefacto, statim cum primo ueris & solis calorem senserit aperiatur cortex, & pullulet noua planta. Quod si locus sit calidus & siccus, conuenientius Octobri uel Nouembri mense ponuntur. Et rami qui sine radicibus plantantur mense Martio infigantur, ab arbore nuper abscisi, cum uiridis succus sit cortici iam infixus. Quorum quidem plantatio satis etiam aperte fieri poterit mense Octobri post humidum autumnum, cum nondum humor & spiritus uiuificus plantæ fugam habuit ad radicem. Nam tempore maximi frigoris calore naturali arboris ad terræ uiscera calida fugiente, secúmque humorem spirituum trahente, si tunc rami aut palmites plantandi recidantur à matre, plantati debiliter conualescunt. Ramusculus qui plantatur torquendus non est, nec aliquo modo uexandus, & pars ea de qua radix speratur, iniuriæ nullæ subijciatur, & maxime in his quæ amplos poros & ligni raram compositionem habuerint, aut medullas magnas, ut est salix & uitis & similia, hæc seruabis. Sed in his plantis quæ solidum & spissum lignum habent, ut buxus & sauina uel similes forsan proderit si rami pars scindatur inferior, & in scissura mittatur lapillus, ut per longitudinem pororum plantæ facile humor terrestris ingrediens plantam nutriat & conualescere faciat. Caput inferius in terram figendum non rotundo, sed longo uulnere transuersum, ferramentis incidatur acutis, aut ab arbore laceratus plantet, sic enim poros quibus attrahit nutrimentū apertiores habebit. In omni

plantatione

plantatione quæ post hyemem in locis calidis & siccis facienda est utile puto, si scrobes modico maturo letamine iuxta repleto succo, aut lauatura letaminis aspergatur leniter, ne terra condenset, & fossa modicum uacua relinquat, ut æstatis tempore imbres colligat facilius, qui eius superfluam temperent siccitatem. In his autem plantationibus quę ante hyemē fiunt, erit melius terram circa plantas exaggerare, ipsamq́; fortius cōprimere, ne ad plātas superflua humiditas digestionem impediens colligatur, & rami qui plātandi, sint potius biennales, quā anni unius tantummodo existent, exceptis uitibus & quibusdam alijs in quibus unius anni tantummodo esse debent. Atq; tales eligantur qui sint lęti, succosi, nitidi, gemmis grossis & pluribus oculati, & ad unam tantam materiam redacti, in pluribus autē amputant congrue summitas, & in determinata longitudine relinquunt, ut in salice, uite, oliua & ulmo placet, & in quibusdam alijs his similibus.

De insitionibus & per quas plantæ syluestres domesticantur, Cap. XXII.

INsitio fit multis modis, sed ea quæ maxime proficit, ut per eam rudis syluestrium dispositio mutetur in domesticam, & usui conuenientē dispositionem, est quod similium fiat insitio in similia, secūdum genus, & non secundū speciem, sicut piri in pirū, & mali in malū, & sic de alijs, si enim diuersa genere in diuersa inserantur, nutrimentum talium ad alteram dispositionem alteratum uix bene nutriet, & forte corrumpit plantam insitam, per rationem quam diximus de corruptione seminis animalium & agrorum, quando diuersa seminū genera permiscentur. Est autem plantarum ad inuicem inter omnia animata plurima similitudo, licet enim arbores speciebus suis differant, tamen lignum unius speciei non multum distat à specie alterius, & hoc contingit ideo quod forma formalis plantarū inter animata plus est immersa materiæ, & quasi in nullo uel in modico eleuata supra eam, propter quod etiā uita eius occulta est, hac igitur de causa fit quod arbor unius nutrimentum digestionē habet sufficientē, prima ut nutriat aliam, & secūda digestio adhibita per aliam cōuertit succū in saporē & figurā fructus, secundū quod uenit secūdę. Et ideo etiā quādo dissimiles sibi plātæ inserunt conualescūt & fructificāt, optima tamē insitio est, ut diximus, similis quātū potest in similia, pręcipue in trū

cum aut

cum aut ramos omnes incisos, ut sæpe probaui. Item ait Varro quod melior est insitio in arborem domesticam, quàm syluestrem, quia meliores fructus producit. Item melior fit immutatio in toto quã in parte, quia aut omnis insitio fit per infixionem unius in aliam, & per fortem alligationẽ, ita quod insita quasi uenas radicales spargit in eam cui inseritur, fit quod illa, cuius mollicies tanta est quod citius conteritur quã infrigi & colligari ualeat, non posset inseri alicui plantæ, & ideo herbæ molles habentes stipites, ut olera & nimis tenelli surculi nulli plantę quãdiu tales sunt inseri possunt, quoniã inserta non cito radicatur in ea cui inseritur, sed oportet quod progressu temporis confortetur & continuet̃ cum ea cui inserta est. Hæc igit̃ est causa quod mollis planta, nec in mollẽ nec in duram, nec in similem nec in dissimilem inseri potest. Nec etiam in eam quæ multũ dura est cõuenienter inseritur, multũ enim dura nõ de facili in se uenas radicales recipit, propter ariditatẽ & difficultatẽ duræ perforationis, & ideo tales insitiones plerunq; male proueniunt, sed inserentes quærere debent parua fraga & recentia, in quibus sit multa succositas, & parua durities, quæ quidem sustinere possit colligationem, & facile aperiatur à calore naturali. Hæc enim cum inserit̃ cito aperit se uersus eam cui inserit̃, & emittit in eam uenas radicales, per quas fugit melius nutrimentum quam sugeret ex terra, & ideo tunc conualescit insita melius quã sint terra esset fixa. Hęc est ratio in surculi insitione. Item sunt surculi inserendi steriles, quia qui ferentes fructum tantum ponunt, non facile ad debitũ uenire possunt augmentũ. Item de nouo nati, propter rationes prędictas gẽmis grossis, spissis & pluribus oculati, quia ibi abundantia generatiuę uirtutis, quæ maximę in humore digeste & spisso & optime cõmixto, in gemmis coadunato consistit. Item ab orientali arboris parte decisi, quia in ea magis quã in alia parte in ramis propter illustrationem temperati caloris solis est caliditas & humiditas, quę omnibus animalibus sunt causa uitę, sed etiam ex alijs partibus acceptę conualescunt. Oportet autem scire quod insitionum multi sunt modi, qui optime proueniunt, & à syluestritate ad domesticationem plantam trãsmutant. Primus quidẽ est, qnod fraga eiusdem arboris omnia ultra medium medullę ex transuerso inci dantur, & tunc alliget̃ quod incisum est, sicut uulnera ligari consueuerunt, & circumponatur cera uel lutum ad pluuiæ & extrinsecorũ nocumentorum defensionem, & ne rumpi aut eorum plagæ aperiri agitatione uentorum possint, conuenientibus perticis muniant̃, statim enim cõsolidato uulnere superior pars emundatum in sapore profert fructũ, propter digestionẽ succi in nodo factam, & hoc proprie dicitur incisio, quo quidem plantam in alteram non trãsmutat speciem, seu genus, sed eam de syluestri domesticam facit. Secundus autem modus est, quod una & eadem arbor abscindatur in trunco, & fragum superius in eadem arbore acceptum trunco suo inseratur, tunc enim conualescens insita profert fructum alterius generis in sapore, & quantitate, & figura, quam prius protulerat, & iste modus fecit diuersitatem omnem, quæ est in malis & piris, &

cęteris

cęteris fructibus, tanta enim est uis nodi & conuersionis pororũ qui prius ascenderunt, quod succum ex nodis retentum dirigunt ad aliam formam plantalem, quæ forma monstratur in quantitate & sapore fructus. Tertius modus inuetus est in uite, & quibusdã alijs quę ex medulla crescunt, uidelicet quod gemma unius uitis excidatur usq; ad medullam profundo uulnere transuerso & obliquato, & tantundem de gemma uitis alterius eruitur, & loco alterius ponitur, & fit colligatio sicut in alijs, & tunc conualescit & fructificat, & fieret forte in alijs arboribus, sed in uite expertum est. Quartus uero modus insitionis est, quo fragum unius arboris in aliam inseritur arborem conualescit & fructificat in ea per modum qui sępe dictus est. Et iste modus regulariter cum fuerit magis similium erit melior, & citius conualescens, & fit proprie in illis arboribus quę rectos habent poros & per tunicas ligatas à radice accipiunt nutrimentum. Sed iste modus & similiter secundus in plures subdiuiduntur modos, & unus quidem est, quo surculus inserendus inter corticem & lignum nouæ matris imprimit̃, secundus est, cum surculus scisso infigatur ligno: tertius qui fit more emplastri, quartus qui dicitur ad buccellum, quintus uero salicis pertica perforata. De omnibus per ordinem dicendum est. Primus quidem modus quo surculus inter corticem lignumq; deponitur, fit hoc modo, truncum serra decidamus acuta, in loco nitido & succoso, ipsumq; cum fascia corticis desuper poliamus, deinde uimine salicis aut ulmi ligamus, ibiq; inter corticem & lignum cuneum ferreum, uel osseum in acutum tendens ab una parte latum & ab alia quasi rotundum tribus prope digitis considerandum deponimus, ne corticis fascia scindatur, & in eum locum subducto cuneo statim surculum mergimus ab una parte decisum, salua medulla & cortice partis alterius, pellicula exteriori remota, ita quod optime trunco adhæreat surculi incisura, qui super truncum quatuor aut sex digitis emineat, uel usq; ad octo, duos uel tres, uel plures surculos pro trunci cõstituimus qualitate, quaternis digitis, uel amplius ad minus inter eos spacium relinquimus, & lutum desuper cõuenienter ponimus & disponimus peciam uel ligamus. Hic autem modus optime comprehendit & conualescit, sed fieri non potest nisi mense Martio uel Aprili, cum iam potest lignum à cortice separari. Sed nec fieri potest nisi in trunco grosso uel mediocri, & in his arboribus quæ grossum habent corticem & pinguem, ut ficus, pirus, malus, & similes. Conualescit autem maxime iuxta terram huiusmodi facta incisio, & etiam in quacunq; parte stipitis, & grossorum ramorum satis congrue prouenit, sed duobus ad minus omnis surculus propter uentorum rabiem adminiculis eget. Modus autem secundus qui scisso fit stipite, hoc modo agendus est, resecetur truncus & desuper poliatur, ut dictum est in modo prædicto, deinde scindat̃ in ea parte quæ magis succosa uidetur, & quę corticem ibidem planum & adæquationi surculi congruum cernatur habere, quod maxime in uenis ubi magis est spacium inter corticẽ & medullam propter abundantiam nutrimenti quod ad partem illam accessit, quod si antequã scindas

uinculum

uinculum prope summum stipitis ligaueris truncum cum minima scissura longitudinis defendet, deinde cuneum duobus digitis uel modicum minus longũ formabis in surculo ab utraq; parte decisum salua medulla, & aperta scissura cum aliquo cuneo, & de ipsius scissuræ labijs sublata omni lanugine, si affuerit cum punica parui cultelli acuti, surculum immerges, taliter quod cortex cortici adæquet in parte exteriore, & lignũ ligno interius, ut succus inter cortices & ligna possit liberius pertransire. In scissura etiam surculi optime trunco nouæ matris adhæreat, deinde subducto cuneo, & in trunco surculus sponte constringat immissus, super riuulas & cortices coniungendas aliquid corticis eius arboris, uel panni linei cerati ponatur, & cum iunco stricte ligetur, deinde, ut ait Cato subtili puluere in superiorem scissuram immisso, creta plurimum comprehensa cum pauca arena & fimo bubalo, ut idem ait, uel cum cera super trũcum & ligaturam ad defensionem caloris uenti & pluuiæ congrue disponatur, & pecia fascietur. Ego autem plusq̃ millesies probaui & semper inueni sufficere solam cretam bene compressam sine fimo & arena, uel cera & puluere, in scissura hæc etiam proderunt, si uapor à radice ascendens ad nouum alendum surculum foras egrediens denegetur. Notandum est tamen quod istiusmodi & actus, & operatio diuersificatur secundum diuersitatem grossitudinis & tenuitatis stipitis inserendi, & cunei surculi incidendi. Nam inserendus stipes est ualde grossior surculo aut modicũ aut nihil. Si quidem stipes est ualde grossior, duobus potest scindi modis, uno modo ut ab una parte stipitis usq; ad medullam in tantum cum congruo ad hoc scalpro scindatur, ubi unus tantum surculus infigatur, alio modo ut ab una parte stipitis ad aliam scissuram pertranseat, ibiq; duo surculi, scilicet unus à qualibet parte ponatur, uel unus tantum si placuerit ab una parte altera uacua remanente. Si uero stipes est modicum grossior surculo, necessario per medium scinditur, & unum solum recipit surculum. Vbicunq; autem unus tantummodo surculus ponendus est, debet cuneus eius formari ut in scissura ex utraq; parte facta, tertia cum cortice conuenienti remaneat, in quarta uero quę intra stipitẽ stare debet nihil corticis & latitudinis uideatur, aut modicum eo modo melius quo surculus in cortice, quàm in ligni stipite exterius & interius adæquetur. Vbi autem duo surculi sunt ponendi fit in scissura cunei à duabus partibus prope medullam, quæ etiam ad medullam & acumen accedat, ab alijs duabus partibus sit quasi eiusdem latitudinis, ita quod pars parum latior cum omni cortice permanens extra cum cortice matris æquet, pars uero strictior remota exteriori corticula uersus medullam stipitis interius disponatur. Si autem stipes est æqualis surculo qui inseritur formetur cuneus, ut ab utraq; parte sit cortex, & utrarunq; sit æquatio, & cortice, & peciola super riuulas posita, subtili uinculo scisso uel cordula cum modica structura ligetur, & postmodum cum creta seu terra & peciola fascietur. Et hic modus iuxta terram & in altum & in summitatibus optime cõualescit, & omnes istę formę quę fiunt scisso trunco possunt fieri conuenienter mense Februario &

F Martio,

Martio, etiam mense Aprili, si surculus omni tenera parte priuetur, & melius si colligantur antequam pullulent, & diu sub terra in loco frigido umbroso seruentur summitatibus non subuersis. Et etiam mense Ianuario cum calefactione ignis facta insitio comprehendit, cum eius auxilio conglutinans currat succus, sed tūc temporis erit insitio cæteris melior, & melius conualescens, cum iam cortici se uiridis succus intulerit, & gemmę incipiunt esse suspectę. Ego etiam malorum insitiones feci circa principiū Augusti de surculis illa æstate maturatis, & satis congrue prouenerunt, ueruntamen talis insitio facienda est sub terra, uel modicum supra eam, ut tumulatione terrę à tanto æstu insita defensetur, uel supra eam uas aliquod stillans suspendatur, & hoc auxilio poterit hoc tempore etiam in altum fieri. Fit etiam, ut ait Varro, hæc insitio commode in solstitio æstiuo & caniculæ signo, & pręcipue in fico, ut in tractatu insitionis fici scripsi. Potest etiam prædicta insitio fieri sub terra & circa terram, seu modicum supra terram, ubi sine dubio insiti ramusculi proueniunt omnibus alijs locis ad incrementa maiora, quia ibi lignum & cortex maxime beneficio soli adhęrentis humescit, cuius insitio loci magis cōuenit plantis paruulis in quibus insitio celebrat̃. Si uero plāta mediocriter magna fuerit cōmodius erit eandē in locis altioribus inserere, ubi cortex sit uiridis & succosus quā ipsam circa terrā inserere, quia sic fructus ex ea pluribus annis tardius haberet̃, uerūtamen quāto magis inferius fiat tanto magis domesticatur fructus, ut supra probatum fuit. Si uero fuerit arbor magna, plurimos habens ramos, nil erit utilius quàm ramos in locis nitidis resecare, ibique quotcunq; uolueris surculos inserere. Quod si adeò uetusta est arbor quod ramorum cortices nimium sint rugosi, ac humore consumpti, arbor eadem incidatur & relinquatur incisa usque ad annum sequentem, & tunc inserantur surculi qui in ea nati fuerint lætiores, & in cōmodiore parte locati, circuncisis cæteris & abiectis qui tot numero esse poterunt, quot inserenti placebit, quia omnem numerum surculorum sufficienter nutriet talis arbor. Modus quidem inserendi quem Palladius emplastrationem uocat, sic ab eodem fieri affirmatur, ex nouellis ramis incisis & feracibus gemma quę bene apparebit sine dubio processura, duobus digitis quadratis circunsignetur, ut ipsa statuatur in medio, & ita subtiliter cortex leuetur acutissimo scalpro, ne gemma lædatur. Item ex ea arbore cui gestimus inserere similiter cum gemma tolletur emplastrum, nitido tamē atque uberi loco, tunc ibi conuenienter impressum circa gemmam uinculis cogitur sine læsione germinis cohærere, ut ea quę apposite redditur loco gemmę prioris includit, tunc luto superlinis & liberam gemmam relinquis, cui multum proderit si peciola cum cera super iuncturam & riuulas corticum apponatur, ad extrinsecorum nocumentorum defensionem, & nutrientis succi & uaporis uiuifici retentionem, ramos deinde superiores eius arboris resecabis, ne mater proprios uolens nutrire ramos, alienum filium sibi propter utilitatem radicum per eundem relinquatur; deinde uero uiginti diebus extractis aut pluribus, resolutis

solutis uinculis reperies externi seminis gemmam mire in arboris alienæ membra transfixam, hic autē modus mense Iunio fieri posse asseritur, licet & ante & post modicum comprehendat, dummodo gemma cōueniens habeatur. Et modus igitur qui uulgariter dicitur ad buccellum qui huic proximo plurimum est affinis, fiat hoc modo: buccellū paruū grossitudine pollicis longum, cum gemma in medio de nouo surculo eleuetur, in nouo surculo eiusdem grossitudinis suo cortice in tres uel quatuor partes scisso & denudato ponatur, & tamen ad inferius consideranter comprimatur, quod ligno stipitis mediocriter stricte adhęreat, & cortex appositi surculi non scindatur, & siue gemma posita super locum gemmæ sublatæ ponatur siue non, nihilominus sine aliquo ligaturæ uel alterius rei auxilio conualescit. Abscindenda est tamen omnis circundans soboles surculorum, ne insitę surripiant nutrimentum, & ei tamen magnum adminiculum præstabit, si cortex pendens taliter rescindatur, quod remanenti appositus buccellus subtiliter adæquetur, & propter dictam causam peciola, deinde creta super iuncturam & totum buccellum ponatur, libera gemma relicta, deinde ne cera relicta cadat, linea pecia fascietur. Fiat autem hic modus mense Martio, postquam cortex separatur à ligno, & mense Aprili, & Maio, si surculi antequā gemment collecti seruentur, ne pullulent in loco frigido & umbroso, sub terra pro parte submersi. Item expertum est in mense Iunio circa finem & Iulio buccellum paruum cum gemma de nouissimo surculo eleuatum, & in nouissimo surculo positum eiusdem grossitudinis, siue gemmæ adæquantur siue non, sine aliquo auxilio ligaturę uel alterius rei optime conualere. Et tam hic modus quam superior proximus qui emplastratio dicitur, locum habet in his solis arboribus, quibus succus pinguis est in cortice, ut ficus, oleis, castaneis & similibus. Potest etiam sine abscisione inserendi surculi eleuari buccellum, & domesticum eiusdem grossitudinis ab una parte scissum, ibidem apponi, & cum filo ligari, & pręparari, ut dictum est supra, & cum comprehendisse uidetur supra buccellum abscinde, relicta enim summitas succum ad buccellū fortius attrahit quam abscissa, & hoc modo possunt plures eiusdem speciei & diuersarum in una uirga formari. Modus uero qui fit in salicis, pertica, fit hoc modo: pertica uel baculus dictorum lignorum perforetur subtili terebra & acuta, ita quod inter unum foramen & alterum sit spacium semipedis, & surculus modicum raso cortice intromissus iacenter iungatur in scrobe surculis eleuatis, ita tamen quod pertice saltem salicis summitas aliquid remaneat supra terram, hinc uero post annum materia totaliter eleuata, & inter surculos incisa, plantam quamlibet radicibus plurimis decoratam in ordinata scrobe depone, cui forsan proderit si creta uel cera foramina & eorum scissuræ undique optime obturentur. Quidam autem mihi asseruit se expertum fuisse hanc insitionem in palo salicis uiridi perforato usque ad medullam solummodo & infixisse surculos æqualis grossitudinis remoto cortice, quatenus intrarent in foramen, ut cortex surculi æquaretur cortici

pali,& cum cera omnem riuulam obturasse,& posuisse palum sub terra quatuor digitis iacentem in loco aquoso,ita quod de palo nihil apparuit, sed solum surculi supra terram, & comprehendisse optime omnes, & resecato inter surculos trunco plantasse & bene conualuisse. Alium autem modum inserendi retulit, Columella dicens: Gallica terebra usque ad medullam arborem perforandam, plaga interius leniter inclinata, ubi diducto omni fragmine, uitem uel ramum ad modum foraminis deliberatum succidum tamen & humidum strictum imprimi,una uel duabus gemmis foris relictis, & tunc argilla & musco locum diligenter operiri,& ita uites in ulmo inseri posse dixit. Prædicti autem duo modi fieri possunt congrue in mense Martij & in principio Aprilis ac Februarij, siue cum uiridis & nouus succus calore aëris dissolutus mouetur in cortice. Item scribit Varro alium modum inserendi suo tempore inuentum in propinquis arboribus hoc modo: ex arbore qua uult habere surculum in eam quam inserere uult ramulum traducat, & in eius ramo præciso ac defixo, implicare in locum, quod contingit ex utraq; parte,quod intus est falce extenuatum,ita quod ex una parte quo cœlum uisurum est corticem cum cortice ęquatum habeat eius ramuli quem inseret,cacumen ut directũ sit ad cœlum postero curet anno,cum comprehenderit unum propagatum ab altera arbore procedit. Ex prædictis igitur patet quod licet insitio in similia sit melior, tamen in dissimilia plurimum conualescit,& infinita mirabilia facit, quæ apparent in his qui experiri desiderant & in talibus exercitantur.

Ex quibus dispositionibus & in quas transmutentur plantæ syluestres in domesticationem, Cap. XXIII.

EX his quæ supra determinat sunt, scimus plantas syluestres esse spinosas & scabiosas in corticis substantia, & paruorum & multorum foliorum,plurimorum fructuum, & in quantitate minorum,et acutiorum succorum,& hæc omnia non dubitamus accidere plantæ propter suum nutrimentum, & ideo planta in omnibus his dispositionibus mutatur per nutrimentum cultoris agri in oppositas dispositiones, spinositas enim uenit ex humido nutrimentali intenso, quod cogitur ad superficiem pertingere ad medullam ipsa sua intensione, & hæc in domestica mutatur per abundantiam humidi, quæ non patitur calorem acui,sed frangit eum,& non sinit terrestre congregari, sed infundit & currere ipsum facit in poros plantæ. Similiter autem eiusdem humidi abundantia fluit in maiorem foliorum diuisionem, hæc etiam

etiam facit ut maiores sint fructus domesticarum, & quia humor syluestrium tenuis & subtilis est propter paruum earum nutrimentum: erit humor domesticarum spissus & uiscosus ad phlegmatis naturam accedens, propter eius abundantiam, & letaminis administrati commixtionem, tenue autem & subtile dispergitur à calore, & diuiditur in plurima, & ideo in numero sunt plurimi fructus arborum syluestrium, & non uermiculati, sed integri in arboribus diu perseuerantes, quoniam subtile & tenue non facile putrescit, nec de facili claudit poros suæ uegetationis, per quam sugit ex arbore, præcipue cum in eodem humido sicut in proximo subiecto sit calor acutus: abundans autem & spissum, & uiscosum humidum per magnas partes fluit in unum, & non est facilis diuisionis, eo quod calidum eius est hebes, & ideo fiunt ex eo maiores quidem & non tot numero fructus, sicut ex tenui & subtili & acuti caloris existēte, & cito hebes eius calor permittit claudi eius porum, per quem sugit arbor, ita quod multi talium fructuum cadunt ante tempus maturationis, & de facili attrahunt uermes. Quod autem emundat succum & digerit in domesticis, nodi præcipue sunt insitionum, qui tenent in corticibus suis & transuersalibus poris humidum, donec ad suauem mutaretur saporem, & talis quidem est transmutatio earum per insitionem domesticarum arborum. Ille autem plantæ quæ sunt de genere granorum & olerum ex solo cultu & cibo domesticantur, in hoc quod substantiæ & molliores, & maiores efficiuntur, & sui sapores, & humores minus efficiuntur acuti, propter causam quàm supra diximus, subtilitas enim corticis quæ est in domesticis & planicies absq; dubio ex bonitate & abundantia prouenit nutrimenti.

De locis utilibus & inutilibus generationi plantarum, Cap. XXIIII.

PLanta in generatione sua duobus indiget, quorum unum est materia ex qua fit, & alterum est locus suæ generationis, quemadmodum est pater. Et materiam quidem impedit loci salsugo, eo quod exiccat humidum radicale plantarum, cuius signum est quod terræ salsæ uel cōmixtæ, uel sale seminatę steriles efficiunt. Loca autem perpetuis niuibus cooperta omnino non cōpetunt generationi plantarum, quia experimento comperimus niuem à temperamento esse remotissimam, propter frigus glaciale quod est mortificatiuum. Oportet autem scire quod si aliquis locus in se temperatus in hyeme frequēter sit niue coopertus, iste eximie tribus ex causis fœcunditatem accipit, quarū una est, quod uis terrę euaporans reflectitur sępius ad terram, propter niuis cooperimentum, alia autem causa, quia niuis repressa caliditas ad terrā illam expirans, conueniens generationi præbet nutrimentum humidum, quod paulatim per uices distillans superioribus partibus terræ uigorem natiuum plantarum cōtinue infundit. Tertia est causa, quia nix frigiditate sua locum circunstantem & uigorem principiorum generantium plantam continet ne euaporetur, & continet terræ superficiem ne emittat intus in uisceribus terræ uapores generatos, qui

congregati ad ſuperficiem ingrediuntur radices plantarum, & præſtant ei nutrimentum & fomentationem,& generationem materiæ, quę ingreditur plantarum commixtioni. Sicut autem diximus, quod locus perpetuus in frigore propter niuoſitatem non conuenit generationi plantarum, ita eodem modo in locis ſalſis & ſiccis non apparet multum generatio plantarum propter remotionem locorum à temperamento. Hæc enim loca multam ſalſuginem habentia multæ ſunt ſiccitatis,& per conſequens multę frigiditatis, eo quod calor complexionalis non conualeſcit & retinetᵉ niſi in humido temperato, & ſi alius calor aliquando ſit in talibus locis eſt adurens talis calor, non remanet, ſed euolat aduſtus frigidus,& mortificans ea quæ forte naſci debuiſſent,& ſignũ huius terrę eſt quod minoratur & contrahitur, & ex ſiccitate & frigiditate, quia elongatur à calido & humido, quę eleuant & faciunt creſcere loca & exaltare. Propter quod terra dulcis quæ abundat in calido diſſoluente & humido uaporante frequentius eleuatur in colles & montes,& terra ſalſuginis multę deprimitur. In locis autem calidis per conuenientiam materiæ plantarum & loci aptę & benę natę proueniunt, in talibus enim locis eſt aqua ſubtilis, & bene digeſta, eo quod à calore loci calis ex profundo attrahitur terræ & bene commiſcetur,& bene digeritur à calore loci terminante, à calore enim multo non adurente prouenit humidi decoctio. Calor enim in talibus locis abundat ex duabus cauſis, quarum una eſt calor loci retinens calorem, ſecunda cauſa eſt calor ſolis, qui ex aliqua reuerberatione multiplicatur ſuper locum illum,& loci quidem calor eſt ſicut inſtrumentalis, calor autem ſolis ſicut terminans & formalis, & quaſi uiuificans, & ideo formatur continue humidum in plantis, aër etiam immixtus eſt humido locorum talium, & iuuat ad hoc ut humidum ſurſum ſpirando educatur in plantę figuram, montes autem qui ſunt ſubtus concaui & uaporoſi, attrahunt à ſuis cõcauitatibus humorem,& adiuuat ad hoc caliditas multa, quæ eſt radiorum ſolis & ſtellarum,& multa ad annexum montis reuerberatio,& ideo feſtinat in his humidi decoctio, præcipue in latere conuerſo circa calidũ ſolis, hoc eſt, circa meridiem, propter quod plantæ multę & bene decoctę proueniunt in montibus præcipue, nimium humidũ enim attractum ad montis ſuperficiem ex figura deuexitatis continue defluit,& ideo ſuperius uinum remanens optime decoquitur, quia melius uincitur à calore, quando non eſt ſuperfluum, nec omnino ſiccatur, quia continue attrahitur,& ex gibbo montis creſcunt uina odorifera & plantæ aromaticæ, & ſunt plantæ & uina magis ſicciores aliquantulum. Ad pedes autem eorundem montium ſunt plantæ & uina magis humida, & minus digeſta, & plantæ ſpiſſiores propter multum humidum annexo montibus, continue ad calida loca defluens. Quædam tamen loca ſiue plana, ſiue montuoſa, perpetuę ſunt ſterilitatis,& hæc uocantur heremi,& hæc ſunt arenoſa & ſalſa, & hęc ſunt uincẽtem in ſe habentia ſalſedinem & ſiccitatem, & inter arenulas locorum talium ſunt raritates, eo quod partes arenarum ſunt contiguæ non continuæ ſibi compoſitæ.

Planta

Planta autem non poteſt generari ex uapore continuo qui diffidũtur ex circuitu loci, in multis partibus loci continuis à uirtute ſolis euaporantibus. In talibus igitur locis aut non generatur planta omnino, aut rara, aut debilis eſſentiæ, ſicut eſt ſaxifraga, & quædam alia gramina parua. Partibus enim loci non coherentibus propter aduſtionem, impoſſibile eſt partes uaporis ſolidæ eſſentię & cohærentis eſſe, propter quod etiam expirat inter arenas per diuerſas partes, & non formantur in plantam. Lutũ autem nobile quod ingenuũ eſt & liberum à groſſa terreſtritate propter unctuoſitatem ſuam; cito producit plantã unctuoſam eſibilem. Planta autem quæ ſuper ſolidos lapides naſcitur propter carentiam humoris uix longo contingit & creſcit tempore: planta enim remanens & creſcẽs indiget terra, & aqua, & aëre, & raro hoc habet planta quæ in lapidum ſoliditate erumpit. Eſt & alia plantæ conſideratio ex loco plantę proueniens, quoniam ſi fuerit in loco qui eſt prope ſolem, hoc eſt, ad directum ſolis reſpectum uerſus orientem & meridiem, citius naſcitur & creſcit, eo quod calor ſolis directius & diutius manens ſuper eam, cõuenientius & fortius mouet humidũ eius: & quando fuerit ad aquilonem & occidentem, ita quod ſol cito declinat ab ea, tardabitur generatio eius, & incrementum diminuitur. Ait autem hoc dupliciter, naturaliter ſcilicet aut per accidens, quando locus aliquis ex montibus uel alijs cauſis proprietatem accipit orientis uel occidentis. Similiter autem ſi in loco plantę ſit aqua frigida groſſa in ſe cõcludens aërem, ſiue uaporem aëreum, qui ſua frigiditate & ſpiſſitudine aſcendere, ſiue uaporare non permittit, ille uero permittit plantas nutriri ad magnum incrementum. Eodem autem modo impedit ſiccitas retenta in loco aliquo incrementum plantarum, propter defectum humidi nutrimenti. Tũc enim calor naturalis diffunditur ad extrema loci, & agit nullos cõburendo & conſtruendo poros uiarum, ſicut obſtruuntur terreſtri aduſto, & tunc aqua nutriens etiam ſi adeſſet, non haberet meatus per quos in plantę nutrimentum euaporaret, & remanet deſtituta nutrimento, & ideo non creſcit in magna quantitate.

De terra & cognitione fœcunditatis & ſterilitatis eius,
Cap. XXV.

TErra eſt unum ex elementis generatorũ, cuius naturalis locus eſt in medio totius in quo naturaliter manet quieta, & ad ipſum cũ ab eo ſeparata fuerit, naturaliter mouet̃, eſt aũt frigida & ſicca naturaliter, ſed accidentaliter rebus intrinſecis immutat̃, eius uero eſſe in generatis iuuamentũ præſtat ad retentionẽm faciendam & fixionem, & ad ſeruandas figuras & formas. In terris uero ſecundũ Palladiũ fœcunditas quærenda eſt, ne alba & nuda gleba ſit, ne macer ſabulo ſine admixtione terreni, ne creta ſola, ne arenę ſqualẽtes, ne ieiuna glarea, ne arenoſi pulueris lapidoſa macies, ne ſalſa uel amara, ne uliginoſa terra, nec mons arenoſus, atq; ieiunus, ne uallis nimis opaca & ſqualida, ſed ſit gleba putris, et ferè nigra, et ad tegendũ ſe graminis ſui crate ſufficiẽs, aut mixti

coloris, quæ & si rara sit, tamen pinguis & cretosi soli adiūctione glutinetur, quę protulerit nec scabra sint, nec retorta, nec succi naturalis egentia. Verum quoniam alia terra dandis frumentis utilis est, quæ naturaliter conuenit, & alia magis uineis amica est. Sciendum est autem quod frumentis dandis utilis est, quæ naturaliter & sua sponte producit ebulum, iuncum, gramen pingue, trifolium, calamum, rubos pingues, pruna syluestria, lappas, maluam, & cęteras huiusmodi herbas quæ latitudine & pinguitate foliorum lætum solum & fœcundum demonstrant. Color tamen terrę non magno tempore desideretur, sed pinguedo atq; dulcedo, pinguem sic cognoscis terram, glebam parum dulci aqua consper gis, & subigis, si glutinosa est & adhęret, constat ibi esse pinguedinem. Item scro be effossa & repleta, si superauerit terra pinguis, si defuerit exilis, si conuenerit ęquata, mediocris. Dulcedo autem cognoscit, si ea parte agri quę magis displicet, si eiusdem qualitatis totus ager uidetur, fictili uase dulci aquam madefactā indicio saporis explores. Vineis quoq; utilem per hæc signa cognosces, si corporis rari atq; aliquatenus resolutum est, uirgultaq; profert lini nitida, procera, fœcunda sunt, ut pirus syluestris, prunus, rubus, cæteraq; huiusmodi, neq; intorta, nec debilia, neq; macra, exilitate languentia. Et hæc in communi breuibus in medium absoluta qualitercunq; sufficiant de terra agri siue congrua uineis, quia plenius dicam de ipsa in libro uinearum. Sed cum sint genera terrarum plurima, pinguis autem & macra & spissa uel rara, sicca uel humida, lapidosa, uel non lapidosa, montuosa uel plana, & ex his pleraq; uitiosa, tamen propter seminum & plantarum differentiam sępe necessaria, maxime tamen & absolute eligendus est pinguis & resolutus ager ubicunq; situs, quia hic minimum laborem petit, & fructum maximum reddit. Secundi meriti est spissus & pinguis, quia licet laborem maximum petat, tamen ad uota respondet. Illud uero deterrimum genus est, quod erit siccum & spissum, macrum & frigidum, qui ager more pestiferi fugiendus est. Veruntamen quod agri sint uarijs utilitatibus deputati Varro recitat Catonem in nouem genera diuisisse, ac graduum utilitatem scripsisse, ait enim meliorem esse agrum illum, ubi uineta possunt esse bono uino ac multo, secundo ubi hortus irriguus, tertio ubi saliceta, quarto ubi oliueta, quinto ubi pratum, sexto ubi campus frumentarius, septimo ubi ceduæ syluæ, octauo ubi arbusta, nono ubi glandaria sylua aliqui dant prima cum bonis pratis, quia modicas aut nullas requirunt expensas, contra in uineis facere, eo quod fructum sæpe sumptus deuorat.

De situ qui congruit agris ratione fœcunditatis eorum, Cap. XXVI

SItus terrarū non sit adeò planus, ut stagnet, nec pręruptus, ut defluat, nec obrutus ut in imum directa ualle subsidat, nec arduus, ut tempestates immodice sentiat & calores. Sed ex his omnibus utilis semper & æquata me

diocritas

diocritas requirat, uidelicet ut campus aptior sit, & humorem pluuiarũ cliuo fallente subducens, uel collis molliter per altera inclinata deductus, uel uallis cum quadã moderatione & aëris claritate submissa, uel mons alterius cacuminis descensus, & liber à molestioribus uentis aliquo auxilio, uel sublimis, asper, sed nemorosus & herbidus. Prętereа positio agri qui eligendus est, si sit in frigidis prouincijs orientali uel meridionali lateri ager debet esse oppositus, ne alicuius magni montis obiectu his duabus partibus exclusus algore rigeat. In calidis prouincijs pars potius septentrionalis optanda est, quæ utilitati, uoluptati & saluti & ęquè bonitati respondeat. Item ait Varro, quod quatuor extra fundũ consideranda sunt quibus fundus utilior uel minus utilis redditur. Primũ est, si regio proxima est infesta, quãuis fertilis sit fundus inutilis tamẽ est propter latrocinia. Secundum est, si in regione propinqua sunt homines qui emant, quæ in fundo sunt uenalia, uel ne care uendant quę fundo sunt oportuna, fructuosior enim fundus est. Tertium, si nimis lõginqua est, ut ex ea difficile necessaria portẽtur ad fundum, minus fructuosior censetur. Quarto, eundem fundum fructuosiorem faciunt uecturæ, si uiæ sunt quibus plaustra uel naues portare ac exportare necessaria possunt. Refert etiam ad fundi fructus spectandũ quemadmodũ uicinus in confinio consitum agrũ habeat, si enim ad limina quercũ habeat, non possis recte sub eam quædam serere, oleaq; usq; eo est contrariũ natura, ut arbores non solum minus ferant, sed etiam fugiant, ut introrsum in fundũ se reclinent, & in confinio uitem & fundum faciunt sterilem.

De munitionibus uinearũ, hortorũ & agrorum, Cap. XXVII.

Vinearum hortorum & agrorum munitiones multis modis fiunt, quidam enim fossatis cingunt, quidam sepibus ex palis & uiminibus factis, quidam spinarum aut aliarum arborum plantis. Et fossarum quidem munitiones plurimum defendũt ab ingressu hominum & animalium rapacium, & ab iniuria uicinarum aquarum ad loca defensa fluentium, & maxime si ripas habent ualde sufficientes aggere eleuatas. Multum etiam conferunt agris & uineis nimium humidis & aquosis, ut ad eas fluat superfluus humor aquosus, segetes necans, & in lolium & auenam conuertens, & completam digestionem impediens. Et hæc quidem fossata magna uel parua sunt, secundum quod magis & minus aquosa sunt loca, & secundum quod magis & minus hominum & animalium intrare uolentium timent noxiam. Fiunt autem optime toto æstatis tempore, si aqua subterranea uel in fossatis reparandis collecta non impediat, in quibus locis facienda sunt mense Augusti, Septembri & Octobri. Quibus mensibus aqua fossarum & superficiei terræ maxima consumpta est. Qualiter autem fiunt noua fossata notum est, quod ab utraque parte latitudinis filum seu funis

ſeu funis extenditur & ſignatur, deinde uangis in terra & ligonibus in ſabulo fodiuntur, & badilibus extra remanens contrita terra proijcitur, & ripæ cum zapis ſeu uangis poliuntur. Vetera uero foſſata reparantur hoc modo, primo quidem omnia foſſorem impedientia cum radicibus extirpant, deinde cum ligone fundus radatur, & terra cum herba raſa proijciatur ad uiam, deinde cum ligonibus adæquantur & formentur ripę, ſecundum quod ſtare debebunt, & poſt libere foſſatum quantum placuerit fodiatur. Notandum eſt tamen quod in terra cretoſa non debent fieri ripæ nimis dependentes, quia poſt gelidam hyemem adueniente ueris calore diſſoluerētur & ruerent. Sed in lapidoſa & ſoluta terra facile ruunt ripæ. Munitiones ſepium quędam palis & uiminibus fiunt, pręcipue locū habent, ubi materię ipſarum habetur copia, & ubi arborū multitudo ſpinarum plantationem & conualeſcentiam impedirent. Quæ quidem qualiter fiant notum eſt, quod affixis palis acutis ſemipede diſtantibus, texentur uimine & ſpinis, & deſuper muniuntur, & poſſunt fieri cum paucioribus palis & uiminibus. Debiliores tamē fiant affixis palis duobus uel tribus pedibus inuicem remotis, tres uel quatuor perticæ diſtantes æqualiter ex tranſuerſo ligantur, deinde ſurſum rectis uiminibus poſitis contexuntur. Munitiones autem quæ de plantis ſpinarum & arborum fiunt, hoc modo faciendæ ſunt, uidelicet quod fiat in loco munitionis ſulcus uno pede concauus & tantundem latus, in quo plantæ aliunde radicatæ uno palmo aut duobus diſtantes ponantur, & terra quæ inde remota fuerat optime trita operiantur radices, deinde fodiatur foſſatum, & terra ſupra dictas plantulas eleuatur, & cum tota ſurſum eleuata fuerit in ſummitate ſi placuerit alius fiat ſulcus, & ſimilis plantatio fiat. Poterunt etiam multæ plantationes fieri propter fortiorem munitionem, ſi placuerit, ſecundum modum in primo libro traditum, cum de tumbis & curijs loquerer. Notandum eſt tamen quod ubi multum neceſſaria eſt clauſura, ex ſpinis tantum faciendæ ſunt plantationes, ubi uero non tanta eſt neceſſitas, & lignorum habetur penuria propter ignem, poſſunt congrue fieri plantationes, & præcipue ex plantis ulmorum & prunorum, & ſimilium, & omnes plantationes tertio anno cum conualuerint plicentur, ut fortes fiant & ſpiſſæ, & ubi perditæ fuerint reparentur, deinde cum ſpiſſæ creuerint rarius diſponantur, & ligentur ubi opus fuerit, & non iuxta terram, ſed uno pede ſupra eam incidantur tempore Octobris uel Nouembris, & melius Februarij & Martij, uſquequo incipiunt turgeſcere gemmæ, hoc enim modo loca ſemper clauſa erunt, & ſeps inſpiſſabitur pullulans, in ſummo ſtipite, in medio & radice. Ex his tamen quæ in ſuperiori acie ſunt plantatæ, poterunt aliquæ quibuſdam pedibus diſtantes ſine inciſione relinqui, ut fructum ferant, aut pro igne ſeruentur, uel ædificijs deputentur. Et plātę quidem ſpinarum quę in acie inferiori ponendæ ſunt, aut arborum, aut prunorū, aut roſarum ſylueſtriū ſpinas acutas habentium, quę uero in ſuprema ponēdę ſunt, arbores ſicut prunę domeſticę, quę ſpinis ſuis defendūt & ſpiſſa

earum

earum pullulatione claudunt. Igni tertio uel quarto anno seruiunt,& plurimum fructum ferunt,uel sicut plantæ ulmorum uel salicum,uel populorum,& citoniorum,uel malorum granatorum in calido aëre uel temperato,& similium arborum,& præcipue facile pullulantium à radice. Notandum est tamen quod si terra sit adeò frigida & dura,quod in ea plantulæ difficile cõprehendant,plantulæ solummodo citoniorum cum radicibus uel sine ponantur ibidem,quæ non refugiunt talem terram,quod si est campus,ulmus est utilior omnibus alijs plantis,quod & sepem sustinet & attollit uuas, & frondem iucundissimam ministrat ouibus & bubus,ac sepibus præbet uirgas ac foco & furno, & est multis operibus optimus.Si uero plantulę desint in partibus illis,aut aliunde portentur radicibus coopertis,& optime pręparatis,ut à calore defendantur & uento,aut maturitatis fructuum tempore colligantur,& sole siccentur semina,& in seminario mense Ianuarij & Februarij sata ut planta nutriantur, ut sequenti uel tertio anno ipsorum copia facile habeatur.Palladius tamen præcipit matura colligi semina, rubi & spinę,quę rubus caninus uocatur,& cum farina erui ex aqua macerata misceri,funes deinde sparteos ueteres mixtioni sic induci,ut inter funes semina recepta seruentur,usq; ad uerni temporis initia,tunc ubi sepis futura est, duo sulci tribus pedibus à se separati sexquipides altitudine fiant, & per utrosq; cum seminibus obruant᷑ funes in leni terra,ita trigesima die procedunt sentes,quos teneros adminiculis opus est adiuuare, qui inter se per spacia relicta uacua iungent᷑.

De fluminum defensionibus, Cap. XXVIII.

FLumina suo impetu sæpe ripas possessionum fodiunt, & in eis operiantur ruinas, & quandoq; suo incremento & depressione uicinorum locorum inundant & operiunt terrarum superficiem. Vbi igitur sua rabie sæuiunt rupes modicum superius penaculi fortes fiant,secundũ impetum amnis,aut ibidem mergantur cistę cum magnis cornibus ligneis admodum cratis ab utroq; capite factis,& uiminibus contextis,ut lapidibus plenis,quę bergullę dicuntur. Vbi uero aquarum abundantia superficiem operit,& segetes necat,fiant aggeres fortes & magni talesq; eorum potentia aquarum iniuriæ cõtradicant, quod si in aliquo locato debilitabit᷑ ager,antequã deficiat alius conueniens post ipsum fiat, & debilitatus in quibusdã incidatur locis, & currus & bestię ac homines nouũ aggerem percurrere & conculcare cogantur.

SECVNDI LIBRI FINIS.

CRESCENTII

CRESCENTII LIBER TERTIVS DE CAMPESTRIBVS agris colendis, & de natura & utilitate fructuum qui ex eis percipiuntur.

Campestrium agrorum cultus in libro secundo generaliter traditus est. Nunc autem in hoc tertio libro dicam singulariter de cultu & utilitate cuiuslibet seminis & fructus qui seminatur in eis, & ex eisdem percipiuntur, secũdum ordinem alphabeti, & primo quidem dicam de area & horreis, quæ unicuiq; semini communia necessaria & utilia sint.

De Area. O Bojowisku.

Area longe à uilla esse nõ debet, propter deportandi facilitatem, & ut fraus nõ timeatur domini uel procuratoris in ciuitate suspecta. Sit autem ut Palladius ait, uel strata silice, uel saxo montis excisa, uel sub ipso trituræ tempore ungulis pecorum uel porcorũ, & aquæ admixtione solidata. Sit circa hãc locus altus, planus & purus, in quẽ frumenta transfusa refrigerentur, & horreis inferantur, quæ res in eorum durabilitate proficiet. Fiat deinde proximum tectum, uel habeantur sextaria uel similia, ut tempore imbris subito munda, uel semitrita transferantur uel operiantur. Sit autem loco sublimi & perflabili undecunq;. Longe tamen ab hortis & uineis atq; pomerijs. Nã sicut radicibus uirgultorum prosunt letamen & paleæ, ita insidiantes frondibus perforant & corrumpunt.

De Horreis. O Stodolach albo Gumnach.

Situs horreorum superior longe ab omni olere & letamine, & stabulis ponendus est, frigidus uentosus & siccus. Sed factis granarijs, ut Palladius ait, amurca luto mixta parietes linientur, cui aridi oleastri folia uel oliuæ pro paleis adijciuntur. Que ut siccata fuerint frumenta condentur, hęc res gurgulionibus ac muribus et cęteris noxijs animalibus inimica est. Aliqui coriandri folia frumentis miscent, ad seruandum profutura: hęc ait Palladius. Nihil tamen commodius erit diu custodiendis frumentis, quam si ex horreis in alterũ locum uicinum transfusa refrigerentur aliquot diebus atq; ita horreis inferãtur. Negat

Columela

Columella uentilanda esse frumenta, quia magis miscentur animalia totis aceruis, quæ si non moueantur in summitate intra mensuram palmi subsident, & hoc corrupto uelut corio illæsa durabunt. Ab horreis tamen debet auster esse aduersus. Adhuc cauendum est ne pauimentum super quo ponitur humidum sit aut rarum, sed solidum & bene planum, ne muribus præbeat habitaculum per foramen. Insuper etiam diligenter attendendum est, ne sit locus excedens in frigore uel calore, quia utrunq; segetes corrumpit & perdit in eis uirtutem naturalem. Aliqui puteos faciunt, horum solum & latera paleis substernũt, & curant ne humor aut aër tangere possit, nisi cum promit' ad usum, quo enim spiritus non peruenit, ibi non oritur gurgulio. Sic conditum triticum manet annis quinquaginta multum uero plus annis centum, ut Varro scribit.

De Auena. O owsie.

AVena duplex est, syluestris & domestica, syluestris nascitur in frumento, cum granum eius satum nimia mollitie & intẽperantia terræ conuertitur in auenam, quæ ab eo in herba cognoscitur, quia latiores, uiridiores & pilosiores habet frondes, & huius granũ nigrum & pilosum est, & maturatur & cadit ante maturationem frumenti. Domestica est alba non pilosa, & seminatur tempore seminũ frumenti, & eodem modo, & melius mense Februario & Martio, & etiam in macra terra bona prouenit, & eundem quærit aërem, & similẽ terram desiderat. Peritiores tamen dicunt quod siccum quærit agrum, & modicũ post messem frumẽti maturatur & colligitur, & tam herba utriusq; auenę quàm semen est optimum pabulum equorum & boum, & asinorum, & mulorum, neutra uero ipsarum homines nostri in suo cibo utuntur. Virtutem habet relaxandi omnem tumorem & duricies, & faciei immundicias depurandi.

De Cicere. o Cieciorce. albo Grochu.

CIcer notum est, & eius quędam diuersitates sunt, quia quoddam est rubeum, quoddam paruum album, quoddam sanguineum: & ex his quoddam grossum, quoddam paruum, quoddam nigrum. Ex quibus sanguineum tantum rugosum corticem habet, & est melius cæteris, reliqua omnia corticem habent politum. Optime nascitur in aëre temperato & humido, & terram pinguissimam & solutam desiderat, & cretam etiam non formidat. Et terram quidem ualde macilentam reddit, seminatur mense Februario in locis calidis, temperatis Martio. Cui proderit

ut cito nascatur, si molle seratur, & maxime aqua letaminis cum tarde seritur, & circa sulcos hortorum optime plantatur, & cum maturũ est colligitur remanentibus herbis. Media corbe seminis uacca contenta est. Sarculatur & herbis, mũdatur ut faba, sed nebulis læditur, & inde in eluuio facile perit. Colligit̃ quidem granis existentibus siccis, & cum luna multam processit in defectu. Cicer album secundum Isaac calidum est & nimis humidum, sed Auicenna dicit in medio primi gradus humidum. Rubeum est autem calidum & nimis humidum. Sed Auicenna dicit quod est calidum & siccum in primo gradu, & nigrũ est fortius. Cicer plurimi est nutrimenti, & uentrem humectat sed inflationem generat & uentositatem, idcirco auget sperma, & coitum ualde confortat, quia tres habet in se causas ad coitum pertinentes, scilicet calorem, nutrimentum, & inflationem, ideoq; ualde competit admissarijs equis, cum multitudinem equorũ necessario habuerit cooperire. Hippocrates dicit, qđ ciceris potestates duæ sunt, & cum coquitur eas amittit, & in aqua ubi coquitur redeunt, una dulcedinis, & altera salsuginis. Cum dulcedine sua nutrimẽto bono nutrit, & lac augmentat, & uentrem humectat, cum salsugine uero humorem grossum dissoluit ac minuit, urinam & menstrua prouocat, & ualet ictericis & hydropicis, & ad totius corporis pruriginem. Et si eius iure lauet̃ impetiginem & serpiginem mundificat. Item secundum Galenum cicer educit lũbricos, & ualet ad oppilationem splenis & epatis & fellis, lapides frangit in renibus & uesica, sed nocumentum est uulneribus renum & uesicæ. Cicer nigrum est magis diureticum & apperitiuum, & ideo plus ualet in apertione splenis & epatis & fractura lapidũ & lumbricis educendis, & præcipue si cum aqua coquatur, & ius ipsius bibatur. Album uero est melius in augmentatione lactis & spermatis. Auicenna dicit, quod cicer clarificat uocem & nutrit pulmonem melius quam res aliqua, & propter hoc fiunt sorbitiones ex farina ciceris. Et oportet quod cicer comedatur neq; in principio cibi neq; in fine, sed in medio eius, & uehementer addit in coitũ, & eius infusio facit erigere membrum fortiter quando bibitur à ieiuno.

De Cicercula. O Ciecierce.

Cicercula nota est, aërem humidum desiderat, & terram pinguem & cretosam, seminari potest in solida terra, ut faba, deinde arari & sulcari. Tempore Ianuarij & Februarij & in principio Martij seritur. Et media corbis complet uaccam, bonus cibus est animalibus, & homines ea utuntur elixa, & in tortis & in pane cum alijs generibus frumentorum pro familijs & his qui laboribus exercentur.

De Cana-

De Canapo. *a Konopi...*

CAnapum est de natura lini, & ideo similẽ aẽrem & terram desiderat, sed non oportet ut sit totiens exarata. Veruntamẽ qui uolunt habere canapum, pro funibus, seminare debent ipsum in locis pinguissimis, in quibus longum ualde proueniet, & grossam & multam stuppã habens ex grossitie corticis eius, & quãto rarius seminabitur, tanto magis ramosum erit. Qui uult ex eo facere pãnos, scilicet saccos, linteamina, uestes, seminet ipsum in locis mediocriter pinguibus & solutis spissum, in quibus proueniet sine ramulis, quasi magnum linum, & tale competens erit prædictis operibus, & iterum erit necessarium piscatoribus pro retibus eorum. Nam canapum ualde melius defenditur in aqua quã linum, & similiter rete ex ipso factum, seritur autem mẽse Aprili & in fine Martij, & herbis sarculo mũdatur et manibus, colligitur cum matura sunt semina eius, scilicet masculinum, & in fascibus ligatum ponũtur in aliquo loco duo fasces simul, ut semina minus sint super semina alterius, & radices oppositæ, & cooperiũtur summitates seminum cum herba, uel aliquo stramine super quo ponuntur lapides uel terra, ut seminum maturitas compleatur, & si per sex uel octo dies iacuerit eleuatur stramen et lapides, & ponitur linteamen sub uel iuxta semina, & excutitur semen quod facile cadit, sed fœmininum, quod semen non habet, totũ per decem dies ante masculinũ colligitur cũ albescit, deinde totũ simul maceratur in aqua, ibiq; dimittitur donec stuppa possit à ligno separari, & ipsum lignum putrefactũ cõteri, & maximè quod ex eo subtile est, quod uero grossum est ualde longum, uelut pertice, depilari potest à ligno stuppa, quę facile ab eo carpit, postquã fuerat maceratũ et in aqua lauando cõcussum, & postea exiccatum. Et nota quod ex eodem semine canapi nascitur canapum ramosum, quod semina infinita producit, & aliud nõ ramosum, quod seminibus omnino caret, semen eius optimũ est pro auiculis, & ipsum libẽter assumunt sibi in escam.

De Frumento.

FRumentum est granũ, quod cęteris omnibus corporis humani conuenientius nutrimentũ est, propter similitudinem suæ complexionis. Eius quidẽ diuersitas multæ sunt. Nam quoddam est nouum, nempe unius anni uel minoris ætatis, & hoc maximè conueniens prębet nutrimẽtũ, & tale seri debet, & quoddã est maioris ętatis, & hoc minus laudabiliter nutrit, nec seminibus cõpetit, quia raro uel debiliter nascitur satum. Et

cuiusdam granum est longum mediocriter & album uel rubeum, subtilem habens corticem, & farinam interius albam, & hoc est optimum. Quod uero est grossum, rotundum, rubeum uel album aut lucidum, est minus bonum, & pasta quidem quæ fit ex eo non est tenax, nec eius panis crescit in altum: quæ uero fit ex primo est ualde tenax, & eius panis multum augetur: sed ex agro collectus, mensuræ minus respondet quàm grossum. Et granũ quidem quod in terra pingui nascitur, est pinguius grauiusq; in pondere & nutribilius: quod uero in terra macra oritur, contrarium existit. Et quod in regione uel terra calida nascitur, est calidius, & quod in frigida frigidius, quod in sicca siccius, & quod in humida regione uel terra prouenit est humidius. Et est quoddam in spicis tõsum, & hoc licet breues faciat spicas, & nebulam timeat, plusquam retonsum ut quidam dicunt, tamen magis à radice pullulat, & spicarum numerum duplat. Grossum uero & maximè spicas habens rubeas, licet eas magnas producat & grossas atque multum granosas, tamen parum pullulat, & rariores inuenitur spicas habere, in omni climate habitabili nascitur, licet abundantius & nobilius proueniat in regionibus temperatis, sicut in tertio, quarto, quinto climate, terram desiderat pinguem, aut mediocris pinguedinis & dulcis saporis. Cretam diligit, & in mediocriter soluta bonum prouenit, minus uero solutam, aut sabulum nudum recusat, patenti campo lætatur & læditur umbris, locis humidis & aquosis degenerat in lolium & auenam. Frumentũ uero cum colligit̃ robustius est, sed mensuræ minus respondet. Seminatur autem frigidis & niuosis locis in fine Augusti, & toto Septembri, temperatis in fine & toto mense Octobri, in calidis uero in fine Octobris & toto Nouembri. In quibus omnibus locis primo exiles terræ serantur, ut frumenti sati radices ante hyemem cõualescant. Vltimo pingues quę si maturi serantur luxuriant in spuria diuersarum herbarũ, quæ frumenta necant. In iugero seminis corbis una sufficiet. Quod si prædicto tempore terra fuerit nimis sicca, sparsa semina melius in agris quã in horreis seruabuntur, si uero minus, gelicidio sequentis hyemis corrigetur, si extra agrum aqua poterit deriuari, ne germen extinguatur. Si terra sit temperata in octo diebus de terra egredit̃, uel paulo post. Colitur campestris frumentarius ager hoc modo: eo diligenter exculto, secundum doctrinam in generalibus traditã, & eo seminato iterum aretur, & ligonibus uniuersum semen operiatur, glebæ rũpentur, & ex eius sulcis mundat̃, tam directe minores, quã trãsuersales maiores per inferiores agrorũ partes impressi, per quos aquæ pluentes libere sine obstaculo ad fossata deriuentur, quæ si tempore quo granũ est in lacte & incipit germinare in agro remanent, semen extinguẽt. Mense uero Ianuario & post gelicidiũ Februarij & Martij postquã frumẽtũ est quatuor foliorũ sarculo & manibus ab omnibus adulteris herbis mundet̃, fiat aũt hoc herbosis locis maturius, nõ herbosis, serius. Mense uero Maio nõ sunt tãgenda frumenta, quia florent octo diebus, deinde flore deposito diebus quadraginta grandescũt usq; ad maturitatis

eventum,

euentum. Item dicit Palladius de hordeo, & de cęteris quę sunt seminis singularis, mense Iunio in locis maritimis & calidioribus, ac siccis: temperatis uero ac frigidis mense Iulio tritici messis, abscinditur. Quā paratam esse cognoscis, si æqualiter spicarum populus maturato rubore flauescit. Et modus quidē metendi cōsuetus notus est. Pars uero Galliarū planior hoc cōpendio utit̃ ad metendum, & propter hominū labores unius bouis opera spatium totius mensis assumit: fit itaq; uehiculū quod duabus rotis breuibus fert̃, huius superficies tabulis minuitur, quę forinsecus decliues, in summo reddūt spatia largiora ab eius fronte, carpēti breuior est altitudo tabularū, ut ibi denticuli plurimi ac rari ad spicarum mensurā cōstituunt̃ in ordine ad superiorē partē de curru, a tergo uero eiusdem uehiculi duo breuissimi canones figantur, ubi bos capite in uehiculū uerso iugo aptat̃, & bos mansuetus qui nō modo compulsorē excedat, hic ubi uehiculum per messes cœperit pellere omnis spica in carpentum denticuli comprēsa cumulatur, abruptis ac relictis paleis altitudine uel humilitate plerunq; bubulco moderante qui sequitur, & ita per paucos itus & reditus breui temporis spacio tota messis implet̃. hoc campestribus locis uel æqualibus utile est, ubi necessaria palea non habetur. Secata frumenta in mane usq; in tertiā, uel totam diem, cum aër temperatus est ligantur, quia in horis nimiæ siccitatis spicæ uel ligamina frangunt̃, deinde ligata portant̃ ad aëram fasciculis numeratis & sub tecto aliquo disponunt̃, ita ut aqua fluēs intrare non possit, ibiq; congregantur donec fuerit uniuersa messis expleta. Postea triturat̃ aut uirgis aut equis, sed uirgarū trituratio melius totū frumentū ex palleis excutit, trituratio uero equorum ex fractione uelocius paleas nutrimēto animaliū melius præparat, ab omnibus folliculis & seminibus extraneis, euētatione mundant̃, & coueniēter exiccata et refrigerata iterum in areis ad horrea seruāda portant̃, cuius durabilitati proderit si sæpe inquirat̃ ne intra se acerui extraneo inficiant̃ calore, quod quidem cū acciderit, per granaria siue horrea moueant̃ uel euētent̃, uel quod melius est ad solē & aërem deserātur, & refrigerata iterum horreis inferant̃, generaliter tamen de omnibus granis præter milium compertum est, quod in stipulis suis diutius quā discussa seruantur. Frumentū iuxta Philosophos calidū est & humidum tēperate, cortex eius calidus & siccus est & mūdificatiuus, nutrimētum eius est minimū in aqua calida missus atq; colatus, coctus pectora & pulmones uiscosis humoribus purgat, & si aqua mittet̃ in lac nutribilior fit, cum uino aqua mixto coquat̃, & fit cataplasma de eo mamillis duris, nam lac coagulatum dissoluit. Farina frumēti cū melle mixta faciei pustulas sanat. Mamillis ex coagulatione lactis induratis cum adipe & uino decocta duritiē mollificat, coallectiones & apostemata maturat, neruos induratos & indignatos & quasi spasmaticos relaxat. Frumentum cum sale mixtū apostemata maturat & aperit. Tritici recentis & noui frumenti parū crudū phlegmaticū & inflatiuū existit, rugitū & dolorē lateri commouet, assatum magis nutrit, uentositatē minus facit, & stipticū est, in

aqua coctum grauissimū est, & inflatiuum, digestioni durum, & rugitū mouet, humores densissimos & uiscosissimos generat: sed cum bene digeritur, multum nutrit, & membra confortat, propterea dari oportet eis qui magnis laboribus exercentur. granum fractum cum lacte coquatur, sanguinem bonū & laudabilem generat, & nutrimentum multum, si tamen sæpe sumatur, oppilationem epatis & duritiem splenis & lapidem in uesica & renibus faciunt, maxime si renes calidos naturaliter uel accidentaliter inueniat. Et pasta quidem frumenti quam pluribus utimur modis. Siquidem azima uiscosa est inflatiua & ad digerendum dura, ideoq; inflationes & dolores & oppilationes generat, & nutrimētum durum & grossum & illaudabile generat, quare exercitantibus tantū conuenit. Si uero fuerit fermentata bonum & laudabile generat nutrimētum. Si uero frixa uel sub prunis cocta mala est, quia exterius dura & interius uiscosa & semicocta remanet, ideoq; nec otiosis competit propter uiscositatem & cruditatem intrinsecam, exercitantibus non cōuenit propter adustionē extrinsecam. Panis in forma magnus corticem subtiliorem & duriorē habet, propterea eius cortex parum nutrit, & est ad digerendum durus, humiditatem desiccat, unde & uentrem cōstipat, medullæ uero multum habet, & ipsa medulla est grossa & uiscosa, humida & inflatiua, & phlegma uiscosum generat. Panis parui & subtilioris ignis interiora perforat, medullę humiditatem desiccat, unde parum nutrit, & tarde digeritur, uentremq; constipat, pręcipue si frigidus est, & uno uel duobus diebus à coctione lōginquus, qui uero est mensuræ mediæ in forma est mediæ potestatis. Et panis quidem cuius ignis in coctione magnus & fortis fuit, habet exteriora exiccata & indurata, item interiora non bene cocta, quia cortex uelociter indurata non permittit focum ad interiora penetrare, ideoq; cortex est durus non nutriens, sicut ferè incensa omnia solent. Vnde siccissimum sanguinem parit, & cōstipat uentrem. Et mica quidem uiscosa grossa & indigesta, unde crudos & uiscosos generat humores. Si enim antequam coctus sit extrahatur, uiscosusq; sit, erit fortiter digerentibus & exercitantibus tātum necessarius. Et si dimissus fuerit usquequo coctus fuerit, siccus erit & stipticus, & durius digeritur, mediocris uero focus tēperatus est, quia totū penetrat corpus panis ęqualiter, & coctus quidem in furno melior est, quia totus æqualiter coquitur, sub testis uero deterior, quia focus in una parte magis operatur, & altera cruda remanet & uiscosa, si ergo sæpe comedatur post multum temporis inflationes & dolores lateris generabit. Similiter subcinericius aut super carbones coctus uelociter extrinsecus desiccatus, interius uero grossus remanet & uiscosus, & multū cineris cum eo admiscet, maxime si ligna sint mollia & cito incendantur, & ideo inflationes & grauitates membrorū & obscuritates facit. Et panis quidē calidus aut recens magis est humidus & nutritiuus, qui post unū aut duos dies accipit laudabilis est, quia tēperatus est interius, & exterius siccissimus, rarus est & leuis causa ablatę humiditatis, unde humores desiccat, & generat sitim propter desiccatio-

deſiccationem ſtomachi,& uentrem conſtipat. Panis autem temperate fermentum habens & ſal,& bene cōfectus & ſicut oportet coctus facile in ſtomacho digeritur,& ſanguinem clariſſimum in corpore generat,unde commodior eſt eis qui inquiete ſunt & delitiarum delectatione,exercitantibus & laborantibus inconueniens eſt propter ſui ſubtilitatem & facilitatem diſſolutionis ex membris eorum. Panis uero parum fermentatus & ſal non habens nec bene coctus uiſcoſitatem creat & groſſitudinem,propter hoc aptus eſt exercitātibus & fortiter digerentibus. Panis uero ſuperfluū fermēti & ſalis habens minime nutrit,nec confortat,uirtus enim ſalis humiditatē eius deſiccat,fermentū cōiūctione rarificat.

De faba.

FAba quædam groſſa,quædam parua eſt,quędam alba,& quædam nigra eſt, quædam facile coquitur, quędā durę,& alba quædā quæ facile coquitur eſt melior,& parua ſaporoſior eſt & magis fertilis quā groſſa,groſſa uero pulchrior eſt, ſed minus fertilis. In omni aëre habitabili prouenire dicitur,terrā deſiderat pinguē & cretoſam, & in ea ſubtilē facit corticē,& facile coquit̃,& in mediocriter ſoluta ſatis cōuenictēr naſcitur. In ſabulo uero & macra nō prouenit bene,& quæ ibi naſcit̃, groſſam habet corticē, & dura eſt ad coquendum, niſi talis ager letamine impinguet̃,tūc enim eius malitia emēdatur,melior tamē ſemper eſt quæ naſcitur in terra pingui & cretoſa. Seminat̃ aūt in ſtipulis & terra non arata, licet & in arata ſeri congrue poſſit. Spargitur autem ſemen in locis calidis aut temperatis menſe Ianuario aut Februario cum terra poſt forte gelicidium talis eſt quod poſſit arari poſt ſparſum ſemen,& melius quidē in humida quàm ſicca terra ſeritur. Sed & ſeri poteſt menſe Martio, maxime in terra ualde pingui, cui multum proderit cum tarde ſeritur,ſi madida ſeritur,ſic enim ſtatim germinare & naſci cogetur. Quod ſi in aqua letaminis duobus uel tribus diebus mollificari ſinatur, quæ naſcitur ex melioris erit cocturæ,& etiam talis mollificatio pinguis eidem contra terrę macredinem auxilium exhibebit. Quidam dicunt aqua fabam cum ſeritur reſperſam coctura non habere difficilē. Nec eſt neceſſariū ut naſcatur ut glebæ in eius ſeminatione rumpantur. His enim nō obſtātibus,licet plurimū infra terram ſubmerſa fuerit erumpit pullulans ad ſuperficiem terræ. Corbis una & minus iugerum complet,nam late aſpergenda eſt,ut dilatari in ſtipitibus poſſit,luna autē plena melius ſeritur faba. Hoc genere leguminis terra non læditur, & maxime ſi radices dimittet in ea,ſed tamen in eo non fœcundatur niſi per accidens ager fuerit multum humidus. Nam Columella dicit,agrum frumentis utiliorem probari qui anno ſuperiori uacuus fuerit quàm qui calamos fabaceæ meſſis

ceæ messis eduxit, & uerum dicit duplici ratione, una quia messis de nutrimẽto frumenti aliquid assumpsit, altera quia non potuit in æstate sic cõmode exarari, ut nudus. Faba secundum Palladium runcanda est cum quatuor digitis eminet super terram, deinde alia uice sarculetur, cum herbę nocuę fuerint in ea renatę, quo quidẽ nõ affligit, sed proficiet & multũ fructũ reddit, & flexa quidem prope nodum sicut integra respõdet mẽse Maio & Iunio. Faba quadraginta diebus floret, simulq; grãdescit, idẽ est in omnibus qui sunt seminis duplicis, ut pisum et cętera legumina. Mense Iunio faba minuente uelletur ante lucẽ, & antequã luna procedat, & excussa & refrigerata ponatur in horreo, & sic gurguliones aut nullo modo aut minus patietur infestos, ut Palladius ait. Varro scribit quod faba & cætera legumina in uasis olearijs cinere oblita perdiu incolumia seruantur.

Fabæ ut dicunt Medici, aut comeduntur uirides, & tunc frigidæ sunt, & humidæ in primo gradu, & humores generant grossos, crudos & inflatiuos, unde uentositates faciunt, & ideo stomacho ualde nociuæ sunt: siccæ uero & maturatæ, perfectę frigidæ sunt, & siccę in primo gradu, & illaudabilẽ generant sanguinem, & carnem inflãt et dilatant, & operant in ea quod fermentum in farina, unde in superioribus uẽtris plurimã grossitiem generant & inflatiuã, ex qua fumus in caput ascẽdens cerebro nocet, & insomnia multa & corrupta inducit. Cum ergo huius naturæ sint fabæ, non eis aliquo decoctionis modo potest auferri, sed minui, experimento autem hoc probatur, quia fabis quottidie utentes indigestionem & inflationem patiuntur, etiam si sanissimi sunt, mundificatiuæ autem sunt, & ideo ualent ad lẽtigines, & qui cutem sui corporis mũdificare uolunt ex farina earum lauari assuescant. Diuersis coquitur modis, quædam enim aqua coquuntur, quædam igne assantur, coctę in aqua laudabiliores sunt, quoniam aqua eis plurimum aufert uẽtositatis & grossitiem, maxime si eiecta aqua priori, altera iungatur. Hęc quoq; decoctio duobus fit modis, aut cum cortice, aut sine cortice, & coctę quidem cum cortice duræ sunt & ad digerẽdum grossę, inflatiuæ, spissitas enim corticis egressionem prohibet uentris, & mora eius diuturna in uentræ uentositatem & inflationem generat. Coctę uero sine cortice minus sunt inflatiuæ, & cito digeruntur, & si ius fiat ex eis calefactiuis rebus appositis, ut pipere, zingibere, uel oleo, perfecta est medicina ad coitus operationem. Commesta autem cum menta origano, cimino & similibus eius uentositatem & inflationem minuunt. Assatæ minus uentositatis & inflationis habent, sed ad digerendum durissimæ sunt, ueruntamen si aqua infundatur post assationem, & cum cimino & menta & origano comedantur duritiem amittunt. Fabæ confractæ bobus in cibum, quotidie abundanter exhibitæ, cito eos impinguant, & hoc modo boues magni, & senes à peritis uacarijs impinguantur in diebus quindecim & renouatur caro eorum. Auicenna dicit: quod fabarum rectificatio est prolongatio infusionis earum, & bonitas decoctionis, & comedere eas cum pipere & sale & similibus & cum oleo, ac meliores omnium

omnium sunt grossæ albæ, non perforatæ à gurgulionibus. Et ex proprietatibus earum est quod abscindunt oua gallinarum cum nutriuntur ex eis, et quod faciunt uidere somnia cum alienatione perturbata, et quod faciũt accidere pruritum proprie recentes. Item emplastrum ex corticibus earum super femur infantis, ortum prohibet pilorum, & similiter quando sæpe iteratur super locum rasum. Et fabæ abstergũt morpheam in facie, & præcipue cum cortice, & lentigines, & faciunt colorem bonum, & earum emplastrum est bonum apostemati, & mamillę, et castitati lactis, in ea & quę ex eis cocta sunt, cum aceto et aqua cõferunt solutioni antiquę, et proprie cum fuerint cum corticibus suis, et cõferũt dissenteriæ. Plinius dicit, quod faba cocta et colatura eius potata pulmonẽ mundificat, apostemata mammillarum curat, cum rosis mixta dolorem et liuorem et lippitudinem oculorum curat, masticata et temporibus apposita, humores ad oculos fluẽtes compescit. Item scissa et super uenam incisam posita, sanguinem restringit, lac effluens de mammillis sistit, & fluere non permittit, podagricis et arteticis cum adipe eius decocta subuenit, si super doloris locum emplastretur. Tumores & inflationes apostematũ repercutit si in principio decocta in aceto tumori apponatur. Itẽ dicit, quod quando faba est in flore aquas maxime concupiscit, cum uero effloruit, diligit siccatẽ. Item dicit, quod in aqua marina uel salsa uix coquitur, dicit etiam quod in insulis maris Oceani nascitur faba spinosa per se, quę coqui non potest. Item in Aegypto nascitur faba spinosa longa decẽ cubitorum, quã crocodili fugiunt, timentes ne oculi eorum spinis eius lędãtur.

De Farre. o życie farym

FAr est simile speltæ, sed est grossior in herba & grano, serit' tempore tritici et speltæ, et corbis una iugerũ complet, mundatur & metitur ut triticum. Far temporatæ complexionis est, et est bonus cibus sanis & ęgris, satis enim nutrit et confortat, & bonum generat nutrimentum, & potius est stipticum quàm laxatiuum.

De Faseolis.

FAseoli noti sunt, & eorum quidam sunt rubei, quidam albi, terram & aẽrem talem desiderant qualem panicum & milium, & inter ipsa cicera commode seminantur, serũtur etiam in hortis inter cepas et caules, sed minus soluta terra proueniũt, et eisdem temporibus seminantur, & quanto magis terra pinguis fuerit, tanto rarius seminentur, herbis sæpe mundentur. Colliguntur autem successiue ipsorum aliqua quotiens albedine sua maturitatẽ fatentur, & super linteamina ad solem siccantur: rubei calidi sunt et humidi in medio secundi gradus, albi uero parum minus calidi sunt, sed magis humidi, testatur hoc, quia grana eorum ut cætera siccari non possunt, & si desiccantur diu seruari non possunt. Humores generant grossos, & inflationem, uentositatẽ fumũq; plurimũ caput implentẽ, & somnia pessima ac terribilia faciũt et corrupta.

Auicenna propterea dicit, quod generant humorē grossum, sed sinapis ꝓhibet nocumentū & somnia pessima eorū, & similiter acetū cū sale pipere & origano.

De Git. o czarnusce.

GIt est semen nigrum, & quasi triangulū, cuius herba nascit̃ in frumentis & speltis et siligine, & uulgariter dicitur gittironus, & facit flores rubeos admodum campanellarū, est aūt calidum et siccū in secundo gradu, uirtutem habet dissoluendi, cōsumendi, contra oppilationem splenis & renum, & iliacam passionem & dolorem stomachi, & uētositatem, ualet puluis eius in cibis. Contra lumbricos detur puluis eius cum melle, et fiat etiā emplastrum ex puluere eius & succo absinthij circa umbilicum.

De Lolio. o Kąkol.

LOlium siue zizania nascitur inter triticum siccis corruptisq; temporibus uim acutam habet et uenenosam. Oppilitat mētem, perturbat & inebriat. Cum uino cocta & stercore asinino & semine lini cataplasmate apostemata dissoluit, & scrophulas. Cocta cū radicis cortice et uulneribus iam putrefactis apposita sanat et mundificat. Item est aduſtiua tritici, quia trahit nutrimentū eius sicut papauer, est zizania auenę, & caulis uitis, qui adurit eam.

De Lenticula. o Ssocewicy.

LEnticula nota est, uult habere locum tenuem et resolutum uel etiā pinguem, sed siccum maxime quia luxuria & humore corrūpitur usq; ad lunam duodecimam: mēse Februario seritur, quartarium corbis in sationem iugeri sufficiet. Cum aūt lens ualde cito pullulet, & incrementum accipiat, oportet quod si ager fimādus est, priusquā seratur, cum fimo arido misceatur, & cum illo uel quatuor uel quinq; diebus steterit, tunc spergatur in agrum. Palladius hoc præcipit fieri debere, ut cito nascatur & crescat, frigida est in primo gradu, sicca in tertio, nutrimentum eius est grossum, & ad digerendum durum, melancholicū sanguinem generat, et si cū corticibus comedat̃ cerebrū fumo grosso implet, et melancholico, unde causa est doloris & fallacium formidolosorumq; somniorum, uentositatem & inflationem & constipationem faciunt, propterea cæteris granis stomacho nociuior est, & pulmoni & diaphragmati

& pelli-

& pelliculis cerebri cæterisq; neruis pellicularum, & precipue oculorum, quoniam humiditatem eorū exiccat & exasperat, sanis oculis hoc efficit quanto magis infirmis: est igitur complexioni siccæ noxia, sed eis qui sunt humidę complexionis aliquando prosunt, si sine cortice coquantur. Item Hydropicis ualent, cum cortice uero nocent nimis, propter uentositatem & inflationem quam faciunt, grandis & noua melior est & concoctu facilior ad cibum & medicinam, quàm parua, uetus & dura, si cineri misceatur melius seruabitur.

De Lupinis.

LVpini aut terras aut uineas impinguandi, aut seminis colligendi causa seruntur, qui prima causa in uineis uel agris spargūtur mense Augusto uel collectis uuis serēdi sunt, cooperiendi ligonibus uel aratro, deinde mense Aprili uel Maio, cum ad debitum augmentū peruenerint euertendi, sic etiam uineas & agros letaminis more impinguant & fœcundant & in agris tunc seratur milium & panicum & tempore iuuante frumentum, & uineis quidem magis letamen conferunt, quod eis non bene competere dicitur, quia consueuit uini uitiare saporem. Seruntur etiam optime post collectas messes in stipulis bis aratis, uel circa principium Augusti, deinde mense Octobri iuxta terram ligonibus inciduntur, & per sulcos ponuntur, super quos seminato frumento uomere terra uoluitur, & sic de uno grano optimum efficitur, ubi etiam anno sequenti iterum frumentum seri poterit uel siligo. Possunt etiam seri eodem tempore inter panicum in secunda eius sarculatione qui collecto panico manebūt, ut agrum impinguent frumentarium secundum modum prædictum. Duæ corbe uel plures in iugero ponuntur, qui uero seminis colligendi causa seruntur mense Octobri & Nouembri debent fieri, & corbis una iugerū complet. Limoso agro lupinus nō nascitur, cretam formidat, & exilem terram ac rubricā diligit. Lupini sarculandi non sunt & sarculati extinguunt, quia unam tantum radicem habent, nec hoc quidem desiderat, quia herbas præter auxilium cultoris affligunt, mense Iunio & Iulio colligit, & statim si placuerit fertur ex area, sed est ab humore longe ponendus in horreis, sic enim diutissime custoditur, maxime si granaria eius afflaue rit fumus assiduus. Lupini calidi & sicci sunt in secundo gradu, & eorum alius est amarus qui ex natura sua talis est, & hic medicinæ competit, alius dulcis & insipidus, qui ex multa mora in aqua dulcoratus est & insipidus factus. Farina lupinorum cum melle ualet contra lumbricos ad idem ualet panis factus ex farina eius cum melle & absinthio positus super stomachum, & melius si addatur modicum aloës, eadem farina apostemata maturat & rumpit. Lupinus, ut ait Auicenna, subtiliat capillos, & abstergit panos & morpheam, & faciem, & tūc maxime quādo decoquitur cum aqua pluuiali donec dissoluatur. Quidam dicūt quod farina lupinorū capillos natos adurit, & exurgere alios non permittit. In aqua dulces facti lupini nutrimentum grossum pariunt & ad digerendum durum, ideoq; humores generant uiscosos.

De Lino.

De Lino. O Lnie.

Linum desiderat aërem temperatum & terram solutam & pinguem, & quanto pinguior fuerit tanto ipsius stuppa erit grossior, quanto uero macrior, tanto eius stuppa subtilior erit. Sed ex eo parum & breue in tali terra nascetur. Huius autem seminatione terram satis macrari & lędi credit', ideoq; auxilio letaminis eget, si tale semen recipere assuescit. Eius terra ante hyemem debet arari ut glebæ propter gelu sequentis hyemis in puluerem reducantur, deinde post hyemem cum primum poterit secunda uice arabitur, deinde aspergatur & iterum aratur quinq; uel sex uicibus in tantum ut in puluerem redigat': ita tamen quod prima uice profundius aretur, secūda minus profunde, & sic semper ꝓfundatio usq; ad uicem ultimā minuat': deinde à medio Aprilis usq; ad finē eius satio ipsius est optima, satioq; in summo terrę fit minus uno palmo, terra super semen aratro reuoluta, in cuius satione secundum morem Alexandrię ibi linum optime procuratur, potest unus bos unum ducere aratrum, & duo simul iuncti possunt ducere duo, ut unum aratrum per unum brachium uel parū plus quodam fune sequatur ad primum, quorum unum quodq; habeat unum bubulcum, qui aratrum teneat & conducet. Tres corbes huius seminis uel parū plus sufficiunt iugero cui multum proderit si talis ager expexetur postquam fuerit seminatus, quod si tempus fuerit magnæ siccitatis ei ualde proderit si poterit irrigari. Potest etiam seri ante hyemem in locis calidis, in quibus linum natum frigore non læditur, & tūc melius prouenit in terra mediocriter cretosa quam nimis soluta, nec est necesse quod sit pinguis, & quod ultra duas uices aretur, dūmodo terra puluerisetur, & cum fuerit seminatū melius est quod cum expexe solūmodo de quibusdam spinis facto semen operiat', melius etiam est quod homo unus cum fune trahat expexem quam boues, propter nocumentū & hoc est cuilibet homini facile. Hæc herba bis mundanda est quę maxime suffocatur, ideoq; extirpandum est antequam circa linum inuoluatur, licet per ipsum ambulando lædatur cum magnum est, & ideo mundatur & debet ante se manibus aperire, & ire per eum optime eleuatis pannis. Sed cum prima uice mundat', quia tunc parum est & conculcatum releuatur non læditur ambulando per eum. Colligitur cum maturo colore flauescit, & eodem die ne rore tangatur sub tecto ponat' in fascibus deinde malleolis lignis excutiuntur semina, & ipsum linum ad maturandum in aqua ponitur, in qua quatuor uel quinq; diebus si putrida sit stetisse sufficiat, si autem aqua non sit corrupta, usq; ad septem dies stare in eadem oportet ut putrificat caro herbalis, & cortex ex quo fit stuppa remanet in corrupta. Vel potest optime macrari hoc modo, ut Mediolanenses obseruant, cum maturum est colligit' sine aliquibus herbis admixtis, & in paruis fasciculis ligatur cum herbis uel siligine aut uitijs, uel in campo siccatur, & quantum potest defensetur à pluuijs, præcipue dum est siccum, postea defertur ad domum & sub tecto ponitur, & seruat' usq; ad mensem Augusti donec completa triturationis necessitas, tunc ad

tunc ad aquã portatur,& in ea ponatur, ac sæpe perticis submergatur uel ponderatur quibusdam lignis & optime balneetur,& in ea dimittatur per mediam diem tantum & sic bene balneatum reducatur ad domum, & totum ponatur in cumulo iuxta murum sub tecto & paleis operiatur & sic quatuor dimittatur diebus,in quibus calefiat uel macerabitur,& tunc cum infrigidatum fuerit uel tenerum ac leue effectum,uel semina in ea remanentia incipiunt germinare,uel stuppa eius à carne remota per se non torquetur, completa erit maturatio,& tunc unusquisq; fasciculus diuidatur in tres uel in quatuor manipulos magnos & cum ipso ligno ligentur,& in area optime exiccentur, & reponatur, postea poterit quolibet tempore parari ut moris est.Erit autem signum temperatæ maturationis, quando maceratur in aqua cum tactu mollescit adeò quod omnem rigiditatem amiserit, cognoscitur etiamsi ex eo aliquid extrahatur de aqua & siccatum probetur,sic caro herbalis à stuppa facile separatur. Veruntamen si minus quam expedit maceretur erit stuppa fortior & albior,sed non perfecte separabitur caro herbalis,& erit durior ad filandum. Deinde optime leuetur & in aqua excutitur,& ad solem siccatur,cum autem siccatum fuerit concutitur malleolis ligneis ut eius caro rumpatur,& deinde ad solem calidum ponatur,& cũ fuerit calefactũ in pannis calidis in domo simul ponitur,& cum per aliquas horas sic steterit,gramolatur,hoc enim modo mundatur optime,nec stupa rumpitur gramando,quod fieret si statim gramarent̃ cum eleuarentur de sole. Quod si tempus fuerit humidum cum multis pannis madefactis ad ignem præparatur gramen,deinde spatulis eius mundificatio completur,deinde pectinatur & filatur. Virtus seminis lini secundum medicos proxima est uirtuti seminis fœnigreci. Calidum est in primo gradu,mensuratum in humiditate & siccitate, si sumatur cum melle & pipere mouet coitum.

De Hordeo.

O Jęczmieniu.

HOrdeum tollerat omnẽ aërem, & desiderat terram pinguem ut optime proficiat, & in mediocri etiam prouenit, & patenti magis quàm umbroso loco lætatur. His temporibus & eodem modo,ut triticum seritur,& & septem diebus sub terra morat̃,& cum egredit̃, ut ait Varro: Legumina uero quinque diebus præterquam faba,seri etiam Alberto dicitur in principio ueris & utrunq; fieri posset, sed huius sationis messis tardius ad maturitatẽ peruenit. Hordeum tamen margolum quod Bononiæ margola uocatur,serit̃ toto mense Martio & in principio Aprilis,& mẽse Iulio est maturum,Item inuenit̃ hordeũ quod in trituratione mũdatur ut

tur ut frumentum: & istud eodem tempore seritur quo frumentum, in seminando corbis una iugerum perficit, colitur & mundatur ut frumentum, & maturat modicum ante ipsum, ideoq; eius messis primo recipitur, quæ consummēda est antequā grana refractis spicis lapsa decurrant, quia illis uelut triticum folliculis uestiuntur, eius culmos quos pinguiores dicimus in agris aliquandiu iacere sinamus, quia hoc modo grādescit & trituratur, ut triticum. Hordeum secūdum Auicennam frigidum est & siccum in primo gradu, uirtutem habet mundificatiuam, & excolatiuam, plus tamen faba desiccat, & propterea ab inflatione liberat. Hordeum & triticum nutribiliora & laudabiliora sunt cæteris granis, sed hordeum citius digeritur, & ideo de membris citius dissoluitur: frumentum uero tardius digeritur & tardius à membris dissoluit. Galenus de hordeo & faba secundū medicinā, dicit, hordeū & faba quoniam temperamento uicina sunt, in multis secundū medicinam locū habent, sicut cera & oleum in cataplasmatibus, fit de hordeo cōfectio utilis, elixatur hordeū prius aqua, postea assatur, deinde farina facta cum saccharo conficitur, hoc in æstiuo tempore ad stomachi & epatis refrigerium ualet, ad sitim etiā ualet cum aqua temperatum, siue grossum, ut cum cochleari edatur, siue liquidum, ut bibatur. Ex eo ptisana conficitur hoc modo: ut cortex auferri possit mensura hordei sumatur una, aquę nouem & tandiu coquatur, donec redigatur ad unam, & colatum potui detur. hoc ualet ad sanitatem custodiendam, corpusq; humectat, si corpus refrigerari plus appetat, parum aceti misceatur, uel addatur semen papaueris albi. Ptisana sanis crebro usu clarissimum & perfectissimum sanguinem generat, nec minus quàm panis nutrit, quæ sanis danda est, infirmis uero diuersis modis prout cuiusq; expedit infirmitati. Si enim uelis sitim & epatis calorem extinguere, bibe supra dicto modo. Si excolatiuum & mundificatiuum ptisanum habere uolueris cū cortice coque. Si laxatiuum & refrigeratiuum cocto in mane suppone mel uiolaceum. Si propter epatis oppilationem illud uelis accipere, cum eo coque simul radices apij & fœniculi, & accipe illud cum oxisiccaria. Alij autem dicunt, quod ptisana fit hoc modo: Hordeum mundatum decoquatur multum bene in aqua, & colatur per pannum. Farina sic fit, hordeum bene mundatum in mola ponitur & teritur, mola tamen aliquātulum subleuata ut grossam operetur farinam, farina talis cocta in aqua diu, est optimus cibus febricitantibus, & præcipue laborantibus in apostemate spiritualium. Auicenna dicit, quod habet proprietates dictas de siligine. Item si fiat linimentnm ex eo cum aceto forti, & ponitur emplastri more super scabiem ulceratam, sanat eam. Item fit ex eo emplastrum cum citonijs & aceto super podagram, & prohibet fluxum superfluitatum ad iuncturas, & aqua eius confert egritudinibus pectoris, & quando bibitur cum semine fœniculi facit abundare lac, & aqua eius est infrigidatiua & humectiua febrium, in calidis quidem puta, in frigidis cum appio & fœniculo.

De Milica.

De Milica. o Prosie. o Berze.

Milica est notissima, eius quidem duplex est differentia. Est enim quædam rubea, quædam alba. Item inuenitur tertia species quæ est albior milio, & iterum quędam in herba multum excrescit, quędam parum, & rursus quędam diu moratur in agris, ut longa, quędam in paucis maturatur diebus, ut milium, & hęc est quę in herba parum crescit, ut milium. Terram desyderat ualde pinguem, & cretosam magis quàm solutã, & eam ualde macrat propter multum nutrimentum quod quęrit, & locis quasi paludosis lætatur, ibiq; optime prouenit cum primo reducuntur ad cultum. Nam nimia pinguedine talis loci frumentum & faba perieret in eo, nisi primo per sationem milici superflua pinguedo consummeretur. Seritur in pastinata terra & in solida, potest etiam seri per sulcos fabarum, & ubicunque raræ natæ fuerint in secunda sarculatione, ipsarumq; fabis eradicatis, erit denuo sarculanda. In temperato aëre circa finem Martij & initium mensis Aprilis, & parum seminis, scilicet octaua pars corbis, sufficit ad cõplendũ iugerũ, in calido uero maturius et in frigido serius est serenda, sed ea quæ parua est toto temperato tempore quo milium seritur sub terra potest seri, quia tantundem moratur in agris, circa 15. uel 20. diebus semen eius sub terra moratur antequam nascatur, & natum, licet sit parua milica, tamen runcatur circa finem Aprilis & initium mensis Maij, & tunc ipsa herba ablaqueat̃, ut melius germinet, & pullulet à radice, deinde mense Iunij sarritur siue runcatur secunda uice, & tunc circa ipsius herbam terra cũmuletur, ut à casu melius defendatur. Et solo mense Augusto uel Septembri colligitur, eis iuxta terram incisis, & postea prope panocas si melogaria habere uolueris, si uero eis non eges perticis flectitur,, & panocæ inciduntur, & in fasciculis ligantur, melogarijs super radices in campo relictis. Et in iugero mediocris milicæ circa sedecim corbes prouenient. Siccanda est quantum potest, postquã equabus fuerit tritura uel uirgis facta. Et in loco reponenda uentoso quantum potest aperto, nec nimium adunata calefiat, & corrumpatur. Melegaria competunt ad claudenda tuguria, & uias in tempore luti sternendas, & competunt igni & clibanis faciendis, cum fuerint exiccata, & plantis salicum inuoluendis, ne excorientur à bestijs, & ne sole urantur æstiuo, Semen milicę bonus cibus est porcis & bobus & equis dari potest, & homines eo tempore necessitatis utuntur, & cum alijs granis in pane & præcipue rusticis, qui continuis laboribus exercentur, & est frigidum & siccum, & generat melancholicum sanguinem. Item inflatiuum est, propter suum pondus facit descendere cibum, quem in uentre inuenerit.

De Milio. O Prosie.

MIlium notum eſt, cuius duplex eſt differentia, quoddã ſcilicet, quod circa tres menſes moratur in agro, et aliud quod maturitatem recipit in 60. diebus, poſt quam fuerit ſeminatum. Terrã deſiderat ualde aratam, ſolutam & pinguem. Nam in ſabulo et arena prouenit, dummodo ſolo irriguo & humido cœlo ſeratur. Nam ſiccum & argilloſum formidat agrũ, & terræ in qua ſeritur pinguedinem ualde conſumit. Seri etiam poteſt per ſulcos fabarũ, & inter ipſas ubi raræ fuerint inſeratur, in ſecunda ſarculatione. Si terra fuerit ſoluta, uel media, uel cretoſa, quod, quo euulſis fabis ſarculãdũ erit menſe Aprili, Maio, & Iunio ſeri poteſt. Palladius uero dicit, & cum eo cõcordat experientia ruſticorum, quod ſeratur milium menſe Martio, & erit maturum in menſe Iunio, ex quo probabiliter ſequitur, quod ſi terra ſit bene pinguis poterit in eadem æſtate iterũ ſeminari. Corbis octaua pars ſufficit in iugero, herbis propterea liberatur aſſidue, maturum eſt cum totum albeſcit, ab auiculis non multo labore defenditur. Cum ſiccatum eſt in faſciculis ligatum erigatur ad ſolem, ibiq; per duos aut tres dies moretur, deinde portetur ad areã, & ſtatim trituretur, ne ſi in magnum portetur aceruum calefiat & corrumpatur, non bene ſiccatum ſtatim calefit & corrumpitur, optime uero ſiccatum, eo triturato, ſiccetur optime antequam portetur ad horreum, optime uero ſiccum longiſſimo tempore ſeruatur, & quidam colligunt ſolum ſpicas, ſicut in panico ſeruatur. Milium ſecundum Iſaac frigidum eſt in primo gradu, ſiccum in ſecundo gradu, teſtatur hoc leuitas & concauitas eius & uiſcoſitas, & uentoſitatis abundantia. Minus nutrit cęteris granis, ex quibus fit panis, gratia tamen ſiccitatis cõfortatiuum eſt ſtomachi, & aliorum membrorum corporis, diureticum eſt, & idem aſſatur ad ignem, & ad corroſionem doloremq; uentris calidũ ſuperponitur. Cauſa eius ſiccitatis & parui nutrimenti, non eſt accipiendum ab his, qui carnes ſuas augmentari & impinguari deſiderant, nec ab eis qui in corporibus laudabilem ſanguinem generari uolunt, ſed tamen à quibus refrigeratio aut cõfortatio, et humorum ſuperfluorum deſiccatio appetitur.

De Panico. O Berze.

PAnicum deſiderat eandem terram & aërem quem milium, & eiſdem ſeritur menſibus, & eodem modo, & tantundem ſeminis requiritur in iugero, & eodem modo herbis ſæpe mundatur, quod etiam inter fabas et faſeolis & in uineis congrue ſeri poteſt, ſecũdum doctrinam de milio tarditam. Eſt etiã quoddã panici genus, quod in paruo tempore recipit complemẽtum, & iſtud cõgrue ſeminatur poſt meſſes cõpletas in ſtipulis bis uel ter aratis & glebis con-

bis cõfractis, in quibus optime prouenit, nisi tempus fuerit eximie siccitatis. Panicum secundum Isaac, in forma & natura simile est milio, minus tamen nutrit, uentrem tamen magis constipat. Accipitur diuersis modis, et per eorum diuersitates actionem suam mutat, quocunq; tamen modo accipiatur, melius est milio. Coquitur autem sæpe aut cum pinguedine, cum oleo, sæpe aut cum lacte caprino uel amygdalarum, et coctum quidem cum oleo aut cum pinguedine laudabilius est, quoniam siccitatem suam amittit, & saporositatem bonumq; nutrimentum acquirit, et constipationem perdit, cum lacte uero coctum laudabilius, eo quod cum aqua sola coquitur. Sed coctionis cum aqua duo sunt modi, coquitur enim ut integrum, aut mola fractum, integrum ablato cortice coquitur, ut in una panici mensura quindecim aquæ ponantur. Item coctum grossum est, & ad digerendum durum, sed non est uentris constipatiuum, quia propter suũ pondus ad inferiora descendit. Mola tritum coquitur, ita ut farinæ mundatę decies tantum aquæ ponatur, postquam bis uel ter bullierit digitis fricetur & coletur, & colamentũ susceptum donec durescat excoquitur, sicq; cõmedi utile est, et cæteris subtilius, digeriturq; facilius, magis uero stipticum est.

De Riso. o Ryżu.

RIsum & Ropellia sunt alba & grossa, & seminantur mense Septembris & Octobris & Ianuario & Februario, ut puto melius in terra facili & soluta, loco tepido, & aura humida. Duæ partes corbis in iugero sperguntur, & colligi debet siliquis exiccatis & granis fortiter induratis, luna decrescente, postquam multum processerit in defectu. Frigidum est in primo gradu, & temperatum inter humiditatem & siccitatem. Cortex eius stipticus est, cortice ergo mundatum laudabiles generat chimos, nec inflationẽ aut uẽtositatẽ facit, sicut faba, & ad usum edendi bonũ est in ęstate in calida regione.

De Spelta. o Orkiszu.

SPelta nota est, eius quidẽ diuersitates sunt, quia quædam est grauior, & hæc melior, quædam uero leuior, & hæc deterior est. Aërem desiderat qualem frumentum, & terram, sed melius defenditur à macra quàm frumentum, & in creta & in patenti campo optime prouenit. Et his temporibus seritur quibus frumentum, & eódem modo, sed duę corbes in iugerum seruntur, cum ex frumento corbis una sufficiat. Colitur & mundatur sicut frumentũ, metitur aũt immediate post frumentũ, cum post ipsum modicum maturet, & eodẽ modo trituraẽ, uerũ separata paleis, pluries uirgis semẽ eius percutiẽ, ut ab aristis mũdetur. Temperatæ qualitatis est, et equis, bobus, et similibus præbet optimum nutrimentum, sed & homines uti ea commode possunt, quia eius panis temperatus est & ualde leuis, & ideo si tres partes speltę cum quarta parte misceatur fabarum. Ex superflua grauitate fabarum & multa leuitate speltæ fit panis satis pulcher & bonus, & familijs cõueniens, si in eius artificio diligentia obseruetur, quæ supradicta est in pane frumenti.

De Siligine. O Życie Ozimianie:

SIligo nota est, & eius quidem nō sunt diuersitates, aërem communem cū frumento desiderat, et frigidiorem tollerat, ut alpes, quia citius maturat. In nemoribus enim alpium mundantur mense Iunio & Maio omnes ramusculi arborum, deinde cum siccati fuerint incidantur mense Augusto, & uertātur in cinerem, & in eis seminat siligo, quę optime prouenit anno illo, deinde usq; ad septem quiescit annos, & eadem satio denuo iteratur, sed ubi non sunt nemora herba, cum suis radicibus & modico terræ inciditur, & exiccata comburitur, in cuius cinere & puluere siligo postea præfato tempore seminatur, & circa octo annos quiescit, & idem opus postea iterat. Terram desiderat solutā, sabulosam, & in pingui & patenti campo mollior prouenit. Et his temporibus quibus frumentum seritur, conuenientius tamē antequam uel post. Vna quidem corbis sufficit in iugero. Colitur & mundatur sicut frumentū octo diebus. Floret circa finem Aprilis & initium Maij locis temperatis, quo tempore tangi à cultore non debet, & quadraginta diebus deposito flore grandescit usq; ad maturitatis euentum. Maturatur & metitur antequam frumētum, & trituratur ut ipsum frumentum. Eius quidem substantia est tenax & uiscosa ualde, & ideo cōuenienter miscetur cum millica, milio, faba, & similibus ad panē, quē pro laboratoribus & familijs faciemus, quia coniungit & conglutinat pastas eorum, quæ per se cocto pane retinere non possunt, sed franguntur & teruntur, siligine uero sola in pane uel nunquam utimur. Auicenna dicit, quod est de natura hordei, scilicet frigida & sicca in primo gradu, eius nutrimentū est minus nutrimento tritici, & eius aqua frangit acuitatem humorū, & similiter farina eius super pannos ponitur, & epithima eius calidum accipitur, & fit ex ea decoctio sicut sorbitiones, cum pice emplastrum super apostemata dura, & cum solo surfure super apostemata calida.

De Vicia. O Sędzwięcu.

VIcia dupliciter utimur, aut seminis colligendi, aut pabuli secandi causa, est enim optimus cibus equis & bobus herba eius & semen eius, serenda est mense Ianuario & Februario non in aurora, quando ros est, sed quando sol absorbuerit rorem, quoniam compertum est uiciam rorem sustinere non posse, sed euanescere uirtutem ipsius. Habet hoc uicia proprium, quia uiridis messa si cū eo & quod in terra remanet ager statim aretur letaminis more terram impinguet, si autem exaruerint radices eius antequam terra aretur, succum aufert ab agro.

TERTII LIBRI FINIS.

CRESCENTII LIBER

QVARTVS DE VITIBVS ET VINEIS ET CVLTV earum, ac natura & utilitate fructus ipsarum.

Vperius in libro secundo multa de natura & cultu uitis dicta intelliguntur, cum de natura plantarum & rebus cõmunibus cultui cuiuslibet generis agrorum generali sermone diceret. Nũc uero in hoc quarto libro de natura & cultu uitis & uinearum, & omni utilitate fructus earum specialiter est agendum.

o Winney Maccy.

De Vite, quid ipsa sit, & uirtute foliorum eius, & lachrima eius.

Vitis apud nos nota est, sed in frigidissimis regionibus, in quibus uiuere non potest ignota, ideoq; dicamus quod est quædam humilis arbustula, multũ tortuosa, nodosa & scabiosa, latissimos habẽs poros, & magnam medullã, & frondes latas & intercisas, quę sine putatione & palorum aut arborũ auxilio diu uiuere & commode stare nõ potest, & eius quidẽ fructus est uua, ex cuius succo fit uinum preciosissimus liquorum. Folia uitis sunt multũ medicinalia. Nam uulnera mundant & sanant, in aqua decocta, calorem febrilem refrigerãt, ęstuationem & tumorem stomachi cataplasmata mire sedant, pregnantem adiuuãt, somnum prouocant, & cerebrum confortant. Eius lachrima potata sæpe calculos frangit, ut dicit Dias. uisum acuit, lippitudinem oculorum tollit, morsibus uenenosis succurrit, & uentrem sistit, cinis eius ualet ad prædicta cum succo rutę uel nuce & oleo admixtus. Plinius autem dicitur, quod folia uitis dolorem capitis amputant, inflationem sedant, & cum farina hordei calidam arteticam curant, dissentericos ualde iuuant, si eorum succum bibant patientes. Cortex uitis & folia arida uulnerum sanguinem sedant, ipsumq; uulnus conglutinant & sanant. Cinis corticis per se pilos ablatos restaurat & multiplicat.

De uinearum diuersitate. Cap. II.

Vinearum genera diuersa sunt, secundum uarias & diuersas consuetudines regionum. Nam quędam cum auxilio palearum & perticarũ in ordine fiũt, & hoc duobus modis, uno quidẽ modo, ut cuilibet palo sit uitis, & sic fiunt in pluribus partibus Lõbardię et Romaniolę, et hoc

quidem

quidẽ modo in exili terra tribus plantent pedibus distãtes quaq; uersum, in pingui uero quatuor, in mediocri tribus & semis. Alio uero modo, ut una uitis super multos palos & perticas extendatur, & sic fiunt in pluribus partibus Italiæ, & hoc quidem modo plantantur distantes, considerata pinguedine & exilitate terræ, adeo ut spatium uniuersum possunt congrue opperire, et hæc quidẽ tantum ligonibus coluntur, nisi fuerint alte & plurimum distantes. Rursus quędam fiunt ut arbustulæ, more Prouinciali, quas sine pali auxilio stare constat; & hæc quidem aut fiunt per certas acies, adeo ab inuicem distantes, quod arari possunt, & diuersis seminibus seri, aut ęque distãtes undiq;, quod arari nõ possunt, & hoc quidem modo tribus distant pedibus, aut minus uel amplius, secundum quod fuerit lætum aut exile solum in quo plantantur. Quædam etiam fiunt in aciebus cum palis & perticis, aut in forma pergulariorum paruorum, quæ à parte stipitis sint depressa, et ab opposito eleuata, & hic modus à quibusdam Mutinę & in alijs locis pluribus, & maxime in hortorum spacijs obseruatur. Quędã uineæ fiunt cum arbustulis ad hoc formatis per agros, plus uel minus æquè distantibus secundũ quod magis & minus de uino uel de tritico paterfamilias optauerit. Mediocris tamen modus distantiæ sedecim uel uiginti pedum habetur, & iste modus maxime apud Mediolanum & in illis partibus obseruatur. Quædam plantantur in ripis fossatorum cum fiunt aut per agros iuxta magnas arbores, ut eas quę sunt in agris aut ripis opperiant & fructificent, & hic modus plurimum obseruatur in partibus Italiæ. & iterum supra dictis uineis quæ in ordinibus fiunt, quibusdam ponuntur pali & perticę, quibusdam uero pali aut frascones loco ipsorum solummodo, & sarmentis in quatuor uel in duas tantum uelut perticę extenduntur & ligantur, & hic modus apud Terdonam & Cremonam et Pistoriũ præcipue obseruatur, et quędam sine adminiculis iacere sinuntur in terra, quod pro sola indigentia uel necessitate prouinciæ faciendũ est, & hoc maxime potest in montibus ualde aridis tollerari, ubi uuę nõ putrescunt in terra iacentes, sed à sole nimio feruente seruantur.

De diuersitate generum uitis. Cap. III.

Diuersitates generum uitis multæ sunt. Nam quædã ualde timent nebulas et pruinas, quædam parum, & quędã timent siccitatẽ & uentos, & quædam facile tollerant, et quædam ualde fœcundæ sunt, quædã parum, et quędam uites sunt quarũ fructus cito maturatur, quędam tarde, et quędam uehementer fructum suum in flore perdunt, & quędam non. Et quædã me lumine fructu priuant, quædã fructũ suũ ab eo defendũt, & quædã facile uentis rumpunt, quædam adeo tenaces existũt, ut ab eis facile non lędant. Et quædã timent pluuias, & quędã nimiam siccitatẽ, & quædam sunt spissos nodos habentes, quædam earum gemmas per longam internodiã distulerunt, & quędã sunt grossos & longos facientes palmites, quædã paruos. Et quædam magnam medullam faciunt, & quędam paruam. Et quædam frondes ualde faciũt intercisas,

quædam

quædam parum. Et quædam rotundas & continuas, & quędam faciunt uuas albas, quædam rubeas, quædam nigras, et quędam faciunt botriones multos & paruos, quædam paucos & magnos, & faciunt grana callosa, quędam mollia, & quædam durum corticem granorum, quędam subtilem & tenerum, et quędam faciunt grana ualde pulchra & lucida, quædam obscura, & quędam dulcia, quędam acria, & quædam faciunt uua seruabilia, quædam corruptibilia, quas omnes diuersitates facile uidere potest uir industrius & expertus.

De diuersis speciebus uitium. Cap. IIII.

SPecies uitis ualde multiplices inueniunt, & ipsarum multę diuersis nominibus in diuersis prouincijs et ciuitatibus appellantur. Sed quoniam ex eis quædam sunt meliores, & quędā minus bonæ. Primo meliores et earū bonas conditiones aperte scribam, & earū ponā nomina, deinde breuiter dicam de alijs minus bonis, ut habita utrarumq; notitia, sciant uolentes plātare uel inserere uineas eligere meliores, dico itaq; in primis, quod est quædam species uuæ quę uocatur Sclaua, quę satis tarde pullulat, & est alba uua quasi rotundum habens granum, & faciens mediocriter magnos & spissos botriones, et folium mediocriter intercisum, et in quolibet sarmento etiam in ueteri nato duos uel tres uel quatuor et quinq; quandoq; botros producit, et tanta est durities ligni eius, quod sarmenta non flectūtur inferius, propter uuarum pondus, unde ultra modum ramulos implet, et uua eius est ualde uinosa & lucida, et cito maturitatem recipit. Et uinum eius est ualde subtile & translucidum & mediocriter potens, & seruabile & maturum, macram terram aut mediocrem et montuosam desiderat, & in ea melius quàm in aliqua alia fructificat, si stricte putetur, nam longos palmites cum uuis nutrire non potest, & hoc apud Brixiam et partes montanas Mantuæ præcipue frequentatur, et præ cæteris in speciali ueneratione habetur. Est et alia species quæ uocatur Albana, quæ tardissime pullulat, et est uua alba modicum longum habens granum, & satis faciens magnos botros, & spissos & lōgos, et mediocriter fructificat, & facit folia mediocriter intercisa, & eius sarmenta ui ponderis non flectuntur, tāta est durities ligni eius, & eius grana à sole plurimum colorātur, et ualde scito maturatio eius completur, et est satis dulcis in sapore, sed corticem austerum aliquātulum amarum habet, et ideo melius est quod uinum ex ea exprimatur quàm quod

ferueat in tinis diu cum corticibus & racemis, & uinū quidem eius est ualde potens & nobilis saporis, bene seruabile & mediocriter tenue, & si tempestiue fiat eius incisio uindemiæ, melius seruatur uinum eius. Et hæc species uuę præ cęteris apud Forliuium, & in tota Romaniola in ueneratione habetur, ubi strictissime putatur, nam cum longis palmitibus minus defenditur. Est & alia species uuæ quę Tribiana uocatur, quæ est alba cum grano rotundo, paruos et per multos botriones faciens, in iuuentute sterilis, & procedente tempore fœcundatur, nobile uinum faciens, & bene seruabile, & hæc species per totā Marchiam præcipuè commēdatur. Est et alia species quę Grangnolata dicitur, quæ unum os tantum habet in grano, et est lucidissima, & longum habet aliquantulum granum, & facit uinum ualde limpidum & potens, & durabile, & nobilis saporis & odoris, & hoc apud Terdonam & in illis partibus maxime commendatur. Est & alia species quæ à quibusdam Malixia, à quibusdam Sarcula uocatur, quæ granum album et rotundum habet, et turbidum cum subtili cortice, quæ miro modo ponderat, & in terra satis macra defenditur, & uinum facit mediocris bonitatis & potentię, non multum subtile, nec multū seruabile, & hoc apud Bononiam pręcipue in honore habetur. Est & alia species quę Garganica dicitur, quæ alba est et rotunda, mirabiliter dulcis, clara seu lucida, & colore aurea, et cum grossa cortice seruabilis ultra omnes alias, est ualde fertilis fœmina, mascula uero nihil ualet, cuius grana sunt longa, & colore aurea, sed sterilis est omnino, et eius uinum est ualde subtile et pellucidum, paruę potentię, & satis seruabile. Et hęc apud Bononiā & Paduam in magna ueneratione habetur. Est & alia species, quæ Albanica dicitur, quę est alba et nō lucida, sed maculis plena, rotunda, & mirabiliter dulcis, & uinum facit dulcissimum, & quibusdam annis est fertilis, & sępe sterilis, et pręcipuè si stricte putetur, sed satis fertilis si cum lōgis palmitibus relinquatur. Et in quibusdam partibus Bononię, & maxime in Burgo Panitalis in honore habetur. Est & alia species quæ uocatur Buranexæ, quę est uua alba, multum dulcis, & pulchra, & in arboribus bene fructificat. Item est uua quæ dicitur à Frigno Africogna, quę non est delectabilis ad edendū, et in arboribus miro modo fertilis est, & ideo præcipue competit in locis ubi homines uuas inuadunt, & hæ duę species ad Pistorium pręcęteris diligenter habentur. Sunt etiam quędam alię uuarum species arborum satis bonę sicut Linodella, quæ bonum & seruabile facit uinum & multum, quæ apud Pisanum pręcipue plantatur, & Verdiga quę paruos facit palmites & multum fructum, & Verdecla, quæ grana facit uiridia & parua, & multas fert uuas, quæ duæ species & inferiores quæ minus bonę dicuntur in antiquis uineis & in quibusdam nouis, & per comitatum inueniuntur Bononię. Sunt & alię species uuarum albarum, quarum quędam licet apud quosdam in magno habeantur honore, tam apud nos diuersis rationibus, aut propter paucitatem fructus ipsarum, aut quod nimium multa pericula timent, minus bonæ per experientiam re-

tiam reperiuntur,& hæc sunt Muscatellus & Linatica,quæ appositæ sunt & ad esum & in arboribus,sed in uineis spissis & iuxta terram non respondent ad uotum. Et Græca & Vernacia quæ licet apud nos bonum faciunt uinum, faciunt tamen nimis parum. Et berbigenes & cocerina & groposa & fuxolana & bansa, quæ bonum faciunt uinum,& quibusdam annis sunt miro modo fertiles, & maximos botriones agentes,sed alternis annis fructu destituuntur,in flore nō multis periculis expositę. Vuarum similiter nigrarum uel rubearum multæ sunt species,quædam ualde bonæ,quędam parum. Et bonę quidem sunt Grilla,Sisaga siue Mardegena,quæ sunt quasi eiusdem conditionis, sunt enim modicum nigræ,multum fertiles,omni anno habentes longa grana & ipsorum corticē subtilem & pulchrum,& delectabile uinum faciūt,& satis seruabile,sed propter nimiam pluuiam crepant eorum grana,& in montibus non bene proueniunt, sed in campestribus locis lætantur,differunt tamen,quia sisaga nobilius uinum facit,sed minus,quia paruos facit botriones & raros,sed multos, & parua grana. Grilla uero facit omnium harum opposita, & hæc species abundanter inuenitur Bononię,& in multis locis alijs, est delectabilis ad edendum,& est miro modo uinosa,& uult terram pinguem aut stercoratam,& ualde timet umbras, & mature pullulat,& facit uinum optimum & seruabile & potens ualde, nec audet ultra unū diem uel duos stare in grapsis: & hæc in ciuitate Astensi,& in illis partibus in maximo honore habetur. Est & alia species quæ uocatur Maiolus,quæ est uua nigra,ualde cito maturabililis,& pulchros & spissos & longos botriones faciens,in sapore dulcissima,& uinum facit durum,& satis seruabile quasi nigrum,satis fertilis est,& in plano et in montibus prouenit,et hæc maxime apud Bononiā in locis infinitis habetur. Est & alia species quæ aduracla uocatur, quæ ualde nigra est,& habens longa grana, et uinum faciens ualde nigrum et bonum in terris humidis et aquosis,sed in montibus et siccis locis non lætatur, & hęc apud Ferrariam præ cęteris speciebus eligitur, Est & alia species quę uocatur Gmaresta,hęc non est multum nigra,longum habens granum,& ante maturitatem omnia folia perdit,in sapore accida,mediocriter fertilis, botriones facit raros,et uinum optimum diu seruabile. Et hęc uua non cōmeditur ab auibus uel canibus,nec libenter ab hominibus,& ex ea plurimum inuenitur in partibus montanis Bononię. Et est alia species quæ dicitur gimnaremus,prædictæ similis in sapore & uini durabilitate & forma,sed maiores ualde botriones facit, & grana grossiora & abundantius uinū,sed minus nobile,& magis loco pinguilętatur,et hęc in pluribus partibus Bononiæ inuenit̄. Est & alia species uuæ nigræ quę dicit̄ padriaca,quæ grossos et spissos facit botriones,sed in æstate nō durat,et hæc in infinitis uineis Bononiæ inuenit̄. Sunt & aliæ multę species uuarum nigrarū,quę propter uarias conditiones malas minus approbant̄, sicut est pignolus qui multū diligitur apud Mediolanum in arbustulis,sed apud nos non bene fructificat. Et albarica cum qua tinguntur alia uina, quæ nimis melumen timet, & ui-

met,& uinum nimis austerum facit. Et uarana clentina & portina, quæ licet sint mirabilis dulcedinis ad edendum, & bonum faciant uinum, tamen sunt fere steriles, & minus melumen timent. Et ualmirica & tusca quæ ualde nigræ sunt, & melegonus, qui ante omnes species denigratur, & canicula quæ pulcherrima uua & seruabilis est, quę omnes alternis tamen fructificant annis. Est etiam quędam species uuæ rubea uocant canopum, ualde dulcis & seruabilis, sed parum fertilis. Sunt etiam quædam genera & species uuarum syluestrium, quæ labruscę uocantur, quarum quædam sunt albę, quædam nigræ, ualde parua faciunt grana, & paruos grappos, quæ super arbores & species spinarum uiridium suo natura li motu conscendunt & non putantur, sed si putarentur, & per cultum domesticarentur grappos facerent maiores, et granos grossiora quàm prius. Et hę quæ nigrę sunt tingunt uinum, & clarificant si integrę uel cum racemis cōquassę ponantur in dolijs, nec uitiant saporem uini, & quę albę sunt clarificant et purificāt alba uina. Sunt et quædam species uuarum grossarum & durarum, quæ dicūtur pergulę uel brumestræ, quarum quædam sunt albę, quædam nigræ, quædā rubeæ, & quædam habent grana rotunda, quædam longa ualde, quædam mediocriter, quædam specialia habent nomnia, et earum quædam tempestiue maturationem recipiunt, quædam tarde. Et ex eis eligendæ sunt quæ magis placent ad esum, quia propter nihil aliud plantantur, cum ex eis uinum non fiat, satis tamen competunt ad agrestum faciendum acerbæ.

De aëre qui uitibus conuenit, & de situ uinearum. Cap. V.

COelum mediocris qualitatis, tepidum magis quàm frigidum esse debet, siccum potius quàm umbrosum, sed ante omnia uitis procellas uentosq; nimis formidat, Aquilo tamen uites sibi subiectas fœcūdat, Auster uero nobilitat. Ideoq; in arbitrio nostro est plus de uino habeamus an melius de situ uinearum. Etiam sciendū est, quod campi à mōtibus remoti & ualles non aquosę largius uinum ferunt, colles uero & campi iuxta eos existētes & naturam eorum habentes nobilius uinum faciunt. Præterea est sciendum, quod in locis frigidis & in montibus à meridie uineta ponenda sunt, calidis à septentrione, temperatis ab oriente, uel si necesse fuerit ab occidente, ut hac industria excellens qualitas temperetur,

retur,loco naturam sæpe uitibus mutant,& ideo earum genera frequenter aptentur. Plano igitur loco statues uitem,quæ nebulas sustinet & pruinas,collibus quæ per siccitatem durat,& uentos non timeat,pingui agro graciles atq; fœcũdas,macro feraces & solidas,frigido & nebuloso,eas quæ hyemẽ celeri maturitate præueniunt, aut quæ duris acinis inter caligines securius durent, calido loco teneriores sicco,eas quæ pluuias ferre non possunt. Et ne multa dicã,eligenda sunt genera quę pro defensione uitiorum suorum contraria loca diligunt his in quibus durare non poterant: placida sane regio & serena caute genus omne suscipiet. Industrius ergo uir probata diligat,& locis talibus mandet, quæ mutare possunt ea unde sumuntur,sic meritum quæq; seruabit.

De terra quæ uitibus apta est. Cap. VI.

SOlum ad uineas ponendas nec spissum nimis,nec resolutum,propius tamen resoluto esse debet, nec exile, nec letissimum,tamen leto proximũ, nec campestre,nec pręceps,nec siccũ,nec uliginosum, modice tamen roscidum,nec salsum,nec amarum,quod uitium sapore corrupto uinũ contristat. Tophus & alia duriora ubi gelu relaxantur & solibus pulcherrimas ferunt uineas,refrigeratis æstate radicibus & humore detento,sed & soluta glarea, & calculosus ager,& mobiles lapides,si tamẽ hęc omnia se glebis pinguibus miscuerint,& silex circũ terram suppositus,quia frigidus est & tenax humoris radices ęstate sitire nõ patitur. Item loca ad quæ de cacuminibus terra decurrit,uel ualles quas fluminum saturat aggestio. Argillosa terra cõmoda est,sed argilla sola grauiter inimica. Niger sabulo & rubeus utilis est cui fortis est terra permixta. Carbunculus nisi stercoretur macras uineas reddit. In rubrica difficile comprehendunt,quamuis postea nutriuntur in ea,sed hoc terræ genus est ualde operibus inimicum,quia paruo uel humore uel sole,aut nimiũ madescit,aut nimis siccatur,ideoq; maxime utile solum est,quod inter omnes nimietates temperamentum tenebit,& proximius fuerit raro quàm depresso. Vtilem uineis terram per hæc signa cognosces,si coloris & corporis rari aliquatenus ac resoluti est, uirgulta quæ protulit leuia,nitida,procera & fœcunda sunt,ut pirus siluestris,prunus,rubus,cæteraq; huiusmodi,neque intorta,neque sterilia,neq; scabiosa, nec macra exilitate languentia. Ad pastinandum præterea rudes agros uel maxime syluestres eligamus. Vltima est eius conditio in quo fiunt uineta uetusta, quod si necessitas coëgerit prius multis arationibus exerceatur, ut abolitis radicibus prioris uineę,& omni eius carie & squalore depulso, nouella uitis tutius possit induci.

De pastinatione & dispositione terrę,in qua uinea plantanda est. Cap. VII.

MEnse Septembri uel Octobri in locis aridis,aut Ianuario, Februario uel Martio locis humidis fieri debet pastinum siue cultura. Vbi uinea est plantanda,quod tribus fit generibus,aut terra in totum fossa, aut

sulcis, aut scorbibus tota terra debet effodi ubi ager nō est mū dus, ut syluestribus truncis & radicibus, silicis, uel herbis noxijs spacia liberentur. Vbi autē sunt mundæ nouales, scrobibus pastinemus aut sulcis, sed melius erit sulcis, quia humorem uelut in totum spacia pastinata transmittunt, fiant autem sulci longitudine qua destinaueris tabulæ longitudine trium pedum uel quatuor, altitudine unius pedis in locis humidis, uel duorum in locis siccis. Deinde si ligonibus per homines uinea est colenda tantum crudo solo relinquimus, quod altero sulco impresso uitium acies tribus uel quatuor distet pedibus, scilicet tribus in solo exili, quatuor in pingui, & tribus & semis in mediocri. Si uero arandę sunt uineæ, quinq; uel sex pedum spacia quæ non fodienda sunt in medio relinquatur. Quod si scrobes fieri placeat, tantum fiant longæ quantum uites distare debebūt, ut in quolibet scrobis capite planta una ponatur, possunt tamen cōmodissime sulci fieri distantes in triplo quam uinea spissa finaliter esse debebit, & in quolibet sulco plantę in duplo spissiores quam esse debeant poni, sicq; acies ligonibus procurari, & spacia per trienniū aut quadrienniū arari, & omniū generū semine seri, cunq; uites excreuerint unam trahi à dextris, & alteram à sinistris, & de utraq; duos fieri uites, sicq; spacium totum impleri, scrobes non sunt ultra duas pedes altius fodiēdæ. Neque pangimus frigore, ne sarmenta laborent, latera in scrobibus æqualiter incisa, ne aliqua uitis sauciet, alte nitentibus ferramentis cum fossor incumbit, pastinū aūt omne quod uerset duorum pedum altitudine uniuersa terra fodiat, in quo erit diligentia, ne crudū solū occulta fraude fossor includat, quam rem per spacia quę fodiuntur uirga custos exploret, in qua modus est prædictę altitudinis designatus. Et radices omnes & purgamenta, maxime rubi & silicis in summum redigi faciant, quę cura in omni positionis genere est undiq; seruanda. Possunt etiam commode fieri foueæ paruę & strictæ, conuenienter tamen profundæ ubicunq; uites per uniuersum agrum stare debent, secundum quod omnes agricultores experti Bononię & in locis alijs pluribus obseruāt, possunt etiam foramina in terra circa uitē fieri, in terra ubicunq; uitis plantanda est, quę quidem cum palo fieri cōsueuerunt, sed melius ualde est quod fiant cū forti terra, ut uocant, quod est instrumentū ferreū per me primitus inuentum, quo terra educit, nec in foraminis parietibus conculcat, ut infixionē debiliū radicū impediat, & hoc quidē magno labore perficit, nisi ager lapidosus fuerit uel saxosus.

Locus qui-

Locus quidem qui paſtinandus erit, prius impedimentis omnibus liberetur arboribus, ne foſſa terra poſt calcatu aſſiduo ſolidetur, illud quidem experimētis aſſiduis compertum eſt, uites melius prouenire ſi uel ſtatim foſſæ terræ uel non longe poſt pangantur, cum tumor paſtini nondum repetita ſoliditate ſubſidit, & hoc quidem in ſulcis & ſcrobibus eſt probatum.

Quomodo & quando debent colligi plantæ, & qualiter ſeruari, & ad partes remotas portari, Cap. VIII.

PLantę uitis quæ taleoli dicuntur colligi debēt quando plantandę ſunt, & ante etiam colligi poſſunt ſi bene ſeruentur. Et meliora quidem tempora colligendi eas ſunt tempus Octobri, quando pars foliorū cecidit, & pars adhuc retinetur in uite, tunc enim calor naturalis uitis adhuc expenſus in ramis, ſed cum omnes frondes ceciderunt omnino, & ſuperuenit gelu intenſum in aëre, tunc rami eius calore naturali deſtituti ſunt, propter frigus aëris fugam habuit ad radices ad calida uiſcera terræ, quare tales plantæ difficilius comprehendunt. Tēpus pręterea Martij, in quo iam calor & humor ad radices rediјt, itaq; eorum gemmæ cum tumeſcere incipiunt eſt optimū ad plantarum collectionem propter eandem rationem. Eligendarum quidem plantarum ratio multiplex eſt, & primo quidem ex tali terra eligi debet, quæ non ſit pinguior, & in ea qua pangi debēt ſit ęqualis aut exilior. Nam ſi à pingui terra ad ſolum exile transferuntur, utiles eſſe non poſſunt, niſi ſæpe ſtercore adiuuentur. Item eligenda ſunt pangenda ſarmenta de uite media, nō de ſumma, nec de infima, quinq; uel ſex gemmarum ſpacia à ueteri procedentia, quia non facile degenerāt, quę de locis talibus colliguntur. Summa flagella repudiemus ac ſurculos, qui licet loco bono nati ſunt tamen feracitatis beneficio caruerunt. Pampinus aut qui de duro naſcit̄, etiam ſi fructum protulit pro frugifero non ponatur. In ſuo enim loco fœcundatur à matre, translatus uero tenet ſterilitatis uicium, quod naſcendi conditione ſuſcepit. Sumatur etiam de uite fœcunda, nec exiſtimemus ea brachia fertilia quæ uuas ſingulas aut binas producunt, ſed quæ multa ubertate curantur. Nam poteſt ferax uitis in ſe habere feratiores materias. Eſt autem hoc ſignum fertilitatis, ſi de duro aliquo loco fructū citabit, ſi fœtu impleuerit ramulos ex omni parte ſurgentes, ſed hoc ſignis proprijs per uindemias eſt notandum. Aſſe-

rit autem Columella uno anno explorari fertilitatem non posse, sed quatuor, quo numero cognoscitur uera generositas surculorum. Ad pangendum nouellos palmites, debēt eligi duri in se nihil habens, & ueteris sarmenti, quoniā hoc sæpe corrumpit & putrescit. Mensura sarmenti unius cubiti secundum Palladium esse debet, mihi autem uidetur longius esse debere, maxime in locis decliuis, montuosis et aridis, cum in foueis oblique pangūtur, ipsumq; ramulis & capreolis siue anchis esse purgandum. Seruandę sunt plantę uitis taliter quod uento aut sole non urantur, aut aliquo modo lædantur, & præcipue sub terra usq; ad dimidium partem mersæ, si paucis erunt seruādæ diebus. Si uero diu seruari eas necesse fuerit, & maxime iam multo adueniente calore usq; ad summitates ipsorum terra ualde contrita operiantur, adeò quod terra tam intra quam supra diligenter posita singulas plātas tangat. Quod si eas transuehi ad partes multū remotas oportuerit, paleę molles & modicum lutosæ cum plantis optime misceātur, & sacco uel sextorio quod est melius inuolutæ stricte ligētur capite grossiori cum prę fatis paleis, & scorio cooperto, & cum portantur quātum fieri potest à sole defendant & uentis. Quod si nimia esset aëris siccitas, possunt quandoq; corpora grossiora in aquam demergi, sic enim dispositæ diu ferri poterunt, & seruari sine læsione ipsarum.

Quando & qualiter uineę & uites plantandæ sunt, Cap. IX.

Tempore Septembri, & Aprilis in locis frigidis uineæ sunt plantandę, temperatis uero mense Octobri, uel Martio, calidis mēse Nouembri & Februario, ita tamen quod in omnibus præfatis locis, si humido & campestria depressa fuerint, post hyemem pangantur, ne calor naturalis ipsarū duplici aquositate, loci uidelicet & hyemis extinguatur, si uero arida & mōtuosa sint, loca pangenda ante hyemem plantentur, ut superflua locorū siccitas circa plantas humiditate hyemis temperetur. In locis uero temperatis ante hyemem, & post congrue pangi possunt. Item ponendę sunt uites placidis diebus ac tepidis, quando solum est modice humidum, sed potius aridum quam lutosum. Cum uinea plantatur in ordine, aut plantantur in foraminibus directis, uel parū obliquis, duo sarmenta in parte inferiori, oblique incisa foramini imprimantur, & sabulum uel terra soluta & trita, & cum pauco maturissimo letamine palearū uel uinacię mixta usq; ad medium foramen ponatur, deinde creta uel terra ibidē inuenta repleatur, ut in paruis foueis conuenienter profundis panguntur, capitibus plantarum longe positis in parte infima & in suprema iuxta signum, tum firmum undiq; proportionabiliter positum ex coniunctis, & terra contrita mediocriter super inducitur conculcata. Caput sarmenti cum deponitur retorquendum non est, nec aliquo modo uexandum. Nam pars ea de qua radix speratur iniuriæ nullæ subijcienda est, duæ gemmæ fertiles remaneant supra terram, nec dimersa ponitur fœcundiori parte supra eam quam est, sterili proximum relinquatur. Vbi pinguis est natura terrarum maiora inter uites spacia relinquamus, scilicet

mus, scilicet quatuor pedũ, ubi exilis angusta, scilicet triũ, ubi uero mediocris, trium pedum & semis. Pręterea non est uno tantum genere uitium omne pastinum conserendum, ne annus iniquus generi uindemiæ spem omnem excludat: & ideo quatuor uel quinque generis eximia sarmenta pangemus, ac expediet maxime tabulatim disponi. Et sic generum diuersitate distincte posita, poterit eam operariorum minor numerus expedire, & gradatim quæ uelocius maturantur prius condere, deinde quæ serimus, ac melius puro sapore sine admixtione alterius generis una queq; uina seruare. Et si hoc facere tibi difficile uideatur, non alia simul conseras, quàm quæ sapore & flore & maturitate conueniant. In scrobibus uero magnis & latis, ut uitium distantia esse debet, per angulos quatuor sarmenta deponas, & uinaciam (ut dicit Columella) stercore mixtam simul sparges, & si exile solum fuerit pinguem inferas terram in scrobem, si uero nimis cretosa, eidem misceas sabulum, qnod si arbustante delectat habere, plantam generosæ uitis, prius in seminario nutrire debebis, unde radicata transferatur ad scrobem cui arbor est iuncta, in seminario autem breui spacio distãtia inter sarmenta deponas, & cum conualuerint hinc post biennium radicabitur uitis uel arbustula & transfertur, quas cum depones in scrobem, ad singulas materias rediges, putatis omnibus quæ scrobi insunt curtatis etiam radicibus, quas poteris inuenire uexatas. In scrobe autem ad arbustum faciendum duas radicatas uites depones, obseruans ne sua radice contingant, & ipsas uites ad scrobis latera discreta cõiunges. Varro asserit scrobem non primo anno esse complendam, quæ res faciet uitem altius fundare radicẽ. Sed hoc aridis prouincijs forte conueniet, humidis uero sata putrescent humore suscepto, nisi terra statim cultui detur. Sed arbusta quę ferent plantas arborum de his generibus ponat, uel si agro suppetit abundantia his utatur, ulmo, oplo, salice, populo, fraxino, ceraso, nuce, pruno & similibus, sed salice & populo in locis humidis uti possumus, cæteris uero in his & alijs locis. Ex his autem generibus truncos radicatos uel salicem & populum sine radicibus circa scrobem uitis constitui oportet. In scrobe uitis ab arbore sua sexquipedes uel duorum pedum spacio distare debebit. Nam arbori nimis proxima uitis aut ipsius opprimet incrementum, aut opprimetur ab ea. Aliud etiam de transferenda uite ingenium fieri potest, ex uimine parua corbicula ad arborem uel pergulariũ fertur, cui uitis adhæret, & in fundi media parte pertunditur, & inducto in eam sarmento uitis suspenditur, & terra repletur, quod sarmentum exacto anno in corbiculæ fundo incisum, cũ ipsa corbicula portabitur ad locum ubi plantare proponis, cum ipsa corbicula obruitur circa arboris maritandæ radices, & hoc fiet sine ambiguitate ostẽdendo. Caueis etiam munienda est aduersum pecoris appetentis iniurias, & arbori suæ protinus alliganda. Cum uero arbores riparum uitibus munire desideras optimum est, & facile sulcum in ripa facere, ibiq; spinas & taleolos mixtim ponere, & fossato effosso terram superinducere, sic enim spinis munietur ager,

& per eas uitis tute condescendit. Optimum enim genus est prouincialium uinearũ quæ sunt ad uites uelut arbustulę stent, quæ quidẽ plantantur ut hæ quę in ordine disponuntur. Et hæc quidem aut undiq; panguntur æqualiter, aut unum ordinem tantum seruant ab alio proximo, ut placet, remota, sed in his una sola planta in qualibet potest poni, in duabus uidelicet aciebus, in tertia uero bonum erit ubiq; duas poni, quibus proximę plantæ prædictæ possint annis sequẽtibus reparari, quod si in quolibet loco duæ ponantur, cum conualuerint debilior auferatur ut una sola remaneat. Pręterea sciendũ est quo naturam uitis cœlum solumq; sustentat, si genera conuenienter aptentur, ideoq; in earum plantatione præcipue obseruãda sunt ea, quæ supra diximus, cum de aëre & situ uinearum loqueremur.

De propagatione & renouatione uitium & uinearum, Cap. X.

PRopagationes quandoque in uineis, quandoq; ad arbusta fiunt. In uineis quidem quandoq; propagantur in locum uacuum, ubi uitis secundũ ordinem uineę debet esse: quandoq; uero in locũ alterius quę infamati generis est sarmentum uitis nobilis propagatur, & quandoq; per circũstantias adducitur, ut uinea incrementum recipiat. Et primo quidem modo ad ordinatum protrahitur locum, aut statim cum sarmentum sufficienter est longum, aut successiue per annos, ubi eiusdem deficit longitudo. Et idem seruandũ in omni propagationis genere. Si autem in locum eradicandum uitis propago ducatur, aut hoc statim fiet, aut primo anno per unum pedem prope uitem auferendam protrahitur, ut habito uitis damnandę fructu anni prioris, & sequentis leuiter in locum prius eradicatæ trahatur. Cum autem pertrahitur ad arbores uel arbusta, per unum pedem ad minus ab arbore fiat remota propago. In omnibus aũt prę narratis modis lętamen in fouea supra terram circa propaginem apparentem relicta ponatur, nec sub terra per contractum propaginis apponatur, alioquin superfluo lętaminis calore debilitatur uel arescit, nisi fuerit adeò maturum & uetus, quod omnis calor lętaminis exhalarit. Est autem sciendum, prædictas propagationes fieri, aut in fossione totius uitis quæ propagatur, aut magis sine curuatura sarmẽti, ut uelut arcus supra terram relinquatur, alia parte uitis in fossa, quod si fiat, post biennium recidatur aut triennium, quod fiet tutius propter debilitatem biennalium radicum, quę uitem nouam sæpe non conuenienter defendunt: uetus & antiqua uitis & quæ longe nimiũ producit palmites frugiferos, renouatur per studiosum palmitis cultum, congruis temporibus eidem adhibitum, & per fimationem lætaminis aut sarmentorum, aut sabuli in loco nimis cretoso, aut cretę in terra nimiũ sabulosa, & per strictam putationẽ aut incisionẽ factã in loco stipitis nitido uel succoso. Columella dicit, quod si uitis pergularij et arbusti, quę est integro trunco in solo robusto stricte putet̃, & ablaqueata fimet̃

in terra,

in terra, tertium uel quartum pedē à terra mucrone feriatur acuto, ac fosso frequentius incitent ex eo loco gemmę, plurimūq; producit in uere, ac materiā uitis fundit qua reparet uitis. Et si truncus uitis est nimia uetustate corruptus, mēse Martio iuxta terræ superficiem, uel sub ea modicū recidat, ut surculus in abscisso trunco uitis eodē renouet, uel cum uitis (quę sola est) nimiū lōge producit frugiferos palmites, plicet unum remotū à uite, & intrans ibi in terrā exeat, appodiatus ad uitē, & post bienniū incidat macer uitis renouandę, uites autē omnes laudabilis sunt generis, & tunc de omnibus fiat, ut de singulis uitibus supra proxime dictū est. Aut omnes sunt malæ, quo casu nihil erit utilius, quam eam uniuersaliter extirpare, atq; sufficienter uetustis consumptis radicibus, eam denuo plantare, & si quædam uites sunt bonæ, quędam malæ, radicitus extirpatis peioribus, & appositis palis in omnibus locis in quibus uites aptant, quæ relictę sunt uites adeò fodiant, quod facile flecti possint, & totaliter submersę in duas uel in plures partes, secundum exigentiam & possibilitatem ipsarū una quæque distribuat, & duobus palmitibus in singulis locis ad plus relictis cum duabus gemmis supra terram, cęteri amputētur, & unicuiq; uiti ex fimo aliquid apponatur. Nec est prętermittendum, quod de nouis palmitibus tantum de unoquoq; terra mergendum est, quod radices in loco congruo nouas mittere possit, quę in ueteri nisi sit quasi nouum facile non nascuntur. Quod si aliquis remanet locus ad quem nullus possit palmes produci, eidem aliunde translati noui palmites tribuantur. Omnis præterea propagatio fieri potest in mense Octobri, Nouembri, Februario & Martio, cum terra nec adeò mollis est, ut commode retractari non possit, & eius partes comminui, nec adeò dura, quod nimium fossioni resistat. In aquosis autem nimium locis post hyemē, & in siccis ante hyemem utilis propago ducetur, ita tamen quod in plano sub terra quo pede in cliuis & niuosis & rimosis usq; ad duos pedes uitis trahenda mergatur, uel forsan ea quæ fit ante hyemem in omnibus locis est melior, dum tamen in aquosis terra circa eam bene disponatur, quia firmandis radicibus (ut ait Palladius) uitis incumbit, cum proferendi palmites eam curam non permouet.

De insitione uitis, Cap. XI.

VItes inseruntur, aut in uitibus, aut in arboribus. Et in uite quidem insitio duobus fieri potest congrue modis, in trunco uidelicet & palmite. Insitio in trunco hoc modo, eligatur truncus inserendus talis qui sit solidus, & humoris excuberet alimēto, neq; ulla uetustate aut iniuria laceratus arescat, recidatur circa terram, aut ad pedem medium infra eam. Nam supra terrā difficilius comprehendit. Varro autem scribit, uitem inserendam siccari debere triduo antequā inseratur, ut qui in ea nimius est humor diffluat à uite antequā inseratur, aut paulò infra insitā incidat, ut inde humor aduentitius effluere possit. Item inserendi surculi solidi, rotundi, gemmis spissis & pluribus oculati,

ex quibus tres oculi uel duo insitione ponantur. Radicatur ergo sarmentum ad duorum digitorum mensuram, ut ab una parte sit cortex, ne patiaris nudari medullam, sed leniter rade, ut incissura possit sensim in acumen exire, & cortici matris aptetur. Infimus oculus ita infigatur, ut trunco iunctus adhæreat, qui oculus exteriorem debet recipere partem, deinde ligetur, ut in alijs insitionibus est narratum, tegmento quoq; aliquo à uentis & sole defendatur, ne hi quatiāt, hic adurat. Ubi calor temporis ligaturam inuaserit, ipsi funiculo tenuis humor circa uesperam debet frequenter affundi, ut hoc alimento contrario uidelicet cœli torrentis rigentur. Potest etiam aliquid ueteris cum nouo conuenienter inseri. Cum ergo germen cœperit incrementum adiutorio calami uel pali debet adnecti, ne motus aliquis fragilem sarmenti procedentis quasset ætatem, leui uinculo & non stricte ligetur, ne adolescentia mollissimi germinis nodo duræ constrictionis angatur: si infra terram inserueris eam beneficio congestionis acumula, ut hęc quoq; nouis sarmentis ministret alimenta. Aliqui etiam in uite uel ramo biennali, uel ultra, inserunt surculū longum, modicum ueteris habentē, & trūci grossitudinem possidentē, uel etiam inæqualem & simul utrunq; iunctis abscissam, uel supra dicto modo in scissione parata & ligatura propaginum obseruata. In palmite autem insitio duobus modis fit, & uno quidem qui omnibus melior est,, ut nouum sarmentum nouæ præcissuræ addat, incissura utriusq; in eodem iuxta gemmā adhibita, loco & ligatura cum peciola ex cera imbuta & molli uimine, deinde argilla congrue subsecuta, alio modo ut gemma uitis unius excidatur usq; ad medullā pro fundato uulnere, & transuerso utrunq; obligato uulnere, & tantundem de gemma uitis alterius obruatur, & loco primo ponat, & fiat colligatio, ut in alijs. & tunc conualescit & fructificat. Quidā etiam expertus mihi asseruit, usq; ad medullam uitem paruam terebrę perforasse, & ibi surculū conuenientem foramini modicum rasum infixisse, & comprehendisse & nō abscissa uite, quæ quidem si abscidatur debet melius prouenire. Est & alius modus optime proueniens ut incidatur inserenda uitis olique, usque ad medullam uel prope eam, in tantum quod cuneus duorum prope digitorum possit immergi, & tunc surculus ad duarum gemmarum modicum habēs ueteris usq; ad medullam rasus ab una parte ut incisura in acutū tēdat, & pręparatus eo modo quo melius adęquet alterius partis, exteriora remota corticula imprimat in plagam, & ligetur, & creta circumposita, peciola postmodum inuoluatur, & per quatuor digitos mater supra insitam sit abscissa, nec supra eam nec iuxta permittatur aliquid pullulare, & possunt circa uites plures surculi conuenienter aptari. Optime etiam prouenit si nouus tantummodo surculus inseratur, & si eiusdem grossitudinis sit, cum trunco erit melius. Alioquin cū una parte corticis adęquetur, uel secundum rationes fiat adæquatio medullarum. Insitio in arbores duobus potest fieri modis, & uno quidem ut uitis trahatur per cerasum, uel aliam arborem, ubi uno tempore fructus arboris maturetur. Alio uero ut inseratur in arbore,

in arbore, sicut omnis insitio in dissimilia fit quandoq;. Et primus quidem modus est, ut plantetur iuxta cerasum, uel aliam arborem pirorum, uel malorum, & perforantur ille, & per foramen uitis trahitur, & cum creuerit arbor & uitis, ita quod efficiuntur ligna eorum continua, pręcidit uitis ex parte radicis, ita quod non nutritur nisi per radicem & stipitem alterius arboris, & tunc maturatur unà cum fructibus illius arboris. Inseritur autem in arbore ulmi, & forsan in quibusdam alijs, secundum Columellam, ut truncus arboris gallica usq; ad medulam perforetur terebra, ubique affigatur surculus uitis, secundum modum supra traditum, cum in communi de insitionibus loqueremur. Fiunt pręterea dictæ insitiones in locis calidis mense Februario, frigidis uero Martio cum uites non aquoso sed spisso lachrimantur humore, licet factæ tempore quo aquosas effundunt lachrimas, aut postquam emiserunt pampinos quandoque insitę comprehendant. Potest etiam fieri mense Martio & Iunio iam consumptis lachrimis, si palmites inserendi loco frigido & umbroso à pullulatione fuerint pręseruati. Alium insuper modum quo nuda gemma loco alterius cum melle uel aliâ quacunq; re ponitur à quibusdam uulgariter prædicatum nō pono, quia eam nullatenus approbare uidetur naturalis ratio propter nimiā teneritudinē gemmæ. Veruntamē quidam Frater Minor mihi asseruit, quod mense Aprili cum folia uitis incipiunt apparere accepit summitatem gemmæ remanentibus folijs paruis cum quadam concauitate, ac in eodem loco posuit aliam gemmam similem recentissimam aliunde receptam cum molli fimo bubulco, & sine quolibet alio auxilio conualuit, ideoq; probari potest, licet uideatur cōtra naturalem rationem positam à fratre Alberto Germano. Cato autem scribit, quod uitis insitio una est per uer, altera cum uua floret, ea optima est per uer, uitem sic inserito, præcidito quàm inseres, eam mediam diffindito per medullam, eos surculos præacutos arcito quos inseres, medullam cum medulla componito. Alia insitio est, si uitis uitem cōtingat, utriusq; uitem teneram pręacuito obliquo inter se medullam, cum medulla libro obligato. Tertia insitio terebra, uitem quam inseres pertūdito, eos duos surculos uirgineos quod genus esse uoles insectos aliquos arcito, ad medullam facito, his medullam cum medulla coniungas, arcito ea quæ terebraueris, alterum ex altera parte, eos surculos facito sint lōgi pedes binos, eos in terrā dimittito, replicatoq; uitis ad uitem caput, mediā uitē uinculis in terrā defigito, terraq; operito. Hæc omnia luto denso oblinito, alligato integitoq; ad eundē modū tanquā oleas. Ego aūt aliam insitionem uitis sæpe probaui, & eam inueni infallibilem & securam, à pullulatione & læsione & scissuræ. Hanc insitionem hoc modo facere debes, palmitem nouum, longum, habentē quatuor digitos ueteris præcedentis anni, & remoue dimidiam partem ueteris usq; ad medullā, ea salua remanēte in parte inserenda, & ex alia dimidia, ueteris forma manēte in parte cuneū longum tribus digitis usq; ad palmitem nouum & ibi fiat una cotherca & cuneus ibi bene fortis existat incisus, non à parte medullæ

dullę, sed ab altera tantum, & fiat bene acutus & postea scinde per medium stipitem inserendum eiusdem grossitudinis, si esse potest, alioquin sit grossior parū, & de parte habēte minus de medulla dematur quantitas unius digiti grossi, & in scissura infige cuneum, ut cotherca fortiter adhęreat capiti breuioris stipitis scissi, & alia duo capita ęqualia sint aliquātulum intra nouum, ut uinculum possit stringere utrunque caput ueteris sarmenti æquatum, deinde liga stricte cū iunco scisso totam scissuram, & eo modo poteris inserere duo uel tria uel plura brachia uitis reliquis omnibus amputatis, deinde totam uitem insitam demerge in terram, & tot sulcos in quam partem uolueris facias quot brachia sunt insita, ac in quolibet sulco in loco, ubi loca insita in terra iacebunt, unam paruam foueolam facias, in qua tot ligatura insite dimittatur, & terra cooperta pedibus suauiter comprimatur, & ultra unam spannam ad minus sarmentum superius eleuatum. Item poterūt sarmenta noua in nouo sarmento uel ueteri usitato modo coniungi, & eodem modo in terram deprimi, sed est opus quod iunctura cannula scissa firmetur, ne flectendo facile rumpatur.

De putatione uitis & arborum uitiferarum. Cap. XII.

Locis calidis mense Octobri, Nouembri, Februario & Martio, donec earum augentur gemmæ iusta fiet putatio uinearum, frigidis uero mense Februario & Martio tantum in temperatis utroq; potest tempore fieri. Sed commodius erit in montibus uineas, quæ septentrionem aut partem occidentis respiciunt, uerno tempore putari, alia pars aduersa clementioribus plagis rescidatur in autumno. Nam in talibus locis & in omnibus calidis pruinarum uis & natura uestitur. Sed semper secundum Palladium in putatione curetur, ut uitis fiat in cruce robustior, ne debili uiticulæ duo duramenta seruemus. Quod quidē experti putatores nostri tēporis in ordinatis & depressis uineis nō obseruāt, dicentes melius esse stipitē uitis renouari frequēter. Auferēda sunt lata, intorta, debilia, & malis locis nata, & sarmentum quidē inter duo brachia natum debet inscidi. Quod si pinguedine brachiū quodcūq; debilitauerit, illud brachio deciso succedat, oportet tamē optimū putatorē sarmentū inferius bono loco natū semper uitis causa tueri, & ad unā uel duas gēmas relinquere. In locis lętis & clemētioribus altius licebit uites expādere. In exilibus aut ęstuosis, aut decliuis humilior est habēda, sed erit sapientis extimare uim uitis. Nam quę altius

colitur

colitur & pinguis & fœcunda est, plusquã octo palmites habere nũ debet, ita ut semper in parte media unũ aut duos relinquamus custodes. Si macra & humilis est, singulis brachijs singula flagella dimitte, sed prouidendũ est ne in una parte sint sarmenta quæ seruas, quod si fiat, tanquã & à fulgure tangat̃ arescit. Circa crus quicquid nascit̃ amputemus, si nõ desiderat uitis renouari. Relinquenda sunt sarmenta, neque circa durum, nec in summo, quia hęc uelut pampinaria minus afferunt, illa uero uitem nimietate fructus onerant, & longius ducunt, quare sunt in loco medio seruanda, non iuxta gemmã, sed aliquantulo superius fiat plaga, & auertatur à gemma propter lachrymam defluentem: ungues etiã custodum siccos & anatinos rescinde, & omnia quę uetera & scabiosa reperies. Quod si truncus uitis sole aut pluuijs aut noxijs animalibus est cauatus, purgemus quicquid est mortuum, plagasq; eius amurca linimus, aut terra, quod proderit aduersus prædicta, cortex etiam recisus & pendens à uite tollatur, quę res (ut ait Palladius) minorem fecem reddit in uino, muscus etiam radatur ubique repertus, sed plagæ quas in duro uitis recipies oblique ac rotunde fore debunt. Vetera igitur sarmenta quibus primi anni fructus perpendit omnia recidantur, & noua circuncisis capreolis & ramulis inutilibus relinquantur. Sed sciendum est, quod in quibusdam partibus sarmenta quantum longa sunt à natura producta à putatione relinquuntur, ut apud Cremonam & Terdonam, & alia multa loca. In quibusdam solum summitates steriles auferuntur, in alijs usq; ad unum pedem palmitum longitudo relinquitur, alibi uero adeò stricte putatur, quod usq; ad semipedis mensuram palmites breuiantur. Et primus quidem modus non est obseruandus, nisi in locis lætis, ubi perticæ non ponunt̃, sed uites uelut pertice uel funes undiq; extendũtur: secundus uero apud Ast obseruatur, cum palis tantum circa uitem affixis, ad eos palmitibus paucis ductis, & ij duo modi pręcipuè tollerantur in lætis uineis, & in his uitium generibus, quæ suas gemmas per longa internodia distulerunt, & huiusmodi uineæ plurimum fructum ferunt, & multos botros, licet non adeo magnos, ut uites stricte putantur, multumq; & assidue fodi & fimari desiderant tales uineæ, ut fructum & palmites congrue ferre possint. Hæ uero uineę in quibus usque ad unũ pedẽ breuiantur palmites, ut Bononiæ, Mutinę, & in multis alijs locis in mediocri solo defendũtur, & quasi in omni genere uitis, & congrue palmites fructum suum defendunt, quę uero strictissime putantur, ut apud Forliuium, & in quibusdam alijs locis, & in Prouincia taliter procurantur in uitibus, quæ sine palis & perticis uelut arbustulæ in suis stant ordinibus, & in uitibus quæ spissos ualde nodos inueniuntur habere, & maxime in exilibus solis, & in speciebus uitis quæ uocatur albana & sclaua, quæ si aliter putentur nimis miseras uuas ferunt, & sufficientes pro anno sequenti palmites non producunt. Et hæc est in uineis putationis ratio: in arboribus autem & pergularijs tot maxime relinquuntur, quot uirtus uitis potest commode tollerare, ut tamen non sint in

loco aliquo nimis spissæ, & in sarmentis relinquendis omnes summitates steriles auferantur, putantur autem à pluribus tertio in tertium annum tantum, ut plures uuas ferant, sed si annis singulis putentur, eas pingues uel pinguiores producent, & longiori tempore uitem defendent, quidam autem nunquam putant uites in magnis aut ramosis arboribus constitutas propter nimiam difficultatem putationis earum, sed uites fortiter percutiunt, ut quæ arida sunt excutiantur. Et quidam nullo modo percutiunt, sed eas suo naturali motu uiuere sinunt. Item sciendum est, quod in cuiuslibet uitis putatione tria consideranda sunt, scilicet fructus spes, ut tales palmites tantum relinquas, de quibus percipiendorũ fructuum spes habet, ut sunt ualde maturi, rotundi, & grossas & rotundas gemmas habentes & spissas, secũdum speciem uitis illius. Item successura materiem uidelicet custodes & sarmenta in bono loco nata, ex quibus materia sequentis anni speratur, breuia ualde relinquas. Item locus qui uitem seruat, ut custodẽ relinquas etiam in parte infima, uel alio congruo loco, cum propter uetustatẽ aut deformitatem, aut nimiam longitudinem uitis indiget renouari, ut postquã sufficienter creuerit in loco custodis residuum amputetur. Item notãdum est, quod si uitis mature putetur, & maturius pullulat, & plura sarmenta & maiora producit, propter retentionem humoris qui non effunditur consolidatis plagis ante cursum eius, quare totum cedit in ramorum augmẽtum, quod si tarde putetur, serius pullulabit, & fructus plurimos cõsequeris, propter effusionem superflui humoris aquosi, digestionem humoris uiscosi, ex quo fructus generatur impedientis. Ideoq; uites & uineę exiles prius, pingues uero quę superfluo humore indigesto luxuriant nimium in frondes & palmites, & quæ pruinas timent serius amputentur. Item post bonam uindemiam strictius puta, propter consumptam uirtutem uitis, post exiguam uero largius, propter cõsumptam uirtutem uitis, post exiguã uero largius, propter uires eiusdem, altera resumpta requie. Arbores uitiferę quædam nullo modo putant, ut quę ferunt labruscas quę sunt uites siluestres, quę nunquam putari consueuerunt, uel uites domesticę quę perticis tantum à quibusdam ab aridis purgantur, quædam de tertio in tertiũ putentur annum, ut sunt arbusta & arbores magnæ, quæ uitas domesticas sustinent, nisi sint fructiferæ arbores, quæ auiditate fructus non putantur, utile tamen est si eis annis quibus arbores putandæ non reciduntur, nimia spissitudo & rami superflui amputentur.

De uitis & uinearum & arborum uitiferarum formatione, Cap. XIII.

NOuellam uitem Columella dicit post primum annum ad unã materiam esse formandam, nec recidendam totam, sicut Italiæ consuetudo est anno secundo compleo, quia uel intereant uites in totum recisæ, uel infœcunda sarmenta producant, quę amputato capite uelut pampinaria de duro coguntur exire, quare iuxta ipsam cõmissuram ueteris sarmenti ad unam

ad unam uel duas gemmas inferiores capitis relinquenda sunt, quod est merito in uiticula fortiore seruandum. Nam debilis nimis uiticula secundo anno recidenda relinquitur, & sane ad adiuuandam calamis nouellam uitem uel exiguis palis, ut sequenti anno robustiores accipere possit, & tam diu recidenda est usq; ad unam uel duas gemmas, donec læta & fertilia sarmēta producat, quod cum fecerit, siquidem uitis uelut de arbustula formanda est, ad unam tantum materiam reducatur, si uero cum pali & perticarum auxilio stare debet, in ea duæ materiæ seruandæ sunt, quæ tantæ longitudinis formentur quanta desiderat stipitis altitudo, ut uidelicet in exili solo breuioris, scilicet unius pedis, in pingui uero & lęto maioris, duorum uel trium pedum altitudinis disponatur. Anno deinde sequenti quatuor ad plus materias habere debebunt, quæ in partes quatuor diuidantur, deinde sequentibus annis totidem uel plures, secundum doctrinam in eorum putatione traditam. Quod si uitis super arbores uel arbusta conscendere debet, per ętatem adhuc ducēda est, donec ad ramos fuerit perducta, ibiq; incidi debet ut in eius summitate nata capita sequenti anno diuidantur, secundū diuisionem quæ inuenitur in arborū ramis, deinde consequenter per ramos eodem modo uitis procuretur ascensus, unam semper materiam ad cacumen arboris dirigendam. Formantur uineæ diuersimode secundum uarias consuetudines ciuitatum & locorum, nam in quibusdam locis formātur in ordinibus cum palis & perticis, aut cum sarmentis tensis, aut sine aliquo auxilio, ut alibi dictum est. In quibusdam collocantur in aciebus, & tunc cum una pertica tantū uel duabus siue tribus cum sint in lęto solo, & maxime in aciebus arborum in quibus uites mediantibus quibusdam palis sustentantur, aut etiam fiunt in pergularijs paruis, & tunc ā parte stipitis sunt depressę, & altera diriguntur in altum quas multo iuuant lętamine & labore, & plurimum fructum ferunt. Ego autem pono unā perticam solam in parte depressa, & unam in parte altera bene fortem quæ omnes palmites ualde lōgos & ferè ad terram procidētes sustinet, cum magna fertilitate uuarum. Sed unam perticam distare ab alia facio per unum brachium solummodo, & talia pergularia facio in ripis uinearum & agrorum, in quibus sunt sepes & arbores, super quas sarmenta multa & maxima pro anno sequenti, & hoc modo paucis expēsis multas uuas percipio in ripis & sepib. uiridibus, quę alias nisi pro clausura & lignis pro igne paucæ ac nullius utilitatis existūt. Quę etiam ut plurimum loca exornant, in quibusdam formantur in arbusta humima undiq; ordinata, uel in magnas arbores aciebus distinctas de arbusta humilima uitifera formanda sunt, ut eis plantatis postquam biennio uel triennio elapso sufficienter conualuerint, in sex uel septem aut octo pedū altitudine rescindantur, ita quod in exili solo breuiora, in læto uero & pingui altiora formātur, ibiq; natis ramis anno sequenti omnes, exceptis quatuor melioribus, amputentur, & remanentes in quatuor partes diuersas cum perticis aut uineis formentur, & ligatis lapidibus sufficientibus perpendiculariter cogātur per latera ex-

tendi, ne dirigantur in altum. Qui cum fortificati fuerint, longitudine trium uel quatuor pedum finant habere, in quorum capitibus erunt uites fortibus uinculis alligãdæ. Et hic modus pręcipue obseruatur in partibus Mediolani, sed Pergamenses faciunt stipitem magis depressum, uidelicet trium pedum, & ramos ibi natos etiam plures eleuant in altum formantes arbustulam uitiferam ad modum campanę inuersæ, in cuius medio super stipite moratur, qui putat uitem et arborem, & ipsam uitem circumcirca expandit, faciens palmites omnes foras undiq; stare decliues. Magnæ uero arbores formandæ sunt ut in altum & depressum habeant undiq; multos truncatos ramos secundum possibilitatem uitis arborem operientis, super quorum capita ligabuntur uites, quę postmodũ omnes onustę iacent, & ad inferiora flectuntur. Possunt etiam commode formari ut uites ferant, & ipsę arbores augmentum non perdan, thoc modo uidelicet, cum populus, salix uel ulmus erunt sicca, crassitudine brachij circa duodecim uel quindecim pedes summitas incidatur, & ramis ibidem nascentibus unus rectior permittat in altũ extolli, quantũ uacat ab ea sola summitate, uoluerit & similiter singulis annis alternatis ramusculi auferant ab ea, sola summitate relicta. Cæteri uero rami infra dimissi formentur, ut in humilibus arbustis uitiferis dictum est, ad quos uites ligantur, nec inde supra condescendere permittantur. Item, ut ait Varro, ubi terra naturaliter humida est, ibi altius uitis tollenda est, eo quod in partu & alimonia non ut in calice quærit aquam, sed solem. Idcirco utiles esse puto in locis campestribus humidis pampinare uineas temporibus congruis, scilicet mense Maio & Iunio & ipsas liberare ab omnibus superfluis, & inutilibus pampinis & sarmentis, deinde maturatis fere uuis post mensem Augustum eas superfluis frondibus denudare, ut sol uniuersas uuas uidere & cõcoquere possit, ut uinum maturius & fortius fiat, & superflua humiditate cõsumpta, fiat melius duratiuum, & melioris odoris.

Quo tempore uineæ releuandæ sint & uites leuandę, Caput XIIII.

Vineæ releuandæ sunt, & uites ligandæ, antequam gemmæ nimium turgescant. Et uineæ quidem quę in ordinibus cum palis & perticis fiunt, ita ut in eis uites spissę sunt undiq; distantes ęqualiter releuandæ sunt, ut cuilibet uiti palo affixo eodem in medio uitis cingatur conuenienti uinculo, si uinea est depressa, si uero alta in duobus cingenda est locis, prius tamen ad nouem palos, sex perticis aut cannis conuenienti altitudine alligatis, ita quod una uitis sit in medio & cętera circunstantes, sic enim defendun tur à casu, & uindemiantibus ad omnes uites apertus aptet accessus, deinde palmites in partes quatuor diuidãtur, & fortiores fortioribus perticis, debiliores debilioribus alligent. In his uero uineis quæ rariores habent uites, pali per totum tribus distantes pedibus assignantur, & eisdẽ cannis uel perticis ligatis super inducãtur uites, & taliter distribuantur quod operiãt uniuersa spacia &

ligentur,& hic modus obseruatur in uineis multis Marchiæ. Sed mihi non placet, ubi uero palmites uelut funes tendũtur, cuilibet uiti circa eam tres pali parui ponuntur medio pede distantes, & uinculum quoddam circa eos uelut sertũ cingitur, deinde palmites extendantur, inter uitem & uitem surcula parua ponatur uel baculus ligetur, ne uuæ flectantur ad terram, & tam huic uineæ quam cęteris in quibus palmites longi relinquũtur multum proderit, si facta propè palum ligatura, extra eam, postquam iam lachrimas effundit, suauiter modicum torqueantur sarmenta. Nam huiusmodi tortura nascitur infra ligaturam successura materies, nec uuis nascẽtibus aliquã infert lęsionẽ, & hic mos est apud Ast, & laudatur ab omnibus, si palmites circa uitem siue perticas ad duos, tres uel quatuor palos post uineę fossionem satis irrationabiliter & inepte ligãtur. In his autem uineis quæ in aciebus consistunt, si cum perticis aut sarmentis tantum fiunt, nota est earum operatio. Si uero in paruis pergularijs affixis paruis palis iuxta uites, & longis tribus pedibus ex opposito remotis baculis fortibus inter utrunque palum paruum & magnum ligetur, à parte uitis depressus & ad oppositam eleuatus, super quibus sufficientibus perticis positis uites distribuantur æquales. Si uero in arbustis uel arboribus sunt uites nihil aliud agendum, nisi ut uites in pluribus locis ligantur ad stipites, & earum palmites per ramos & truncos æqualiter distributi ligentur. Sed prouidendum est, omnibus annis uitẽ resolui ac ligari, quia refrigeratur, ut Palladius ait.

De fimatione uinearum, & radicum inutilium amputatione, Cap. XV.

MEnse Octobri uel Nouembri, Februario uel Martio fiunt paruæ foueę circa uites, & amputatis cunctis radicibus quæ in summitate fiunt terræ lętamen imponitur, & maxime hoc in uite nouella seruandum, ut amputentur radices superuacuæ quas produxit æstate: quæ si conualuerunt inferiores radices pereunt in terra, & remanet uitis in summitate suspensa, quę res eam frigori facit obnoxiam & calori, sed hę radiculæ non ad stipitem debent rescindi, ne aut plures inde nascantur, aut noua plaga corpori uitis impresso, in secuturo algore aut calore uratur. Recidãtur autem relicto digiti spacio, & si placida hyems est, uites relinquamus apertas, cum ante hyemem hoc est factum. Si uiolenta ante mensem decembris operimus. Si pręfrigida modicum columbini stercoris circa uiticulas largiamur. Sed cum alium fimum ponimus paruis parum, magnis uero uitibus plus apponimus. Plurimum igitur operatur in uineis lætaminis administratio frequens, ad multum proferendum fructum, sed quia consueuit uini uitiare saporem, & durabilitatẽ lędere: qui nobilius uinum habere cupiunt, mense Augusti, ubi uinea miserior est lupinorum corbem unam in iugerum serunt, & cum ad debitũ augmentum peruenerint eos euertunt, & optimum stercus præbere uineis dicuntur,

uel in foueis circa uites factis ponunt, & minutatim incisum sarmentũ, & pampinos operiunt.

De uineis fodiendis, Cap. XVI.

MEnse Martio nouella uinea incipiat puluerizari, quod tunc deinceps usque ad Octobrem singulis mensibus agendum est, non solum propter herbas, sed ne tenera adhuc semina solidata terra cõstringat, sed in mense Iulio mane & uespere iam calore deposito debet effodi, & omni herba & gramine diligenter extirpato radicitus, quoniam radices plurimum obsunt. Fiunt præterea sulci per illas partes in quibus aqua colligitur, ut ad extremas partes facile defluat, quæ si remanserit nouellas extinguit, & antiquas elidit. Eodem mense Martio est celebranda completarum uinearum fossio, antequam gemmę minus turgescunt, quia si fossorem apertus uitis uiderit oculus cœcabitur spes magna uindemiæ. Deinde mense Maio fit secunda fossio uinearum, eo tempore quo nondum florẽt, uel eo quo iam florere desierũt, quia quę florent constat non esse tangenda. In qualibet autem fossione cauendũ est, ne fiat eo tempore quo terra nimis madida uel sicca est, sed cũ mediæ dispositionis existit, & quanto magis terra puluerizabitur, tanto melius erit, sufficit tamen si mediocriter profunde fodiatur. Sit autem studium, ut uniuersa terra fodiatur ęqualiter, ut nihil in ea crudi soli remaneat, maxime circa uitem, quam rem (uirga in qua sit altitudinis pastini modus designatus) diligens custos in multis locis exploret. Nam hæc cautela dolosos fossores ab hac negligentia submouebit.

De nocumentis quæ uitibus accidunt. Cap. XVII.

ACcidunt nocumenta in primo anno plantatis uitibus ut pereant, uel semiuiuæ remaneant, quod quidẽ quandoq; fit propter herbas circa eas nascentes, quarum radices eis nutrimentum surripiunt, quod si accidit frequenti fossione & herbarum incisione iuuantur: aliquando uicinis arborum uel sæpium umbris, tunc aut amputandæ sunt, aut frondibus denudandę. Sæpe etiam ex nimio solis ardore deficiũt, quo casu, aut obumbratione, aut operimento terræ circa eas iuuandæ sunt, ne omnino siccentur, ut aquę conuenientis exhibitione læsionem euitant. Accidit etiã quandoq; nocumentum uitibus ex uicinitate quarundam plãtarum, sicut caulis, corili, & lauri, compertum est enim hæc adurere uitem ideoq; in uineis plantari non debent. Quandoq; patiuntur animalium corrosionem, quę plurimum lædũt eas & corrositant. Ideoq; si paucę sunt uites spinis congruis muniantur, si plures fossatis cingantur & sępibus, quandoq; uites in hyeme gelu pereunt, quare rescindendę sunt iuxta terram, & in talibus locis in putatione curandum est, ut nunquam stipes erigatur aliquid super terram, & cum approximat hyems uites putantur, non ut curtatis fragulis & omnibus simul. In quibusdam locis cum iunco ligatis iuxta terram flectuntur, & supra capita ipsorum ne surgãt aliquid terræ ponatur, deinde post hyemem

hyemem deducto ligamine releuentur. Aliquando autem frigus non totũ perimit uitem, sed solum nouos palmites, qui propter ligni teneritudinem & medullæ magnitudinem se defendere nequeunt, quod cũ acciderit sursum in loco idoneo palmitibus procreandis aut eam modico de palmitibus relicto, si aliquid uiriditatis ibidem habuerint, rescindatur, sic enim quasi renouabitur & formabitur uitis, & forsan eodem anno aliquẽ fructum feret. Accidit etiam plurimũ, ut postquam palmites & uuas protulerint pruinis uiriditatem omnem amittãt, quare in talibus locis talia genera uitium plantanda sunt, quæ tarde uirescant, ut sunt albana garganica, & maiolus plurimum. Aliquando uineas inuadunt rugæ, quæ omnem uiriditatem corrodunt, & uermes uirides & asuri parui qui taiaturi uocantur Bononię, qui natos cum uuis palmites deuorant & desiccant. contra quę subueniendum est, ut per manus mulierum & hominum colligãtur, & pedibus conculcentur, uel igne crementur. Accidit etiam sępissime, ut tẽpore caloris descendat cũ feruenti sole parua pluuia uenenosa & adusta, quæ uulgariter apud Bononienses melumen uocat̃, quę multa genera uitium adeò lædit, ut earũ fructũ in nihilũ omnino reducat, ideoq́ ubi hoc frequenter accidit, ea plantentur genera uitium, quæ modicum aut nihil læduntur ab eo, ut est malixia & albana & grilla, & quædam alia genera nota. Tempestas etiã sæpe uineas omnino consumit, contra quàm nihil omnino ualere potest, nisi forsan pia oratio apud deum, mundo corde directa. Licet quidam tam mares quam fœminę ignorantes naturam & generationem grandinum, imprudẽter aut fallaciter asserant contra grandines & fulgur quædã fieri posse. Accidit etiam quandoque quod uitis ligone lædatur, & tunc quidẽ uitis stricte ligetur in plaga, & ea circumfossa ouinum uel caprinum admisceatur cum terra lætamen. Accidit pręterea sępe, quod uitis tot pampinos profert, quod eos & uuas ad debitum producere nequit augmentum, in quibus mense Maio consideranda sunt sarmenta, quæ nouella uel uetus uitis protulit, & ei pauca & solida relinquamus, & in nouellis adminiculis firmamus, donec brachia firmata durescant, ne amplius resectę & pullulanti uiticulæ quàm duas uel tres materias relinquamus & propter uentorum iniuriam alligentur, si relinquas in primordio pauciores, hoc mense pampinari conueniet. Sed tum est pampinatio necessaria cum teneri rami digitis stringentibus crepabunt sine difficultate carpentis, hæc res uuas efficit pinguiores, successuram materiam corroborat, & fructuum utilitati consulit sole admisso. Accidit præterea uitibus sępe tanta debilitas, ut misera nimis sarmenta & uuas producant, quibus fimo & frequẽti fossione, & stricta putatione subueniendum est. Quædam autem adeò lætę & pingues sunt, quod magnitudine pampinorum uineas claudunt, & se uicinasq́ uites quasi suffocant, nec fructum suum maturari permittunt, quibus subuenire oportet larga putatione, rara fossione, fimi priuatione, & palmitum & pampinorum amputatione, tẽpore Maij, & frondium spoliatione in locis frigidis, & pręcipue cui uuę putrescunt, pampinentur

nentur per latera triginta diebus ante uindemias,& frons illa sola seruanda est, quæ in summitate posita solem nimium defendit in uertice,& si quę in terra iaceant sursum sine reuolutione suauiter releuentur, in locis autem ardētibus & siccis obumbratur uua,ne ui solis arescat, si modo uineæ breuitas aut facultas permittit operariorum. In quibusdam etiam locis nimium hominum & canum patiuntur insidias,quas diligenter die noctuq; maturitatis tempore custodiri oportet,& in eis plantari debent ea genera quæ non sunt delectabilia, sed austera ad edendum,ut gnij aresta & gmaronus,quæ nō de facile tangunt̄ ab aliquo,& nobile tamen & seruabile uinū faciunt. A sturnis præterea sępe plurimū infestant̄, quod cum accidit funibus & signis terribilibus per uineas appensis & personis gradantibus & eos terrentibus expellantur. Quod si tanta est ipsorū inuasio, quod prædictis modis defendi non potest,fiat in medio uineæ super quatuor columnis locus eminens,super quo puer aliquis maneat,trahatq; & moueat funes ab alijs capitibus ad longos palos circa uineam ligatos cum cucurbitis & paruis baculis circa eas cum in alia parte uiderit oportunū,ut in ciuitate Clogię ab omnibus obseruatur.

De conseruatione uuarum recentium & siccarum, Cap. XVIII.

VVas quas seruare uolumus legamus illęsas, nec acerbitate rigidas, nec maturitate defluentes,sed quibus est granū luce penetrabile & splendidum,& tactus cum molli iocunditate callosus, si qua sunt uitiosa resecemus,nec patiamur interesse quibus in expugnabilis acerbitas contra blandimenta æstiui caloris induruit, tunc incisos botrionum tenaces calida pice ambiri oportet,atq; ita in loco sicco frigido & obscuro sine luminis irruptione suspēdi. Item aliter extracto pane de furno non nimis calido, ponetur in eo palea,& super eam uuę,ibiq; per horam, secundum quod tibi melius uidebitur dimitte, donec aliquantulum fiant passæ,uel ponantur super asside, uel aliqua craticula in furno,& postquam inde fuerint extractę submergātur in musto dulcissimo,& ponantur ad solem donec aliquantulum sint siccæ,seu aliquantulum mustæ & guttatæ,ponantur in uase ueluti in lagena uel sacco.Item aliter:uuas sale decoctas pone in musto feruenti ad ignem modice dimittendo,& pone ad solem iterum, & sunt optimæ, Item uuę sanissimæ & aliquantulum ad solem passæ seruantur

in sabulo

in sabulo siccato ad solem. Item in paleis uel fœno substratis. Item in folijs uitis siccatis. Item in melle. Cato ait uuam in ollis commodissime condi, & in sapa & in musto. Recte uuam passam græcam sic facias, meliores & dulces botriones in ipsa uite torquebis, & patiaris sponte mediocriter siccari, deinde sublatos in umbra suspendis, & uuam districtam componis, & cum uas impleueris desuper pampinos addes, & operculabis, ac statues in loco frigido, sicco, quem nullus fimus infestet. Salernitani autem uuam passam hoc modo faciunt, eligunt enim meliora grana uuarum, & ad solem desiccant, deinde in furnum modicum ponunt cum uuis dulcibus, deinde abluunt, & super aspergũt puluerem cinnamomi, & ligant in folijs fici, & seruant per annum. Hæc uirtutem habet lauandi, & decocta in uino, & ipsum uinum ualet contra frigidam tussim. Fit etiam uua passa optime hoc modo: torqueatur in uite, & sic torta per tres uel quatuor pendeat dies, deinde collecto quolibet botrione cum manu uel tenacula in musto dulci feruenti ponatur, & ibi tantum teneatur, ut bis potest dici salutatio beatę uirginis, deinde siccetur ad solem, si calidissimus est, & in furno pane extracto, caue tamen ne pluuijs aut rore tangatur, deinde refrigerata in aliquo mundo uase ponatur, & optime compressa desuper ponderetur. Quidam autem ex ea exiccata ad solem iterum in musto dulci feruenti obruunt, & exiccant aliquantulum & componunt. Sed ad hæc omnia commode fieri possunt de uuis recentibus sine tortura racemi, omnibus alijs obseruatis, quæ dixi, dum tamen scias quod difficillime siccari possint ad solem in regionibus temperatis. Item Græcis docentibus si uua uel poma in uite uel arbore diu seruare uolueris uasculis clausa fictilibus conseruabis, uel diligenter à summo tecto suspende poma gipso cooperta in longam seruabis ętatem.

De uirtute uuarum, Cap. XIX.

VVa in duo diuiditur secundum Isaac, est enim acerba & matura, acerba est frigida in tertio grado, sicca in secũdo, hęc tres habet substantias in se diuersas, scilicet grana, corticem & succum. Granorum natura sicca est & dura, & nullius conuersionis in corpore, sed integra egredit̃, sed farina ex eis pistatis facta & bibita cõfortat, & cholericã egestionẽ stringit, maxime si assent̃. Cortex grossus est, nec conuertit̃, & ideo nõ nutrit, cõfortatiuus est stoma-

est stomachi, & epatis calorē extinguit, sitim aufert, acumē calidę & rubeę choleręmitigat, uomitum & egestionem cholericam stringit, oculis appositus palpebrarū grossos humores attenuat & exiccat. Itē ualet ad pruriginem oculorū & asperitatem. Succus uero uuæ acerbæ ante dies caniculares ad solē poni decet, ut siccetur & spissetur, ut mel, hic ualet humoribus ad gulam descendentibus & ginguinis & articulis. Si clystere facias ualet uulneribus intestinorum, & diuturnus humoribus in uuluā descendētibus. Vua matura quę est in sua completa dulcedine, sanguinem laudabilem facit, & cæteris fructibus quemadmodum ficus melior cibus, plus tamē ficus quàm uua nutrit. Testatur aūt hoc quia quidam suis temporibus eis solis utuntur, unde pingues fiunt, & clarent eorū cutes, desistentes uero ab eorum esu facile macrescunt. Eius ossa sunt frigida & sicca, granis acerbæ uuæ uicina, habent tamen acumē quoddam propter quod cito exeunt ante conuersionē. Item cortex eius frigidus & siccus, & ad digerendum durus, & si cum cortice & ossibus edatur indurat egestionem & insufflationem & uentositatem generat, & humores longinquos à sanguine laudabili. Si commedantur in hora qua de uite accipiunt, si quidē inueniat stomachū malis humoribus & cibis uacuum, & fortis sit digerere, digerunt, & in laudabilē sanguinem conuertunt, & uentris adiuuant solutionem, corpusq; à malis purgant humoribus: econtra si stomachum inueniant malis humoribus uel cibis plenū, & digerere sit imbecillis, in eo morantur & inflationem generant & rugitum, & in humores malos conuertunt, & fumum noxium plurimum creant. Appensæ & ab humoribus superfluis desiccatæ cęteris uuis sunt laudabiliores, & subtilibus dietis conuenientes, ab inflatione lōge sunt & fumositate, nec stipticę sunt nec solubiles, in mustū missæ uel sappam grossę dietæ sunt, & stomacho minus conuenientes, uentositatem & inflationem producunt, propter extraneos humores ex sapa uel musto assumptos, uuę multum carnis habentes nutribiliores & duriores existūt, quā hæ quæ plus humoris quàm carnis habent. Item uua cuius sapor est dulcis & grossus melliq; uicinus calidior est, sitimq; generat, & grossioris est nutrimenti, & ad digerēdum durior, inflationem faciens ac rugitum, & oppilationem splenis ac epatis. Et uua cuius sapor est subtilis aquosus, frigidior est & digeri leuior stomacho, cōfortatiua & mundificatiua à cholericis humoribus, sitis mitigatiua, & conueniens cōplexionibus tēperatis. Et uua cuius sapor est medius inter prędictas est leuis nutriturę, & medię potētiæ. Alba uua clara & aquosa facile digeritur & leuiter nutrit, uenas cito permeat, & urinam prouocat. Nigra grossa est, digeri dura, sed confortatiua stomachi, & si bene digeratur nutrimentum bonum præstat. Ruffa uel citrina est media prædictorū. Passa sicca est ad cōparationē uiridis, & ex ea quædā est dulcis, quæ calidior est & humidior, maxime si nigra sit, hæc ualet ad dolorē pectoris & pulmonis, & tussim mitigat, quę uero acerbitatē habet, minus nutrit et frigidior est & siccior est dulci, ideoq; stomachum confortat, calorem extinguit, & uentrem cōstipat.

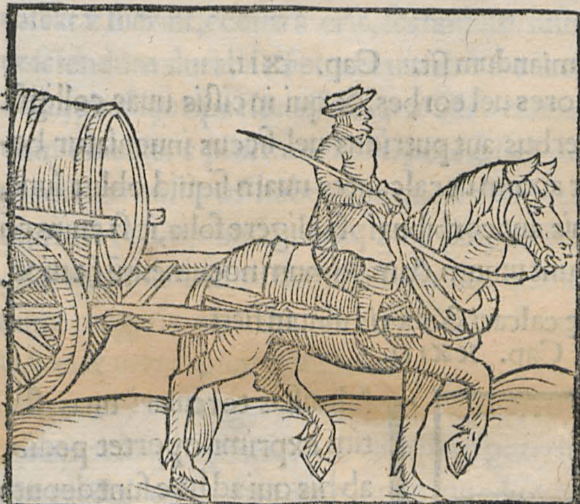
De appara-

De apparatu uindemiæ, Cap. XX.

APpropinquante uindemiarum tempore præparādæ & aptandę sunt tineę in his locis, in quibus moris est uinum cum suis racemis & arillis bullire, in aliis uero torcularia. Item corbes, cophini, cistę, & cętera instrumenta & uasa quę unicuique necessaria & oportuna sunt, secundum uarias & diuersas consuetudines locorum, & omnia uasa necessaria optime mollificanda & lauanda sunt, iunci ueteres seruati quęrendi sunt, quia meliores durabilioresq́ sunt nouis, qui adhuc semimaturi existunt.

De tempore uindemię, Cap. XXI.

VTile est agnoscere quādo uindemiandum sit. Nam quidam antequā uuæ maturentur uindemiant, & ideo subtile & infirmum, nō permanens faciūt uinum. Alij uero tardius uindemiantes, nō solū uineas lędunt resolutis iam uiribus eius, sed etiam tale uinū passibilius & minus durabile faciūt. Cognoscit ergo tempus uindemiæ gustu & uisu. Aiunt enim Demetrius & Africanus sex solū dies habere uuā, & non plures permanere maturā, si enim granū uuæ iam nō uiride sit, sed in ea nigredine uel alio colore, in quo tandem esse debet secundū naturā generis illius uuæ, significat eā esse maturā. Quidam aūt exprimunt uuā, & si quidē affluxerit granū uuæ nudū, non cōtinēs carnem, maturas esse ad uindemiā approbat uuas, si uero effluxerit granū cū parte carniū eas nō esse maturas dicūt. Quidā aūt ex quo incipiūt passæ fieri maturas cōcinunt uuas. Alij uero probant ita, ex uno densissimo botro unā auferunt uuā, post unum uel secundum diem cōsiderant, si manet in eadem forma locus acini, & si circunstantes nullā recipiūt augmentationē, uidemiare festināt, si uero acini locum minorē factū considerant, quasi his quę de circuitu sunt acinis adiunctis, differūt uindemiā donec augmētatione procedit. Palladius autem ait, maturitatem cogno-

tem cognosci si expressa uuæ grana quæ in acinis celantur sint fusca, & aliqua propè modum nigra, quibus indicatur maturitas naturalis. Oportet ergo uindemiare & maxime luna existente in cancro, leone & scorpione uel aquario, ea uero finiente & subterranea existente festinare oportet uindemiam facere, ut Burgundius ait. Et in summa, sciendum est, quod si uuæ nimis pingues per latera frondibus denudentur, uinumq; ex eis fiet, minus erit aquosum sed potentius & melius duraturum. Si uuæ colliguntur post tertiam, rore consumpto, aëre calido & sereno, uinum erit potentius & melius duraturum, contraria uero contrarium operantur, uuæ nimis maturę faciunt dulcius, sed minus potens minusq; durabile. Vuę nimis acerbę faciunt uinum acerbius, mediocres faciunt uinum potens & melius duraturum Vuæ in augmento lunæ collectę uinum minus seruabile faciunt, in decrescendo magis. Si uuę nigrę ad bulliendum ponantur in fundo tinæ, uinum erit rubicundius, si maturæ maturius, si acerbæ acerbius, si mel dulcius, si saluia saluiatum, & generaliter saporem & uirtutem acquirit eius, quod in eo loco ponetur, si diebus congruis simul ebullierint. Si uuæ collectæ quibusdam diebus in aceruo steterint, uinum maturius erit. Si mustum in dolijs sine graspis ebulliat bonum & durabile erit, sed tardius clarificabitur, quàm si cum eis ebulliat.

Qualiter uindemiandum sit. Cap. XII.

QVi portāt cophinos maiores uel corbes, & qui in cistis uuas colligūt eligant folia, & siquis acerbus aut putridus uel siccus inueniatur botrus auferatur. Oportet autem ut calcantes uuam siquid obliti sunt, qui præsunt cophinis aut corbibus ipsa eligere folia, ipsa enim cōtrita cum uuis austerum magis faciunt uinum, & maximum nocumentū fit uino.

Qualiter debent uuę calcari, & ex eis uinum fieri possit, Cap. XXIII.

IMmissas torculari uuas statim exprimi oportet pedib. ab his qui ad hoc sunt deputati, & cum omnes uuas ęqualiter calcauerint, sursum racemos & grana eleuent, & attrahant ut multū humoris sub torculari defluat, & cum secūdo calcauerint, & in altum racemos erexerint & molles ac calidos & non ualde humidos eos fecerint, sic sub ligno & pręlo eos supponāt. Calidi enim & molles existētes facile flexibiles fiunt, si uero humidi ualde disponant, necesse est granū superpositū scindi eorum

di eorum compositionem. Intrantes aũt in torculari oportet ualde pedibus esse mundos,& non sępe exire & intrare nudis pedibus:& esset bonũ quod in eis non comedant nec bibant,& quod sint uestiti & cincti proptor sudores superuenientes. In quibusdam autem partibus,ut Bononiæ calcantur ad uineam in corbibus,sicut mediocriter possunt,& calcatę positæ super curribus in uasis portãtur ad tinas,in quibus eas stare ad feruendum permittũt per octo dies & ultra, & usq; ad 15. uel 20. ex quo multum purificatur uinum, sed sapore racemorum inficitur. Ideoq; melius est,quod super tinam ponatur cratis uel instrumẽtum ex assidibus perforatum ad hoc dispositum,super quod stet unus calcator, qui calcando perficiat,quod in corbe complere non poterat,& cum bene calcauerit omnes racemos cum pedibus per unam partem in tinam emittat, in quam tantum bulliat quod purificatum sit,& racemi super liquorem eleuati ab eo diuisi,quod in paucis euenit diebus, quo facto reponatur in uasibus, & in tinis aquæ ponatur parum uel multum, secundum quod nobiliores & potentiores aut melioris uuæ fuerint,& secundum quod hoc uinum mixtum melius uel peius optatur. Sciendum tamen quod quanto melius uuæ calcantur, tanto minus & deterius fiat mustum, sed de puro plus habebit,si uero male calcatæ fuerint,econtra erit, secundum iustum modum uinum purificabitur, & sciendum durabile fiet,nec uitiabitur racemorum sapore. Est autem sciendum,quasdam species esse uuarũ adeo racemos suos austeros habentes,quod cum eis bullire plurimum non potest,sine detrimento sui, quasdam uero adeo modicum austeros habentes, quod cum eis bullire plurimum posset. Notandum est etiam,quod quanto uuæ pinguiores & aquosiores sunt, tanto magis cum racemis bullire debent & minus quanto nobiliores & sicciores fuerint, tanto magis in eis stare opertum. Item sciendum est,quod postquam uuæ collectæ & in aceruum positæ sunt,si duobus uel tribus diebus sic steterint, ualde ipsarum & uini augetur maturitas & dulcedo, ideoq; utile est in uineis habere bitumen in quo ponãtur,ubi diu stare poterunt, & extra in tina parua ex bitumine facta colligi maturum uinum quod inde liquabit,quod ualde suaue & delectabile erit,non tamen in æstate facile poterit conseruari. Sciendum est etiam, quod omne uinum quod cum racemis & corticibus uuarum nõ feruet est albũ, quod uero cum eis feruet tingetur ab eis,& corticis colorem nigrum uel albũ, aut aureum aut rubeum acquirit.

De his quæ ex uuis fieri possunt. Cap. XXIIII.

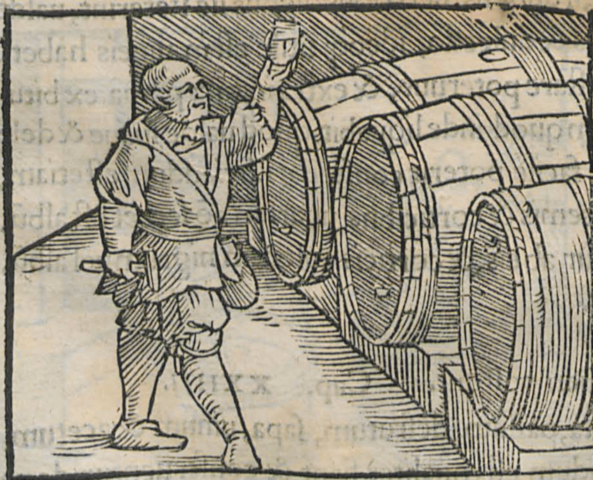
EX uuis fieri possunt agresta,passum, defrutum, sapa, uinum & acetum, de quibus omnibus dicendum est, qualiter fiant & conseruentur,de natura & uirtutem quam habent in corporibus humanis.

De agresto,

De agresto, passo, & defruto coroeno & sapa.

AGresta fit duplex, liquida & sicca. Agresta liquida fit hoc modo, cum uuæ adhuc sunt acerbę, scilicet ad debitum peruenerint augmentū colliguntur & pistantur, & in mastellum uel aliud uas ponuntur ad solem, & in eis aliquid de sale ponetur, & postquam duobus uel tribus diebus ad solē steterint, accipitur succus, & repositus usui conseruatur, & quidā de sale non ponunt, sed cum eo melius conuersatur, & maxime si ex talibus uuis factum fuerit, quarum uinum in æstate sanum seruari potest. Agresta uero sicca sic facienda est, accipe uuas accerbissimas & pista & exprime, & pone in uase extenso, & soli oppone donec siccetur, & serua. Et quidam ponunt ad siccandum in sole absq; decoctione aliqua, si sol calidus adest, quidam etiam agrestam faciunt ex uuis aliquid dulcedinis percipiētibus, sed prior stipticior & frigidior est. Potes tertio modo facere agrestam spissam, ut & mel, & est plurimum uirtuosa ut supra dictum est de uirtutibus uuarum passarum. Vniuersa Africa pingue ac iucundum passum sic conficere consueuit: leguntur uuæ passæ quam plurimæ, & in fascellis ex iunco factus aliquatenus contextis uirgis positæ fortiter uerberantur, deinde ubi uuarum corpus ius concussionis exoluerit, exprimitur, hinc passum est quicquid effluxerit, & conditum uasculo mellis more seruatur defrutum. Coroēnum & sapa fiunt ex musto. Nam defrutum à deferuendo dictum est, ubi ad spissitudinem fortiter dispumat. Coroēnum cum tertia parte perdita, duę partes remanserint. Sapa ubi ad tertiam redacta descendit, quam meliorem simul faciunt citonia cocta.

De purgatione uini facti ex uuis acerbis & corruptis, Cap. XXV.

OPortet omnes uuas acerbas uel qualitercū que corruptas sperare à reliquis, & quod ex ipsis est mustum, ita est curandum, aquę pluuialis usq; ad dimidium est coquenda & ex hac aqua decocta quāta est musti decima pars superinfundi uino, rursus autem cum uino decoquant cōsumatur in decoctione decima pars. Quidam aūt non faciunt ita, sed ipsius uuis immittunt aquam comiscentes ad futurum mustum tertiā partem, post calcātes uuas mustū coquunt, ut consumat tertia pars.

De cura,

De euratione uini à pluuia agitati, Cap. XXVI.

SI pluuialibus imbribus multum superuenientibus uuę adhuc in uinea existentes uel post uindemiam amplius quàm oportet madefiant ex necessitate ipsas calcabimns. Si autem uindemiatum mustum imbecillius esse didiceris, docebit autem te hoc gustus, cum uinum in dolijs nutritur post primã ebullitionem, confestim transferantur in alia dolia, manet etiam in fundo omne lutosum propter grauedinem. Quidam autem melius faciunt, uinum coquunt, donec uicesima pars eius consumatur, imitentes gipsi centesimam partem. Laudarij uero eo usq; ad ignem uinum decoquunt, quousq; quinta pars eius cõsumatur, & eo post eam consumpto utuntur.

Qualiter uinum mittendum sit in dolia, Cap. XXVII.

DOlia, antequam immatur mustum, aqua salsa pura spongia ablui oportet, & incenso fumigare, oportet autẽ neque nimis facere ea plena, neque nimis deficientia, sed opinari oportet quousq; uinum bulliens augmentationem faciat, ut non supra effundatur, conijcere postea oportet quod in dolijs est mustnm per quinque dies, & manibus & cyphis spuma, & si aliquid superfluũ fuerit auferre, & expurgationes omnes à cella educere, & longius proijcere, si enim prope manserint canopes inde generantur, & malus inde exit odor, quæ ambo uinum euerti faciunt, idcirco bonum odorem in torcularibus & maxime in apothecis esse oportet.

Qualiter mustum per totum annum haberi possit, Cap. XXVIII.

ANtequam calcentur botri, quod ex uuis stillat mustum presmonem quidam uocant, mitte eodem die in uas pice perlinitum interius & exterius ut semiplenum sit uas, & obstrue diligenter gipso, multo enim tempore permanet mustum ualde dulce. Multomagis seruabitur, si uase percluso corio in puteum uas immititur, quia non super ebulliens semper erit mustum. Si quis autem paulatim conculcauerit uuas, & non comprimat fortiter, & hoc mustum utile ad permanentiam habebit, ut Burgundus ait: atque hoc per experiẽtiam optime uisum est. Alij uas ut dictum est iuterius & exterius pice perunctum in puteum ponunt, ut labia sola super emicent. Et hoc per experientiam optime uisum est. Alij in arenam humidam uas infodiunt.

De cognitione si mustum uel uinum habeat aquam, & qualiter separabitur ab ea, Cap. XXIX.

VT cognoscamus an uinum uel mustum habeat aquam, pira cruda, uel secundum quosdam mora mitti in mustum debent si aquam nõ habet. Quidam cannam grecam quę nascitur in aquis uel linum uel papirum uel fœnum uel aliquid aridum ungunt oleo, & in uinum mittunt & extrahunt, si aquam habet congregabuntur guttæ in oleo, & quanto plus de aqua habuerit,

tanto magis erit guttarum aquæ cōgregatio. Alij simplicius facientes uinum emittunt in ollam nouam nondum insusam, & appendunt ollā duobus diebus, stillat enim olla aqua mixta. Quidam in calcem uinum supra effundunt, & si quidem aquam habet, diffundit uinum calcem, si autem parum est depressabit eā. Alij uero in frixorio habent oleum feruens & superinfundunt uinum, & si aquam habet sonabit, & amplius faciens resilietu. Qidam uero spōgiam nouam oleo ungentes, ea obstruūt os uasis & euertunt, si aquam habet funditur in spongiam, eadem probatione & in oleo utūtur. Alij de musto sibi modicum in manu mittunt, & fricant, si purum est uiscosum est & adhæret, si aquam habet non adhæret. Aqua hoc modo separabitur à uino, albumen humidum mitte in testam uini, deinde spongia uncta oleo obstrue os testæ uel alterius uasis, & incliuans sine effundi, & effluit solum aqua.

Vt mustum cito expurgetur, Cap. XXX.

IN metreta dulcis musti cotilam aceti mitte, & post tres dies erit purum.

Qualiter uinum non semper ebulliat, Cap. XXXI.

COronam pulegij uel nepaticæ uel origano collo uasorum circumpone, ut ait Burgundius. Quidam autem interiora doliorum circa labia perungunt lacte uaccino, detinebit enim intus bulliens mustum, ut dicunt.

Quo loco debeat stare uinum ut duret, Cap. XXXII.

CEllam uinariam septentrioni habere debemus oppositam, frigidam, obscuram, uel obscuro proximam, longe ab alueis, stabulis, furno, sterquilinijs, cisternis, aquis, & cæteris odoribus horrendis. In libro tamē uindemiæ à Burgundio ædito dictum est, quod fortius uinum sub diuo ponendum est, auertat tamen occasum & meridiem parietibus quibusdā appositis, reliqua autem uina sub tecto ponenda sunt, fenestras autem excelsiores oportet facere ad aquilonem & orientem uersus.

De transua-

De transuasatione uini, & apertione doliorum, Cap. XXXIII.

OPortet uinum trāsuasare in borealibus uentis, nequaquam in australi, & imbecilliora quidem in uere, fortiora autem in ęstate, uina quæ sunt in aridis locis post solstitium brumale. Cum autem transuasatur uinum in luna plena fit acetum. Scire oportet, quod cum uinum separatur subtilius & imbecillius fit. Affirmant expertissimi uiri, quod si circa festum omniū sanctorum, cum uinum ebullire cessauerit, & fex ad fundum descenderit, ipsum remoueatur à fece grossa, faciet in hyeme matrem subtilem, cum qua melius conseruabitur, & post hyemem facilius clarificabitur tempore ueris. Item dicunt, quod si uinum diū cum fece moretur, adueniente calore ei adeo incorporabitur, quod eius sapore inficietur, & non poterit aliquibus clarificari modis, nisi coquatur usque ad principium ebullitionis, lento igne & claro, & in uase mundo ponatur cum saluia bona, habente in fundo duos baculos uel unam tegulam mundam inuersam & mantellum de grosso panno, uel ponatur in tina munda, & in idem uas postea reducatur modo prędicto. Prouidendum quidem est ut in hyeme quidem calefiat, ęstate uero infrigidet. Oportet autem transuasare uinum, cum luna minuitur & sub terra est. Oportet etiam cum à doliis in parua uasa transmittimus uinum obseruare ortus stellarum, & maxime in flore rosarum & florescente uinea mouetur eius fex in occasibus stellarum. Consulunt autem sapientes cum aperitur dolium, uinum quod est in principio dolij, & quod est circa fundum consumetur, medium autem uinum seruetur quod fortius est & permanentius & ad ueterationem aptius, uinum enim quod est prope os dolij ac aëri adhærens est imbecille, quia euaporat quod autem est satis profundum seu appropinquans feci, cito uertitur. Oportet aūt transmutatum uinū in testis uel alijs uasculis non usq; ad labra testarū immitti, sed usque parum deorsum sub collo ut nō suffocet', sed respirationē habeat, si de acetositate nō timet', sed si de ea timeatur, quasi nihil respiret, & fiat uētilogus de salice uiridi à cortice mundato. Item bonū est quod iuxta spinam ficariam, sit una parua spinella, per quam subtrahitur parum de uino temporibus calidis & uentosis, nam per ipsam egreditur aliquid de fece cum uino, & ipsum clarificabitur parū melius. Item oportet aperientē dolia seruare ortū astrorum, quia tunc uini fit motus, & non oportet uinum rimare. Et si quidem uinum in die aperies oportet intendere soli, ut non eius claritas incidat uino, si autem in nocte necessitate multotiens

prouocante dolium aperies, superintendere oportet lumen lunæ. Item oportet euacuata dolia confestim abluere aqua salsa, uel cinere, uel argillosa terra siccari, si uinum est debile, sed si ualde potens est solummodo bene claudatur undique, quia odor & potentia eius tuetur uasa.

De tempore & modo gustandi uinum, Cap. XXXIIII.

QVidam borealibus existentibus uentis gustant uinum, mutabilia & sincera sunt tunc uina. Alij uero experti cognitiones uini, australi uento flante gustant uinum. Australis enim uentus magis uinum commouet, & redarguit quale est. Ieiunum autem existentem non oportet gustare uinum, obtunditur enim gustus, nec post ultimam potationem & cōmestionem, ut Burgundius scribit. Sed ex consuetudine Bononienses ieiuno stomacho, semper gustant uina. Item oportet gustantem uinum neque amaram escam, nec salsam, neque aliquam quæ gustum corrumpit, comedere, sed paucā comedere & bene digerere. Quidam uolentes circumuenire emptores, testam nouam habent, quàm perfundunt optimo uino ueteri & bene redolēti, & in ea ponunt uinum quod uendere uolunt. Malitiosi autem quidam attribuunt nuces & caseum gustare uolentibus uinum, ut comedant, ut certissimus falsificetur gustus. Hæc autem dicimus, non ut faciamus, sed ne decipiamur. Oportet etiam emptorem sæpe gustare uinum nouum & uetus, ne obliuiscatur quid effugere debeat.

De signis cognoscendi uinum durabile, Cap. XXXV.

IMmisso uino in dolia, per quoddam tempus transuasandum est in aliud uas quiescibiliter, in priori uase relinquenda est ipsa fex, & diligenter uas includatur, demum intuendum est multotiens odorantes, ne aliqua transmutatio fiat circa fecem gignentes cenopes uel sangum album, quem facit subtus butem, uel magis aliquid talium, extimandum est uinum esse corrumpendum, si nihil tale generatur, credendum est uinum permanens esse. Quidam autem calamum integrum perforantes immittunt usque ad fundum super feces, & prę cludentes calami superioris foramen magno digito, postea auferentes digitum per olfactum attrahunt inferioris odorem, demum exugentes attrahunt fecis partem ad qualitatem, & secundum qualitatem fecis futurum uinum reliquum esse credunt. Oportet autem ex medio uase futurum uinum esse opinantes, quidam uero partem uini bibentes infrigidant ac gustant, & qualecunque inuenitur in gustu tale futurum uinum reliquum esse credunt. Oportet autem ex medio uase gustum facere. Alij uero ex tegmine uasorum signum accipiunt, discooperto enim uase, quod est in tegmine gustat̃, si quidem uinosum est optimū est uinum, si uero aquosum non. Alij autem ex ipso gustu, si à principio austeri fuerit signum certum, si autem molle contrarium.

De nocu-

De nocumentis quę uino accidunt, Cap. XXXVI.

ACcidit uino propter aquositatem corruptibile in uite, uel postea sibi admixtum, ut corrumpetur, & uertatur propter uarias causas extraneo calore in ipso agente, quod si fex uel modicum talis uini eodem dolio extracto relinquatur in uase, nec aperiatur uas, conuertitur in muffam quę uas inficit, deinde quodlibet uinum in eo positum consequenter corrumpitur. Et si ex uino in sanum dolium uel aliud uinum miscetur aliquid seu imponitur ipsum inficit, & in suam corruptam naturam conuertit. Item uinum forte & potens & præcipue dulce, grossum, si tempore calido dimittatur in uase, non plenum, nec desuper clauso, euaporat calidum & humidum uini, remanet frigidum & siccū, quod in acetositatem conuertitur, de quorum omniū cura dicendum est.

Quibus temporibus uinum faciliter uersetur & corrumpitur, Caput XXXVII.

OMne uinum sæpius uertitur circa uergiliarum occasum, & circa solstitium æstiuale, & circa canis æstū, quod uulgariter currus uocatur, & generaliter circa omnes uentos annuales, & in ęstu & in gelu, & in largis imbribus, uel propter uiolentum uētum aut terręmotum, uel propter durū tonitruū, uel quando florescunt rosæ uel uineæ, ut Burgundius ait.

Qualiter possit prouideri ne uinum uersetur, Cap. XXXVIII.

FAles usti in uinum immissi id uerti & ultra quàm oportet bullire & spumam ampliorem fieri prohibent. Amygdala dulcia nigris uuis immixta permanens illud seruant. Vua passa ablatis granis & cum arena immissa musto uel uino cocto, pingue & permanens illud facit. Quidā uuam siccam in uinea natam eligunt, & singulariter utuntur. Gypsum immixtum in primordio austerum uinum facit, tempore uero procedente austeritatē euaporat, utilitas autem gypsi multo tempore permanet, & permanentiam uini facit, & uerti non sinit uinum. Et eius quidem proportio est, ut si uinum sit lentum & sapore humectum, aut pluuia agitatum, centesima pars gypsi sufficiet, quod si uinum nascitur uirtute solidius, medietas abunde sufficiet. Fœnumgræcum si teratur cum sale usto & cum uino, misceantur uina quę uertuntur à sua mala fece separata, & in fecem boni uini immissa permanentia erunt, quidam autem tędas accendētes in musto extingunt, & non sinunt uinum euerti, quidam cedri fructum ustū miscent, & gallas ustas miscentes uino permanentes hoc faciunt. Alij cineres ex sarmento uineæ cōbustos, & semen fœniculi terentes & in massam redigentes miscent cum uino. Quidā uasa quibus utunt̄ in alia uasa & in aliam domū transferunt, si enim ex calore sint læsa in refrigerantia loca ea reducūt, si autē ab humore & frigiditate in calidis locis & siccis transponunt. Alij uero semen lini, uel lignum querci comburentes cinerem immittunt uino. Alij lac & mel miscentes, ut ualde sunt leuia immittunt musto. Argilla post ebullitionem uini immissa

expurgat deorſum ſecum deferens turbulentum ad ſecem, magis autem ſi uſta fuerit, & bene redolēs uinum facit & dulce, reptilia enim hyeme eam comedentia uiuunt, dulcorat enim argilla uinum & permanens facit. Vinum coctum uſq; ad tertiam partem immiſſum muſto permans illud facit. Elleborum nigrum & album paucum immiſſum expurgat uinum & permanens facit. Frumenti farina permanentia uina facit. Reſina pini detinet uina. Alumen ſciſſum ſtiptica uina facit, & acuentia uel acida ſedat. Confectio mirabilis ad uinum ſeruādum quæ uocatur pannacia. Recipe aloēs uncias 2. incenſi uncias 2. amomi uncias 2. meliloti uncias 4. caſſiæ unciam 1. ſpicenardi uncias 2. folij uncias 2. mirrhę uncias duas, hæc omnia panno ligata mitte in uno quoq; dolio poſtquam uinum fuerit ibi miſſum & iam expurgatum, immitte autem in unoquoque uaſe unum coeleariū harum ſpecierum, & poſtea pāno diſſolue, & uino puluerem immitte & poſtea per tres dies radicem calami moue. Quidam autem aliam confectionem faciūt, recipe croci uncias quatuor hoc bonum colorem reddit, incenſi maſculi cribrati uncias tres, hoc auſterum facit, folij manipulum, hoc bonum odorem dat uino, hæc omnia cribrata miſce, & in quamlibet amphoram uini mitte coclearia duo, cum non uinum bulliat ſed ſubſiſtat. In omnino uino hæc propria ſerua, ut iam ſubſiſtentia ea ſpeciebus condias. Alij uero ſic uina condiunt: Recipe cardamomi, ireos illyricę, caſſiæ, ſpicenardi, meliloti, xylobalſami, ſquinanti, coſti, ſpicę celticę omnia conſimili pondere, tere & reconde, & in uino immitte. Item accipe ſemē artemiſiæ, & herbā pentaphylon & pulueriza, & cū uinū deferbuit pone intus, & non uerſabitur. Alij ut non uerſetur duobus uel tribus diebus in grapſis bullire permittunt & in Februario trāſmutant, & ex eo tertiam uel quartam bulliunt, & ſimul miſcent, deinde ponunt unam communem parapſidem ſalis in duodecim corbibus uini. Vel aliter in Februario tranſmutet̄ & quarta pars diminuatur, & iuxta finem ebullitionis, & quarta pars ebulliatur ad ignem & diſpumetur donec 6. uel 8. pars diminuatur, & iuxta finem ebullitionis ponatur in quolibet caldario in gamula ludecij ſicci, uel linitum tantum, ita quod parum in uino bulliant, & cum ea calido ponantur in uaſe, & ſi ponuntur cū ea grapſę bene ablutæ prius in muſto poſitę clarius erit uinum, & obturetur uas ut inde non reſpiret, & ſit bene circulatum & hoc certum eſt. Vel aliter, ſit delectabile & mirabile ad bibendum hoc modo, quodcunq; uinum ſit exprimantur uuæ, & uinum nihil cum grapſis bulitum totum ad ignem bulliat & diſpumetur & in uaſe ponat̄, deinde accipe uiginti gariophilos pro quolibet corbe, & in filo uel pecia poſitos in os uaſis mitte, & eſt certum. Alij dicūt quod ſi muſtum expreſſum & in continenti ſeparatum à grapſis ponatur in tina, & coopertum cum aliquo panno mundo uel nouo ſextario, ſic ad dies quindecim uel uiginti dimittatur, & quolibet die ſpumetur, deinde in dolium mittatur, erit mirabile in claritate & ſapore.

Qualiter

Qualiter uinum uersatum liberetur & clarificetur, Cap. XXXIX.

ACcipe cerasa acria in bona quantitate & tota integra in uas ubi est uinũ uersatum proijce, & sic uinum incipiet bullire, & sic dimittãtur per tres dies uel usque cesset bullire, quoniam in ipsa bullitione purgatur uinũ à fecibus optime, & cum clarum uinum uideris in aliud uas transfer, certum est. Si autem cum uino uersato mel in bona quantitate temperaueris, & in uase ubi est uinum uersatum iactaueris per uendonem cum baculo ipsum uinum cũ melle agitaueris, & postea dimiseris, clarescit uinum propter mel quod turbidum est in uino usq; ad fundum descendere facit, Quidam optime facientes tempore uindemiæ racemos recentes non pressos in magna quantitate in uase uersati uinum ponunt, ubi racemi pro matre sunt ipsi uino, nam racemi uersum reducũt ad debitam bonitatem & saporem, post aliquod tempus, hoc aũt sciendũ quod antequam fiat aliquid de uino uersato transuasandum est. Quidam autẽ uersum uinum in grapsis de quibus recenter uinum est extractum iactatur, ut in eis clarescat, ibiq; dimittunt quantum expedit, quod si multum fuerit, non totũ subito sed particulariter per uices successiue agendum est, ne calorem grapsarum extinguat, & ebullitionem qua clarificatur in totũ prohibeat, & quãto minus mustum steterit in grapsis tanto fortius operatur. Palladius autem dicit, uinum ea die limpidum fieri atq; optimum, si grana piperis 10. pistacij 20. adiecto modico uini simul conteras, & sex uini sextarios mittas, diu ante omnibus commotis, tunc quiescere patiaris, coles, usui mox futurum. Item feculentum statim limpidum fieri, si 7. pini nucleos in uinum uini sextarium mittas, diuq; cõmoueas, & paululum cessare patiaris, mox sumere puritatem colariq; debere & in usum referri. Quidam autem clarificant cum nucleis persicorum. Alij autem cum solo claro ouorum & pauco sale. Vel secundum alios accipe lapides albos fluuij, & eos in clibano coque donec in eis crepaturæ incipiunt apparere, quo facto in puluerem subtilissimum deducantur, Item accipe salem album & contere subtiliter, & in uase decem corbarũ pone sex uncias pulueris lapidis, & quatuor salis, & in uas commiscendo immittas, & si pro quolibet corbe duo addideris oua uel tria erit optimum, quod etiam de dictis lapidibus crudis subtilissime puluerizatis & sine sale fieri poterit, & hęc approbatissima sunt, & optimum est quod aliquid de melle addatur, nam mel rubeum albi uini restaurat colorẽ perditum, & omne mel est uiscosum & graue, atq; omnium liquorum conseruantium, quod si nimis fuerit turbidum plus de unoquoq; addatur, & hæc retinent fece turbulentiam ad fundum sui pondere, ut non possit sursum facile denuo eleuari, & nullo prorsus sapore uinum inficiunt. Si uero in tãtum turbidũ est quod efficiatur humidum & fluat ut oleum, calore naturali eius in toto extincto, nulla tanquam mortuo medicina potest ualere, si uero uinum non omnino extinctum rubeum habens colorem ruptum & croceum cum uino albatico uel cum alio multum rubicundo, aut cum lauatura corticũ recẽtium uel siccarum uuę albę,

uel cum colatura seminum ebuli restaurabitur, & succus ipsorum seminum saporem uersati uini corrigit, & similiter mel rosatū. Idem etiam fieri poterit cū lauatura dictorum seminum siccatorum. Item optime clarificatur hoc modo in uase 20. corbium accipiātur 40. oua in aliquo uasa fracta cum manibus uel mundo grantello plurimum agitētur, deinde una communis parapsis tartari misceatur, & uino addito ponatur in uase, quo facto cum claua per uendonem in uasa posita fortissime agitatur, & pluribus uicibus de subtus per fesariam extrahat, & in uas iterum ponatur, cum uero clarificatum fuerit omnis turbulentia per spinam in costis & desubtus per fesariā extrahatur, & in uas iterum ponatur. Sed est sciendum quod in uino albo sola clara ponantur, in rubeo uero uitellum & clara, & in multum turbido plus de rebus apponitur. Item loco tartari optime sal ponitur, & tandem modicum aquæ fluminis in uase ponatur. Alij colligunt in uindemijs uuarum semina, quibus optime siccatis, & ex his facta farina manum plenam in quolibet corbe ponunt, & diligenter permiscent. Clarificari optime atque à sapore uersati liberari ab experto ualde dicitur, si in çarario uase libra media aluminis de rosa clari & tantundum sacchari rosati cum libris octo mellis ponatur hoc modo, uel coquatur & optime dispumetur, quo refrigerato albumen ualde puluerizatum & saccharum dissolutum in eo permisceatur, & cratere uini in his commixto, cuncta ponantur in uase optime concissa pertica agitentur, & uas disclausum usque ad diem dimittatur sequentem, & in secunda die uel tertia clarum erit. Quod si ualde turbidum & putridum erit uinum, de unoquoque prædictorum plus aliquid ponatur. Ex acerbo autem maturum efficitur modo prædicto, quę res etiam uinum facit boni saporis, uel clarificabitur optime, ac fit purum & odoriferum hoc modo: accipe mediam libram de bono alumine rosæ, & mediam aluminis saccharini, & subtiliter pulueriza, & pone mediam unciam de prædictis pro quolibet corbe si est parum turbidum, si est turbidum multum, pone unam, & accipe unam libram casi albi & rubei, secundum quod est uinum uiginti & quatuor corbibus, & accipe plenam manum salis albi, & tria oua recentia pro quolibet corbe, & si uinum est album non ponas uitella ouorum, si est rubeum pone totum, quibus ouis fractis in aliquo uase & fortiter agitetur, & apposita in ipsis ouis una situla aquæ fontis uel putei, & iterum agitatis & supradictis appositis rebus etiam fortiter iterum agitetur, & in dictam uegetem 24. corbium positis & cum pertica scissa cum uino optimo in uegete agitatis & permixtis donec totum fuerit turbidum, & extrahendo desubtus per fecariā, in secunda die clarū erit, & usq; ad octo dies quolibet die unus ciathus extrahatur, & similiter per spinam inferiorem in costis ter in die tota turbulentia extrahatur, donec consumpta fuerit. Sciendum est tamen quod antequam fiant prędicta, transuasari debet in aliud uas, & à sua mala fece liberari, postea etiam clarificari, si parum fuerit cum colatorijs pannorum, ubi claretur & coletur.

Qualiter

Qualiter uinum album denigretur, & in alium colorem transmutatur. Cap. LX.

POstquam uinum album de sua uindemia in aliquod uas transmutaueris, & per unum diem residerit, in tinam ex qua uinum nigrum extractū fuerit iacta, & post duos dies extrahas clarissimum & ualde rubeum. Item in eius uuis tot albæ, quod parum esset rubeum, uindemientur diuisim & in tina cum nigrę primo apponantur & albæ desuper, & totum nigrum erit. Palladius dicit uitibus hanc esse naturam, ut alba uel nigra si redigatur in cinerem uinoq; imponatur ei unamquamque formam sui coloris imponere. Candidum uero reddet ex rubeo ea ratione scilicet, ut combusti sarmenti cinis modij unius mensura mittatur in dolium, quod habebit amphoras decem, & triduo sic relictis cooperiatur, eritq; album uel nigrum quadringenta diebus exactis, uel rubificatur optime tempore uindemiarum, cum uuis quæ uocantur albaticę, & cum labruscis bene maturis cum steterint circa duodecim dies conquassatæ in aliquo uase si ponatur earum uinum nigrum in illud quod intendimus denigrare, & ex denigrato uino plures lauentur racemi dictę albaticæ uel labruscæ, & est optimus modus ad nigrandum uinum purum & mixtum in tinis, ut cum grapsi eleuati sunt super liquorem, quàm melius fieri potest premantur in eodem, & iterum bis fiat idem, & sic à corticibus uuarum nigrarum augetur. Rubificatur autem siue denigratur & clarificatur, & eius color mortuus reuiuiscit hoc modo, pro quolibet corbe accipiatur media libra seminum siccarum ebuli, & in uino calido mollificentur, deinde manibus uel cum pistorio pistentur, conterantur, & pluries cum uino lauentur cum ouis, tartaro & bono rubeo & sale mittatur, & agitatum seruetur.

Qualiter uinum de uno sapore mutetur in alium, Cap. XLI.

AD condiendum mustum Græci mustum decoctum ad medietatem uel tertiā partem musto adijciūt, suaue de duro fieri dicunt, si hordeacei pollinis ciathos duos simul cum uino subactos mittas in uini uasculo, hora una ibi esse patiaris, aliqui uini dulcis fecem admiscent, uel melius postquā unus currus uuarum positus in tina fuerit, mel liquefactum ad ignem in bona quantitate iactant, deinde quoque uuę in tina ponantur, quod si puluerē piperis melle miscueris potēs fiet, & gariophilos addideris uel aliud odoriferum eorum acquiret odorem. Idem erit, si in musto sine grapsis bulliēte ponatur uinum ad potandum suaue, sic dicunt fieri, fœniculi uel satureiæ singulorū congruum modū uino infundi ac turbari. Vinū quoq; optimi odoris fieri intra paucos dies, si baccas myrti agrestis modo tanas siccas & tonsas mittas in cadū ubi aliquot diebus saltē 10. requiescere patiaris & tūc coles & utaris. Flores etiā uitis arbustini collectas in umbra siccare curabis, tūc diligēter tonsos & tectos herbis in uasculo nouo, et cū uolueris tribus cadis unā florū mensurā, quam asiriacā uocāt adijce, & doliū superlinias & sexto uel septimo die aperies & utaris. Potest etiā recens

in paruissimis manipulis ad funiculum ligare habentem in capite lapillum quo mergatur in uino, & tot diebus in uino suspensum teneri, donec ipsum odoriferum reddiderit, & non ultra, quia malo sapore inficeret uinum. Velut uetus efficeret de nouo, si amigdala amara & absinthiũ & pini gummi & fœnumgręcum simul fricas quantum sufficere extimabis, & pariter fundas, etiam ex his unum ciathum in amphoram mittas. Vinum quoque asserunt ex molli forte fieri sic, altheę folia uel radices aut eius caulem teneram decoctam mitte, aut gypsum aut ciceris cochlearia duo, aut cupressi pillulas tres, aut buxi folia quantum manus capit, aut semen appij & cinerem sarmentorum, cuius uis flammæ corpus relinquit exile cum soliditate detracta, & generaliter quocunq; tempore in acerbũ uel forte uinum dulcissimum poni potest, & uinum acerbũ in dulce. Si dulcedo displiceat & uinum nobile in ignobile & potẽs in debili, quod si uis ei addere aliquem saporem extraneũ, imponere potes, quod uoles ad filum ligatũ cum paruo lapillo, & tentando gusta, & cum habet de sapore quod sufficiat, extrahere potes filum, & probatum est folium saporem optimum uino conferre.

Qualiter uinum & uasa liberentur à muffa, Caput XLII.

SI uinum muffam habeat uel aliam saporem malum, uitem albam cum radicibus suis accipe, & subtus botem infunde radices eius sub terra, ita quod ueniant radices eius recte ad foramen dolij desuper, & immerge ramos in uino palmo uno per foramen dolij desuper, ita quod tribus diebus ibi permaneant, & perdent illum malum odorem. Alij accipiunt uitem albam longam, & procurant quod ab uno capite infigatur, & in uase in loco spinæ fecariæ, & flectatur ad terram, & super eam mergatur, ita quod stet firma, & aliud caput reuoluat duobus uel tribus digitis supra terram, & uidebis quotidie per poros uitis albæ muffam exire, & sic minorabitur sapor muffæ. Ad idem fac unum panem panicij inter testas, & calidum pone super mufferos dolij. Item à muffa uinum curare fertur, si diebus pluribus pane candidissimo obturet, quod quidam dicunt totiens faciendum donec appositus panis nullatenus denigretur, uel accipiantur semina lauri, quę dicuntur orbata, & bulliãt cum uino, & ponantur in uase, hoc etiam modo dicuntur liberari uasa & uina, si uinum malo sapore inficitur, & ideo melius est, ut rami lauri bulliant in caldario uini, & in uase ponatur & misceatur uinum, rami uero simul uel diuisim ligati per uendonem suspendãtur in uino, ibiq́ue diebus aliquibus dimittantur, donec uinum fuerit liberatum, deinde auferantur, & hoc modo non inficitur uinum à malo sapore. Item expertus sum, quod multa nespula acerba in quatuor uel pluribus cordulis incisa per coctionem, ut descendant in uinum, & ibi per quindecim diebus uel unum mensem dimissa, optime uas liberatur & uinum. Item curari fertur, si mane & sero manipulus saluiæ suspendatur in uase ne uinum contingat, extracta aqua lauetur foramine optime obturato. Item à

muffa uinum curari fertur, si sacculus strictus plenus panico calido, in foramine dimittatur per uinum natans & aliquotiens permutetur. Item pro certo liberari dicitur, si accipitur manipulus herbæ, quæ uocatur morella, & in superiori parte cum corbula ligatum, in mane per uendonē in uase ponatur, taliter quod duobus digitis tantum descendat in uinum, & funiculo supra uas aliquod ligato ipsum uas optime obturatur, & sic per illum diem solummodo dimittatur, deinde de sero tollatur, & tantundem de recenti herba ponatur, ibiq; usq; in ortum solis diei sequentis dimittatur, & sic per tres uel quatuor uices fiat, & liberabitur uinum. Vel ponatur sacculus mundus lineus plenus sale uel gypso aut calce per uendonem cum funiculo ligatus, ut in medio uini descendat, & sic teneatur semper, & conferet. Vas muffa infectum hoc modo curatur, ponatur calx non extincta, scilicet una quartula in 12. corbium & uase bene stricto ponatur aqua uel uinum feruens in eo, & obturetur ne respiret, quo sic per aliquam horam dimisso, pluries reuoluatur, & aqua frigidata aperiatur & lauetur. Vel aliter zaniprus in caldario uini decoctus in uase cum feruenti uino ponatur, & fiat ut supra, & melius erit si utrunq; scilicet secundum post primum fiat, & optime sine dubio curabitur. Alij dicunt quod curatur sale in uase posito, & tribus mensibus ibidem contrahere moram, idem fiet cum calce uel gypso uel cinere. Vel liberabitur hoc modo, radatur optime uas interius cum gratusa in rimulis & gremis cum puncta cultelli, & ab omni nigredine & muffa mundetur, & ponatur in uase 10. corbium una quarterula cinerum sarmentorum, cum omnibus prunis suis, & plus si erit nimis infectum, & ducatur cinis cum prunis tunc per singulas partes uasis, deinde claudatur uas per uendonem, in eo ponatur aqua feruens & obturetur, & ad omnes partes reuoluetur, & sic dimittatur donec cinis & aqua infrigidata erunt, & tunc optime lauetur, ultimo rotetur, cum aqua calida bene salita. Eodem modo curatur tinacia, sed quia non possunt ita claudi, cooperiantur sextorijs & pannis, ut parum respirent. Item uinum & uas à peritis dicitur liberari à muffa si solum puluerizatum in subtili sacco positum per uēdonem in uase ponatur, ut in medio uini pluribus diebus moretur, & non inficitur malo sapore, & una uncia in uase quinque corbium sufficit. Item dicitur uas curari cum aceto fortissimo bullito, si ex eo lauetur & aliquantulum dimittatur. Alij dicunt, si fiat ignis palearum in eo curatur, uel forte melius curabitur cū igne sarmentorum. Conseruentur uasa à muffa si cum euacuata erunt usq; ad paruam uini quantitatem aperiantur extrahantur & optime siccentur, uel aqua salita uel uino rorentur, uel eo non extracto si fortiter obturentur, ne uini odor fumus exhalet, & quod in musto non obtinet, ut putatur, in uase audeat remanere.

Qualiter

Qualitar prouidetur ne uinum fiat acetum, & qualiter ab acetositate liberetur. Caput XLIII.

CInerem de uite alba pone in uino, & non fiet acetum, ut quidam dicũt. Melius tamen pręcauetur, ne fiat acetum, si teneat in cella frigida, plenis dolijs, & clausis optime ne respiret, quod si uas non est plenum, & est in loco calido, & de acetositate futura timetur, accipiatur frustum lardi grossi optimi, & in alba & subtili pecia lini ligetur, & ab uno capite ligato funiculo per uendonem imittatur, & in medium uentris uini descendat, & cum uinũ bibendo minuetur, ipsius lardi fiet descensus, & desuper uas claudetur, & si teneatur donec uinum cousumptũ fuerit, & quanto plus lardi fuerit, tanto melius pręseruabitur. Vt acetum mutetur in uinum in eum semen porri debere immitti oportet. Alij dicunt quod de acetositate iuuatur super uendonẽ frondibus uitis positis & sæpius permutatis, lapide semper aliquo superius existente. Alij dicunt, quod si oleum oliuæ ponatur in uase tantum quod operiat superficiem uini, optime ab acetositate defenditur, & cum ultima parte uini exibit oleum & potest colligi.

Qualiter fiat acetum, Cap. XLIIII.

ACetum fit hoc modo, ponatur bonum uinum ita quod semiplenum sit uas, & præcipue uinum dulce in loco calido, & in uase aceto infecto, & discooperto, & fiet acetũ. Item si ponas uinum clarum uel turbidum in grapsis unde sit uinum extractum, & paruam quãtitatem superaddis aceti, & dimittas per unum mensem uel amplius, optimum fiet acetum. Si uis cito facere, calefacies calibem uel lapidem ponatur ad solem per quatuor dies cum uino addito sale. Vel potes adhuc citius facere hoc modo, accipe quoduis uas & impla uino optimo, & bene oppila, & in caldario pleno aqua facias uas bulli-re diu, & statim acescit. Ad faciendum acetum fortissimum, accipe corna quando incipiunt rubescere, & centimora quæ nascuntur in campis quando similiter incipiunt tumefieri, & de pignolis sepium acerbis & pulueriza omnia subtiliter simul, & tunc accipe de meliori aceto quod inuenies, & distempera & cum puluere illo, ita quod facies panes bene desiccatos, & quando uoles facere acetum fortissimum de aliquo uino, si fuerit forte uinum pone unciam I. & si fuerit debile ponas plus, secundum quod uidebitur tibi de illo pane & statim erit acetũ fortissimum, uel infra octo dies. Item dicunt experti ualde si grapsi uuarum uindemiarum tempore bene lauentur & à corticibus & omni immundicia purgentur, & modicum ad solem siccentur, & in aliquod uas ponantur, & medium impleatur, tantundem uini addatur, & desuper uas claudatur fiet fortissimum acetum, cui ut puto multum proderit si grapse prius madefiant aceto, & toto tempore poterit inde acetum extrahi & uinum addi. Si radices raphani siccentur & puluerizentur, & in uase ponentur fiet acetum statim. Item accipiatur acetosa & siccetur & puluerizetur, & ex eo cum forti aceto fiet panis & siccetur, & in uino ponatur

ponatur, statim fiet acetum, quod etiam in mensa fieri poterit, & idem dicitur de radice raphani.

De uirtutibus aceti, Cap. XLV.

ACetum frigidum & siccum est in secundo gradu, penetratiuam uirtutē habet, & diuisiuam ex sui substantia, & constrictiuā ex suis qualitatibus. Contra uomitū & fluxum sanguinis bulliant in aceto gallę uel rosæ uel similia. In tali aceto ponatur lana uel spongia, si sit uomitus, supra stomachū: si fluxus uentris supra renes & umbilicum. Sirupus acetosus qui fit de aceto, ualet ad simplicem tertianam & quotidianam de phlegmate salso, & ad omnes acutas febres si mane detur cum aqua calida, diuidit enim naturam cholericam, fiet autem sic: Saccharum debet resolui in aqua & aceto, & coquatur donec adhæreat taciæ. Item ualet contra omnem materiam calidam hic sirupus. Sic similiter fit de aceto quādoq; simplex, quandoq; compositum, simplex fit ex duabus partibus aceti & tertia mellis, compositum fit hoc modo, recipe radices appij, fœniculi & petroselini, & tere aliquantulum & per diem & noctem iaceant in aceto, & coque secundo simul, & postea cola & cum aceto pone mel ad tertiā partem, & coque ut supra. Scilliticum acetum sic fit, recipe scillam, & dimitte per diem & noctem in aceto stare, & coque & cola, & oportet interiora & exteriora abijci, & mediana admisceri, deinde admisce mel, & coque ut supra, si uero non habes scillam loco eius pone radices raphani, & similiter fac de eis. Datur oxymel simplex uel compositū contra frigidam naturam, sicut sirupus acetosus contra calidam, quia diuidit & digerit eam. Salsa ex aceto, saluia, petrosilino & menta & pipere, appetitum confortat. Item si carnes comedantur solummodo cum aceto appetitus confortatur. Idem uero acetum si inuenit stomachum plenum, laxat uentrem, si uero inueniat uacuum, tunc constipat. Idem ualet contra debilitatem ex ęgritudine, si in eo ponatur panis assus, & ex eo pane mollificato tingantur os & nares patientis, & uenę pulsatiles in brachio, & super ipsis uenis ligetur panis prædictus. Plus ad hoc ualet, panis intinctus in succo mentæ. Valet etiā acetū contra lethargū & phrenesim, sed fiat fricatio circa uolas manuū, & plantas pedū cum aceto & sale. Auicenna autem dicit, quod acetum etiā confert adustioni ignis, quando miscet̄ cum uino olei aut cū oleo rosato. Et cōquassatur & infunditur in eo lana non abluta, & ponitur super caput confert sodæ calidę, & oris collutio ex eo ad idem ualet. Et proprie cum albumine oui confert medicinæ dentium, & uaporatio aceti calidi, confert difficultati auditus & acuit ipsum, & aperit oppilatiōes collaterales fortiter, & resoluit sonitū, & quandoq; bibitur calefactum post medicinas mortales confert ad membra.

De uino & uirtutibus eius, Cap. LXVI.

VInum secundum Isaac, bonum dat corpori sanitatem, & si accipiatur secundum quod oportet quātum ualet naturā sufferre, uirtutem digestiuam confortat, tam in stomacho quam in epate, quia impossibile est

uirtute actionem digestiuā confortari absq; calore, qui est naturalis uirtutis cō-fortatiuus & augmentatiuus fortitudinis, nullus autem inuenitur cibus aut potus adeò naturalis uirtutis confortatiuus & augmentatiuus ut uinum propter familiaritatis consortium, quod cum natura habet, & ideo cito cōuertitur in naturalem & mundissimum sanguinem, unde uinum non solum naturalem confortat calorem, uerumetiam clarificat turbidum sanguinem: aditus corporis maxime uenarū aperit & clarificat, epatis oppilationem aufert, & aperit tenebrosam fumositatem, tristitiam generatam à corde repellit, totiusq; corporis membra cōfortat. Et non solum eius bonitas in corpore ostenditur, sed etiam in anima, facit enim illam obliuisci tristitiam & angustiam, & dat ei lęticiam, & confortat eā ad inuestigandam subtilem rem, eiq; tribuit audaciam, neque ab ea sentiri dolorem neque laborem permittit. Est igitur conueniens omnibus ætatibus, temporibus & regionibus, cum sumptum fuerit secundum uim & consuetudinem bibentis, & secundum quod natura ferrè potest. Actio enim uini non eodem modo operatur in senibus, iuuenibus, & adolescentibus, & pueris. In senibus est secundum medicinam, quia calor uini eorum frigiditati repugnat: iuuenibus uero est secundum cibum, quia natura eius est similis naturę iuuenis: adolescentibus uero & pueris est cibus & medicina, quia licet calor eorum naturalis sit fortis, substantialiter tamen non dicitur esse in perfectione propter abundantiam humiditatis eorum, proinde uinum naturali calori eorum dat augmentum & nutrimentum, & eorum desiccat humiditatem, unde est medicina. Præterea sciendum est quod in hyeme & frigida regione conuenit uinum purum, in æstate uero calidaq; regione uinum non uinosum multumq; commixtum necessario congruit, cum corpora refrigat & humectat per aquam quæ ei est mixta, repugnat etiam aëreo calori, ne calida & sicca faciat corpora, & perducat uelociter cibum cum sui subtilitate ad totius corporis membra. Est igitur contra duas causas contrarias iuuātium, calefacit enim corpora frigida, & siccat humida naturaliter, infrigidat calida & humectat sicca accidētaliter, quia cum sui subtilitate & perforatione aquam ad membra portat, quando necesse habent refrigerari & humectari. Diuersitas uini generaliter est triplex, recens scilicet unius anni, uetus quatuor annorum, & ultra, mediocre duorum annorum uel trium. Recens uero calidum est in primo gradu, unde utili frigiditati & humiditati, idcirco est cæteris nutribilius, malosq; generat humores, inoppinata somnia, uentositates stomachi & intestinorum. Vnde tale uinum quodcunq; recens fuerit, non habet uim ducendi cibum per corpus, neq; urinam prouocandi, oportet igitur frigidas & humidas habentes naturas illud cauere, ideoq; si necessitas fuerit eligatur uinum clarissimum aquosum, diu à torculari expressum. Vetus autem uinum calidum & siccū est in quarto gradu, uinum huiusmodi habet quandam amaritudinē, parum nutrit, caput scito ascendit, & mentem percutit pro sui punctionis acumine, maxime si ex eo multum bibatur & ei parum aque misceatur,

sceatur, propter hoc ergo caueant illud debiles neruos habentes, & qui sensus acutos habent magnum eius nocumentum pręstat, nisi multam in suis corporibus humiditatem habeant, quę ei resistat, unde Gal. multum est, inquit, uinū uetus conueniens his, in quorum uasis multitudo humorum crudorum est accumulata. Vinum mediocre est bonum, utpote temperatum, & hoc est calidū & siccum in secundo gradu, proinde huiusmodi uinum eligatur, & antiquissimum spernatur, similiter nouum uitetur, quod ab ebulitione non quieuerit, nec terrestre ad locum suum naturalem descenderit, nec quod est aëreum ad locum suum, id est quod ad superiora ascendit, nec liquor eius mundificatus & lucidissimus apparet. Pręterea sciendum est, quod color, sapor, odor & liquor, debilitas & fortitudo diuersificant uinum in eius qualitate & actione. Et color quidā generaliter quadruplex est, albus & niger, qui sunt simplices, rubeus & amœnus, qui sunt ex his compositi. Sunt & alij colores inter hos scilicet glaucus & roseus, qui sunt inter rubeum & album, & pallidus & subpallidus, qui sunt inter aureum & citrinum. Qui omnes hoc modo generantur: Vinum quoq; de albis uuis factum primo est album pro aquositate & cruditate & defectione sui coloris naturalis, sed cum aliquantulum inueterauerit, ut unum annum transierit, color eius confortatur, & ipsius humiditas minuitur, fitq; coloris subalbidi, quod si plus inueterauerit, ut duos transeat annos multoplus calor eius cōfortatur, eiusq; humiditas minuitur, fitq; color eius pallidus, quod si plus fiat uetus, ut quatuor annos excedat, suamq; digestionem compleat, & naturalis caliditas in statum uenerit colorem habebit rubedini uicinum. Cumq; uinum transierit unum annum confortatur color & digestio eius, & fit rosei coloris, & si duos annos transeat, & suam digestionem compleat & uirtutem, rufum habebit colorem. Quod si uinum fuerit ex uuis nigris in initio est nigerrimum & obscurum, propter terrestrem partem sibi dominantem, & defectionem sui caloris & digestionis. Quod si uinum transierit annum, eiusq; calor & digestio confortatur, & descendit terrenum ad locum suum, & maxime clarificatur, fit inter rubeum & nigrum mediocre. Si autem transierit annos duos, & eius calor compleuerit completionem & digestionem, & descendat terrestre ad inferiora, & clarificatum sit, fit rubei coloris. Palàm ergo intelligimus uinum albū & nigrū minus cæteris apta, sed album magis quàm nigrum humiditatis & aquositatis habet, nigrū uero terrestreitatis & grossitiei. Diuersitas uini est propter saporem, quia aliud est dulce, aliud ponticum siue acerbum, aliud insipidum, aliud forte. Dulce calidum est in secundo gradu, siccum in primo, aliquantulum humiditatis habet, unde est grossum & illaudabile in sua actione, nisi quia uentrem soluit, quia in omni re dulci est uis laxatiua & colatiua, quod uinum si aliquid in uenerit, quod suæ actioni sit contrarium, & cohibetur adhęrendum sibi, & calesit & bulit, ascenditq; ad superiorem partem stomachi, & in cholericos humores conuertitur, sitim generat & uentositatem inflatiuam, oppilationem sple-

nis & epatis,& lapidem in renibus creat,ac maximè si membra in talibus passionibus præparata inuenerit,aut digestiuam uirtutem debilem. Propter hoc caueant illud ij quibus grossa & humida natura dominat̃,sua enim grossitie facile subtiles uenas oppilat epatis,sed pulmoni non nocet, quia non transit ad eum, nisi quod de ipso est subtilius,quia uenas pulmonis quę ualde latæ sunt oppilare nõ potest. Sed cum uinum dulce ruborem & claritatem habens bibitũ fuerit quantum oportet & secundũ quod naturæ sufficit,conueniens est ab ægritudine exeuntibus,& quibus necessaria est multitudo nutrimenti. Ponticũ uero uinũ quod acerbum dicitur,durius,clarius & grauius est tardiusq́ꝫ digeritur,uenas quoqꝫ difficilius permeat quàm dulce,quia dulce calidius est, & acceptabiliorem habet saporem,unde difficile est ad perforandas uenas,neque digestionem neqꝫ sudorem prouocat,non ergo bonum sanguinem generat,uentrem & intestina cõfortat. Vinum autem insipidum melius est pontico,quia temperatũ est ad comparationem pontici,unde congruit calidas complexiones habentibus,maxime stomacho,parum tamen nutrit,citoq́ꝫ urinam eijcit. Vinum fortissimum est cunctis calidius,& fortioris actionis,citoq́ꝫ caput ascendit,& bullire & feruere facit corporis humiditatẽ. Vnde fumus ascendens à stomacho nocet cerebro,mentemq́ꝫ percutit,necesse est ergo ut illud caueant calidas complexiones habẽtes, nisi multum fuerit commixtum,& quantũ oportet & decet accipiatur, & secundum quod conuenit ætatibus, regionibus & consuetudinibus laudabilius, quia grossos humores dissoluit,& uias uenarum à putredine mundificat,atqꝫ sanguinem clarificat,senibus autem & qui eorum ætatibus uiciãtur propter superfluitatum coadunationem in eorum corporibus est huiusmodi uinum oportunum, maxime si puritati fuerit uicinum,quia eorum calorem confortat crudorumq́ꝫ humorum abundantiam dissoluit, conuenit enim his quibus grossi humores & crudi collecti fuerint. Diuersitas uini propter liquorẽ est,quia aut subtile aquosum,aut terestre grossum,aut mediocre: uinum autem subtile aquosum semper inuenitur cum albedine & claritate,unde facile in stomacho digeritur & uenas perforat,urinam prouocat,ideoq́ꝫ est utile febricitantibus quia non fortiter calefacit, neqꝫ mentem percutit,nullum etiam cerebro uel neruo nocumentũ infert,& si mixtum non fuerit erit melius,maxime ad extenuandam sitim. Vinum terrestre & grossum oppositum est subtili aquoso, unde stomachũ grauat, quia durum est ad digestionem faciendam,& difficile ad perforãdum uenas, urinam non prouocat & tarde ad caput ascẽdit propter sui grauedinem & duritiem, & idcirco facit ebrietatem facile. Item uinum quoddam est odoriferum, quod cito sensum odorabilem in pellicula cerebri stantem perforat,propter sui leuitatem. Quoddam est nullius odoris,& propter grossitiem & grauitatem sui,& quoddam est horribilem habens odorem. Vinum odoriferum suum significat liquorem temperatum esse & subtilem ab omni sorde mundificatum,penitusq́ꝫ digestum,unde clarum sanguinem generat,laudabilem & mundũ,cordisq́ꝫ con

fortatiuum

fortatiuum est,animamq; lætificat, tristitiam & angustiam expellit,quoniā mun dificat sanguinem à putredine in corde existentem,propterea huiusmodi uinū omnibus ætatibus & complexionibus conueniens est,& sic accipiatur secundū quod oportet & secundum quod natura sustinet. Præterea mutat uitium animę in uirtutem,quia auertit eam ab impietate in pietatem,ab auaritia in largitatem, à superbia in humilitatem,à pigritia ad alacritatem,de timore ad audaciam,ab ignauia ad facundiam,astutiā & ingenium: sed hoc fit cum tēperate pro ut oportet bibitur,sed si usq; ad ebrietatem potetur,generabitur supradictis cōtrarium, quia ebrietas rationalis animę lumē extinguit, unde permanet caput ut nauis in mari sine gubernatione,& militia sine rectore. Vinum uero nullius odoris innuit suę fumositatis grossitiem & grauitatem & indigestibilitatem, idcirco nullius est nutrimenti,& turbidum & grossum sanguinem generat, & fumum turbidum & obscurum, quare fit causa tristitię, sed non cito caput ascendit. Vinum autem grauem & horribilem odorem habens,pessimū est, nam sui odoris horribilitate & grauitate cerebro nocet,& mentem percutit, & neruis cerebriq; pelliculis læsionem infert,& pessimum sanguinem,& maxime si est ponticum.

PET. DE CRESCENTIIS DE ARBORVM NATVRA ET DE VTILItate fructuum ipsarum, LIB. V.

SVperius in libro secundo multa de arboribus generaliter dixi, cum de natura plantarum & cuiuslibet generis agrorum cultu communi sermone locutus fui. Nunc autem in hoc libro quinto specialiter de singulis arboribus est tractandum,uerum quia quædam sunt ipsis communia,quędam propria,primo generaliter loquar de omni cultu sermone communi,postea uero dicetur de cultu singularum arborum,quę in nostris inueniuntur regionibus, secundum ordinem alphabeti,ut facilius uniuscuiusq; tractatus inueniatur,& primo de fructiferis latius, ultimo uero de infructiferis & earū utilitatibus breuiter pertrāsire intēdo. Dicam itaque de fructiferis quot sunt, & de diuersitatibus earum,& qualē terram desiderant,qualiter plantantur,& quando,qualiterq; inserantur, & qualiter colantur,& qualiter seruentur seu formentur,& qualiter à nocumentis liberentur. Item de fructibus earum qualiter colligantur, & quando & qualiter seruari possint, & quod ex eis fieri potest,& de uirtutibus quas habent in corporibus humanis.

De arboribus in communi, Cap. I.

Descriptiones arborum & diuersitates earum narrare in communi non expedit, quia satis unicuiq; notæ sunt in regione propria, & per singulares earum tractatus inuenitur, aërem uero quędā calidum ualde desiderant, ut piper & palma, quædam frigidum ut castaneæ, plurimæ uero temperatum ut fere omnes, quædam in omni aëre uiuunt, ut malus, pirus, & quædam aliæ, & quædam desiderant terram ualde pinguem, ut morus & ficus & similes, quędam macram & sabulosam, ut palma & pinus. In hoc tamen omnes arbores conueniunt, quod desiderāt terram in superficie siccam, in uisceribus humectam, ad quam dirigantur radices earum, magna quippe corpora arborum multum desiderant cibum, præcipue corpora domesticarum, quarum fructus ex magnis & pluribus singulis desiderant annis. Qualiter autem plantentur, & quando & qualiter inserantur sufficienter dictum est in libro secundo. Colendæ sunt hoc modo: circa autumnum oportet fodere terram circa eas usque ad denudationem radicum, & aliquid imponi lætaminis, ut hoc ipsum ablaqueatis arboribus per pluuiæ fluxum radicibus apportetur. Quod si nimium sabulosa est terra, conuenienter recipiat terram uel cretam pinguedinem. Et si nimis cretosa est, eidem sabulum loco fimi ponatur. Hęc autem non solum stipiti apponenda, sed tribus quatuor uel quinq; pedibus circunquaq; secundum magnitudinem arborum & radicum, & cum terra quę ibi primo fuerat cōgrue misceatur, quod si hoc usq; ad extensionem radicū fieret sine dubio plurimū arbori iuuamen afferret, ex his enim emendato nutrimēto nitidior efficiet arbor, & redit ad ipsam aliquid iuuentutis ex tali cibo, propter quod in loco inter duas aquas sito proueniunt arbores, aut in loco qui est supra riuos, & talium arborum planior & subtilior est cortex, & rami magis confortati & exaltati quā aliarum. In loco etiam decliui ad quem fluit humor de montibus & pinguedo, propter similē humoris abundantiā, nam in uallis uisceribus optime colit ager consitus, & nobilitat arbores locus talis. Si autem aliud habere non posset pro cānale inducatur riuus, qui quaudoq; clausus ad radices arborum inundet, & reddat terræ uiscera humecta. Sin autem & hæc fieri apte non possint, neq; terra sit bona, proueniunt arbores cito spissos & hispidos habentes cortices, quia sua spissitudine incrementum & fructum arborum impediunt. Formandæ sunt arbores ut antequam plantentur siquidem parua fuerit planta ab ea omnes circunstantes rescindantur ramusculi, & sola summitate relicta ponatur in scrobem. Si uero magna sit planta ab ea omnibus prorsus amputatis ramis & solo stipite eidē relicto, plantetur. Si uero fuerit insita, quę duos habet stipites debilior auferatur, ut lętior relictus solus in arborem erigatur, nisi sit forsan ficus uel malus punicus uel similis, quæ potest unum uel duos uel plures habere cōmode stipites, pro domini uoluntate. Cum planta uero comprehenderit usque ad triennium non

um non putetur, nisi forsan loco incongruo nascerentur in ea ramusculi adeo læti quod summitati eius optatum augmentũ nutrimenta subducant, quo casu tales, relictis cęteris, tanquam totius arboris inimici tollantur: post pręenarratam ætatem putentur quæcunque in parte stipitis natæ erunt, uel minus secundum naturam arboris, & pinguedinem uel macredinem, ut in pingui solo altius, in exili depressius erigatur, ibi ramorum diuisio in partes congruas procuretur. Si stipes sursum directus non perrexerit, pertica cum uinculis corrigatur, & si diuisus supra truncum in partes non fecerit ramum, cuius summitas sursum directa cœlum aspiciat, idoneorum sensim leuetur in altum, & directę perticæ alligetur. Quod si commode fieri poterit, nihil utilius erit quàm plantã prę scindere ubi conueniens ramus nasci speratur, ut cum natus erit & conualuerit leuibus uinculis alligetur, ut quod sponte noluit faciat iusticia uiolenta coactus, deinde per tempora ubi rami nimium spissi aut scabri aut non conuenientibus nascantur locis, duris & acutis ferramentis ab arbore rescindantur, & si aliquã cœli plagam deserentes ad quasdam se conspirantes contulerint, à prauo proposito reuocati desertum locum inhabitare cogantur. Si uero superbiẽs humor per latera non diffundẽs ramos in altum extulerit, in eo rescindatur loco ubi fragra sint conuenientius processura. Sic ergo ab adolescentia eius usque ad debitum complementum procuretur sollicite ut stipes in ramos, & rami in uirgas & uirgæ in fragra fructifera diuidantur. Deinde cum minorata uirtute aut succedente senescentis arboris impotentia pondere fructuum rami rumpũtur, aut humore deficiente arescunt, & alternis tantum proferantur annis, amputet̃ ab ea omne ramorũ superfluũ & importabile pondus, ut non totus humor necessario sed pars potius in substantiã conuertat̃ ramorum, & alia nutrimento fructuũ ne pereant tribuatur. Considerare tamen oportet quantitatem nutrimenti sufficiens quod potest pręstare locus generationis arborũ, in ea enim proportione oportet defalcari de uirgis & ramis ut non relinquãtur nisi tot quot nutrimentũ sufficiens possit ex loco. Si autem ita non fiat, erunt arbores intermissis annis ferẽtes fructus, & non satis facient cultori ad uotum. Dictæ aũt putationes & formationes fieri possunt à principio Nouembris usq; ad finẽ Martij, ut naturalis & magis proprie loquar, a tempore casus foliorũ, (excepto tẽpore frigoris maioris) usque quo incipiũt pullulare. Accidit quãdoq; nouellis plantis ut quasi arescãt, propter uehementẽ intemperantiã esť solis, quibus subuenire oportet fossione atq; irrigatione frequenti, obiectis etiam defendantur umbraculis, & straminibus ligatis ad plantam, uel luxuriosis frõdibus & herbis, uel uiscosa emplastrentur argilla, uel seuo aut oleo, uel unguento frigido cortices liniantur australes. Formicæ præterea plantam insitam teneram conualescẽtem inuadere cõsueuerunt, & in frondibus quibusdã ab eis generatis uermiculis folia contrahere, ramusculorũ etiam impedire augmentũ, cui subuẽiendum est intercisis folijs, quę læsa & contracta perspicis, à uermiculis diligenter manuum, seu digitorum

constrictione purgentur: quo facto, ab eis importunis hostibus plantula liberata in altum tuta conscendit. Et ut plantis paruis uel magnis, aut etiam fructuũ lectoribus ascendentes formicę præfatam aut aliam non inferant læsionem eisdẽ, ne rursum repetere possint, talẽ obstaculum faciamus, succum portulacæ cum aceti media parte permixtum præcepit Palladius debere infundi, uel uini fecibus truncum arboris illiniri, aut rubrica cum pice liquida, sed moderate pro arboris robore, ne idem quod pro remedio exhibitum est fiat uenenum. Vel quod puto melius, uellus lanę aut lini uel fœni aut paleæ quantitas circa stipitẽ in altiori dictarum parte ligetur, in inferiori sparsim, & quasi pectinata pendente. Vel fiat uas figuli rotundum & latum, in cuius medio sit amplum foramen per quod planta figatur, sitq; ut aquã undique possit sine effusione tenere, ut ad plantam formicę accedere non possint, sic enim earum nociuus exercitus à solito impeditus ascensu inuitus ab arbore deuiabit. Alij dicunt, quod si arbor cordula siriaca oleo uncta cingatur, prohibetur formicarum ascensus. Prę omnibus autem cauendum est ab animalium ingressu, quia illa plurimumq; plantas rodunt, ex quo planta plurimum contristatur & quandoq; arescit, aut nimis nodosa efficitur, ita quod substantiam eius crescere impedit, & fructificare nõ permittit. Quod si est in tali loco quod ab ingressu animalium defendi non possit, affixo eodem congruo palo spinis pungentibus muniatur. Contra impulsus & rabiem uentorum, quibus nouellæ insitiones & maxime in locis eminentibus factæ facile dissipantur, unicuique uirgæ insitæ conueniens adminiculum spissis uinculis alligetur, & si facta fuerit insitio scisso trunco, duplici uinculo cum adminiculis relinquatur æstate. Surculum uero inter corticem lignumq; depositum oportet triennio sub adminiculorum custodia remanere. Oportet autem in omni arbore attendere, ne spuria in arbore nata, aut ex radicibus iuxta stipitem erumpentia permittantur, quoniam illorum nutrimentum subtrahitur arbori, & cum conualuerit & multiplicata fuerint arescit arbor, primum quidem in ramis, postea uero in stipite, oportet igitur talia in principijs amputare, amputanda etiam sunt in ramis quæcunque in uirgis aruerint. Accidit etiam plurimum arboribus, quod humor superfluus indigestus expellitur ad corticem, ut ad cutem in hominibus & animalibus, idq; plurimnm uidemus, cuius putrefactio uermes generat, qui arboris salutem nequiter prosequuntur, ideoque cum in aliqua parte stipitis corticem tumefieri uides, illico locum scinde, ut inde uirus noxium elabatur. Quod si iam uermes creauerit, unco ferreo curabis auferre, si uero perpenderis in plurimis locis humores indigestos, & uides corticem uitiari, pręstat in quibusdam scindi locis ab alto stipitis usque ad ircium, ut putrescentia in ipsa durescant. Si languida est arbor, ut fructus uermiculosos aut lapidosi generis ferat, uitio forsan humoris, à malitia qualitatis terrę prodeũtis, sublata terra circa partem radicum, alia melioris addatur saporis, & perforato circa terram stipite, cuneus ex quercu foramini imprimatur seu infigatur,

quod etiam agendum puto, cum in arbore adeo nutrimentum abundat, quod calor naturalis eiusdem quasi extinctus diminuta digestione succum inspirare ad debitam fructuum generationem nõ potest, ideoq; luxuriare cogitur in multitudine foliorum. Sed nascuntur super arbores aliæ plantæ capillares, uirides, studium autẽ est radere aliquid de hispiditate corticis, & deponere uiridia desuper nata, & sæpius stercorare radices maiores, & inscindere eas bene apte & imponere lapidem in scissuram, ut melius attrahendo possint restaurare tempore humido sitim quàm ex ariditate agri patiuntur. Si autem terra nimis conculcata est, aut magnas habeat herbas, & profundas radices habentes plurimũ generat impedimentum, consolidata enim terra non permittit ad radices descendere humorem, & sua compressione implet & obturat poros radicum & extrahere nutrimentum non potest, impedit etiam euaporationem, quæ ab inferioribus fit ad radices pertingere, eo quod uaporis debilis calor tantam uirtutem spissitudinis loci penetrare non ualet. Huic autem impedimento fossione succurritur, non aratione, quoniam aratri concinnus sulcus multam infert radicibus læsionem. Herbę autem magnæ quæ radicibus usque ad ima pertingunt, præripiunt nutrimenta arboribus, eo quod habent radices molliores & rariores quàm arbores, & ideo citius attrahunt nutrimentum. Oportet igitur eradicare illas, & radicitus euelli, sed forte quia loco denudato penitus ab herbis indelectabilis nimis efficitur, dimitti possunt gramina subtilia, sicut fila illa quæ non nisi de suprema superficie nutrimentum trahunt. Horum igitur graminum nocumentum, aut omnino nullum est, aut non tantum de quo sit curandũ. Plurimum autem nocet erucarum genus, folia & quicquid uiriditatis in eis est corrodens, & flores dissipans, ut omnino fructus pereat. Igitur in Decembri Ianuario & Februario ipsorum oua quę super ramusculis sunt quibusdã telis inuoluta, priusquã nascant optime colligantur, & igne crementur, quia conculcatione aut concussione uix omnia deleri possunt, sed ignis cuncta cõsumit. Accidit etiam plerunq; piris in decrepita ętate, ut duritie corticis radicum attrahere nutrimentum non possunt sufficiens ad nutrimentum ramorum arborum & fructuum, quare sequitur ut alternis aut rarioribus annis ferant fructum, scindantur ergo per medium grossiores radices arboris, & in scissura ne claudi possint fluuiales immittant lapilli, ut humor sufficienter digestus, qui per compactum corticem subintrare non poterat, per scissuram aperti ingrediatur meatus. Ramorũ etiã superfluus adeo minuat numerus, q͛d succus attractus sufficere possit nutrimẽto fructuũ & ramorũ. Arboribus ergo prędictis modis excultis, si ager est nimis humidus, proferent arbores fructus uermiculosos, eo quod humidum cõceptũ indigestũ putrescit interius, à qua putredine cum subtile humidũ uaporare incipit, animal de genere uermiũ procreat, quod postea arboris fructum corrodit, & inutilem reddit, cuius signum est, quod semper in loco seminis ubi subtilior est humor uermis generatur, oportet igitur (si possibile est) ut pro-

portiona-

proportionabiliter exiccetur locus, ut plantę non ultra modum cibentur, si autem forte faciliter fieri non poterit, perforentur stipites arboris iuxta terrã, ubi ad stipitem uniuntur radices maiores, ut per foramen illud stilletur humor superfluus, & tunc curabuntur fructus. Si autem ecõtrario aridus est locus & exilis, ita quod cultu curari uix potest, arbores efficientur spinosæ, & fructus afferent paruos & acidos, & ideo à talibus locis plantæ excidendæ sunt. Fructus colligentur sine ramorum fractura, & colligentis euitatio casu pręcipiti in arboribus, quorum fructus perticis non excutiuntur, si rami altiores debiles sint congruis funibus cum fortioribus alligentur, inferiores uero longis secundũ quod sufficiat, scalionibus ligentur cum uncino ferreo bene firmante ab utroq; capite, cuius unum caput ad ramum inferiorem debilem colligendum ponatur, aliud uero ad superiorem ramum fortem ubi melius aptabitur & confirmetur. Leguntur autem fructus & præcipue pira diuersis temporibus secundum diuersitatem maturationis eorum, hac consideratione adhibita, ut hi qui tempore maturantur æstiuo, tunc legantur cum odore, sapore & colore sibi attributis maturitatem fatentur, qui si aliquantulum ante legantur uidelicet cum prima indicia maturitatis apparuerint diebus pluribus seruabuntur ad usum, quam hij qui fuerunt ultima maturatione collecti, qui uero in fine maturantur autumni ad usum ueris uel saltem hyemis seruaturi Octobri mense legantur, sereno & sicco tempore existente, cum luna sui fulgoris minuta potitur ætate. Et hæc de arboribus in commune dixisse sufficiat.

De Amygdalo. o Migdalorvym Drzewie.

AMygdalus est arbor satis nota, & eius quidem diuersitates in fructu duę sunt, quoniam quędam faciunt fructus dulces, quædam amaros: dulces usui hominum in cibo competunt, amari quia sunt calidores magis cõpetunt usui medicinæ. Item quædam sunt grossum & durũ ualde habentes corticem, & quædam subtilem amant aërem calidissimũ, licet in temperato prouenient, in terris calidis multũ fructũ ferunt, propter abundantiam sui humoris, ut ait Albertus. In terris autem frigidis inspissatus est succus eius, ita quod fructui non est habilis. Et ideo in terris multum frigidis natus, aut omnino perit, aut parum uel nihil fructificat, & fructus eius non diu durat. Sed in hoc genere nil utilius est quàm seminarium facere, formemus seu fodiemus ergo altam secundum Palladium sesquipede aream, uel secundum Albertum duobus pedibus, mihi autem unius pedis fossio satis sufficiens esse uidetur, deinde in ipsa area seu seminario obruemus amygdala non amplius quatuor digitorum, ita quod cacumina figamus in terrã, spacio inter se binorũ pedũ, uel unius solũmodo separata. Sed ipsa amygdala ad ponendũ grandia legamus, & noua nõ nimis grossam testã habentia, quæ antequã ponamus in mulsa maceremus multũ aquata, ne germẽ extinguat ex multo melle mordacitas. Alij eas nuces prius liquido fimo per

fimo per triduum macerant, demum die ac nocte eas stare patiuntur in mulsa, sed quę suspitionem tantum possit habere dulcedinis. Terra autē seminarij debet habere lętamen admixtum, cui etiam multum proderit si sabulū admisceatur, ut terra sit soluta & mollis. Cum uero in seminario disposita erunt, si siccitas interuenerit, ter in mense conuenienti aqua rigemus, herbis circumstātibus sępe purgantes. Est autem diligentis cultoris unicuiq; nuci eius positæ signū paruum infigere, ut seminarium sine lęsione germinum antequam supra terram emittat uel emineat fodi possit. Proderit etiā multo seminario si antequam in eo ponatur amygdala terra noua quæ subtus fuerat desuper eleuet̃, & optime puluerizata semina recipiat. Cum in seminario adoleuerit duobus annis elapsis prędictis mensibus transferantur ad locum ubi perpetuo stare debent. Statuendæ autem sunt ut ad meridiem spectent uiginti aut quindecim pedibus ab inuicem separatę. Inseritur mense Decembri & Ianuario & locis frigidis Februario. Si surculos colligis & condas antequam germinent, utiles autem sunt qui de summitate sumuntur, sub cortice inseruntur & in trunco, in se, in persico & in pruno. Sed eius insitio non est ita utilis, ut satio, ut ait Albertus. Primo anno quo plantatur ut optime conualescat à mense Februario usque ad Octobrem singulis circumfodiatur mensibus, & herbis iam nascentibus liberentur, uel quater ad minus dicto tempore cum terra non nimis mollis est, ut in puluerē aliquid humoris habentem conuertatur, & imbres accipere possit, quia conculcata nimium terra denegat humorem. Tempore autem florum non fodiantur, quia flos eius facile fossura excutitur, ut idem dicit, si terra eius macra fuerit in autumno effosa lætamen accipiat, si nimium sabulosa, lapides uel lætamen & cretam accipiat. Formari autem debet, ut supra dixi, cum in communi de formatione arborum locutus sui. Sit autem uno solo stipite contenta, qui primos ramos à sex pedibus usque ad octo uel decem erigatur à terra usq; ad primos ramos. Eidem multa nocumenta emergunt, quę alijs arboribus pluribus eueniunt & earum cura superius est sufficienter inserta. Præterea accidit eis si rodantur quod fiunt fructus earum amari, ideo plurimum sunt à pecore seruandæ. Item cum timetur ne pluuia seu pruina lædantnr, nudentur radices earū antequam floreant, ut Martialis asseruit. Albertus uero addit, quod lapidibus albis paruis cum arena grossa operiant̃. Et si de pruina non timet̃ submoueatur arena & reponatur humus. Teneras nuces creare dicit Palladius Martialē asseruisse, si ante florem radicibus ablaqueatis aqua calida per dies aliquot infeceratur. Ex amaris dulces fiunt, si circumfosso stipite tribus digitis fiat à radice cauerna, per quā noxius humor exudet, uel medius terebret̃ trūcus, & melle ligni cuneus oblinitus imprimat̃, uel si etiā circa radices ouis stercus aut parui suis infundas, ut Palladius ait. Infixos clauos plurimū iuuat̃ fructus, & maxime si aurei sunt, ut ait Albertus. Si nō feraces uero sunt tedę cuneum terebrata radice immergamus seu iungamus, uel si silicē inseramus, ut cortice tegēte claudat̃. Hęc

arbor hoc

arbor hoc habet proprium quod in senectute plus fructificat, eo quod humor eius tunc à calore non exiccetur, sicut in iuuentute. Fructus eius colligũtur perticis excussi cum maturi sint, licet acerbi & adhuc teneri appetentur à mulieribus & maxime pregnantibus cum multa auiditate. Matura autem sunt amygdala cum cortex extra testam existens apertus separatur ab ea, decoriata autem si aqua salsa lauentur candida fiunt & duratura, sed & sine aliqua industria uel cura seruantur in longum, si fuerint exiccata. Si difficulter corium amittant, paleis obruta, continuo relaxabunt. Ex uirgis amygdalis fiunt optimæ uirgę clauorum quibus utuntur milites. Item ex stipite earum iuxta radices fiunt fortissimi mallei ad scindẽda ligna. Amygdala dulcia calida sunt, in medio primi gradus. uiridia teneriora & laudabiliora sunt quàm sicca, propter earum humiditatem, idcirco si sicca in aqua calida una nocte excorticata iacent, fiunt in actione uiridibus uicina. Et si uiridia priusquam habeant aperturam edantur gingiuas confortant, & stomachi dolorem uel calorem refrigerant. Dioscorides confirmat, & addit quod caput grauant, caliginem nutriunt, uenerem accendunt, somnũ faciunt, & ebrietati resistunt. Amygdala amara calida est & sicca in secũdo gradu, ualet contra astma & tussim ex frigiditate cum saccharo ad reprimendũ earum amaritudinem. Oleum ipsarum ualet contra surditatem & saniem in auribus immissum. Item ualet contra lumbricos cum farina lupinorum super umbili cum posita. Idem ualet ad menstrua prouocanda cum triphora magna suppositorium factum. Auicenna dicit, quod amygdala amara sua proprietate interficiunt uulpem, si cum aliquo cibo comedantur ab eo. Item conferunt posita super panum, contra lentigines, cicatrices & percussiones, & applanant cõtritionem faciei, & cum radix coquitur & linitur super panum est medicina fortis. Et cortex & folia sunt mundificatiua & extenuatiua & sanatiua, ut dicit Diosc. & comedere amygdala dulcia, impinguat. Galenus uero dicit, quod aperiunt oppilationes epatis mirabili apertione amara amigdala.

De Auellana. *O Laskowym Orzechu.*

AVellanæ notæ sunt, ex his quædam sunt syluestres, quę nascũtur in nemoribus, quædam domesticę. Syluestres sunt paruę saporosæ, grossam testam habentes: domesticæ quędã sunt rotundæ grossæ, & quędã longę, ex quibus longę saporosiores sunt, & citius maturantur. Omnes tamen maturitatem fatentur cum suis folliculis spoliantur, & cum fuerint ad solem siccatæ possunt diu seruari. In omni ferè aëre proueniunt, loco gaudent macro, frigido, humido, sabuloso, licet in omni genere terrę ferè nascantur & conualescant. Ponendæ sunt autem nucibus suis, nec amplius duobus digitis terra super eas ducenda est, melius autem plantis & sabulo proueniũt. Mense Februario plantandæ sunt, licet mense Martio & Octobri & Nouembri plantari possunt & conualescant. Ex ligno huiusmodi arboris fiunt optimi circuli uasorum uini, &

arcus

arcus ad sagittandum satis boni. Auellanæ sunt calidæ & parum siccæ, & nucibus frigidiores & potentiores, earũ enim corpora sunt solidiora & spissiora, uentositate carentia, ideoq; plus ad descendendum ex uentre nucibus sunt nutritiuæ, tamen tardiores ad digerendum & ad descendendum ex uentre, inflationem in corpore generant, maxime si cum interiori corticula comedantur, ablata ea fiunt utiliores, digestibiliores, et utiles antiquam habentibus tussim, præcipue si pistatæ cum melle esuidentˀ. Itẽ eius cortex est stipticus & stringit uentrẽ.

De Berberis.

Berberi est fructus cuiusdam arboris paruæ ualdæ spinosę, similis arbori mali granati, & sunt rotundi, rubei quasi nigri, ut fructus spinæ albę, aliquantulum oblongi quasi subnigri, plantantur ut malapunica. Frigidi sunt & sicci in secundo gradu, ualent contra febrilem dispositionem: Sirupus ex eis & saccharo factus, contra calefactionem epatis. Puluis eorũ cum succo solatri conficiatur, & supponatur epati. Auicenna dicit, quod sint frigidi & sicci in tertio gradu. Dicit etiam & sunt uincentes choleram & extingunt sitim ualde huiusmodi fructus. Arbustula optima est pro clausuris & sepibus si haberetur plantarum copia, quæ quidem per sationem fructus uel seminis eius facile haberi potest.

De Ceraso. o Wisni.

Cerasus est arbor nota, & desiderat aërem frigidum & temperatum, calidum uero sustinere non potest, in tepidis tamen regionibus parua proueniunt, cerasi montana uel in collibus uel prope montes cõstituta regione lætantur, solum autem desiderant positionis humectę. Quædam sunt dulcia, quædã pontica, & hæc magnam faciunt arborẽ, & sua sponte directe sursum ascendunt, & hęc proprie dicuntur cerasa. Alia uero sunt ualde acria, & hæc minorem faciunt arborem, & sursum non diriguntur, sed solummodo per latera diffunduntˀ, & hęc uocantˀ uulgo marenę siue marceschę, quę multas plantas in circuitu faciũt super radices, ad plantandum habiles, plantantˀ semine eius posito tẽpore Octobris uel Nouembris, uirgultis eitam ipsius paruulis positis, affirmatˀ à Palladio facile in arborem prosilire, quæ autem seminibus plantatæ fuerint prędictis mensibus transplantantˀ. Inseritur mense Nouembri, uel si necesse fuerit extremo Ianuario. Ego autem inueni eius insitionem factam tempore Februario & Martio optime prouenire, licet sit melius, & omnium arborum germina habentium insitio, quando humor uel his nondum est uel fluere desinit. Varro scribit, quod inseritur temporibus brumalibus, hoc est à die duodecima Decembris usque ad calendas Februarij

bruarij. Inseritur autem optime sub cortice & trunco fisso & in summitatibus eius, sed qui in trunco inseruntur omnem lanuginem auferre debebunt. Inseritur in se, in pruno uel in platano, &, ut quidā dicunt, in populo, amant scrobes altas, & spacia largiora uidelicet triginta uel quadraginta pedum, & assiduas fossiones, putari in eis putrida & sicca debebunt, & quę pressius arctata protulit, ut arescant. Fimum non amat, atq; inde degenerat, formant̄ ut stipites dulcium ab octo pedibus usq; ad duodecim erigatur à terra, plus etiam uel minus, secūdum quod in læto solo fuerit uel exili. Stipes uero marenarum acriū, sex pedibus uel circa eleuentur à terra. Si cerasus humore excepto putrescat in trunco foramē accipiat. Si formicas patitur uel alio modo lædatur ei subueniendū est ut supra dixi cum locutus fui de arboribus in communi. Cerasa nō aliter quàm in sole siccata seruantur. Vt sine ossibus nascantur sic fieri debere asserit Martialis, arborem teneram ad duos pedes rescindes, & eam usq; ad radicem findes, medullā partis utriusq; abradere ferro curabis, & statim utrasq; partes uinculo stringes & oblines, fimo summam partem uel creta, & laterum diuisuras, post annum solidatur cortex uel cicatrix. Hanc plantam surculis qui adhuc fructum non attulerint inseris, & ex his absq; ossibus poma nascentur. Cerasa dulcia cito de stomacho descendunt, & earum iuuamento stomacho est paruum, & pontica faciunt contrarium harum, acetosa uero desiccant plus quàm pontica, & cum hoc incidunt & conferunt stomacho phlegmatico pleno superfluitate. Dioscorides autem dicit, quod humida molliunt uentrem, & sicca retinēt eum, gummi eius cū uino & aqua mixtum curat tussim antiquam, & meliorem reddit colorē faciei, & acuit uisum, prouocat appetitum, & cum uino solo confert lapidi.

De Castanea.

o Kastanie.

CAstanea est arbor nota. Ex his quædam sunt domesticę, quędam syluestres, & domesticę sunt mediocres fructus facientes qui castaneæ dicuntur, & quædam faciunt fructus ualde grossos, quos Mediolanenses marronas uocant. Diligunt cœli statum frigidum, & tepidum non recusant, si humor assenserit delectantur cliuis & opacis regionibus, ac maxime ad septentrionalem uersis, amant solum molle & solutum non tamen arenosum, & in sabulone proueniūt sed humecto, terra nigra illis est apta & diligēter comminuta in agro spisso & rubrica uix proueniunt. In argilla & glarea non possunt nasci. Seruntur plantæ & quæ spōte nascunt̄ ex semine, sed quæ plantę seruntur ita ægrę sunt, ut biennio de earum uita sæpius dubitetur. Serendę sunt igit̄ castaneæ mense Nouembri & Decembri, Item Ianuario & Februario, Eligendę

sunt

sunt castaneæ ad serendum recentes, grandes maturæ, sed ita faciendum est, ut durent usque ad Februariũ, castaneę in umbra siccentur expansæ, tunc in angustum & siccum translatæ cumulatæq́ꝫ diligenter fluuiali operiant̃ arena post dies 50. eas arena remota in aquam frigidam mittas, quæ sanę sunt mergunt̃, quę superenatant non ualent. Item quas probasti similiter obrues, post 50. dies iterũ probabis, & hoc cum tertio feceris ad ueris initium serere debebis, quæ mansérint illibatæ, aliqui in uasculis seruant, arena pariter immissa. Pastinari ergo locus debebit, qui huic deputat̃ arbusto, altitudinis pedis unius & semis, uel duorum, sulcis in ordine detestinatis. Aut terra aratris resolui debet glebis redactis in puluerem, castanearum semen accipiat non amplius pedes dodrante demersum. Vnicuiqꝫ semen propter notã surculis debet affligi, & ipsa scientia simul trina uel quina ponantur, & inter se quatuor uel trium pedum spacio separata. Quas cum transferre placuerit binas plantas transferre debebit, ita tamẽ quod in nemoribus spissiores, in agris uero seminalibus rariores putẽtur, scilicet quadraginta pedes distantes, ut possint per latera conuenienter diffundi. Locus tamen deductorium liquorem accipiat, ita ne insedens humor limo germen extinguat. Inseritur mense Aprili, Martio & Maio in se & in salice, tardius prouenit & maturatur, in cortice inseritur & inoculatur, & melius inseritur ad buccellum hoc modo, præscindatur arbor nobilis generis, & ad modũ populi colligantur surculi antequam germinent, & in frigido & umbroso loco seruentur obruti, ut postmodum mense Aprili & Maio habeantur, & tunc ex eis cõmode fiet insitio ad buccellũ uel more emplastri. Et si multas insitiones fieri oportet ex surculis inserendis multi fient buccelli cum germine lõgi, secũdum latitudinem unius digiti grossi & plurimi, deinde insitio surculi inserendo in loco congruo, & cortice in tres uel quatuor partes scisso eligatur surculus ęqualis stipiti, qui tantum deprimatur inferius quod æquetur, & cortex eleuatur, minus buccello formetur, & quod excorticatum est super buccellũ totaliter incidatur. Nouum castaneũ circũfodi debet assidue mense Martio & Septembri, incrementum maius accipit, si putationibus adiuuetur, in nemoribus latis depressius, in agris uero qui seminantur altius in eis rami formẽtur. Castaneæ colligunt̃ cum propter maturitatem suam de ericijs suis deciderint in terram, uel cum in eis apparere incipiunt excutiuntur perticis, & collectis ericijs in aceruum intra sepem timore porcorum coaceruantur, & cum sic in gazara aliquibus diebus manserint aperiuntur, & hæ meliores quam prędictę sunt ad seruãdum uirides, quia per totum Martium possunt uirides seruari. Sed aliæ quę maturę ab arbore cadũt usque ad quindecim dies solum seruantur. Virides si ad fumum positæ, ut siccentur diu seruari possunt, & saporosiores cæteris esse dicuntur, seruantur uirides in sabulone, ut dixi, uel in cratibus ad fumum duobus sæpe mensibus positæ, ut postmodum siccatæ mundentur & diu seruãtur. Lignũ castaneæ optimum est in domibus, & mirabilis durabilitatis sub terra, & ad pluuias extra tecta, & ideo

ex eis fiunt optimi pali pro uineis & pergularijs, & ex eis fiunt optimę uegetes tinæ & uasa in quibus castaneæ siccæ seruantur. Castaneæ secundum Isaac calidæ sunt in primo gradu, & sicci in secundo. Significatio caloris earum est dulcedo earum, quoniam saporositas & ponticitas innuit siccitatem. Et ad digerendum satis sunt faciles & nutribiles, non multum stipticę & diureticę sunt, si assantur earum corpus rarificatur, & si aqua elixentur, quia earum complexio temperatur ex aqua mollitie, & humiditate, sunt boni chimi in corpore generatiui, & siccitatis in corpore & in pectore temperamentum, & urinæ difficultatem dissoluunt. Cholerici eas cum saccharo comedant, phlegmatici uero cum melle. Item hę secundum medicinam uirtutem habent laudabilem, quia abominationis & uomitus constipatiuæ sunt, ieiuniq; intestini confortatiuæ. Cataplasma quoq; ex eis cum hordei farina & aceto siue uino factum super mamillarum tumorem positum, eis potenter auxiliabitur. Castanearum uero corticibus ustis uel puluerizatis cum sapa temperatis capitiq; adolescentis in modum cataplasmatis positis eorum capillos confortat & augmentat, & contra allopeciam ualet. Auicen. dicit, quod castanea est abstersio & inflatio in uẽtre inferiore & stipticitas, & confortat membra, & est tarde digestionis, sed est boni nutrimenti, si ergo cum saccharo misceatur eius nutrimentum est bonũ. Galenus dicit, quod est nutribilior omnibus granis, adeò quod est proxima granis panis.

De Citonio.

Citonio est arbor nota, & ex his quædã sunt quę faciunt pira citonia, & hæ arbores maiores sunt, & minora habent folia, & quędã sunt arbores minores & latiores habentes frondes, quorum fructus propriè uocantur citonia, amant locum frigidum & humidum, si in tepido statuantur opus est illis irrigatione. Ferunt tamen statum mediocris situs inter naturam frigoris & caloris, & in planis & decliuibus proueniunt, magis tamẽ inclinata & conuexa desiderãt, terrã desiderãt satis pinguẽ, & in soluta magis quã in creta lętant̃, plantant̃ plantis iuxta ipsas arbores cũ radicibus inuentis: Itẽ taleis & cacuminibus. Item locis calidis mense Octobri & Nouembri, frigidis uero mẽse Februario & Martio, in temperatis in utroq; tempore possunt seri. Item longe ponendæ sunt secundum Palladium, ne altera quatiente uento stillicidium tangat alterius. Mense Februario inseruntur in trunco & cortice, in seipsas inserantur autem nouellæ arbores quibus succus in cortice est, si maior est circa radicem melius inseritur, ubi cortex & lignum beneficio soli adhærentis humescat. Item recipiunt in se surculos pene omnis generis, scilicet punici, sorbi, omniumq; malorum meliora pro-

liora producunt. Dum minor est iuuetur stercore, maior uero cinere uel cretæ puluere, semel toto anno misso radicibus. Poma in his cito matura & maioris prouentus assiduus humor cito efficiet. Rigandę sunt quotiens cœlestis negatur infusio, & circumfodiendo locis calidis Octobri & Nouembri, locis frigidis Februario & Martio. Et nisi circumfodiatur assidue, aut sterilis efficitur aut eius poma degenerant. Formantur ut unum solum stipitem habeant, quatuor uel quinque pedibus eleuatis à terra, putandæ sunt & à nocumentis seu uitiosis omnibus liberandæ. Si ægra est arbor amurca ęqualiter mixta aqua radicibus debet infundi, quod annis singulis factum à uitijs custodiet, sed arbores longæ derogabit ætati. Colliguntur citonia mense Octobri cum aduenięte pruina maturitatem aureo colore fatentur, & quæ magis odorifera sunt, debent eligi, sed si per cotilidones suspendantur in frigida regione forte durabũt per annum & amplius, uel seruant᷑ inter binas tegulas posita si luto ex omni parte claudantur, uel si defruto incoquantur aut passo. Alij autem quę meliora sunt fici foleis inuoluta custodiunt, alij siccis locis tantum reponunt, à quibus uentus excludatur, alij in melle dimittunt, quo genere condiendi satis matura eliguntur, alij milio obruunt, uel in paleis separata demergunt, alij uasculis optimo uino plenis dimittunt, alij dolijs musti immergunt, quod odoratum uinũ reddit. Ex citonijs fiunt bonæ & spissæ sepes, spinas tamen non habent, sed ingressus animalium inhibent, & quandoq; fructum reddunt, & incisæ satis igni respondent. Citonia, ut ait Isaac generaliter in duo diuidũtur, uidelicet in crudum & ligneum, & perfecte maturatum, crudum itaque ligneum pessimum est & durissimum ad digerendum & nihil nutrit, idcirco eã uitare omnino oportet, maturatum naturaliter frigidum est in fine primi gradus, & siccum in medio secundi, præterea ponticitas eius maior est quàm in alijs malis, ideo ualet ad sanguinis fluxum & egestionem & uomitum. Confortatiuum est stomachi si moretur in eo, & si comedatur sub uacuo constringit uentrem, si post cibum accipiatur laxat comprimendo & constringendo os stomachi. Sed ex his quædam sunt pontica, quædam acetosa, & quædam dulcia pontica stiptica, & frigidiora sunt, ad digerendum duriora, & ideo non sunt cum carne sua edenda, sed liquor eius tantum naturam stomachi confortat, & urinã prouocat, egestionem uomitumq; cõstringit, & si cum carne edatur, ingeniari, ut sic loquar, oportet ut carnis durities auferatur, uel elixando uel supra aquam calidam apponendo, uel quod melius est scindantur, & abiectis granis in eius concauitate ponatur mel, & excorticentur, & in lino uel stuppa uel quod melius est in pasta inuoluta in cineres calidos mittantur, sic enim erunt stiptica ualde confortatiua. Acetosa subtiliora & penetrabiliora sunt, ideo sitim extingunt, & acumen choleræ rubeæ, & uomitui cholerico & egestioni conferunt, urinam prouocant, & uim appetitus augent, odor earum uomitum prohibet, & succus post uinum bibitum deponit fumum salientem ad caput. Vnde dicit Auicęna, quod citonia conferũt uomitui & ebrietati,

& sedant sitim, & confortant stomachum recipientem superfluitates, & conferunt dissenteriæ, & quando sumuntur post cibum soluunt adeò quod quando plurimum ex eis sumitur extrahunt cibum ante digestionem, dulcia uero sunt magis temperata quiddam caloris habentia, unde uis eis manifesta non est ad sitim extinguendam uel calorem.

De Citro. O Cytrynie.

ARbor citri nota est, desiderat aërē calidum, sed irriguis & maritimis locis gaudet & quibus humor exundat, solum desiderat rarioris naturæ. Si quis hoc genus arboris in regione frigida nutrire desiderat, loco parietibus munito uel in partem meridionalem uerso disponat hanc arborem, hybernis mensibus tectum stramine uelat agresti, & ubi ęstas redierit arbor aëri nuda & secura reddatur, terram rarioris naturę desiderat. Mense Martio seritur multis modis, scilicet semine, ramo, talea & claba. Si granis uelis serere ita facies, terram in duos pedes fodies, & eidem cinerem miscebis, breues areas facias, & utrinq; per cannales aqua decurrat. In his arëis palmarem scrobem manibus aperias, & tria grana deorsum uerso cacumine iunctam constitues, & obruta quotidie rigabis, citius procedent si beneficio aquæ tæpidæ utaris, natis germinibus semper proxima herba truncetur, potest trina planta transferri. Si ramum uelis ponere non amplius semipede seu sexquipede debebis immergere ne putrescat, clabam seri commodius est quæ sit manubrij grossitudine, longitudine cubitali ex utraq; parte longa nodis & aculeis recisis, sed integra summitate gemmarum, per quas spes futuri germinis intumescat. Diligentiores tamen simum bubalum adhibent utrinq; quod summum est, uel marina alga uestiunt, uel argilla subacta partis utriusq; extrema cooperiunt, atque ita in pastinato solo deponunt taleam, & gracilior & breuior esse potest, quę similiter ut glabam mergetur, sed talea palmis duabus supersit, claba omnis obruitur, alijs arboribus non debent aduerti seu annecti. Talea siue claba calidissimis regionibus per autumnum ponitur, frigidissimis Iulio uel Augusto positas, & quotidianis irritationibus animatas, Palladius usque ad poma & magna incrementa produxisse affirmat. Inseritur mense Aprili calidis locis, Maio frigidis, nō sub cortice, sed scisso trunco, circa ipsas radices, & in piro & in moro secundum quasdam. Gaudent assidua fossione, & hinc proueniunt poma maiora, nisi quæ arida sunt rarissime debemus abscindere, hęc arbor pomis non caret cum humoris abundantia maturis se acerba substituant, arborum uero ętatem florentia consequātur orbem quendam continuæ fœcunditatis administrante sibi natura. Feruntur acres medullas mutare dulcibus si per triduum mulsa aqua semina ponenda macerentur uel lacte ouili. Aliqui mense Februarij truncum obliquo foramine ab imo terebrant, ita ut altera parte nō exeat ex hoc humorē permittūt fluere, donec poma formenť, tūc foramen luto replent, sicq; quod est medium dulce fieri affirmāt, poma eius in arbore toto ferè anno seruari possunt, uel in paleis uel melius si in

lius si in uasculis quibusdam claudant. Poma citrina secūdū Isaac ex quatuor rebus sunt composita, prima est cortex, secūdo caro, tertia medulla, quarta semē. Cortex est calidus in primo gradu, siccus in secundo, quod acumen eiusq; odor ostendunt, eius tamen substantia dura est & solida, idcirco non est pro cibo accipienda, sed si exigua pars eius pro medicina sumatur, stomachum confortabit, & digestiuam uim adiuuabit, bonumq; odorem præstabit, atq; erit contra uenenum mortiferū potatū cum uino datus, qui succus inter pannos missus eos à tineis conseruat in columes. Item prægnantibus esui datus escarum irrationabilē appetitū curat. Caro aūt frigida est & humida in primo gradu, unde est stomachi refrigeratiua, & ad digerendum difficilis propter eius duritiē, quapropter necesse est stomacho exinanito cum melle & saccharo accipi ante omnē cibum, & si in medio aut fine cibi edatur fit causa ac materiæ duræ & grossæ febris. Medulla uero subtilis & aquosa, omniq; caret nutrimento, & hæc est duplex, quia quædam est insipida, quędam acetosa, insipida est & humida in secundo gradu, unde calorē refrigerat & sitim mitigat. Acetosa uero frigida est & sicca in secūdo gradu, uirtutē habet incidentē, extenuantem & refrigerantem, idcirco fit caloris epatis mitigatiua, & stomachi confortatiua, uirtutem appetitiuam excitat, & acumen choleræ rubeæ mitigationem prębet, sitientibus perfecte subuenit, suspitionem ac tristitiam de cholerica cardiaca generata remouet, egestionem uomitumq; cholericum sedat, impetigines & lentigines cum ea fricatas destruit, quod testatur quia pannus in causto madefactus, cum ea purificatus ad colorem pristinum redit. Semen calidum est & siccum in secūdo gradu, quod amaritudo ostendit, ideoq; secundum cibum conueniens, secūdum medicinam est salubre, apostematū quoq; dissolutiuum, & contra uenenum propitiatū cum uino. Frondes quoq; ipsius arboris sunt corticibus pomorum propinquæ in iuuamins actione, quia sunt odoriferæ, & quiddam acuminis habent.

De Corno. O Derenia.

CORnus est arbor parua, quę licet nascatur in nemoribus, & fit communiter arbor syluestris, tamē quia domestica per culturam facit fructū ad quædā utilem, ideo de ipsa dicam. Hęc arbor ferè omnem aërem sustinet, & in omni terra maxime in pingui & in humida cōualescit. Plantatur semine suo & plātulis, quæ cum radicibus iuxta ipsas inueniuntur. Fructus eius maturitatem fatetur cum ex rubedine colorem nigrum assumpsit, & facile ab arbore cadit. Ex ligno huius arboris quia durissimū & tenax est, fiunt optimi dētes molendinorū & manubria malleorum, & uirgæ ad triturandum frumenta & carminandū lanam, & generaliter omnia quæ ligni duritiem & tenacitatem requirūt, ideo utile est ex

le eſt ex eis facere ſepes,ubi non eſt neceſſaria clauſura ſpinarũ,nam hæc arbor ſpinas non habet.Et quia non habetur ipſarum plantarum copia fiat ſeminarium,de ſemine eius tarde collecto,& ad ſolem ſiccato,ſeminentur autem menſe Octobri & Nouembri. Corna ualde pontica & ſtiptica ſunt, & quanto minus ſunt nigra,tanto magis pontica.Ad uſum cibi non competunt, ſed propter medicinam ualent ad fluxum uentris & uomitum conſtringendum, qui fit ex acumine choleræ, propter ipſarum frigiditatem & ſtipticitatem. Item ex eis fit optimum acetũ ſi piſtentur,& cum fortiſſimo aceto miſceatur,& in pane formata & ſiccata ſeruentur,& uino cum opus fuerit miſceantur.

De Ficu. O Figowym Drzewie

FIcus eſt arbor nota,& eius quidem diuerſitates ſunt multæ,ideo unuſquiſq; illa genera eligat,quę in loco in quo plantare deſiderat,uel in ſimili uideat melius prouenire: hoc tamen prouideat,ut in locis aridis, macris,non plantet eas.Item in locis non tutis,non plantet ea genera,quæ cum folijs uel ante folia ficus producunt. Hæc arbor aërem calidum & temperatum deſiderat,& in oriente & in mediocriter frigido cum hominis auxilio ſuſtentatur,uidelicet ſi eſt ab oriente & meridie cooperta,& ab alijs duabus partibus aliquibus obſtaculis munita.Item non impinguetur terra eius ne eam nimis teneram hyems inueniat,& tunc ſtipes eius paleis muniatur uſq; ad ramos circumquaq; ligatis,& ſupra terram circa pedes fimus animalium recens ponatur,& maxime colũbinus, qui recedente frigore poſt hyemem auferatur,niſi fuerit terra macra nimis,frigidum ualde aërem recuſat,terrã pinguem uel mediocrem deſiderat,& in macra etiam & in ſicca quędam eius ſpecies defendũtur,in qua ſicciores & dulciores fructus proueniũt,in pingui uero & humida aquoſiores & minus dulces magiſq; inſipidi & groſſiores.Plantantur plantulis aliũde acceptis,locis ſiccis menſe Octobri & Nouembri,temperatis menſe Februario,frigidis uero mẽſe Martio uel in menſe Aprili,ſi taleam uel cacumen ponas ultimo Martij uel in menſe Aprili cum eis ſe uiridis ſuccus infuderit,ſi acumen ponas ramum binũ uel trinum ab auſtrali parte decides,& ſic obrues,ut diuiſa cacumina terra interiacẽte uelut tres ſurculos reddant, taleam ſic ponemus ut ei leuiter ab una parte diuiſæ lapide infiſſo mergemus.Legendæ ſunt plantæ in quibus frequens nodus exuberet, quæ uero nitidæ ſunt & oculos ſuos per longa internodia diſtulerunt ſteriles eſſe creduntur. Si plantam fici nutries ſeminario, & maturam in ſcrobem transferas,poma generoſiora producet, ſcrobes amat altas,& magna interualla propter longitudiuem radicum eius. In locis frigidis ficum

ſeramus

ſeramus, quæ cito ueniant, ut ante imbres genus hoc poſſit occurrere, calidis uero & æſtuoſis, eam quę ſerius maturat. Ficus inſeritur menſe Aprili inter corticem, uel ſi nouellę ſint arbores, ſciſſo ligno, ſtatimq́ꝫ cooperiendum eſt & ligandum ne uentus introëat. Melius comprehendunt ſi circa terram reſciſa inſerantur arbuſta, aliqui & Iunio menſe inſerunt. Varro ſcribit, quod ea quæ uerno tempore inſeruntur, poſſunt etiam circa ſolſtitiũ inſeri, ut ficus, quod denſa materia non eſt, & ideo ſequitur calidiorem, à quo fit, ut in locis frigidis ficeta fieri non poſſunt, aqua recens inimica eſt, tenellum cito facit putreſacere, ita quod caniculæ ſigno cõmodiſſime exiſtimetur ea inſeri. Quę autẽ natura minus ſunt mollia, uas aliquod ſupra ligatur unde ſtillet lente aqua, ne prius areſcat ſurculus quàm coaleſcat. Cuius ſurculi corticem integrum ſeruandum & ita exacuendum, ut non diuidetur medulla, ne extrinſecus imbres noceãt, aut nimius calor, argilla obliniendum & libro ligandum. Cato ſcribit quod etiam per uindemiam ficus inſeri poteſt. Surculus eſt legendus anniculus, inutilis enim credit̃ maioris uel minoris ætatis. Item inoculari ſiue emplaſtrari & ad buccellũ inſeri poteſt menſe Maio & Aprili, Iunio & Iulio. Inſeritur autem in caprifico, in moro, & in platano, & oculis & ſurculis. Gaudetur aſſidua foſſione, cui multum proderit ſi per autumnum ſtercus apponas maxime de armentis. Formatur ficus in locis frigidis ut unum ſolum habeat ſtipitem à terra modicum eleuatum, ſic enim melius à frigore defendetur, in locis uero calidis unũ uel plures dummodo non ultra tres uel quatuor ſtipites habeat pro domini uoluntate, reſcindenda ſunt in ea quęcunq; aut putrida aut male nata reperies, & ea ratione putanda eſt ut inclinata per latera poſſit expandi. Truncus arboris ſcarificandus, quo loco tumet ut humor poſſit fluere, ne uermes creet, qui ſi creati fuerint uncis ferreis trahantur ſeu tollantur à fico. Alij ſolam calcem uiuam latebris uermium apponunt. Si formicæ moleſtę fiunt, rubrica, butiro & pice liquida mixta, circa truncum induci debet. Si fructus ſuos uelut ęgra proijcit, aliqui radici terebratæ cuneum infigunt, uel ſecuri arboris corium ſæpe proſcindunt cũ folia incipit producere. Fici ut multum & pinguem faciant fructum in principio germinis cacumina ſumma decidamus, uel hoc tantum cacumine quod ex arboris medietate procedit. Vt ficus cito maturet, ſuccum cepæ longioris cum oleo & pipere mixto unge poma quando groſſa incipiunt ſubrubere. Ficus uirides ſeruari poſſunt uel in melle ordinate ne ſe contingant, uel ſingulæ intra uiridem cucurbitam clauſæ locis unicuiq; cauatis. Siccantur autem & ſeruant̃ hoc modo, quo Campania tota cuſtodit. In cratibus ficus expanditur uſq; ad meridiem, & adhuc mollis in qualum refunditur, tunc calefacto furno ubi bis cocta ficus fuerit ſicut eſt calida interpoſitis folijs ſuis in fas fictile clauditur bene picatum denſius preſſa, & operculo diligenter obducitur. Si pluuijs abundantibus crates non potes expandere ſub tecto eas ita compones, ut ſemipede erigatur à terra, & eas ad lucẽ ſolis cui ſubiectus uaporet, ſubinde ficus ſicut eſt diuiſa uertatur,

tatur, ut ficorum coria & pulpę ſiccentur, tunc duplicata in ciſtellis ſeruãtur, aut loculis. Alij maturas mediocriter ficus & diuiſas in cratibus expandunt, coctas ſole ſiccendas, & recipiunt nocte ſub tecto. Ficus ſiccę cum pinguedine ſua ſeruantur. Secundum Hiſpanorum morem hoc modo, ſiccentur mediocriter & optime refrigeratæ in uaſe aliquo componantur, & ponderatę bene ſeruentur. Ficus ſiccę quas Ceſenates optimas habent, procurãtur hoc modo ab eis, colliguntur ficus graſſulæ maturę, & ad ſolem per biduum integræ dimittũtur, deinde pinguiores ſcinduntur per medium ex tranſuerſo, & iterum parte inferiori ſeu interiori conuerſa ad ſolem duobus uel tribus diebus ſiccẽtur, uel duabus ſimul iunctis, ac iterum duobus uel tribus diebus ad ſolem relictis, tandem in teſta ponantur & iterum ad ſolem triduo dimittunt, deinde in ſcrinio per quindecim dies tenentur, & poſtea iterum ad ſolem ſi neceſſarium uidebitur reponuntur, quibus poſtea refrigeratis in aliquo uaſe ſtricte fortiter ponderantur, & caue cum ſiccantur ut imbrem & pluuium unquam tangant. Ficus cæteris fructibus laudabilior eſt & nutribilior, ſed groſſos creat humores, uirides uero ſunt cruda, non perfecte matura parum eſt calida magis groſſa propter dominium terreſtris partis in ea. Vnde Hippocrates ficus quando longinquior à maturitate tãto minus calida eſt & groſſa, perfecta matura eſt calida in primo gradu, & temparata inter humiditatem & ſiccitatem. Ficus ex trium rerum compoſitione conſiſtit, ſcilicet ſemine, pulpa & cortice, ſeminis nutrimentum nullum, ut arenæ uel lapidis, cortex ſiccus eſt ut cutis, propterea duriſſimus ad digerendũ, caro nutribilior ſalubriorq; exiſtit. Sicca uero ficus calida eſt in principio ſecundi gradus, ſicca in medio primi, quamobrem calefacit, & ſitim creat & in cholericos mutatur humores, cæteris tamẽ fructibus nutribilior eſt, minusq; inflationis habet, ſed ſi ſuperfluos in ſtomacho humores inuenit, dura fit ad digerendum, ad corruptionemq; mutatur, & inflationem & uentoſitatem generat, ac peſſimum ſanguinem, in ſuperficie etiam corporum pediculos creat, ſi autem humoribus mundificatos inueniat, bene digeritur, ac ſanguinem laudabilem facit, corpusq;, pulmonem, renes & inteſtina ab humoribus groſſis mundificat. Qui uult eius uentoſitates uitare, ieiunus accipiat, & poſt ipſas piper & zinziberim, & ut laudabilem ſanguinem generat, nuces ſimul ſiccas aut amygdala manducet. Item ſecundum medicinam ualet ſi cum hyſſopo coquetur, pectus pulmonemq; mundificat, tuſſim diuturnam emendat, gargariſſata in hunc modum in cannalibus pulmonis apoſtemata diſſoluit. Cocta in uino ſi clyſtere fiat, ualet ad dolorem uentris, qui ex groſſis procedit humoribus. Auicenna dicit, quod alba eſt melior, deinde rubea, poſtea nigra, & ſuccus foliorum eius uehementis eſt calefactionis & abſterſionis, & in ipſa quidem eſt lenificatio ultima, & lac quidem eius coagulat liquefactionem ſanguinis & lactis, & liquefacit congelatum, & illa quidem quę humida eſt uelocis eſt nutrimenti, & in ramis quidem fici ineſt tantum ſubtiliationis, quod quando caro coquitur

coquitur cum eis, dissoluitur, & ficuum decoctio confert apostematibus gutturis, & apostematibus radicum aurium gargarissata. Lac eius confert puncturæ scorpionis in uentre, & similiter rutellæ, & similiter illa quæ est immatura, aut folia recentia apponuntur super morsum canis rabidi & conferunt.

De Lauro. O Bobkowym Drzewie.

LAurus est arbor satis magna, cuius frondes latæ & longę & solidę, semper uirides & odoriferæ ualde sunt, cuius arboris est fructus quem orbatam uocant niger & paruus. In omni ferè aëre prouenit, maxime in tēperato & calido delectatur, terram solutam & maritimam diligit. Plātatur ramis & surculis aut semine eius mēse Martio proprie cum humor ad corticem ramorum peruenit. Eius folia & rami sunt optima ut in eis ficus siccę seruentur, & in geladia ponuntur, ut eam odoriferam reddant, circa diacitoniten parua ipsius frustra ponuntur, in quacunque autem re ad coquendum ponantur plurimum eius odorem augent, & stomachum ac cerebrum odore ac sua ponticitate confortant. Fructus eius qui orbata dicitur, in uino mussa infecto positus sanat, sed ipsum suo sapore satis incongruo inficit. Auicēna dicit, quod grana corticis & folia eius sicca & calida sunt, sed grana sunt calidiora & ficciora, nam sunt in secundo gradu, & eius oleum est calidius oleo nucum, & confert doloribus neruorum omnibus, & resoluit laxitudinem, & quando de cortice eius aut granis bibitur aureus frangit lapidem, & interficit fœtum propter suam amaritudinem additam super amaritudinem aliorum, & cōfert morsui scorpionum cum uino, & est bona uespæ & api quando pungunt, & omnino est theriaca uenenis omnibus bibita. Dioscor. dicit, quod frondes lauri libros & uestes cum quibus ponuntur à tineis defendunt, & à uermibus & corrosione tutos reddunt.

De Malo. O Iabłoni.

MAlus est arbor notissima, & eius quidem diuersitates sunt multę, nam quædam mala mense Iulio & Iunio maturantur, quę si usq; ad completam maturationem in arbore dimittūtur fiunt dulcia & odorifera ualde, quædam parua, quędam mediocria, quædam rubea, quædā crocea, quædam uiridia, quædam dulcia, & quædam acetosa, & quędā pontica & acria, & quędam longa, & quædam lata, & quędā rotunda, & quędam diu seruabilia, quædam parum, quædam dura solida, quędam mollia & facile frangibilia, quædam in arbore durabilia, & quædam facile cadentia. Sunt aūt malorū multæ species, quorum meliores aut deteriores quilibet poterit per experientiam in qualibet regione eligere uel refutare, hæc arbor & in omni aëre prouenit, & pingue ac lætum solum diligit, cui humorem non tam rigatio quàm natura suppeditet, & si arena uel argilla sit irrigationibus adiuuetur, mōtanis locis debet ad meridiem uersa cōstitui. Macer & aridus locus poma uermiculosa, & caduca facit. Seritur ramis & semine, sed tardius est in utroq; prouentus, melius igitur in locis calidis Octobri & Nouēbri, in frigidis uero Februario & Martio.

Plantas

Plantas syluestres malorum ponamus, & cum conualuerint inserantur, spacia uero inter ipsas arbores 20. pedum esse debebunt. Malus inseri potest in se, piro, spina, sorbo, ficu, platano, populo, & salice, mense Februario & Martio per solstitium quinquaginta dies, ut ait Cato, & alijs, quibus pirus, in cortice & trũca, emplastro & ad bucellam, & in amidam uel salicis pertica perforata, ut in generalibus est traditum plene, libro secundo. Hæ arbores primo plantationis suæ anno circumfodiantur, & ab herbis omnibus liberentur, quolibet mense ęstatis, deinde quibusdam annis bis uel ter qualibet circumfodiantur æstate, sed postquam conualuerint & suas radices fundauerint, neque exarari neque effodi desiderant: idcirco magis eis prata conuenient, stercus nõ exigunt quidem, sed libenter assumunt, & maxime si eis cineres misceantur. Amant moderatas irrigationes, putatio his apta est, & maxime arida, & male nata tollãtur, formãtur, sex uel octo pedibus stipes erigatur à tęrra, qui alio stipiti nunquam sociatus existat, cureturq; ut stipes in multos diuidat ramos, & rami in uirgas & fragra, quæ fructum ferant, & quod æqualiter per omnia latera expandatur, taliter quod rami quandoque nimium onerati ligamine apposito sustententur, & hæc in capitulo cõmuni de arboribus plenius sunt tractata. Accidit facile huic plantę quod poma eius sint caduca, quod si uenerit scissę radici lapis iniectus poma tenebit. Si spissa poma ramos onerauerint, mense Iunio & Iulio interlegẽda sunt, quæq; uitiosa, ut succus ad meliora uertatur, generosis abundãtiam ministret, quam numerosa uilitate perdebant, & si hoc commode fieri non possit, palis, perticis & funibus defendantur à ruptura ramorum, ne copiosa ipsarum liberalitas uertatur eis in interitum & perniciem. Colligenda sunt, cum colore, odore & sapore dulci maturitatem fatentur, seruabilia uero colligenda sunt circa finem Septembris, & usque ad medium mensis Octobris, quando casu pluri um sanorum, & nigredine seminum maturitatem prætendunt, cum longis scalis, usque ad ramos quos attingere possunt, ab inde supra cum manibus debilibus ramis cum funibus uel uncinis ad fortes bene firmatis. Legenda sunt diligẽter quę uolumus mala seruare, & ea ponẽda sunt in obscuro loco ubi uentus nõ sit uel paruus, ut ait Var. Nam si forte sint fenestræ claudantur fenestrę stramentis, prius in crate suppositis uel paleis aut loco aut in cumulos secreta disponimus, aliqui omnia simul ponunt. Vinum & acetum fit de malis sicut de piris infra dicetur, Poma diuiduntur in duo, scilicet in cruda, non matura, ac in completa, & perfecte in sua arbore maturata, cruda dura sunt & lignea, male nutriunt, stomacho nocent, dolorem generant, & uenas non penetrant, & eorum assuefactio causa est febris diuturnę, quę dure dissoluitur, quod & de cæteris fructibus intelligendum est, & qui nõ sunt perfecte in arboribns maturati. Perfecte in sua arbore maturata diuersa sunt pro sui diuersitate saporis, quædam enim sunt pontica, quædam acetosa, quędam dulcia, quędã sunt terrestria frigida & sicca, & ad digerendum dura seu tarda, multum aũt stomachũ confortatiua, propterea quod

quod stomachum comprimunt & humiditatem superfluam ibi inuentā descendere faciunt, sunt etiam egestionis constrictiua, maxime si ante cibū sumantur, & conuenientia his sunt quorum stomacho calor & humiditas dominatur, sed sunt grossa digeri & dura, tarde penetrantia uenas, inflationem faciunt, neruis nocent, liquor uero eorum laudabilior & subtilior est & leuior, idcirco stomachum confortat & intestina, & ualet ad sanguinis fluxum & ad dyssenteriam ex cholerica digestione & uomitum, propterea pomorū huiusmodi succus debet madendo exprimi, caro uero eijci. Mutatur autem eorū asperitas & duritia tribus modis, aut illa elixando in aqua, ut ex aqua humiditatem attrahat & mollitiem, aut super fumum aquæ calidæ suspendenda ut humectentur & maturentur, aut secta per medium granis interioribus duris reiectis eorum locis mel & saccharum apponendo, secundum naturam accipientium, & pasta inuoluendo, & in cineribus calidis & prunis dimittendo donec pasta exterius decoquat. Huiusmodi enim ars mollitiem præstat, & maturitatem, saporositatem, & ad digerendum uelocitatem, & noxitatem eorum in neruos aufert. Acetosis autē dominatur aquosa substantia, cum terrestri exiguo, quare frigiditate eorum & siccitate temperantiores sunt ponticis propter uicinitatē liquoris aëreæ naturæ, unde actio eius composita cum sua stipticitate confortat & constringit stomachum, & uentrem & egestionem cholericam & uomitum inhibet, cum frigiditate & tenuitate liquoris sitim extinguit, & acumen choleræ rubeæ & cardiacę cholericę uires aufert, & humores grossos qui calidi sunt in stomacho destruit, dulces uero chimos tenuat, ut totum corpus ualeant penetrare. Huiusmodi poma ante cibum & post cibum sunt bona edi, sed pira ante cibum sunt nociua, dulcia uero quia tēperata sunt inter quatuor qualitates stomacho minime nocent, & ad constrictionem uel laxationem uentris uim manifestam non habent. Frōdes, rami, cortices quia stiptici sunt & acidi confortatiui sunt stomachi, uulnera sanant, & humores malos ad ea concurrentes prohibent. Auicenna dicit, quod in eorum substantia dominat̃ humiditas superflua & frigida sunt. illa quę sunt uehementis dulcedinis, in caliditate sunt temperata, aut declinant ad eam, & in pomis quidem est inflatio, & proprie in eis quæ non sunt dulcia, & insipida sunt aquea ualde ad partem humidam superflue decliua. Et acetosa & immatura generant phlegma, putredines, & febres proprietate sui humoris & suæ cruditatis, quia facile recipiunt putrefactiones. Et uinum pomorum & reliquorum antiquum est melius quam recens, propter resolutionem uaporum malorū ab eo. Et assiduitas comestionis pomorum facit euenire dolores neruorum. Et proprie uernalia & odorifera confortant cor, & si sit ibi angustia ex caliditate, sunt magni iuuamenti, & confortant debilitatem stomachi, quę stiptica sunt aut pontica uel acetosa, & conferunt dissenteriæ, maximè pōtica, & tam poma quā succus, & folia conferunt uenenis.

O Jabloni Granatowey.

De Malispunicis.

Malapunica sunt malagranata, quæ nota sunt, ex quibus quædam sunt dulcia, quędam acria siue acetosa, quędam autem mediocris saporis inter dulcia & acria. Regio illis apta est calida aut quæ temperata existit, frigidam uero sustinere non potest. Solum cretosum amat hæc arbor, & in soluto etiam cõualescit, item macilentũ, licet etiã in pingui proueniat. Albertus tamẽ dicit, quod uult solum arenosum & pingue. Seritur plantis de matrum radice euulsis, melius si ramus eius cubicularis incisus manubrij grossitudine, ac de utroq; capite falce leuigatus acuta uelut obliquus immergitur, prius tamen porcino stercore & in capite & in parte quę ima est liniatur, uel in crudo solo malleo cogatur ad inferiora desigi. Melius tamen proueniet, si ponendus ramus gemmata iam matre sumatur, curãdumq; est ne uirgulta ponas inuersa siue corticibus spoliata. Si in scrobem depones tres lapillos in ipsa radice constitutos, prouidetur ut Palladius ait, ne poma scindantur. Fiunt autem prædictæ plantationes locis temperatis Martio uel Aprili, calidis autem & siccis Nouembri inseri posse dicunt. Et inseruntur ramorum cõnexione, ut medulla utriusq; diuisa se iungat. In se tantum inseri potest circa finem Martij, Kalend. Aprilis, in trunco seritur in quo surculus recentissimus statim inseri debet, ne mora exiguum qui est exiccet humorem. Circumfodi debent autumno & uere, & formari ut duos uel tres habeant stipites, a terra modico eleuatos, & singulis annis rescindi omnia quę in stipite nascentur, aut etiam circa radices. Plantæ illi accidunt nocumenta, quare si aridę fiunt rigentur assidue, nam humiditas moderata suauitatem pręstat & copiam, cuius tamen radicibus cuneus seu clauus debet infigi. Alij algam marinã obruunt ad radices, cui nonnulli stercus asininum atq; porcinum miscent. Si florem non continet cum aqua pari mensura temperabis, & ter per annum radicibus infundes, uel amurcam mittes infusam, uel radicibus algam iunges, bisq; rigabis in mense, uel arboris florentis truncum, ut Palladius ait, plumbeo circulo debebis includere, uel corio anguis inuoluere. Si crepant poma lapidem in media arboris radice suppones, uel squillam circa arborem feras. Si uermibus laborant, & tangas radices felle bubulo, continuo morieñtur, aut si clauo ęneo uermes eiusdem purges, difficile nascentur, uel asini urina stercori admixta porcino uermibus obuiabis. Lixiuio circa punici truncum frequenter infuso lęta & fructuosa punica reddit arbusta. Asserit Martialis candida in his grana fieri, si argillę & cretæ partẽ quartam gypsi misceas, toto triennio hoc genus terræ radi

cibus

cibus eius adiungas. Item dicit miræ magnitudinis poma fieri, si olla fictilis circa punici arborem obruatur, & in ea ramus cum flore claudatur, ne resiliat ligatus ad palum, tunc cooperta olla contra aquę muniatur incursus, autumno patefacta suæ magnitudinis poma uidebit. Multa in punico ait poma procedere si tithimali & portulacę succus æqualiter mixtus antequam germinet illiniatur arbor in trunco. Colliguntur autem cum suorum granorum rubedine completa maturitatem prętendunt. Seruantur si picatis appendiculis ordinate suspendas: uel aliter, lecta integra in aquam marinam uel salsam mittantur ut combibant, post triduum sole siccentur, ut sub diuo nocte permaneant, postea in loco frigido suspendantur, & cum eis uti uolueris, dulci aqua pridie macerabis. Item si induantur argilla, & ea siccata frigido loco pendeant. Item si olla sub diuo obruta quæ habeat arenas usq; ad medium, & mala cum tenacibus lecta imprimātur cannis singulis, uel sambuci uirgultis, & ita separata in arenis figantur, ut quatuor digitis emineant ab arena, & hoc sub tecto in scrobe fieri potest, & utilius est ad seruandum si non ramo longiori tollantur. Aliter in seriola cui ad mediū aquæ mittatur suspenduntur mala ne humorē tangant, & seria clauditur ne uentus irrumpat. Item in dolio sic ordinantur inter hordeum, ne se inuicem tangāt & dolium desuper operitur. Ex malisgranatis hoc modo fit uinū, grana matura diligenter purgata in palmeā fiscellam mittas, & in corbea exprimis, & leniter coquis usq; ad medietatē, & cū refrigerescerit picatis & gypsatis uasculis claudis. Alij succum non excoquunt, sed singulis sextorijs libras singulas mellis miscent & in prædicto uase custodiunt. Ex malispunicis fiunt optimæ sepes spissæ & spinosæ, fortes & multum ferentes fructum. Malapunica utiliora sunt medicinæ quam esui, nutrimentum quippe eorum & si laudabile est & bonum, tamen parum propter subtilitatem eorū facilemq; digestionem. Hęc autē quatuor partibus composita sunt, quæ omnes stipticæ sunt, prima est cortex, secunda caro, tertia liquor, quarta grana. Liquor frigidus est, sed diuersis modis, secūdū suos sapores & liquiditates. Sunt nam pōtica, acida, muza, dulcia & insipida. Pontica impossibile est accipi secundū cibū, quia propter asperitatē & duritiē abhorret ab eis natura, nec recipit nisi secundum medicinā, proinde huiusmodi malagranata si parum in superficie excorticentur & ipsorū succus aut cum uino aut cū sirupo laxatiuo potetur, superiora stomachi exprimunt, & expellunt humiditatem putrefactam de inferioribus, & post mundificationes stomachum confortant absq; læsione neruorum eius, idcirco ualet ad febres diuturnas, quæ ex putrefactis humoribus procreantur, & ad pruriginem & scabiem de putrrdine salsi phlegmatis ortam. Acida in multis rebus propter paruitatem terrestris substantię, melioris sunt actionis quam cętera, calores epatis extinguunt, membra confortant, & præsertim os stomachi, epar & cor, unde ualent ad cardiacā cholericā, & ad dolorē qui nascitur in ore stomachi, ex cholera rubea, habet etiam hoc propriū, quod in oculis ictericorū stillatum citrinum ab eis abijcit colorē,

propterea si ablato cortice malagranata acetosa omnia pistentur, & succus extractus cum melle coquatur, ut unguenti similitudinem habeat, ualet ad expulsionem unguium, purificatq; oculorum aciem à grossis & uiscosis humoribus. Maligranati liquor dulcis grossior est & calidior & digestibilior, & propterea caloris aliquantulum stomacho ingerit, citòq; in choleram rubeam mutatur, & ideo febricitantibus est incōueniens, sed humectat uentrē, pectoris lenit asperitatem, & tussi mitigationem tribuit. Muzum uero quod est inter dulce & acetosum medium ad epatis calorem nō minus ualet & stomachi quàm acetosum, sed uim uomitum compescendi ac uentrem constringendi nō habet. Insipidum quoque quod quasi aquę saporem refert, propter sui liquoris & aquositatis copiam ad frigiditatem pertinet, unde est inconueniens & secundum medicinam & secundum potum, secundum cibum quia saporem non habet, ut membris attrahat, secundum medicinam, quia propter aquositatem nec stomachum confortat, nec uomitum, nec solutionem prohibet, idcirco fastidium facit stomacho, debilem & exilem mollemq; ipsum reddit, & cibum in stomacho digerere non permittit, unde fit causa rugitus. Malorum granatorum nuclei à succo expressi sunt utiles ad uomitum cholericum constringendum, & egestionē, prȩcipue si assantur, eorumq; puluis si bibatur, calorē etiam stomachi atque cholerae rubeae acumen extinguūt, eorum uero cortices frigidȩ ac siccȩ & terrestres sunt, quod si in aqua coquantur, aut fiat clystere, ualet contra dyssenteriam & diarrœham. Item decoctio ex eis facta gingiuas confortat, & constringit fluxum sanguinis hæmorrhoidarum & mulierum. Item idem cortex in uino coctus & potatus lumbricos, ascarides & cucurbitinos ex uentre mortuos abijcit. Flos eorum quæ balaustia uocatur stipticior & siccior est prȩdictis omnibus, debet aliquantulum siccari, & uitreo uase recondi, est enim frigidū & siccum in secundo gradu, & seruatur in multa efficacia per duos annos. Valet etiam contra uomitum cholericum & fluxum uentris ex debilitate uirtutis contentiuȩ, nam cōtra uomitum cholericum terantur balaustiæ, & coquantur in aceto, & spongia in tincta ponatur super surcula pectoris, & contra fluxum coquatur in aqua pluuiali & fiat fomentum. Auicenna dicit, quod cortex maligranati & balaustiæ utrunq; retinet omnem fluxum sanguinis, & cōsolidat plagas & ulcera antiqua, & fortes efficit dentes motos.

De Moro. *o Morwie.*

MOrus est arbor nota, plurimum uitis amica, quæ calidū desiderat aërem aut temperatum, frigidum uero recusat. Loca autem quȩrit sabulosa & plerunq; maritima, & in mediocriter soluta prouenit, sed in topha uel argilla uix comprehendit, stercore uel terra pingui ualde lætatur, ideoq; inter domos in ciuitatibus ubi est multa pinguedo plurimū lętatur, & magis uiridisq; efficitur. Seri potest locis temperatis mense Martio & circa finem Februarij, calidis uero mense Octobri & Nouembri. Seri autem

potest

poteſt ſemine,ſed poma & uirgulta degenerant,melius autē ſeritur taleis & ca cuminibus,& melius taleis ſexquipedalibus ex utraq; leuigatis & fimo oblitis, cum ſcrobem ante fecerimus,immergamus,& cinere terrę admixto tegamus, nec amplius quàm quatuor digitis ſupra terram relinquamus. Plātam robuſtā transferas menſe Octobri & Nouembri,teneram Februarij & Martij. Scrobes deſiderant altas & interualla magna 30. pedū uel circa,ne una umbris prematur alterius,& in radicibus ſe impediat. Inſeritur autem in ſe,& in perſico, ſecundum quoſdam & in ficu,ulmo etiam inſita,ut ait Palladius, comprehendit. Morus ablaqueandus eſt,& radicibus eius uini feces ueteris recētiſſimæ infundendæ. Formanda eſt autem,ut uno ſtipite ſit contēta,& rami principales circa octo pedes eleuentur à terra uel plus aut minus,ſecundum quod in læto fuerit ſolo uel exili: ut in lęto altiores,in exili depreſſiores formentur. Feracē latioremq; mori arborem aliqui fieri tradiderunt,ſi perforato hincinde trūco,ſingulos cuneos inſeramus terebinthi,accidit prætera nocumentum magnum moro,ut eius impediatur augmētū & fructibus eius,ut omnino inutiles fiant,ſi ſuis folijs ſpolientur,& maxime ſi non fuerint quæ in ſummitatibus ſunt ramuſculorum in eis relicta, uel quod peius eſt,ſi ſint ipſę ſummitates cum frondibus collæ,ut ſæpe importunæ nimium faciunt mulieres,cum eas propter eſcas uermium colligunt,quæ uermibus ſunt optimus cibus. Colliguntur ſtatim cum uermes nati fuerint,uſq; quo à cibo deſiſtunt,& incipiunt opus facere. Fructus aūt cum ſua nigredine & teneritudine maturitatem fatētur. Mora duobus ſunt modis,acria non perfecte matura,aut perfecte dulcia maturata. Acria frigda ſunt & ſicca,uim habent ſtipticam,ſtomacho & inteſtinorum confortatiuam,& uentrem conſtipant,quare humore ſiccata ualent ad diarrœam & diſſenteriā, maxime ſiccata ſi cholericę ſint. Item eorum ſuccus plurimum ualet ad gutturis & faucium & urinæ dolorē,& maxime cum ſapa & modico ſaccharo coctus,matura autem & dulcia modicum ad calorem pertinēt,ad humiditatem uero multū, quare cito de ſtomacho eijciuntur,uentrem humectant,& urinam prouocant. Si tamen cibum in ſtomacho ante ſe acceptum inuenerint,commoratæ cibo reſiſtente,in corruptionem conuertuntur,& ſtomacho ac epati & capiti nocent. Si uero ſtomachum uacuum inuenerint,bene digeruntur,modicum tamen nutriunt. Ieiunis accepta in aqua uel uino refrigeratiua ſunt. Refrigerantia ualde ſitim auferunt & incenſionem caloris extinguunt. Radix mori cum aqua cocta & potata uentrē humectat,& lumbricos & cucurbitinos expellit. Si uero frondes ſimul cum radice coquantur,& aqua eorum retineatur in ore, ualet ad dolorē dentium,ſi autem cum uino coquatur,& gargariſmus fiat,ualet cōtra humores ad uuā deſcendentē & guttur. Si piſtata mori radix in aceto ponatur ad ſolē,& diebus 12. dimittatur,& deſiccata redigat̃ in puluerē,hic dentes perforatos & putridos euellit appoſitus. Auicenna dicit,quod morum eſt malum ſtomacho, nam corrumpitur in eo,& quando corrumpitur,ſtomacho uelociter nocet. Et

oportet quod comedantur omnes species ante cibum, & recipiantur in stomacho in quo nō sit corruptio, et morū quod salitū est & siccatum, retinet uētrem uehementer & prodest dyssenterię, & in cortice eius est mūdificatio, & solutio eius est plurima, & in omnibus speciebus mori est prouocatio urinæ, & cortex mori est theriaca hyoscyami.

De Muniaco.

MVniacus est arbor quædam, quę est quasi similis pruno, sed est magis nodosa, & eius fructus est magnitudinis cōmuniū prunorū, similis fructuum persicorū in forma, tamen est ualde odoriferū, & in colore aureum eius pomum, aërem & terrā desiderat ut prunus, solutū tamen solum desiderat non argillā, uel cretam. Serit᷑ semine, mense Februario, & Martio transplantantur, in se uero, pruno & persico, & forsan amygdalo potest inseri. Circumfodi debet assidue, & siccis temporibus irrigari, atq; putrida & arida in ea recidi, atq; ut prunus formari. Minus sunt humida poma eius quam persica, aut pruna, magis tamē stomacho & cerebro confortatiua, cum optime matura existunt, quod eorum color, sapor, & odor aperte demonstrat.

De Mespilo. o Nieśpliku.

MEspilus arbor nota. Et ex pomis eius quędā sunt grossa, domestica, media, pōtica: & quædā sunt syluestria parua, ualde pontica. Aërem calidū, temperatū & frigidū sustinent, & terrā desyderāt sabulosam, & pinguē, uel glareosam, cui arena permixta est, uel argilla cum saxis. Serit᷑ mense Martio uel Nouembri taleis, sed solo stercorato, ita quod utrūq; caput stercus obruat. Seritur & semine, sed in longam speratur ętatē. Inserit᷑ in se, in piro, & pomo, in spina alba, & citonio. Surculus aūt eius ex arbore media debet assumi, nā de summitatibus uitiosus est. In trunco fisso inserēda est, nam corticis materies ieiuna nō potest nutrire, & amat putari & circūfodi, fimus & uitiū cinis, si radicibus infundatur, eam fertilem reddūt, format᷑ ut modicum supra terram, scilicet circa quatuor pedes habeat stipites siue ramos, & exteriora eleuati tendantur, ut altitudinem bonā excedant. Albertus aūt dicit, quod quando insitio fit de eis in truncum alterius generis, scilicet mali, uel piri, uel etiam alicuius spinę magnę, quæ est similis fago, in ligno ac cortice, & uocatur spina sagina uulgariter, crescunt mespila maiora, & meliora quàm sint alia, si autem defecerunt mespila in aliqua regione, expertum est, ut dicit Albertus, quod seritur fagrum persici in truncum spinę magnæ quæ est similis fago, crescūt mespila maiora & meliora, quę non producunt ossa. Ego autem sæpe inserui mespila in pirum, & malum in coctanum, & spinam albam & non inueni ossibus carere, nec in quantitate

augeri. Si uermibus occupatur stilo æneo secundum Palladium sunt purgandi, & amurca uel humana ueteri urina uel calce perfundēdi, sed parcius propter arboris noxam, uel aqua decocta cum lupinis. Sed putatur hęc arbor sterilis fieri, si formicæ infestæ sunt, rubrica cum aceto & cinere temperata necabunt. Si poma labuntur frustum de eius radice abscisum uel præcisum in media trunci parte figamus. Mespila ad seruandum legantur nondum mitia, quæ & in arbore diu durabunt, uel in uasculis picatis, uel in ordinem suspensa, uel cum pendiculis semimatura & aqua salsa per quinq; dies macerata, ita tamē ne innatēt. Die serena legantur ac media, & paleis obruātur discreta, ne ea uicissim tactus officiat. Seruantur & in melle, si nimis matura collegeris. Ex mespilis fieri bonæ sepes possunt, si spissæ plantentur, uel uirgis propaginentur, uel spinis albis sæpius inserantur. Mespila siue frigida sunt & sicca in primo gradu, proprietates habent stomachum confortandi, & cholericam egestionem ac uomitū auferunt, urinam prouocant, magisq; ad medicinam pertinent quam ad cibum, parum enim nutriunt & grossum faciunt cibum. Meliora sunt si ante cibū sumant̄ quā post, quia stomachi sunt confortatiua, & neruositati eius nō nociua.

De Myrto.

MYrtus est frutex in littore maris, super quo mare sæpe exūdat pręcipue abundans. Aërem quęrit calidum aut temperatum aut frigidū, secundum Albertum. Terram autem desiderat sabulosam, solutam, macram, & heremi proprietates habentem. Seritur plantis ab ipsa matre euulsis. Myrtuli qui sunt fructus eius frigidi sunt in primo gradu, & sicci in secūdo, principaliter cōpetunt medicinę, secundario folia & flores, & quāto recētiores sunt fructus & flores, tāto meliores. Fructus post maturitatem collectus in magna efficatia per bienniū seruant̄, ad solē debent siccari, flores autem nō possunt diu seruari, sed sola folia diutius, uirtutē habēt constringendi ex ponticitate, & confortandi ex aromaticitate. Cōtra uomitū & fluxum uētris & profluuiū mulierū ex debilitate uirtutis cotentiuę uel ex humiditate, dētur ipsi fructus ad comedendū uel succus expressus det̄, etiam sirupus ex succo eorū & saccharo addito, quod optimū est contra prædicta, & potest per annum seruari, si bene coquatur succus. Si uero non habes saccharū adde mel ex puluere uel fructibus decoctis, & albumine oui, fiat emplastrū circa os stomachi, contra uomitum, & contra dyssenteriam, circa renes, & pectinem, & umbilicum. Fiat etiā fomentum ex aqua pluuiali decoctionis foliorū eius circa inferiora propter fluxum & dissenteriam, & profluuiorū mulierum. Itē fomentum ex hac aqua circa frontē, & tempora & pedes, somnū prouocat in febre acuta, & soluit dolorē capitis ex caliditate. Et fasciculi summitatis eius in aceto uel aqua pluuiali cocti & super os stomachi positi refrenāt uomitum, & super renes, pectus & umbilicū, ualent contra fluxum uentris, & in acuta febre soluūt dolorē, qui fit ex acumine doloris dissoluentis. Sirupus ex frondibus factus miro modo ualet contra prædicta, pul-

dicta, puluis etiam florum ipſius datus in cibis ad eadem ualet,& ulceribus ſupperpoſitus conſolidat. Item puluis myrtulorum & florū eius mane ante cibū datus, cōfert laborātibus fœtore oris qui ſtomachi uitio factus eſt. Auicēna dicit, quod retinet ſolutionem,& ſudorē,& omnem fluxū ſanguinis,& omnē fluxum ad membra,& quando cum eo fit fricatio in balneo, confortatur corpus, deſiccantur humiditates quę ſunt ſub cute. Itē oleum & ſuccus & decoctio ipſius cōfortant radices capillorum, & prohibent caſum & perlongant eos & denigrāt. Et proprie eius fructus ſemina & folia eius ſicca prohibent fœtorem axillarū & inguinū. Item ſedant apoſtemata calida,& aduſtionem ignis cum oleo, & ſimiliter emplaſtrum ex ipſo fructu & prohibet à morbis ueſicæ. Item emplaſtrum factum ex fructibus eiuſdem coctum cum uino, eſt cōueniens mollificationi iuncturarum. Et eius folia cum uino decoquantur,& fit inde emplaſtrum, ſedant ſodam uehemētem. Item ſedat ophthalmiā, & cum decoquitur cum hordeo ſeu oleo, ſanat eorum apoſtemata. Item confortat cor & aufert tremorem cordis. Item confortat ſtomachum,& proprie robur eius,& eius ſemina prohibēt curſum ſuperfluitatum ad ſtomachum. Item eſt bonus in prohibendo menſtrua. Item eius ſuccus confert puncturę ſcorpionis.

De Nuce. o Orzechu

NVx dicitur à nocendo, eo quod umbra eius nocet alijs arboribus. Hæc arbor nullū recuſat aërem, neq; genus terræ, licet in pingui ſoluto latior & maior efficiatur. Seritur extremo Ianuario nucibus ſuis, eo modo quo ſeruntur amygdala & eiſdem mēſibus. Sed quas Nouembri diſponis aliquatenus ſole ſiccabis,& exiccetur noxiū uirus humoris. Quas uero mēſe Ianuario uel Februario poſiturus es, aqua ſimplici pridie macerabis. Ponentur aūt tranſuerſe ut latus eiecto cacumine, id eſt, ipſa tarma figatur in terram. Cacumen ipſum cum in ſeminario uel alibi nucem cōponimus ad partem dirigimus aquilonis, lapis ſubtus uel teſta, ut ait Palladius, ponēda eſt, ut radicē nō ſimplicet, ſed repercuſſa reſpergat. Tranſplantatur in locis calidis & ſiccis menſe Octobri, cū caſum foliorū paſſa eſt,& melius menſe Nouembri, in frigidis uero menſe Februario & Martio, ſed in tēperatis ſatis cōmode utroq; tēpore trāſplantatur, biennalis in frigidis,& triennalis in calidis regionibus transferat̃. Radices aūt plantarū in hoc reſecare non debes, lætior fiet ſi ſæpius transferatur, fimo bubulo planta eſt obducenda. Sed melius cinis in locis frigidis, & ſabulum in calidis ſpargetur in ſcrobibus, ne calore ſtercoris aduratur. Nam & cinis

creditur

creditur corticem & teneritudinem procurare & fructuũ densitatem, altis delectatur scrobibus pro arboris magnitudine,& interualla maiora desiderat,scilicet quadraginta uel quinquaginta pedum ad minus,quia stillicidijs foliorum suorum proximis uel sui generis nocebit arboribus.Inferitur aũt in se in trunco Februario mense,& in pruno,ait Albertus.Debet aliquando circumfodi,ne cana fiat uitio senectutis,& cãnalis longus à summo trunco usq; ad imum tẽpore ueris debet extendi,ut beneficio solis & uenti durescant quæ in putredinem transibant.Formatur autem ut sex uel octo aut decem pedibus stipes earũ eleuetur in altũ ibiq; diuidatur in ramos,qui primo sursum deinde procedente tem pore flectentur inferius,& per magna latera se diffundent. Si dura nux erit,uel nodosa, stricta, ut inde nucleum facile auferri non possit, cortex circuncidendus est,ut uitium mali deducat humoris.Alij radicum summa præscindũt.Alij terebratę radici palum de buxo imprimunt,uel cuprinum clauum, aut ferreũ figunt,sed ea inutilia puto,& omni ratione carere.Colligunt autem eas perticis excutiendo,cum inter nucleum & testam aliqua rubedo apparet,aut cũ exterioribus corticibus incipiunt posse expoliari,ut in aceruum congregãtur, ut quibusdam diebus elapsis possint cum lapidibus aut modico ligno ductis corticibus facile remoueri.Deinde duobus tribus uel quatuor diebus in aëra secundũ quod sol magis uel minus calidus fuerit ponantur, ut siccentur & seruabiles fiant.Et si antequã ad solem ponantur aqua lauentur,pulchriores & magis uenales efficientur,& cum siccatę fuerint utile erit omnes perforatas & à uermibus occupatas eligere,& ab alijs segregare,ut statim rumpantur,& nucleis siccatis seruentur propter oleum faciendum, qui propter diuturnitatem temporis remanentes in testis à uermibus consumpti fuissent.Reliquas autem electas seruare,quas in arena seruãdas obrues uel folijs suis aridis,uel in arca ex ligno suo facta includes ,uel cepis miscebis quod etiam eis acredinem tollitur.Martialis autẽ expertũ se ait,ut uirides nuces putaminibus suis liberatas in melle demergi,& post annum uirides esse, & ipsum mel medicabile fieri,ut ex eo facto & potio arterias curet & fauces.Ex ligno eius fiunt optima scrinia,& ualde pulchra,& diu durabilia,& cætera uasa ad res gubernandas, & fortes rotæ pro curribus,& tenaces diuq; perdurabiles,& in his operibus excedunt omnia ligna quę in nostris inueniũtur partibus.Ex fructu eius fit oleum cum instrumentis ad hoc paratis,quod est ualde pulchrũ & delectabile,crudum in cibis sumptum.Ex uno autẽ corbe nucum fit tertia pars nucleorum,ex quibus fiunt 24. libræ olei,si bonę fuerint nuces.Quædam sunt uirides,quædam siccæ,uirides minus sunt calidæ siccis,aliquantulum enim humorem habent, & parũ stomacho sunt nociuæ,quę manducatę cum ruta faciunt contra uenenum.Siccę uero nuces calidæ sunt secundum Auicennã in tertio gradu,& siccæ in principio secundi.Et sunt tripliciter,nam quędã sunt uicinę tẽpori,quo fuerũt uirides,quędam remotæ,& quædã mediocres,uicinæ sunt humidę,modicũ uẽtositatis habentes,

bentes, & quanto magis ab eodem remouentur tempore, tanto magis eorum humiditas consumitur, eisq; uentositas dominatur. Ideoq; tunc comestæ cito in humores cholericos conuertuntur. Quibus itaq; uetustioribus existentibus, & uentositate eis multomagis dominante, fit earum sapor quasi uetustissimum oleum, & cibi naturam amittunt. Nuces stomacho sunt contrariæ, nisi cum inuenerint stomachum temperatum, aut tantam habentem frigiditatem qui calore nucum ualet repugnare. Idcirco tali stomacho fiunt boni nutrimẽti, bonæq; digestionis. Sed calidum habentibus stomachum, putrescunt seu præstant ustionẽ, & in cholericos mutantur humores, & furiosos, capitisq; dolorem faciunt, & oculorum uertiginem, sed ut ab eis omne auferatur nocumentum mũdari eas est necesse & per noctem unam in calida aqua poni, ut partem humiditatis aquæ acquirant, fiantq; quasi uirides nuces. Si ante cibum cum ficubus edantur contra rem uenenosam corpus defendunt. Quod si ex eis cataplasma fecerimus cũ cepis, melle, & sale proficiet morsui canis rabidi. Rursus cataplasma factum ex eis cum ruta & melle supra apostemata ex cholera nigra ea mire dissoluit, quæ etiã cum suis tritæ corticibus & super umbilicum positæ destruunt apostema intrinsecus corpori manens. Corticis quoque uel frondiũ siue arboris unũ exagiũ esui datus cum uino stranguriæ optimæ subuenit. Et si cum aceto potetur, repugnat febris rigorem habentibus. Auicenna dicit quod folia & cortex nucis sunt constringentia fluxum sanguinis, & eius cortex adustus, est desiccatiuus sine moderatione, & eius medulla masticata, id est, nucleus uiridis ponitur super apostemata melancholicũ ulcerosum & confert. Item cum melle & ruta confert torsioni neruorum, & facit sodam. Et oleum antiquum facit euenire dolorem gutturis. Et emplastrũ nucis confert mamillæ apostemosæ, & mixta cum melle confert stomacho frigido, & cum ficubus & ruta est medicamen omnibus uenenis. Dios. præterea dicit, quod umbra nucis est ualde mala dormientibus sub ea, & diuersorum ægritudinũ generatiua, & succus corticis eius & radicum eius potatus subuenit difficultati urinæ, ad quantitatem unius exagij, & cum aceto potatus repugnat febribus uenientibus cũ rigore & frigore, crines tingit & mundat & prohibet casum capillorum.

De Olea.

o oliwnym drzewie.

OLea est arbor nota, & eius quidem multa sunt genera, quæ propter similitudinem earum uirtutis numerare non expedit, aërem calidũ & temperatũ requirit, & in modice frigido uiuit, sed ualde frigidũ sustinere non potest. Terram desiderat cui glarea sit mixta, aut creta sabulonis admixtiõe resoluta, aut pingue sabulum, aut terrã naturæ depressionis uiuidæ. Cretam figuli

tam figuli omnino repudiat,& uliginosam,& in qua semper humor existit,& macrum sabulonem,& nudam glaream,quamuis enim cōprehendat in eis non conualescit.Et situs quidem terrarum oleæ aptus est hoc modo:Quod locis æstuosis, septentrionali colle, frigidis meridiana gaudet, medijs cliuis delectatur,neq; imum neq; arduum patitur locum. In his enim continue propter deflexum stillat ad eam humor,quem multū requirit & satis retinetur circa radices eius,eo quod locus non est præceps,sed latæ deuexitatis,neq; imum neq; arduum patitur locum,quia in imo nimia est aquositas,in arduo pauca.Locis calidis & siccis Octobri & Nouembri,frigidis uero Februario & mense Martio plantantur,quæ uel pastino constituenda sunt,uel suum locum scrobibus tenere debebunt.Seruntur autem ex radicicatis plantis aut à stipitibus euulsis,& ad inferius laceratis,aut ex ramis pullulat,& ex nucleo suæ amurcę,sed à plātis euulsis & ramis in terram infixis melius cōualescit.Propter quod miratus fuit Virgilius, ramum oliuæ qui ferè siccus uidebatur pullulasse cum in terram fuisset infixus.Quę cum ponunt in pastino aut scrobibus decisis capitibus & brachijs, & in truncū redactę usq; ad mensuram cubiti unius,& palmi in fermento terræ fossę defigantur,locum palo ante deprimente. Hordei grana secundum Palladium subtus iaceantur, & deputetur,& amputetur, quicquid putridi uel arētis inuentum fuerit,& tunc capita eorum luto uelantur & musco,uinculis quibuscunq; constricta,sed maximum beneficium est,ut proueniat incremento,si partes rubrica uel aliter notent,quibus opposite steterint,& contra eas simili ratione ponantur.Cum plantantur in scrobibus,fiant quatuor uel tribus pedibus latæ,cum duobus profundæ,in quibus ubi lapides sunt glarea misceatur, & stercus si clausus est locus,modiceq; ponantur supra terram,ut emineant. Si uero pecora formidantur,altioris trunci esse debebunt.Si oliuetum constituas sint à se distinctę uigintiquinq; pedibus subinde,circa eas herba uellatur,& quotiēs se imber infunderit,frequentissimis fossionibus sollicitent,& subinde ducta à trunco terra atque permixta in aliquanto altiores cumulos congregatur seu congeratur.Si autem frumentarius est ager & pinguis quem cōserimus,olíueta inter se quadrigenis pedibus distent, si macer uicenis quinis. Cui proderit si ordines in satione dirigamus. Si prouincia in qua plantare desideras indiget oliueto, & non est unde plantę sumantur, seminarium faciendum est, ut & ibi rami ferro incisi in modum sexquipedalem disponantur, inde in quinquennium poterit ualida planta transferri. Pleriq; autem quod facilius & utilius est radices oliuarum quæ in syluis plerunque sunt aut in locis desertis, in cubitalem mensuram diuisas in seminario, & postmodum in olíueta instituunt & disponunt & admixtione stercoris adiuuant. Quare prouenit & ex arboris unius radicibus numerosa planta nascatur. Inseritur autem in se,& rami quidem in trunco subtili insiti illico conualescunt,hęc insitio fit optime per uindemias,ut ait Cato.Colūtur autem ut in singulis mensibus,quæ sunt in seminario uel scro-

uel ſcrobibus nouellæ paſtinentur. Cum uero adoleuerint, ter in æſtate uel bis ad minus fodi eas oportet, & omnibus herbis circum naſcentibus liberari, in locis aridis aut tepidis menſe Octobri ablaqueandæ ſunt oleæ, ita ut ab eis ſuperiore parte poſſit humor induci. Omnem ſobolem Columella pręcipit cōuelli, Palladio autem uidetur dimitti paucas ſemper, aut ſolidas, ex quibus in uetuſtate matris loco noua ſuccedat, uel melius nutrita & aggeſtæ terræ beneficio etiam ſuas habens radices ad oliuetum faciendum ſine ſeminarij cura transferatur arbuſtula. Eodem Octobri menſe locis frigidis, & exilibus ſunt ſtercoranda olitueta. Columella dicit octo annorum ætate tranſacta, Palladio autem uidetur unoquoque anno ſicca infructuoſa cum aliqua debilitate naſcentia reſecare debere. Cui magis aſſentio. Ait etiā Palladius egregie quod hæc arbor amat mediocriter ab humore ſuſpendi, ſcalpi, aſſidue lætaminis ubertate pingueſcere, uentis clementer feracibus agitari, formatur ut paucos habeat ſtipites, & parū eleuatos à terra, ut per latera quantum poterit diffundatur. Accidit oleis ex uicinitate aliarum plantarum plurimum nocumentum, eo quod ipſa olea plurimo humido indiget, & ideo quicquid iuxta eam plantatur ei nutrimentum ſurripit, & ipſam macilentam facit: quare oportet plantas propinquas euellere, nec ibi aliquas dimittere. Item uult diligenter cuſtodiri à beſtiarum acceſſu, quoniam corroſio eam plurimum lædit, nec radatur cortex eius, quia tunc exudaret & efficeretur ſterilis & arida. Similiter nocet ei plurimum tranſitus quorumcunq;, ea conculcata terra & indurata in tranſitu non permittit ad eam deſcendere ſufficienter humorem, quare fodienda & ſtercoranda eſt. Non uult autem hæc arbor irrigari fontibus uel riuis, eo quod talis aqua grauis eſt & cito fluit à radice deorſum. Sed potius pluuijs gaudet quę aqua uaporoſa eſt, & ſtatim fumat ad radices ipſius. Si ſteriles eſt olea, gallica terebra perforabis, tunc duos frugiferæ arboris ab auſtrali parte ramos eiuſdē magnitudinis tolles, & ſtricte in foramine utrunque concuties, uel lapide uel pini uel querci palo, & abſciſſo eo quod ſuperabit, luto paleato curabis occulere. Si ſine fruge luxuriant oleaſtri, palum radicibus eius inſige, quod ſi fructus arbor læta non fert, terebratur gallica terebra uſq; ad medullam, impreſſo foramine cui oleaſtri in formis talea immittitur & ablaqueatæ arbori amurca infunditur, uel uetus infundatur urina. Hoc modo ſteriles arbores uberātur, quas tamē durante malicia inſerere oportebit. Menſe Nouembri oliua tollitur, cum uaria eſſe cœperit uel manibus uel excutiendo perticis ſuauiter ne ramuſculi lædātur. Ipſis enim lęſis ſequenti anno fructui plurimum derogabitur. Ex qua primum fiet oleum, ſed cum tota nigreſcit melior eſt, & illud quod ſpei merito derogauit fœcūditate compenſat. Ariſtot. autem dicit, quod nunquam perfecte in arbore matureſcunt, etiamſi per multos annos ibi eſſent, ſed ut ueram & perfectam conſequantur maturationem oportet ut collectę de arbore per plures dies in una congerie coaceruantur, ut ſic per preſſionem mutuā confortato calore & retento ad interiora ad plenam

ad plenam maturationem producantur. Plinius uero dicit, quod quandiu in arbore dimittuntur eo meliores fiunt, semper enim nouas uires sumunt, & difficilius cadunt. Varro scribit, quod olea de qua fit oleum debet congeri & mundari seu aceruari per dies singulos in tabulato, ut ibi mediocriter fracescat, ac prius quisq; aceruus dimittitur in sex partibus seu uicibus ad uasa olearia, & trapetas, & submittitur molę olearię, quę est de duro & aspero lapide. Olea lecta si diu nimium fuerit in aceruis, calore fracescit. Itaq; si nequeas maturę conficere in aceruis iactando uentilare oportet. Item scribit Cato, quod oleum quanto ab amurca steterit tanto deterius erit. Item dicit quod olea purganda est a frondibus, & omni immundicia antequā oleum fiat. Item scribit Varro, quod amurca est huius uirtutis quod si de ipsa nimis ponatur in agro terram denigrat, & sterilem facit. Si modicum ad agri culturam uehementer pertinet, & circa radices arborum infundi solet, & maxime ad taleam & ubicunq; in agro herba nocet. Amplius scribit Cato uestimenta ne tineæ tangant, amurca decoquito ad dimidiam eo ungito fundum arce, & extrinsecus pedes, & angulos ubi ea aruerit, si hoc feceris tineę non nocebunt. Item ligneam omnē suppellectilē si unges non putrescit, & cum ea terseris splendidior fiet. Itē ænea omnia ungito, sed prius extergito bene, postea cum uti uolueris extergito, splendidor erit, & erugo non erit molesta. Oleum si in uas nouum tarditurus es, amurca ita utenda est, calida uel cruda prius collinito, oppilato agitatoq; diu, ut bene combibat, id si feceris uas oleum nō bibet, & oleū melius & ipsum uas firmius erit. Oliuæ quędā sunt domesticæ, quædam syluestres, & domesticę quædam sunt acerbæ uirides, quædam mediocres, scilicet uariæ, & rubeæ, quædā nigrę & maturę. Acerbæ & uirides nihil habent adhuc unctuositatis, sed aquositatis tātum, & hæ sunt terrestres, ponticę & frigidæ & siccę. Vnde sunt stomachi confortatiuę, & uentris constipatiuæ, & ad digerendum tardæ, & corpus nihil ferè nutriūt, sed has oliuas quidam præparant cum sale & aceto, alij cum aceto tantum, & hæc sunt frigidiores & tenuiores, quare choleræ acumen extinguunt, & uirtutem appetitiuam excitant, maxime si in medio prandij accipiantur, quæ uirtuti digestiuæ obedientes ualde stomachum confortant, & uentrem stringunt. Cato scribit eas optime usui conditas, si sale sint confricatæ diebus quinq;, & tunc sale excusso si biduo in sole fuerint positę, & manere idoneas. Et solere easdem sine sale in defrutum condere. Nigræ quidem maturæ calidæ sunt & tēperatæ humidæ, quare cibus earum est multum nutribilis, & grossus, mollificans stomachum, tardus ad digerendum, & faciles ad egerendum. Et tardioris quidem digestionis propter unctuositatem, facientem cibum uacare in stomacho uel in ore stomachi. Facilitas uero egestionis propter unctuositatem accidit, quę facit stomachum lubricum unde priusquam digeratur de stomacho descendit, & nonnunquam in choleram rubeam conuertuntur. Mediocres uero minus nigris sunt nutritiuæ, propter uentositatem suęq; ponticitatis priuationē & paucitatem.

citatem. Oleum quidem quod de oliuis fit, aliud est recens, nouiter de olearum fructibus expressum. Aliud uetus quod diu de fructibus manauerit. Cognosci tur autem laudabile oleum in odore, si est odoriferum, in sapore si est optimi saporis, cuius scilicet ponticitas in lingua sentitur, acuminis indigens qualitate, quia ponticitatis quãtum habet tantũ frigiditati & siccitati pertinet, & ob hoc stomachum confortat, proinde antiqui assimulauerunt ipsum oleo rosato, illudq; in multis passionibus olei rosati uice dederunt. Oleum quidem recens ex oliuis nigris & maturis calidum & humidũ est, mediocriter stomachi & uentris mollificatiuum, citoq; in choleram rubeam conuertitur, quod uero longe ab oliuis maturis fluit omni carebit malitia, quo ad aliquid retinebit ponticitatis. Sed ablata penitus ponticitate fit nocibile, citoq; in malos humores cõuertibile. Quod si multomagis inueterauerit, ut saporis fiat asperioris & horribilioris inconueniens erit esui, tamen utile medicinæ.

De Piro. O Geusse.

PIrus est arbor nota, & eius quidẽ diuersitates infinitę sunt & in qualibet ciuitate diuersa inueniũtur pira. Ideoq; infinita & inutilia omissa, hoc solum hic dicere sufficiat, quod quędam maturatur in mense Iunio, quędam in mense Iulio, quædam Augusto, quædam Septembri, & quædam Octobri, & quædam si sunt collecta & seruata in sequenti tantum maturantur æstate, ut pira regina, hæc arbor omni cœli statum patitur, nam in calido, frigido & temperato aëre satis congrue conualescit, & fructum profert. In macra & pingui potest terra plantari, uerum in macro, arido & cretoso solo pira minora & duriora erunt, & ipsę arbores paruæ & quasi uetustate consumptæ, & maxime ubi salsedo est, uel amaritudo terræ ad ipsarum radices. In loco autem dulci & pingui solo ualidas arbores & fructus nobiles & plurimos consequimur. Et maxime si tale solum in lateribus montium uel in planis prope montes fuerit, in quo pirorum arbores sunt plantatæ, non enim in talibus locis degenerabit hæc arbor, nec in se aut in fructibus de facili patientur defectum. In locis autem multum à montibus remotis, nimium humidis & aquosis, erunt arbores magnæ & frondosæ, fructusq; ipsarum turgentes & uirides, ac uiuo calore carentes, & eorum odor & sapor quodammodo insipidus & obtusus. Plantari possunt rami pirorum, ut de oliuis dictum est, & eodẽ modo, sed quandoq; tardus est euentus, & non perfecte fructificant. Item plantantur pira & nasci quidem necesse est originem suam repetentia, sed quãdoq; hoc est huiusmodi homini

homini expectare longinquum, & non domestica sed syluestria nascentur. Melius ergo est ut pirorum plantas radicatas seruamus agrestium, & cum comprehenderint inserantur. Spacia uero inter ipsas arbores ut melius cōualescant 30. pedum esse debebunt. In aridis & siccis locis mense Octobri & Nouembri, frigidis Februario & Martio, temperatis utroq; tempore congrue pirus plantatur, aut etiam transplantatur. Inseritur conuenienter in piro agresti uel domestico & in malo, in quibus optime prouenit. Item in spina, sed in hac ad debitum augmentum peruenire non potest. Item in quibusdam alijs arboribus insita cōprehēdit, sed inutiliter, & ideo hoc omitto. Potest autem inseri hęc arbor sub terra, & supra eam iuxta terram & in altum secūdum distinctionem traditam in libro secūdo, cū in cōmuni de insitionibus locutus fui. Fit eius insitionibus sub cortice, & in trunco scisso. Itē in salicē pertica perforata & sub terra sepulta. Item per illum modum qui emplastratio nominatur. Item per illum qui dicitur ad bucellum. Horum autem nodorum doctrinam in libro secundo sufficienter ostendimus. Assidue gaudet fossione, ac lætaminis ubertate pinguescere. Formatur autem ut unum solum habeat stipitem, qui usque ad octo uel decem pedes aut plures eleuetur à terra, ibiq; ramorum diuisio procuretur. Accidunt piris multa nocumenta, quę cum eorum cura nominata sunt in principio huius libri, cum sermonem feci de arboribus in communi, & colliguntur sine periculo, si rami debiles altiores congruis funibus cum fortioribus alligentur. Hæc enim arbor ualde fragiles habet ramos & casui colligentium expositos, & maxime cum ad ætatem decrepitam incipit declinare. Pira colliguntur diuersis temporibus, secundum diuersitates maturationis ipsorum, ut cum ęstiua, tunc legantur cum odore & colore sibi proprio maturitatē prętendunt, quę si duobus aut tribus diebus ante legātur, uidelicet apparētibus primis maturitatis indicijs, pluribus seruabuntur diebus ad usum quā si sint ultima maturatione collecta. Quæ uero in fine autumni maturant per hyemem seruanda Octobri mense legātur, sicco tempore & in lunæ decremento. Seruantur pira si à caducis diligenter electa, integra & prope dura & aliquantulum uiridia obruta inter paleas uel frumenta ponantur, in loco tamen obscuro & sicco. Alij cum tenacibus suis statim lecta picatis urceis condiderunt, & oribus uasculorum gipso clausis aut pice ipsa sub diuo obruta sabulone texerunt. Alij pira diuisa & granis purgata in sole siccant, & in frigida aqua salsa manere permittunt. Postea in aqua puro biduo macerentur, deinde in fine in uino dulci mersa custodiuntur, uel in sapa uel passo usui reseruantur. Vinum fit de piris si concussa & sacco rarissimo condita ponderibus comprimantur uel prælo, hoc in hyemem durat, sed prima acessit æstate. Acetum de piris sic fit pira syluestria uel asperi generis in cumulo seruantur matura per triduum, deinde mittantur in uasculum. Cui fontana uel pluuialis aqua miscetur, & opertum uas per triginta relinquitur dies, ut subinde quantum sublatum fuerit ad usum aceti, tātum aquæ ad reparationem

 reddatur.

reddatur. Liquamen de piris sic fit, pira maturissima cum sale calcantur, ubi carnes eorum fuerint resolutę, uel in capsellis, uel in uasis fictilibus paratis clauduntur, post mensem tertium suspensæ hæ carnes liquorem dimittunt, saporis iucundi, & coloris albiduli. Ex ligno piri pulchræ assides & tabulæ fiunt, quę optime leuigantur, ex quibus multa opera congrue fiunt. Pira quædam domestica, quædam syluestria sunt. Syluestria, frigidiora, duriora & sicciora & magis pontica sunt domesticis. Rursus pira quædam sunt acerba pontica, & quędam matura dulcia, acerba pontica omnia sunt de natura syluestrium, & stomachũ confortant, uentremq; constipant, & sunt frigidæ & siccæ medicinę, non nutrimento conuenientia. Ideoq; oportet operam dare ut mollescãt & asperitatem amittant, ut uidelicet elixentur, aut super calidam aquæ fumum suspendantur, aut operta pasta assentur, aut cum melle condantur. Pira siue cocta siue cruda sint, uentrem constipant, & si cocta sunt in aqua pluuiali posita super os stomachi compescunt uomitum ex cholera, & super pectinem posita fluxum uentris constringunt. Pira dulcia matura temperatæ complexionis sunt, quia minus cęteris frigida sunt, qua propter calefaciunt & augent digestionem, ualentq; in his quoq; quorum stomachi frigidi sunt & sicci, habent autem pira proprietatem, quod si cum fungis coquantur omnem auferunt læsionem, prę cipue si syluestria sunt, propter ponticitatem suam. Cinis arboris piri agresti bibitus in his qui fungorum sunt comestione suffocati multum ualet. Frondes pirorum & rami stiptica sunt, sed pirorum stipticitas cum aquosa dulcedine mixta est. Auicenna dicit, quod pira syluestria exiccata consolidant uulnera.

De prunis.

PRunus est arbor nota, & eius quidem diuersitates sunt, quia quædam est domestica, & quædam syluestris, domesticę quædam faciunt pruna alba, quędam nigra, quędam rubea, & rursus quędam mollia, quedã callosa & dura, & iterum quædam grossa, quędam parua. Aerem desiderãt tepidum principaliter, & frigidum satis commode sustinere possunt: loco gaudent læto & humido, & similiter lapidoso & glareoso iuuantur loco, lætamen recusant, quia ex hoc fructus uermiculosos & caducos faciunt. Seruntur ossibus suis autumno mẽse Nouembri, putri solo, & subacto duobus palmis uel minus obruantur ossa: eadem ponuntur & Februario, sed tunc sunt per triduum lixiuio macerãda, ut cito germinare cogantur. Cui rei proderit, si in seminario nutriant, ut postmodum elapso biennio transferantur, ponantur etiam eisdem mensibus & plantis quas sumemus de radicibus & cortice matris, radicibus cum ponuntur fimo oblitis. Hęc arbor non multum profundas quęrit scrobes, quia nõ multum in profundo radices figit, nec multa magna spacia, quia se inuicem parũ impediunt. Inseritur in se & in persico & amygdalo, sed eam degenerem reddit & paruam, & in se recipit amygdalum & malum, secundum quosdam, & optime persicum. Extremo Martij fit eius insitio, uel mense Ianuario antequã gummi eius in-

eius incipiat lachrymare. Sed ego etiam mense Februario expertus sum sæpe optime prouenire, iuuatur frequenti humore, & assidua fossione. Extirpandæ sunt soboles circa radices, exceptis rectoribus, quæ seruabũtur ad plantas, formantur autem ut unum solum habeant stipitem, non multum eleuatum à terra, si languida est arbor pruni, amurca cum aqua ęqualiter temperata radicibus debet affundi, uel cineres ex furno & maxime sarmentorum, si poma decidunt oleastri cuneum terebratæ infige radici. Si uermes aut formicas patitur, curetur ut supra in tractatu cõmuni de arboribus dixi. Pruna siccãtur etiam in sole, scissa in tribus uel quatuor partibus circa ossa, alij in aqua marina, uel aqua feruẽte recenter lecta pruna demergũt, & inde sublata in furno faciunt uel in sole siccari. Ex prunis fiunt optime sepes & utiles, quia sua spissa pullulatione eas spissas & fortes faciunt, & fructum abundanter præbent, & cũ duobus uel tribus uel quatuor annis elapsis inciduntur, quibusdam rarioribus relictis multos præparant uinearum palos, & igni satisfaciunt abundanter. Sed ut diuersorum prunorum plantę pro sepibus faciẽdis habeatur copia, nihil erit utilius quàm tempore maturitatis earum pueros ad forum plateasq; mittere ubi uendũtur, & à personis uilibus comeduntur, quia omnia ossa cuiuslibet generis inuenta colligãt, & hęc sicca supradictis temporibus plantanda seruẽtur, ex quibus quatuor usq; ad sex simul in seminario poni possunt, & postea in seminario nutriuntur, & cum conualuerint ad loca sepium transferantur & sulcos. Pruna parum nutriunt, & alba quædam dura sunt ad digerẽdum, stomacho nociua, sed exiguum solutiua. Ideoq; cum sint grossa non debent comedi nisi grandia & perfecte in arbore maturata. Et pruna nigra quædam sunt domestica, quædam agrestia, rursus domestica, quędam sunt nigra, perfecte in arbore maturata, & dulcia nimis, sunt frigida & magis humida in secundo gradu, ut Auicenna dicit. Nam eius frigiditas est in initio primi gradus, humiditas uero in fine. Platearius tamẽ dicit, quod sunt frigida & humida in secũdo gradu. Auicẽna dicit, quod sunt frigida in principio secundi, & humida in fine tertij, stomachum humectant, uẽtrem molliũt, & choleram rubeam soluunt & proijciunt, tamen si nimium utamur stomacho nocent. Cruda uero dura, uiridia & pontica pessima sunt in medicina & cibo, durum enim stomacho ualde nociuum est, & minime nutrit atq; fatigat. Rufa uero magis sunt frigida & humida. Nimis agrestia nimis stiptica sunt, ideoq; ualẽt ad diarrhœam & dyssenteriam, & quidam ea matura colligunt, & scindunt per medium & ad solem siccant, aceto aspergunt, & in uase reponũt, & hæc magis sicca, habent uirtutẽ infrigidandi, & intestina leniendi, unde ualent in acutis ęgritudinibus, & ad uentris constipationem ex humore cholerico. Et si sunt uiridia, dentur ad edendum, si sicca coquantur in aqua, & pruna comedantur & aqua bibatur. Auicenna dicit, quod gummi eius est subtiliatiuum & incisiuum & conglutinatiuum & consolidat ulcera. Et cum ex folijs prunorum colluitur os, prohibet fluxum in uuam.

De Persico. O Brosdwini

PErsicus est arbor nota, quę parua est, cito tamen crescit, & paruo tempore uiuit, in locis quibuscunq; proueniunt, sed pomis & frondibus & durabilitate præcipua sunt, si cœlum calidum, solum arenosum, & humidum sortiantur. Frigidis uero & maxime uentosis intereũt, nisi aliquo defendantur obiectu. Mense Nouembri in locis calidis, cæteris uero Ianuarij persici ossa in pastinatis arenis sunt ponẽda, binis uel uno à se pedibus separata, & cum ibi plantę excreuerint transferantur, & non amplius quàm duobus palmis uel tribus secundum Palladium obruãtur, dum tenera sunt germina, herbis persępe circumfossa liberentur, plantã bimam recte transferimus breui scrobe, nec à se longe statuendę sunt, ut inuicem à se calorem solis excutiant. Ianuarij & Februarij in locis frigidis, Nouembri calidis persicus inseritur, maxime circa terram surculis plenioribus & prope arborẽ seu stipitem natis. Nam cacumina uel non tenebunt uel diu durare non poterũt. Inseritur in se, & in amygdalo, & pruno, Aprili mense uel Maij locis calidis. In Italia uero Maio existente & in Iunio persicus inoculari potest, quod emplastrari dicit', pręciso desuper trunco & emplastratis plurimis gemmis, eo modo quo dictum est. Ego aũt inueni eius insitionem in pruno factam mense Februarij optime cõualere, ablaqueandę sunt per autumnum, & suis folijs stercorandæ. Item putandi sunt, putrida & arida tantum uirgulta tollantur, nam si aliquod uiride auferatur arescunt, ut Palladius ait. Apud nos experientia contradicit, imò si rami uirides loco incongruo nati tolluntur pulchrior & melior efficit' arbor, sed forsan in sua regione loca erant arida nimis, hæc arbor ardore solis arescit. Et ideo cumulet' agestione frequenti, uespertino iuuetur humore, & obiectis defendatur umbraculis, ut idem Palladius dicit, quod intelligo in locis nimiũ calidis & siccis, quia in nostris partibus tẽperatis nõ eget. Vnum solum stipitẽ habere debet à terra modicũ eleuatum. Languenti arbori ueteris uini feces aqua mixtas oportet infundere. Contra pruinas stercus ingeratur persico, uel, ut modo dixi, uini feces cũ aqua mixta, uel quod magis prodest faba in qua aqua decocta est, ut idem Palladius ait. Si uermes patitur, cinis amurcæ mixtus eos extinguit, uel bouis urina, cum aceti tertia parte confusa. Si poma caduca fiant, radices eius nudatæ uel trũco lentisci uel terebinthi cuneus infigatur, ut ait Palladius. Vel terebratę in medio palus salicis imprimatur. Si poma rugosa creabit aut putrida, circa unum truncum cortex rescindatur, & cum inde modicus humor effluxerit, argilla uel paleato luto tegatur. Contra uitia persici fertur proficere spartea ad ramos suspẽsa. Persica seruantur si detractis ossibus in sole siccant'. Item detractis ossibus melle con-

melle condiuntur,& sic saporis iucundi fiunt. Item seruari dicũtur si umbilicum eius gutta picis calentis oppleueris,& in uase clauso reponas. Persica diuiduntur in duo,quædã enim sunt grossia mollia,hæc sunt magis aquosa,scilicet frigida & humida,& quędã sunt parua,solida, dura,& hęc sunt magis terrestria, scilicet frigida,& quodammodo sicca,& maxime si nõ fuerint perfecte in arbore maturata,aut fuerint omnino acerba & cruda. Frõdium eius succus potatus lumbricos & cucurbitiuos eijcit. Persica frigida & humida sunt in secundo gradu. Phlegma generant,ieiuno stomacho sunt edenda,& post uinum uetus odoriferum est potandum,idem facit si ex eo cataplasma feceris umbilico,secundũ Auicennam. Et succus foliorum eius in aurem missus uermes interficit. Matura sunt bona stomacho,& in eis est uirtus faciendi appetitum cibi,& oportet quidem ut non comedantur post alium cibum,quoniam corrumpũtur post ipsum, & corrumpunt eum qui præcessit,& sicca sunt tardæ digestionis, & non boni nutrimenti,quamuis sint multi nutrimenti,& matura leniunt uentrem,& immatura constringunt.

De Palma. *o Palmie.*

PAlma est arbor ferens dactylos,aërem desiderans calidum aut temperatum,nam in climate calido ante hyemem maturat fructum,sed in frigido,quod est quintum uel sextum clima, non maturat, nisi post hyemem ad principium ueris aut æstatis anni sequentis. Sed circa septimum uel quartum clima pullulat, sed propter frigus non conualescit, sed est uerius dicere quod nec in sexto climate uiuat, uel in quinto difficile. Terram solutam & sabulosam requirit,nam constat locum prope nullis fructibus esse utilem,in quo palmæ sponte nascuntur. Seritur plantis Aprili mense uel Maio,tamen quando planta ponitur circa eam uel sub ea pinguis terra fundatur. Item seritur mense Octobri semine siue ossibus dactylorum non ueterum,sed recentium & pinguium,in cuius seminario terræ cinis miscendus est,uel notandum est tamẽ quod ex uno nucleo uix unquam plãta crescens conualescit,sed potius ex multis simul positis,& hoc ideo est quia plãtula quæ ex uno oritur adeò debilis est, quod truncum qui arborem portare possit facere non potest. Sed multæ plantæ simul exortę,propter compressionem sibi inuicem cõtinuatę perficiunt illius arboris truncum. Porrò cum semina & nuclei aliarum plantarum habent uirtutem pullulatiuam,quædam in summo,quędam in imo,quędã in circuitu,quędam in medio,nucleus palmæ qui est os dactyli habet quasi in dorso suo, & ibi est foramen strictum aliquantulum longum,per quod germen suum egreditur. Quare optima plantatio eius est,quod hæc ossa in sacculo lineo in sabulo ponantur,& quanto fieri potest foramen unius foramini alterius applicetur,ut plantulæ unius coniunctę perfectiorem faciant arborẽ,palma enim unius uirtutis non proficit,tam propter sexum qui in ea districtior,quàm in alijs plantis,tum etiam propter ligni debilitatem. Item palma masculus nunquã facit aliquẽ fructũ, sed

plãtatus masculus iuxta fœminam inclinat se ad eam, ita quod tangũt se rami maris & fœminæ, & comprimit bifurcatio ramorum fœminę ramos maris, & tunc rectę palmæ decedunt à se inuicem, tunc fœmina concipit non substantiam aliquam emissam à masculo, sed uirtute ipsius. Similiter autem hæc ostendunt opera rusticorum, quoniam cum longæ sunt abinuicem plantatę masculus & fœmina abstrahunt masculi ramos, & ponunt super fœminam, & illa in furcis suis uel cõprimit eos, & cõcipit ex eis. Cum autẽ stat fœmina fructu onusta, per uẽtum qui spiritum & humorem masculi ducit super fructus fœminæ, & eius maturantur fructus. Non autem est arbitrandum quod ista in pręgnatione & maturatione fœmina indigeat, quando ex pluribus seminibus planta cõualescit, quia tũc plures masculos in uirtute & substantia in se habet. Annua uel bima debet trãsferri mense Iunio, & Iulio inchoante, circumfodiatur assidue, ut irrigatio continua ęstatis uincat ardores. Aquis aliquatenus salsis palmę iuuãtur. Si ęgra est arbor, feces uini ueteris ablaqueatę oportet affundi, uel radicum superuacuam capillationem decidere, uel cuneum salicis interfossis radicibus imprimere. Hæc arbor difficillime crescit, & longissimo tempore uiuit, ante cẽtum annos fructũ non facit ut dicit Plinius. Et est sciendum quod fructus dactylorum non percutiliones depẽdent à ramis eius, sed potius habent sedes quasdam in quibus immediate super ramos existunt. Et quod mirabile est in una, si aliqua profert fructus suos & ramulos in quibus fructus sui consistunt, quæ si aliqua in superiori parte aperitur, sicut fit in siliqua rosæ & lilijs, & aliorum multorum florum, sed aperiuntur inferius ex parte rami super quos sunt, eo modo quo aperitur siliqua papaueris & porri. In summo autem cacumine habet hæc arbor cassam, in qua est substantia mellis, quæ multum accedit ad substantiam dactyli, hęcq; cum abscinditur palma arescit. Dactyli calidi sunt & humidi in secundo gradu, grossi sanguinis generatiui, & difficilis digestionis, ficubus tamen siccis sunt digestibiliores, & magis urinam prouocantes, sed illis assuescentes epatis & splenis constipationem, duritiem atq; grossitiem & tumorem patiuntur. Gingiuis, & dẽtibus sunt nociui, & dolorem in ore stomachi faciunt.

De Pino.

o Sosnie.

PInus est arbor nota, quæ creditur prodesse omnibus quę sub ea sunt, amat locũ gracilem, sæpe maritimum, inter montes & saxa uastior & procerior inuenit, uentosis & humidis locis arborũ fiunt incremẽta lætiora. Sed huic generi deputabis ea spacia uel mõtes, quæ alteri utilia esse non possunt. Exarabis ergo ea loca dili-

loca diligenter atq; purgabis,& frumenti more semen aspergas, ac leni sarculo curabis operire,nec plusquam palmo debet abscondi, & nata non trásferantur,quia non facile comprehendunt,& uix crescunt,nec aliquo tempore incidantur,quia moriuntur,& loco rami siue radicis incisæ aliæ non nascuntur.Seritur igitur nucleis suis,aqua per triduum maceratis, calidis & siccis regionibus mense Octobri & Nouembri: frigidis uero & humidis Februario & Martio. Alij dicunt,fructum pineum translatione in multa semina duci,in colliculis terra & fimo repletis obruunt,quæ ubi creuerint relicto eo quod solidius est, auferunt alia. Vbi iustum ceperit nutrimentum,trinam plantam cum ipsis colliculis transferunt,in scrobe indulgent radicibus largitatem terræ, tamen equi stercus admiscent.Seruandum est autem ut radix eius quæ una & directa est usq; ad summitatem eius possit integra & illæsa transferri,defendenda est arbor tenera a pecore,solumq; ne calcetur inualida. Putatio nouellas pini arbores tantum promouet,ut paucis annis in iustam magnitudiné crescat. Item fert quod sub eius cortice nascuntur facile uermes,qui lignum corrodunt & destruunt,& ideo longiori tempore durat,si sæpe corticibus spolietur, nuces pinei usq; ad mensem Nouembris in arbore esse possunt. Maturiores pineæ legentur prius tamen quam putrescant nuclei,qui nisi purgati durare non possunt. Tamen aliqui in uasis fictilibus nouis & terra repletis cum testis suis asserunt custodiri.Pinea calida est & humida in secundo gradu,secundum Auicennam in tertio,uirtutem habet leniendi,humectandi,& aliquantulum aperiendi. Optimus cibus est laborantibus in instrumentis spiritualibus, & apostemate ex frigido humore, asthmaticis,id est,sicce tussientibus,hectica febre laborantibus & cósumptis. Sanguinem augmentat,libidinem incitat,per se potest dari,uel cum sirupo uel electuario,uel in cibis. Contra tussim ualet cortex exterior, cum primo pinea ab arbore sumitur,si decoquatur bene in aqua,& postea super carbones ponatur,ut patiens fumum recipiat.

De Pipere. *o Pieprzu.*

Piper est arbor parua,& nascitur optime,& fructificat sub cancro,& climate ubi est multa adustio solis,& precipue in monte Caucaso, ut dicit Isidorus,dicit etiam quod eius syluas serpentes custodiunt,sed incole illius regionis tempore maturitatis syluas incendunt,& serpentes fugiunt,& ex incédio grana piperis quæ naturaliter erant alba,efficiunt nigra & rugosa. Dias cor. dicit quod Saraceni collectam ponunt in clibano,ut uirtus generatiua auferatur,& non possit in alijs partibus mundi seri,in locis etiam temperatis nascit, sed in eis fructum non facit.Ideo apud nos ipsius plátatio & industria nullius utilitatis est. Piper calidus est & siccus in tertio gradu,uirtuté habet dissoluendi & confortandi,puluis eius naribus appositus sternutationé prouocat, & cerebrú a superfluitate phlegmatum mundificat,uinú decoctionis eius & ficuú siccarú,

spiritualia

ſpiritualia mundificat a glutinoſo humore,& miro modo ualet contra frigidũ aſchma. Puluis etiã eius cum ficubus datus ad idem ualet, puluis etiam in cibis datus digerit,& confortat, ſanguineis & cholericis non eſt utilis uſus piperis, diſſoluit enim & quandoque inducit lepram. Item puluis eius ſuper carnẽ poſitus eam corrodit. Auicenna dicit, quod cum melle poſitus in palato eſt conueniens ad anginam,& pulmonem mundificat cum aceto bibitum,& linitum eſt bonum apoſtematibus ſplenis. Item prouocat urinam,& eijcit fœtum cum fortitudine.

De quercu, rouere,& cerro.

QVercus, rouer & cerrus ſunt arbores magnæ, quæ ſunt ferè eiuſdẽ naturæ, multamq; ſimilitudinem habẽt in ſoliditate,& duritie lignorũ,& foliorũ forma & fructus, nam omnes producunt glandes, omnesq; profundas multas & magnas radices faciunt, ſed in arborum forma differunt, nam quercus breuem facit ſtipitem,& ramos magnos, ab omni parte diffuſos. Cerrus eſt quę ſtipitem facit longiſſimum,& ualde rectum,& paucos ramos. Rouer uero facit ſtipitem directam & altum, cum paucioribus ramis. Hæ arbores terram ſolidam & durã ac mediocrem quærunt,& montuoſam uel montibus propinquam, reſolutam uero & aquoſam & pręcipue ſabuloſam refugiunt. Seruntur glandibus ſuis in ſeminario, uel in agro, uel ad ripas foſſatorũ poſitis. Menſe Ianuario uel Februario & etiam menſe Nouembri colliguntur glandes, tempore quo maturæ uel ab arbore cadunt,& ad ſolem ſiccatę ſeruantur pro cibo porcorum, quibus eſt cõueniens & bonus. Omnes prędictę arbores in aquoſis ſub terra diu durabiles ſunt. Supra terrã uero rouer melior cerro eſt. Glandes frigidæ ſunt in primo gradu, ſiccæ in ſecundo, non utimur eis in cibo hominum, ſed porcorum, quia ſunt digeſtioni inobedientes,& uentrium conſtipatiuę,& ideo ualent dyſſenterię,& ulceribus inteſtinorum,& fluxui ſanguinis. Sed tamen urinam prouocant,& corporis ſunt nutritiuæ, quaſi quædam grana, tardæq; de ſtomacho deſcendunt,& capitis dolorem faciunt propter fumum earum ex ſtomacho aſcendentem, ſed eius ſuperficies multum eſt ſtiptica,& ſimiliter ipſarum arborum gallę, unde ualet ad ſanguinis fluxum mulierum. Item decoctio earũ conuenit inteſtinorum uulneribus, puluis etiam eorum combuſtorum in loco uulnerum immiſſis humores putridos fluentes deſiccat. Auicenna dicit, quod earum folia ſunt uehementis ſtipticitatis,& fructus quidem glandis confert apoſtematibus calidis in principio. Folia præterea glandis faciunt coercere

plagas

plagas cum teruntur & puluerizantur desuper. Et gallæ ipsarum liniantur cum aceto super impetiginem & auferunt eam. Et puluis earum spargitur super aquam & bibitur ad uulnera intestinorum & ad fluxum antiquum, & similiter quando ponitur in medicinis conueniens est ad hanc operationem.

De Sorbo.

SOrbus est arbor nota, cuius fructus duplex est, scilicet paruus, rotũdus, & hic ex fœmina producitur, uel maior parum longus & acutus qui ex mascula proceratur, amat loca humida, & proxima frigida, & in montanis uel montibus proximis locis magis quam in uallibus & remotis à mõtibus delectatur, solum pinguissimum desiderat, cuius indicium certissimũ facit, quod in huiusmodi locis frequentes uidẽtur nasci. Mense Ianuario, Februario & Martio locis frigidis, calidis uero Octobri & Nouembri, sorba seruntur egregie, ita ut maturata in seminario ipso poma pangantur. Plantas etiã si quis ponere uoluerit, habebit arbitrium, dummodo calidis locis mense Nouembri, temperatis Ianuario & Februario, frigidis Martio disponat, planta est transferenda robustior, scrobem desiderat altiorem, & spacia longiora, ut quod illi maxime prodest à uẽtis frequentibus agitata grandescat. Mense Aprili uel ultimo Martij sorbæ inseruntur in citonia, spinam albã, licet in ea parua proueniat, sub cortice & in trunco, uel, ut puto, etiam in piro, & in malis competenter inseri potest. Gaudet irrigatione tẽporibus siccis, & assidua fossione. Formanda est, ut unũ solum habeat stipitẽ circa 10. uel 12. eleuatũ à terra. Si uermes patiatur infestos, qui in ea rufi aut pilosi solent internã medullam secare, aliquos ex his ab arbore detractos, incẽdio uicino cremare debere Palladius ait. Quo genere alij creduntur fugere uel perire. Sorba seruãtur hoc modo, lecta duriora & posita ubi mitescere cœperint, fictilibus usq; ad plenũ clauduntur urceolis, gypso desuper tectis, & in bipedanea scrobe loco sicco sub sole mergentur, ore peruerso, & desuper spissius terra calcat. Itẽ secta per tres partes siccant in sole, & seruant, uel per medium diuisa siccant. Cum uero uolẽs uti aqua feruenti macerata reuiuiscunt sapore iucundo, aliqui tamẽ pendiculis suis uiridia lecta supponunt locis opacis & siccis. Ex sorbis maturis fit uinũ sicut ex piris. Lignum sorbi est solidũ non corrigenum, sed facile frangibile, quare optime leuigatur. Ideo ualde est cõueniens operibus uasorum scrineorum, & idoneum ijs quæ superficiem tersam & politam requirunt. Rubeum tamen habet lignũ. Sorba frigida sunt & sicca, uentrisq; constipatiua, etiam si sint perfecte matura.

De Zezulus.

ZEzulus est arbor quædam parna, multum scabiosa. Cuius folia multa, quasi in uno ramunculo sunt coniuncta, simulq; tempore hyemis ab arbore cadũt. Eius fructus similis est baccis rosarum, uel fructui oliuarũ, unam tantũ habẽs os, aẽrem desiderat tẽperatũ, neç frigidũ formidat.

Et in terra

Et in terra pingui & soluta lætatur, seritur nucleis suis in seminario mense Nouembri aut Februario, satis & diligenter nutrire oportet, quæ cum conualuerint biennio uel triennio transferantur. Seritur etiam plãtis super radicibus matris natis. Inseri eam posse putato in spina alba, & forsan in pruno mense Februario & Martio scisso trũco, & formatur ut unum solum habeat stipitem, per sex pedes eleuatus à terra. Colliguntur autem zezula uindemiarũ tempore, quando rubedinem uel uarietatem ostendunt, & quia satis sunt delectabilia, ad edendum tamen modicum nutriunt.

De Zanipro.

ZAniprus est arbustula satis nota, quę aërem calidum aut temperatũ desiderat, & terram arenosam, solutam & ferè sterilem, & maxime oritur & fructificat in littore maris, & in mõtibus ferè sterilibus, in quibus est soluta terra, quæ lima uocatur. In locis uero aquosis & uallibus non uiuit, quia nimia humiditate corrumpitur, & nutrimento sicco & modico sustentatur. Huius arbustulæ sunt duæ species, sed species mascula quæ in altum porrigitur, & ualde modicum fructum facit, & fœmina quę iuxta terram ramos quasi serpendo expandit, quę miro modo toto ferè tempore anni fructificat, & fructum maturat. Item est tertia species pulchrior & melior. Fructus superioris speciei est paruus, rubeus, & grossus, ut parua cerasa, sed fructus alterius speciei est paruus & niger. Hæc arbustula syluestris est, & in dictis sponte nascitur locis. Tamen si quis eam plantare desiderat nncleis suis serat, uel plantulas eradicatas de loco matris quo uoluerit transferat. Item eius radices multum sub terra demergat, quæ nec fossione lætatur, ubi locus nimis fuerit adustus, uel nimis siccus & durus, mense Februario & Martio est serenda, putari aut formari non eget nisi forte quis masculum uelit propter uoluptatem aliquam in altum extollere. Colligitur autem fructus, cum successiue eius nigredine uel rubedine maturitatem fatetur. Eius lignum rubrum, pulchrũ & quoddammodo uarium est, odoriferum, competitq; uerubus, quę suum saporem carnibus ex ipsis assatis conferre dicuntur, fiunt etiã ex ea coclearia satis pulchra. Fructus eius calidus & siccus est, & multum ualet contra frigidum tussim si comestus ædatur. Rami eius cum fructu & frondibus in aqua uel uino cocti, & in uasa ex muffa infecta, cum ipso uino uel aqua calidissima positi & obdurato uendone in eadem agitati, uasa mirabiliter liberant, ipsisq; saporem & odorẽ laudabilem præstant.

De arboribus non fructiferis & omni utilitate ipsarum.

SVfficienter dictum est supra de arboribus fructiferis, & de cultu & utilitate ipsarum. Nunc autem dicendum breuiter de omnibus arboribus & fructibus infructiferis quę reperiuntur in partibus nostris, & de utilitate ipsarum, secundum ordinem Alphabeti.

De abiete

De Abiete.

o Jedlinie.

ABies & quæ uulgo uocatur piella & aresæ fere eædem sunt arbores, non enim coluntur, & in alpibus & locis niuosis magnæ ualde proueniunt, & omnes miro modo directe in altum extolluntur, frondes uirides omni tempore habent. Ex ipsis fiunt arbores, & antennæ nauiũ magnarum, quibus nullę alię arbores sufficere possunt, optimæ sunt in omnibus operibus siccis ædificiorum, quia lenes & rigidæ sunt & durabiles, & assides ex eis factę ubiq; plurimum domos exornant, fiunt etiam ex eis uasa uinaria, tam magna quàm parua, sed in eis facile uinum in acetum mutatur. Sed aresę præcipue competit situlis in quibus aqua defertur. Nam species per aquam facile uitiantur.

De Amedano.

o olsze

AMedanus quæ alnus uocatur, arbor est quę non colitur, sed in locis palustribus & aquosis pręcipue delectatur, & fabricis inutilis est, sed necessaria si locus humidus fundamentis planandus est. Nam sub terra ilico radices infixa uirides emittit, & in grossata ex pluribus palis prope positis & in unum corpus redactus fortissimum & diu durabile fundamentum facit. Item ex ea conuenienter incisoria fiũt, & passides, quibus rarissime accidunt crepaturę.

De Azero.

AZerus est arbor satis magna, quæ in alpibus inuenitur, quę optime conuenit cyphis, & parapsidibus & incisorijs faciendis & uasculis, & omnibus delicatis operibus, quia eius lignum est magnum, albũ & solidum, & ualde politum efficitur, sed eius parapsides facile per calorem scinduntur, nisi factæ sint de quaterno, id est, de ligno in quatuor partes sciffo aut de nodosa siue neruosa radice.

De Anoruo.

ANoruus est arbor parua, quę similiter circa alpes oritur. Cuius medianus cortex datus in cibis aut potibus, mirabiliter uentrem laxat.

De Agnuscasto.

AGnuscastus est frutex, id est arbustula parua, quę omni tempore uiridis reperitur in aquosis locis magis, & in siccis minus, & eius lignum est durum, & folia eius sunt sicut folia oliuæ, sed sunt leuiora. Calidus est & siccus in tertio gradu, secundum Auicennam est calidus in primo & siccus in secundo. Flores, folia competunt usui medicinę, & magis flores quàm folia, & flores quidem agnuscastus uocantur, qui in uere colliguntur, & per annum tantum seruantur, & uirides sunt maiores efficatię, quàm siccati. Dicitur autem agnuscastus, quia libidinem reprimendo castum facit, lectus enim ex eo factus libidinem stringit, prohibendo pollutionem, & uirgę erectionem, ut Auicenna dicit. Fomententur genitalia, etiam ex aqua decoctionis eius, & succus potet. Contra gonorrhæam decoquatur modicum castorij in succo eius, & detur in

potu. Item folia & flores eius decoquantur in aceto, addito castoreo, & genitalia cataplasmentur. Et nota quod quidem extinguūt libidinem inspissando sperma, ut semen lactucæ, citrulli, melones, cucumeres, cucurbitæ, portulaca, acetum, agresta, camphora, & similia, quędam muniēdo spiritus & cōsumēdo sperma, ut ruta, maiorana, agnuscastus, cyminum, calamentū, & anethum. Hęc sunt calida aperitiua, & uentositatem exterminant & soluunt. Item fomētum factum ex aqua decoctionis agnuscasti matricis exiccat superfluitates, & ipsius angustat orificiū. Contra Lethargiā ualet decoctio agnuscasti, apij, & saluiæ in aqua salsa, si ex ea fortiter capitis pars posterior fricetur. Auicenna dicit, quod suffumigantur mulieres, cum uehemens desiderium coitus adest, & liberentur, & eius folia fugant uenenosa.

De Buxo. o Bukspane.

BVxus est arbor parua, quę solidissimū, croceum & pulcherrimū habet lignū, pulchrisꝗ frondibus & uiridibus semper uestita est, ex quibus domicellę serta faciunt. Plantari potest non solum si plantulę radicatæ de stipite matris euulsæ ponantur, sed etiam si rami eius denudatis frondibus infigun tur in terram. Rasura huius ligni quia frigida est & sicca, decocta in aqua putæi constringit fluxum, ut dicit Diosc. Tingit etiam crines si eius decoctione sępius abluātur. Ex ipsius ligno fiūt optimi pectines, & cochlearia, & manubria cultellorum, & calculi, & tabulæ cereæ, & omne opus paruum quod pulcherrimū lignum sculpendum requirit, recipit enim & retinet commode omnem formā.

De Grillo.

GRillus est arbustula parua, quæ in arenis fluuiorū oritur, quæ pulchras ualde uirgulas & multas emittit. Quę colliguntur mense Aprili, cū succus in eis mouetur, & excoriantur. Deinde fiunt ex eis corbes, caueę auium, & casei siccandi & conseruādi, & canistra, in quibus panes portantur & fructus. Item ex radicibus eius ligantur manubria falcium, & falcellinorum, & quæ ad incidendum ligna & putandas uineas sunt necessaria.

De Cypresso. o Cyprysse.

CYpressus est arbor nota, & pulchra, quæ uiridis semper existit, & ideo in claustris monachorum frequēter plantatur. Eius lignum est ualde odoriferū & pulchrum, & ex eo fiunt pulcherrimæ assides, quas homines libenter ponunt in fundis instrumentorum musicorū, ut citharæ, & aliorū, & in omni-

& in omnibus operibus delicatis. Hæc arbor, ut ait Auicenna, calida est in primo gradu, & sicca in secundo. Et quidā dicunt quod est frigida, folia & nux eius stiptica sunt, & folia eius delent morpheam, & consolidāt uulnera, & nux eius confortat neruos, & roborant mollificationem, & stringūt etiam, & decoctio nucis cum aceto sedat dolorem dentium.

De Canna siue arundine. O Trzcinie.

CAnna siue arundo nota est, terram desiderat mediocriter humidā & pinguem. Canneta fiunt hoc modo, uidelicet quod pastinata æqualiter terra mense Februario & breuissimis scrobibus uno pede distantibus cannarum oculi per scrobes singulas obruuntur. Si calida & sicca prouincia est, ualles humidas irriguas opus est deputare cānetis. Si est humida regio, locis medijs instituantur, sed succo uillarum subditis. Ligonizantur ut uineę, & ligonibus in æqualitatem terrę æquabimus mense Octobri & Nouembri. Sed siqua sunt antiqua canneta, mense Februario sarcientur, recisis quæ sunt in radice purganda, & putribus male porrectis, & siqua gignendi nō habent oculos. Ex cannis fiunt pali, & perticæ uinearum, & scorea quibus intra se domus pauperum distinguuntur, & secundum Auicennam sunt uehementis infrigidationis. Et folia cannæ, radix & cortex conferunt allopeciæ, & abstergunt sordes, & radix cum cæpæ syluestri extrahit carni infixa. Et lanugo quæ est flos eius quando cadit in aurem, facit euenire surditatem, qui inuiscatur in ea & non egreditur.

De Genesta.

GEnesta est quædam arbustula, adeò parua, quę plurimum ad herbæ naturam accedit, quæ in montibus & locis maritimis oritur, & flores facit ualde pulchros, quibus prosertis domicellæ utuntur ramusculis eius. Deficientibus iuncis possunt palmites uinearum ligari. Item ex genestis potest fieri stuppa, quę loco canapi uel lini succedere potest.

De Fago. O Buku.

FAgus est arbor magna, nascens in alpibus, ex qua optime fiunt lanceę, & sellarum assides & librorum. Item fabricis utilis est in sicco, sed humore corrumpitur. Isidorus autem dicit, quod glans siue fructus fagi est multum dulcis. Et eius medulla est muribus amica, & glires impinguat, turdis & columbis conuenit, & eos nutrit, & eius carnes concoctu faciles facit. Eius ligni substantia multum operibus est apta, sed non multum durat, quia à uermibus corroditur. Item est necessaria uitriariæ arti, si nondum à uermibus corrosa est, quia ex eius cinere uitrum cum aliorum quorundam appositione per ignis conflagrationē artificialiter præparatur.

De Fraxino.

FRaxinus est arbor satis magna, quę in pinguibus & humidis nemoribus delectatur, eius lignum satis igni competit, & est optimum pro circulis uegetum & cadorum & scalis turrium. Item ædificijs idonea est hæc arbor exiccata, non uiridis, dum tamen terram non contingat, quia statim humore corrumpitur. Eius etiam sylua de tertio in tertium uel quartum annum incisa optimas pro uineis profert perticas. Plinius autem dicit, quod folia fraxini sunt utilia contra uenenum. Nam succo expresso potui dato contra serpentes, & eius umbra summe auxiliatur, tantaq; ei est uis contra serpentes, ut eius umbram uespertinam uel matutinam non attingant. Et si inter ignem & fraxini folia ponit' serpens, in ignem potius quàm in folia fraxini fugit. Et eius cortices & folia uentrem stringunt, & uomitum ex defectu uirtutis contentiuę factum, si cum aqua pluuiali & aceto coquatur, & super stomachnm ponatur, sedat. Et est arbor calida & sicca in secundo gradu.

De Fraxinagulo.

FRaxinagolus est arbor fraxino in frondibus & in ligno similis, quę in locis domesticis seu cultis delectatur. Hæc arbor fructum quendã siue granula parua producit, quæ nigra sunt quando matura exist̃ut, & ualde dulcia, sed ferè nihil super ossa ex pulpa habent. Item exiccata multis mensibus conseruantur.

De Fusano.

FVsanus est arbor parua quæ in sæpibus oritur, ex cuius ligno fiunt fusę optimę, & alia hoc genus.

De Oplo.

OPlus, id est, taxus, est arbor parua, quæ in alpibus & montibus eis proximis inuenitur, quæ optima est pro balistis ligneis & arcubus faciendis.

De Opolo.

OPolus est arbor satis magna, quę lignũ habet ualde album & pulchrũ, ex quo fiunt optima iuga boum, incisoriæ passides, & assides, pro delicatis operibus faciendis.

De populo & albaro.

POpulus & albarus sunt ferè similes arbores in magnitudine, & forma frondium, sed populus magis in altum extollitur, & eius lignum nõ politur. Albarus uero magis per latera ramos extendit, & est lignum eius albius & pulchrius pro assidibus faciendis, ędificijs in sicco satis competunt, licet longissimo tempore in eis nõd uret. Locis humidis & arenosis pręcipuè populus delectat', in montibus locisq; saxosis ac cretosis durare non possunt. Plantatur ramis annalibus uel biẽnalibus, uel etiam maioris ætatis in terrã infixis, & facilime comprehendunt. Item compertum, albarũ incidi & quocunq; inerint fragmina incissurę, inde quasi spissam syluam nasci, potest etiam hoc euenire ex

pullulatione

pullulatione radicum, quæ circa præcisam arborem uniuersam occupant terrã in superficie eius, propter quod etiam præfatæ arbores plurimum inueniuntur obesse uineis, & frumentarijs agris. Populus hoc habet proprium, quod si æstiuo putetur tempore, aut perit, aut infirmatur, aut scabiosa efficitur. Dicitur autem populus, eò quod incisa pullulat ad modum populi, ut dicit Isidorus.

De Rosarijs.

ROsaria nota sunt. Ex his autem quædã alba, quædam rubea. Et iterum quædam domestica, quædam syluestria sunt, alba uero tam syluestria quàm domestica fortes constituunt sepes, quia multas & fortes habẽt spinas, & omnes adeò retortas & uolentes ingredi retinent uiolẽter. Sed rubea rosaria debiles uirgulas producũt. Plantatur autem plantulis & uirgultis in paruas particulas diuisis, & in seminario satis seminibus. Et semina quædã sunt quæ in pomulo rubeo sunt collecta, quorum maturitas ad plantandum apta cognoscitur, cum post uindemias colorem fuscũ & mollitiẽ quandã habent. Si qua sunt antiqua rosaria circunfodiantur, & ariditas reciditur uniuersa. Item quæ rara sunt, possunt uirgarum propagine reparari. Rosa frigida est in primo gradu, sicca in secundo. Viridis & sicca competit usui medicinæ. Siccantur autem aliquantulum ad solem, & possunt per triennium seruari. Cum receptio rosarum inuenitur, siccæ ponendæ sunt in medicinis, quia facilius conterunť. Ex uiridibus aũt fit mel, uel saccharum rosatum, aqua rosata. Mel rosatum sic fit, primo mel spumatur, deinde coletur, postea addantur folia rosarum, abiectis stipitibus, & quibusdam albis, quæ sunt in parte inferiori, & minutatim incisa ponanť, & fiat decoctio aliquantula, & signum decoctionis eius est odor & color ruffus. In septem libris mellis una rosarum ponatur, per qnincꝫ annos seruari potest. Et habet uirtutem cõfortandi, ex aromaticitate, mundificandi ex melle, competenter datur phlegmaticis, cholericis & melancholicis, in hyeme & æstate, debilitatis, cum mulsa facta ex aqua & melle rosato, & facit mundificationem stomachi ex frigidis humoribus mel rosatum cum aqua decoctionis fœniculi seminis tribus granis salis additis. Vel fit hoc modo: Succi recentium rosarum una libra ponatur in cacabo ad ignem posito, cum bullire cœperit uiridium rosarum cum forficibus uel cultello incisarum libræ quatuor addantur, & dum bullierint, semper agitetur, & in fictili uase repositis quantomagis tenebitur tanto melius erit. Cum aqua frigida stomachum confortat, & constipat, & cum calida mundificat, detur in mane & meridie. Eodem modo fit mel uiolatum, & ualet capitis doloribus, febricitantibus cum tepida datum. Saccharum rosatum fit sic, folia rosarum uiridi

um pistata conterantur bene,& ponantur in uase uitreo per uiginti dies ad solem,& quotidie moueantur,& bene commisceantur. In quatuor libris sacchari libra una ponatur rosarum,& potest per triennium seruari, uirtutem habet constringendi,& cõfortandi,& ualet cõtra dyssenteriam,& lienteriam,& diarrhœã ex debilitate uirtutis contentiuæ factam. Item ualet cõtra uomitum cholericum,contra sincopim,& cardiacam passionem, cum fit ex calefactione spiritualium detur cum aqua rosata. Electuarium de succo rosarum fit sic: Recipe sacchari,succi rosarum ana lib.2.& drach.4. sandali trium generũ drach.6.spodij drach.9.diagridij drach.12.camphoræ drach.1.tempera admodũ electuarij,cum sirupo facto ex saccharo,& succo rosarum,& detur cum aqua calida admodum castaneę in matutinali hora, ualet etiam contra guttam calidam & cholericam rubeam purgatur,& conualescentes tertianarios quotidie purgat,sine molestia,& reliquias malorum humorum,quæ ibi remanserunt potenter educit. Sirupus rosatus sic fit: quidam decoquunt rosas in aqua, & in tali aqua rosata addunt saccharum,& faciunt sirupum. Alij autem faciunt,ponentes rosas in alio uase, habentem strictum orificium,& superessundũt aquam feruentem,& dimittunt ibi stare donec aqua fit rubea,& inde faciũt sirupum, & hic est optimus. Et nota quod sirupus factus ex recentibus rosis prius aliquantulum laxat,postea constringit,factus uero ex siccis in principio & in fine constringit. Contra fluxum uetris,& uomitum cholericum,detur cum aqua pluuiali,uel rosata. Febricitantibus post minutionem cum aqua frigida potui detur. Cõtra sincopim similiter secundum Nicolaum sic fit: Accipe rosas recẽtes,& pone in uase per se & in caldario pone aquam donec bulliat,& bullientem super rosas prędictas infunde,& postea uas ipsum tege,ne fumus exeat, ex quo aqua ubi refrigerit,rosas eijce,& alijs recentibus aquam bullitam eandem iterũ superinfunde,mutando rosas,donec aqua illa rubea fiat,de hac autem aqua quatuor libras accipe,& ibi libras quatuor sacchari infunde, cum autem bullire inceperit, album ouorum aliquod in aqua frigida multum concutias donec spumescat, & illam spumã in sirupo bulliẽte spargendo infunde,& cũ ferè nigrescere illa spuma inceperit,suauiter cũ tacia remoue, & iterũ aliam infunde,donec clarus fiat sirupus & cum cœperit sirupus quasi filum facere si cum digito tetigeris aut taciæ dependens adhæreat,coctus est. Valet calori & siccati febrium, sitim reprimit & cõfortat & constipat. Eodem modo fit sirupus uiolatus,& sirupus nenufarinus,qui ualet contra maximos calores in acutissimis ægridinibus. Oleum rosatum sic fit: quidam decoquunt rosas in oleo communi,& colant,alij terunt rosas uirides,& in oleo & uase uitreo soli exponunt per dies quinquaginta, & hoc est bonum. Sed secundum Nicolaum fit hoc modo: In duabus libris olei cõmunis abluti libram unam uiridium rosarum aliquantulũ cõcuttarũ ponant̃ in olla plena,posita super ignem in caldario pleno aqua suspenso,& tam diu bulliãt donec aquę tertia pars inde minuatur,quod demum album pannũ lini immissum torculari

culari deprimatur, eodem modo fit uiolatum sabatinum & mirtinum oleum, & ualent ista olea contra acutas febres, inuncta super epar, & pulsus & tempora, et plantas manuũ & pedum, quoniam calorem extinguunt. Aqua rosata fit multis modis. Nam quidam sunt qui habent patellam plumbeam quam ponunt super quodam texto euerso, cui est ab una parte ostium, unde sub eo ponatur ignis, & intertextum & patellam est cinis, grossitudinis digitorũ duorum, ne aqua saporem fumi accipiat, & circa textũ est fornacella parua, de lapidibus ac luto facta, deinde patella rosis impletur, & capellum plumbeum ponitur super ipsum, ita quod uersus partem unde aqua rosata egreditur aliquantulum pendeat, & ignis continuo pendeat super ipsa patella, tantum quod rosæ dimittantur in ea, quod in eis humiditas sit consumpta, & tunc reijciuntur. Et aliæ recentes in earum locum ponuntur, & in alio uase uitreo super pipeo capellæ posito, aqua recipit, deinde in gestarijs ad solem positis, quibusdam diebus decoquenda relinquit, & seruatur. Alij uolentes succi omnem uaporem fumi & odorem euitare, in aqua rosata ponunt patellam prædictam ad capellam in cacabo aqua pleno, atque in fornacella disposita, quod ab una parte possit in eo aqua immitti, quę loco eius quę ab igne consumitur succedere possit, hæc est optima. Quædam in filo folia rosarum posita in uase uitreo ut suspensa in uase ex aliqua parte adhęreat, soli exponunt, desuper adeo claudunt ut uapor rosarum exiri non possit. Et hæc est melior quàm ulla poterit esse, tamen ualde parum & cum nimio labore fieri potest. Habet autem uirtutem constringendi, & confortandi fluxum uẽtris, & uomitum cholericum. Detur rosata simplex uel aqua decoctionis mastichis & gariophilorum, & pręcipue contra fluxum ex debilitatę & uirtutis cõtentiuæ, uel acumine medicinę, & quando ipsa nimis ducit, sincopantibus & cardiacam patientibus detur in potu, & superaspergatur faciei. In collyrijs competenter ad oculos ponitur, & in unguentis ad faciem quia abstergit panum faciei, & subtiliat cutem. Rosę siccę naribus appositæ cerebrum confortant, & reparant spiritus, contra fluxum uentris ex cholera detur aqua pluuialis in qua rosæ sunt decoctæ, ad idem ualet emplastrum de rosis, & albumine oui & aceto posito super renes & pectinem. Contra uomitum fiat decoctio in aceto & spongia marina intincta ori stomachi superponatur. Contra sincopim detur aqua decoctionis rosarum, detur etiam puluis in ouo sorbili. Item contra ruborem oculorum, si sentiantur puncturæ, ualent rosę coctę in aqua & cataplasmatę. Flos rosæ, quę interius reperietur, ualet contra fluxum uentris & uomitum. Item puluis eius lineę superpositus humiditatem eius consumit. Et nota quod succus rosarum uiridium in uase uitreo potest seruari per annum. Auicenna dicit, quod rosa rectificat fœtorem sudoris, quando in balneo administratur. Et emplastrum de rosis coctis & contritis, & non expressis positum super apostemata calida soluit ea.

De Rosmarino. O Rozmarynie.

ROsmarinus est quædam parua arbustula odorifera, quæ semper habet frondes uirides, & quę simulatur zanipro & scopæ, marinis locis præcipue delectatur, & ideo rosmarinus appellatur, plantatur autem plātulis euulsis de matris radice. Item ramis in terram affixis, his mensibus quibus aliæ fiunt plantationes. Calidus & humidus est, sed excessus eius non determinat͂ in gradu, flores & frondes eius medicinæ usui sunt. Et flos eius dicitur anthos unde dianthos electuarium fit ex eo, arbustula ipsa etiam lanotides dicitur, uel detrolibanos. Vnde cum istorum receptio inuenitur folia debent poni. Flores autem aliquantulum desiccatæ ad solem per annum seruantur, similiter & folia, uirtutem habet confortandi ex aromaticitate, dissoluendi ex caliditate, extergendi, mundificandi & cōsumendi ex siccate, & diaphoreticam ex caliditate. Contra syncopim & cardiacā detur dianthos cum uino. Item aliter fiat decoctio florum in uino, & tale uinum detur patienti contra frigiditatē stomachi & ad digestionem confortandam, detur dianthos uel uinum decoctionis florum & mastichis cōtra dolorē intestinorum & stomachi ex uentositate, detur uinū decoctionis eius & cymini, & contra cerebri frigidatem fiat eius decoctio in uino & patiens capite cooperto fumū recipiat. Contra humiditatem uuæ acetum uel uinum decoctionis eius gargarizetur. Contra stranguriam & dyssenteriā, flores uel saltem folia decocta in uino cataplasmentur. Ad mūdificationes matricis & conceptum iuuandum fiat fomentum circa pudenda ex aqua decoctionis eius, flores autem in oleo decoctos supponunt sibi mulieres.

De Rubo. O Ciernju.

RVbus notus est, cōpetit sepibus faciēdis, quia eas fortes ac spissas & pūgentes facit, sed per se non multū, nisi plātas arborū uel aliarū spinarū admixtas habeat, quibus sustineat͂, quę adeò sunt solidę, ꝙ nō flectant͂ & destruant͂ ab eo. Plantat͂ aūt plantulis suis, quæ facile inueniuntur, ubi capita tangunt terrā, quia ibi statim radices emittūt. Itē plantat͂ seminibus suis mature collectis, & siccatis, usq; ad initiū ueris seruatis, & tūc seminatis, fructus eius sunt mora, quę mulieres & pueri comedūt, sed optima sunt ꝑ porcis. Rubus calidus est & siccus, ut quidā dicūt, Cōstātinus aūt dicit summitates eius esse stipticas, & ualere cōtra usturas, & calida apostemata, unde uidet͂, ꝙ sit frigida & sicca. Contra ruborē oculorū turiones eius cū uitello ouorū cōterant͂, & addito croco supponant͂ oculis. Cōtra quaslibet usturas cera mūda resoluat͂, postea addat͂ oleū rosatū, deinde succus turionū eius cū maiori quātitate. Cōtra calida apostemata folia sum-

folia summitatum trita cum aqua rosata superponantur. Contra dyssenteriam succus turionum eius cum aqua hordei pro clystere iniiciatur, uel ex turionibus cum albumine oui & aceto fiat emplastrum super pectinem & renes, si sit uitio superiorũ, lenticula aliquantulũ exusta in succo eius detᷣ ad manducandũ.

De Salice. O wierzbie.

SAlix est arbor nota, sic dicta eo quod plantata facile salit in altum. Hæc arbor in locis humidis & arenosis & solutis delectatur, & non multũ radices profunde figit. Plantatur optime sine radicibus, si terra perforata cũ palo aut cum foratura. Planta biennalis in parte inferiori acuta foramini fortiter imprimatur, & usque ad superficiem foramen ex sabulo impleatur, uel terra soluta. Terra ubi plantatur cretosa sit, deinde creta superponatur, quod si soluta est terra in quo plantatur sufficit si ex eadem impleatur foramen. Cui multum proderit si eisdem cardinibus, quibus in salice steterat apponatur, fit autẽ eius plantatio mense Octobri & Nouembri aut Februario & melius mense Martio, cum iam ipsis plantis, super salice adhuc existentibus, uiridis succus se effunderit. Eis aũt planta mense Aprili & Maio abradatur quicquid in stipite præter superiorem oritur partem. Tertio quoq; aut quarto anno dicitᷣ omnes æqualiter, sex pedibus supra terram, sed si duobus tantũ pedibus supra terrã ipsius formarentᷣ stipites, prouiores produceret perticas, & longiori duraret tẽpore, quia hæc arbor tanto in ramis erit fœcũdior, quãto est terrę propinquior, & est ad incidendũ aptior. Veruntamẽ si est in loco animalibus exposito magis timetᷣ corrosio ipsarũ, quę octo uel decẽ pedibus à se inuicẽ distare debebunt, ne si nimis spissæ fuerint superfluis umbris perimant ea quæ seminãtur in agris. De tertio in tertiũ annum perticę inciduntur, uidelicet subtiles iuxta salicẽ, & grossę tribus uel quatuor digitis remota ab ea incidantur rotundæ, uel non multũ oliquæ, & quicquid est in salice siccum uel mortuum amputetur, nec fiunt in eis cannatæ remotæ sed paulatim per omnia latera æqualiter diffundantur. Hoc enim modo perticas proceriores, & minus ramosas efficient, & tempore longiori durabunt. Et nota si eo anno quo non inciduntur & amputẽtur, nimię parua & inutilia remanentes uirgæ suscipient maius incrementũ. Ex ligna salicis solido pro perticis faciendo non exciso, fiunt trabes & materiæ domorum satis bonę, & ex grossis fiunt assides & conchæ, & incisoria, & uasa multa uinaria, ex concauis uero fiũt cochlearia & situlę & staria, & ramis fiunt uimina, & ex uiminibus fiunt sepes & clausuræ curiarum, & porticorum, & multa alia utilia. Hæc arbor competit usui medi-

usui medicinæ secundum corticem, folia & flores, habet uirtutem cõstringendi & cõsolidãdi cõtra dyssenteriã. Succus expressus ex folijs, & potui datus ualet cõtra ulceratione͂ intestinorũ, ex dyssenteria factã. Puluis ulcerationem exteriorem partium consolidat, detur puluis eius corticis combusti in potu aliquo. Item puluis, ut testat̃ Dioscor. cum aceto potui datus & cum aceto cataplasmatus, neruos & poros curat. Itẽ folia salicis respersa aqua ponenda sunt circa febricitantes. Isaac autem dicit, floris & seminis salicis hanc esse uirtutem, quod si qua illud in potu sumpserit prolẽ non generat, sed efficitur infœcunda.

De Sauina.

O Sawinie.

SAuina est arbor satis parua, quæ semper uiridis est, & habet folia cypresso similia. Hæc arbor satis commode uiuit in omni aëre & loco, & in uiridarijs & in claustris religiosorum, quia circulis & perticis circa eam positis ramos undiq; conueniẽter expandit, plantatur autem ramus, sicut de buxo dixi in terram affixus. Hæc arbor calida & sicca est in tertio gradu. Cuius sola folia competunt medicinæ, & per biennium seruari possunt. Vinum decoctionis eius ualet contra dolorem stomachi & intestinorum. Item decocta cum uino ualet contra dyssenteriam & stranguriam, cataplasmata ualet etiam contra iliacum dolorem. Est enim diaphoretica & diuretica, fomentatio autẽ ex aqua decoctionis eius in uino ualet contra prędicta, & etiam menstrua prouocat, & fœtum mortuum educit. Item decocta cum oleo & superposita idem melius operatur. Contra tenasmon ex frigida causa ualet, si fiat decoctio eius in aceto & uino, & fumum patiens recipiat.

De Sambuco.

O Bzie.

SAmbucus est arbor quędam quę in sepibus nascitur, & ramis in terram affixis plantatur, & facillime comprehendit. Ex cuius ligno grosso uel mediocri fiunt arcus & ex grossiori non nodosa fiunt optime sagittę. Itẽ fiũt canellę tinaciorũ & uegetum ex eius ligno. Virtus eius est calida & sicca in secũdo gradu, medicinę cõpetit principaliter cortex eius, secũdo flores & folia, uirtutẽ habet diureticã & attractiuã & purgatiuã. Cõtra quotidianam præcedente purgatione, ante horam

te horam accessionis detur uinum decoctionis corticis mediani sambuci. Item succus sambuci per se datus uel cum melle, lumbricos interficit. Ad menstrua prouocanda succus corticis eius persarigetur uel folia cataplasmentur, fomentum ex aqua salsa decoctionis eius corticis tumorem pedum soluit & dolorem exteriorum partium.

De Sycomoro.

SYcomorus est quædam arbustula paruula similis sanguino, & forma ligni, quæ pulchras ualde producit uirgas, & eius cortex ualde pulcherrimus, adeò adhæret ligno, quod ex eo fiunt pulchra manubria cultellorum, & nascitur in nemoribus prope alpes.

De Sanguino.

SAnguinus est arbor quędam similiter parua quę multum pullulat in sepibus, & eas ualde inspissat, sed spinis caret, & pulchras & solidas uirgas producit, ex quibus fiunt brenixelli ad auiculas capiendas, & uimina ipsius texendis telis optima sunt.

De Spina alba.

SPina alba est arbor satis parua, quę optima est pro sepibus, quia ualde acutas habet spinas, nec in radicibus per agros pullulat, & in se optime recipit insitionem, mespila & pirus & malus in ea facile cōprehendūt, sed ad debitum augmentum uenire non possunt, propter inæqualitatē magnitudinum earum. Lignum habet album & solidum. Ideoq; competit pyxidibus & cochlearijs. Frigida & sicca est in secūdo gradu, & eius decoctio cō fert instrumentis iuncturarum & podagræ, & confert ad mollificationem stomachi.

De Spina Iudaica.

SPina iudaica melior est omnibus pro sepibus, quia in quolibet folio duas habet spinas, unam habet uidelicet magnam, rectam & acutissimam, & aliam paruam retortam, & spissam sua pullulatione constituit sepem.

De Spina ceruina.

SPina ceruina non multum sepibus competit, quia non est bene spinosa, sed ex ea pro uineis optimi fiunt pali, quia sub terra multa tempora durant.

De Scopa.

SCopa est arbustula ualde parua, similis Zanipro. Cuius radix est rotunda & adeò dura & nodosa, quod ex ea optimi fiunt cyphi.

De Tamarice.

TAmarix est arbor calida & sicca in secundo gradu. Vinum decoctionis eius ualet ad oppilationem splenis & epatis. Item stranguriā dissoluit, & plus in cibo cocta, ad idem ualet, frequens bibitio cum uase ex tali ligno facto, cortices autem maioris sunt efficatię quàm folia.

De Vlmo.

De Vlmo. o wiązie.

VLmus est arbor nota quę plantatur plantulis cum radicibus uiuentis quæ facile conualescunt, hæc arbor optima est ut uites super eam ascendant. Ex ligno eius fiunt trabes, & materia domuum, licet non diu durent in eis. Item fiunt mozoli rotarum, & fusoli molendinorum, & & scalæ turrium in his ualde competunt. Item fiunt mallei ad ligna scindenda & uasa uinaria stringenda, quia tenax est & non facile scinditur lignum eius. Item fiunt forcæ, & competenter omnia instrumenta quæ tenacitatē requirunt, ut potius curuentur quàm rumpentur aut scindūtur, & folia quidem eius optima sunt pro pabulo boum.

De Vinco.

VIncus est nota, quę plantatur, ut salix, quæ eiusdem est naturę, & ideo conuenienter in eam seritur. Et quædam facit uirgas croceas, quædam nigras, quædam rubeas, item quæ in loco calido & exili oritur tenaciores uirgas producit, quę uero in umbris aut in loco pinguissimo minus tenaces facit. Item est alia species uincorum quę gorrę uocantur, quæ optimę sunt pro tinis & uegetibus, quia longis ramulis carentes & in summitate grossas & ualde tenaces uirgas producūt. Et hęc quidem facillime comprehendit, si ex uirgis fiunt frusta semipede minora, & in terram figantur duobus solum digitis supra terram relictis, quæ nullo tempore in stipite altius ascendere debet.

De Vindecto.

VIndectus est arbor nota quæ locis delectatur aquosis, ex qua fiunt pro uineis competentes pali.

De Subere. o korku.

SVber est arbor, cuius cortex grossus est, & optimus ad planellas & zinaros, qui singulis tribus annis uel quatuor ab arbore sua tolli dicitur & renasci, quod est contra naturam corticum aliarum arborum, quæ excorticatæ siccantur. Est enim cortex in arboribus sicut cutis in animalibus. Cuius si qua pars abscisa sublata fuerit non renascitur in eodem statu, sed cum de formitate & maxime cicatrice.

LIBRI V. FINIS.

PET. DE

PET. DE CRESCENTIIS, DE HORTIS ET DE NATVRA ET VTILItate tam herbarum, quę seruntur in eis quam ceterarum uæ in alijs locis sine hominum industria naturaliter nascuntur,

LIBER SEXTVS.

Ractaturus de hortis & de industria cultus ipsorũ, & de omnibus herbis quæ propter alimentum humani corporis seruntur in eis, dicam de his mixtim, secũdum ordinem alphabeti, quæ sine hominis ministerio ex ipsorum elementorum commixtione in alijs nascuntur locis, quibus frequenter utimur, ut earum uirtute corpora in aliqua ægritudine lapsa ad salutem pristinam reducãtur, uel ante lapsum sana seruentur, huiusmodi namq; cognitio ualde utilis erit omnibus & præcipue habitantibus rura, ubi medicinarum compositarum copia non habetur.

De uirtutibus herbarum in communi.

Dicimus quod arbor sola perfectam plantæ contingit naturam, & in ipsa qualitates elementares magis recedunt ab excellentijs, quas habent in ipsis simplicibus elementis. Herbæ autem & olera secũdum minorem satis rationem, accipiunt rationem & nomen plantæ, & qualitates elementales in seipsis magis sunt acutæ, & minus ab excellentijs simplicium elementorum recedentes, propter quod etiã sunt meliores, & quod à primo humore pinguescente in terra minus recedunt, nec alte eleuantur, propter debilem uirtutem animę uegetabilis in ipsis, quo autem uiciniores sunt elementis, eo uiciniores sunt materię. Et forma, quæ est uegetabilis animæ, minus uincit in eis, & propter hoc sunt efficatiores ad transmutandum corpora. Et ideo magis sunt adhibitæ medicinę, quàm aliæ, quod quasdam qualitates habent à componentibus, quasdam à compositione, quasdam autem à specie secundum sydera: à componentibus uero habent calefacere & refrigerare, humectare, exiccare: à compositione autem habent has qualitates fractas & aliquando adherentes, & aliquãdo subtiles, & penetrantes, quoniam multę earum nisi habent calores fractos in humido præcipue & frigido, absq; dubio ea quibus adherent exurerent & incenderent: idem autem est de frigiditate, quoniam nisi fracta esset mortificaret, similiter autem est de humido & sicco, atq; calor non staret adhęrens in floribus, nisi teneretur ab humido & sicco aliquantulum passo, nec siccum penetraret, nisi subtilitatem acciperet ab humido, & acumen à calido, & retinentiam à frigido, & detentionem à specie. Habẽt autem qualitates & operationes multas & mirabiles, sic quod aliqua uirtute purgat choleram,

ut scamonia: & aliqua uirtute purgat phlegma, ut ebulus: et aliqua melãcholiã, ut sene, et sic de alijs. Has enim uirtutes non habent à componẽtibus elementis, neq; ab ipsa compositione, quoniam compositio non dat uirtutẽ, sed uirtus componentis ipsa dat modum agendi uel patiendi, sed sunt cõpositiones istę & qualitates à tota specie causatę, à uirtutibus cœlestibus & à uirtute animę, non enim unquã calidum purgaret, sed potius consumeret, nisi à uirtute cœlesti causaretur hæc operatio. Sicut enim in intellectu practica sunt formæ per se mouentes corpus eius in cuius sunt intellectu, & in exterminationibus animalium sunt formæ quæ mouent animalia, ita sunt formę quę à motoribus orbium per figuras stellarum influxæ generalibus, quæ sunt formæ per se etiam mouentes ipsas ad quædam qualitates elementares, per illum modum nullo modo mouẽt. Experimento autem scimus formam fœminæ intra existentem, mouere ad uenerem per seipsam, & ipsa sibi mouetur in corpora instrumenta & membra per quæ exercet coitus, & similiter forma artis perseipsam mouet, & quęrit instrumenta conuenientia fini suo: & secundum hunc modum efficatiores sunt motores orbium mouentes formas influere suis materijs, quas mouent motus stellarum & cœli, quam sit anima ad influendum formas tales corporis sibi coniuncti. Hæ autem formæ obtinentes materias generabilium & corruptibiliũ multis probantur effectibus, in lapidibus & plantis. Erunt enim multi effectus lapidũ & plantarũ, quę experimento accipiuntur in eisdem in quibus student magici, & mira per eas operantur, & istę operationes sunt quę nec componentium elementorum sunt nec compositionis ipsius secundum se, sed sunt formarũ secundum quod influxę sunt ab intellectualibus & separatis substantijs. Amplius autem sciendum est, quod materia nihil agit per se, sed omnia patitur, & non sunt nisi tria formaliter in plantis, formæ enim sunt quæ sunt in eis aut sunt cõplexionales aut cœlestes, aut animales ex anima uegetabili quę est in eis. Et forma quidem complexionalis est in eis absoluta & comparata. Absoluta uero est ut calor, & frigus, humiditas & siccitas, & istæ absolutæ formæ uariantur maxime, secundum duo quæ sunt in planetis, quorũ unum est elementi componẽtis quantitas secundũ uirtutẽ, in una enim est plus caloris, in alia plus frigoris. Alterum autem per quod uariatur ista forma in agendo, est loci natura in quo crescit: plantę enim habent qualitates locorum in quibus crescunt. Et secundum diuersitates climatum uariatur actio qualitatum & plantarum. Plantæ radicitus terræ adhærent & habent plus de qualitate loci, quàm cætera quę sunt mobilia de loco ad locum, quamuis enim mutabilia sunt secundum locum, immobilia tamen sunt dura, nisi suggentia locorum proprietates quę etiam molles sunt primitus, & maxime herbę, & sugunt nutrimentum suum à locis, sicut à uentre quodam: compositæ autem istæ eadem qualitates & acuuntur & franguntur. Calor enim acuitur sicci dominio, frangitur autem & hæbetat̃ & ab aquea humiditate, & inde fit, quod aliquando duę plantæ habent duas qualitates

æquales

æquales, secundum essentiam, & tamen inæqualiter agunt secundum eã, quod caliditas unius acuta est, & alterius fracta, inde etiam fit quod una fortius agit in profundum, altera fortius in superficie, quę enim est in subtili humido, fortius penetrat in profundo, & illi adhęret, & in eo congregatur uirtus eius, & quæ adhæret grosso sicco, forte maior est, & tamẽ non pertingit nisi ad superficiem, eo quod penetrare non potest grossa siccitas ipsius. Hoc autem modo etiam frigidum comparatur ad siccum humidum, quia licet omnis qualitas actiua fortificetur in grossa substantia postquam receperit eam, tamen ipsa grossities eius impedit penetrationem, & ideo minus agit in aliam, aliquando minor uel æqualis quæ est in substantia subtili. Atq; etiã qualitas illa actiua quæ est in substantia subtili, licet forte maior sit quàm alia quę sit in substantia grossa, tamen non perficiet operationem suam, quia euaporabitur cum subtili humido, in quo est antequam cõplet operationem suam, sed sic eam diutius agit, quia retinebitur in substantia grossa ipsa qualitas actiua.

De hortis & cultura ipsorum.

GEnerali sermone de hortis loquens, dicam in primis quod aërem desiderãt liberum & temperatũ, uel temperato proximum, quod patet ex eo quod tempora & loca nimiæ caliditatis aut frigiditatis formidãt, & in eis herbæ quasi ad ultimam ariditatẽ proueniunt, nisi tunc multis pluuijs aut irrigationibus adiuuent̃, & similiter uidemus quod loca & tẽpora mortificantis frigiditatis tollerare non possunt, item uidemus, quod in locis umbrosis nullius uel modicę utilitatis existunt. Terram desiderant mediocriter solutã, & humidam potius quã siccam. Creta enim & argilla sunt hortis & cultoribus plurimũ inimica, & herbæ in nimis soluta terra positę in principio ueris optime conualescunt, sed in æstate siccantur. Item irriguus esse desyderat, ut super se riuum habeat, quo possit per conuenientes sulcos cum opus fuerit irrigari, quod si hoc habere non potest, habeat in se piscinam, uel foueam, fontem uel puteum qui in loco riui succedant, & si nullum habere potest fiant foueæ multæ paruæ per hortum, in quibus pluuiarum humor aliquãdiu retineatur. Vnde Palladius egregie dicit, quod hortus qui cœlo elementi subiacet, & fontano humore percurritur, prope est ut liber sit, & nullam serendi disciplinam requirat. Itẽ requirit terram pinguissimã, ideoq; in altiori parte sui fimũ semper habeat. Cuius succus eum sponte fœcundat, & ex eo semel quolibet anno, si habetur copia eius, singula hortorum spacia impinguentur, eo tempore quo seri debebunt. Sit autẽ hortus domui proximus, longe tamen ab area situs, nam puluerẽ pallearũ (quia herbarũ folia perforat & exiccat,) patitur inimicũ. Felix autem horti positio est, cui leuiter inclinata planicies cursus atq; fluentis aquæ per spacia discreta deriuat. Si habet̃ copia terræ hortis expositę, partes eius sic diuidendæ sunt, ut hęc in quibus autumno seminabitur, uno tempore pastinemus, & quas semine uere complebimus, autumni tempore debemus fodere, ita ut utraque pastinatio de-

coquatur beneficio algoris & solis. In locis autem humidis seminandis in uere utile erit circa finem Nouembris multos imprimere sulcos concauos, ad quos labatur superfluus arearum humor tẽpore sationis, ut maturius talis locus tunc sulcis repletis seminibus impleať. Si uero penuria terræ habetur, quocunq; tempore anni terra inter humiditatem & siccitatem inuenitur ęqualis pastinari potest, & statim seri: sed si optime fiunt impinguata ea quę sata erunt, magis suscipient incrementum. Pastinum uero fiat profundũ prima uice grossum cum uanga, & super terram fimus spargatur, deinde cum ligonibus iterum minutatim pastinetur, & quantum fieri potest lætamen & terra misceantur, & in puluerem deducantur. Cum autem seminandum erit, cum fune fiãt areę decem pedes amplæ & longę quantum uolueris, super quibus iactabitur semen, & rastro operietur, & si quid terræ duræ in superficie remanserit conteratur, & iterum areæ fimo operiantur, maxime cum sit satio hyemalis, impinguat enim terram & à frigore semen defendit, herbæ autẽ, scilicet lactucę, betæ, borago, colliculi, & cæteræ quę in eo loco ubi fit seminarium prædictum erant euulsæ, cum fit pastinũ commode plantať circa sulcos arearum, ut in sequẽti habeãtur quadragesima, & seminario non auferunt nocumentum, ex quibus quas uolueris poteris ad semen producendum seruare. Potest aũt in hortis satio plurimum herbarum fieri toto tempore anni, quo aër & terra naturaliter seu hominis industria inueniuntur æquales, aut ab æqualitate non nimium discrepantes. Sed principialis & pręcipue satio duplex est, una uernalis quæ fit mense Februario uel Martio, altera autumnalis quę fit mense Septembri uel Octobri, ita tamen quod locis frigidis autumnalis satio maturius fiat, uernalis tardior. In calidis uero regionibus autũnalis serius fieri potest, & uerna maturius. Hoc tamen scias, quod in temperatis locis & etiam calidis præfata satio uerna melior inuenitur, si facta fuerit in fine Nouemb. uel in principio Decẽbris, quàm si Februario uel Martio mẽse fiat, licet ante aduentum Februarij semina non nascuntur. & porri & cepæ citius poterunt transplantari, possunt autem commode seminari herbæ separatim & mixtim. Nam si mixtim seminanť, cum conualuerint euellent quæ fuerint trãsplantandę, ut porri, caules & cepę, & ex his quæ transplantari non debent, primo euellentur atriplices & spinachia, quę non durant in hortis, & remanebunt beta & petrosilinum, satureia & aliqui caules, & ex lactucis & fœniculis aliquę, quibus ad congruam raritatem deductis sarculabuntur, & ad debitum ueniant complementum, & herbę quidem quæ transplantari non debent raræ serendæ sunt, quæ uero transplantantur spissius seri debẽt. Et est notandum, quod ubi debent plantari porri, cepæ, & caules, phaseoli, milium, panicum, cucurbitę, cucumeres, melones, & citrulli possunt mẽse Decembri, Ianuario & Februario seri, omnes herbę quę cõsumunť ante prędictam plantationẽ, ut sunt spinachia, atriplices & lactucæ, caules porrinæ & cepæ & cæteræ similes. Cauendum est ne quæ seruntur semina sunt corrupta. Ideoq; eligenda sint quæ farinam interius

habens

habent albam,& quæ magis fuerint ponderosa & pinguia,siue grossa, & in pluribus sunt utilia quæ non excesserint anni ætatem.Sepe tamen euenit quod semina quantumcunq; sunt bona,si iacta fuerint non nascantur ex aliqua malitia corporum cœlestiũ impedita.Ideoq; utile est diuersa semina simul seri,ne tempus alicui seminum cõtrarium ex toto terram destituant,licet enim aliquando plantæ seinuicem impediant,ut supra probatum est in secundo libro,tamẽ herbas,ut plurimum uidemus, commode simul nasci & uiuere, ut aperte patet in pratis & in locis cæteris in quibus diuersis simul herbis & raro unius tantũ generis natura suo naturali motu producit,quam quidem sequi debemus in omnibus tanquam ducem.Scias autem quod omnis herbarum satio est optima cum Luna fuerit in augmẽto propter rationem quam supra dixi in libro secundo, & sæpe euenit ut non sit utilis satio cum Luna processerit in defectu. Fit autem transplantatio,ut sapor herbarum in melius commutetur &domesticet,& quę nimis spissæ natæ fuerint,adeò raræ ponantur ut sarculari possint, & ad debitum peruenire augmentum,nec est in transplantatione necesse firmari radices, sed in quibusdam est utile amputari radicum summitates,ut in tractatu cuiuslibet herbę patebit.Sarculantur autem quotiens herbæ nociuę nascuntur in eis, quæ tam sarculo quàm manibus optime auferantur,ne melioribus herbis surripiant nutrimentum.Fit etiam sarculatio cum propter pondus terræ,ac imbrium compressione & ambulantium conculcatione terra nimis fuerit consolidata,dum tamen scias,quod quando terra fuerit nimis mollis non tangatur, sed si fuerit nimis sicca,licet terra moueri non possit,herbæ nihilominus sarculo recidantur,quæ res multum proficit hortis.Accidunt hortis multũ nocumenta, quandoq; autem necessitas nos cogit hortum facere in terra nimis solida & cretosa,cui multum proderit si sabulum misceatur uel lætaminis multitudo, & terra sæpissime moueatur.Et quandoq; terra est adeò soluta quod humor conceptus facile resoluitur,& hortus æstiuo tẽpore nimiũ exiccat, cui proderit si eidem misceat letamen & creta,si non potest facile irrigari aut diu negat cœlestis infusio.Si aũt hortus est omnino nimis aquosus,magnis cingatur fossatis & per ipsum hortũ fiant etiã fossæ quod humor aquosus superfluus defluat ad partes extremas: si fuerit uero nimis siccus & aridus foueis non cingatur,quia horto subducũt humores,& altæ duobus pedibus pastinet,quia hortus sic cultus negliget siccitates,& tẽpore magni æstus irriget,& plantę paruulę obumbrent. Hyeme uero frigida cooperiantur nouę seminationes,ne superfluo frigore quę sata fuerint corrumpant.Contra nebulas & rubiginẽ paleas & purgamẽta pluribus locis per hortũ disposita simul omnia cum nebulã uideris instare cõbure. Contra limaces qui eas de horto remoueant sint lectores. Cõtra formicas qui habent in horto cor nocuę foramini apponamus, ut Palladius ait,uel origano, uel sulphure tritis foramen asperge,si deforis ueniant,omne horti spacium cinere aut creta cingamus.Si feceris lineã de oleo,non audebũt intrare donec fuerit

exiccatum sed hoc est difficile, sed utile erit hoc facere contra arbores patiētes formicas & cōtra erucas: semina quæ spargenda sunt semper succo madefiant erucarum, per manus puerorum colligantur & occidantur cum hortū infestāt. Cicer est inter olera propter multa portenta serendum, ut olera infesta nō generet animalia in corio testudinis. Omnia semina quæ sparsurus es desicca, uel mētam locis pluribus & maxime inter caules sere. Contra mures & talpas prodest in hortis cattas habere, aut mansuetas mustelas. Alij foramina eorum creta & succo agrestis cucumeris implent, & alij foramen cum pastino usq; ad terrā solidam auferunt, deinde ponunt aquā in foramine in terra solida existente, & inde egrediens animal occidunt. Præterea omnia semina horti serunt & agri ab omnibus malis & noxijs animalibus aut monstris intacta seruari, si succo radicum agrestis cucumeris & erucarum mixta macerentur. Herbæ colligūtur propter cibum, ipsis recisis cultello modicum supra terram, & ex multis sola folia colliguntur, quæ ad debitum peruenerint augmētum, ut in beta, sclarea, boragine, petroselino, & in caulibus obseruatur, sed in hyeme caules totaliter incidūtur. Porrò in his omnibus excepto petroselino, fœniculo, & saluia, & quibusdā alijs, si sępe stipites cum nati fuerint uel creuerint auferantur, longiori tempore sine seminibus uirides habebuntur. Verùm propter medicinam oportet colligere postquam integram incipiunt habere quantitatem, antequam florum alteretur color & cadant, sed semina colliguntur postquam eorum terminus figitur & exiccatur cruditas, & aquositas, & radices sumendæ sunt cum adest foliorum casus: flores colligere oportet post aperitionem integram, ante exterminationē & casum: sed tota herba colligi debet cum ad suam integritatem peruenerit. Et fructus quidem sunt colligendi postquam finitur complementū eorum, & antequam sint parati ad cadendum, & quæcunq; colligōtur decrescente Luna meliora sunt, & magis seruabilia his quæ colliguntur crescente luna, & in eius augmento, & similiter quęcunq; colliguntur claro aëre, meliora sunt his quæ colligūtur in dispositione humiditatis aëris, & uicinitatis ipsius pluuiæ. Et syluestres quidem domesticis sunt fortiores & minoris quantitatis, secundum Plinium, & ex syluestribus montanę sunt fortiores, & illæ quorum loca sunt uentosa & sublimia sunt præter alias fortiores, & illę quarum color fuerit magis tinctus & sapor magis apparens, & odor fortior, erunt potentiores in genere suo. Atq; etiā scias, quod uirtus herbarum debilitatur post duos uel tres annos, sed plurimum herbę, flores & semina seruanda sunt in locis siccis, & obscuris, & in sacculis, aut in uasis constrictis melius seruantur, ne odor & uirtus eis exhaletur, & pręcipue flores, radices autem melius in subtili arena seruātur, nisi sint radices quæ siccatæ seruantur, quæ similiter in loco sicco & obscuro melius seruabuntur, semina tamen porri, & ceparum melius, quàm aliter in suis siliquis seruabuntur.

De Allio.

De Allio. O Czosnku.

ALlium mense Septembri & Nouẽbri optime plantatur, in terra maxime alba, fossa & subacta, sine stercore, licet in alia terra etiam stercorata proueniat: sed inseri potest mense Octobri, Septembri, Februario & Martio, & in locis calidis mense Decembri, & si dimittantur in terra quando matura sunt, reperiuntur eorũ radices & folia, & faciunt semen sequenti anno, quod seminari potest, & allia producit. Plantantur in areis uno pede seu palmo distantes. Item possunt poni in areis herbarum duæ aut tres acies in qualibet. Sarculanda sunt frequenter, ut melius eorum capita crescant, si bene capitata facere uolueris, ubi cœperint eorum stipites prodire, proculca, ita quod succus reuertatur ad ea. Colliguntur cum eorum stipites se amplius sustinere nõ possunt, in Lunæ defectu & claro aëre. Fertur enim quod si seruntur Luna sub terra posita, & sub terris Luna latente uellant̃, odoris fœditate carebunt. Item in paleis condita uel fimo suspensa durabunt. Allium siccũ & calidum est in medio quarti gradus, uirtutem habet consumendi, dissoluendi & expellendi uenenum. Contra morsus uenenatorum animalium, accipe allia & tere & cataplasmentur. Succus eius interius receptus discutit uenenum, ut theriaca dicitur rusticorum. Contra lumbricos accipe allium, parum piperis, petroselini succum, mentæ & acetũ, & inde fiat salsamentũ, & comede cum pane uel carnibus. Ad aperiendas uias epatis urinales meatus, fiat salsamentum cum uino & succo herbarum diureticarum, & detur patienti. Contra strãguriam & dyssenteriam & dolorem iliorum accipe allia & coque in uino & oleo, & facias inde emplastrum & impone pectini et circa uirgam & loca dolentia. Allium uisui obest, quia desiccat, & toti corpori nocet, si ultra modũ sumatur, quia generat lepram, apoplexiam, maniam & multa alia. Auicenna insuper dicit, quod allium coctum clarificat uocem & guttur, & cõfert tussi antiquæ & doloribus pectoris ex frigore. Isaac dicit, quod parum dant nutrimentum, et sunt nociua cholericis, & calorem naturalem habẽtibus, frigidis & humidis seu liquidis naturaliter urinam prouocant, et uentrem humectant, et siccis natura cõtrarium faciunt, sed uolentes caloris eorum nocumentum uitare bis ea elixent, deinde condiant ea cum aceto.

De Artiplice.

ATriplex serit̃ mense Februario & Martio, et Aprili & cęteris mensibus, usq; ad autumnum, si poterit irrigari, et non desiderat transplantari, et a quibusdã serit̃ mẽse Decẽbri, in terra bene culta et stercorata, et melius

prouenit si raræ fuerint seminata, potest autem seri per se in suis areis simul cum alijs herbis, & semper amputandus est ferro, quia pullulare non cessat. Sepe etiam irrigari desiderat, si tempus fuerit magnæ siccitatis. Semina eius per quatuor annos seruari possunt. Artiplex frigida in primo gradu, humida in secundo, parum nutrit, eius liquor est aquosus, & cito eijcitur, & non est uentris soluti uus. Cataplasmata super calidum apostema, ilico refrigerat & sanat. Semen eius est mundificatiuũ & colatiuum, & proinde utile est ictericiã habentibus, quæ nascitur de epatis oppilatione, ex quo duabus drachmis cum melle & aqua calida potui datus cholericis ualde prouocatur uomitus.

De Aniso.

ANisum desiderat terram bene pastinatã & pinguem, & optime prouenit si humore iuuetur & stercore, seritur mense Februario & Martio per se, & cum alijs herbis, ac semen eius suspensum per trienniũ durat. Anisum calidum & siccum est in tertio gradu, alio nomine dicitur cyminum uel fœniculum Romanum, & est semen cuiusdam herbæ quæ simili nomine appellatur, uirtutem habet dissoluendi & consumendi, potest autem conseruari per quatuor annos multa efficatia. Cum lauatur facies ex aqua ipsius clarificat eã, & similiter eius acceptio & usus cum mensura, sed nimis usus ipsius faciem citrinat. Contra uentositatem, indigestionem & acidas eructationes detur. Vinũ decoctionis anisi, fœniculi, & mastichis uel puluis ipsorũ in cibis, addito puluere cinnamomi, & dolorem intestinorum ex frigiditate mitigat. Contra uitium matricis ex frigiditate, ualet decoctio eius cum alijs rebus diureticis. Contra liuorem ex percussione, & præcipue si sit in facie iuxta oculos coquatᷣ cum cymino, & supponatur cũ cera calefacta. Ad augmẽtationẽ lactis & spermatis ualet puluis eius sumptus in cibo & potu, & hoc operatᷣ aperiendo meatus lactis & spermatis.

De Anetho.

ANethum desiderat cõmunem hortorum terram, & seritur mense Februario & Martio, Septembri & Octobri, & in locis clementibus etiã mẽse Decembri per se & cum alijs herbis, omnẽ cœli statũ patitᷣ. Sed in tepidiori lætatᷣ, rarius seratur, & irrigetᷣ si non pluat, aliqui semen eius obruunt, opinantes quod ab aue nulla tangatur, Anethum calidum est & siccũ in secundo gradu.

gradu. Eius semen principaliter competit medicinæ. Secundario radix recēs. Nam radix recēs habet uirtutem diureticam, calculi fractiuam, & uiarum urinalium aperitiuam. Sicca uero nullius est utilitatis. Tertio herba. Semen per triennium potest seruari, melius tamen est si singulis annis innouetur, decoctio herbę & seminis ualet ad stranguriam & dissenteriam, & lac augmentat. Contra dolorem matricis fasciculi anethi bulliant in uino, & cataplasmentur. Semen eius uentositatem tumorem & inflationem dissoluit, & similiter rami eius, & ipsum semen uentrem de humorum putredine mundificat, habet etiam proprietatem extinguendi singultum de plenitudine factum, quod si uratur, calidum & siccum est in tertio gradu. Etiam ualet contra uulnera putrefacta & diuturna in uentre nata. Auicenna dicit quod assiduatio comestionis anethi debilitat uisum.

De Appio.

APpium mense Februario, Martio, Aprili & Maio seri debet & multū multiplicatur in circuitu, & eius uetustiora semina citius nascuntur. Appium aliud est domesticum, aliud syluestre: domesticum aliud hortēse, aliud aquaticum. Quod in hortis nascitur calidū est, in principio tertij gradus, & siccum in medio. Ideoq; coctum uel crudū esui datum oppilationem aperit, urinā prouocat, & uentrem stringit, habet proprietatem constipationem membrorum soluendi, & uiam humoribus faciendi, unde nocet epilepticis & prægnantibus, eosq; ad stomachum, uuluam & caput attrahendi habet uirtutem, nocet epilepticis & prægnantibus, & uomitum inducit. Vinum eius decoctionis torsionē uentris factam ex uentositate compescit. Semen est efficatię minoris, secūdo radix, tertio herba. Aquaticum autem ranum dicitur, eo quod in aquis nascitur ubi ranæ morantur, uel eo quod renibus opitulatur, parum est calidum, unde digestibilius est & calidis naturis conueniens. Cataplasmatio facta de eo & mica panis super stomachum positus eius ardorem mitigat, syluestre dicitur apium risus, eo quod melancholicum purgat humorem, ex cuius abundantia tristitia generatur. Apium risus in uino uel aqua decoctus stranguriā & dissenteriam soluit, & fumigium ex eo factum menstrua prouocat, uel succus eius suppositus. Et nota quod apium risus timore sumi debet, quia in quibusdam locis adeo uehementissimum inuenitur, quod si sumatur est causa mortis.

De Absinthio.

ABsinthium calidũ est in primo gradu, & siccum in secundo, duas dicitur habere uirtutes contrarias, scilicet laxatiuam & constrictiuã, primam ex caliditate & amaritudine, secũdam ex grossitie & ponticitate substantię, unde non est dandum nisi materia existente digesta. Debet autẽ colligi circa mediũ Maij, & in umbra siccari. Cõtra lumbricos in inferioribus intestinis existentes det᷑ cum puluere centaureæ, uel persicarię, uel nucleorum persicorum aut foliorũ. Ad menstrua prouocanda persarigetur succus eius, uel fiat suppositorium ex eo, & apio & artemisia coctis in oleo. Contra ebrietatem detur succus eius cum melle & aqua tepida. Contra suffocationem ex sanguine, detur succus eius cum aceto & aqua calida. Ad duritiem splenis absinthiũ coctum cataplasmetur. Contra liuorem & dolorem membrorum ex percussione ex absinthij puluere & cymini & melle fiat emplastrum. Contra duritiem & uermes aurium, instillet᷑ succus eius. Succus eius potatus uisum clarificat, & oculis impositus ruborem & panum remouet, libros & pannos à uermibus & tineis tutos reddit, & tuetur & carthas à corrosione & corruptione.

De Artemisia.

ARtemisia, quæ alio nomine dicitur mater herbarum, calida & sicca est in tertio gradu, folia eius magis quàm radix competit medicinæ, & uiridia magis quàm sicca. Valet cõtra sterilitatem, quæ fit à frigiditate. Nam si esset ex caliditate magis obesset, quod satis perpẽdi potest ex complexione mulierum, si sunt macræ uel pingues, detur ergo puluis eius cum puluere bistortæ, & nucis muscatæ, cũ melle confectus, uel sirupo simplici, in modum electuarij. Item balneatur in aqua in qua sit cocta artemisia, uel ex tali aqua fomentetur uulua, uel ex ea & oleo cõmuni fiat suppositorium. Ad menstrua prouocãda fiat pessarium ex succo eiusdem. Contra tenasmõ ex frigida causa, patiens recipiat fumum eius per anũ, & herba calefacta & super lapidem posita sedeat super eam.

De Aristo-

De Aristolochia.

ARistolochia duplex est scilicet lõga & rotunda, & utraq; calida & sicca est in tertio gradu, & quidam dicunt quod est sicca in tertio gradu, radix magis quàm folia cõpetit medicinæ. Radix colligitur in autumno, & exiccata per bienniũ potest seruari in multa efficatia. Et folia cũ floribus habẽt uirtutẽ dissoluẽdi & cõsumẽdi & expellendi uenenum, & morsum uenenatorum animalium, detur succus rutæ cum puluere eius, puluis etiam eius carnes corrodit in uulnere, & in fistula, ad expellendum fœtum mortuum coquatur bene in uino & oleo, & radix eius, & fiat fomentum iuxta femur, pulũis eius aceto mixtus cutem optime & scabiem & saniem mundificat. Albertus dicit, quod habet mirabilem uirtutem in attrahendo spinas & alia carni infixa. Item dicit, quod mundificat sordes auris, & mundificat & confortat aurẽ quando ponitur ipsa cum melle, & prohibet saniem si generetur in ea, si linitur super splenem cum aceto confert ualde, & rotunda in omnibus est fortior.

De Abrotano.

ABrotanum est herba calida & humida primo gradu, & subtiliatiua & apertiua ualde. Cuius emplastrum prohibet attractionem neruorum ad membra. Item frangit lapidem in renibus, & prouocet menstrua sedẽdo super eius decoctionem, & cõfert ulceribus eius, & eijcit secundinam, & fœtum, & confert coadunatione oris matricis, & aperit ipsum, & duritiem eius bibitum, & more emplastri superpositum.

De Asphodelo.

ASphodelũ & centũcapita & albutiũ idem est calidum & siccum in secũdo gradu, folia eius sunt similia folijs porri, radix eius cõpetit medicinę magis quã herba, & uiridis melius quàm sicca. In radicibus eius inueniunt quædam capita in modũ testiculorũ, diureticã habet uirtutem attrahendi, dissoluendi & consumendi, & ualet ad ea ad quæ ualet anethum, & eodẽ modo. Item ualet ad ea quæ ualent cõtra maculas & omne uitium oculorum, hoc modo, accipe unciã croci & uncias 5. mirrhæ, bullias in libra media boni uini rubei, & libra media succi asphodeli usq; ad medię partis consumptionem, uel ponatur ad solem in uase æneo, per totdies ut ad

dies ut ad medietatē reducať miro modo prodest, si tali collyrio illiniant̃ oculi.

De Acetosa.

ACetosa frigida & sicca est in secundo gradu, in ipsa est stipticitas & superat choleram, & eius humor est laudabilis, radix eius cum aceto confert scabiei ulcerosæ, & excoriationi inguinis. Ex ea fit emplastrum scrophulis, ita quod dicitur si radix eius suspēdatur in collo habentis ea iuuetur, & eius decoctio cum aqua calida confert pruritui, & similiter ipsa in balneo est perutilissima, & comeditur propter desiderium cibi.

De Blito.

BLitum desiderat terram pinguissimā, humidam, stercoratam & subactam, & optime proficiet. Seritur propter cibū mense Decembri, Februario & Martio pręcipue. Sed potest ferè toto anno seri, si inueniať terra æqualis, & optime quę spissa fuerit rarificatur, & alibi transplantať, cum aliquantulum creuerit, ut sit quinq; uel quatuor foliorū, radicibus suis fimo recenti obrutū, & quæ inuenitur in loco ubi sunt seminaria euulsa & seminatis areis, plātetur circa ipsa ab utraq; parte sulcorum. Itē potest seri in areis ubi sunt melones & citrulli aut cucurbitæ, cum incipiunt ramos extendere, siue sint ibi cepæ siue non, quæ remanebunt remotis melonibus, citrullis & cucurbitis. Sarculanda est sæpe, & ab herbis inutilibus liberanda, si per se sola fuerit. Sed blitum quæ propter semina colligenda seritur optima erit, si seratur mense Augusto, deinde mense Ianuario per sulcos hortorum uel per areas transplantetur, hæc enim postea nobiliora semina ferunt. Et nota, quod ex eodē semina bliti nascuntur nobiles, quędam quę primo anno non producunt, sed solum anno sequenti. Et hæc debent propter esum seruari. Et quædam nascuntur ignobiles, quæ prima æstate surgunt in stipitem, & semen producunt, & hæc extirpentur de horto, cum semē proferunt. Item seri potest & cum alijs mixtim quę remanebit & sarculabitur remotis quasi cęteris herbis. Eius semen per quatuor annos durat. Blitum frigida & humida herba est in tertio gradu, laudabilem chimum generat, uentrem humectat, & conuenit calidis natura uel accidentaliter calefactis, & sitim extinguit. Blitum lendes & alias immundicias capitis & faciei maculas emundat. Capillos capitis reparat, & conseruat, malos humores nutrit, si nimiū sæpe in usu habeatur,

habeatur, ut dicit Dioscor. Auicenna dicit, quod super eius radicem sicut & super caulem potest plantari surculus, qui tandem roborata radice in arborem transmutatur.

De Boragine.

BOrago seritur mense Augusto, Septembri, Decẽbri & Aprili, uel sola in areis, circa nouellas areas aliarum herbarum, nec apte alio tẽpore seri potest, & transplantatur cõgrue ferè toto tempore anni: semina eius colliguntur semimatura, ne de siliquis cadant, & herba cum seminibus per duos uel tres dies ponitur in aceruũ, ut semina maturitatis recipiant complementum, & super linteamine cõcutitur seu conteritur, super quo semen facillime cadit, aliter enim haberi non posset, semẽ per duos annos seruat. Borago calida & humida est in primo gradu, habet enim proprietatem lætitiam generandi, si in uino missa potui datur. Cor enim ualde cõfortat, unde ualet cardiacis cum aqua cocta, & cum melle, aut saccharo potui data. Cannales pulmonis, pectoris & gutturis optime mundat, optimum sanguinem generat, unde conualescentibus ex ęgritudine sincopem patientibus, cardiacis & melancholicis commesta cum carnibus uel condita cum sanguine. Cõtra sincopim detur sirupus ex succo eius & saccharo factus. Contra cardiacam addatur dicto sirupo puluis de corde cerui. Contra ictericiã comedatur frequẽter cocta cum carnibus, item succo eius & scariolæ utatur patiens.

De Ocimo.

BAsilicon quæ est Ocimum, calida & sicca est in primo gradu. Cuius tres sunt species, scilicet gariophilatum, quod habet folia minuta, & hæc maioris est efficatiæ. Itẽ est beneuentanum quod latissima habet folia. Hęc herba ex aromaticitate uirtutem habet cõfortandi, & ex qualitatibus dissoluendi, consumendi, extrahendi, extergendi & mundificandi. Contra sincopim & cardiacam ipsius herbę decoctio detur, cum aqua rosata. Ad idem ualet uinum in quo eadem herba per noctem steterit, & si in eo cocta fuerit, tale uinum multum confortatiuum & aromaticum erit, & ualet contra prædicta & contra indigestionem ex fluxu uentris ex frigiditate. Sed contra fluxũ ualet pręcipue si herba uel semen quod est melius

decoquatur in aqua pluuiali cum modico aceto, & talis aqua detur patienti. Itē ualet ad matricem mundificandam & menstrua prouocanda.

De Betonica.

Betonica calida & sicca est in primo gradu, folia eius præcipue competunt usui medicinę uiridia & sicca. Ad dolorē capitis ex frigida causa fiat gargarismus ex colatura decoctionis eius cum straxigonia in aceto. Contra dolorem stomachi detur decoctio eius in succo absinthij cum aqua calida. Ad matricem mundificandam & cōceptum iuuandum fiat fomentum ex aqua decoctionis eius, fiat etiam suppositorium & detur electuarium confortatiuum ex puluere eius & melle. #

De Branca ursina.

Branca ursina calida & humida in primo gradu, uirtutem habet molliendi, contra frigida apostemata conterantur folia eius cum axungia porcina ueteri & superponatur. Contra uitium splenis fiat unguentum ex ea contrita diu in oleo macerata & colaturæ eius addatur cera.

De Bistorta.

Bistorta est radix cuiusdam herbæ simile nomine appellatę, & quę frigida et sicca est in tertio uel secūdo gradu, uirtutem habet constringendi & consolidandi & confortandi. Contra uomitum ex debilitate uel feruore, puluis eius conficiatur cum albumine oui, super tegulam coquatur, & detur patienti. Contra dissenteriam detur cum succo plantaginis, ad mēstrua constringenda fiat fomentū ex aqua decoctionis eius & puluere ipsius.

De Cucurbita.

Cucurbita desiderat terram pinguem, bene subactam, stercoratā & humidam, plantatur in fine Aprilis, & principio Maij, tribus uel quatuor pedibus distantes, hoc modo, bina grana simul mittantur circa tres digitos in terra, & rami deorsum & acuitas sursum maneant eleuata, sed per noctem ante-

Si Sciret Monica; Quam Virtutem habet Betonica
Venderet Tunicam, et emeret Betonicam.

gdyby wiedziała Monika Co za cnote ma Betonika
sukniе by z siebie przedała Zeby Betonike miała

ctem antequam plantentur mittantur in uas aqua plenum, deinde grana eijcian tur natantia, & plantentur alia quæ non natant in loco ubi ponuntur, misceant cum terra & letamine. Nec plantentur in foueis ne pluuię aggregētur in eis, & germen extinguant cum bene natæ fuerint, & eleuata modicum supra terram sarculantur, & circa eas terra ponatur, & cum opus fuerit paulatim irrigentur. Et si plantatæ fuerint in terra parum mota, cum augeri incipiunt, uniuersa terra circa eas posita fodiatur profunde, ut radices possint extendere per spacia uniuersa, & cum creuerit coopertura fiat desuper admodum uineæ ad staturā hominis, & rami foliati ponantur desuper propter umbram, & super ipsas cucurbitas propter calorem herba ponatur, ut melius crescant, uel sinantur ire super terram earum uites si placuerit, cui multum proderit, ut multa & citius poma faciat, si ipsius capita principalia & grossiora modicum in summitate rumpant, ut ramos faciant qui poma producant. Item inuentus est modus plantandi ma turius cucurbitas & melones, & habendi maturius fructus, ponatur parum de terra trita super massam fimi calidi nuper extracti de stabulis mense Martio, & super dicta terra plantentur semina, hæc cito nascunt propter calidum fumum & fimum eius, & nata defendantur in noctibus à pruinis coopertorio aliquo, & tempore quo pruina cadere destitit, statim cum modico illius terræ & fimi transplantentur ubi uolueris eas esse, quę pro seminibus seruare uolueris grossiora, quæ de primo natis fuerint usque ad hyemē in uite sua indurare permitte, deinde ad paruum fumum suspende ubi semina optime seruabuntur. Et nota quod grossities appendentij futuram cucurbitæ magnitudinem indicat, & cum plantare uolueris aperias, & scias quod quāto in altiori loco curcurbitæ semina fuerint, tanto longiores creabuntur. Et nota quod semina prędicto modo seruata per triennium seruabuntur. Cucurbita frigida & humida est in secundo gradu, phlegmaticum chimum generat, unde competit calidis natura & proprie cholericis, nam ipsorum calorem mitigat, & sitim extinguit, & est eis optima, & maxime si cum cotonijs aut maligranati succo aut agresta aut aceto malorum granatorum detur. Phlegmaticis autem detur cum pipere, sinapi uel menta. Et si in pasta inuoluta assetur, & succus in pasta inuentus potui detur, calorem febris mitigat, & sitim extinguit. In acutis febribus datur aqua eius uel sirupus ex ea factus, & ipsa cum carnibus cocta cholericis in æstate confert. Semina eius frigida & diuretica sunt, propter subtilitatē substantiæ, & præcipue competunt medicinis. Contra oppilationem epatis, renum & uesicę, & contra apostemata pectoris semina mundata & à corticibus suis bene terantur, & in aqua hordei aliqualiter coquantur & aqua colata potui detur patienti. Si autem non potest bibere talem aquam fiet ex ea sirupus. Et nota quod maiorem habent efficatiam si non bullierint, sed ablactentur.

De Cucumeribus & citrullis.

CVcumer & citrulli desiderãt eandẽ terrã cum cucurbita, et eisdem mensibus, eodem modo plantãtur et circunfodiuntur, sed habere debet interualla maiora, & postquã nati fuerint omnino non rigẽtur, quia in rigatione facile destruuntur, & cum plantata fuerint, eorũ semina per sex uel octo dies inquirantur ne sint corrupta, quod scietur si dura sunt uel aperiantur, quod si mollia, non sunt bona, ideo loco ipsorum alia sunt ponenda, & iterum post sex dies rimanda, & alia ponenda si inuenian tur corrupta. Herbis iuuantur, & ideo sarculo et runcatione nõ indigẽt. Si semina omnino lacte & mulsa maceres dulces nascuntur, et candidi, longi & teneri, & si aqua in patenti uasculo sub eis ponas duobus palmis inferiores tales fiunt ut Martialis affirmat. Cucumeres & citrulli frigida & humida sunt in secundo gradu, & sunt ualde indigestibiles, & citrulli deteriores sunt cucumeribus, & in utroque pars exterior est durissima ad digerendum, sed medulla ipsorum perfectiorem generat chimum, habentibus calidum & fortem stomachum, & exercitãtibus in æstate conferunt cum substantia sua phlegmaticis, & otiosis nocent multũ, & specialiter stomacho & neruositati eius. Sed aqua siue succus eorum cõfert febricitantibus, & statim sedat, non comeduntur cocti, sed crudi tãtum. Sed cucurbitæ coctæ solummodo comedũtur. Citrulli quanto minores et teneriores et uiridiores seu acriores sunt tanto meliores, nec boni sunt postquam eorũ substantia ad duritiem & color ad citrinitatem accedit. Sed cucumeres meliores sunt, maturi existunt, quod cognoscitur cum molles sunt & leuiores fiunt.

De Caulibus.

CAules in omni aëre proueniunt, & terrã desiderant pinguem mediocrem & stercoratam, et profunde fossam, et amãt potius terram mediocrem quàm sabulum aut cretam. Caulium quidam habent folia plana lata & grossa, & his communiter utimur in partibus nostris. Quædam sunt folia crispissima, & hi licet boni sint, tamen sunt minus mundi propter erucas & alios uermes qui nimis occultantur in eis. Sunt etiam caules quidam habentes folia

magna,

magna, subtilia & aliquantulum crispa per totum, qui caules romani dicuntur, & hi meliores sunt omnibus magisq; coquibiles, si terram ualde pinguem habuerint, in macra meliores sunt. Seminari possunt & transplantari toto tempore anni, quo tempore terra non fuerit cōgelata, aut adeò siccata quod coli nō possit, & durant eorum semina per quatuor annos. Et qui seruntur mense Decembri, Februario, Martio & Aprili & Maio habentur toto ęstate & hyeme, donec pruinis & nimio frigido destruantur. Quod si stipites eorum non euellantur, in uere producunt semina, quæ cum matura fuerint colligātur, ueruntamen si plures, auferantur ab eis ramusculi seminum cum nascuntur, ita quod materia seminis consumatur, uinciuntur, & postea folia pulchra producūt, & per annos plures eorum uita durabit. Quidam tamen nimis facile semina producūt, & ij non possunt sic facile seruari. Alij uero sunt qui non sic facile semina proferunt, & his proprie competit hæc cautela: Et qui seminantur postmodum Augusto usque ad octo dies intrante Septembri, deinde plantantur de mēse Septembri, uel Octobri, uel aliquātulum creuerint erunt magis pulchri in quadragesima sequenti, & post ipsam, & semina non producunt & gelu & pruinam hyemis non timebunt. Si uero ante dictum tempus serantur semina producūt in quadragesima, & conuenientes erunt, quod si post dictum tempus serantur nimis teneri & debiles erunt, quod si post dictum, & uenięte frigore hyemis non durabūt, & hęc in partibus Tuscię Bonon. sunt probata. Spissi ualde seri possunt, & irrigari si tēpus fuerit nimiæ siccitatis. Et nota, quod caulium semina per quinq; annos dicūtur posse seruari. Cum uero plantantur in foramine cum palo facto amputētur summitates radicum, ne cum ponuntur sursum plicentur, quod eis magnū nutrimentum auferret. Et nota quod ponendæ sunt incrementi maioris quoque, quia licet serius comprehendant tamen fortiores sunt, nec est necesse quod radices fango uel molli lætamine liniantur, nec quod terra sit mollis. Nam & in mediocriter sicca plantæ uiuunt, licet arescant folia, donec ueniente pluuia prima confortabitur uigor eorum. Et non solum caules mense Martio uel Aprili plantatę, sed etiam quæ Iunio, Iulio, Augustoq; mense plantantur erunt in hyeme magnæ, plantentur autem soli in loco ubi nihil aliud est. Et optime & similiter proueniunt per sulcos omnium herbarum, ceparum & alliorum, scilicet una acies per sulcum uel duæ, si una in qualibet parte sulci per unum brachium uel minus ab inuicem sint separati. Sed quanto rariores plantantur, tanto maiores efficiuntur, & quanto spissiores tanto minores erunt. Item caules quoq; diximus pro quadragesima esse plantandas, optime plantantur inter magnos caules in duplo spissiores quam ipsi magni sunt, prius optime culta terra, & quasi in puluerem redacta, qui remanebunt maioribus resecatis poterunt rarificari, ut magni fiant & durant per totum annum, & tota illa ęstate semina nō producēt. Item plantari possunt per agros inter milium, panicū, & fabas per sulcos frumēti, & cæterorum granorum, & inter cicera & sulcos melonum & cucumerum.

Item possunt plantari in uineis & in his bene proueniunt, sed eas maxime lædunt. Compertum est enim caulem esse inimicum uitis, & debilitare plurimum, & adurere si fuerit iuxta ipsam. Item caue cum caulem plantas, ne tantum terræ submergas quod summitas stipitis plantulę non remaneat super terrã, quia statim planta periret. Caules sarculandi sunt & herbis inutilibus liberãdi, & cũ post incensionem, siccitatem æstatis ueniunt pluuię quibus renouari sperantur, auferantur & ab eis folia inutilia quæ sicca fuerint & perforata. Caulis frigida & sicca in primo gradu. Sed Auicenna dicit quod est siccus in secũdo gradu. Turbidum & melancholicum generat sanguinem, & eius nutrimentum paruũ est. Cum uero coquetur cum carne pingui aut gallinis fit bonus, parum ius eorum uentrem humectat, & urinam prouocat. Eorũ uero corpus est siccum unde constipatiui sunt, ergo simul recepti in hac actione temperati, sed solum ius datũ soluit, & substantia sola constipat. Nocumẽtum eorum aufertur si elixent, & aqua proiecta coquantur in allia cum pingui carne pecudũ, aut suis cum pipere aut cum cymino aut oleo dentur. Auicenna dicit, quod eius decoctio & semen ebrietatem tardant. Et ex proprietatibus eius est exiccatio linguæ, & facit somnum, comestio eius clarificat uocem. Galenus dicit si caules assati dentur pueris ad comedendum, faciunt eos citius ambulare. Plinius dicit quod folia caulium mire sanant uulnera canum. Item dicit, quod caulis parũ coctus soluit uentrem, & multum coctus stringit eum: & dicit, quod caules confortant neruos, unde ualet paralyticis & tremulosis, lactis ubertatem præbẽt, & eius succus ualet contra uenenum, & contra morsum rabidi canis.

De Cepa.

CEpa desiderat terram solutam, pinguẽ & optime subactam, eorum semina durãt per annũ tantum. Sed in matri suspensa per triẽnium seruantur illæsa. Seritur à quibusdam mẽse Nouembri circa principium & maxime per uniuersam Tusciã, & fit super ipsarum seminarium uelut pergularium de aliquibus straminibus coopertum uersus aquilonem, per unũ brachium, & per duos uersus meridiem eleuatum, & à multis seritur mense Decembri, Ianuario, Februario, Martio, cum primum possunt seri. Solę serunt in areis, mixtimq; cum aliis herbis seri possunt, cum aliquantulum creuerint siue sit mẽse Aprili uel Martio uel Iunio plantantur in areis per unum semissem uel spannam ab inuicem separata, & in area quatuor acies poni debent. Quas uero uis ante maturitatẽ comedere, plãtabis in areis ubi sunt cucurbitę, cucumeres, citrulli uel melones. Et cum hęc creuerint sæpe colligunt, ubi etiã si dimittantur ad maturitatem perueniunt, licet non sint ita grossæ sicut hæc quæ in areis solę plantantur. Cum plan-

Cum plantari debent, rescindentur radices usq; ad grossitudinem unius uel medij digiti iuxta cepam, & per unum digitum tantum sub terra mergētur. Hæc enim planta facile adeò comprehendit, quod si solummodo poneretur uel caderet super terram uel ad partes longinquas portaretur etiam discooperta in terra quasi arida, dum tamen optime puluerizata plantent̄ summa facilitate nascetur & augebit̄. Sæpe circunfodi desiderant & ab herbis quibuslibet liberari, quod si terra eodem anno stercorata non fuerit debet plātationis tempore stercorari, ut optime cōualescat. Collectis autem cepis maturis quod patet cum se sustinere non possunt & amplius non augetur. Meliores earum plantantur mense Augusto ut anno sequenti semen faciant, deteriores uero plantantur ut in quadragesima uiridia habeantur, mediocres uero seruant̄, quæ si in augmento Lunæ euulsæ fuerint claro uel sicco tempore existente, melius seruabūtur in loco obscuro & sicco. Cepæ calidæ sunt & humidæ in tertio gradu, proinde sæpius comestæ cum sui acumine humores malos in stomacho generant, & sitim, inflationem, uentositatē, dolorē capitis atq; insaniā faciunt, propter fumū ex eis ad caput ascendentem, & cerebrū percutientem. Vnde assuescentes eis, cadunt in maniam & terribilia somnia, & melancholica cernunt, pręsertim si ex egritudine exeuntes eas comederint, crudæ uero comestę nihil nutrimēti corporis tribuunt, sed si elixētur & in aqua proiecta inter alia coquant̄ dant nutrimentū bonum & plurimū, maxime si cum carne pinguissima & cum bono cōdimento odorifero condiant̄. Si autem cruda propter medicinam moderate secundū quod oportet sumantur, calorem inducunt, grossos & uiscosos humores incidunt, uenarum ora aperiunt, urinam & menstrua prouocant, & appetitum augmentāt, & uenerem suo calore & humiditate augent. Succusq; earum naribus intrusus, uel si odor earum patienti naribus fuerit attractus, caput optime purgat. Cruda uero comestæ incrementa capillorum pręstant. Auicēna dicit, quod in cepis est acuitas incisiua, amaritudo, stipticitas: & quod est longius est acutius, & rubeū est acutius albo, & siccum humido, & crudū cocto, & in ipso est attractio sanguinis ad exteriora, quare est rubificatiuum cutis. Cepæ præterea cum comedant̄ proprie prodest nocumento aquarum, & semen eius delet morpheam, & cum fricatur ex eo in circuitu alopeciæ confert ualde, & ipsum cum melle eradicat uerrucas, & plurimus usus eius nocet cerebro, & sunt ex eis quę nocent intellectui, propterea quod generat humorem malum.

De Cymino.

CYminum desiderat terram pinguem, & aërem calidum, & serit̄ mense Martio, siccum & calidum est in tertio gradu, per quinq; annos potest seruari, uirtutē habet diureticā & fumositatē subtiliādi, unde sumptum in cibis & potibus & salsamentis digestionē confortat, uinum decoctionis eius & ficuum siccarum & seminis fœniculi dolorem & torsionem intestinorū ex uentositate mitigat. Item uinum ualet contra frigidam tussim, cōtra tumorē

faucium cyminũ & ficus bene tritæ in uino coquantur & emplastrum factum super locum dolentem imponatur. Cõtra frigidum rheuma capitis puluis eius & baccarum lauri simul in testa calefactus, & in sacculo positus capiti superponatur. Contra stranguriam & dyssenteriam & alios dolores ex frigiditate cyminum cum uino coctum superponatur. Cõtra sanguinẽ oculorũ non in principio sed post puluis cymini cum uitello oui confectus super tegulã calidam ponatur, & diuisum per mediũ sæpius superponatur. Contra liuorẽ, & commixtionem, uel alio modo factũ, dum recens est puluis cymini subtilis bene confectus ad ignẽ, & sæpius appositus certum remedium est. Et nota quod ex frequẽti usu cymini fit discoloratio cutis, ideo fratres minores, quia multum eo utunt̃, sunt multum crocei sic uolunt uideri multum ieiunare & de hoc summe gloriantur.

De Croco.

CRocus est duplex, scilicet syluestris, qui seritur sicut aliæ herbæ, qui est modicę utilitatis, sed facit altum stipitem, & multas maculas in quibus nascitur crocus, qui cum apparet in ortu solis colligitur. Item est bonus crocus domesticus, qui non serit̃, quia semina nõ producit, sed cepulæ eius colliguntur mense Aprili uel Maio, & dimittuntur octo diebus in aceruo, ut maturent̃, & tunc mundant̃ & siccant̃ in loco calido, non tamen ad solem, ne coquantur, cum sint maturæ, quod cognoscitur quia tunc folia eorũ sunt sicca, & seruantur usq; ad mensem Augusti, & tunc uel ante aut post una separata ab alia in areis pastinatis plantentur cum radicibus quas habent per unam spannam distantes, quatuor digitis submergantur in sulcis uel duobus uel tribus annis dimittantur, & quolibet anno mense Aprili si fuerint tũc folia sicca, & mense Maio, Iunio, Iulio, si herba nascitur in areis immittãtur, superando terram per totam superficiem per duos digitos deorsum, ut non tangatur cepę. Et si plantantur circa finem Augusti aut mense Septembri raditur terra, ut area ab omni humiditate seu uiriditate mũdetur, deinde nascentibus floribus colligantur, & crocus siccus siccetur ad lentum ignẽ & aliquo loco clauso seruatur, & elapsis duobus uel tribus annis totus euellatur mẽse Aprili, & iterum plantat̃, ut dixi. Terrã desiderat cretosam uel mediocrẽ, & potest optime plãtari ubi fuerint cepę, ubi sunt euulsæ. Et est sciendum quod crocus nõ multum læditur umbris, sed plurimũ lędit̃ à muribus, qui sub terra corrodunt cepas eius, cõtra quos nihil qui sub terra tantũ ualet cõtra tendere, trapulas iuxta eorũ foramen, & sulcos inter areas concauos facere, qui eam defendunt ab humore aqueo, quẽ ualde timent, & propter hoc sunt impeditiones transitũ muriũ & talparũ, quę multũ appetũt cepas eius. Crocus est calida & sicca im primo gradu,

in suis

in suis qualitatibus temperatus, & ideo consortatiuus ualde, unde contra debilitatem & defectum cordis multum ualet. Ruborem oculorum ex sanguine uel macula tollit, si tritus cum rosis & uitello oui apponatur oculo, ut dicit Diosc. Item qui crocum prius bibit ebrietatem & crapulam non timebit. Item coronæ ex eo factæ non permittunt homines inebriari. Item somnum facit & stimulat uenerem, ut dicit Plinius. Item dicit, quod curat morsus serpentium & arenarum & puncturas scorpionum.

De Cepulis.

CEpulæ Malixiæ plantantur ut porri cum palo mense Iunio scilicet unà in foramen per unum pedem distantes, quę magnum, ut uulgo uocant, caspum faciunt. Quo postea utimur ęstate sequenti post pascha, & sunt ferè eiusdem complexionis cum alijs cepis.

De Carduo.

CArduus seritur mense Martio, terram stercoratam diligit & solutam, quãuis in pingui posset melius prouenire, & hoc illi prodest cõtra talpas, si nõ in solidori terra pangat, ne ab inimicis animalibus facile perforetur. Sũt in area iam peracta cardui Luna crescẽte serendi, semina discreta spacio semipedis. Cauendũ est ne semina immersa ponant, nam debiles & curuos creabunt & duros, nõ alte imprimẽda sunt, sed tribus digitis comprehensa mergantur, donec ad primos articulos digitorum è terra proueniat: herbis liberentur assidue, donec plantatura solidentur, & si æstas calidior fuerit, irrigẽtur, si acumina seminum constringas, spinulis carere Palladius affirmat. Mense Octobri cardui plantæ ponantur inter frumentum iam natum uel alias segetes cum palo, quod est utilius, quàm eas in crudo solo ponere. Quas cum ponemus radices summas eorum ferro resecamus, ac fimo cingimus, ternorum pedum spacio separamus, cum incrementi canna pedali scrobe depositas binas aut trinas. Cinerem sæpe sub hyeme siccis diebus fimumq; miscebimus. Colliguntur autem non simul, sed successiue maturantur, nam tunc est colligendus carduus cum habet adhuc flores in parte inferiori, sicut fertur non ante nec cum flores omnes ceciderint, quia deterior esset. Sane singulis annis quotidie auferendæ sunt plantæ, ut nec macres fatigentur, & soboles per alia spacia dirigantur, cum tamen aliqua sunt radices parte uellendæ quas seruabis ad semina colligẽda liberatas omnibus pullis, testa supertegere debebis aut cortice, nam solent semina sole uel imbribus interire.

De Chamo-

De Chamomila.

CHamomila calida & ſicca eſt in primo gradu, & eſt propinqua uirtuti roſæ in ſui ſubtiliatione, & ipſius caliditas eſt ſicut caliditas olei conueniens, & aperitiua & ſubtiliatiua ſpiſſitudinis, mollificatiua & reſolutiua abſque attractione, & hęc eſt eius proprietas in medicinis, ſedat apoſtemata calida mollificãdo & reſoluendo, & confortat membra neruoſa omnia, & eſt ex medicinis plus conferentibus laxitudini quàm reliquæ. Et eſt cõfortatiua cerebri, quia reſoluit materias capitis.

De Cuſcuta podagra lini.

CVſcuta, id eſt, podagra lini uel grungus, calida eſt in primo gradu, & ſicca in ſecũdo, cũ floribus debet colligi, & per duos annos poteſt ſeruari, principaliter uirtutẽ habet purgãdi melancholiã, ſecundo phlegma, unde conuenienter ponitur, in decoctionibus purgantibus melãcholiam & phlegma. Aqua decoctionis eius ualet contra ſtranguriam & dyſſenteriam, & etiam herba ſi poteris habere in magna quantitate, decoctam in uino & oleo renibus pectori & alijs partibus dolentibus cataplaſmata. Auicenna dicit, quod aqua cuſcutę eſt mirabilis ad icteritiam, ſed Ariſtoteles dicit, quod de proprietatibus eius eſt expellere ſuperfluitates antiquas à uenis.

De Calamentho.

CAlamenthum aliud eſt aquaticũ, & uocatur mẽtaſtrum, aliud eſt montanum & uocatur nepeta. Montanum melius eſt, quia eſt magis ſiccũ, cum floreſcit debet colligi, & in umbroſo loco ſiccari, & poteſt per annum ſeruari, uirtutem habet diſſoluendi, cõſumendi & cõfortandi. Contra frigidã tuſſim & cõtra frigidũ aſthma, uinũ decoctionis eius pulueris & ficuum ſiccarũ ualet, nam ex eo & alijs quibuſdã rebus fit diacalamenthũ, quod ad idem ualet. Item puluis eius in ouo ſorbili & in farina hordei ad idẽ ualet. Cõtra dolorẽ ſtomachi ex frigiditate utat̃ patiẽs puluere eius in cibis & in uino decoctio. Item cõtra frigidum rheuma ungatur occipitium ex melle decoctionis pulueris eius, poſtea fiat ſatellatio ex puluere calefacto in olla cruda, uel ex ipſa herba, multum enim cõfort. Contra relaxationẽ uuæ fiat gargariſmus ex aceto decoctionis pulueris eius uel herbę, & ponat̃ puluis eius & puluis roſarũ.

Contra

Contra tenasmon ex phlegmate, nitro, uel ex alio humore frigido iungantur renes ex melle & aqua decoctionis pulueris eius uel herbæ. Et sic etiam liberatur matrix. Vel fiat fomētum ex aqua decoctionis eius ad desiccandas superfluitates matricis, & multum ualebit.

De Centaurea.

CEntaurea calida & sicca est in tertio gradu. Hęc herba amarissima est, & alia est maior, alia minor, sed maior est maioris efficatiæ, competit medicinæ principaliter, secūdum folia & flores, unde cum incipit flores producere debet colligi, & in umbroso loco siccari. Per annum in multa efficatia potest seruari, uirtutem habet diureticam attractatiuam & consumptiuā. Vinū decoctionis eius ualet ad oppilationem epatis, splenis, renū, uesicę, stranguriam & dissenteriam. Vnde Galenus, centaurea est ex melioribus & nobilioribus medicinis ad oppilationem epatis, & confert magnifice duritiei splenis emplastrata & bibita. Contra uermes aurium inijciatur succus eius cum succo porrorum. Ad lumbricos detur puluis eius cum melle. Ad uisum clarificandum succus radicum centaureæ maioris cum aqua rosata conficiatur, & oculi liniantur.

De Capillo ueneris.

CApillus ueneris frigidum & siccum est temperate, uirtutem habet diureticam ex subtili substantia, recens multæ est efficatiæ, parum potest seruari, quia subtilius herba est. Contra calefactionē epatis detur aqua decoctionis eius. Item ex ipsa aqua & saccharo fiat sirupus & sistit cum uitio splenis, addatur aliquid calidum diureticum. Item plagellæ intinctę in succo eius uel ipsa herba trita superponatur. Auicenna autem dicit, quod parum declinat ad caliditatē, & sic est subtiliatiuus, resolutiuus & aperitiuus, & in ipso est stipticitas, & quādo permiscetur cibo gallorum & cothurnicū facit eos fortes ad dimicandum & interficiendum. Cinis eius cum aceto & oleo confert alopeciæ, & cum oleo mirtino & uino & lixiuio prolongat capillos, & prohibet casum illorū, & eius cinis cum lixiuio confert furfuribus capitis, & delet eas & eradicat ulcera humida in eo, & confert pulmoni purgando ipsum, ualde prouocat urinam, frangit lapidē, & prouocat etiam menstrua, & trahit secundinā & purgat mulierum fœtum, & abscindit fluxum sanguinis.

De Cicuta.

CIcuta calida & sicca est in quarto gradu, uirtutem habet attrahēdi, dissoluendi et cōsumendi, ea tamen nō utimur in interioribus medicinis, quia uenenosa est & in substantia & in suis qualitatibus, dissoluit enim tantum ut spiritus minuantur, & quorum inanitione membra mortificantur,

uirtutem

uirtutem habet potissimam secundum radices, deinde secundum folia, ultimo secundum semina, unde semen eius quandoq; ponitur in medicinis cōtra uitium splenis, talis fit usus: tota herba in aceto cū bolo armenico per decem dies iaceat, deinde bulliant quousque resolutum fuerit armenicū, & postea coletur per pannum, illa liquorositas bulliat bene ad ignem, & addita cera & oleo fiat unguentum, quod est potissimum contra splenis duritiem, & contra dura apostemata, & contra arteticam & epilepsiam si inungatur. Cōtra podagram & arteticam, tutissimū remedium est. Contra iliacam passionem, stranguriam & dyssenteriam ex decoctione eius in uino forti & oleo dolentia loca cataplasmentur. Ad matricem mundificādam ex frigidis humoribus & glutinosis, & ad menstrua prouocanda fiat fomentum ex uino & aqua salsa decoctionis eius. Contra scrophulas siccas fiat usus herbarum diureticarū, postea fiat cataplasma ex duabus partibus cicutæ, & tertia scabiosę.

De Cataputia.

O delessbo wine.

CAtaputia calida est in tertio gradu, & humida in secundo. Sed sunt qui dicūt esse calidā & siccā in tertio gradu. Est autem semē cuiusdam herbę simili nomine appellatæ, quæ remoto exteriori cortice seruatꝰ per annum, eligenda est quę uiridis non perforata interius, nec liuida, sed alba, uirtutē habet purgandi per superiora ex uentositate & lenitate quam habet, unde quādoq; datur sanis ad conseruationem sanitatis, quandoq; ægris ad ęgritudinem remouendam. Contra quotidianam de phlegmate salso & scabie conteratꝰ cataputia in magna quantitate, & postea caulium folijs inuoluta sub cinere ponatur, diuq; dimittatur, ut bene coquatur, deinde cōtracta comprimatur, & oleū quod inde fluit seruetur, quod per annum seruari potest, et cum necesse fuerit detur patienti in cibis, uel aliquo alio modo, & ita possunt decipi multi, ut fiat claretum ex cataputijs bene contritis, & cum melle decoctis, deinde cōmisceatur uinum & fiat claretum. Et nota quod in 20. lib. uini debet esse cataputij una libra, idem in uncijs & alijs ponderibus minoribus. Itē possunt poni cataputiæ bene contritæ in iure carnium uel piscium uel aliorum ciborum, & commestæ multum ualent sanis & ægris. Gerardus tamen dicit, quod cataputia est multum laxa-

tum laxatiua & purgat superius & inferius laboriose, & cum angustia, unde cauendum est ne detur nisi facile uomenti, & nisi sit materia digesta, nec sunt dandæ habentibus stomachum debilem, & intestina, quoniã subuertunt ipsum, nec dentur nisi distemperatę, ne morã faciant in stomacho, nec est sumpto hoc medicamento dormiendum, nec quiescendum, sicut ne in cæteris uomitiuis medicinis. Et usus eorum est ut ex eis acuãtur medicinæ. Item dicit, quod per se possunt dari tritæ & distemperatæ cum aqua calida uel uino, & dicit, quod purgãt principaliter phlegma & uiscosos humores, & maxime à stomacho & intestinis, unde prosunt cholericis, cardiacis, iliacis, arteticis, febri quotidianæ, & ex uitrio uel naturali phlegmate. Diosc. autem dicit, quod dantur an. 5. granis usque ad 9. & quando stomachus fuerit fortis dentur integra, & si sit debilis dentur contrita. Item dicit, quod si folia catapuciæ dentur cocta cum pullis, aut cũ oleribus aut alijs cibis, laxant phlegma & choleram.

De Cartamo.

CArtamus, id est, rinci matrini, est calidũ & siccum in tertio gradu, herba est quæ locis marinis inuenitur, uirtutẽ habet ual de diureticã ex substantiæ subtilitate. Cõtra stranguriam, uitium lapidis & iliacam passionem, herba in multa quantitate in aqua bullita salinaria, uino et oleo, & in illa aqua patiẽs sedeat usq; ad umbilicum, & si tantam quantitatem habere non potest, cataplasma ponat ad loca dolẽtia, herba etiam commesta uel uinum decoctionis eius urinam prouocat.

De Chelidonia.

CHelidonia calida & sicca est in quarto gradu, cuius duplex est differentia scilicet indica, quę maioris est efficatiæ, & citrinam habet radicem, & est communis, quæ est in partibus nostris, & est minoris efficatiæ, una tamen pro altera ponitur, & cum in receptionibus inuenitur radix non herba debet poni, uirtutẽ habet dissoluendi, attrahendi, & consumendi. Contra dolorem dentium ex frigida causa radix inter dentes aliquantulum contrita, & allium superponatur ad caput purgandum, & uuę ex frigido humore radix in ui-

dix in uino decocta patienti superponatur,& patiens fumum per os recipiat, deinde uinum gargarizet,quod uuam desiccat, & caput purgat. Plinius aūt dicit quod succo chelidoniæ oculi hirundinū eruti uel læsi ad statum pristinum reducuntur.

De Cherefolio.

CHerefolium seritur mense Augusti,& est bonum per totā hyemem, & post ipsam.

De Coriandro.

COriandrum est herba satis cōmunis,quę calida & sicca est in secundo gradu,cuius semen in receptionibus debet poni quod per duos annos seruatur,uirtutem habet confortandi ex aromaticitate,ad digestionem confortandam,& dolorē stomachi ex uentositate,detur semen eius in cibis & uinum decoctionis eius in potu.Item puluis eius seminis super carnes aspersus eas sapidas facit. Isidorus dicit,quod eius semen in uino datus dulci reddit homines ad uenerem proniores. Sed cauendum est ne nimis detur quia amentiam parit & furorem,cuius herba cum semine est canibus uenenosa, & eos interficit, si ab eis aliquotiens sumatur.

De cōsolida maiore.

COnsolida maior,id est symphitum,frigidę & siccæ complexionis est, sed proprie radix ipsius est medicinalis,uirtutem habet constringendi substantiam seu materiam grossam.Per quinque annos seruatur,puluis eius datur in cibis, ualet contra fluxum sanguinis menstruorum, & similiter fomentum ex ipsa herba factum.

De Cucumere.

CVcumer agrestis est herba sic uocata, ex cuius succo fit electuarium hoc modo: In canicularibus diebus colligitur fructus ipsius herbæ,cū est ferè maturus,& conteritur, & succus ipsius expressus soli exponitur & desiccatur,& quidam decoquunt succum cum melle ferè usque ad consumptionem succi,& dant ad modū electuarij,quod satis laxat per inferiora, per duos annos potest seruari,habet autem uirtutem purgandi phlegma & uiscosos humores, secundario choleram nigram,siue melancholiam,unde ualet contra paralisim ex phlegmate uitreo uel naturali,schiaticis,arteticis, podagricis

podagricis subuenit, attrahit enim maxime à remotis partibus & purgat. Itē coctū passionibus ex phlegmate medetur, non tamē per se solum datur, purgat per os & per uētrem, & usus eius quidem est ut admisceatur alijs cōfectionibus, & ex drachma medicina acuatur, & qui electuarium accipit non dormiat, sed moueatur sicut qui sumpserit helleborū, quoniam solet suffocationem inducere. In iliaca passione præcedat aliquod clystere mollitiuum, & postea fiat aliquod ex aqua maluarum, oleo & melle cum uncia 1. eraderij, & in ijciatur, & erit contra iliacam & contra arteticam, chiragram, & podagram. Item herba ipsa si habere poterit conteratur aliquantulum, & decocta in uino & oleo dolenti superposita, strāgurię, iliacæ & podagræ subuenit. Ad mēstrua prouocāda puluis electuarij conficiat cum oleo mustelino uel rosato, & bombex intinctus superponatur, & apostemata frigida maturāda electuarij uncias 5. ex farina hordei conficiantur cum uitello oui, & superponatur. Ad apostemata rumpenda fit optimum ruptoriū ex electuario & therebintina. Ad uermes auris conficiatur electuarium in quantitate granorum quinq; cum modico aceto, & modicum infundatur tepidum. Ad omnem dolorem stomachi ex frigida causa inungatur ex confectione electuarij & aceti. Ad lētigines faciei & ad omnes superfluitates eius remouendas, accipe cerussam & camphorā & electuarij in quantitate illorum duorum, & conficias cum aceto in modum unguenti, & pista in mortario plumbeo uel pistello plūbeo, & ponatur in uase uitreo per quindecim dies, & postea in prædicto mortario cum pistello eodem moueatur addito aceto, si durum sit, ex eo ungatur facies, omnem enim panum abstergit, & lentigines.

De Dictamno.

DIctamnus qui alio nomine dicitur fraxinella, qui frōdes habet ad modum fraxini, calida & sicca est in tertio gradu, radix eius est similis cuiusdam herbæ simili nomine appellatæ, quæ in locis calidis, lapidosis & siccis pręcipue reperitur, habet autem pręcipue ipsa radix uirtutem attrahendi, cōsumendi & dissoluendi uenenum. Cōtra morsum uenenatorū animalium ipsa herba uel radix trita superponatur. Succus etiam eius cum uino detur, puluis eius cum succo mentę conficiatur, & superponat & potui detur. Isidorus insuper dicit, quod est tantæ uirtutis, ut ferrum à

corpore extrahat, unde & eius pabulo feræ percussæ eijciunt sagittas corpori infixas.

De Endiuia.

ENdiuia (quę alio nomine dicitur scariola) uel lactuca agrestis, frigida & sicca est in secundo gradu, semina & folia competunt usui medicinæ, & folia etiam usui ciborũ cōpetunt. Sed radix nullam habet uirtutem. Folia uiridia maximę sunt efficatiæ, sicca nullius: uirtutem habet confortandi & alterandi, unde contra oppilationē splenis & epatis ex cholerica causa prouenienti, ualet cōtra tertianam duplicem & simplicem, & icteritiā & calefactionem epatis, & apostemata calida curant cōmestę elixæ uel crudæ. Itē sirupus ex decoctione eius & saccharo ualet ad idem. Item succus eius uel sirupus cum rheũbarbaro datus in quarto uel sexto die materia existente digesta ualet. Itē cōtra dolorem epatis & calida apostemata ualet ipsa herba cōtrita & superposita, & ad idē ualet succus appositus. Et si non habes folia coque semen herbæ tritum in aqua & pone super eius locum. Albertus dicit, quod aqua endiuiæ cum cerussa & aceto est epithima mirabile ad infrigidandum quicquid infrigidari debet.

De Enula.

ENula non seritur, quia semen non habet, sed plantatur corona eius tota, uel maior pars eius in terra pingui & alte fossa, & bene subacta. Calida & humida est in tertio gradu, humida in primo. Cuius duplex est differētia, scilicet hortulana & campana quæ est maioris efficatię, secundum radices. Colligitur in principio æstatis, radix & sole siccatur ne humiditate corrumpatur. Radix in medicinis potest poni, per biēniũ & triennium potest seruari. Item habet uirtutem leniendi & mundificandi, unde ualet contra neruos ex frigiditate indignatos, cōtra dolorē spiritualium ex frigida causa detur uinum decoctionis eius, secundum istud: Enula campana reddit præcordia sana. Contra dolorē stomachi ex frigida causa, & contra uentositatem & contra tussim frigidam detur uinũ decoctionis eius. Puluis cum puluere cinnamomi delicatis soluit uētositatem spiritualiũ. Herba tota decocta in uino & oleo & cataplasmata dolorem spiritualium, iliacum, cholicum, & stranguriam soluit. Contra frigidum asthma detur farina hordei in qua coctus sit puluis eius.

uis eius. Item nota quod inenula est uirtus rubificatiua, & abstractio ultima.

De Epatica.

EPatica frigida & sicca est in primo gradu. Herba est crescens in aquosis locis & præcipue lapidosis, habēs folia multa terræ ac lapidibus adhęrentia, uirtutem habet diureticam ex subtili substātia, & infrigidatiuam, unde ualet cōtra oppilationem epatis & splenis ex calida causa, & contra calorē epatis & ictericiam, & ideo detur epaticis. Sirupus ex aqua decoctionis eius addito rheumbarbaro in fine decoctionis, optimus est contra icteritiam.

De Eruca.

ERuca calida est & sicca in quarto gradu, domestica maioris efficatiæ quàm syluestris. Semina præcipue competunt medicinę, secundo folia, uirtutem habet consumendi, & coitum incitādi, decocta cum carnibus ualet ad coitum incitandum, stranguriam & dyssenteriam soluit & paralysim. Item in uino decocta & renibus cataplasmata libidinem incitat, pectini supposita urinā prouocat. Semen erucę & maxime syluestris facit uirgę erectionem.

De Ebulo.

EBulus est calidus & siccus in tertio gradu, cortices radicum & turiones pręcipue competunt medicinæ. Cortices radicum in uere colliguntur, & siccantur ad solem, per annum seruantur, habent autem uirtutem dissoluendi & consumendi & purgandi phlegma, & uiscosos humores. Succus eius purgat attrahendo superius & inferius angustiose, unde non debet dari nisi digesta materia & corpore fluxui pręparato, ut in alijs uomitiuis medicinis. Valet febri quotidianę diuturnę, tertianę ex cholera citrina & uitellina, item epatis oppilationi & icteritiæ & colicæ & iliacę & aquam leucophlegmaticorum educit. Vsus eius est ut detur succus eius per se uel in eius decoctione distemperetur alia medicina, uel addat sirupo uel oxymelli laxatiuis, uel coquatur cum melle ad con-

sumptionē succi. Contra tremorū extremitatū, & arteticā, & leucoplegmaticā fiat balneū ex aqua salsa decoctionis radicum eius, & turionū uel totius herbæ.

De Fœniculo.

FOeniculus seritur mense Decēbri, Ianuario, Februario & Martio, & toto tempore transplantatur. Calidus & siccus est in secundo gradu, uirtutem habet diureticam extenuādi grossam uētositatem. Comestū post prandiū cōfert acidis eructuationibus, quę fiunt ex indigestione, & hoc facit ex subtili substantia & qualitatibus suis. Semē eius, folia & flores & cortices radicū usui medicinæ cōpetunt. Semen colligitur in principio autumni, & seruatur per tres annos. Cortices radicum colliguntur in principio ueris, & seruantur per medium annum. Contra oppilationē epatis, splenis, stranguriā, dyssenteriā, & uitium lapidis ex frigida causa detur ex aqua decoctionis eius. Item fœniculus coctus & commestus ualet contra prædicta. Item eadem aqua uel uinum soluit dolorem stomachi ex frigiditate uel uentositate, & digestionem confortat, idem facit puluis seminis eius. Contra panum oculorū & pruritum succus radicū eius fœniculi in uase æneo per quindecim dies ad solē ponatur, & more collyrij oculis apponatur. Contra pruritū oculorum certum est experimentum, conficiatur aloë optima cum succo fœniculi, & ponatur in uase ęneo ad solem per quindecim dies, deinde ponatur in oculis more collyrij.

De Flamula.

FLamula est calida & sicca in quarto gradu, flamula quia uirtutem habet incensiuam, est autem similis uidallæ in folijs & floribus, sed habet flores concauos, uiridis multa est efficatiæ, sed ex siccitate nullius uel modicę. Ad cauterium siue ignem faciēdum conteratur flamula & super locum ponatur & dimittatur per diem, & postea inuenitur cutis combusta. Ad apostema rumpenda quando uersum est ad saniem, & caput est durum, conteratur cum oleo, & supponatur oleum, ponitur ad relaxationem ne flamula nimis exiccet.

De Fumo terræ.

FVmus terrę est herba nota, sic dicta, quia generaliter à quodam grossa fumositate terræ calidum est in primo gradu, sicca in secundo, uiridis & sicca à quadam magna efficatia. Principaliter purgat melancholiam, secundo phlegma salsum & choleram adustam, & est diuretica, contra scabiem uncias duas succi eius additio saccharo, fiat sirupus, & cū aqua calida detur, ut addantur semina fœniculi. Item fiat hoc unguentum cum oleo nucum, &

ponatur

panatur puluis fuliginis subtilis, & conficiatur addito aceto & succo fumiterræ in maiori quã titate quàm de alijs, & ungatur patiens in balneo, optimũ est. Et nota quod si succus eius detur ter in septimana, ut diximus, optime purgat humores inducentes scabiem. Item herba fumiterræ in uino cocta & posita super locum podagricum multum ualet.

De Fungo.

FVngi quidam sunt boni, quidã mortiferi, boni sunt parui, rotundi, ad modum pilei, qui in principio Veris apparent, & in Maio deficiunt, nũquam enim isti tales aliquem interfecerunt, aut multũ læserunt subito, sed tamen omnes malum generant nutrimentum. Mortiferi aũt sunt qui nascũtur iuxta ferrũ æruginosum. Alij autem sunt mortiferi licet non statim interficiãt, scilicet illi qui nascuuntur iuxta alias res putridas, aut iuxta habitationẽ alicuius reptilis uenenosi, aut iuxta quasdam speciales arbores, quę in proprietate habẽt fungos corrumpere, sicut oliua est. Signum autem mortiferi est, quod in superficie eius quædã humiditas uiscosa & corrupta est, & quod cito alterat̃ & corrũpitur, inter manus colligentium fungos. In nostris autem habitationibus inuenitur fungus qui latus est, & spissus aliquod ruboris habens in superficie & in illo rubore habet multas ampullas eleuatas, quarum quædam sunt fractæ, & quędã non, nam & ille mortalis est, & statim interficiens, & uocatur fungus muscarum, eo quod in lacte puluerizatus interficit muscas.

De Fœnugręco.

FOenum græcum calidum est & siccum, substantiam habet conglutinosam, unde uirtutem habet maturandi & laxandi. Ad apostemata exterius maturandum farina fœnugræci cum uitello oui conficiatur, & superponatur, maturat enim & extenuat. Ad maturãdum & rumpendũ conficiatur cum terebinthina, & superponatur. Herba etiã cocta in oleo superponat̃ ad maturandum. Ad apostema spiritualiũ farina fœnugreci in saculo posita & decocta in aqua cum maluauisco ponatur desuper. Ad apostema stomachi & intestinorũ ex farina fœnugræci & aqua prædicta fiant pultes & superponatur.

De Gabusia.

GAbusia sunt de natura caulium & habent formam cauliũ, donec clausa fuerint, sed postquam clausi sunt folia ipsorum fiũt quasi alba & grossa, sicut tunicæ ceparum, aërem desiderant frigidum, nam in aëre calido

uel temperato non clauduntur, sed aperta remanent sicut caules, terram uero desiderant qualem caules, ex eis fiunt composita sicut ex rapis. Item seminantur ut caules.

De Gramine.

GRaminis uirtus est stiptica, & uulnerum conglutinatiua, uentris cõstrictiua, uulnerum, renum & uesicæ sanatiua, & doloris splenis mitigatiua, & eius succus potui datus sua proprietate lumbricos occidit, hanc herbam noscunt canes & eam comedunt quando se purgare uolunt, ut Plinius ait.

De Gralega.

GRalega dicitur impinguare terrã si uiridis uertatur in eã. Item dicit quod eius semen mirabiliter facit ouare gallinas.

De Gentiana.

GEntiana est radix cuiusdam herbæ simili nomine appellatæ, cuius sola radix est medicinalis. In fine ueris colligitur, & exiccata per tres annos seruatur. Nascitur autem frequentius in mõtibus & in locis umbrosis & humidis, calida & sicca est in primo gradu, uirtutem habet dissoluendi, consumendi & aperiendi. Vnde diuretica est cõtra antiquum asthma, detur puluis eius cum uino addita aqua hordei, succus radicis eius abstergit morpheam, & sanat plagas & ulcera corrosiua. Bibita etiam multũ iuuat eum qui cecidit ex alto & collisus est, & ultima medicina est contra morsum scorpionis, serpentium & uermium uenenatorum, ac canis rabidi, si bibuntur ex ea cum uino duę unciæ.

De Gariophylata.

GAriophylata similis est nouellis folijs rubi, seu flaponibus, & eius redolẽt folia, calida & sicca est in tertio gradu. Recẽs maioris est efficatiæ quàm exiccata, & seruatur per annum, uirtutem habet dissoluendi, consumendi & aperiendi, & dicitur gariophylata quia odorem habet similem gariophylis secundum saporem uel effectum. Cõtra cardiacam possionem in aqua marina & oleo cocta parti anteriori & posteriori superponat. Ad digestionem cõfortandã, & dolorem stomachi & intestinorũ ex frigiditate uel uentositate detur uinum decoctionis eius.

De Humu-

De Humulo.

HVmulus, id est, lupulus & liatigo, flos eius propter siccitatē suā cōseruatur per longitudinem maximā temporis in uirtute sua, ita uulgaris opinio est quod nunquam putrescit, & est acuti odoris & fortis, & est calidum & siccum, dissolutiuus uiscositatū & incisiuus, & conseruat à putredine liquores quibus admiscetur.

De Hyoscyamo.

HYoscyamus est frigidus in tertio gradu, semen eius est cuiusdam herbæ quæ cassilago uocatur siue dens caballinus. Seminum autem triplex est diuersitas, est enim albū, rubeum & nigrum. Album & rubeum competunt medicinę, nigrum uero mortale est. Nota quod si hyoscyamus debet recipi per os interius, ponendū est semen, si exterius herba: & semen maioris est efficatiæ, uirtutem habet somniferam, constringendi & mortificandi. Ad somnum prouocandum in acuta ægritudine fiat fomentum ex aqua decoctionis eius herbæ circa frontem & tempora, & pedes, fiat etiam ablutio, postea fiat hoc emplastrum, puluis seminis subtilis cum albumine oui & lacte mulieris puellam nutrientis & modico aceto, & fronti & temporibus apponatur. Itē ad lachrymas constringendas fiat idem emplastrum ex ipsa. Contra dissenteriam fiat emplastrum ex ipsa herba & superponatur, dolorem eius tollit. Cōtra dolorem dentium semina super carbones ponantur, & patiens fumum per os accipiat & teneat super aquam, & apparebunt quasi uermes supernatantes. Semen superpositum denti & in causa calida dolorem tollit, & nota quod per decem annos seruatur.

De Hyssopo.

HYssopus est calidus & siccus in tertio gradu. Habet uirtutem secūdum folia & flores, non secundū radices, diuretica est dissoluendi, cōsumendi & attrahendi. Cōtra frigidā tussim ualet uinum decoctionis eius & ficuum siccarū. Item uinū decoctionis eius & seminis fœniculi, dolorē stomachi & intestinorum tollit: fomentum factum ex aqua decoctionis eius matricem

tricem, à superfluitatibus mũdificat, & abstergit. Idem faciunt suppositorium ex puluere eius & oleo mustelino. Puluis eius uel ipsa herba in testa calefacta & superposita capiti per se uel in sacculo ualet contra frigidum catarrhum, & casum uuæ. Contra uuam fit gargarismus ex aceto de coctionis eius. Item ipsa herba in uino decocta & cataplasmata tollit dolorem ex uentositate.

De Iruncijs.

IRuncij & saluida uel saliunca eadẽ est herba, multum spinosa, de quorum radicibus fit cincibarum, hoc modo: in duabus libris mellis, & una iunciorum mundatorum ponantur piperis libra uel dimidia & duę zinziberis uel medietas piperis tantũ, hoc modo lauentur iruncij & abijciat lignum deinde minutatim incidantur, & posito melle ad ignem, & optime despumato ponantur in eo iruncij & zinziber siue piper, & usque ad spissitudinem congruam bulliat. Et si in fine decoctionis addatur puluis seminis erucę & pinei erit optimum ad coitum & mẽbri erectionẽ.

De Aro.

ARus qui alio nomine dicitur barba Iouis, aliâs barbaron uel pes uituli, calida & sicca est in secundo gradu. In locis siccis & humidis montuosis & planis inuenitur, in hyeme & ęstate magnam habet efficatiam secundum folia, maiorem secundum radices, maximam secundũ quasdam tuberositates quæ colliguntur, scindunt & desiccantur, uirtutem habet dissoluendi, relaxandi & extenuandi. Contra tumorem aurium herba ipsa cum tuberositatibus decoquatur in uino & oleo, addito cymino, & fiat emplastrum, auribus superponatur. Cõtra frigidã apostemata ipsa herba tota cũ tuberositate & axungia ursina terat, & postmodũ in testa calefacta superponat. Contra scrophulas nouellas herba ipsa cum axungia ueteri & scylla uel axungia ursina si potest haberi teratur, & superponatur & liberabitur, si recentes fuerint.

tes fuerint. Ad faciem depurandam, & cutim subtiliãdam ex tuberositatibus de siccatis fiat puluis subtilis & cum aqua rosata conficiatur, & ponatur ad solem donec aqua consumatur, & ita fiat ter uel quater uel amplius ex illo puluere solo, uel cum aqua rosata, puluis eius carnem superfluam corrodit.

De Iride.

IRis siue gladiolus, cuius folia sunt similia ensi, cum floribus purpureis uel albis. Nã iris purpuream habet florem, aut album, & sunt eiusdem uirtutis, radice tãtum utimur in medicinis, in fine ueris colligitur & siccatur, per duos annos seruatur, calida & sicca est in secundo gradu, uirtutem habet diureticã, unde dissoluit & aperit. Contra uitium spiritualium, & contra oppilationem splenis, epatis, renum ac uesicæ, & dolorem ex uentositate uinum decoctionis ireos iuuat. Puluis eius leuiter superfluam carnem corrodit. Ad panum oculorum fiat collyrium ex puluere eius, & aqua rosata.

De Liquiritia.

LIquiritia est radix cuiusdã herbę, quæ desiderat terram bene solutam, & prę cipue sabulum, ut in eo facile multas & longas producat radices, quæ si plantatur faciliter comprehendit, & circa se multũ pullulat, & forte si hasta eius adhuc tenera flectatur ad terram & operiatur conuertetur in radicem, sicut accidit in mẽta, ruta & gramine, calida & humida est temperate. Eligenda est non nimis grossa, nec multum tenuis, interius crocea, non puluerizabilis, nigra uero & alba est abijcienda, succus eiusdem est efficatię & etiam fortioris, qui hoc modo fit: Cum uiridis est bene conteratur, & in aqua bulliat & decoquatur usque ad consumptionem ferè, postea exprimatur, ualet contra omnia uitia pectoris. Decoctio eius ualet contra tussim, & ad idem ualet electuarium confectum ex succo liquiritiæ & melle. Item liquiritia masticata & sub lingua retenta, sitim & asperitatem linguæ & gutturis mitigat.

De Lingua arietis.

LIngua arietis (quæ plantago uocatur) frigida & sicca est, folia eius sicca consolidant optime uulnera & ulcera, & ad hoc nihil est melius ea, ut dicit Dioscor. Et mirabile uidetur, quod si bibatur succus trium radicum eius tribus uncijs uini aliquando curat tertianam. Et quatuor radicum succus cum quatuor uncijs uini bibatur, aliquando curat quartanam. Item dicit Dioscor. quod sanat uulnera canis rabidi. Hydropicos iuuat, ueneno repugnat, eius succus lumbricos necat, & uehementer eius solutionem uentris mitigat, menstrua constringit, & tumores apostematum in principio repercutit, & dissipat, gingiuas tumidas & sanguineas reprimit, & sanat.

De Lilio.

LIlium plantat̃ mense Octobri, Septembri, Nouẽbri in terra pingui & bene subacta. Nam accipiũtur spici siue bulbi eius uirides, uel sicci ponũtur per unã spannam, uel unum pedem, quod est melius, separati sicut fit de alijs. Item dicit Aristot. quod si hasta lilij quando nondum apertum est, semen siue flos eius flectat̃ in terram, ita quod cepa non radicetur & cooperiatur terra, infra paucos dies emittit in qualibet nodo hastæ cepam paruulam sicut sunt bulli eius. Calidum & humidum est. Aliud est domesticũ, aliud syluestre. Sed syluestre aliud gerit florẽ purpureum, quod efficatius est, aliud croceum habet colorem. Domesticum autem cum axungia ueteri tritum uel cum oleo coctum & superpositum frigidum apostema maturat. Contra splenis duritiem radix lilij in multa quantitate cum branca ursina & radice misce, ponatur in uino & oleo per decem dies, & postea coletur & colatura addita cera & oleo, & fiat unguentum. Ad faciem colorandum accipe tuberositates radicis lilij agrestis & sicca, & puluerem inde fac & distempera cum aqua rosacea, & desiccetur, quo facto ter uel quater illum puluerem solum & cũ aqua rosacea confectum ducas super faciem. Item abluendo mundabit faciem & renouabit contractionem rugarum, item folia eius si trita cum oleo apponantur, quia uirtus eius mitigatiua est. Item educit purgationem menstrualem, quia est aperitiua ex uentositate, & est tumoris repressiua. Et ideo ualet contra apostemata ex uentositate, si radix eius trita cum oleo sepi-

oleo sæpius apponatur. Plinius dicit, quod cepæ cum uino decoctæ & oleo admixto clauos pedum & nodos soluunt, pilosq; locis adustis reddunt, in uino etiã coctæ addito melle uenis præcisis subueniunt, folia ipsius cocta in uino uulnera sanant. Ex floribus eius fit oleum & aqua sicut ex rosis, & sunt uere eiusdẽ uirtutis cum oleo & aqua rosata.

De Lingua auis.

Lingua auis calida & sicca est in primo gradu, folia habet parua & acuta linguæ auis similia. Viridis multæ est efficatię, exiccata nullius. Virtutem habet incitandi libidinem, & humectandi. Herba ista cum carnibus cocta, uel oleo cocta, uel sanguine, libidinem incitat, ualet etiam decocta, addito saccharo, consumptis. Cõtra siccitatem pectoris detur aqua decoctionis ipsius & addito tragacantho magis ualet.

De Lapatho.

Lapathum calidũ & siccum est in tertio gradu uel in secundo secundum Auicen. Est autem triplex lapathum scilicet acutum acuta habẽs folia, uirtutẽ habet dissoluendi & relaxandi, aperiendi & extenuandi. Contra scabiem succus lapathi acuti & oleum mustellinum & pix liquida simul bulliant, postea coletur & colaturæ addatur puluis tartari & fuliginis, & fiat unguẽtum quod satis competens est scabiosis. Auicenna dicit, quod radix eius cum aceto cocta confert scabiei ulcerosę, et impetigini, et eius decoctio cũ aqua calida pruritui. Et similiter ipsa met in balneo est optima. Contra impetiginem & serpiginem fiat decoctio succi lapathi & ex puluere auripigmenti. Ad apostemata maturandum lapathum rotundum tritum & in oleo decoctum uel cum axungia superponatur ad rumpendum, eodem modo superponatur acutum. Contra stranguriam & dissenteriam fiat decoctio lapathi in uino & oleo & pectini superponatur, urinam prouocat in multa quãtitate. Aqua uel uinum decoctionis eius soluit oppilationẽ splenis & epatis. Contra scrophulas nouellas fiat emplastrum ex lapatho acuto & axungia simul tritis. Contra lumbricos ualet succus eius datus cum melle. Contra phlegma abundans in cerebro succus eius cum succo rutæ in modica quantitate naribus inijciatur in aẽre calido uel balneo. Item lapathum crudum uel coctum commestum ualet scabiosis.

De Lactuca.

Lactuca seri & transplantari potest ferẽ toto tempore anni in terra pingui bene subacta per se mixtũ cum alijs herbis, & quę sata fuerit in au-

tumno, utiliter plantatꝰ mẽse Decẽbri, circa are as aliarũ herbarũ quę tũc seruntꝰ. Ipsa enim non timet gelu, sed roboratur ex eo, & erit bona post hyemem cũ alijs herbis, quousq; semen producet. Sed quæ de natura paruarum non transplantantur. Quæ uero sunt ex magnis quæ Romanę dicuntur, quæ habent alba semina transplantari debent, ut crescant & dulcedinem habeant, multum iuuantur irrigatione tempore siccitatis. Lactuca frigida est & humida tẽperate. Alij dicũt quod est calida & humida temperate, & ideo est melior cæteris herbis, & temperatissima respectu aliarum herbarum, sanguinem generat & lac, & urinam prouocat & choleram extinguit, sanguinis ebullitionem refrigerat, & somnum inducit. Item ualet contra calida apostemata, capitis dolorem de cholera rubea, sanguinem factum amputat cataplasmata. Sed cocta plus quam cruda fit esui conueniens, quia eius lac calore ignis minuitur, per quod fit somnum inducens, unde fit aperitiua. Sanguinem tamen pessimum generat, idcirco ea assuescentibus fit nociua, quia tenebrositatem oculis facit, & spermatis materiam corrumpit. Sed cum est adhuc tenera ualet multum in febribus elixata uel cruda in aceto cocta, addito croco, soluit oppilationem splenis & epatis. Ad prouocandum somnum semen conficiatur cum lacte mulieris puellam nutrientis & cum albumine oui, & fiat emplastrum super tempora. Item puluis seminis eius cum lacte somnum prouocat. Idem facit febricitantibus datus cum aqua calida. Contra calidum apostema cõficiatur cum oleo rosato & superponatur & destruunt ipsum. Item cataplasma frondiũ ipsius habentibus crispilam subuenit. Item semen eius datum in potu sæpe pollutionem patienti celeriter succurrit. Item est quædam species lactucæ agrestis quæ lõgiora & strictiora habet folia, subtiliora & asperiora & nimis uiridia, hęc est amara & est maioris caliditatis & siccitatis quàm domestica. Item dicit Plinius, quod est quædam species lactucæ sponte nascentis quam caprinam uocant, quæ proiecta in mari protinus necantur pisces, qui sunt in circuitu uicini. Item est alia species lactucæ quæ nascitur in aruis, cuius folia trita cum polenta conferunt uisceribus, & hęc ἀγρία θρίδαξ grecis uocatꝰ. Item est alia species quę crescit in syluis quam uocant uulgo scaricion cuius folia trita cum polenta uulneribus prosunt, sanguinem stringunt, & putrescentia uulnera sanant. Et est alia species lactucæ habens rotunda folia & breuia, quam multi etiam uocant uulgo acriam, cuius succum accipitres scalpando terram herbam extrahunt, & intingentes oculos, discutiunt obscuritatem, & caliginem cum senescũt. Cuius herbę succus sanat omnia uitia oculorum, & maxime quando ei lac mulierũ admiscetur. Serpentem morsibus & scorpionum ictibus medetur. Si succus eius cum

mino potetur & folia trita super uulnus emplastrentur, omnem enim inflationem discutit & compescit.

De Lentisco.

LEntiscus calidæ & siccę complexionis est, uirtutem habet cõstringendi & consolidandi. Contra fluxum menstruorum & dissenteriã & uomitum ex debilitate uirtutis contentiuæ, fasciculi parui facti cum folijs decoquantur in aceto, & pectini & renibus cataplasma factum superponatur. Cõtra uomitum super furculam pectoris. Alius usus contra prædictas teneritates, lentisci bulliant usque ad aceti consumptionem, deinde siccetur, & fiat inde puluis, & detur in cibis & potibus. Contra ulcerationem uirgæ puluis factus ex folijs eius super testam calidam desiccatis & puluerizatis ulcera consolidat & sanguinem consumit, sed non debet poni nisi quando est sanies. Cõtra ulcerationem oris linguæ & labiorum in febre acuta, fiat decoctio eius foliorum in aceto, & patiens sæpe gargarizet.

De Laureola.

LAureola est herba multum laxatiua, calida & sicca est in secundo gradu. Cuius fructus siue semen eius est rotũdum, subruffum ad quantitatem piperis, quod est adhuc magis laxatiuũ quàm laureola, & tamen ipsa herba multum est laxatiua, & purgat multum phlegma & uiscosos humores, principaliter à remotis partibus & iuncturis membrorum, secundario melancholicam, unde ualet ischiaticis, arteticis & podagricis. Item contra apoplexiam & paralysim. Vsus enim eius est cum alijs medicinis in oxymelle & similibus, datur etiam in apozematibus, per se non datur, quoniam habet naturam ulcerandi intestina, ex nimio suo acumine. Si tamen ea per se uti uolumus decoctionem eius damus, addito gummi arabico, & mastiche, ut malitia eius exprimatur, non autem eis est danda nisi eis qui difficiles sunt ad soluendum, & carnosum uentrem & intestina habentibus, eiusdem uirtutis est semen eius.

De Lappa.

LAppa est herba quæ habet in summitatibus capitella uestibus ualde adhęrentia. Lappę multę sunt species omnes medicinales. Nam Plinius

 dicit,

dicit, quod ictibus scorpionum medentur, nec feriũt hominem, si inunctus fuerit succo eius. Decoctio radicis eius confirmat dentes, si tepida in ore teneatur. Semen eius multa uitia stomachi curat, reijciẽtibus sanguinem prodest, dyssenteriæ subuenit. Nam radix cum uino sistit, & folia adiecto sale soluunt.

De Liuistico.

Liuisticum est calida & sicca in secundo gradu. Semen non herba uel radix in medicinis ponatur, uirtutem habet diureticam aperiendi, & extenuandi, unde uinum decoctionis eius contra oppilationem splenis & epatis ualet, contra dolorem stomachi, & intestinorum ex uẽtositate prouenientem aqua decoctionis eius ualet. Puluis etiam eius cum puluere cymini datus ad prædicta ualet.

De Melonibus.

Melones desiderant talem terram & aẽrem qualem citrulli, sed minus pinguẽ & stercoratam, ut saporiosiores & solidiores fiant, & citius maturentur, & eodem modo & tempore plantari debent, & cũ nati sunt irrigari non audẽt. Ex his quidem sunt longi qui comeduntur maturi, scilicet cum incipiunt redolere & crocei fieri. Ex quibus grossi qui habent semina ualde parua sunt cæteris melonum generibus meliores. Alij uero sunt subtiles, uirides ualde longi, & quasi omnes curuati, & uocantur melanguli, qui comedunt acerbi sicut citrulli, & sunt eiusdẽ saporis, sed sunt minus frigidi magisq; digestibilis, & ideo meliores citrullis esse dicũtur. Melones sunt frigidi & humidi in secundo gradu, & qui dulces sunt temperate & frigidi. Auicẽna dicit, quod radix melonis eodem modo est uomitiua, quo dictũ est de radice citrulli, & cucumeris. Oportet aũt utentẽ melonibus, ut melo pręcedat aliquod aliud cibariũ, ne nauseam facit. Sed Isaac dicit, quod eo cõmesto oportet aliquantulũ expectare, donec sit

nec sit digestum, antequam alius sumatur cibus. Item dicit Auicenna, quod melo est tardę digestionis, nisi quando comeditur cum eo quod est interius eius, & ipsius nutrimentū est, & humor eius est conuenientior quàm citrulli & cucumeres. Sed cum melo corrumpitur in stomacho conuertitur ad naturā uenenosam, oportet ergo ut cum grauat extrahatur uelociter. Et de his quę iuuant post eorum commestionem in cholericis sunt exicara, marathrū, masticħe. Phlegmatici uero accipiant oxymel, zingiber conditum aut zingiber solum, aut diacyminum & purum uinum bibant. Semen autem melonum mundatum urinam prouocat, renes & uesicam mundificat ab arenis & lapidibus.

De Meliloto.

MElilotum calidum & siccum est in primo gradu, herba est cuius semē simili nomen appellatur, & dicitur etiam corona regis, quia formatur ad modum semicirculi. Semen cum ipsis corticibus in medicinis ponitur, quia adeò paruum est & cohęrens, quod uix separari potest. Virtutem habet confortandi ex aromaticitate, & diureticam ex subtili substātia, uinū decoctionis eius digestionem cōfortat, uentositatem excludit, oppilationem uesicæ & renum aperit. Semen eius in brodio & cibis positum eos boni saporis & odoriferos facit.

De Mercuriali.

MErcurialis frigida & humida est in primo gradu. Viscosam habet substantiam, unde lenificando educit choleram ab epate, stomacho & intestinis. Datur autem succus eius cum sacchαro non coctus, quia uim laxandi amittit ex parte si coquatur.

De Malua.

MAlua frigida & humida est in secūdo gradu. Cuius duplex est differentia, scilicet domestica quę subtiliorem & frigidorem habet humiditatem, & syluestris quæ dicitur uulgo maluauiscus & bismalua crescēs altius, quę minus est frigida, & habet substantiā uiscosam. Cōtra calidum apostema in principio folia malug terantur, & superponant ad matuārdū, & terant cum axungia porcina recenti, & super tegula calefacta ponātur, hoc etiam ualet cōtra duritiem splenis & epatis. Fomen-

tis. Fomentum ex aqua decoctionis circa pedes ad prouocādum somnū in acutis febribus multum ualet. Malua cocta & comesta uentrem soluit, ualet etiam in febribus propter constipationē uentris, ex qua etiam aqua cōpetens fiat clystere, maluauiscus plus mollificat & maturat, secūdum folia sua, & magis radix cum axungia trita aliquantulū calefacta apostemata maturat superposita, & duritiem mollificat. Herba etiam cocta cum radice usq; ad consumptionem aquæ apparebit quędam uiscositas, quæ superposita apostematibus ipsa maturat, & duritiem remollit & relaxat, & ex aqua addita cera & oleo fit unguentum cōpetens ad prædicta. Aqua decoctionis seminis eius & maluæ ualet contra tussim siccam, confert etiam hecticis. Semina etiam sacellata in oleo decocta duritiem soluit & mundificat. Isidorus & Plinius præterea dicunt, quod si aliquis se inunxerit succo maluæ admixto cum oleo puncturis apum lædi non poterit, nec patietur in membris inunctis puncturam, neq; morsum scorpionum nec araneæ.

De Menta.

Menta est calida & sicca in secundo gradu, cuius tres sunt species, est enim quędā domestica, quæ proprie hortulana dicitur, & hæc mediocriter calefacit, & cōfortat, & alia est syluestris quæ mētastrum dicitur & magis calefacit. Et est menta quę longiora, latiora, acutiora habet folia, & hæc menta romana uel sarracenica uocatur, uulgariter herba sanctæ Marię dicitur, & hæc magis diuretica est quam alia. Menta domestica est herba facile se multiplicans, & cito de terra pullulans, & ascendens & cum hastula in terram reflexa, & si humo tecta fuerit conuertitur in radicem, & cito ex se nouam producit prolem. Hæc esui magis quam medicinæ competit, & uiridis & exiccata magnæ efficatiæ est, debet autem siccari in loco umbroso, & per annum in multa efficatia seruantur. Virtutem habet dissoluendi ex proprijs qualitatibus, & confortandi ex aromaticitate. Contra fœtorem oris & putredinem gingiuarum & dentiū abluatur os & gingiuæ ex aceto decoctionis eius mentæ hortulanæ, deinde fricentur ex puluere mentæ siccę uel cum menta sicca. Ad appetitum confortandum, quando impeditur ex frigidis humoribus in ore stomachi existentibus, fiat salsamentum ex aceto & menta, & modico cinamomo

seu etiam

ſeu etiam pipere. Contra uomitum ex debilitate uirtutis contentiuæ factum uel ex frigida cauſa, fiat decoctio mentę in aqua ſalſamentiua & aceto, & ſpongia intincta ori ſtomachi ſuperponatur, & etiam ipſam mentam coctam patiẽs comedat. Contra ſincopim ex debilitate ex febre uel ſine febre, ſiue ex materia ſiue ex quacunque cauſa conteratur menta, cum aceto & modico uino, ſi ſit ſine febre, ſi cum febre ſolo aceto, & in eo pone panem aſſum, & aliquantulum dimittatur ut humectet̃ & applicetur naribus, & ex eo fricentur labia, dentes, gingiuæ & tempora, & ligetur ſuper uenas pulſatiles temporum, & brachiorum, patiens etiam maſticet & humoſitatem trãſglutiet. Contra coagulationem lactis faciſculi coquantur in uino & oleo, & mammillis cataplaſmentur. Et nota cum aliqua medicina datur contra uenenũ, debet dari cum ſucco mentæ, uel cum uino decoctionis eius, ſi non habeas ſuccum. Contra uenenum ſolus ſuccus mentæ romanæ uel uinum decoctionis uel ſuccus cum melle commixtus ualet. Item ualet contra oppilationem ſplenis & epatis & uiarum urinalium ex frigido humore, & ex calido ſiue febre. Succus etiam datus cum melle lumbricos interficit, auribus inſtillatus uermes necat decocta in uino & oleo. Herba ipſa & cataplaſmata ſoluit duritiem apoſtematum frigidorum. Mentaſtrum & carice & ſaluia decoquant̃ in uino, & detur patienti, contra frigidam tuſſim uinum decoctionis ipſorum. Item eius fomẽtum infrigidatam matricem caleſacit & mundificat. Sacellatio facta ex puluere eius frigidum rheuma capitis conſtringit. Et nota quod menta romana pro hortulana poni poteſt.

De Mandragora.

MAndragora frigida & ſicca eſt, ſcilicet eius exceſſus non determinatur ab autoribus. Cuius duæ ſunt ſpecies ſcilicet maſculus & fœmina, & utraque indifferenter utimur, & quidem ut Auicenna & alij dicunt fœminam eſſe formatam ad modum fœminæ, & maſculum ad modum uiri, quod falſum eſt, ſed maſculus habet folia longiora, fœmina uero latiora. Quidam tamen operantur tales inciſiones, ut decipiant mulieres. Radicum autem cortices competunt principaliter uſui medicinæ, ſecundo poma, tertio folia. Cortex radicis collectus per quatuor annos ſeruatur in magna efficatia, uirtutem habet conſtringendi, infrigidandi, ſomnum inducendi in acutis febribus. Ad ſomni prouocationem peluis corticis eius conficiatur cum lacte mulieris puellam nutrientis, & albumine oui & ſuperponatur fronti & temporibus. Contra dolorẽ capitis ex caliditate folia ipſius trita ſuper tempora ponant̃, inungatur etiã oleo mãdragorato, quod ſic fit: poma mãdragorę trita in oleo communi diu macerẽtur, poſtea fiat aliquantulũ decoctio, & coletur, & illud poſtea erit oleum mandragoratum, quod ualet ad ſomnũ prouocandum & dolorem capitis ex caliditate, ſi frons & tempora inungatur,

& calorem febrilem reprimit. Item ipsius oleum repercutit materiam apostematum calidorum in principio, fructus etiam uel folia cataplasmētur supra, uel saltem puluis eius cum succo alicuius herbæ. Contra fluxum uentris ex impetu choleræ ex prædicto oleo uenter & tota spina ungatur & iniiciatur modicum cum aliquo leui clistere. Auicenna dicit, quod maculę fricatę cum folijs eius delent lentigines. Item statim facit somnum, & posita in uino inebriat uehementius. Cura eorum & omnium nocumentorum mādragorę est cum butyro, melle & uomitu. Item nota quod publice prædicatur mandragoram habere uirtutem imprægnandi mulieres steriles, si ex ea comedant, quod uerum non est, nisi forsan comedant cum sterilitas esset ex superflua matricis caliditate, tunc enim reduceretur ad temperamentum matrix, ut semen uiri non aduratur in ea.

De Meu.

MEu calidum & siccum est in secundo gradu, herba est cuius semen simili nomine appellatur, quæ præcipue medicinæ cōpetit, per duos annos potest seruari, uirtutem habet diureticam ex subtili substantia sua, uinum uel aqua decoctionis eius ualet contra oppilationem splenis & epatis ex frigida causa, & stranguriam dissoluit, aqua uero competētius potest dari in esca iuuenibus, uinū in hyeme senibus. Puluis meu cum semine fœniculi in cibo uel potu datus uētositatem intestinorum & stomachi excludit, & digestionem confortat.

De Marrubio.

MArrubiū calida et sicca est in tertio gradu, quę alio nomine dicitur uulgariter prasium, folia eius pręcipue competūt medicinę, secundario cortices & radices. Herba suspēsa in umbroso loco per annū seruatur, uirtutem habet consumendi & dissoluendi ex qualitatibus, dissoluendi & aperiēdi ex amaritudine. Contra uitiū pectoris scilicet asthma ex frigido & uiscoso humore detur diaprasium, uel fiat electuarium ex una parte sua, & quinta mellis dispumati, & fiat decoctio aliquātula usq; ad spissitudinē, & postea ponatur puluis dragachāti & gummi arabici & liquiritiæ, quod erit optimum cōtra uitium pectoris, uel saltem puluis eius conficiatur

ficiatur cum melle dispumato, addito puluere liquiritiæ. Contra tussim ualet decoctio eius & ficuum siccarum. Contra stranguriam & dyssenteriam detur uinum decoctionis eius, & ficuum siccarum, fiat etiã emplastrum ex ipsa herba cocta in uino & oleo supra renes & pectinem. Item ualet contra colicã ex frigida causa. Contra hæmorrhoides inflatas & influentes fiat eucarisma ex aqua salsa & uino decoctionis eius, & postea suppositorium ex puluere eius cõfecto cum melle, uel fiat decoctio pulueris uel succi eius cum oleo mustelino & bombix superponatur. Contra lumbricos detur puluis eius confectus cum melle. Contra uermes aurium succus eius auribus inijciatur. Contra splenis uitium cortices radicum cum ipsa herba macerentur 15. dies in uino & oleo, postmodum fiat decoctio & colet̃, & colaturæ addatur cera & oleũ & fiat unguentum.

De Maiorana.

MAiorana calida & sicca est in secundo gradu, alio nomine dicitur eseron, cuius flos & folia competunt medicinæ. Colligitur in ęstate cum floribus, & in umbroso loco siccatur, & per annũ seruatur. Virtutem habet confortandi ex aromaticitate, dissoluendi & consumẽdi ex qualitatibus & etiam mundificandi. Puluis maioranæ in cibo datur, uel uinũ decoctionis eius stomachum infrigidatum calefacit, & digestionem confortat, naribus aposita cerebrum confortat. Flores & folia in testa calefacta & in saculo posita & loco dolenti superposita dolorem ex uentositate prouenientem soluit. Item capiti superposita ualet contra rheuma capitis. Item nota quod mures insidiantur radicibus eius, inde medicinam quærentes.

De Napo. Rzepa podługowata

NApus omnem ferè aërem patitur, terrã desiderat pinguẽ, & in solo sicco & tenui & prope riuum & desexo & sabuloso melius nascit̃ loco. Proprietas napi in rapam, & econuerso transmutat̃, sed ut optime proficiat subactũ solũ stercoratũq; & uersatũ quęrit, & in illis locis optime prouenit in quibus segetes eo anno fuerunt. Si spissi sunt nimis interualles aliquos, ut alij roborentur, quos in locis uacuis trãsferre poteris. Serunt̃ circa finẽ Iulij & toto tẽpore mẽsis Augusti, si pluuiæ desunt, irrigatione iuuent̃, possunt etiã commode seri inter milium & panicum maxime serotanũ, in secunda sarculatione ipsius sarculatione iuuantur napus & rapa, ex napis nobilioris saporis sunt illi, qui sunt longi & ferè rugosi, non grossi, multas radices haben-

ces habentes, sed unam tantum acutam & rectam. Ex napis fiunt optima cōposita cum raphano & modico sale, aceto, melle & sinapi & speciebus odoriferis, & sine speciebus possunt fieri satis bona. Calidi sunt in secundo gradu & multū nutriunt, sed duræ digeruntur, mollem & inflatam minus tamen quam rapę faciunt carnem, qui si in aqua coquatur & illa eiecta in alia recoquatur duritia eius substantię temperatur, & mediocriter inter bonum & malū generant nutrimentum, qui bene cocti sunt non difficile digeruntur, uentositatem faciunt, & in uenis & poris oppilationem. Idcirco utiles sunt si bis coquātur, & utraq; aqua proiecta in alia recoquantur, cum pinguissima carne.

De Nasturtio. Rzezucha.

NAsturtium calidū & siccum est in quarto gradu, semen eius præcipue competit usui medicinæ, per quinq; annos seruatur, herba etiam uiridis multæ est efficatiæ, sicca modicę: uirtutem habet consumendi, dissoluendi ex qualitatibus suis. Contra paralysim linguæ cum oppilantur nerui & replent̄ ex humiditatibus, ut solet accidere in acutis febribus, semen nasturtij masticetur & superponatur linguę. Cōtra paralysim aliorum membrorum semē eius in saculo positum, & in uino coctum membro dolenti superpositum. Ipsa herba decocta cum carnibus & commesta ualet contra humiditatem superfluam cerebri, & in lethargo prouocetur sternutatio ex puluere seminis nasturtij naribus apposito. Contra relaxationem uuæ, fiat gargarismus ex aceto decoctionis eius & ficuum siccarum. Contra iliacam passionem calidam & ex frigida causa semen eius in saculo positum etiam in uino decocto superponatur. Ad idem ualet, & ad strāguriam, herba ipsa decocta in uino & oleo superposita. Contra tenasmon ex humore conglutinoso cum anus eminet puluis superponatur ano, renes etiā inungantur melle & superspergatur puluis seminis & cymini & colophoniæ.

De Nenuphare.

NEnuphar est frigida & humida in secundo gradu, herba est lata habens folia in aquosis inuenit̄ locis. Cuius duplex est differētia, una purpureos habēs flores, & alia croceos. quę nō est adeo bona, flos cōpetit usui medicinę, in Septēbri colligit̄, & per duos annos in multa efficatia seruat̄. Ex floribus fit sirupus præcipue cōtra acutas febres, & pro distēperato in calidi-

in caliditate. Flores coquantur in aqua addito saccharo,& fiat sirupus,contra dolorem capitis ex caliditate. Saraceni ponunt in aqua per noctem unam & mane talem aquam cum floribus naribus applicant.

De Napello.

NApellus est napus marinus, in littore maris crescens, & est uenenũ pessimum & pernitiosum,quod in summo caliditatis & siccitatis est, linitum delet maculas cutis,etiam cum in potu sumitur rectificatũ studio medicinæ,ualet contra lepram. Est autem uenenum homini bibere ultra dimidiam unciam,& minus hoc interficit hominem,& quod miraculosum est,ut quidam dicunt,mus paruulus qui pascitur & inuenit iuxta ipsum & ille mus est theriaca contra uenenum ipsius napelli.

De Nigella.

NIgella calida & sicca est in tertio gradu, semen est cuiusdam herbæ, quæ in locis paludosis & inter frumentum reperitur. Semen per decem annos seruatur. Est autem rotundum & planũ subruffum & subamarũ, unde habet uirtutem diureticam ex amaritudine,dissoluendi & consumendi ex suis qualitatibus. Emplastrum factum ex farina nigellæ & succo absinthij circa umbilicum,& præcipue pueris, lumbricos necat, maioribus conficiatur cum melle & detur farina nigellę facta cum aceto tepido,& auribus inflata uermes necat. Vnguentum autem sic fit: nigellæ in multa quantitate fiat decoctio in forti aceto usque ad consumptionem,& ad aliquantulam spissitudinem,& tunc addito oleo fiat quasi unguentum,quod optimum est ad scabiem, & impetiginem facile tollit.

De Origano.

ORiganum calidum & siccũ est in tertio gradu. Alio nomine dicitur uulgo gonella. Cuius duplex est differẽtia,scilicet origanũ agreste, quod latiora habet folia,sed & fortius operatur,& est domesticũ quod in hortis reperit̃,& minora habet folia & suauius operat̃,& est domesticũ quod in hortis reperit̃ quod in medicinis ponitur. Colligitur autem in tempore productionis florum, debet in medicinis poni abiectis stipitibus,per annum seruat̃ & in umbra suspenditur,& siccant̃ folia. Virtutẽ habet dissoluendi,consumendi & attrahendi. Contra frigidũ rheuma capitis folia cum floribus in testa sine liquore bene calefacta in saculo ponantur & saculum capiti superponatur,& patiens cooperiatur pannis,ut caput sudet,uinum decoctionis eius gargarizatum gingiuarum & faucium consumit humiditatem. Cõtra frigidum asthma detur uinum decoctionis

eius &

eius & ficuum siccarum, uel puluis eius digestionem confortat confectus cum melle detur cum aqua calida, uinum decoctionis eius digestionem confortat, dolorem stomachi & intestinorum excludit. Item fasciculi facti ex herba ipsius decocti in uino & renibus superpositi stranguriam & dissenteriam soluunt.

De Porris.

PORri sustinent ferè omnem aërem, & terram desiderant mediocriter solutã, ut optime proficiant, & pinguem & stercoratam. Seruntur autem in locis calidis & temperatis proximis mense Decembri & mense Ianuario, & Februario & Martio in temperatis & frigidis cũ terra fuerit ad æqualitatem redacta. Hæc autem satio fit aut sola aut in alijs herbis mixtim in terra optime culta, & desuper letamine cooperta. Hæc semina sunt spissa spargenda, deinde euellunt grossiores, primo nec aufertur aliquid de ipsarum radicibus, cum sulcis plantantur, sed quando cum palis debent plantari abscinduntur radices & summitas foliorum, & plantantur mense Aprili & Maio per totum mensem Iunij, sed plantari possunt mense Iulio, Augusto, Septembri & Octobri, & erunt utiles in sequenti mense Martio, & Aprili. Nec in plantatione porrorum quærenda est mollis terra, sed mediocris est optima, & satis bona est illa quę fuerit ferè sicca. Fit autem duobus modis porrorum plantatio, uno modo subtilis, ut Bononiæ moris est, ut scilicet per unam completam spannam unus sulcus ab altero distet, & sint ab inuicem in sulco iacentes positi quaternis separatis digitis, & cum sequens sulcus terra trahitur super porros & pedibus molliter conculcatur. Secundo autem modo palo plantantur, scilicet ut optime pastinatis & dispositis areis fiant foramina cum palo grosso, ferè ut lãcea & concaua per unam spannam, & ultra uno semisse distantia, in quibus ponunt præparatæ porrectę,, foramina uero replentur, aut quicquid terrę in eis ponit, sed elapsis tribus septimanis cum herba in eis nascitur sarculant, & herbis mundantur. Et quod porri sic plantati sint meliores alijs, nec possunt facile furtim euelli, sed hic modus magis laboriosus existit. Item hoc modo plantatur optime inter cepas iam quasi grossas, & euulsis cepis sarculantur & inueniuntur optime prouenire, cum euellentur, aliqui in uno loco relinquentur, & pro seminibus reseruantur. Cuius quidem semina possunt per triennium illæsa suspensa seruari, calida & sicca est in tertio gradu, secundum cibum illaudabilis est, nocet enim stomacho faciens inflationem ac uentositatem, & cum sui acumine neruos eius mordet, habet etiam proprietatem faciendi fumum nigrum melancholiæ generatiuũ, qui ad caput saliens uisui tenebrositatẽ facit, atq; somnia terribilia & for

midulosa inducit,unde caueant ab ipso cholerici,maniaci,& oppilationē in capite habentes.Sed diligentes eos comedere accipiant post eos lactucas,& portulacas,endiuias,& similia,ut eorum calor temperetur ab istis, aut elixentur, deinde bis aut ter lauentur & esui postea dentur,ualent tamen secundum medicinam,crudi enim comesti pulmonem à grossis mundificant humoribus,& oppilationem epatis aperiunt. Item succus porri cum aceto,oleo & thure naribus immissus sanguinem ex eis fluentem stringit,eis scilicet qui frigidę sunt naturę. Item in aure distillatus dolorē ex frigiditate & humiditate factum placat. Item porrum crudum cataplasmatum super morsum serpentis bene prodest. Itē coctum cum oleo amygdalino conditum uenerem suscitat. Plinius autem dicit, quod porrum contritum cum melle emplastratum super uulnera,sanat ea. Cū uino bibitus succus eius lumborū dolorem soluit,cum sale mixtum uulnera cito claudit & sanat, duritias relaxat & rupturas cito consolidat. Item porrū crudum commestum ualet contra ebrietatem,& stimulat uenerē.Item solo odore fugat serpentes, & scorpiones.Item ualet cōtra dolorem dentium, & eorum interficit uermes,sed aciem oculorum hebetat,stomachū grauat,sitim creat,sanguinem incendit & inflammat,si ex eo nimium comedatur.Semen porri siccius est & fortioris actionis,de quo tres drachmæ potui datæ cum duabus seminis allij mire sanguinē de pectore screantibus fluentem stringit.

De Papauere.

PApauer seritur mense Septembri in locis calidis & siccis, temperatis uero & frigidis mense Ianuario,Februario & Martio & Nouēbri,potest etiam cum alijs herbis seri,& est frigidum & siccū in primo gradu,cuius duplex est differētia scilicet album & nigrum. Album frigidum & humidum,nigrum frigidum & siccū,& magis fortificat.Semen eius collectum per decem annos seruatur,habet autem uirtutem inducendi somnum,leniendi & mortificādi. Ad somnum prouocandum fiat emplastrum ex semine utriusq; uel alterius cum lacte mulieris & albumine oui circa tempora. Mulieres Salernitanę dant pueris puluerem seminis papaueris albi cum propria lacte.Semen autem papaueris nigri non debet dari,quia magis mortificat. Contra calida apostemata in principio & contra calefactionem epatis semen papaueris uel ipsa herba trita coniciatur cum oleo rosarum & superponatur. Contra siccitatem membrorum,ut est in hectica & in alijs infirmatibus oleum uiolatum calefiat aliquantulum,& puluis papaueris albi conficiatur cum eo,& inungatur spina per totum,idem contra siccitatē pecto

ris multum ualet. Dicunt Plinius, Dioscorides & Macrobius quod ex succo foliorum capitulorum eius fit opium, unde somnus febricitantibus prouocatur, quod cum cautela dari debet, quia multum oppilat, infrigidat & mortificat, & maxime nigrum papauer.

De Peucedano. Wieprzyniec ziele

PEucedanus est herba quæ alio nomine dicitur uermiculus porcinus, quæ calida & sicca est. Et uinum decoctionis eius ualet contra stranguriam, dyssenteriam & oppilationē splenis & epatis. Herba eius etiam decocta in uino & oleo & cataplasmata spleni & epati duritiē eorum remollit. Contra frigidos humores in spiritualibus existentes, detur aqua decoctionis hordei, & si fuerit multum frigidum detur uinum decoctionis eius & succi liquiritię.

De Petroselino.

PEtroselinum seri potest mense Decembri, Februario, Martio & Aprili, & transplantari fere toto tempore anni solum & cum alijs herbis simul: semina eius per quinque annos possunt seruari. Est autem calidum & siccum in secundo gradu, diureticum est, & incidens urinam & menstrua prouocans, uentositatem & inflationem dissoluens, & pręcipue semen eius. Galenus dicit, quod cataplasmatum super pustulas scabiem & morpheam mire mundificat, unde cōfert hydropicis, periodicam febrem patientibus, renum dolorem & uesicæ placat, & corporis poros uiasq; rarificat, & humores extenuando cum sudore proijcit, & urinam, epar & uulnera mundificat, oppilationem eorū aperit, & apostemata eorum curat, maxime quæ sunt in renibus, uentositatem colicæ passionis dissoluit, tritum & in uuluam immissum menstrua prouocat, secundinam & mortuum fœtum educit, & expellit etiam potui datus, mundificat fœtus ab humoribus grossis & uiscosis.

De Psyllio. Psi len seu Szlachtawa

PSyllium frigidum & humidum est in quarto gradu, herba est, cuius semen simili nomine appellatur, semen in medicinis debet poni, in æstate colligit, per duos annos potest seruari. Habet autem uirtutem infrigidandi & humectandi. Contra ariditatem linguæ in acutis febribus semen in subtilissimo panno

ligetur,

ligetur, & in aqua infundatur, & tali aqua illiniatur lingua, prius tamen abrasa cum cultello ligneo. Contra siccitatem spiritualium & constrictionem uentris in acutis febribus ponatur psyllium in aqua & dimittatur aliquantulũ, deinde aqua abiecta illa psyllium detur cum frigida in sirupo. Etiam contra acutas febres cõpetenter psyllium ponitur, & multa fiat decoctio, & postquam gutta adhæret taciæ, quæ cito adhæret propter uiscositatem ipsius psyllij. Contra dyssenteriam comburatur in aliqua testa, & puluis inde factus cum ouo sorbili uel melius cum aqua rosata detur, si fiat uitio superiorum intestinorum. Si uero uitio inferiorum cum athanasia puluis eius superponatur: ad idem ualet emplastrum ex puluere eius cum albumine oui, & modico aceto & aqua rosata super pectinem, & renes uel super umbilicum, si fit uitio superiorum. Contra fluxum sanguinis ex naribus ualet idem emplastrum super frontem & tempora positum, uel scutellum factum ex puluere eius & ex succo sanguinarię naribus imponatur. Contra calida apostemata saculus plenus ex semine psyllij prodest. Item sua frigiditate & humiditate conseruat camphoram, quia camphora nimis est subtilis substantia.

De Polipodio. *Paprotka*

POlipodium calida est in quarto gradu, siccum in secundo, herba est similis filici, quæ crescit super quercus, muros & lapides, sed qđ crescit in quercubus melius est. Radix eius collecta & aliquantulum mundata, & ad solem per unum diem exiccata per biennium in multa efficatia conseruatur. Illa autem quę fracta interius apparet arida, abijciẽda est. Habet uirtutem dissoluendi & consumendi & purgandi principaliter phlegma & melancholiam, & maxime a stomacho & intestinis, & est parum laxatiua. Et nota quod in decoctione polipodij debet poni aliud exclusiuum uentositatis ut anisum, fœniculus uel cyminum, quia polipodium solum mutat humores in uentositatem. Item utimur eo in apozematibus & cõfectionibus & in iure gallinę uel alterius carnis, & damus etiam puluerem ipsius ad laxandũ, & ualet quotidianæ & tertianę, ex cholera uitellina & citrina, soluit etiã oppilationẽ epatis ex grossis & uiscosis humoribus: febri etiã quartanæ cõfert & iliacis & cholericis & habentibus phlegma mucilaginosum intestinis utiliter

medetur. Contra quotidianam & iliacam passionem & alopeciam & dolorē articulorum & ad conseruationem sanitatis talis fit usus, conteratur polipodium unc. 1. uel 2. ad plus si sit multum laxatiuū, & fiat decoctio eius in aqua cum prunis & uiolis, addito semine fœniculi & anisi in multa quantitate & colatum mane uel sero detur patienti.

De Pastinaca.

PAstinaca seritur mēse Decembri, Ianuario, Februario, & Martio in terra pingui, alte fossa & soluta, & optime pastinata. Alia est syluestris, alia domestica, et utraq; in radice duri est nutrimenti, & minus quam rapa nutrit, habet autē aliquid acuminis unde est extenuans & diaphoresim faciens. Ideoq; urinam & menstra prouocat, habet etiam aliquantulū inflammationis, unde coitus iuuatiua, quæ in frequenti usu laudabilem generat sanguinem. Igitur ut temperetur bis in aqua elixari oportet, & aqua eiecta, tertio coque. Pastinaca syluestris dicit᷑ alio nomine daucus asininus, & domestica daucus creticus, earum radix secundum Isaac calida in medio secundi gradus, & humida in medio primi, & folia et flores secundum aliquos sunt calida & sicca in tertio gradu, & una pro alio in medicinis ponitur, quia sunt ferme eiusdem uirtutis, sed domestica melior est. Item est quędam pastinaca rubea, quæ cruda potest comedi, & cocta cum napis optima est composita, & rubicundo colore decorata, quæ seritur ut aliæ pastinacæ. Pastinaca syluestris habet efficatiam pręcipue secundum folia & secundum flores, modicam aut nullam secundū radices. Hęc herba debet colligi cum flores producit abiectis radicibus, & in umbroso loco siccari, & per annum seruatur, uirtutem habet dissoluendi, attrahendi ex qualitatibus, & diureticam ex subtili substantia. Contra frigidum rheuma sacelletur caput ex puluere facto ex ipsa herba bene calefacta. Ad dolorem stomachi ex uentositate uel frigiditate & cōtra stranguriam & dyssenteriam & iliacā passionem detur uinum decoctionis eius, & herba in multa quantitate in uino & oleo decocta, super locum dolentem ponatur. Contra stranguriam & dyssenteriam & uitium lapidis, detur uinum decoctionis seminis eius & saxiphragæ. Contra oppilationem splenis & epatis ex frigida causa, & contra hydroposim fiat sirupus ex succo fœniculi & decoctionis eius. Contra duritiem splenis, & epatis ponatur ipsa herba in multa quantitate in uino et oleo, maceretur ita per decem dies, in decimo die coquatur usq; redigatur in oleum, & exprimatur herba bene & coletur, & colatura postea ponatur ad ignem, & imponatur cera, et fiat cerotum quod contra prædicta et contra talia apostemata est multum conueniens.

De Portu-

De Portulaca.

PORtulaca quocunque fere tẽpore seminat̃. Nascit̃ adueniẽte calore, & precipue nascit̃ mẽse Aprili, Maio & Iunio. Potest etiã seri per se cũ puluere mixta, & inter caules optime prouenit, & inter cepas et porrum, & in uineis congrue seminat̃. Terram tamen ualde pinguem desiderat, ut optime conualescet, ubi semel sata fuerit quolibet anno sequenti nascetur, & maxime si ibidem ad aliquam maturitatem prouenit. multum læditur nimia siccitate aëris, nisi frequenti irrigatione iuuetur, & sub umbris arborum non facit cespites. Eius quidem sunt duæ species. Est enim quędam portulaca ualde lata producens folia quę Romana seu Beneuentana dicitur, quæ multum est humida, sed insipida, & est alia portulaca communis parua producens folia, & hæc minus est humida, sed plus sapida, sed si inter alias herbas spisse seminatis seratur in cespites non poterit dilatari. Portulaca frigida est in tertio gradu, in secundo humida. Viridis est multę efficatię, exiccata non tantum, uirtutem habet leniendi stomachum, humectandi & infrigidandi, optimus cibus est febricitantibus cruda uel cocta. Contra constrictionem uentris coquantur cum prunis in aqua & comedat patiens pruna & portulacas, & postea bibat aquam, non quod portulaca conuenienter cum diureticis ponitur. Item portulaca aliquid ponticitatis habet, & ideo confortat stomachum & intestina, & ualet contra uulnera in renibus & uesica nascentibus. Valet etiam fluxui sanguinis, & undecunque manatum fuerit ipsum stringit. Item si in capite uel in frontibus uel temporibus inũgatur dolorem & calorem aufert. Item ualet commesta contra dyssenteriam, & confert cholericas egestiones habentibus. Auicenna dicit, quod ipsa sua proprietate eradicat uerrucas, si ex ea confricentur, & delet stuporem dentium, abscidit desiderium coitus, tamen in complexione calida & sicca addit in coitum.

De Papyro.

PApyrus dicitur quasi pabulum, πῦρ, id est, ignis, quia desiccatus ad nutrimentum ignis in lucernis & lampadibus est ualde aptus, est enim herba exterius ualde plana, habens interius medullam albam, bibulã & porosam, & nascitur in locis aquosis, & dicitur uulgariter apud nos iunccus. Siccatur enim & excoriatur parum remanẽte de cortice in uno latere, ut medulla substet, & quanto minus habet de cortice tanto clarius ardet in lampade & facilius inflammatur, & ex eo fiunt sportulæ pulchræ, & ex eo fiunt in aliquibus locis uasa & naues, uidelicet in Memphi & India, ut dicit Plinius, & hęc testantur histo-

tur historiæ Alexandri. De papyris etiam fiunt chartæ in quibus scribitur. Item ex eis fiunt sportulę & pulchra sextoria, & uaria utēsilia, & ligātur ex eis uela nauium, & quidam ex eis faciunt uestimenta. Et dicitur Plinius, quod eius medulla multum ualet ad aquam de auribus extrahendam, quia eam naturaliter imbibit, & ad se trahit, & ideo cum papyro aqua de uino extrahitur.

De Pulegio.

PVlegiū calida & sicca est in tertio gradu. Colligitur tempore florum, & in umbra siccatur, & per annum seruatur. Folia cum floribus abiectis stipitibus in medicinis ponuntur. Virtutē habet assumendi & dissoluendi. Satellatio capiti facta ex pulegio calefacta in testa sine liquore, ualet contra frigidum rheuma, gargarismus factus ex decoctione pulegij & aceto & ficuum siccarum ualet contra frigidam tussim, quæ est ex glutinoso uel frigido humore. Item uinum decoctionis eius ualet contra dolorem stomachi & intestinorum ex uentositate uel frigiditate factum. Item emplastrum ex eodem factum in uino coctum & superpositum ualet ad idem. Item fomentum factum ex aqua decoctionis eius, humiditatem matricis desiccat, & uuluam coarctat, & ideo hac fomentatione mulieres Salernitanæ multum utuntur.

De Rapa.

RApa in omni aëre habitabili prouenit, & desiderat terram solutam ac pinguem: & adeò solutam quod ferè in puluerem sit redacta, ut optime conualescat. Seritur semen eius, ne nimis spisse spergat̄, cum puluere mixtum circa finem Iulij & usq; ad medium mense Augusti, uel parum post, & etiam per totum mensem Augusti, in principio Septembris, in locis calidis & siccis, & præcipuè cum terra fuerit rorida per pluuiam pręcedentem. Si rare seratur magis grandescit, & ideo ubi nimis spissæ plantulæ eius natę fuerint, cum aliquod robur accepérint euellantur aliquæ, ut cæterę roborentur, & in locis uacuis transferant̄, uel abijciantur. Frequēti sarculatione & herbarum liberatione multū iuuantur. Seritur in agris nudis, & in stipulis etiam egregie, seritur si optime fuerint exaratæ &

ratæ & solo opertæ, semen eius operiẽdum est ne nimium mergatur in terra. Possunt etiam conuenienter seri inter panicum & milium serotinum, quæ cũ panicum & milium sublata sunt, sarculari debebunt. Lætantur agro patenti, & ualde lęditur umbris, quod si tanta fuerit aëris siccitas ut tempore congruo seri non possint, potest in aliquo irrigabili loco & etiam umbroso spisse seri, ut caules, deinde cum cõualuerint plantæ eius, & pluuijs terra fuerit madefacta, trãsferri poterũt circa finem Augusti, & usque ad medium mensem Septembris in terra optime culta. Colliguntur mense Octobri, & quę pulchriores erunt sublatis frondibus plantentur, ut folia sequenti æstate producant. Ex rapis fiũt composita cum aqua ut pro coquina tempore hyemis & quadragesimę habeantur, hoc modo: Rapæ optime lauentur, deinde crudę componãtur in uase de solo ad solum, & in quolibet solo seminetur sal mixtum seminibus fœniculorum, & satureia, uel sal tantum, ultimo ponderentur & seruabuntur per octo dies & dimittantur, deinde ponatur aqua frigida tantũ, quod cooperiantur, & sic seruabuntur per totum annnm. Item fiunt composita cum aceto & raphano, sinapi, fœniculis & sale hoc modo: uidelicet in quantitate duarum communium sitularũ accipiatur de rapis, una libra raphani uel plus si bene fortes habere uolueris, & una libra sinapis, & dimidia libra fœniculi, & tres libræ mellis, & una libra salis, & raphani incidantur subtiliter per longum & pistentur minutatim & cum illis semina & sal misceantur, mel liquefiat & cum sinapi distemperatio cum optimo aceto circa medietatem unius situlæ misceatur. Deinde rapis uel napis uel radicibus rubeis & pastinacis & piris & pomis si uolueris congruo modo coctis & optime infrigidatis & diuisis fiat solum de prędictis & seminetur desuper raphanum cum seminibus & sale prius posito sinapi usque ad ęqualitatem, deinde fiat aliud solum & ponatur sinapis & semina & sic fiat usque ad complementum & seruentur. Rapa secundum Isaac calida est in secundo gradu, multum plus ceteris herbis nutrit, dure tamen digeritur, mollem & inflatam carnem propter sui uentositatem & inflationem facit, proinde coitum suscitat, quæ si in aqua coquatur & illa eiecta in alia recoquatur, duritia eius substantię temperatur, & mediocriter inter bonum & malum nutriet. Quæ ut bene cocta est, difficile digeritur, uentositatem generat, & in poris oppilationem facit, idcirco utilis est & bis cocta & utraque aqua proiecta recoquatur, cum pinguissima carne. Præterea secundum medicinam est congrua podagris, si in eius iure pedes eorũ lauent.

De Raphano.

RAphanum non seritur, quia semen non habet, sed plantatur corona recens tota uel media, uel fiunt de radicibus eius parua frusta, & plantatur mense Nouembri & Decembri, Ianuario & Februario & Martio. Terram desiderat profunde fossam, solutam, pinguem

& optime pastinatam, sicut cæteræ herbæ quarũ radices grossas & longas fieri optamus. Raphano pręcipue utimur ad faciẽdum composita de rapis. Raphanum calidum & siccum est in secundo gradu, radix enim magis competit usui medicinę, uiridis & exiccata, sed magis uiridis, uirtutẽ habet incidendi & dissoluendi, & ex eo fit competens oxymel hoc modo: Cortex radicum aliquantulum teratur, & dimittaẽ biduo uel triduo in aceto, post modum addatur ei tertia pars mellis, & tamen oximel ualet contra quartanam & quotidianam, nisi sit de phlegmate salso, si frigidi humores & indigesti sunt stomacho. Cortices radicum raphani perfusas melle & in aceto comedat patiens usq; ad saturitatẽ, postmodum bibat aquam calidam & digitis in ore missis, uel penna uel inuncta oleo uomitus prouocetur. Contra duritiẽ splenis & epatis herba ipsa decocta in uino & oleo cataplasmetur, pectini etiam cataplasmata & stranguriam dissoluit. De proprietatibus eius est quod si frustum raphani ponatur super scorpionem moritur. Et ideo dicit Democritus, quod qui habet manum infectam maturato semine raphani, sine suo nocumento tractat serpentes. Hermes etiam tradit, quod si succus raphani misceatur cum succo lumbricorum terræ concussorum, & per pãnum expressorum, & in ipso extinguitur gladius, ferrum sicut plumbum incidet gladius ille. Et nota quod raphanum dicitur esse uitibus inimicum, & dicitur quod si prope serantur natura discordãte refugiunt, ut Pallad. peritus agricultor affirmat.

De Radice.

RAdix est herba cuius radix simili nomine appellatur. Cœli statu nebuloso lætatur, licet in omni aëre proueniat, amat terrã pinguẽ, solutam, diu subactã & profunde fossam, tofsam & glaream reformidat. Seritur in mense Iunio & Iulio locis temperatis & siccis. Serendæ sunt radices spacijs grandibus, & alte fossis, melius proueniũt in arenis. Seranẽ post nouã pluuiam, nisi forte possint irrigari. Quod satũ est statim debet operiri leui sarculo. Letamen non est ingerendũ sed potius paleæ, quia fumigosæ fiunt. Suauiores fiunt si aqua salsa frequẽter irrigẽtur. Radices fœminini generis esse putãtur, quę minus acres sunt, habẽt latiora folia, & cũ iucũditate uirentia, ex his ergo semina colligemus, maiores fieri credunẽ si sublatis folijs omnib. & solo tenui calidissimo sæpe terris operianẽ, unde optime plantanẽ in sulcis, ut terra sæpius circa eas possit amplius cumulari. Si ex nimis acribus dulces

dulces fieri uelis, semina die ac nocte melle macerabis. Calidū & siccum est in secundo gradu, minus quàm rapa nutrit, propter suum acumen, quod est fortius acumine rapę, nutrimentū tamen eius est grossius durumq́; stomacho & indigestioni nociuum, & inconueniens oculis, dentibus & omnibus uulneribus & doloribus, sumpta secundū cibū, sed secundū medicinā cōuenit. Est enim lauatiua renū, & uesicę, & grossis humoribus. & urinā prouocat, & māducata lapides frāgit, & si cocta comedatur tussi ex frigida & humida causa subuenit, & secūdum cibum comesta torsionem & inflationem generat, & stomacho fit illaudabilis, quod testatur ructus putridus, qui ex ea fit maxime ante cibum. Illa enim quæ ieiunis esui datur eleuat cibum, & cohibet ne ad locum decoctionis descēdat, unde fit causa indurandæ digestionis & prouocandæ uomitum, maxime eis qui naturaliter uētositatē in stomacho habent. Sed post cibū accepta minorē agit uentositatem superius ascendentem, & cum sua grauitate ad inferiora descendit, deponitq́; cibum ad locum digestionis, et digerit, ut oportet, proinde uolentes eam pro uomitu accipere, accipiant ante cibum. Item habet uirtutem similem raphano, & contra easdem causas et eodem modo datur, sed nō est adeò efficax, ut raphanum.

De Ruta.

RVta seritur mense Augusto, & melius propagatur de abruptis ramusculis in terrā positis, et si summitas alicuius ramusculi eius incuruati in terram statim in terra fixa radieatur & difficillime arescit. Hęc herba, ut Plinius dicit, odit frigidum hyemem & imbris humorem, siccis gaudet temporibus. Terra lateritia uel cinere uult nutriri, ideo diligit ficū quod melius sub eo uel iuxta eum quā alibi conualescit, uerno autem tempore transplantatur, aut in mense Septembri, & assidue irrigetur, si non habet imbrē. Si permittatᷓ florere, arescit, antiquata & lignescit, si rami eius bis omni anno terra usque ad folia nō operiantur. Quando autem indurata est & lignea facta, non bene pullulat nisi abscindatur iuxta terram seu radices. Tunc enim renouatis ramis redit ad eam iuuentus. Calida & sicca est in secundo gradu. Cuius duplex est differentia scilicet domestica & syluestris, quæ πήγανον ἄγριον dicitur, folia & semina competunt medicinæ usui. Semina possunt per quinque annos seruari. Folia sicca per annum, uirtutem habent diureticam, dissoluendi & consumendi. Contra cephalæam & epilepsiam in balneo inijciatur parum succi eius calefacti per nares, quod phlegma & cerebrum mundificat. Item uinum decoctionis eius ualet ad idem. Contra defectum uisus ex fumositate collecta in dolio ponatur cum uino ruta, & patiens tali uino utatur. Item cum aqua

rosata

rosata mixta & super oculos lippos aut sanguinolentos posita, mirabiliter eos sanat & mundat. Contra dolorem dentiū ruta cocta cum uino cataplasmetur super locum dolentem: uel aliter, accipe fustem eius & exure aliquantulum ad ignem & concauitatem eius cauteriza, & satis confert. Contra frigiditatem stomachi, & eius p...alysim & aliorum membrorum detur uinum decoctionis eius & radicis fœniculi, uel puluis eius cum succo. Item contra stranguriā & dyssenteriam ruta in uino cocta & oleo pectini cataplasmetur. Cōtra tenasmon ex frigida causa, decoquatur in uino, & fiat ἔγχεισα uel calefiat bonum uinum, & fundatur super rutam, & patiens recipiat fumum. Ad menstrua prouocanda & secundinam & fœtum mortuum educēdum, detur triphera magna cum succo rutæ. Idem operatur succus eius solus per os receptus, aut pessaritatus, aut teneritates eius in oleo frixę & superpositę. Contra exteriorem dolorem ex cōcussione uel alia causa, ruta calefacta sine aliquo liquore superponatur. Cōtra lippitudinem & dolorem oculorum, puluis cymini cum succo eius conficiatur, & in eo bombix intincta super oculos ponatur. Ruta etiam bibita ualet contra uenenum bibitum, & morsum uenenatorum animalium, & etiam cataplasmata. Et nota si quis esset totus circundatus ruta uiridi, secure posset trāsire ad basiliscum. Eius odore de hortis fugantur serpentes, & omnia uenenosa, & ideo plantatur conuenienter in locis ubi sunt aluearia apum. Item succo rutæ liniti à scorpionibus, araneis, uespis, & apibus, non punguntur.

De Rubula.

RVbula desiderat terram solutam & pinguē, ut optime proueniat, & in mediocriter pingui prouenit: quę cum uangis alte fodienda est mense Octobri & Nouēbri, & sequenti mense Februario, Martio, uel Aprili. Seritur spissa ut frumentum uel spelta, & fiunt areolæ sicut in hortis uel quaterni ut in seminatione frumenti ubi rastris semen aperiendum est. Et ab omnibus herbis & radicibus maxime gramine optime liberentur cum uangatur, & cum areolę fiunt, deinde resecatur quotiēs herbę nascunt̄ in ea manibus uel sarculo. Deinde in Augusto semina cum nigra fuerint colliguntur cum tota herba & bene siccata seruant̄ ad fumū. Et postea mense Decēbri, Octobri, uel mēse Nouēbri fodiunt̄ sulci ex ipsa terra, areę modicū operiunt̄, deinde sequēti æstate runcat̄ quotiens in ea herba nascuntur, & mēse Augusti iterū ut dictū est semina colligunt̄, & ipsius herbæ radices, si placet effossæ terra paulatim sub radicibus colliguntur, & in sole siccantur, sed melius est quod usq; ad sequentem annū dimittant̄ in terra, ut grossiores fiant & meliores, cauando iterum sulcos & operiendo areas ut dictum est. Cum radices siccatę fuerint, circuli uerberant̄ ut rumpantur, & à terra & à puluere liberentur, & clare fiant,

clare fiant,& si de ipsis fiat puluis,plus ualebit. Et nota quod terra ubi ponitur rubula solo aratro bene submerso fodi potest.

De Spinachia.

SPinachia optime seritur mense Septembri & Octobri pro hyeme & quadragesima sequente. Item mense Decembri in locis calidis, Ianuario, Februario,& Martio,pro mense Aprili & Maio,& alijs etiã mensibus potest seri. Seritur autem & sola in areis & cum alijs herbis mixta in terra pingui & bene pastinata,cum colligitur si una uice inciditur medietas cespitis & alia uice alia medietas diu durabit utilitas eius. Frigida est & humida in fine primi gradus,uentrem humectat,& ualet gulæ doleti de sanguine & cholera rubea & melior est stomacho quàm atriplex.

De Solatro.

SOlatrum, græcis est στρύχνος, frigidũ & siccum est, aliquantulum diureticũ, uirides secundum folia & flores multæ sunt efficatiæ, exiccatum nullius. Virtutem habet infrigidandi, cõtra oppilationem splenis & epatis,& maxime contra icteritiã, quãdo oppilata est pars superior cistis fellis. Succus eius detur in potu, aut fiat sirupus ex saccharo & succo eius, uel quod melius est, dentur lib. 2. succi eius cum unc. rheumbarbari. Contra apostemata in stomacho & intestinis & in epate detur succus eius cum aqua hordei. Contra calefactionem epatis petia intincta in succo eius superponatur, uel quod melius erit, si cum succo eius addatur acetum uel agresta, uel oleũ rosatum. Contra calidam podagram herba ipsa sæpius superponat᷑. Cõtra calida apostemata in principio ad repercussionẽ materiei herba ipsa trita superponat᷑.

De Semperuiua.

SEmperuiua est herba sic dicta, quia semper uiridis reperitur, frigida est in secũdo gradu, sicca in primo, uiridis multæ est efficatiæ, exiccata nullius, uirtutẽ habet infrigidãdi, plagellę intinctæ ex succo eius & aceto uel agresta & epati epithimatę multũ ualẽt cõtra calefactionẽ eius, & cõtra dolorem ex frigida causa. Itẽ herba ipsa trita & superposita ualet cõtra calida apostemata in principio ad repercussionẽ materiei. Contra usturas ex igne uel aqua fit unguentum ex succo eius, oleo rosato & cera, sed nõ debet poni in primis quatuor diebus, sed calida apponatur ut fumi tantum fiat euaporatio, unde prius ungimus sapone & similibus, deinde unguẽto prędicto.

Contra

Contra fluxum ſanguinis qui fit per ebullitionem eius in epate & in renibus, in ęſtate plagellę in ſucco eius aquæ roſatæ intinctæ frigidæ fronti & temporibus ſuperponantur & gutturi.

De Satyrion.

SAtyrion dicitur eſſe apium ſylueſtre, & eſt calidũ & ſiccum in tertio gradu, uirtutem habet attrahendi à remotis partibus, unde teſticuli eius cum melle confecti coitum prouocant, melius tamen ſi fiat confectio ex eis & dactylis & piſtacijs & melle. Item ſuccus eius cum melle datus prodeſt arteticis.

De Sponſa ſolis.

SPonſa ſolis, cichorea, incuba, & ſolſequiũ, herba ipſa cõmeſta ualet contra uenenum ſi ſit ex morſu. Item ſuccus eius ſuperpoſitus ualet ad oppilationem epatis ex frigida cauſa. Item ualet etiam contra caleſactionem eiuſdem.

De Silermontano.

SIlermontanum, ſiue ut uulgo officinę uocãt, ſiſeleos, calidum eſt & ſiccum in ſecũdo gradu. Semẽ eius collectum per tres annos poteſt ſeruari. Semen ponitur in medicinis, & habet uirtutem diureticam diſſoluendi & conſumendi & attrahendi. Contra aſthma ex frigida cauſa detur uinũ decoctionis eius & ficuum ſiccarum, uel detur puluis eius cũ ficubus ſiccis & aſſatis. Contra oppilationem epatis, renum & ueſicæ, ſtranguriam & dyſſenteriam, detur uinum decoctionis eius.

De Staphiſagria.

STaphiſagria calida & ſicca eſt in tertio gradu. Semen eius herbæ ſimili nomine appellatur, magnę efficatie eſt, & dicitur etiam caputpurgiũ, quia ipſum à phleg-

à phlegmate purgat, uuam desiccat, & rheuma prohibet, & stomachum mundificat, uinum decoctionis eius & rosarum contra prędicta gargarizetur. Contra scabiem & pediculos unguentũ factum ex puluere eius & aceto ualet. Item ualet contra paralysim si ex eo fiat inunctio. Semen pulueris eius cum melle datus lumbricos necat.

De Scylla.

SCylla calida & sicca est in secundo gradu, herba est similis capulę, unde tuberosa magis competit medicinæ, quàm herba. Si sola reperitur mortifera est. Habet autem uirtutẽ diureticam, unde ualet ad digestionem materiæ tam in quotidiana quam in quartana, ualet etiam contra oppilationem splenis & epatis & contra dolorem iliacã & articulorum, ut testatur Isaac. Contra dictas passiones talis fit usus: scylla diuidatur per mediũ, & tot tunicæ ab inferiori parte abijciantur quot ab exteriori, & tot in medio reseruentur, exteriores debent abijci, quia uenenosæ sunt & multum calidę, interiores similiter abijciantur, quia mortiferæ sunt ex nimia frigiditate, medię tunicę sunt temperatę. Vnde istarum fiat decoctio in furno pasta inuolutarum, postea fiat decoctio in aceto & in colatura addatur mel. Si uis ut oxymel fortius operetur scyllę non fiat decoctio in pasta, sed tantum in aceto. Contra omnem dolorem exteriarum partium ex frigida causa ualet.

De Sinapi.

SInapis seritur ante hymem & post, & terrã pinguem desiderat si rara seratur melior efficitur, quod si nimis spissa est poterunt aliquæ plantulæ inde transferri, & alibi transplantari. Hęc herba ita se multiplicat, quod ubi semel seritur, uix locus ille ab ea postea liberatur, & ubi semen eius cadit protinus uiret. Calidũ & siccũ est in medio quarti gradus, habet uirtutẽ dissoluendi, attrahendi & extenuandi, non herba, sed semen, quod collectũ est per quinq; annos potest seruari. Cõtra paralysim linguę semen eius masticatum & sub lingua retentũ, ualet. Cõtra paralysim

aliorum membrorũ ponatur in sacculo & decoquatur in uino, & super locum dolentem ponatur, & præcipue in principio ægritudinis. Puluis eius naribus impositus sternutationẽ prouocat, & cerebrum à superfluitatibus mundificat. Contra antiquum asthma ex glutinoso humore detur uinum decoctionis eius & ficuum siccarũ. Cõtra oppilationem splenis & epatis & leucophlegmatiam decoquatur in aqua cum radice fœniculi, aqua colata addatur mel, & talis confectio detur contra splenis duritiem. Herba ipsa cum axungia porcina bene trita superponatur. Fomentum factum ex aqua decoctionis eius menstrua educit. Item herba ipsa decocta in uino & cataplasmata dyssenteriam, & stranguriã soluit. Vinũ decoctionis seminis eius & dragachantũ, humiditatem uuæ, cerebri & faucium exiccat, dragachantũ ponitur ne uehemẽter exurat & excoriet. Pithagoras autem ultra omnes herbas sinapim comendat. Vnde Plinius dicit de ipsa quod humores grossos & uiscosos extenuat, & puncturas serpentũ & scorpionum ictus addito aceto sanat, fungorum uenena superat, dentium dolorẽ mitigat, ad cerebrũ penetrat, & ipsum mirabiliter purgat, frangit lapidem, & menstruis imperat, appetitum excitat, & stomachum confortat, epilepticos iuuat, & hydropicos curat, & lethargicos excitat & eos multum iuuat. Capillos mundat, & eorum casum compescit, incongruos aurium sonos & tinnitos tollit, & oculorum caliginem detergit, paralyticis subuenit, quia poros aperit & humorem prementem neruos dissoluit & consumit. Et dicit, quod maior est uirtus in semine quàm in herba.

De Scutio.

SCutium & culiculus agrestis idem sunt, calidum & siccum est in secundo gradu. Semen, succus & folia competunt usui medicinæ. Contra paralysim linguę semẽ eius masticatum in ore diu sub lingua teneatur. Et si aliqua in parte corporis fuerit, folia cocta in uino cataplasmentur. Contra lethargiam puluis seminis eius naribus insuffletur. Item fiat decoctio seminis triti ex succi rutæ agrestis in fortissimo aceto, & ex ipso fricentur posteriores partes capitis, tamen prius rasæ. Fomentatio ex folijs decoctis in uino & oleo si pectini et uirgæ superponatur meatus prouocat urinales.

De Scordione.

SCordion, id est, allium agreste, est calidum & siccum in tertio gradu. Solus flos eius competit medicinę, aqua uel uinum decoctionis eius spiritualia mundificat à phlegmate & ualet contra dolorem stomachi & intestinorum ex uentositate, & contra oppilationem splenis & epatis ex frigida causa. Item stranguriam & dyssenteriam soluit.

De Asparago.

ASparagus calidus est in tertio gradu, frutex & semen competunt medicinæ, frutices tenerrimi cocti scilicet cum carnibus siue cum aqua ualent contra oppilationem splenis et epatis, stranguriam, et dyssenteriam.

teriam. Item contra dolorem ſtomachi & inteſtinorum & contra iliacam paſſionem ualet. Item uinum decoctionis eius ualet contra prædicta.

De Siſymbrio.

SIſymbrium calidum & ſiccum eſt in tertio gradu, aliud eſt domeſticum, aliud ſylueſtre quod calamenthum dicitur, uirtutem habet diureticam conſumendi & diſſoluendi. Contra uitium pectoris fiant pultes ex farina hordei & aqua, addito puluere eius, & detur patienti. Contra frigidum rheuma folia eius in uaſe ſine aliquo liquore torrefacta & in ſacculo poſita capiti ſuperponātur. Vinum decoctionis eius ualet contra dolorem ſtomachi & inteſtinorum ex frigiditate, & contra oppilationem ſplenis & epatis, & urinales uias aperit. Item herba in uino decocta & cataplaſmata ualet contra dolorem ſtomachi ex uentoſitate, menſtrua etiam adducit & matricem mūdificat, fomentatio eius conceptum adiuuat.

De Saluia.

SAluia plantatur plantulis aut ramulis iuuenibus menſe Octobri, Nouembri, Februario & Martio. Calida eſt in primo gradu, ſicca in ſecundo. Sola folia competunt medicinæ, uirida & ſicca per annū ſeruantur. Alia dicitur domeſtica, alia ſylueſtris, quæ dicitur eupatoriū, domeſtica magis cōſumit & fortificat, ſylueſtris magis eſt diaphoretica. Vinum decoctionis ſaluiæ ualet contra paralyſim, & epilepſiam in uino decocta & cataplaſmata ſuper partem paralyticam multum ualet, contra ſtranguriam, & dyſſenteriā, mundiſicat matricem. Item in ſalſamentis conuenienter ponitur.

De Scabioſa. Ziele Oviakiem

SCabioſa calida & ſicca eſt in ſecundo gradu, ſicca nullius eſt efficatiæ. Succus eius cum oleo & aceto bulliant uſque ad ſpiſſitudinem aliquantulum. Et hoc unguentum aliquantulum ualet contra ſcabiem, balneum ex aqua decoctionis eius ualet contra alopeciam, ſuccus eius ualet ad idem, & lumbricos necat, & auribus cum oleo iniectus eas mundificat, fumus uini decoctionis eius ualet contra hæmorrhoides.

De Senetione.

SEnetion calida est & sicca in secundo gradu. Alio nomine dicitur nasturtiũ, aquaticum, cocta in aqua uel cum carnibus spiritualia mundificat. Fomentum ex aqua salsa decoctionis eius ualet ad iliacam passionem, ad stranguriam & dyssenteriam in uino etiam decocta & cataplasmata adidem ualet.

De Serpentaria.

SErpẽtaria, columbina, dragachãtea idẽ sunt. Dicitur aũt serpẽtina siue dragachãtea, quia hasta eius in modum serpentis maculis repleta. Calida & sicca est in tertio gradu. Radix eius per frusta minuta diuiditur & siccatur & puluerizatur, & per pannum cribellatur, & tunc conficiatur cum aqua, & ad solem siccetur, & ex tali unguento cũ aqua rosata uel sine facies illiniatur, ipsam enim reddit nitentem & claram, panum etiam deponit. Item si puluis eius conficiatur cum sapone, & fistulæ imponatur in tantum foramen eius dilatat, ut inde os fractum uel putrefactum extrahi possit, puluis etiam eius cum calce uiua confectus & aceto fortissimo, optimus est ad cancrum, ita ut pars tertia sit calcis. Dioscorides dicit, quod ipsa odore suo serpentes fugat, nec læditur corpus à serpente si eius succo corpus inunctum fuerit.

De Serpillo.

SErpillum calidum est & siccũ in secundo gradu, & aliud domesticũ, aliud syluestre. Domesticũ ramos per terrã diffundit. Syluestre crescit in longum & altũ flores & folia cõpetunt medicinę, quę in rudi olla calefacta et in sacculo posita, et capiti superposita, ualet contra frigidum rheuma capitis. Vinũ decoctionis eius & succus liquiritiæ ualet contra tussim, & contra dolorẽ stomachi ex uentositate. Item uinũ decoctionis eius & anisi ualet contra dolorem stomachi. Item fomẽtum ex aqua decoctionis ualet ad stranguriam & dyssenteriam, & mundat matricem & calefacit & cõfortat. Vinum decoctionis eius stomachum infrigidatum & epar & splenem calefacit.

De Satu-

De Satureia.

SAtureia calida & sicca est in secundo gradu. Seritur mense Decembri & Martio mixtim cum alijs herbis. Et sola seri potest. Puls ex farina & aqua eiusq; puluere spiritualia mundificat, puluis etiam confectus ualet ad idem. Dioscorides dicit, quod usus satureię est conueniens ad conseruationem sanitatis,& ponitur in cibis. Albumasar dicit, quod proprietas eius est expellere uentositatem & inflationes & torsiones,& digerere cibũ, & expellit superfluitates stomachi,& prouocat urinam & menstrua,& acuit uisum debilitatum ab humiditate mala.

De Sclarea.

SClarea seritur mense Decembri,Ianuario,Februario,Martio,& Aprili. Talem desiderat terram qualem aliæ herbæ communes. Optima herba est & est perpetua,quia postquam est in ordinibus transplantata,sicut cepæ plantatur cum fecerit semen & maturum collectum fuerit, si incidatur per tres uel quatuor digitos supra terram reuiuiscit, & pulcherrima efficitur in autumno. Et si incidatur stipes arescit, & nihilominus in Septembri pullulat,uel in æstate sequenti sicut fœniculus,& optime uiuit in umbra.

De Scalonijs.

SCaloniæ plantantur mense Februario, sicut allia per se in areis,& in areis aliarum herbarum,& unaquęque facit multas filias,& maxime si terra fuerit bene pinguis cum plantatur. Item dicit, quod si spicula allei ponatur in cepa factis in ea foraminibus in quibus ipsius spicula possit poni, & sub terra plantentur fient scaloniæ. Sunt autem de natura ceparum, sed sunt minus humidæ,appetitum confortant & malitiam ciborum uenenosorum emendant,nocent uisui & dolorem capitis efficiunt,& fœtorem oris inducũt, & non competunt habentibus calidas complexiones, sed cum carnibus pinguibus ędi possunt,quia malitiam ipsarum emendant.

De Tetracta.

TEtracta, id est, herba Iudaica,calida & sicca est in tertio gradu. Vinum decoctionis eius digestionem procurat,& dolorem, confortat stomachum & intestinorum dolorem ex acetositate curat. Crispellæ ex eo & farina & aqua factę,naturalem calorem confortant,urinam prouocãt. Emplastrum ex ipsa herba decocta in aqua stranguriam soluit. Item fomentum ex aqua decoctionis eius matricem calefacit & mundificat.

De Thapsia.

THapsia est calida & sicca in tertio gradu, per tres annos seruatur, & inuenitur in Arabia, India, & Calabria. In uomitiuis medicinis ponitur. Caute poni debet. Si autem inflationem inde fieri contingit, fricetur cum panno aceto infuso, uel pars tumens inungatur cum populeo & aceto addito.

De Tapsa.

TApsa est herba tunicanorum contrita, facit enim inflare faciem & corpus ac si esset leprosus, & curatur ut hic cum succo semperuiuę.

De Tapso barbato.

TApsus barbatus calidus & siccus est. Fomentatio ex uino decoctionis eius contra hæmorrhoidas ualet, ad idē ualet si anus patientis inde post assellationem tergatur. Valet etiam eius decoctio in aqua ad tenasmon & contra fluxum uentris.

De Testiculo uulpis.

TEsticulus uulpis est bona & dulcis in gustu, facit autem in uino sumptus appetitum coitus, & adiuuat ad ipsum, & est calidus & humidus, & est species satyriæ.

De Testiculo canis.

TEsticulus canis est alia species satyrię, & est in folijs & stipite similis testiculis uulpis, & radix ipsius est duorum modorum, habet enim unū globum superius, & alterum inferius, & unus est mollis, alter durus & plenus, & in illo est humiditas superflua. Et si ante coitum masculus sumat maiorem testem, id quod concipitur ex coitu erit frequenter masculus. Si autem fœmina sumat minorem & concipiet, fiet magis fœmina, dicitur autem quod maior auget coitum, minor uero abscidit ipsum, & sic uterque amborum destruit operationem alterius, & hoc dicit Albertus de plantis.

De Thimo.

THimus est herba ualde aromatica, cuius flos dicitur epithimum, & est flos medicinalis, habet enim uirtutem purgādi melancholiam & phlegma, & ideo ualet contra quartanam & alias melācholicas passiones, & ex eo debemus acuere medicinas, nō ipsum per se dare, quia naturam habet inducendi sincopim & angustiam præcordiorum.

De Viola.

Viola est frigida & humida, de uiolis fit sacharum uiolaceum. Sirupus autem uiolaceus fit deinde de uiridibus & siccis. Sacharum uiolaceum fit eodẽ modo quo rosaceum. Sirupus sic fit: uiolæ in aqua decoquantur, & ex colatura & sacharo fit sirupus. Si autem ex ipsarũ succo & sacharo fieret, melior esset. Oleum uiolatum ualet interius receptum contra discrasiam laboris totius corporis. Item inunctio ipsius facta super frontem & tempora remouet dolorem frontis ex calore factum. Violæ habent uirtutem leniendi, humectandi, infrigidandi, laxandi, sed parum sunt laxatiuæ, & purgant principaliter choleram rubeam, unde ualet febri tertianę, & contra distemperantiam epatis, & in calore & contra oppilationem epatis & icteritiam, contra defectum appetitus ex cholera. Item uiolæ cõtritæ positæ super calida apostemata in principio conferunt, idem facit ipsa herba. Fomentatio ex aqua decoctionis ipsius herbæ facta secundum pedes & frontem in acutis ægritudinibus somnum prouocat. Sirupus uiolaceus est magis coquendus quàm rosearius alioquin cito corrumperetur.

De Virga pastoris.

Virga pastoris est carduus syluestris, & est frigida & sicca, solũ folia eius competunt medicinę uiridia & sicca, sed uiridia maioris sunt efficacię, uirtutem habet constringendi repellendi & infrigidandi. Emplastrum ex puluere eius & aceto & albumine oui super pectinẽ & renes ualet, & contra fluxum uentris. Puluis etiam datus in ouo sorbili ad idem ualet, & ad profluuium mulieris. Item ad idem ualet fomentatio ex aqua decoctionis eius. Trita ualet ad calida apostemata in principio ut ad erisipelã, & cataplasmata capiti abraso ualet contra phrenesim & dolorem ex calida causa. Item hæc herba multum est consolidatiua recentium uulnerũ. Semina & uermiculos quæ sunt in carduis super radices siccatis quærunt auiculæ & cantant cum dantur eis. Isidorus dicit, quod radix eius in aqua decocta cupiditatem potatoribus administrat. Item quod matrici utilissimus est carduus, & iuuat mulieres ut filios masculos generent.

De Volubili.

VOlubilis est herba inuoluens se super plantas proximas. Est autem parum calida, sed multum sicca, quod ostendit eius tortura. Quædã autem species eius quæ uocatur funus pauperũ, & hæc terrestris est & aquea. Habens ex terrestritate sua constrictionẽ, & ex aquositate mundificationem & lenitionem, folia autem eius sunt cõsolidatiua uulnerũ magnorum, nec est eis par in illo effectu, coquuntur autem in uino & emplastrẽtur super ea cum aceto, sunt etiam medicina adustionis ignis. Est etiã alia species quæ dicitur uolubilis maior, & lac ipsius abradit pilos, & interficit pediculos.

De Vrtica.

VRtica dicitur, quia tactus eius corpus adurit. Est enim igneæ naturę, ut dicit Macrob. hæc duplex est, nam quædam est pungens, & quædam mortua, quæ non pungit, & eius folia sunt albiora & molliora & magis rotunda, & utraque est medicinalis, nam succus eius uino bibitus ualet contra ictericiam & contra colicam passionem, cum melle curat antiquam tussim & mũdat pulmonem & uentris inflationem, & tumorem sedat. Folia eius cum sale contrita uulnera sordida mundant & curant. Similiter morsum canis atq; cancros sanat. Radix eius contrita in uino & cocta in oleo ualet contra tumorem splenis. Succus eius fluxum sanguinis de naribus sistit, semen eius cum uino bibitum præcipue mixtum melle & pipere mouet uenerem, uentrem mollit si comedatur, & præcipue mense Martio cum oleo cocta.

De Vitriolo.

VItriolũ quod alio nomine dicitur parietaria, est herba calida & sicca in tertio gradu, & dicitur uitriolum quia exeo optime uitra mundant. Exiccata nullius est efficatię, uiridis multæ. Virtutem habet diaphoreticã & extenuatam. Contra frigiditatem stomachi & intestinorum & eorundem dolorem, & contra stranguriam & dyssenteriam parietaria calefacta in testa sine aliquo liquore superponatur loco dolenti, uel etiam decocta in uino albo aliquantulum acido cum surfure. Contra stranguriam & dyssenteriam coquatur in aqua salsa & oleo pectini cataplasmetur. Cocta & comesta multum ualet contra dolorẽ stomachi ex frigiditate uel uentositate. Item contrita aliquãtum calefacta cum uino & surfure tumorem minuit.

PET. DE CRESCEN TIIS, DE PRATIS ET NEMORIBVS, LBIER VII.

Ostquam in libris superioribus sufficienter dixi de cultu cãpestrium agrorum, uinearum, arborum & hortorum, quę multã requirunt industriam, dicam nunc de pratis & nemoribus, quę non tantam quærunt doctrinam, sed ferè sponte idonea proueniunt à natura, & primo de pratis, quare creata fuerint, & qualem aërem, terram, aquam, & situm desiderant, ad ampliorem copiam & ubertatem herbarum, & qualiter fiant, & qualiter procurentur & renouentur, & de fœno quod est eius fructus qualiter colligat, & cõseruetur, & de utilitate ipsius.

Qualiter prata creata fuerint, & qualem aërem, terram & aquam desiderant. Caput I.

PRata fuerunt à natura diuinoq; mandato creata, ut terra quæ primo nuda fuit uestiretur & ornaretur. Et ut ipsarum herbæ tam uirides quam siccæ nutrimentum conueniens animalibus herbis utentibus præstent. Nascuntur autem in ipsis diuersarum herbarum genera, ex diuersitate humorum in superficie terræ contentorum, quam quidem sagax natura, quæ nusquã in necessarijs deficit, operata est, propter diuersitatem animalium nutriendorũ ex eis, quorum appetitus in omnibus est diuersus. Aërem uero desiderant temperatum, aut frigiditati & humiditati proximũ, si enim superflua fuerit in loco rigiditas erunt ibi perpetuo niues & glacies, quę omnino impediunt generationem herbarum. Et similiter si caliditas aut siccitas superflua fuerit omnem uigorem consumit, nisi ei succurratur irrigatione frequenti. Terram desiderãt pinguem ad herbarum copiam, uerum si non fuerit multę pinguedinis saporosiores & magis odoriferas & subtiliores creabit herbas. Si fuerit nimis macra, modicas aut nullas producit, talis enim terra & similiter salsa uel amara, sua imbecillitate aut malitia se uestire non potest. Aqua cõpetens magis pratis est aqua pluuialis quę calida coruscatione descẽdit. Et similiter aqua mense Aprili & Maio subtilis descendit, & quæcunq; in æstate de cœlo prouenit bona est, dũ tamen gelida nõ existat ex natura grandinis liquefactę. Secũdi meriti est aqua lacualis, quę clara, calida & pinguis est. Tertio aqua fluminũ. Vltimo aqua fontium, & quanto magis à suo elongatur principio, tanta melior, quia minus frigiditatis in se habet. Prata desiderant sitũ depressum ubi cõtinuo sit humor inclusus, uerũ si adeò sit profundus talis locus quod ibi quasi semper aqua operiat superficiẽ terræ, non erat aptus ad aliquas herbas, sed erit accedens ad naturã paludis, producetq;

ducetq́ iuncos & pannias, quadrellum, & similes herbas paludales grossas, insipidas, aquaticas, & fere omnibus animalibus inutiles. Et si fuerit adeo eminens quod irrigari non possit, facile siccitatem & ariditatem patietur, nisi fuerit in alpibus & locis frigidis, in talibus enim locis & si paucas proferūt herbas, subtiles tamen sapidas & odoriferas ferunt, felix autem prati positio est, quæ super se riuum fluentem habeat, quo possit quotiens opus fuerit irrigari.

Qualiter prata fiunt & procurantur & renouantur, Cap. II.

PRata quidem naturaliter proueniūt ubicūq; terra solis radijs illustratur, & fiunt etiam opere manuali, aut ex locis agrestibus nemorosis, aut ex campestribus agris. Et primo quidē modo extirpandus est locus mense Septembri uel Octobri, & impedimentis omnibus liberandus, non solum spinetis & uirgultis, sed etiam herbis latioribus & solidis, deinde cum frequenter excultus fuerit, ac multa ratione solutus, submotis lapidibus & glebis confractis stercoretur luna crescente, recenti letamine. Ab ungulis iumentorum summa intentione seruetur intactus, pręcipue cum humescit, ne inęquale solum reddant multis locis impressa uestigia. Si uero ex campestribus locis fiant ęquandus est omnis locus, & glebis confractis, tam huic quam superiori semen uicię cum fœni semine spargendus est. Rigari uero antequam durum solum fuerit nō debebit, ne eius ętatem minus solidam materia superflui corrumpat humoris. Qui uero uolunt quibusdam annis habere pratum, & alijs segetes, etiam ex terris macris cum irrigatione optime faciunt, hoc modo: immittunt in agrum aquam turbidam, ut ex terra noua sulci repleantur, & ager æquetur, & fiet optimum pratū sine herbarum satione, & si taliter dimittatur per quatuor uel quinque annos, & postea aretur omni anno usq; ad quinq; uel sex, poterit congrue de frumento seri, & melius si post duos annos genus segetis transmutetur. Qui autem uolunt uno anno habere frumentum, & sequenti pratum conuenienter hoc modo procurant, immittūt enim aquam in agro extracta blada ibiq; dimittunt in æstate, & in autumno, si aëris fuerit siccitas, sequenti uero ęstate cum fœnum secauerint terram arumpunt, & secunda & tertia uice arant, & seminant. Sed si etiam uolunt granum habere non arant, nisi circa finem Augusti extracto gramine, & tunc arant, secūdo reiterant & seminant, & tamen bonum frumentum ibi prouenit. Et quidam omni anno seminant, & tamen herbam graminis fœniseca colligunt, hoc modo, scilicet quod existente frumento in campis uel statim post extractionem eius mittūt aquam in agrum potius claram quàm turbidam, & à pecore custodiunt, deinde gramen cum stipula secant, & hyeme animalibus præbent, quæ herbas secernunt, & de stipulis sibi lectum & fimum facient, stipula autem & herba secata, arant semel, & bis, & tertio seminant, & ibi bonum

ibi bonum frumentum nascitur. Procuratur autem ut ex pratis euellantur omnia impedimenta quot nascuntur in eis, & etiam herbę pratis incongruæ, precipue post magnas pluuias quæ terrā adeò mollificauerint, quod herbæ nociuę radicitus euellantur. Plurimum etiam confert pratis si tempore hyemali recenti simentur letamine ad ubertatem herbarum, amplius si statim cum secata fuerint copiose irrigentur ter aut quater fructificabunt in anno, sed cum uetusta fuerint musco cooperta radantur, ad muscum autem necandum, ait Palladius, sæpe cinerem ingerendum. Quod si sterilis omnino factus est locus aretur pluries, & denuo æquatus formet pratum.

Qualiter fœnum colligatur & conseruetur, & de utilitatibus eius. Capuc III.

SEcanda sunt prata cum herbæ ad debitum augmētum peruenerint, floresq; compleuerint, nam si maturius, antequam ad casum florum & foliorum & siccitatem peruenerint, secentur, erit fœnum aquosum, non præbens solidum nutrimentum equis & bobus laborem tollerātibus, & si nimis fuerit maturum calore & humiditate naturali cūsumptus, erit insipidum & modicum, & abominabile nutrimentum animalibus præbens. Sunt autē secanda tempore sereno cum aëris caliditas & siccitas duratura speratur, secatū uero in pratis dimittendum est per unum uel duos dies antequam uoluatur, deinde uoluendum & conuenienter siccandum, demum colligendum, portandum & reponendum sub tectis, quibus deficientibus sub diuo ponatur, taliter præparatum, ut aqua in illud intrare nequeat, quod si eo nouiter in partis secato pluuia superuenerit antequam uoluatur modicum uel nihil lęditur. Sed, ut ait Palladius, post pluuiam non debet conuerti antequam pars ipsius summa siccetur, siue iam fuerit siue non fuerit reuolutum. Si uero eo reuoluto superueniat, omnino destruitur, nullius utilitatis fœnum erit. Et toto anno seruetur, quod etiam per biennium seruari commode poterit, & bobus, equis, asinis & quibusdam alijs animalibus nutrimentum congruum præbet, ut possint sustinere labores, qui eis propter necessitates hominum iniungantur. Quibus uero tempore niuium subuenit, quo de terra nutrimentum sumere nequeunt. Si quod fœnum subtile, frondosum, odoriferum & laudabile fuerit, erit quasi annona solum animalibus, tam calido quàm frigido tempore sufficiens ad laborem. Si uero fuerit fœnum grossum, paludale aut nimis mature uel serò secatum, non erit sufficiens animalibus multum laborem tollerantibus, nisi eis annonę auxilio aliquando succurratur, uel nisi tempore magni frigoris in quo animalia non laborant & omne pabulum auidius appetunt.

SECVN-

SECVNDA PARS LIBRI HVIVS DE NEMOribus & primo de his quę naturaliter proueniunt.

DIco in primis, quod nemora uel naturaliter proueniunt, uel hominum industria instituuntur, & quæ à natura producuntur, fiunt ex humore & semine in matrice terræ contentis, quæ uirtutæ cœlesti erumpunt ad superficiem terræ, & eriguntur in stipites diuersarum plantarum, secundum diuersitatem humoris, seminis, & locorum, in quibus proueniunt, fiunt etiam sine hominis ministerio ex seminibus, quæ à propinquis arboribus in terram decidunt, aut ab auibus uel fluminibus de longe feruntur. In alpibus uero naturaliter nascuntur siluæ pinorum maximarum & fagorum, castanearum, quercuum, cedrorum & similium, in locis uero depressis & paludosis sponte nascũtur salices, populi, & alni, cannæ syluestres, uindectæ, & similes plantę. In pluribus autem locis nascuntur spineta, & arbores paruæ tortuosę, & infinitę spinetę diuersorum generũ, & piri & mali, sorbi, ulmi, fraxini, populi & similes arbores, & quantopinguior erit terra tanto proceriores proueniunt arbores, in macra uero & salsa uel amara nascuntur spineta, & arbores paruæ, tortuosæ, spinosæ, scabiosę & hyspidę. Hęc autem nemora procuranda sunt diuersimode. Nam ea in quibus sunt castaneæ, piri, mali & similes arbores fructum ferentes extirpanda & purganda sunt ab ominibus spinetis, & plantis extraneis. Et fructiferæ arbores rarificandę, ubi nimis spissæ fuerint, & incidendę in altiori loco, quã bestiæ attingere possint, & ex plantis domesticis & nobilibus inserendę secundum doctrinam traditam in libro secundo cum de insitionibus locutus fui. Ea uero quæ alijs arboribus & spinetis occupata sunt si arbores nobiles & pulchras habuerint ędificijs & alijs operibus aptas similiter sunt extirpanda, & ubi nimis spissa fuerint sublatis turpioribus lignis rarificanda paulisper ut omnis humor conuertatur totaliter in substantiam meliorem. Et uero in quibus sunt arbores igni solummodo congruæ non sunt mouenda nisi forte spinis purgentur & tribulis, quæ quolibet quinto aut sexto uel rarioribus annis sunt incidenda, & ligna ad focum paranda.

De Nemoribus quę hominum industria fiunt, Cap. IIII.

QVi cupit nemus seu syluam plantare uel serere, consyderet primo situm & naturam terræ in qua facere syluam constituit, & ubiq; tales conserat arbores quæ illi loco conueniant, & tantum uotum instituentis adimpleãt. Nam si fiunt in altis alpibus aut earum uallibus, si quidem soluta terra est, congrue recipiet plantas & semina castanearum, quę ad minus 40. pedibus ab inuicem distare debebunt. Si uero terra cretosa uel lapidosa in talibus locis extitit, ei competunt precipue quercus, rouer & cerrus. Quod si talis terra fuerit in montibus calidis, remotis ab alpibus, amygdala ei conuenienter aptantur. Quod si loca sint pinguia congrue recipient piraria & pomaria,

pomaria,& in locis calidis oliuetũ & ficcetum & malorũ granatorũ syluã, in frigidis uero & temperatis auellana,scoctana & mespila: si uero locus fuerit humidus & depressus,solutus,conuenientius recipiet salicetũ,albaretum,alnum, & populum. Et si cretosus talis locus extiterit,ei cõueniet ulmetum,fraxinetũ, opulus & rouer. Quod si locus marinus arenosus & ferè sterilis extiterit,desiderabit pinetum,& in calidis climatibus palmam fœminam & masculum. Instituuntur autem prędicta omnia uel ex plantis aliunde translatis,uel seminibus satis,aut manu in congruis locis plantatis,non tamen ignores quod castaneę 40. pedibus ad minus quaq; uersum distare debebunt,ut in ramis possint cõgrue dilatari & plurimũ fructũ ferre,quercus uero nõ minus distare cõueniet,quia naturaliter plurimũ per latera se diffundit,rouer & cerrus uiginti pedibus aut paucioribus distare sufficiet. Hęc enim tria genera arborũ glandẽ ferunt,quę cibus optimus est porcorũ. Piraria uero & pomaria 20. pedibus uel usq; ad 30. distabũt. Oliuetũ,ficus,malagranata,auellanæ,coctana & mespila 12. uel usq; ad 20. pedes distare poterunt. Salicetũ uero aut ꝓpter perticas minimas aut ꝓpter naturam ædificiorum plantatᷣ. Primo quidem modo decem pedibus ab inuicẽ distent,secundo uero per duos uel tres aut quatuor pedes distare sufficiet,quia eius spissitudo in altum procurabit rectitudinem & augmentũ. Populus aũt & alnus qui non multũ diffundunt se,in altum uero naturaliter extolluntur,nõ sunt rarę ponendæ. Sed albarus utilior est si ingrossetᷣ in stipite,propter assides quæ multis operibus congrue ex ipso fiunt,& propterea ramos plurimum per latera spargit. Ideoq; non inconuenienter usq; ad 20. pedes uel amplius separate plantetur,quę etiam ex quibusdam ramis aliquid corticis habentibus summa facilitate nascetᷣ,possunt etiam spisse poni ut ramos faciant subtiles & longos, ulmus aũt oplus & fraxinus non incongrue spisse rareq; poni possunt, quia tam grossæ quàm subtiles & lõgæ tales arbores diuersis diuersis operibus adaptantur. Pinus uero & palma circa triginta pedes distare ab inuicẽ satis cõgrue possunt. De singulis autem arborum generibus prædictorum plene tractatum est in libro quinto,prout disponuntᷣ in campestribus agris,nunc uero prout ex eis nemora fiunt & syluæ breuiter de ipsis tetigisse sufficiat.

PET. DE CRESCENTIIS, DE RE VIRIDARIIS ET REBVS DELEctabilibus ex arboribus,herbis & fructu ipsorum,

LBIER VIII.

IN superioribus libris tractatũ est de arboribus & herbis secundũ qđ utilia corpori humano existũt. Nunc uero de eisdẽ dicẽdum est,secundũ quod animæ rationali delectationẽ afferunt, & consequenter corporis salutem conseruant,quia complexio corporis animi semper adhæret affectui.

De Viridarijs herbarum prauis. Cap. I.

VIridaria quædam ex herbis tantum, quædam ex arboribus, quædam ex utroq; fieri possunt, & quæ de herbis solummodo fiunt desiderant terram macram & solidã, ut herbas subtiles capillares creare possint, quę maxime uisum delectant. Oportet igitur locum qui ad uiridariũ tale parat̃ primo bene liberari ab herbis & radicibus adulterinis & magnis, qđ uix fieri poterit, nisi primum effossis radicibus optime planetur locus, & ubique fortiter infundatur aqua feruentissima ut reliquiæ radicum & seminum in terra latentium germinare nullatenus ualeant, & deinde cespite macro subtilis graminis totus locus impleatur, & ipsi cespites fortissime comprimantur ligneis malleis & cõculcentur gramina pedibus, donec uix de ipsis aliquid appareat, & tunc enim paulatim erũpent capillariter & superficiem ad modum pãni uiridis operiẽt. Sit aũt locus uiridarij quadratus tantæ mensurę qđ sufficiat his qui in eo stare debebũt, in circuitu uero eius herbæ aromaticæ omniũ generũ plantent̃, ut sunt ruta, saluia, basilicon, maiorana, menta, & similes, & similiter omnis generis flores, sicut uiola, liliũ, rosa, gladiolus & similia. Inter quas herbas & cespitem planũ sit cespis eleuatior, & quasi per modum sedilium aptatus, florẽs & amœnus, in cespite etiam contra uiam solis plantandę sunt arbores aut uites deducendæ, ex quarum frondibus quasi protectus cespis umbram habeat delectabilem & refrigerantem, in arboribus autem illis plus quęritur umbra quã fructus, & ideo nõ curet̃ de eorum fossura & fimatione quæ cespite nocumentũ afferrent. Cauendũ est aũt in his ne sint arbores nimis spissę aut plurimæ secundũ numerum, quoniã ablatio auræ sanitatem corrumpit, & ideo uiridarium liberũ aẽrem desiderat, & superflua umbra infirmitates generat. Amplius nõ sint arbores malæ sicut nux & quædã aliæ, sed sint dulces, aromaticæ in flore, & iucũdę in umbra, sicut sunt uites, piri, mali, malapunica, lauri, cypressi & huiusmodi. Post cespitem sit magna herbarum medicinaliũ & aromaticarũ diuersitas, cum nõ modo delectẽt ex odore secundũ olfactum, sed & flores diuersitate reficiunt uisum, in quibus ruta pluribus locis admisceat̃, eo quod pulchre est uiriditatis, & ipsa sua amaritudine fugat extra uiridaria animalia uenenosa. In medio autem cespitis nihil sit arborũ, sed potius ipsa planicies libero gaudeat aẽre & synceroquia ille aẽr salubrior est, & etiam aranearũ telę extenso de ramo arborũ ad ramum impedirent & inficerent uultus transeuntium, si arbores in medio uiridarij siue cespitis plantatas haberet. Si aũt possibile sit fons purissimus deriuetur in medium, quia ipsius puritas multam affert iucunditatem. Ad aquilonem & etiam ad orientem uiridarium sit patulum, propter illorum uentorum sanitatẽ & puritatem. Ad oppositos autem uentos scilicet meridionalem & occidentalem sit clausum, propter eorum uentorum turbulẽtiam, impuritatem & infirmitatem, quamuis etiam aquilonaris impediat fructus, miro tamẽ modo cõseruat spiritus, & sanitatẽ custodit, delectatio enim quęrit̃ in uiridario & nõ fructus.

De uirida-

De uiridarijs mediocribus & mediocrium persona-rum, Cap. II.

SEcundum facultates & dignitatem mediocrium personarum mensuretur spacium terræ uiridario deputandæ, uidelicet duo uel tria aut quatuor uel plura iugera, cingatur fossatis & sepibus spinarum uel rosarũ, & desuper fiat seps de malis punicis, in calidis locis, & in frigidis de nucleis seu prunis uel malis citonijs. Item aretur, & ligonibus planetur undiq; locus, deinde funiculo uniuersus signetur locus, ubi arbores sunt plantãdæ, plantentur in eis acies pirorum & malorum & palmarum, in locis calidis & citoniorum. Item mororum, cerusorum, & prunorũ, & similium arborum nobilium, ut ficuum, nucleorum, amygdalorum, citoniorum, & similium, unum quodq; uidelicet genus in suo ordine. Distent autem ordines uiginti pedibus ad minus, aut pluribus pro domini uoluntate, in acie distent arbores ab inuicem magnæ uiginti pedibus, paruæ decem. Inter arbores ab inuicem in aciebus plantari poterunt uites nobiles diuersorum generum quę delectationem & utilitatẽ afferent, ligonizentur acies arborum & uites melius conualescunt, & uniuersa spacia deputentur pratis, atq; sæpe de ipsis adulterinę siue magnæ euellentur herbæ. Secantur bis in anno prata uiridarij, ut pulchriora permaneant, plantentur & formentur arbores, ut supra libro quinto dictum est per ordinem de unoquoque genere. Item fiant in eo pergularia in conuenientiori parte ad modum domus uel papilionis formata.

De Viridarijs regum & aliorum illustrium & diuitum dominorum, Cap. III.

QVoniam tales personæ propter eorum diuitias & potentiam possunt in huiusmodi uiridarijs, rebus integris suæ satisfacere uoluntati, nec deest eis plerunq; nisi industria ordinandi, sciant quod uiridariũ multam delectationem habens hoc modo facere possunt. Eligant igitur planum locum non paludosum, neq; impeditum ab insufflatione bonorum uentorum, in quo sit fons per loca fluens. Sit autem locus 20. iugerum aut plurium pro domini uoluntate, cingatur muris conuenienter altis, plantetur in eo ex parte septentrionis nemus arborum diuersarum, in quo fugiant & lateant animalia syluestria in uiridario posita, ex parte uero meridiei fiat palatium speciosum, in quo rex uel regina morentur cum uoluerint graues cogitationes effugere. Ab hac enim parte faciet ęstiuo tempore umbram uiridario, et ipsius fenestræ ad uiridarij temperatum habebunt aspectum, non feruore solis infectũ. In eo fiant in aliqua parte uiridaria supradicta. Fiant etiam in eodem piscinæ, in qua diuersa genera piscium nutriantur. Atq; etiam terrestria ut lepores, cerui, capreoli, cuniculi, & similia, rapacia ponantur in eo supra quasdam arbustulas prope palatium positas. Fiat sicut domus quædam tectũ & parietes habens de folio rameo spissæ reticulatus, in qua ponantur phasiani, perdices, philo-

menę, merulę, cardilinum, fumelli, & omnia genera auicularum canētium. Sint autem acies arborum uiridarij à palatio ad nemus non ex transuerso, ut facilius de palatio uideantur quęcunque agunt animalia quę in uiridario posita sunt. Fiat etiam in dicto uiridario palatium cum caminatis & cameris de solis arboribus, in quo possunt rex & regina cum baronibus & dominabus esse tēpore nō pluuioso, huiusmodi autem palatium fieri commode poterit tali modo: Mensurentur & signentur spacia uniuersa caminatæ & camerarum, & in locis parietū plantentur arbores fructiferæ, si placet, quæ facile crescant, ut sunt cerasa & mali, uel, quod melius est, plantentur salices uel ulmi, & tam insitionibus quā palis & perticis & uinculis per plures annos eorum procuretur augmentum in tantum, ut parietes & tectum ex eis fiant. Velocius uero & facilius poterit palatium siue domus prædicta fieri de lignamine sicco & undiq; circa ipsum plātari uites & uniuersum ædificium operiri. Poterunt etiam in ipso uiridario fieri tentoria magna de lignamine sicco uel arboribus uiridibus & uitibus operiri. Atq; etiam multam affert delectationem si in uiridario fiant insitiones mirabiles, & diuersę in eisdem arboribus, quas diligens uiridarij cultor facile scire poterit ex his quæ infra in eodē libro dicētur. Propterea scire oportet quod omnia genera arborum & herbarum in tali uiridario sunt ponenda unumquodq; separatum ab alio, & distinctum ne aliquem inueniatur habere defectum. In tali autem uiridaria non semper delectetur rex, sed aliquando cum serijs necessarijsq; satisfecerit rebus, renouetur in eo, glorificans deum excelsum, qui omniū bonorum delectationem autor principium est & causa.

De his quæ ad delectationem fieri possunt in munitionibus curiarum & uiridariorum, Cap. IIII.

Circa tumbas & curias siue circa uiridaria cōgrue fieri possunt munitiones ex arboribus uiridibus, similes munitionibus murorum, seu palangatæ uel stictatæ cum turribus, modo in summitate riparum cingentium locum, liberatum optime ab omnibus spinis & arboribus uetustis, profunde plantentur salices uel populi, si solum competat eis, uel ulmi si diligant talem terram spisse per unum pedem, uel minus, & linea recte ducta. Hæc cum optime conualuerint incidantur iuxta terram, & sequenti anno surculorum proles per loca lineę quaternis digitis inspissentur, & cum palis perticis & uinculis sursum directe ducāt donec augmentū 8. uel 10. pedū susceperint in ea altitudine, cum aliqualiter ingrossatæ fuerint incidant, infra locum uero munitionis per quinque pedes uel circa similes plantę tempore priorū primarū ponant 10. pedibus æque distantes, quę cum prędicta fuerint altitudine incidantur, & cum auxilio perticarum uersus proximas & uersus posteriores plicentur plantas & exteriores, similiter circa eas, & sic totiens quolibet anno fiat donec quasi cratis quædam fortis effecta sit, super quā possint homines secure morari, deinde pars exterior dimittatur augeri ad modum muri super cursorium positi, quę in altitudine

tudine congrua quolibet anno incidi cum forma merlorum super mures posito rum poterit, & tali modo teneri. Circa talem munitionem in angulis, & alibi si placuerit poterunt quatuor arbores plantari, & sursum directe conduci, & singulis 10. pedibus incidi, & uersus seipsas plicari cum auxilio perticarum, & uelut solaria ex eisdem fieri, & iterum in altum extolli, & eodem modo formari, & tandem desuper plicari ad modum tecti domorum, uel cum merlis formari, supra ianuam uero optime stabit domus, & ante ipsam solarium arborum prędictarum. In curijs etiam siue uiridarijs fieri potest domus cum columnis uiridibus ipsis iam grossis optime transplantatis, & trabibus super ipsis affixis & tecto cannarum uel palearum opertis, dum tamen aliquis ramus ex singulis columnis emineat supra tectum, qui ipsam columnam semper ab ariditate tueatur, & domum ipsam mirabiliter ab æstiuo feruore defendat.

De his quę in campestribus agris ad delectationem fieri possunt, Cap. V.

IN agris plurimum delectat pulcher ipsorum situs, quod non sint plures deformes agelli, Sed magna quãtitas in unum sine interuallo redacta directos habens confines. Et ideo procurare debet diligens paterfamilias prope suos agros potius quàm alibi emere, & in alijs partibus agellos uendere, & cum uicinis permutare partes superfluas, & tortuosas agrorum, & suum agrũ cum uicino rectificare, & omnem locum fossatis & sepibus spinorum uiridium cum arboribus conuenientibus permixtim aquę distantibus cingere, atq; fossata parua scolatoria quæ in planis necessaria sunt intrinseca recte formare, quantum possibile est, seruata semper utilitate agrorum, delectationem enim utilitas præcedere debet in agris: licet in uiridarijs oppositum sit seruandum, & ideo quæcunq; in eis maiorem frugum pollicentur ubertatem sunt meliora, & magis eligenda. Atque etiam procuretur pro posse quod per agros aquarum riui decurrãt, quibus possint cum opus fuerit irrigari, & ab eis cum necessarium sit auerti, per spaciosos agros formentur etiam itinera cõgrua, quibus paterfamilias eques & pedes & coloni cum plaustris & bobus commode accedere possint, ad omnes partes agrorum, hæc enim omnia plurimum cum utilitate delectant.

De his quæ circa uites & fructus ipsarum delectationem præbent, Cap. VI.

PLurimũ delectat habere pulcherrima uineta in planis siue in paruis mõtibus orienti exposita, diuersorum generum uuas ferentia, & ideo diligenter procuret dominus ea in congruo situ plantare, & in locis pinguibus in arboribus & pergularijs ea formare, in exilibus uero iuxta solum in directis aciebus disponere, atque plurium generum bonorum uuas in his conserere, insitionesq; mirabiles in eisdem experiri, quæ ab antiquis sapientibus, & præcipue Palladio, posse fieri prædicantur, quarum unus modus est, ut plantetur uitis iuxta cerasum uel aliam arborẽ, & cum optime apprehenderit & côua-

luerit perforetur arbor acuta terebra,& per foramen uitis ducatur, & luto ab utraq; parte obturetur foramen,ne sol aut pluuia uel uentus consolidationem impediat.Deinde cum lignum uitis optime cum ligno arboris unitum fuerit,iu xta corticem arboris incidatur uitis,ut deinceps succo arboris nutriatur,sic enim uua fertur tempore fructuum arborum maturari.Est quidem modus faciendi uitem & uuam theriacam aut muscatam uel gariophylatã uel laxatiuam, uel alterius qualitatis,quod sic fit:Sarmentum quod pangandum est in una parte scindatur,& sublata medulla loco eius theriaca uel muscus puluis gariophyllorum uel alterius rei ponatur,& terrę mandetur,uinculo diligenter astrictum, quo facto uua quę nascetur uirtutem eius quod in uite positum est tenebit.Sane si sarmentum de hac uite sumet̃ & plantetur materni medicaminis potentiam non tenebit.Oportet autem theriacę uel alterius rei assidua infusione senescentis succi uim reiterare.Sed in hoc idem breuius fieri posse puto,si in initio maturitatis uuarum scindatur sarmentum uuæ pendentis,& medicamine immisso ligetur.Est quædam pulchra species uuæ quæ granis interioribus caret, quæ Græcis autoribus sic,recitante Palladio,fit. Sarmentum quod obruendum est quantum placebit in terra debemus tantum fundere,ut omni medulla subtracta ac diligenter exculpta membra iterum diuisę partis adunare & uinculo dimissa constringere,& deponere.Vinculum autem de papyro asserunt esse faciendũ, & sic in humida ponendum,diligentius quidem sarmentum reuinctum quantũ excisum est inter scyllæ bulbum demergunt,cuius beneficio asserũt sata omnia comprehendere posse facilius. Alij tempore quo uites putant sarmentum frugiferum putatæ uitis in ipsa uite quam possunt de alto sublata medulla excauãt non diuisim,& calamo affixo alligant,ne possit inuerti,tunc τεναιχὸμ quod Grę ci sic appellant in excauata parte suffundunt ex aqua prius ad sapę pinguedinẽ resolutum.Et hoc transactis octo diebus semper renouant,donec uitis germina nouella procedant.Vt uites botriones ferant albos & nigros,sic fieri Gręci asserunt:si uicinæ sunt uites alba & nigra cum putantur sarmenta utriusq; sic diuisa inter se coniunge,ut medios utriusq; oculos æquando possis reddere unitati. Tunc papyro stricto ligabis,& molli,atq; humida terra linirę curabis,& interiectis trinis diebus ad aquare,donec germẽ nouæ frondis erũpat,& sic cũ tempore poteris hoc genus efficere per plura sarmenta.Quidam expertus mihi asseruit,se inseruisse surculum album & nigrum in una uite continuatis summitatibus gemmarum,corticula tãtum gemmarum de medio sublata,& optime comprehendisse.Vel potest hoc fieri exceptis duobus surculis,& diuisis iũctis oculis diuisis simul & optime ligatis tanquam sit unus surculus inseratur,uel duabus gemmis diuisis & coniunctis cum modica quantitate ligni,& in loco gemmę insertis.Plurimum etiam delectat habere uina diuersorum colorum & saporum, & ideo diligens paterfamilias tempestiue quasdam colligat uuas,ut uinũ habeat acerbum,quasdam bene maturas,ut potens,quasdam nimiũ maturas,ut dul ce, faciat

ce,faciat etiam uina diuersorum colorum cum rebus colorantibus & saporem non corrumpentibus,facit etiam ea diuersorum saporē cum rebus odoriferis, & saporem nouum tribuentibus,in quibus delectetur odor & gustus,quę in aliqua parte mixti in caldario ad ignem mittantur,& demittantur donec optime uinum in illo sapore uel odore infectum fuerit.Et tunc in uas in quo sit simile uinum,uel alterius generis immittatur,seruetur usui mox futurū. Bonum est etiā habere uina medicinalia quibus utatur corpus,cuius ad aliquam ægritudinem facile sit declinans.Hoc quidem fiet cum medicinæ simplices uel compositę cōtra illam ęgritudinem habentes uirtutem prædicto modo miscebunt̃ uino.Procuret etiam semper habere in domo agrestum,sapam,uuas passas,acetum & similia,quæ facias secundum modos supra in libro quarto notatos, multū enim delectat animum tam pro se quàm pro amicis,quæ appetit facile inuenire. Si botrio postquam defloruerit mittat̃ in uasculum terreum uel uitreum paruum tamen,ex toto botrione dicitur fieri unum granum.

De his quę circa arbores delectationem augent, Cap. VII.

EX his quæ patremfamilias delectant,est habere in locis suis copiam bonarum arborum,& generum diuersorum,& ideo procurare debet ubicunq; inuenit arbores nobiles afferentes fructus inde ad loca sua transferre,& plantare siue inserere de eisdem, & non inordinate,ut fere omnes faciunt,eas disponat,sed in congruis ordinibus,uidelicet magnarū arborum generare ut in ramis dilatari possint, & superfluis umbris non consumant fertilitatem agrorum, eas uero quæ paruę natura proueniunt spissiores ponere potest, & unumquodq; genus formare secundum naturam ipsius,maiores à partibus septentrionis & occidētis ponere debet,minores uero ab oriente & meridie,hoc enim modo frumenta quæ patenti campo lætantur minorem sentiēt læsionem,propterea incisiones faciēt mirabiles & diuersas,in eodem uel diuersis truncis,quę ualde admirabiles se ostendunt, his qui experimenta in talibus probant,nam infinitorum priorum & malorum genera,citoniorum & sorbarum & similium in eodem trunco inseri possunt. Inseritur etiam malus in salice & populo,& uitis in ulmo & moro. Item si persicus inseratur in spinam uel faginam proueniunt maiora & meliora alijs. Et si amygdalus & persicus coniunctis oculis inserantur in pruno erunt eorum poma carnem persicorum habentia,& ipsorum ossa mutabuntur in amygdalarum naturam. Morus etiam inseri potest in ulmo,sed magnę parturit infelicitatis augmenta. Asserit Martialis candida genera in malis punicis fieri si argillæ & cretę quartam partem gypsi misceas & toto triennio hoc genus terræ radicibus eius adiungas, idem dicit mirę magnitudinis eius poma fieri,si olla fictilis obruatur circa arborem punici, & in ea ramus cum flore claudatur, ne resiliat ligatus ad palum. Tunc cooperta olla cōtra aquam quæ minatur incursus autūno patefacta,suæ magnitudinis exhibebit poma,Sed etiā mense Maio & Iunio posse fieri cōmodius affirmatur.

matur. Varro autem aliter specificat modum dicens: Si mala punica immatura cum hæreant in sua uirga, demerseris in ollam sine fundo, eāq; si posueris in terram & operueris circa ramum ne extrinsecus spiritus afflet, ea non modo integra eximi, sed etiam maiora quàm in arbore unquam penderint. Vt uarios fructus ficus exhibeat, ramos duos nigrę & albæ ita inter se uinculo constringes ac torques ut germina miscere cogātur, sic obruti & stercorati & humoribus adiuti, ut prodire cœperint, germinantes oculos aliqua adiunctione conglutina, tunc germen adunatum parturiet duos colores quos unitate diuidet & diuisione coniungat. Rosas nōdum patefactas hoc modo seruabis, in canna uiridi stante scissa recludas, ita ut patiaris coire scissuram, & eo tempore cannam recidas, quo rosas uirides habere uolueris. Aliqui olla rudi cōditas ac bene munitas sub diuo obruunt & reseruāt. Cerasa ut sine ossibus nascantur, sic asserit Martialis, arborem teneram ad duos pedes recides, & eam usq; ad radicē findes, medullam partis utriusq; abradere ferro curabis, & statim utrasq; partes uinculo stringes, & oblinis fimo summam partem & laterum diuisuras, & post annum solidatur dicta cicatrix, in hanc arborem surculos qui adhuc fructum non attulerint inseres, & ex his sine ossibus poma nascentur. Si ramus paruus cerasi scindatur & loco medullę ponatur scamonea, fructus illius rami eo anno laxandi uirtutem acquirit. Affirmantibus Græcis persicus scripta nascetur, si ossa eius obruas, & post septem dies ubi patefieri cœperit apertis his nucleos tollas, & hos cinnabari inscribas, mox ligatis simul cum suis ossibus obruas diligentius adhærētes. Sine ossibus persica fiunt si persicus & salix propè plantentur, deinde inclinato salice ad modum arcus perforet in medio, & per foramen persici planta ponatur, & cera uel luto perfecte obturet foramē, & usq; super ipsum terra cumuletur, & cum anno uel biennio transacto persici & salicis lignum unitum fuerit, sub arcu salicis persicus incidatur, ut ex solo salicis humore alatur.

De delectationibus hortorum, Cap. VIII.

QVoniam multum delectat hortum bene dispositum & industria sufficienti cultum habere. Ideo paterfamilias diligenter procuret habere hortū in solo pingui & soluto. Cui fons uel riuus si fieri potest per spacia decliua defluat, ut possit irrigari tempore magni æstus, ibi omnia genera herbarū bonarū tam cōmestibilium quā medicinaliū nutriat, unūquodq; secundū quod requirit natura eius, in areis rectis & cū extēso fune & latitudinis modo formatis ęqualiter prout in hoc sexto plene traditum est. Fimum in eo semper habeat abundanter, ne propter macredinem tędio conspicientem afficiat. Et ut plenius delectetur, res musicatas operetur in eo, possunt enim in eis quædam naturalia fieri, quæ quibusdam miraculosa uidentur, nam si caprini stercoris baccam subtiliter subula excauaueris, & in eam semen lactucæ, nasturtij, erucæ, radicis immiseris, & tunc inuolutā fimo baccam terræ optime cultæ breui scrobe demerseris, Raffanus nititur in radicem, cætera semina in summo,

summo, lactuca pariter emergēte, prosiliunt, singulorum sapore seruato. Si plura semina porrorum in unum ligata deposueris grandis ex omnibus nascet porrus. Item si capiti eius rapæ semen immittas sine ferro, & pangis multum increscere fertur, uel plantas semina in unum strictum foramen posita, omnium pullulatio in unum grande porrum concrescit. Si aqua in patenti uasculo sub cucumere uel citrullo aut cucurbita ponas in flore tales fiant. Aliqui florem cucumeris cum uiticulæ suæ capite abscisso cannæ inserunt, cui prius omnes nodos perforauerunt ibi cucumer nascetur nimia longitudine tensus. Oleam sic metunt, ut si iuxta posueris uelut arcus plicetur. Si eius florem sicut in uite sua est in forma fictili clauseris, ac ligaueris qualis uultus formam hominis uel animalis habuerit, talem cucumeris figuram prꝭstabit. Hæc enim omnia Virgilius, Martialis asseruit. Rem mirandam de ocimo Martial. affirmat, quod modo purpureos modo albos flores modo roseos afferat, et si ex eo semine frequenter seratur modo in serpillum modo in sisymbrium mutetur. Hermes autē dicit, quod cucurbita in cineribus ossium humanorum plantata & oleo rigata nono die habet fructum. Et quod mirabile est, semina quꝭ in uase cucurbitæ sunt, in sublimi nata, faciunt cucurbitas longas & exiles, quꝭ autem in medio eius nascuntur, faciunt grossas, & quæ in profundo iacent, faciunt latas.

PET. DE CRESCENTIIS, DE RE PECVARIA ET OMNIBVS animalibus quꝭ in rure nutriuntur, LBIER IX.

N superioribus libris dictum est de cultura agrorum, uinearū, hortorum, arborum, pratorum & nemorum, & de omni utilitate ipsorum, & etiam de his quæ ad delectationē spectant tam in uiridarijs quàm in mirabilibus ex herbis & arboribus artificiose agendis, in hoc aūt nono libro dicetur de animalibus quꝭ propter utilitatem & delectationem nutriuntur in rure. Verum ne antiquitas ignoretur, sciendum est (ut ait Varro egregius philosophus) quod primis temporibus fuerint animalia semper quꝭ naturaliter uiuebant ex his rebus quas inculta terra ferebat, ex hac uita in secundam descenderūt, agriculturam uidelicet & pastoricam, & propter utilitatem cœperunt colere agros, & fructus percipere, plantare arbores utiles & colligere fructus: Item deprehendere animalia, concludere & mansuefacere ipsa. Et primo cœperūt oues propter utilitatem & facilitatem, hꝭ nanque maxime natura quiete sunt, ad uitam hominum aptissime, ad cibum enim lac & caseum competunt, ad uestitum uero pelles & lana. Deinde aūt cœperunt & domesticauerunt animalia cætera quꝭ humano generi utilia esse

lia esse perpenderunt, & ad hęc ex omnibus generibus domesticatis multa syluestria esse affirmantur in locis diuersis. Nam in Phrisia multi dicuntur esse ouium ferarum greges. In Samotrace capræ. In Italia multas esse sues feras nemini est ignotum. In Dardania, Media & Thracia multi boues feræ. Asini feri in Phrigia & Caonia. Equi feri in Hispania citriore. Dicam itaq; de animalibus nutriendis quæ scire potui ex doctrina prudentium antiquorum & experientia neotericorum. Et quia non omnes per omnia, sed certi & per certa peritiores uel minus periti inueniuntur. Supplementum huius operis relinquo uiris maxime expertis in talibus, nam ut ait Philosophus, experientia facit artem, & plenius ea cui naturalis ratio est annexa. Verum quia inter cętera animalia equus censet᷑ nobilior & magis necessarius regibus & alijs principibus tẽpore bellorũ & pacis & cęteris, dicã primo de ipsis plenius, de cęteris sub cõpendio, quibus de genere equorũ dicta multa poterũt aptari, ꝑpter affinitatẽ naturę ipsorum.

De ætate equorum & equarum. Cap. I.

Greges equorũ & equarum qui habere uoluerit primũ, ut ait Varro, spectare oportet ætatẽ, uideat ne sint minores trium annorum, maiores decem annorum. Aetas cognoscitur equorum & fere omnium quæ ungulas indiuisas habẽt, & etiam cornuta sunt, ut idem ait, & similiter Pallad. quod equus in triginta mensibus primum dentes medios dicit amittere, duos superiores, & totidẽ proximos, & primis eiectis, totidẽ inferiores incipientes quartũ agere annũ eijciunt, & totidem proximos, & primi eiecti renascunt᷑. Quinto anno incipiẽte amittũt similiter alios quatuor, scilicet duos superiores, & duos inferiores prędictis ꝓximos, qui renascentes sexto anno implere incipiunt. Septimo omnes habere solẽt relatos & cõpletos. Cum aũt sunt maiores cuius ętatis sint intelligi negãt posse, pręterquam cum dentes sint facti plicati & supercilia cana, & sub eius lacus, id est, cõcauitas, quod cum apparuerit dicitur habere annos sedecim. Vir autem prudens & expertus nostris temporibus ait, quod equus habet duodecim dentes, scilicet sex superiores, & sex inferiores, qui omnes sunt anteriores, cum quibus cognoscuntur ætates & tempora equorum, deinde habent scalones, & post illos habent molares. Et potest esse quod quidam equi plures habent, & tũc dentes sunt dupli, & potest esse quod equus eijciat ex his aliquos, & amplius nõ renascuntur, & non nocet equo nisi ad pascendum, quoniam ipsi per dentes anteriores

teriores paſcuntur. Et ideo erit minoris pretij, & maſticare equorum eſt per dentes molares, dentes autẽ primi quos ibi mittant ſunt duo ſuperiores, & duo inferiores, qui uocantur primus morſus, & uocatur pullus primi morſus, quod quidam dicit fieri ſecundo anno, & poſtea mutat alios quatuor dentes proximos, ſcilicet duos ſuperiores, & duos inferiores, qui uocãtur medij, id eſt, ſecundus morſus, & tunc uocatur pullus ſecundi: morſus deinde mutat alios quatuor, ſcilicet duos ſuperiores, & duos inferiores, qui uocantur quadrati, id eſt, tertius morſus, & quando pullus naſcitur cum anterioribus naſcitur, & poſtea naſcuntur ſcalones, & quando iſti ſcalones naſcuntur nimis longi adeò quod equũ impediunt annonam molere & impinguare, propter quod mariſchalchi quos uocant, ſcalones reſecant, & quando pullus factus eſt equus dentes eius fiunt rariores, & capita dentium fiunt nigra & elongantur, & per aliquos annos ſtabũt cani, & cum incipit ſeneſcere color dentium reuertitur ad albedinem, & tranſit ad colorem mellis, & poſt hoc fiunt albi ut color pulueris, & fiunt longiores. Sed ipſa dentium longitudo eſt aliquãdo per naturam abſq; ſenectute, propter quã cauſam reſecentur ſenibus dentes, ut iuuenes eſſe credantur.

De forma bonarum equarum & admiſſarij & qualiter teneri debent, Cap. VII.

FOrmam eſſe oportet, ut ait Varro, magnitudine media, quia nec uaſtas nec exiles decet eſſe equas, clunibus ac uentribus latis: equos quos propter admiſſurã uelis habere legere oportet amplo corpore, formoſos, nulla parte corporis incongruos, equorum pecus paſcendum in pratis potiſſimum herba, in ſtabulis ac præſepibus arido fœno cum pepererint hordeo adiecto, bis in die data aqua. Horum fœturæ initium admiſſionis facere oportet ab æquinoctio uerno ad ſolſticium, ut partus idoneo tempore fiat, ſcilicet multarum herbarum, ut mater habeat abundantiam lactis. Ex hoc enim corpus & membra pulli grandiora fient. Duodecimo enim menſe, die decimo naſci dicuntur, qui ante ipſum tempus naſcuntur inutiles exiſtunt. Admitti oportet cum tẽpus anni uenerit bis in die ſcilicet mane & ueſpere, ſed alternis diebus equa alligata celerius admittuntur, neque equi fruſtra cupiditate impulſi, ſemen eijciunt. Satis autem concepiſſe ſignificatum cum ſe defendũt. Si faſtidiũ ſaliendi eſt ſcyllę mediũ conterũt cum aqua ad mellis ſpiſſitudinẽ tum natura equę cum ea tangunt, & poſtea cum eadẽ nares equi. Sciendum etiam quod equus debet gigni à ſtellione quem gnaragnũ uocamus uulgariter, diligenter cuſtodito, parum uel nihil equitato, & cum minimo labore poterit, quia quanto magis cupiuerit equam, tanto plus & completius ſperma emittet, & maior in uentre matris gigneť pullus. Amplius, mater cum fuerit prægnans nõ nimis pinguis nec nimis macra exiſtat, ſed mediũ teneat, quia ex nimia pinguedine intrinſeca locus pulli arctatur, ut corpus & membra pulli ſufficienter dilatari non

tari, non possint, nimis aũt macra non potest sufficiens nutrimentũ filio ministrare, quapropter macilentus & debilis nascitur. Iterũ, ut ait Palladius, equa prægnans non urget, nec famẽ frigusq; tollerat, nec inter se locis comprimat angustijs. Item equas generosas & quę masculos nutriunt alternis annis submittere debemus, ut pullis copiam puri lactis infundant, cæterę passim replendæ sunt. Item dicit quod admissarius quinq; annorũ ad minus esse debet, sed femina recte bima concipiet, quæ si decennium excedat iners ex ea nascetur soboles. Itẽ scribit Varro, quod equas prægnantes cauere oportet ne laborẽt plusculũ, neq; frigidis locis sint, eo quod algor maxime prægnãtib. obest. Ideo in stabulis humũ aut ab humore prohiberi oportet, clausaq; habeat ostia ac fenestras, & in præsepibus inter singulas ponantur longarij, id est longa ligna quę eas discernant, ne inter se pugnare possint. Item dicit prægnantem neq; impleri cibo neque esurire oportet.

De natura equi & natis qualiter teneri debent, Cap. III.

CVm pullus nascit̃ utile est quod nascat̃ in loco petroso & duro & montuoso, eo quod ex loco petroso & duro fiunt ungulæ duriores, ex loco montuoso fiunt crura meliora, propter exercitium eundi superius & deorsum. natus pullus per bona pascua matrem sequatur duobus annis, non amplius, eo quod tunc naturaliter incipit se habere ad coitum, & uolens matrẽ uel aliam equam ascendere & ascendens deterior redderetur, & de facili possit in aliqua parte lædi, uerum si sine matre ac cæteris equabus stare usq; ad triennium posset in pascuis plurimum sibi confortet ad crurium & totius corporis salutem. Quinq; mensium pullis factis cum reuertunt̃ ad stabulum dandã farinam hordeaceam mollitam, & furfures & si quid aliud terra natum libenter edent, ut ait Varro, anniculis iam factis dandum hordeum & furfures donec erunt lactantes, nec prius biennio sunt remouendi à lacte, donecq; stant cum matribus interdum tangendi sunt manibus ne cum seiuncti erunt exterreantur, eademq; causa ibi frenos suspendentes ut simul consuescant hominum uidere facies & frenorum audire strepitus.

De captione & domatione equi, Cap. IIII.

CVm pullus est duorum annorum laqueari debet molliter, laqueo grosso & forti de lano cõposito, eo quod lana propter suam mollitiem ad hoc habilior est lino uel cannabi. Debet autem laqueari recenti uel nubilo tempore, nam si tẽpore calido insueta captione nimium laborent, possent facile lædi, Ipso aũt capto & laqueato

& laqueato ad societatem cuiusdam equi domiti conducatur. Tum enim salubrius conducetur, quia similia similibus gaudent. Varro autem dicit, meliorem fieri equum qui triēnio completo domatur, à quo tempore dari farrago, id est, farina, solet, quæ propter purgationem equino pecuri maxime necessaria est, quod diebus decem fieri debet, nec pati ullam alium cibum gustare. Ab undecimo uero die usq; ad quartumdecimum diem & decem diebus ultra dandū hordeum quotidie adijcientem minutatim, deinde mediocriter extergendum & extrahendum, & cum sudarit oleo perungendum. Si frigus erit, faciēdus in stabulo ignis erit. Ad domandum binis retinis de forti corio, & humili præsepio alligetur, ne propter suam sæuitiam fractis retinis lædatur in cruribus, uel alia sui parte, & donec in sua perseuerauerit sæuitia semper sui similis domiti societatem obtineat, & cum manu sæpe tangatur leniter & suauiter, nec unquā cum eo grauiter indignetur domans, ne ob indignationem uitium aliquod sibi assumat, sed enim cum magna perseuerantia lenitatis mansuescat, donec mansuetus efficiatur, ut decet, & pedes lauari & percuti patiatur ad modum ferrandi. Imponendus est etiam super eum bis in die puer aut ter uel pluries.

De custodia equorum, Cap. V.

EQuo talis prębeatur custodia, capistrum factum de corio forti, primo in equi capite imponatur, & binis retinis alligetur pręsepio, ut superius est expressum, & eius pedes anteriores pedica de lana facta uinculentur, & uni pedum posteriorum alligetur, ne ante ire aliquo modo possit, inde quidē fit pro sanitate crurium conseruanda. Locus prætereа ubi equus morat̃ bene mundus existat in die, nocte uero fiat eidem lectus de palea uel grossiori fœno usq; ad genua pro quiete, summo mane inde tollat̃ & tergat̃ eius dorsum & crura & omnia membra equi, decenti tersorio, deinde pro potu ducatur ad aquam paruo passu, teneatur autem equus tam mane quàm sero usq; ad genua uel paulo supra spacio trium horarum in aqua dulci frigida uel marina, eo quod aquæ naturaliter equis conueniunt, uel propter frigiditatem dulcis, uel siccitate marinæ coartando humores descendentes ad crura quę sunt ægritudinum causæ. Postea uero cum equus redit ad stabulum nō intret ullo modo donec eius crura tergātur & desiccentur ab aqua, quia fumositas stabuli ex sua caliditate solet adducere gallas & malos humores cruribus madefactis. Est etiam utile ualde quod equus assidue comedat in terra iuxta pedes anteriores, ut uix possit fœnū ore capere, ita quod collū cogatur extendere pro cibo sumendo, quia ex hoc collum efficitur

gracilius & pulchrius. Comedat equus iuuenis fœnum, herbam, hordeum, auenam, speltam & similia, nam fœnum & herbam propter humiditatem ipsorum uentrem & corpus totum dilatant & augent. Cum uero fiunt in completa ætate comedat etiam paleas hordei, ex quibus non superflue impinguatur, sed in competentibus carnibus retinetur, & sic potest securius fatigari, nam equus esse debet nec nimis pinguis, nec nimis macer, sed medius inter ea. Si enim fuerit nimis pinguis, humores superflui facile ad crura descendunt, & ægritudines creant, quę solent in equorũ cruribus euenire, & præcipue accidunt eis facile cum subito aliquibus laboribus uexantur. ex nimia uero macie deficiũt uires eius, & redditur turpior ad uidendum. equus præterea perfectæ ætatis in ueris tempore circa messem herbas solum comedat ad purgandum, non foris, sed sub tecto permanens, grosso tegmine laneo coopertus, ne ex frigiditate herbarum infrigidetur, uel morbos grauiores incurrat. Aqua præterea pro potu equi aliquãtulum salita sit suauiter, currens uel parũ turbata eo, quod tales aquę sunt calidę & grossæ, ideoq; nutribiliores & magis congruę sunt equorũ corporibus. Nã quanto aqua frigidior & uelocior est in motu, tãto minus equũ nutrit & reficit. Ferrari debet equus ferris sibi conuenientibus rotundis admodum ungulæ lenibus, & ungulis in circuitu strictis, & bene adhęrentibus nam leuitas ferri reddit equum agilem ad leuandum pedes, & ipsius strictura ungulas maiores & fortiores facit. Equus præterea sudatus uel fortiter calefactus nõ debet aliquid comedere uel potare, donec coopertus uel paulisper ductus à sudore & calore fuerit liberatus. Est sciẽdum quod insueta equitatio serotina nocet equo, sed matutina plurimum commendatur. Oportet præterea equum habere cõtinue coopertura lineam tempore calido, propter muscas, & laneam, tempore frigido, propter frigus. Et nota, quod propter sanitatem equi seruandam, de uena colli consueta quater est phlebotomandus in anno, scilicet uere, æstate, autũno & hyeme. Notandum est etiã quod equus bene & diligenter costoditur, & moderate, ut conuenit equitatus, ut in plurimũ circa spatium uiginti annorum ualidus perseuerat.

De doctrina & morigeratione equi, Cap. VI.

IN equi morigeratione primum adhibeat ei frenum leuissimum & ualde debile, cuius morsus sit melle uel alio dulci liquore perũctus, nam tale frenum facilius & acceptabilius sustinebit, & propter dulcedinem ipsum libentius iterato recipiet, & postquã frenũ sine difficultate recipiet, aliquibus diebus mane & sero ducatur ad manum, donec optime ductorem sequatur. Deinde absq; strepitu sine sella quàm suauius & leuius potest fieri potum equitet paulisper, et paruo passu, & à dextris & sinistris sæpe uoluatur: & si oportuerit pedester cũ aliquibus antecedat, & omni die per loca plana nõ saxosa mane tempestiue usq; ad mediam tertiam equitetur: cum uero spacio unius mensis sine sella fuerit equitatus, eidẽ sella suauiter & sine strepitu imponatur, & cum ea ducat leuiter, donec

donec tempus uenerit hyemale. Cum autem equitator equũ ascenderit, eũ non moueat, donec sibi pannos aptauerit, nam equus ex hoc quietum usum assumit ad commodum equitantis, post hoc aũt frigido tempore accedente modus instruendi equũ talis sequat̃, uidelicet quod equitator faciat ipsum per agros aratos summo mane moderate trotare, ut uulgus loquitur, tam à dextris quàm à sinistris sæpe uoluendo habena freni dextera per unum pollicem ex transuerso curtiore alia existente, quia equus naturaliter est pronior ad sinistram, & si expedierit mutet sibi frenum fortius, adeò quod pro uelle facile teneatur. Trotare iubeo equum per terram aratam & non aratam, & per ęqualem & inæqualem, ut assuescat pedes & crura leuius eleuare, & idem fiat per loca arenosa eadẽ ratione, & cum bene trotare sciuerit per eadem loca, & eadem hora breuiori saltu quo poterit calopetur, hoc autem non fiat nisi semel in die, nam ex superfluite calopandi sæpe retrogradi fiunt. Obseruet etiã equitator in principio cursus & in trotando, & calopando, ut manibus teneat freni habenas inferius iuxta dorsum, itaq; equus paulatim curuãdo collum caput inclinet in tãtum quod os semper deferat iuxta pectus, ex hoc enim clarius uidet gressus suos, & melius ad utranq; partem uoluitur, & facilius retinetur ad libitum equitantis, pręterea considerari & cognosci debet durities & mollities oris equi, & secũdum eius duritiem & mollitiem imponatur eidem frenum, quorum multa sunt genera, nam sunt ualde leuia, & quædam minus, & quædam sunt asperrima & durissima, quædam minus & quædam media inter prædicta, sed ipsorum formas scribere omitto quia nota sunt apud frenorum artifices, nec possunt sic apte scribi, quemadmodum possunt oculata fide uideri. Est etiam plurimum utile per ciuitates equitare frequenter & præcipue ubi ars exercetur fabrilis, uel fit strepitus uel tumultus. Ex hoc enim desinit esse pauidus, & securitatem atque audaciam sumit, quod si prædicta loca transire trepidat, non cogatur acriter calcaribus, aut uirgæ uerberibus, sed leue uerbere blandiendo ducatur. Oportet etiã sæpe ascẽdere equum & de ipso descendere leuiter, ut assuescat in ascensu & descensu stare pacifice & quiete. Et prędicta omnia seruanda sunt donec dentes equi perfecte fuerint immutati, quod fit per spacium quinq; completorum annorum, mutatis dentibus quam salubrius poterit sibi de maxilla inferiori quatuor extirpentur dentes, duo uidelicet ex parte una, & totidem ex altera, qui scaliones & plani nuncupantur à pluribus, freni morsu continue aduersantes, & antequam frenum imponatur eidem permittant̃ uulnera solidari paulisper, & tunc frenum bene sibi adhibeatur. Et nota quod os equi debet esse nec nimis durum, nec nimis molle, sed mediũ inter ea. Item nota quod equus propter dictã dentium extirpationẽ fit pinguior, eo quod ex hoc amittit ferociã & furorem, post extirpationẽ dentiũ equitet̃, ut dixi remouendo eum ad saltus paruulos, & sępe obuiando ut assuescat intrare in eos, & discedere ab eisdem. Cum frenũ inuentum est conueniens equo, non mutet̃, ne ipsa mutatione os deuastet̃ equi. Et cu-

retur summo mane, semel qualibet hebdomada per uiam benè planã circa spatium quartę partis milliarij unius in principio, & deinde usq; ad unũ milliare cursus poterit augmentari & amplius, si placebit. Et est sciendũ, ꝙ quanto frequentius moderate curat tanto fit celerior & agilior, propter usum. Est tamẽ cõtrarium frequentato usui currendi, quod equus ex hoc fit flagrãtior de facili, & impatiens, si nimis festinatur ad cursum, & suæ assuetæ affrenationis maximã partem perdit. Sciendum est etiam quod postquã equus perfecte doctus & consuetus fuerit affrenandi, equitator freqũeter ipsum debet facere calopare, currere, & salire, moderate tamẽ, quia lõga quies desidiã parit equo, & ea in quibus fuerat instructus facile obliuiscet. Quæ dicta sunt de instructione equorũ locũ habent in equis ad rem militarẽ pertinẽtibus tantũ, nam alij deputant ad uecturã, alij ad admissurã, alij ad cursurã, ut qui ad prędicta parant, alij ad quadrigã, qui diuersimode sunt ad sua officia instruendi. Itẽ quidam equos habere uolunt placidos & quietos, & tales castrandi sunt, quia demptis testiculis quietiores fiũt.

De cognitione pulchritudinis equorum, Cap. VII.

EQuus pulcher habet corpus magnum & longum & suæ longitudini proportionaliter omnia membra respondent. Caput eius sit gracile, siccum & conuenienter longum, & magnum & laceratum, habeat nares inflatas & magnas, oculos grossos uel non occultos, auriculas paruas & aspideas deferat. Collũ habeat longum & gracile, uelut caput, crines paucos & planos, pectus grossum, & quasi rotundũ, dorsum curtũ & quasi planum, lumbos rotundos grossos, costas grossas & bouinas, uentrem longum, anchas lõgas & densas, crinem longum & amplũ. Caudam habeat longam cum paucis & planis crinibus. Cropas latas & bene carnosas. Gareta satis ampla & sicca. Falces habeat curuas, ut ceruus. Crura bene ampla & pilosa, iũcturas crurũ grossas & curtas ut bos, ungulas pedum amplas, duras & cõcauas, prout decet. Sit etiam equus altior aliquantulũ in parte posteriori quã in anteriori, ut ceruus, collum deferat eleuatum, & sit in eo grossities circa pectus. De pilo diuersi diuersa sentinnt, sed pluribus uidet quod bouinis sturus super omnibus est laudandus. Sciendum est deniq; quod pulchritudo equi melius potest cognosci in macie quã pinguedine equi existente.

De signis bonitatis equorum, Cap. VIII.

MElior equorũ est ille qui habet uisum amplũ, & acute uidet in longinquũ, & habet quadratum corpus & fortes aures, & lõgas comas, & curtas gambas de retro, & subtile musellũ, & caput fastũ, & suaues pilos, & amplas grappas, & collũ grossum, & comedit bene. Equus habens nares magnas & inflatas, & oculos grossos, non concauos, audax naturaliter reperit: equus habens os magnũ, maxillas graciles & macras, & collũ longum & gracile uersus caput, ad frenandum est habilis. Equus habens costas grossas, ut bouinas, & uentrẽ amplũ pendentem laboriosus & sufferẽs indicat.

Equus habens garecta quę uulgo uocant ampla & extensa, & falces extensas & curtas, quod garecta interius respiciāt in gressu celer & agilis debet esse. Equus habens garecta curta, & faces extensas & anchas firmas debet naturaliter ambulare. Equus habens iuncturas crurium naturaliter grossas, & pasturalia curta uelut bouina fortis esse censetur. Equus tenens ad se truncum caudę stricte inter coxas, fortis & sufferens est, ut in pluribus, sed non celer. Equus habens crura & iuncturas crurium satis pilosas, & pilos in eisdem longas, laboriosus existit, sed agilis non de facili reperitur. Equus habens clunem longam & amplam, & anchas longas & extensas, qui sit altior posterius quam anterius, uelox in longo cursu, ut in pluribus reperitur.

De signis malitię & utilitate equorum, Cap. IX.

EQuus habens maxillas grossas & collum curtum non facilis affrenatur decenter. Equus habens albas ungulas uniuersas uix uel nunquā duros pedes habebit. Equus habens auriculas pendentes & magnos, oculos concauos lentus & remissus existit. Quando supremum nasi equi est multum crassum, non potest respirare per nares, & ideo minus ualet. quando equus uidet in die & non in nocte dimidiatur pretium eius, hoc autem cognoscitur si ducis equum in nocte ad rem quā timet in die & tunc non timet, & quando non mouet pedes in die, sicut in nocte. Si oculi equi sunt albi minoratur ualde pretium eius, quia ductus ad niuem uel locum frigidum non uidet, sed in loco non lucido & tempore calido bene uidet. Equus iactans aures suas retrorsum in omni tempore minoris est pretij, quia surdus est. Quando equus nō hinnit neq; clamat nec aliquem sonum cum ore facit surdus est. Equus habens durum collum & ipsum est semper extensum, & cum ambulat non leuat caput & non mouet ad collum ad dextram uel sinistram est pessimi uitij, & est magnū periculum equitantibus, quia non potest uolui pro uoluntate eius, ideoq; pro milite non est bonus. Equus cui uadūt genua intra ut arcus, parui est pretij, quia pessime uadit. Equus cuius anteriora crura torquentur, ut arcus, teneri non debet cum sit pauci ualoris. Equus cuius anteriora crura mouere uidentur semper malorum est morū. Equus leuans caudam superius & inferius mali est uitij. Equus cui semper est inflatio super genu breui non poterit ire. Si equo uidetur inflatio dura in pedibus anterioribus uel postremis in sua operatione non nocet, & dicūt quod si in pedibus anterioribus est inflatio dura securus est, quod aliud malū non descendit ad ea. Equus habens in omnibus pedib. rapas & non potest curari, minoris est pretij, quia turpioris aparitionis existit. Equus cuius pili de iuncturis reuersantur & insursum in sua operatione, & non læditur, & ungulæ eius fortiores existunt. Si equus mouet pedes alio modo quā alij equi, læditur in sua operatione, ideoq; minuitur pretiū eius. Si unus pedum de retro eundo aliū tangit multū in sua operatione nocet eidē. Si testiculi equi sunt multum magni turpior est, & in operatione nocent. Et si eius uirga semper est pen-

dens turpior est, & non est ab honesto homine equitandus. Morphea, id est, albedo in collo mustellino uel supra oculos turpiorem facit equum, sed in operatione non lædit.

De ægritudinibus equorum & cura eorum, Cap. X.

Viso superius de pulchritudine & bonitate equorum, uidendũ est de ægritudiuibus & morbis eisdem uenietibus tam naturaliter quàm accidentaliter. Et primo de his quę eis obueniunt per naturam, quæ quãdoq; defectu uel occasione aliqua minutis, uel augmentat, auget tamen raro, ut tamẽ nascitur, habens maxillam inferiorem superiore longiorem & similia. Et quando nascitur cum aliqua superfluitate in pedibus uel aliqua corporis parte, quæ murus uel callum dicitur uulgariter, qui murus sine corio efficitur. Et quandoq; accidit ꝙ in aliqua parte corporis quæ murus uel callum dicitur fiunt superfluitates carnium, uelut glandulæ subtus corium. Minuit uero cum nascitur habens oculũ uel auriculam aut nares alijs minores, uel habens unam ancham alia curtiorem, unde totum crus aliquibus minuitur. Præterea natura & fallit quãdo equus nascitur obliquis cruribus tam in anteriori parte quam posteriori, simili modo de ungulis & pedibus, qui quandoq; naturaliter obliquantur, & quandoq; nascitur cum zardis & garectis & gallis in crurib. ꝓuenientibus, ex patre uel matre habentibus eas. Est enim zarda quędã inflatio ad modũ oui uel maior uel minor, quæ tam in parte inferiori quã exteriori nascit̃ in garectis. Galla est quędã tumefactio ad modũ paruæ uesicę magna ut nux, quæ circa iũcturas cruriũ iuxta ungulas generat̃. Cura. In prædictis morbis qui nascunt̃ equo in uẽtre matris ex defectu naturę, nõ potest medicina cõgrua inueniri, nã cũ equus nascit̃ obliquis crurib. posterioribus, ita ꝙ ipsa crura obliquant̃ interius percutiendo uel intus ferrendo unũ pedẽ ad aliũ in egressu, equo in parte interiori coxarũ iuxta testiculos ferris ad hoc decentib. decoquat̃, faciendo ex trãsuerso tres lineas in utraq; parte coxarũ, deinde quotidie more solito equitet̃. Tũc enim in suis gressib. una coxa uel alia fricabitur, & ex frequenti tactu coxarũ excoriabitur per cocturã, uelut plaga, ex quo equus crebros ardores sentiẽs perget apertius solito, simili modo fiat in cruribus anterioribus faciendo cocturas prædictas interius in lacertis obliquis ungulis uel pedibus, hoc remedium inuenitur, nam ferrando equũ frequenter possunt unguli aptari decenter, & ad modũ rotunditatis ferri dirigi quoquomodo. Solet etiam equus aliquando infirmari de uno pede ad alium propter maciei debilitatem cui potest adiuncta pinguedine subueniri.

De infirmitate muri curanda, Cap. XI.

CONtra infirmitatē muri dico ꝙ illa superfluitas carniū quā prędixi usq; ad sūpficiē corij cautius incidat, deinde si locus neruosus nō fuerit ferris rotūdis calefactis decenter coquat. Si uero locus fuerit neruosus resalgarū puluerizatū pondere unius careni super aspergatur aut plus uel minus ponatur, ut expedire uidebitur. Nā resalgarū uelut ignis corrodit, deinde corrosis muri radicibus funditus, intromittat in uulnere stuppa in oui albumine madefacta, ex ea tota impleatur uulnus & ad tertiū diē mutet semel in die, ab inde in antea pro solidatione festina, accipiatur calx uiua & tantundem mellis & simul misceantur & ponātur in aliquo panniculo incendātur lēto igne donec ex eo fiant carbones, & puluerizētur subtiliter, & in uulnere ponatur cū stuppa inuoluta in dicto puluere mane & sero, donec carnes fuerint solidatę, semper prius abluto uulnere cū uino forti aliquantulum calefacto in defecto resalgari ponatur cū calce uiua tartarū, auripigmentum & uerderamus, puluerizata simul ęquali pōdere ter uel quater, donec radices muri fuerint cōueniēter cōtusę, prius optime abluto uulnere cum aceto, qui puluis est minus uiolētus alio supradicto, sed uix aut nunquā ibidē pili nascuntur, sed de his nascendis aliquid infra scribetur.

De glandulis & scrophulis, Cap. XII.

DE cęteris supfluitatibus carniū quę nascunt inter coriū & carnes quæ dicūtur uulgariter glādulę siue testudines siue scrophulæ, dico quod scisso corio ꝑ longū nisi est aliqua glādularū extrahatur manib. eā prius ungulis excarnando, uel scisso corio supaspergat puluis calcis resalgarū tritum, uel ferro cādēti coquatur, uel supaspergatur puluis calcis uiuę, auripigmēti & tartari quā in proximo capitulo muri dixi, deinde utatur cura in cap. muri scripta. Si uero post prædictā incisionē uel excarnationē aliqua uena ꝓrumpit in sanguinē cōstringatur hoc modo: accipiatur thuris duæ partes, & tertia aloēs epaticæ & puluerizata subtiliter cū oui albumine agitētur, & misceant & cū pilis leporū ponātur in uena, ad idē ualet gypsum cū calce tritū, & cum granulis uuarū. Itē ualet ad idē stercus equi recens mixtū cum creta, & cum aceto fortissimo agitata. Et nota quod prædicta super uenā cōstringendā posita nō debet usq; ad diē secundū uel tertiam remoueri. Itē sciēdum est quod salubrius est prędictas glandulas destruere super dictis pulueribus corio prius scisso per longū quam ustione uel manuū extractione, si locis neruosis uel uenenosis existāt.

De ęgritudinibus accidentibus equis, & cura eorum, Cap. XIII.

SVpra dictū est de morbis & ęgritudinib. naturalibus, sequit tractatus accidentaliū, dicā ergo primo quæ accidūt eis in capite, & intra corpus, secūdo de his quæ accidūt eis in capite, & in tergo. Tertio de his morbis quę accidūt eis in membris, à pedibus supra. Quarto de læsionibus ungularum & pedum.

De infirmitate, quę uulgariter dicitur uermis, & cura eius, Cap. XIIII.

HAec infirmitas euenit equo in pectore prope cor, & in coxis prope testiculos, ex malis humoribus calidis congregatis in quibusdam glan-

dulis quas habent in pectore & in coxis, qui concurrunt ad loca illa, propter aliquem dolorem ibi accidentaliter uenientem, deinde descendunt ad crura, & in eis faciunt inflationes, & ea crebris ulceribus perforant, & quandoq; occasione uermis prædicti fiunt in equi corpore, præcipue in capite diuersa ulcera, plurimum tamen parua, ipsum caput inflantia, & quandoq; per nares faciũt emittere humores uelut aquam, & tũc dicitur uermis uolatiuus. Cognoscitur autem hæc ægritudo ex inflatione quę fit ex dictis humoribus in locis prędictis, & ex ulceribus quæ dicti humores faciũt eum exire conant. Curatur aũt hac uia: Cũ dictæ glandulæ tumefieri uel plus solito augmentari uidentur, statim de cõsueta uena colli iuxta caput & in utraq; parte pectoris uel coxarum consuetis uenis usq; fere ad debilitatem equi minuatur, & superflui euacuentur humores, deinde ponantur decentes setones in pectore uel in coxis, qui humores assidue attrahunt per crebram & congruam agitationem setonũ, ex tali enim agitatione fit dolor, & inde propter dolorem exeunt humores, nec ad crura descendunt, dicti uero setones agitari non debẽt nisi duobus diebus elapsis, deinde mane & sero quotidie agitentur in tantum, quod duo iuuenes fatigentur, equo prius paruo passo, non modicum equitato, deinde non cesset equus die qualibet fatigari, & caue ne comedat herbas, de rebus alijs adeo parũ sumat, quod uix uires retineat & in locis frigidis in nocte quiescat. Si uero glandula illa uel uermis per supradictas curas non decrescat, sed per abundantiam humores tumefacientes superflue grauent tibias, tunc illę glandulę uel uermis extrahatur hoc modo, scindatur coriũ & caro per longum usq; ad inuentionem glandularũ uel uermis, deinde uero illæ glandulæ ungulis excarnent, & extra manibus extirpentur, ita quod ipsis nihil ibi remaneat, uerme aut glandulis radicitus extirpatis, ex stuppa munda & albumine oui infusa, uulnus totaliter impleatur, & uulnus suat, ne stuppa possit exire, quod si uulnus sit in pectore ligetur ante pectus pecia linea, propter uentum, deinde uulnus usq; ad diem tertiam mutari non debet. Sed abinde semper bis in die mutet, stuppa madefacta cum oleo & albumine oui agitato, uulnere tamen prius cũ uino abluto, & 9. diebus talis adhibeat cura. Postea uero bis in die abluatur uulnus cum uino aliquantulũ calefacto, & intromittatur in uulnus, stuppa in tali puluere inuoluta, ut in muri cap. dicit, quod fit de melle & calce uiua, & prædicto utatur puluere donec uulnus fuerit solidatũ, setonibus nihilominus agitatis, & equo quotidie fatigato, ut superius est expressum, nota tamen ꝙ equus equitari nõ debet usq; ad diem tertiam, postquã uermis fuerit extirpatus, sed postea sic curet die qualibet, ut prædixi. Aliud medicamen fortius ad dictum uermem omnino tollendum, scisso corio per longum & carnibus usq; ad denudationem uermis, ut dixi resalgatum bene tritum & puluerizatum ponat super uerme prędicto, postmodũ bombyce os uulneris sanat, ne resalgarum possit exire, quod uermem in nouẽ diebus poteter corrodit quo corroso uel destructo curet uulnus, ut superius est expressum. Si prędictis omnib.
humores

humores constringi uel exiccari non possunt, quin ad crura descendant foramina uelut uesicas paruas uel ulcera facientes, tunc statim ferro rotundo in capite illa uel ulcera uel uesicę funditus decoquantur, prius coquēdo magnam uenam pectoris ex transuerso, quæ tendit à loco uermis inferius usq; ad pedē, postea uero decoctis foraminibus cruriū, ut dixi, super aspergatur in lateribus calx uiua solummodo in die bis separata prius coctura foraminū ibi facta. Quod si ex uerme remansit crus inflatum, tali subueniatur cura, ponantur sanguisugę ad crurium inflationes abraso prius loco tumefacto uel etiā toto crure, deinde sanguine quantū poterit cum sanguisugis extracto, totū crus cum aceto & creta alba simul agitatis emplastret, uel teneat in aqua frigida quotidie mane & sero, & hæc fiant donec crura gracilia reddant. Contra uermē uolatiuum, ut humores à capite subtrahantur, de ambabus consuetis uenis temporum sufficiēter minuatur sanguis, deinde setones sub gutture imponantur, & agitent, & nutriatur, & equitetur, & in loco teneat, & omnia fiāt, ut supra in alio uerme dixi. Si uero uermis uolatiuus in hæmoagrā conuertatur, quod sæpe accidit, danda sunt ei calida panno laneo, capite cooperto & in loco calido, pro quiete morante, ne fatigetur aliquo modo, & semper comedat calida ut fœnum & auenum, quia hic morbus frigidus est.

De morbo qui auticax uulgariter nominatur, & cura eius, Cap. XV.

ACcidit aliquando quod illa glandula dicta quę circa cor extat & in tantum aūgetur propter humores ad eū decursos more solito non descendentes ad crura, quod augmentatio & inflatio eius facit apostemata, qꝫ quia propinquum est cordi crudeliter aduersatur ei, & hæc infirmitas auticax uulgariter à pluribus antiquorum uocatur. Cura. Cum dicta glandula uidet cum furore subito augmentari uel plus solito ingrossari, absq; mora de pectore radicibus extirpetur, ut in cura uermis supra expressum, & cum sit cordi propinqua, cautissime & cum summa diligentia extirpetur. Si uero in extirpatione uel excarnatione ipsius aperiatur aliqua uena, & prorūpat in sanguinem, tūc statim capiatur & stricta manibus filo serica stricte ligetur, quod si propter sanguinis abundantiam uena capi non posset, ponantur in uulnere medicinę stringentes sanguinem scriptę supra de cura glandularum.

De cognitione strangulionis & cura eius, Cap. XVI.

SVnt & aliæ aliquot glandulę circa caput equi quarū aliquę sunt sub gutture, quæ accidentaliter augentur propter humores equi infrigidati ad eas de capite descendentes, ex quarum augmentatione totum guttur inflatur, & constringuntur meatus flatus exeuntes per gutt, propter quod equus uix respirare potest. Cura. Cum dictæ glandulæ uidentur subito crescere, uel plus solito augeri statim setones duces sub equi gutture imponantur, & mane ac sero sufficienter ducant, ponatur etiā in equi capite lanea cooperta &

guttur

guttur pluries ungatur butyro, præcipuæ strangulonis locus, & in loco calido teneatur. Si uero dictæ glandulæ per setonum agitationem non detumescãt, extirpentur radicitus, & uulnera curẽtur, ut in cura uermis prædixi. Sed in appositione resalgari diligẽs adhibeatur cautela, quia si immoderate ponatur, nimium carnes corrodit.

De morbo uuularum & cura eius, Cap. XVII.

SVnt & alię glandulę quæ nascũtur inter caput & collum sub utraq; parte maxillarum quæ similiter augentur ex fluxu rheumatis à capite, coarctantes adeò meatus gutturis, quod equus uix poterit comedere uel potare, & hæc ęgritudo uocatur uuulæ. Cui nisi succurratur instanter subito morietur. Cura. Cũ dictæ glandulę subito uidentur augeri & tumefieri uelut oua coarctantes gutturis arterias ferro decenter calido in cuspide decoquãtur, uel acuta lancea cautius incidantur, uel quod melius est, modo dicto in uerme tantum ex una parte quantum in alia si expedire uidebitur, & uulnus eodem modo curetur, & nisi medicinis prędictis succurratur respirare impeditur & moritur.

De doloribus & ipsorum curis, Cap. XVIII.

DOlores accidunt equis multis modis, primo ex superfluitate humorum malorum in uenis sanguinis interclusorum: secundo ex uentositate ingrediente in corpus equi calefacti per poros, uel orta in intestinis ex humoribus uiscosis in eis existẽtibus: tertio ex superflua cõmestione hordei uel alterius similis tumefacti in stomacho seu uentre: quarto ex superflua retentione urinæ uesicam inflantis, fit etiam, sed raro, ex nimia potatione aquę frigidissimæ, cum equus fuerit multum calefactus. Cura. Si dolor sit ex superfluitate humorũ uel sanguinis, quod cognoscit quia torquet & mouent ilia sine tumefactione aliqua, & frequenter cadit in terrã & iacet & uenę plus solito tumefiunt, statim à uena cingularia quę est prope cingula ab utraq; parte sanguis minuatur. Et ex quacunq; parte corporis sanguis haberi potest usq; ferè ad debilitatem corporis minuatur, deinde ducatur ad manũ paruo passu, nec comedat, neq; bibat, donec ex toto cessauerit dolor. Dolor ex uentositate cognoscitur, quia dolet intra corpus, & habet continue ilia tumefacta, & ferè totum corpus plus solito tumefactum. Cum hæc apparent, canolus unus de canna quã grossior poterit inuenire longitudine unius palmi unctus oleo superponatur in aluum equi, pro parte maiori, & optime ligetur cum aliquo spacio in capite caudæ, ne possit extra exire, deinde statim cum festinantia equitetur diu, trotando uel ambulando uersus montuosa, & si tempus frigidum fuerit cooperta lanea teneatur coopertus: & cum manibus oleo unctus fricentur ilia fortiter, ex his enim calefit equus & per canolum extra uentositatem emittit, deinde danda sunt ei calida pro commestione & potu, bibat enim aquam cum cymino & semine fœniculi coctũ æquali mensura in bona quãtitate, cum fuerit aliquantulũ

infrigidata & farina tritici ei admixta, & tam diu sitiat quo ad huiusmodi aquam bibat, similiter comedat calida, & moret in loco calido tegmine laneo coopertus. Si autem dolor fuerit ex superflua comestione hordei uel alterius similis tumefacti in uentre equi uel stomacho, quod cognoscit quia uentrem habet durū & ilia tumefacta, fiat decoctio maluæ, mercurialis, branchæ ursinæ, uiolarum, paritariæ, & aliarū herbarū laxatiuarū in aqua, & addat de melle sale & oleo & surfure tritici & tepefacta ponat in quodam uentriculo habente canolū de canna conuenienter longum & grossum ad modum clysterij, & per illud instrumētum mittatur dicta decoctio in uentrem equi per anum, & tunc quando mittitur stet equus ualde altior posterius quàm anterius, & aqua immissa oppiletur congrue anus, ne aqua possit exire, postea uero ligno rotundo bene polito uenter ducatur à duobus hominibus existentibus ab utraque parte, qui à parte anteriori incipiant & usq; posterius premendo uentrem ducant, eo prius uncto cū oleo, uel re alia liquida unctuosa. postquā autem uenter bene fuerit ductus deoppiletur anus, & per loca montuosa equitetur paruo passu continue, donec egerit omnia quæ in uētre sibi missa fuerint & de alijs magnam partem, & sic dolor cessabit. Si uero dolor fuerit ex retentione urinæ uesicam inflantis, quod cognoscitur, quia sub uentre uel circa loca uirgæ aliquātulum tumere uidetur, & sæpe se iactat in terram, tunc accipiantur senationes, curtania, paritaria & radices asparagi quātitate æquali, & simul coquantur, & decoctæ cum quodam fascia longa & ampla calidæ circa loca uirgę ponantur, & hoc sępe fiat calefaciēdo emplastrum cum fuerit infrigidatum. Quod si ex hoc non prouocatur urina experimētum tale fiat, uirga equi manibus unctis oleo extrahatur, oleoq; fricetur, deinde teratur aliquantulum piperis cum oleo, & inter foramē uirgæ auriculari digito imponatur, uel quod melius est tinices triti aliquantulum cocti in oleo imponantur, quod si hoc non profuerit, equus cum quadam ęqua per stabulum libere permittatur abire, sicq; necessario prouocabitur ad urinam. Et nota quod hoc remedium de iumento quod dixi ad omnes dolores utile reperit, quia uoluntas coitus ualde naturam corroborat & confortat.

De morbo infunditi & cura eius, Cap. XIX.

HIc morbus accidit equo ex superflua cōmestione uel potatione, ex quibus sanguis superflue augmentat, & ad crura descēdens per ipsa spargitur & impedit gressus eius. Itē accidit ex immmoderato labore faciente sanguinē & humores ad crura et pedes descēdere, gressus eius impediētes, ex quo ungulę mutari cogent, nisi succurrat eidē. Accidit etiā quandoq; ꝑpter dolores ex nimio labore & calefactione ueniētes et humores ad crura descēdere faciētes, & hęc ægritudo uulgariter infusio nominat. Cura. Cum equus uidet uno uel duobus aut pluribus pedibus claudicare & ingressu crura grauiter mouere, in sua etiā reuolutiōe grauiter se habere, ea enim sunt infūditi signa,

signa, si est pinguis & ætatis perfectæ, potus eidem ad eius libitum præbeatur, & postea de ambobus temporibus & singulis cruribus, de uenis solitis usq; ad debilitatem corporis minuatur, deinde in aqua frigida currenti usq; ad uētrem equi ponatur, uelociter & assidue teneatur in ea, nec aliquid comedat donec integer fuerit liberatus. Si uero fuerit iuuenis aut macer, non detur ei potus prædictus, sed in tantum cum freno in aëre frigido teneatur, quod collum & caput cogatur extendere quantum potest, deinde rotūdi lapides grossitudinis pugilli sufficienter pedibus equi supponantur, ac si ei ei fieret cubile ad stratum, nam ex assidua appositione lapidum rotundorum pedes & crura in motu existūt, ex quo nerui crurium indignati propter humores grauitatem expellunt, sed prius pāno lineo in aqua infuso sit coopertus, nec comedat neq; bibat, nec in sole moretur, donec fuerit ad statum primum reductus. Et nota, quod hæc ægritudo parum uel nihil nocet iuuenibus equis, nam ex ea ipsorum tibiæ ingrossantur.

De morbo pulcini siue mulsini & cura eius, Cap. XX.

AEgritudo ista fit ex calore liquefaciente pinguedinem, quæ oppilat pulmonis arterias taliter quod equus uix respirare potest. Et cognoscitur quia fit narium magna sufflatio & iliorum crebra pulsatio, & hæc ęgritudo pulsiuus uulgariter appellatur. Cura. Fiat potio de gariophylis, nucibus muscatis, zingibere, galanga, æquali pondere, cymino, semine fœniculi, æquali pondere puluerizatis cum bono uino, & addatur crocus in congruo quantitate, & tot uitella ouorum quanta est quantitas prędictorum, & dicta potio ponatur in quodam cornu bouino, & equo tenenti artificialiter os apertum, & caput altum sine freno propinetur. Ita quod in guttur eius descendat, equi capite spatio unius horæ suspenso, ut potio in intestina descendat, deinde ducatur ad manum uel breui equitetur passu, ne ipsam uomere possit, qui per unum diem uel noctem nihil comedat, ut dicta potio non impediatur exequi suum effectū. Die uero secunda comedat recentes herbas, uel cānarum frōdes aut salicis uel frigidarum herbarum, ut potionis temporetur calor, ex dicta nanq; cura liberatur equus, si passio recens existat. Si uero fuerit antiquata, incurabilis esse cēsetur, tamen hoc modo curari tentetur: Vtraque ilia duabus lineis una super aliam ab utroq; capite coquantur, ut coarctatione ignis iliorum pulsatio minuatur, nares etiam decenter per longum scindantur, ut leuius aërem attrahat & emittat, uel tempore uindemiarum cibetur uuis maturis, uel dulci musto potetur. Et sic curabitur à pulcina.

De morbo infestati & cura eius, Cap. XXI.

ACcidit etiam hęc ægritudo cum equus sudauit uel superflue calefactus ponitur in loco frigido uel uentoso, nam per poros apertos uentus per os & membra subintrat, unde sequitur neruorum attractio, parum tumoris habens, dolores inducens, ac impediens gressus equi, & uocatur hæc

ægritudo

ægritudo equi uulgariter infestatus, quę cognoscitur quia equus uidetur habere collum parum extensum ita quod digitis uix potest capi uel astringi, & in suo motu uelut infunditus impedire uidetur & eius oculi lachrimantur. Cura. Tūc ponatur in loco calido, deinde aliquod uini lapides fiāt calidissimi prout potest, & ponantur in terra sub equi uentre, prius tamen sit coopertus de panno lanæ longo & lato in tantum, quod in qualibet parte satis super totam equi personā, cuius medium stet super dorsum equi, & extremitates ab utraq; parte deorsum pendeant, quę à duobus hominibus inferius teneātur, & dicti lapides paulatim & sępe aspergantur aqua calida, donec totum corpus & membra equi redacta fuerint in sudorem, & tunc inuoluatur equus in dicto panno, & cinguletur, & sic tam diu teneatur quod sudor cesset, & tūc butyro uel oleo calido, uel aliquo alio liquido unctuoso sæpe in die singula equi crura fricentur, uel fiat decoctio paleæ frumenti, aristarum, allij, cineris & maluarū, & cum ipsa decoctione tantum calida quantum pati potest, crura, & specialiter nerui, madefiant, & semper in loco calido teneatur, & pro commestione utatur cibis calidis, donec ad statum pristinum reducatur.

De morbo scalamati & cura eius, Cap. XXII.

HAec infirmitas interiora equi desiccat, & corpus macerat, & fimum eius plusquam homines fœtere facit, & accidit eis ex diuturna macie, proueniente ex pauco cibo exhibito, & multo labore calefaciente, ac membra exiccante, adeò quod non potest impinguari, neq; assumere carnes, nec etiam comedere curat. Cura. In hac ægritudine quæ scalamatus uulgariter dicitur, instandum est uniuersaliter, ut corpus equi humectetur, fiat ergo decoctio herbæ uiolariæ, paritariæ, maluæ & furfuris hordei, quibus bene decoctis, coletur, & in hac aqua ponatur butyrū in bona quantitate, & pondus septem drachmarū cassiæ fistulę liquæfactæ, ac cum instrumento supra scripto admodum clysterij parum calida immittatur in anum equi, & fiat per omnia ut in capitulo dolorum supra dixi, eo excepto, quod hæc aqua tenenda est quantum potest in equi uentre, postea fiat de uitellis ouorum, croco & oleo uiolarum, agitatis decenter cum bono uino albo, & ponatur in corno bouino, & bis uel ter ei detur, ut dictum est in tractatu pulcini. Aliud exprimentū: equus in stabulo solus ponatur, & per duos aut tres dies nihil comedat neq; bibat, postea detur ei ad comedendum lardum, uel carnes porcinæ salitæ ad libitum eius, nam ipsa propter famem & lardi salsedinem libenter comedet, & detur statim ei ad bibendum aqua calida quantum uolet, deinde equitetur paulisper donec uentrem de prædictis euacuet, quo euacuato detur ei frumentū bene mundum, & cum pauco sale coctum, & ad solem siccatum. uel aliter, bis in die antequam bibat, nam tale granum adeo nutrit & reficit, quod equus ex eo facile impinguatur.

De morbo aragaici & cura eius, Cap. XXIII.

HAec infirmitas aragaicus uulgariter dicitur, fit in equi uentre adduces ei torsiones, & intestinis rugitum faciens, equũ emittere indigesta cogens stercora, & liquida, uelut aquã, quando uix potest equus aliquid comedere quin emittat antequã digeratur in uentre eius, quę quando que accidit ex comestione hordei uel alterius similis rei comestæ neq; digestę, aliquando ex potatione aquę frigidę, post comestionem hordei facta sine aliquo interuallo, & aliquãdo propter festinum cursum seu galoppũ factum statim post aquam pro uelle ab equo potatam, quæ agitatur in uisceribus propter cursum. fit etiam aliquando ex nimia inflatione corporis equi, dolorem habentis, ex quibus causis equus debilitatur in tantum, quod uix potest à cruribus sustineri. Cura. Cum uidetur equus bis uel ter stercus longe emittere, uelut aquam & hordeum indigestum, statim auferatur ei frenum & sella & liber per pascua dimittatur abire, donec fuerit constipatus, nec ante moueri debet, quia motus uẽtrem agitat, & facit ut cibum emittat antequam digestus existat. Item quantũ potest cauetur à potu, nam in hac ægritudine aqua ei nocet, propter liquiditatẽ ipsius. Quandoq; etiam ex dicta ægritudine infundetur equus, & tunc curetur ut in dicto morbo docetur.

De cimona & cura eius, Cap. XXIIII.

EST alia ægritudo quæ cimona uocatur uulgariter, quę accidit cũ equus diu stetit infrigidatus in capite, in qua fluxus rheumatis fit per nares cõtinue, uelut aqua, fit etiam aliquãdo ex infirmitate quę uermis uolatiuus dicitur, unde sequitur ut equus per nares fere totam capitis humiditatem emittat. Cura. Fiãt equo in capite cooperta, & semper in loco calido teneat, & pro cibo calida dentur. Prodesse solet assidue paruas pascere herbas, quia cum pro ea extirpanda diu teneatur caput depressum maxima pars ipsorum humorũ per nares discurrit. Valet etiam si fumus peciarum uel bombicis per nares ad cerebrum mittatur, nam humores antiquitus coagulatos dissoluit. Sed ut plurimum hæc infirmitas incurabilis reperitur.

De frigiditate capitis & cura eius, Cap. XXV.

CApitis frigiditas dolorem equo facit in capite, & sternutationes, & tussim adducit & prouocat guttur, quę leuiter accidit cum equus in stabulo satis calido ponitur, & postea subito ad frigidum uentum producit, & plurimũ quæ ex alijs frigiditatibus occasione aliqua iam recepta unde equus tussire aliquãdo cogitur, & potationis atq; comestionis partem maximam perdit. Cura. Cum oculi equi uidebuntur paululum inflati, & aliquãdo lachrimantes, aures frigidę, flatus narium frigidus, & ilia, plus solito comedere & bibere satis & minus, & tussire ac sternutare sępius, frigiditas capitis esse censetur, propter quam coquentur glandulæ quæ mulæ uocantur, existẽtes inter collum & caput sub maxillis cum ferro cuspido glandulas perforãte, & similiter

coquentur

coquentur in medio frontis ut humores frigidi calefacti extrinsecus uaporare cogant. Setones etiã ei sub gutture ponant, ut per eas humores uiã habeãt exeundi. Teneat insuper laneam coopertam in capite, ac decenter fiat inter auriculas fricatio cum butyro. Ad idem ualet oleum laurinum in pecia linea positũ, & morsu freni decenter ligatũ, equo semper cum freno bibente. Et idem operatur sauina in freno ligata; ad idem ualet fumus panni linei combusti, per nares receptus. Item ualet frumentum bene coctum positum in sacculo calidum, quantum pati poterit, & in capite equi ligatũ, ita quod positis ore & naribus inter sacculum per nares fumum recipiat, & de grano comedat ualet, cui proderit si dictum frumentum coquatur cum pulegio & sauina. Itẽ ualet si pecia stricta ligetur ad bacculum, & sapone saracenico liniatur & quantũ cõmode potest mittatur leuiter inter nares, & post paulum extrahatur, quia ex hoc equus sternutabit, & humores frigidos & liquidos uelut aquam emittet. Item ualet butyrum cum oleo laurino mixtum, & positum inter nares. Item ab omnibus caueatur frigidis & utatur calidis & assidue bibat aquam coctam & calidam, ut in doloribus capitulo continetur, & sic poterit liberari.

De morbo qui auticax uulgariter nominatur & cura eius, Cap. XXVI.

ACcidit aliquando quod ex dicta ægritudine capitis humores descendunt ad oculos, facientes eos lachrimare, uel in eis panum uel turbulentiam, ac ruborem uel caliginem, propter quę non ualet equus, ut decet respicere uel uidere. Cura: Si oculi lachrimãtur fiat strictorium de olibano & mastiche puluerizatis, & cum oui albumine agitatis super una pecia quatuor digitis lato positis & longa, quæ posita super frontem sub temporibus possit ligari, abraso tamen prius loco, ubi strictorium poni debet, & in tantum dimittatur ei strictorium, quod oculi desierint lachrimari, & quando lauari uoluerit cum aqua calida & oleo, uel alia re unctuosa agitata simul eleuetur. Ad idem ualet si ambæ uenæ utriusq; temporum intendantur cum igne. Si uero caliginati sint oculi astoleti sub ambobus oculis imponatur, quatuor tamẽ digitis dorsum & sal subtiliter pistus cum quodam cannalo in oculo sæpius infletur uel insuffletur. Si uero panus in oculo recẽs uel antiquus, accipe tartarum & sal gemma æquali mensura subtilissime trita, bis in die oculis cum cannalo insufflet. Ad idem ualet sal nitidum cum stercore lacertarum tritum, & in oculos inflatum. Sed cauendum est ne superflue ponatur in eis ne oculi destruantur. Si uero panus uetustus fuerit cum pinguedine gallinæ bis uel ter prius ungatur.

De corio & cura eius, Cap. XXVII.

DIcto de infirmitatibus quæ accidunt equo in capite, & intra corpus dicendum est de his quæ eueniunt eis iuxta tergum, sit igitur quęlibet læsio in equi tergo, rumpẽs aliquando aliquam partem corij dorsi in tergo, & quandoque fodens dorsum usq; ad ossa, quæ ex nimia oppressione sellæ uel alterius ponderis efficitur, quæ lesio cornus à pluribus nuncupatur.

Cura. Folia caulium cum axungia porci trita superponatur, & sella uel pannellũ supponatur, ut prematur medicinam super ipsum cornu continue, ad idem ualet scabiosa cum axungia porcina simul trita. Item, ad idem ualet cinis suppositus cum oleo agitatus. Item, ad idem fulligo cum sale & oleo agitata. Item, ad idem stercus humanum recens superpositum multum ualet. Et nota quod cornus citius curatur radicitus, si equus equitet supposito aliquo medicamine prædictorum, & medicinis sæpius renouatis deuulso cornu & radicitus extirpato, locus stuppa minutissime incisa & postea inuoluta in puluere de calce & melle, ut dictum est de uerme capitulo, impleatur, abluto tamen prius decenter uulnere cum aceto uel cum forti uino aliquantulum calefacto, & hoc fiat bis in die, donec fuerit solidatum. Cauendum tamen est ne aliquod pondus superponatur in tergo donec carnes uulneris corio fuerint adæquatę.

De morbo pulmonis & cura eius, Cap. XXVIII.

FIt & alia læsio in equi dorso faciens inflationes in eo, deinde generat ibidem carnes putrefactas, quæ accidit expressione incidentis sellæ uel alicuius superflui oneris frequentati. Nam talis inflatio cum ueterascit putrefactionem inducit, quandoq; putrefactione antiquata iuxta ossa efficitur quędam coagulatio carnis infectę, eijciens cõtinue putredinem, uelut aquã, & hic morbus dicitur læsio pulmonis uulgo. Cura. Hic morbus circumquaq; funditus incidatur, postea supponatur stuppa in albumine oui infusa, & usq; ad tertiam diem semel tantum in die mutetur, deinde fiat, ut de cornu dictum est supra. Salubrius uero curatur cum puluere resalgaris, ut in infirmitate uermis dixi, nam sine incisione aliqua medicatur equo dolorem minimo patiente.

De morbo spallatici & cura eius. Cap. XXIX.

FIt & alia læsio in tergo, tumefactionem inducẽs in summitate spallarum equi, faciens quandam callositatem carnium circa spallas equi, superficiem superantem tumefactione supra dicta, eidem antiquitus imminente quę accidunt similiter ex nimia oppressione, ut dixi, & hęc spallatiæ dicuntur nomen ex opere sumentes. Cura. Curatur per omnia, ut dictum est in præcedenti capitulo de pulmone. Si uero spallatiæ durę fuerint, mollificent cum maluauisco, & canalibus tritis cum axungia porcina ueteri, additis etiam absinthio, paritaria, & branca ursina, & simul bene tritis. Et postmodum decoctis in olla & suppositis, hoc autem mollificatiuum, fiat antequam spallatiæ incidantur, uel resalgarũ super aspergatur, ut dixi.

De diuersis ægritudinibus quæ tergo accidunt, Cap. XXX.

FIunt & alię multæ læsiones in dorso equi, propter oppressionem prędictam, ineptę sellę, uel ponderis uel oneris in humeris. Et quandoq; fiunt ex superfluo sanguine, uel humore uelut uesicę paruulæ plenæ sanguine putrido, quę rumpunt corium, & carnem equi in dorso, deinde efficiuntur

uulnera

uulnera paruula siue magna quæ omnes dicuntur uulgariter læsiones. Sed est sciendum, quod læsiones prædictę quãto propinquiores sunt ossibus dorsi, tanto deteriores existunt, periculum aliquando inferẽtes. Cura. Omnes ferè lęsiones quæ tergo accidunt, habent principium à tumore, unde cum principijs sit obstandum, statim cum uidetur tumor fieri in aliqua parte dorsi cum rasorio illa tumefactio abradatur, deinde fiat emplastrum cum farina tritici comminuta decenter, & cum oui albumine agitetur, & ea super linea pecia posita, super tumefactionem ponatur, nec remoueatur inde uiolenter emplastrum, sed cum leuiter uidebitur tolli posse tollatur, & si putredo erit ibi congregata, coriũ cum ferro cuspideo aliquantulum calido in parte inferiori tumefactionis perforetur, ut inde egrediatur putredo, post hoc uero sæpe ungatur in die cũ aliquo liquido unctuoso, fiunt etiam quandoquidem rupturæ uel excoriationes in dorso equi ex oppressione oneris, ut prędixi, uel occasione alicuius baroli uel carbunculi ex superfluitate sanguinis generati, quæ ilico debent radi, & superaspergi assidue puluis calcis uiuæ cum melle combusto, ut in tertio capitulo edocetur, ablutis prius uulneribus cum uino calido uel aceto. Et caueri debet à sella, uel alio simili semper donec liberatus existit. Sciendum est tamen quod ubicunq; fiunt tumefactiones in dorso uel in tergo equi, subuenire debet cum emplastro farinæ tritici agitatæ cum oui albumine, ut supra dixi. Et in omnibus planis lęsionibus solidandis, supponuntur ij pulueres scilicet myrtum siccum puluerizatũ, uel gola leuis puluerizata uel pecia lini combusta, uel corium aptatum combustum, uel putredo ligni putrefacti, quæ carolus uocatur, & super omnibus alijs supradictis dictis puluis de calce & melle mirabiliter operatur, ante tamẽ appositionem puluerem prædictorum læsiones semper ablui debent decenter cum uino calido uel aceto. Et ut pili post consolidationem carnium renascantur, testa auellanæ uel testudinis cõbusta teratur, & cum oleo agitato sępe ungatur, ad idem ualet charta bombycina, uel bombyx combustus, & cum oleo agitatus. Item nota, quod sal in aqua sufficienter infusum, uel in aceto, quod est melius, multum ualet contra omnem tumefactionem incipientem in dorso.

De morbis qui accidunt in cruribus equi & alijs quibusdam, & de morbo maleferruti & cura eius, Cap. XXXIII.

Completo tractatu lęsionũ tergi, sequitur de his qui accidunt in cruribus & pedibus & quibusdam alijs membris. Et primo de morbo maleferruti, qui ueniens in lumbis equi, dolores in eis uel in renibus equi infert attrahens neruos lumborũ & renum incessanter, qui subito accidit ex superfluitate malorum humorum, & aliquãdo ex frigiditate diu assumpta, & sæpe accidit propter superfluum & immoderatum põdus in equi tergo improui depositum, unde equus uix potest se ex parte posteriori erigere, uel crura decenter leuare, & hic morbus uulgariter dicitur maleferrutus. Cura. In hac ægritudine renes uel lumbi equi patientis optime abradantur, deinde fiat ibi strictorium tali

rium tali modo, accipiatur pix noualis, uel liquefacta decenter in quadam pellicula, extendatur ad longitudinem & latitudinem lumborum uel renum, deinde accipiatur bolum armenum, ammoniacum, pix græca, galbanum, olibanũ, mastiche, sanguis draconis, galla, æquali pondere, & omnia ista terantur & decenter puluerizata superaspergantˀ super picem prędictã aliquantulum calefactam, & ponatur super renibus patientis, pilis abrasis, & inde non moueatˀ donec leuissime poterit remoueri. Ad idem aliud strictorium melius, accipiatur consolida maior, bolum armenum, galbanum, ammoniacum, pix græca, mastiche, olibanum, sanguis draconis, sanguis equinus recens uel siccatus, tantum uero domesticæ picis grææ, & olibani, quantum de alijs omnibus, & puluerizentur simul uel per se uel cum albumine oui, & bona quantitate farinæ tritici misceantur, & super una pecia forti de lana bene extensa ponantur, & fiat per omnia ut de prędecenti lumbi dixi emplastro. Item ad idem remedium ultimum renes uel lumbi patientis decenti ferro calidissimo coquantur, crebras & multas lineas per longum & ex transuerso faciendo, ab una parte renum, usq; ad aliam procedentes, nam supradicta emplastra renes consolidãt, humores desiccant, neruos mitigant, & ignis carnes desiccat, attrahit, & coarctat.

De morbo scalamati & cura eius, Cap. XXXII.

ACcidit hæc ægritudo quæ uulgo dicitur scalamatus, quæ mouet uel separat caput anchę de loco ubi stare naturaliter debet in motu uel cursu equi, cũ pes labitur ultra uelle, uel cum uersus terram premitur indirecte. Accidit etiam quando pedes posteriores equi retinis mutilantur. Cura: Ponatur astalata conueniens per unũ semissem sub lęso capite anchę, ut humores ad locum concursi per astalatum uiam habeant exeundi, & locus circũ circa manibus sępe prematur, ut egrediatur putredo, & paruo passu moueatur equus, ut humores facilius exeant propter motum, deinde fiat strictoriũ tali modo: Accipiatur pix naualis & græca, olibanum & mastiche & aliquantulum sanguinis draconis, & tantũ de pice nauali quantũ de omnibus alijs, & puluerizentur, & cum pice nauali simul omnia liquefiant, & tantum calida quãtum pati poterit ponatur in capite anchæ læsę extensa, & super ea ponatur stuppa minute incisa, ad idem ualet si ponantur in loco læso setones, qui assidue humores ibi uenientes expellãt. Ad idem quod ultimum est remedium, locus lęsus anchę tam per longum quàm ex transuerso decentibus lineis decoquatur, ut restringatur humores.

De læsione spallati & cura eius, Cap. XXXIII.

ACcidit in spalla læsio, ut in ancha, ex eisdẽ causis, & etiã ex ictu calciũ alicuius equi, qui curatˀ eodẽ modo, ut in ancha, ut in eius lęsiõe prędictũ est.

De grauedine pectorali & cura eius, Cap. XXXIIII.

ACcidit item quandoq; quod pectus equi ex superfluo sanguine uel labore uel onere aggrauatˀ, in tantum quod equus uidetur in motu anterius aliquan-

aliquantulum impediri. Cura. Cõsuetę uenę sufficienter ab utraq; parte pectoris minuantur, deinde setones ponantur sub pectore, quibus agitentur in die, ut in capitulo uermium dixi, & usq; ad quindecim dies.

De morbo zarde & cura eius, Cap. XXXV.

LIcet supra dixerim morbum zarde naturaliter equo euenire, tamen etiã accidentaliter ei contingit, cum immoderate oppressus est & crebris equitatibus festinatus, propter debilitatẽ & teneritatem ipsorum, citius tamen accidit in cruribus equi superflue impinguati, cum oportet equitãdo subito fatigari, quoniam dissoluuntur ex dictis causis humores superflui, & ad crura descendunt, unde fiunt zarde in garecto, ut supra dixi. Cura. Cum equus uidetur in garectis tumefieri admodũ nucis uel amplius exterius uel interius, statim subueniatur cum decenti decoctione per longum & obliquũ in tumido loco. Alia cura. Zardis decoctis stercus bouinum calidum cum oleo superponatur, semel tantum non amplius, deinde retinis & prædictis tam anterius quàm posterius taliter alligetur, quod equus cocturas ore nullo modo carpere possit, nec ad alium pedem fricare, nec in aliquo loco duro pedẽ fricare, ne possint excoriari cocturæ, nam per assiduas cocturas plurimum equus auide fricat, uel locum mordet decoctum, & à die decoctionis usq; ad dies II. erit hoc diligenter seruandum. Excoriato uel separato corio cocturarum, quod in 9. uel in 10. diebus cõtingit, equus in aqua frigida uelocissima teneat᷑, à summo mane usq; ad mediam tertiam, ita quod aqua superet & tanget cocturas pręfatas, eo uero ab aqua remoto, super lineis cocturarum puluis terræ subtilissimus uel cinis aspergatur, idem etiam in sero fiat, ut teneat᷑ in aqua ab hora uespertina usq; ad solis occasum, & puluis superaspergatur, ut dixi, & cõtinuetur hoc omni die & mane & sero, donec ignis fuerit solidatus decenter. Nam aqua uelox & frigida humores desiccat & ulcera, ignis consolidat & constringit. Et nota, quod in omni coctura debet equus diligentissime custodiri, ne cocturam possit mordere, uel in aliquo loco fricare, quia ex nimio pruritu locum dentibus usque ad neruos & ossa morderet.

De morbo spaneni & cura eius, Cap. XXXVI.

HIc morbus fit circa garectum intrinsecus ex latere garecti paulo inferius inflationem adducens, circa uenam magnam qua dicitur fontanella, trahens humorem per uenam assidue prædictam, unde equus fatigatus cogitur dolere, & hæc læsio contigit equo per omnia, uelut zarda, quę uocatur spanenus. Cura. De prædicta uena trahatur sanguinis tantum, ut per se sanguinem non emittat, deinde tumefactio spaneni per longũ & obliquum decentibus lineis decoquatur, fiat per omnia, ut in dicto Zardæ capitulo.

De morbo tubæ & cura eius, Cap. XXXVI.

FIt ægritudo hæc subtus caput garecti in magno posteriori neruo, aliquam putrefactionem faciens per longitudinem ipsius nerui indignans,

continue ipsum & lædens,& quia idem neruus quasi totum corpus equi sustinet,cogitur necessario claudicare. Accidit autem hæc ęgritudo cum equus ętate minor equitetur indebite,sępiusq; cõtingit ex onere superfluo imposito ei, tunc enim propter teneritatem ętatis incuruatur neruus,ex quo nominatur turba,ex opere nomen assumens. Cura. Cum dictus neruus qui incipit à capite garecti & inferius tẽdit iuxta pedes in posteriori parte cruris uidetur aliquid incuruari,uel plus solito ingrossari,statim ingrossatio illa tam per longum quam per obliquum decenter coquatur,deinde fiat per omnia, ut supra de cocturis expressi. Et est notandum,quod ubicunq; fiunt cocturæ in cruribus equi,fieri debent per longum & obliquum,sicut pilus equi descendit inferius, quia melius cooperiuntur à pilis,& minus apparent quam si fierent ex transuerso,& minus læderent equum, si neruus aliquis crurium tãgeretur ab igne.

De spinellis & cura eius, Cap. XXXVIII.

HIc morbus qui spinella uocatur, fit subtus garectum in iunctura ossis eiusdem garecti in utroq; latere,& quando in uno tantum,creans os ad magnitudinem auellanæ, uel magis reprimens iuncturam in tantum,quod equus multotiens cogitur claudicare, & accidit equo his causis,quæ supra sępe dictæ sunt. Cura. Dictæ spinellæ sunt decenter coquendę atq; curandę diligenter,ut prædictę cocturæ in omnibus curantur.

De morbo suppressi & cura eius, Cap. XXIX.

FIunt in eius cruribus multa & diuersa suppressa,uel cum mordet̃ uel calce percutit̃,uel ipso de crure percutit rem aliquã duram quę non in tantum nociua quantum indeformia sunt in equo. Quæ etiam in alijs partibus corporis,nõ solũ in cruribus sæpe fiunt. Cura. Cum omnia suppressa incipiãt fieri ex quadam callositate carniũ,ex percussione aliqua adueniente, statim cum fiere uidebit̃ callositas abradat̃,& accipiat̃ absinthiũ parietaria,& branca ursina,scilicet folia tenera,& terantur simul cum axungia porcina ueteri,& coquantur,& cocta tantum calida quantum pati poterit super callositatẽ ponantur,& bene ligentur. Et nota,quod mollificatiuum multũ ualet ad omnes inflationes crurium ex percussione aliqua uenientes. Item ad eandem callositatem omnino dissipandã ualet radix maluauisci & radix lilij & thapsi barbati trita axungia,& decocta,cum pecia superposita admodũ emplastri, & pluries remoueatur. Item ualet cepe assatũ cum lumbricis terrestribus tritũ,& cum oleo cõmuni agitatũ,& coctũ & calidũ superpositũ & renouatum in die. Si uero callositas illa fuerit antiquata & dura effecta,ea prius abrasa,scarificet̃ minute ad sanguinẽ,deinde sal tartarũ æquali pondere subtiliter tritũ,super callositatẽ ponantur,& ligentur stricte,nec usq; ad diem tertiũ dissoluantur,& tunc dissoluta locus ungatur butyro uel aliquo unctuoso. Item ad idem omniũ usq; duritiẽ decoctum & mundatũ calidum super callositatem abrasam ponatur, admodum placentulę,& ligetur usq; ad diem tertium,non mouetur si uidetur expediens.

Item

Item ualet stercus caprinum cataplasmatum cum farina hordei,& creata in aceto fortissimo agitatum,& postea superpositũ ad modum emplastri. Si uero callositas illa dura non decrescat,sed suppressum redigatur antiquum, decentibus cocturis,quod est ultimum remedium,sucurratur.

De attractione & cura eius, Cap. XL.

FIt & alia ægritudo in parte cruri anteriori tumefaciens & indignans neruum,& faciens claudicare,quę facile accidit equo in cursu,in motu,cum pes posterior percutit neruum anterioris cruris,quæ passio attractio uocatur uulgo.Cura.Cum neruus prędictus tumescit,statim de uena consueta quę est parum super genua in parte anteriori minuatur,deinde fiat hoc mollificatiuum ualens contra indignationem & tumorem neruorum, accipiatur fœnumgræcum & semen lini,scylla,cẽtaurea & radices maluauisci, ęquali mensura,& cum axungia ueteri porcina decenter terantur, & simul incorporentur,postea bullient & semper agitentur cum spatula, & sufficienter cocta ponantur calida super longitudinem nerui læsi,& cum fascia lata ligẽtur,& bis remouentur in die.Ad idem etiam ualet satis cepe assatũ cum terrestribus lumbricis & limacijs & butyro liquefacto simul agitatis,& usq; ad spissitudinẽ decoquentur,& semper agitentur cum spatula,& fiat sicut unguẽtum,& de ipso abrasis pilis ter in die neruus læsus per lõgum ungatur.Si uero cruris attractio sit uetusta phlebotometur de consueta uena,quæ posita est inter iuncturam & pedem ex latere interiori,& fiant postea medicinę quas supra narraui.Si dicta medicamina per aliquos dies parum uel nihil proficiant, tunc neruo læso & circumquaq; abraso fiat strictorium de puluere rubeo uel albumine oui & farina, ut docui in cap. Maleferruti.Crus ubi læsio est cum canabo uel lino & prædicto strictorio inuoluendo,nec inde remoueatur usq; ad nouem dies, & postea cum aliqua calida strictorium à crure caute leuetur,& neruus ungatur cũ aliquo unctuoso,& si prædicta omnia nõ profuerint cocturis decẽtibus succurrat.

De morbo scortilati & cura eius, Cap. XLI.

ACcidit quandoq; quod iunctura cruris iuxta pedes lęditur ex percussione,quam facit in aliquo loco duro, uel ex præcipitatione eius in cursu uel motu,aut quia quandoq; pes indirecte premitur uersus terram,quę passio uulgariter dicitur scortilatus.Cura.Fiant pultes de furfure tritici & aceto forti ad spissitudinem bulli,aut agitata decenter & calida quantum pati poterit ponantur super locum lęsum,& cum pecia congrua bene ligentur,in quolibet die sæpius remoueatur. Si uero iunctura tumefacta patitur indignationem neruorum, fiat emplastrum fœnugræci,seminis lini & scyllę & aliorum, ut in præcedenti capitulo dixi. Sed si occasione scortilati prædicti os à suo loco mouetur, pes equi sectus claudicantis eleuetur in altum, & cum equi cauda ligetur, deinde ducatur ad manum uersus loca montuosa, quia ex necessaria

cessaria oppressione iuncturæ uersus terram os disiunctum aliquod ab alio uel aliquo modo motum instanter ad suum locum reuertitur, sicut debet, sed tamen prius fieri debet mollificatiuum, quod prædixi. Accidit quandoq; quod unum os ab alio sic disiungitur, quod uix aut nunquam commode ad suum locum potest reduci, ex quo iũctura tumefieri cogitur inflatione durissima cui cocturę beneficio succurri oportet. Nota quod omnium curarum notarum superius, coctura ignis ultimum est remedium.

De lęsione spinæ uel ligni & cura eius, Cap. XLII.

Contingit aliquando quod spina uel lignum intrant in iũcturas pedum uel genua uel in aliam partem cruris, & inter carnes remanet, propter quod uulnus uel totum crus tumescit, & maxime si neruum tãgat, unde cogitur claudicare. Cura: Abradantur undiq; circa ipsum pili, & superlinis trita capita lacertarum, aliquantulum trita ponãtur super uulnus, & cũ pecia fascietur. Ad idem ualent radices arundinis, & radices dictamni tritæ & superpositæ. Idem faciunt limaciæ cum butyro tritę & coctæ & postea super positę, quæ sæpe renouatę lignum uel spinam infixa carni mirabile exteriora deducunt. Et nota, quod ad omnem inflationem mollem & recenter factam, quę fit præter naturã ex percussione aliqua in genubus, uel iuncturis, uel in aliqua parte crurium, satis ualet decoctio mixturæ supra scripta, uidelicet accipiatur paritariæ, absinthij, brancæ ursinæ de folijs quod deterrimum est, & cum axungia porcina ueteri tamdiu tereantur, donec optime misceantur, & postea in aliquo uase bulliant, continue agitata & cocta & calida quantum pati poterit super loco læso ponantur, & cum pecia fascientur, & sæpius remoueantur.

De gallis & cura ipsorum, Cap. XLIII.

Fiunt gallę naturaliter iuxta iuncturas & sępe accidentaliter ex fumositate simi stabuli, cruribus madefactis, ex quo humores facile dissoluuntur, fiunt etiam quãdoq; in equo iuuene ex superfluo equitatu. Cura: Sunt aliqui qui curare uolentes gallas, & cum lauceta scindunt corium, & deinde gallas trahunt, uel resalgarium intus ponunt, quod malum est, quia talis locus nimis neruosus existit, & ideo in tantũ dolor augetur, quod superflui humores ad locum cõcurrunt, ideoq; melius est, ut equus gallosus usq; ad genua mane & sero in aqua frigidissima & uelocissima teneatur, totiens quod gallæ minuantur propter coarctationem aquę frigidæ, deinde circa iuncturam gallarum, fiant tam per longum quã per obliquum copturæ decentes, & postea curẽtur, ut pluries est expressum.

De garpis & cura eorum, Cap. XLIIII.

Fiunt garpæ in iuncturis crurium circa pedes, & in parte posteriori rumpentes sibi corium, & carnes ex trãsuerso incidentes, & quãdoq; per longam sæpe proijcientes, per scissuras putredinem uelut aquam, ardere equũ assidue affligentes, quę accidunt ex superfluitate malorũ humorũ ad crura descen-

descendentium. Cura. Pili iuncturæ sunt depilandi prius hoc modo: Accipiantur calcis uiuę tres partes, & auripigmenti quarta, quæ trita decēter cum aqua calidissima agitentur, & tamdiu coquentur, quod penna immissa subito depiletur. Et læsa iunctura garparum ex ea tantum calida quantum pati poterit inungatur, & spacio unius horæ dimittatur ibidem. Postea uero cum aqua calida locus garparum lauetur, ut pili cadant in totum, quibus euulsis lauentur garpę cum decoctione maluarum & furfurum & ipsorum substantia cum panno ligentur circum circa iuncturas, & ibi dimittantur, à sero usq; ad mane, & ecōuerso. Postea uero fiat unguentum de seuo arietis, cera & resina æquali mensura, & inuicem decenter bulliant, & assidue agitentur, & de tali unguento aliquantulū bis in die garpæ ungantur cum penna gallinæ, & hoc unguento utatur donec scissuræ & rupturæ garparum fuerint solidatæ, semperq; caueatur ab omni sorde & aqua. Cum autē fuerint solidatæ ablaquetur & incidetur uena magna sursum in coxa interius, ut in spanenæ cap. dixi. Sanguine autē, ut decet, detracto, garpæ coquentur, & cocturę curentur, ut dictum est supra. Sciendum est tamē quod garparum infirmitas rarò perfecte curatur.

De crepatijs & cura eorum, Cap. XLV.

FIunt similiter ægritudines inter iūcturam cruris & ungulam, coriū rumpentes & carnem, ad similitudinem scabiei, aliquando putredinem emittentes, & ex ardore multotiens equum dolere facientes, quæ solent euenire pluries ex fumositate stabuli, cruribus madefactis. Cura. Curentur ut dictum est in capitulo præcedenti excepto quod uena magna non laqueat', nec crepatione eis coctis aliquibus sunt coquendi, in præcedenti tamen capite additur quod euulsis prius pilis, modo pręscripto hoc unguento utatur: Accipiatur de fuligine de uiridi ramo, de auripigmento, & tantum de melle liquido, ut de omnibus supradictis, quę trita & simul agitata usq; ad spissitudinem decoquantur, & misceatur cum eis aliquantulum calcis uiuæ, semperq; misceant' cū spatula, donec fiat unguentum de quo aliquantulum calido bis in die ungantur crepatię, ipsis prius ablutis cum uino albo, & aliquātulum calefacto, cauendo semper eas à sordibus, ut prædixi. Hoc enim unguentum crepatias mirabiliter consolidat & constringit. Ad idem ualet satis fricatio fortis & frequēs crepatiarum, cum puerili urina. Item ualet si equus patiens diu teneatur in aqua marina, fit etiam quædam alia crepatia longa & magna ex transuerso in bulesis inter carnē uiuā & ungulam, quę deterior est alijs, & magis equos affligit, quæ non curatur unguētis nec alijs medicaminibus, nisi cocturis, & ideo ipsa crepatia in extremitatibus suis cum ferro in capite rotundo funditus est coquenda, nam beneficio ignis ipsa crepatia non potest augeri, scilicet minui.

De fistula & cura eius. Cap. XLVII.

CAncer fit iuxta iuncturas crurium circa pedes, & quandoq; in alijs partibus cruriū uel corporis ueniēs ex aliquo uulnere ibi facto, & postmodum

dum per negligentiam cum equus habens uulnus in iunctura prędicta equitat per turpitudines aut aquas. Cura. In quacunq; parte sit corporis, hoc modo curatur: Accipiat succus asphodelorum in bona quãtitate, & agitetur diu, cum duabus partibus calcis uiuæ, & tertia auripigmenti subtiliter triti, deinde ponatur in quodam uase fictili oppilato, postmodum ne fumus uel uapor inde possit exire, & tantum dimittatur bullire ac coqui, quod in puluerem redigatur, & de tali puluere ponatur in uulnere. Mortificato cancro curetur uulnus cum albumine oui, & alijs, ut superius continetur, abluto semper prius cancro cum aceto. Signum autem mortificationis cancri est, cum uulnus circũquaq; tumescit. Ad idem ualet stercus humanum puluerizatũ & mixtum cum trataro combustum æquali mensura. Item ualet ad idem tartarum combustum cum sale minute mixtum, & superpositum. Item aliud medicamen melius mortificãs cancrũ, allium bene tritum cum pipere & pirethro, & aliquantulum axungiæ porcinæ tritis adinuicem mittatur in uulnus cancri, & stricte liget, & bis in die mutet donec cancer mortificetur, deinde curet uulnus, ut dixi. Et nota, quod prædictæ medicinę sunt bonę in locis neruosis, & in arterijs undiq; intricatis & uenis, nã in talibus locis non est utendum cocturis, sed in carnosis eis uti nullatenus est uitandum, imò cum cocturis facilius curatur in ipsis.

De fistula & cura eius. Cap. XLVII.

SI uulnus prædictum cancri, & ipse cancer antiquetur & non curet, conuertitur in fistulam, quæ est deterior & difficilior ad curandum, sed solent curari aliquando cum asphodelorum puluere, immiscendo eidem tantum de puluere auripigmenti, quantum de calce uiua, ut uiolentior fiat. Itẽ aliud ad sanandum uiolentius fistulam, accipiatur calx uiua & tantundem auripigmenti, quæ puluerizata decenter agitentur cum succis allij, cepæ & ebuli, æquali mensura & sufficienter bulliant in melle liquido, & aceto, & agitentur continue donec fiat unguentũ, de quo mittat in fistulam, bis in die uulnere cum aceto fortissimo prius abluto. Itẽ aliud uiolentius omnibus alijs prędictis resalgarũ puluerizatũ, ad idem accipiat auripigmentũ uiride ramũ, calx uiua, ęquali pondere & de atramento & pirethro cũ aceto & melle aliquãtulũ decoquantur, & semper agitentur, & de illo magdaleones bis in die mittat in fistulam donec mortificata erit, abluto semper uulnere cum aceto fortissimo. Est autem signũ mortificationis eius quando tumescit & rubet, mortificata uero fistula curetur, ut in alijs uulneribus continetur. Si uero in locis carnosis creat fistula, fiat per omnia ut in cura cancris continetur.

De morbo malpitio & cura eius, Cap. XLVIII.

EST & alia ægritudo quæ uulgariter dicit malpitio, quę fit proprie in bulletis ungularũ equi, ut carnes uiuæ iungunt ungulis, quæ uelut infusio impedit gressus equi, & quandoq; in uno pedum, & quandoq; transit ad omnes, si non curet instanter, & quandoq; facit ulcera euenire in lingua

equi,

equi, accidit autem de leui ex malis humoribus ad ipsum locum decursis, & sępius ex stabuli fumositate, pedibus ab aqua & sordibus non siccatis. Cura: Primo equi patientis ungulæ usq; ad subtilitatem præparentur. Deinde diligenter senecta ferrea bullesia pedis usq; quasi ad unum ungulæ adnihiletur, ut bullesia possit undiq; uaporare: deinde ab utraq; parte bullesiæ sic phlebotometur, ut inde euacuentur humores ad locum concursi: uel cum ferreo cuspideo ab utraq; parte funditus decoquatur, & semper caueatur à sordibus ab aqua, & non debet fatigari. Postea uero fiant pultes de furfure & aceto, quæ in simul bulliant, & continue agitentur, quæ tantum calida quãtum pati poterit super quadam pecia bene ampla extendatur, & circa pedem læsum ponatur, & bis in die mutetur. Et ab herbarum comestione caueatur omnino, & etiam de alijs rebus parum comedat, donec fuerit liberatus. Nam herbæ cęteraq; cibaria multa humores augmentant.

De furma, id est, furmelli & cura eius, Cap. XLIX.

FIt autem quædam infirmitas quæ furma uulgariter dicitur, inter iuncturam pedis & pedem, super coronã prope in pastura, quæ accidit ex percussione mala, in aliquo duro loco, & etiam occasione mala & indecenter impedita solent sæpius euenire, quæ nisi cum adhuc sit recens curetur, efficitur super os durissimum cum ueterascit, extendens se aliqualiter super coronam, cui uniuersaliter subueniendum est, siue sit recens, siue fuerit antiquatum, ut prædictum est in cura suppressi. Et nota, quod hęc infirmitas plurimũ impedit gressus equi, quia locus ubi furma oritur neruosus & plenus uenis & arterijs undiq; intricatus.

De ęgritudinibus pedum & ungularum, Cap. L.

COmpleto tractatu de læsionibus membrorum equi & crurium, restat uidere & dicere de infirmitatibus ungulorũ pedũ, & primo de fica quę fit in equi ungula siue pedis ungula, usq; ad tuellum intrinsecum per medium scindens. Et quandoq; incipit in corona pedis, & incedit per longum inferius usq; ad extremitatem ungulæ uel pedis, emittens aliquando uiuum sanguinem per scissuram, Accidit aũt cum equus est ex læsione tuelli intus ungulã existentis. Cum hæc infirmitas initium & caput habeat à tuello, & quandoque accidit cum equus est iuuenis propter ungulę teneritatem. Nam percutiendo uel acriter premendo in aliquo loco duro lęditur tuellus tenerrimus, ut prædixi, propter quæ claudicat equus, cum sæpius ęquitat. Cura: Inquirant radices

ficę uersus tuellum iuxta coronam pedis inter uiuum & mortuum unguli cum rosuecta, & desuper incidatur donec ungula incipiat sanguinare, deinde accipiatur serpēs & ad minutum incisus, abiectis cauda & capite in quodam uase, oleo communi pleno decoquatur in tantum, quod carnes serpentis in oleo liqueant, & ab ossibus separantur, & de his fiat unguentum, ex quo aliquantulum calefacto radices ficę bis in die ungantur, donec mortificetur fica, & ungula in statū pristinum iterum ducatur. Semperq; cauendū est ne pes patiens à sordibus uel aqua tangatur, & quod equus herbas ullo modo comedat.

De morbo superpositę & cura eius, Cap. LI.

FIt hæc lęsio quæ superposita dicitur inter carnem & ungulam, faciēs rupturam carnis ibidem, sed si antiquatur sæpe cancer efficitur, & accidit cum casu equi pes ponitur super alium pedem. Cura. Statim cum uulnus fit occasione prædicta, incidatur rosuecta tantū de ungula circa uulnus, quod ungula carnem uiuam non premat, nec tangat eandem, nam si premeret consolidatio impediretur omnino. Abscisa autem ungula circūquaq; ablutoq; uulnere cum uino calido uel aceto curetur, & consolidetur uulnus, ut in pręcedenti capitulo cōtinetur. Semperq; caueatur uulnus à sordibus & aqua, donec fuerit solidatum. Si uero per negligentiam redigatur in cancrum, curatur ut in capitulo cancri continetur, si autem conuertatur in fistulam, curatur ut in capitulo fistulæ continetur.

De infusione descendente ad ungulas, Cap. LII.

ACcidit aliquando quod equi infusio non curata, descendit ad pedes sub ungulis, cui si recens est, succurratur hoc modo: Extremitates ungulæ in parte anteriori rosuecta parua cauentur funditus, donec uena magna quę illuc tendit rosuecta rumpatur, & sanguis fluat usq; fere ad debilitatē equi. Et si expediret in alijs pedibus claudicantibus idem fiat, post extractionē fere sanguinis impleatur uulnus sale minuto, & super ipsum ponatur stuppa in aceto perfusa, deinde ligetur fascia, nec dissoluatur usq; ad diem secundum, deinde curetur uulnus cum puluere gallæ uel myrti uel lentisci, bis in die abluto semper uulnere prius cum aceto, & à sordibus & aqua caueatur, donec fuerit liberatus.

De dissolutiua ungularum & cura eius, Cap. LIII.

SI uero humores decursi ad pedes unctione infusionis iam dictę inter ungulas ex incongrua cura fuerint antiquati, oportet pedes claudicantes penitus desolari, ut humores & sanguis ibidem inclusi euacuentur in totum, incidatur ergo subtus ungula circa extremitatem ungulæ rosuecta, deinde uiolenter extremitates ungulæ extirpentur extrinsecus, & stuppa in albumine oui sufficienter infusa ponatur in uulnus, & pes totus optime fascietur, & sic dimittatur usque ad diem sequentem. Postea uero aceto fortissimo aliquantulum calido abluatur uulnus, & de sale minuto & tartaro impleatur & suppo

natur

natur & superaspergatur de puluere gallæ, myrti aut lentisci, qui carnes conso lidant & humores constringuntur, abluto semper prius cum aceto uulnere. Et talis curatio fiat usq; ad carnium consolidationem, & ungulę renationem, & semper caueatur pes læsus à sordibus & ab aqua. Ad idem aliud unguentum utendum post appositionem salis & tartari, consolidationem carnium prohibens fluxum humoris. Accipiatur puluis olibani, mastichis & picis græcę, & aliquantulum sanguinis draconis misceantur, cum cera noua liquefacta, & tantundem de sæuo arietis, & bulliant simul, ut fiat unguentum. Calido utatur in cura prædicta. Et nota quod multæ sunt infirmitates in quibus oportet ungulas desolari, in quibus omnibus est prędicta cura utendum. Item ad humectandum singulas ungulas ut leuius præparentur, accipiantur malua, parietaria, surfur & fenum, & omnia in simul bulliant, & agitentur continue, ac de ipsa coctione sufficienter calida ungulę cum pecia inuoluantur.

De mutatione ungularum & cura eius, Cap. LIIII.

SAepe accidit quod desidia mariscalci humores concursi ad pedes & diu inclusi tantum inter ungulam antiquantur, à tuello intrinseco separat, exeundi uiam quærentes. Accidit etiam aliquando quod ungula penitus & subito separatur à tuello, & cadit propter furorem multorum humorū ad ungulam discursorum, & quandoq; paulatim ungula se diuidit à tuello, & nascit᷑ sequens noua ungula separantem quod accidit propter paucitatem humorum, cui sic subueniat᷑. Cura. Statim cum rosuecta circum circa uetus ungula inciditur aliquantulum, ubi iungitur cum nouella, ita quod uetus ungula dura nouam non premat, nec in aliquo lædat, deinde accipiantur duę partes seui arietis & tertia ceræ, bulliant simul agitando, & addendo aliquantulum olei, donec fiat unguentum, de quo aliquantulū calido bis in die noua ungula ungatur. Et nota quod hoc unguentū ualet ad renouationem & augmentationem omnium ungularū, sed caueatur semper à sordibus & ab aqua. Vngula uero quæ subito diuiditur à tuello & cadit, incurabilis creditur, sed talis cura probetur. Accipiatur pix græca, olibanum, mastiche, bolum, sanguis draconis, & galbanum æquali mensura, puluerizata subtiliter cum duabus partibus seui arietis, & tertia cerę agitando coquant᷑, deinde pannus lineus infundatur in eis, & de tali panno fiat capellū seu subcellare ad modū tuelli, in quo tuellus ponatur, & bis in die extracto capello tuellus abluatur cum aceto fortissimo tepefacto, & iterum in capellum mittatur, & est ualde cauendū, ne tuellus ab aliquo duro tangatur, & quandoq; equus propter ungulæ amissionem recte stare non potest, & tūc fiat eidem stratum de longis paleis super quo pro uelle quiescat, & quia graue & tædiosum esset equo semper iacere, accipiat᷑ fortis pecia panni, uel fortificet᷑ cū cingulis, & in capitibus optime liget᷑ cum funibus, à medietate corporis usq; ad pectus sub eo ponat᷑, & funus ligent᷑ ad trabes, taliter quod equus pedibus terram tangat, & sustineat᷑ ab eis, & in tantū eleuetur. Et nota

quod hoc artificio potest equus iuuari, quando propter aliquod impedimētum recte stare non potest.

De diuersis inclauaturis & cura eorum, Cap. LV.

Fit quædam species inclauaturæ lędens funditus tuellum intrinsecum, fit & alia, quę transit inter tuellum & ungulam, intrinsecus tuellum minus lædens. Fit etiam tertiū, non lędens tuellum in aliquo, sed uiuam ungulā attingit & lædit. Prima species satis periculosa est pedi, quia tuellū lædit, quę est quædam teneritas ossis ad modū ungulæ factę, ungulam nutriens & radicem ungulę in se tenens. Cura. Si tuellus fuerit funditus nimis læsus, subuenitur ei salubriter, cum ungulæ dissolutione. Si uero fuerit parum lędens, discooperiatur cū ferreo instrumento, sola ungula circa uulnus & in tantum circumcirca læsionem de ungula funditus incidatur, quod læsio attingat & discooperiatur decenter. Quod discooperta subtilietur ungula sola circa lęsionem, in tantum quod spacium conueniens sit inter lęsionem & ungulā, ita quod ipsa non premat, nec adhæret læsioni. Quo facto uulnus cum stuppa & albumine oui impleatur, deinde curet̃ uulnus cum sale minuto, & aceto forti, & puluere gallę ac myrti aut lentisci, ut dictum est in Cap. præcedenti. Si uero clauellus inter tuellum & ungulam transierit minus periculosus existit, quia tuellus non lęditur nisi ex latere. Sic autem curatur in clauatura prius usq; ad uiuum funditus detegatur, incidendo per longum ungulam, & ampliando circa uulnus decenter, & circuncidatur ungula læsioni propinqua, ut uulneri nō cohæreat ullo modo. In clauatura autem discooperta uulnus abluatur, cum forti aceto & impleatur de sale minuto, & cooperiatur cum stuppa in aceto posito, & cum pecia fascietur & curetur læsio bis in die, ut supra narraui. Si uero fit tertia species quæ non lædit tuellum, sed uiuum ungulam tangit & lædit fiat omnino idem, ut in secunda specie dixi, adiungitur tamen ei, quod discooperta prius in clauatura decenter exterius ungula incidatur, usq; ad læsionem clauellæ, ut nihil turpitudinis uel alterius rei inter læsionem modo aliquo retinetur. Et nota quod omnes aliæ inclauaturę quę non tangunt neque lædunt tuellum intrinsecum, possunt leuiter curari, attentis prius læsionibus prout debet, hoc modo seuum uel cera uel oleum uel aliud unctuosum calida cum sale uel tartaro tritis fortiter mittatur in uulnus. Item ualet uligo cum oleo agitata. Item ualet ad idem albumen oui cum aceto & oleo agitatum. Et nota, quod omnes lęsiones pedum & ungularum, quæ accidunt occasione clauelli uel ligni uel alterius rei intrantis in uiuum ungulæ, antequām ungula uel pes tangatur inclauatura, inquiratur ut conuenit. Fiant etiam pultes de furfure seui & maluis, quæ omnia bulliant cum aceto usq; ad spissitudinem, & calida quantum pati poterit in quadam pecia posita super pedem læsum ligent̃, & sic à sero usq; ad mane uel econtrario dimittantur. Nam hæc dolorem mitigant, & poros ungulæ temperant & humectant, ut facilius ungula incidat̃, semperq; ab equitatu aqua & sordibus

caueatur. Accidit etiam aliquando inclauatura ex imperitia medicātis quę non bene attingitur, nec curatur. Vnde contingit quod putredo lęsionis inclusa inter ungulam facit sibi uiam inter carnem & ungulam, ut exterius egrediat̄ rumpens carnem super pedem, ibiq; efficitur quoddam uulnus emittens putredinem, quod uulnus curari debet, ut scilicet in capite eodem dixi. Inclauatura tamen iterum requiratur & attingatur usque ad uiuum, deinde curetur ut in alijs clauaturis dixi.

De morbo qui dicitur ficus & cura eius. Cap. LVI.

ACcidit quandoq; quod pes lęditur subtus ungulam in medio solę ex ferro uel alia re dura intrantem usq; ad tuellum, ex quo tuellus læditur, ex qua læsione cum ungula non inciditur circunquaq;, ut debet, nascit̄ super tuello quædam carnis superfluitas, quæ superat solæ superficiē ficus uulgariter nominatur. Cura. Prius de ungula quæ circa uulnus incidatur in tantum quod fiat conueniens spacium inter solam pedis & ficu, postea usq; solæ superficiem incidatur ficus, extracto sanguine, spōgia marina super ficū ligetur, ut ipsa ficus usq; ad tuellū funditus corrodatur. & spongia non moueatur donec ficus fuerit in totum corrosus, postea uero curetur læsio, ut dictum est in alijs lęsionibus pedum. In defectu tamen spōgiæ ualet puluis asphodelorum uel rei alterius corrosiuæ, prędicto resalgari excepto, quod immoderate uiolentum existit. Et est cauendum ne ibi coctura omnino fiet, nam tuellus propter teneritudinem suam posset taliter lædi quod ungula diuideretur ab ipso.

De generalibus ægritudinibus equorum, Cap. LVII.

EQuus claudicans de pede anteriori, si non premit terram nisi cum puncta pedis in ungula patitur. Equus claudicans si non plicat postucalia uel iuncturas, circa iuncturas est lęsio. Si equus claudicans anterius in reuolutione à dextris uel à sinistris fit claudicatior, in spatulis dolor existit, si equus posterius claudicans in sua reuolutione fit claudicatior, in ancha fit passio. Si equus portans dorsum depressum uersus terram facit passus in gressu minutos & crebros, pectoris læsione grauatur. Si equus anterius claudicans, cum quiescit ponit pedem claudicantem aute alium subsistens super posteriorem, non sustineat se nisi in puncto pedis posterioris & in suo motu iuncturā non plicat, in iunctura est lęsio. Si equus habens anticar, flatum narium emittat frigidum, & habeat oculos quotidie lachrimantes quasi mortuus iudicatur, equus habens infirmitatem cimorræ uel uermis uolatiui in capite emittens per nares humores contin̄e uelut aquam pinguem & frigidam uix euadit. Si equus habens infirmitatem aragaici, emittat in tantum per stercora liquefacta, quod nihil in eius uentre fimi remaneat, & per effusionem nō cessat infirmitas, in proximo morietur. Si equus habens ægritudinem uuularum subito & utiliter redigitur in sudorem, & membra eius omnia tremant, non uidetur euadere posse. Si equus habens ægritudinem frigiditatis, caput inflatum, & habet oculos

tumidos,& caput defert ualde deorsum pendens,extremitates auricularũ pendentes & frigiditas,& nares etiam frigidas,uix aut nunquam euadet. Si equus patiens morbum strangulonis cum difficultate aut sonitu narium, aut gutturis spiritum emittat,& totum guttur inflatum, difficillime liberatur.

De mulis, Cap. LVIII.

SI quem mulorum genus creare delectat, equã magni corporis solidis ossibus,& forma egregia debet eligere,in qua non uelocitatem, sed robur exquirat, eius ætas à quadriennio usq; ad decennium existat. Ex equo & asina uel asino & equa muli creantur,sed generosius nullum est huiusmodi animal,quã qđ ex asino & equa nascetur. Admissarius ergo asinus sit huiusmodi,corpore amplo & solido,musculoso,strictis & fortibus membris,nigri uel murini coloris aut rubei, qui tamen si discolores pilos in palpebris aut auribus gerit,uariabit sobolis plurimũ colorem,minor triennio,maior decennio, non debet admitti. Si asinus uisam equam fastidit,ostensam prius asinam donec uoluptas sollicitetur postea subducimus. Et tunc equam incitata libido non spernet & raptus illecebris sui generis in permixtione consentiet alieni. Aetas muli cognosci, ut equorum dicitur. Si nascantur & morantur in montibus ungulæ duræ fiant, si uero in plaustribus aut uliginosis nati sunt ungulas habent molles, & ideo tales cum anniculi sunt debent à matre repelli,& per minores asperos pasci, ut eorum ungulæ durescant,& ne itineris laborum in ætate tenera solidatæ contemnent. mensibus duodecim ut equi, moratur in uentre matris. Accidunt illis ægritudines aliquæ,sicut equis,quæ cognosci & curari possunt,ut satis plene dictum est in tractatu equorum.

De asinis, Cap. LIX.

ASinorum genus qui uult facere bonum,primo uidẽdum est ut mares fœminasq; bona ętate sumat, firmas omnibus partibus corporis, amplo semineo bono, ex his locis in quibus optimi existunt. Horũ genera sunt duo,unum ferum quod uocant onagros, in Phrygia & Licaonia, ubi sunt greges multi feri, alterum mansuetum,ut sunt in Italia omnes. Ad seminationem onagri idonei eligendi sunt, masculus & fœmina. E fero fit mansuetus facile, è mansueto ferus nunquam,

semper

semper enim similes parentibus nascuntur. Cōmode pascuntur farre & furruri bus hordeacijs, admittuntur ante solstitium æstiuum ut in eodem tempore alternis annis pariant, 12. enim mense conceptum semen reddunt pręgnantes. Opere alleuiandę sunt pręgnantes ex labore, eò quod nationem deteriorem reddit: mares uero labori alleuiandi non sunt, eò quod remissione laborum deteriores fiunt, in pastu ferè eadem seruanda sunt quæ in equis. Remouēdi à matre proximo anno, noctibus patiantur esse cum eis, & leuiter campestris laqueati habeantur iuncti, tertio anno domari incipiunt & instrui ad eas res quas quisque eos uult habere in usu, nam aliqui eos non eligūt nisi ad hoc ut onera portant, alij ut molas ducant, nonnulli eos ad uehendum disponunt, & pleriq; ad arandum ubi leuis est terra. Accipunt eis aliquæ ægritudines quæ cognosci & curari possunt, ut in equis curantur.

De bubulis & grege boum quales debent esse tauri & uaccæ, Cap. LX.

IN bubulo genere gradus ætatum quatuor esse dicuntur, prima uitularum, secunda iumentorum, tertia boum, quarta uetulorum. Qui gregem armentorum emere uult, obseruare debet primum, ut sint uaccæ ad fructus ferendos ætatis potius integræ quam imperfectæ, bene compositę, ut omnia membra sint grossa, inuicem sibi respondeant, altissima forma corporum, uteri capacis & longi, lata fronte, oculis nigris & grandibus, pulchris cornibus, & præcipue nigris, pilosis auribus, compressis malis, palearijs maximis, apertis naribus, ceruicibus grossis & longis, & collo latis, cruribus nigris & paruis, cauda profusa usq; ad calces, in inferiori parte frequentibus pilis subcrispis, rectis genibus, uirgulis breuibus, & paribus, corio ad tactum nō aspero neq; duro, sed grosso, potissimum nigro, inde rubeo, tertio caluo, quarto albo. Mollissimus enim hic est, primus durissimus. Cęterū medij ætatis, maxime triniæ, quia usq; ad decennium fœtus procedit, ex his utilior. Tauri cognoscuntur his signis, ut sint alti atq; uigentibus membris, ætatis mediæ, & magis qui in iuuētute minor est, quā qui declinant ad seniū, parua facie, paruis cornibus, tortosa uastáq; ceruice, uentre substricto, & qui ex his orti sunt respondent ad parentum speciem, ex quibus regionibus nati sunt, refert, meliores enim in una, deteriores inueniuntur in alia, ut experientia docet.

Qualiter uaccę ad tauros submitti debent, Cap. LXI.

HIs armētis hyeme maritima, ęstate opaca & frigida paremus montana maxime, quia melius frutecis & internascente herba saturātur, quamuis circa fluuios recte propter amœna loca pascantur: fœturæ tamen aquis tepidioribus adiuuātur, unde utilius habētur ubi pluuialis aqua tepentes format lacunas, ut ait Palladius. Stabula utilia sunt saxo uel glareis aut aranea uel lapidibus strata, deuexa aliquantulū, ut elabi possit humor. Parti meridianę aduersa, ꝑpter flatos glaciales, quib. aliquibus obsistere debet obiectis.

Cauere oportet ne aut angustius stent aut feriantur aut concurrant, & quia eas æstate tabani concitare solent & bestiolę quædam minutę sub cauda, ne concitentur, includantur septis. His substerni oportet frondes uel stramen, aliudúe in cubilia, quo mollius quiescant, ęstate ad aquam bis appellãdę sunt in die, sed hyeme semel, cum parere cœperint quod fieri solet mense Aprili, iuxta stabulum pabulum seruari oportet integrum, quod regredientes degustare possint, ut sufficere possint tributo laboris & lactis, fastidiosæ enim propter partum fiunt. Et prouidendum quo recipiant se ne frigidus locus sit, algor enim & fames eas macrescere cogit, & nocte lactantes cum matribus nõ cubent, obterunt enim, ad eas mane adigi oportet, ut cum redierint à pastu. Custos diligens debet uetulis & sterilibus amotis reparare nouellas & steriles aratro & laboribus deputare. Si quæ amiserunt uitulos, eis supponere oportet eos, quibus non satis prębent matres.

Qualiter & quando uaccę submitti debent, Cap. LXII.

PRopter fœturam hoc seruare debere ait Varro, ante admissuram per unũ mensem cibo & potu se non impleant, quia æstimantur facilius macrę concipere. Contra tauri duobus mensibus ante admissuram herba, palea & fœnio debent fieri pleniores, & secerni à fœminis, deinde in gregem redigi mense Maio circa finem uel toto Iunio & initio Iulij, secundum Palladium, ut quæ tunc concipiunt temperatissimo tempore anni pariant. Vaccę enim decem mensibus sunt prægnantes, ante binam ętatem eis taurus non debet admitti, ut triennæ pariant. Asserunt græci si mares creare uolueris sinistrũ tauri in coitu ligandum testiculum, si fœminas dextrum, eo quod semen dexter generet masculum, sinister fœminam. Tauri diu ante admissurã sunt abstinendi, ut cum tempus erit admittendi acrius in causas feruoris incumbãt, sexaginta uaccis duo tauri secundum Varronem, sed Palladius ait quod quindecim uaccæ sufficiunt uni tauro. Si abundantia pabuli est in regione qua pascimus potest annis omnibus in fœtura uacca submitti, sed si deest sunt alternis annis oneran dæ, maxime si alicui operi consueuerunt seruire.

Qualiter uituli debent teneri, & quando castrari & domari, Cap. LXIII.

CVm creuerint uituli leuandæ sunt matres, pabulo uiridi obijciendo in præsepijs. Item his ut ferè in omnibus stabulis lapides substernendi sunt, uel quid aliud ne ungulæ putrescant, ab ęqui noxio autumnali unà pascuntur cũ matribus. Castrare nõ debẽt ante bienniũ, quia difficulter si ante feceris se recipiunt, qui autem postea castrantur duri & inutiles fiunt.

Castrantur

Castrantur autem secundum modum Palladij sic: alligato enim uitulo, ac deiecto testiculo, scissa pelle clauduntur, ignitis securibus aut dolabris, uel quod est melius formato ad hoc ferramento, ut gladij similitudinem teneat, ita enim circa ipsam regulam ferri acies imprimitur, unoq; ictu moram doloris beneficio celeritatis assumit, & ustis uenis & pellibus à sanguinis fluxu cicatrix quodammodo cum ipso uulnere nata defenditur. Vulnera uero castratorum cinere sarmenti & spuma liniantur argenti. A potu castratus abstineatur, & cibis pascatur eximijs & sequente triduo ei præbeantur arborum teneræ summitates, & fruteta mollia, & herbæ uiridis coma. Pice etiam liquida mixto cinere puto uel sine, ferro ignito castrantur, sed si cum ferro acuto ignitus fiat non est necessaria presens cura. Semestribus uitulis dentur furfures tritici & farina hordei, & tenera herba, & ut bibant mane & uespere curentur. Circa finem Martij uel Aprilis initium domandi sunt boues trimi, nam post quinquenniũ domari non possunt, ætatis duritia repugnante. Capite ergo statim domentur, qui quidẽ prius cum teneri sunt frequenti manus attrectatione mansuescant, sed stabulũ noui boues largioribus spacijs habere debebunt, ad stabula ducãtur, quorum si nimia fuerit asperitas uno die atq; nocte uinculis & ieiunijs uincẽtur seu mitigentur. Tũc appellationibus & illecebris oblatorum non à latere neq; à tergo pertractet, sed à fronte accedens bubulcus, admulceat nares & terra pertractet, si tamen ne aliquem calce uel cornu percutiant, quod uitium si in primordijs affectauerit obtinebit. Aliqui eos inter se iungũt & docent eos onera leuiora portare, & quod utile est si arationi parandas subacto prius solo exercendi sunt in arena. Quos ad uecturam paras fac primum inania ducere plaustra, & si possis per uicum aut oppidum ubi sit strepitus ducas, & quem feceris dextrum fac etiam sinistrum, & sic laboranti requies erit. Vbi terra leuis est non fortibus bobus, sed uaccis & asinis uti possumus. Et in leui plaustro similiter & ad molã olei facile, ut nouus labor adhuc tenera colla non quasset. Expeditior autem domandi ratio est, si asperum bouem mansueto & ualido boue iungas, quo ostendente, facile ad omnia cogetur officia. Si post domituram decumbet in sulco non afficiat igne uel uerbere, sed potius cum decumbit pedes eius ita ligentur uinculis, ut non possit progredi aut stare uel pascere, quo facto siti uel fame lassatus, carebit hoc uitio.

De bobus qualiter debent emi & de cognitione ætatis eorum, Cap. LXIIII.

IN bobus emendis hęc signa expectẽtur, ut sint nouelli, quadratis & grandibus membris, solidi corporis, musculis ubiq; surgentibus, magnis auribus, lata fronte, & crispa, labijs oculisq; nigrantibus, cornib. robustis, ac sine curuaturæ prauitate, limatis patulis naribus, & summa ceruice coriosa atq; cõpacta, palearib. largis & genua circa fluẽtibus, pectore grãdi, armis robustis, uentre non

tre nõ paruo, porrectis lateribus, latis lumbis, dorso recto & plano, cruribus solidis & neruosis, & breuibus ungulis, magnis caudis, longis & setosis, pilo totius corporis denso & breui, rubei maxime coloris & fusci. Melius autem boues & de uicinis locis comparabimus, qui non illa soli aut aëris uarietate terrẽtur, uel si hoc deest de locis similib. ad similia trãsferemus. Illud est enim ante omnia curandum, ut uiribus ad trahendum comparentur æquales, ne ualẽtioribus robur alteri procuret exercitium, in moribus autem hæc consideranda sunt, sicut arguti, mansueti, hortamenta timentes, clamores & uerbera, cibum appetẽtes. Sed si regionis ratio patitur nullus cibus est melior quam uiride pabulũ, ubi uero deest, ex ordine ministretur quo pabuli copia, & laboris coget accessio. Tenendi sunt boues in talibus stabulis, ut de uaccis dictum est supra, uidelicet stratis & bene clausis, ut pedes ungulæ conseruentur illęsi, ac ipsi defendi possunt à zentalis, mustis & tabanis. Aetas ipsorum cognoscitur quando mutant dentes anteriores post annum completum ante decem uel octo mẽses, deinde post sex menses successiue mutant proximos, donec in tribus annis mutauerint omnes, & tunc in bono statu existunt in quo perseuerant usq; ad decem uel duodecim annos, & uiuũt usq; ad quatuordecim uel quindecim annos, & cum sunt in statu dentes habent pulchros, longos & ęquales, & cum senescunt minorantur & denigrantur ac corroduntur.

De infirmitatibus boum & cura ipsorum. Cap. LXV.

SCiendum est quod ægritudines multæ accidunt bobus, quarum una est quod in capitibus ipsorum multiplicatur rheuma, quę uulgariter dicitur gutta robea. Et fit ex superflua commestione, & potu, proprie nimis humidarum herbarum, ex nimia requie & aëris humiditate superflua. Et cognoscitur quia inflatur eorum uultus & oculi. Ex quo bos moritur, si non curetur, sed curatur, quia statim phlebotomandus est bos infirmus, de uena quę est sub lingua, scilicet quod duæ glandulæ quę sunt ibi signentur in pluribus locis cum puncta cutelli bene incidentis, ita quod multus egrediatur sanguis, & cum thure fiat fumigium ad nares eius. Item accidunt eis febres ęx immoderato labore aut calore. Et morborum causę in bobus, ut ait Varro, hæc ferè sunt quod laborant propter æstus, aut propter frigora, aut propter nimium laborem, uel econtra, propter nullam exercitationem, aut si cum exercueris statim sine interuallo cibum aut potum dederis. Et cognoscuntur cum febriunt, quia sunt calidi tactu & maxime in lingua & auribus, & anhelitus ipsorum est spissus & calidus. Quibus subuenire debet cum regimine frigido, scilicet qđ à labore omnino cessent, & in loco frigido teneantur, de frõdibus salicum & uitis cooperti, comedant frondes salicum, & frigidas herbas & hordeum infrigidatum, & si uidebuntnr nimis repleti de ipsorum sanguine minuatur. Item bibant aquam malorum acrium & prunorum & ipsa mala & pruna edant, uel secundum Varronem curetur hic morbus, quod perfunditur aqua & perungitur

gitur oleo & uino tepefacto, & sustinetur cibo & inijcitur aliquid ne frigidus, cedat sitienti aqua frigida, datur, si hoc non proficitur, demitur sanguis maxime à capite. Item oppilatur & ingrossatur splen ipsorum de quo non liberantur, sed diu sic infirmi existant. Et cognoscuntur quod bulliunt siue tussiunt & maxime cum trotare coguntur. Item inflantur boues constipatione uel uẽtositate in ipsorum uentribus generata, & cognoscũtur quod si manu uel digito superfluo uel lis, quæ sunt iuxta posteriores anchas percutiuntur, sonat ut tympanum uel uisu inflati apparent & dolore torquentur, & quandoq; in terram se prosternũt & libenter iacent. Curantur autem cum clysteri uel canulo, de quibus dictum est supra cum tractabatur de doloribus equorum, uel cum manu pueri oleo uncta extrahãtur feces, uel incidatur uena caude cum acuto cultello, per quatuor digitos longe ab ano de subtis. Item læduntur in collo ex nimia oppressione indecentis iugeris, & maxime cum pluuiæ ceciderint super collum. Et quandoq; fit ibi ruptura propter humores ibi concursos quæ curatur cum medicinis cõsolidatiuis carnium, & generatiuis cutis stipitis in curis ægritudinum quorũ in pluribus locis & etiam cum alijs quibus marischalci boum utunt, & præcipue cum unctione agrippæ intrantibus in pedibus ipsorum, uel alibi casualiter ex quibus claudicare coguntur, & curãtur ut extrahatur quod intrauit in pedem uel in aliam partem, cum radicibus arundinis tritis, uel cum radicibus dictamni superpositis, & pecia fastiatis, uel cũ alijs medicinis de lęsione spinę scriptis in tractatu equorũ, & curãtur ut plene dictum est ibi. Item accidunt eis multæ alię ægritudines occultæ & aliquæ manifestæ, & laxitudines quæ proueniunt ex nimio labore atque calore, quæ cognoscuntur ex eo quod non comedunt, uel solitum modum comedendi mutãt, & libenter iacent, & ex calore linguam extrahunt, & multę alię mutationes possunt in eis uideri ab his qui eos sanos & incolumes cognouerunt. Boues autem sani fortes & agiles cognoscũtur. quia facile se mouent cum tanguntur uel punguntur, & habẽt membra grossa, & auriculas eleuatas, pulchri, fortes autem generaliter cognoscuntur si omnia membra grossa sunt, & sibi inuicem bene respondent, possunt etiam aliæ infirmitates accidere bobus, quas cognoscere possunt & curare nouerunt optimi marischalci boum, qui multis annis in talibus sunt experti. Ego autem ea quę fere scire potui fideliter scripsi.

De diuersitate & uarietate boum & uaccarum & de omni utilitate ipsorum, Cap. LXVI.

EX genere boum aliqui sunt nigri, magni, fortes & quasi indomiti, qui bubuli uocantur, non bene habiles ad plaustra & aratro, sed in trahendis per terram magnis ponderibus exercentur, ligati artificialiter quibusdam cathenis, libentur morantur in aquis. Eorum coria non sunt adeo bona, ut aliorum boum, licet ualde grossa sunt. Et eorum carnes nimis melancholicę sunt, & ideo non multũ bonę, neq; boni saporis, & licet

crudæ

crudæ satis sint pulchræ, tamen coctæ turpes efficiuntur. Item alij sunt boues quibus communiter utimur, quorum quidam sunt maiores qui propriȩ locis planis conueniunt, quidam minores qui magis proprie exercẽtur in montibus: & quidam sunt in magnitudine ac paruitate medij, qui utrisq; conueniunt locis. Amplius quidem sunt minores, quorum carnes temperatȩ complexionis sunt, ideo humano corpore nutrimentum bonum præstant, & in eo robur, & sanitatem conseruant. Alij sunt ȩtatis perfectȩ, qui proprie propter eorum uires sunt laboribus deputandi, eorum coria pro soleis calciamentorum sunt optima, & eorum carnes mediocriter melancholicæ non multum conueniens, nisi habentibus stomachum fortem & calidum, & in his qui grauibus laboribus exercentur, sunt & alij senes qui ad labores sunt pigri, & minus utiles quàm perfecti, eorum carnes nimis melancholicæ & indigestibiles iudicantur, sed eorum coria bona sunt, & præcipue si sunt grossa cornua boum, sunt pectinibus apta, ossa taxillis, & paruorum cultellorum manubrijs & eorum fimus stercorandis agris & arboribus ac uineis, & imbuendis gernarijs & quibusdã uasibus & canistris. Item uaccarum quædam sunt magnæ uel medię, quæ ab omnibus hominibus tenentur propter utilitatem generandorum & nutriendorum uitulorum & boum, qui plaustris & aratris humano generi necessarijs deputantur. Quarũ carnes & coria sunt similia masculinis, sed earum lac licet ad esum & caseũ bonus sit, non tamen eis tollendus sed pro nutrimento uitulorum, quorum uita uires & augmentum optat, matribus dimittendus, Alię uero uaccæ sunt paruæ, quę solum propter lac & caseum retinentur, & ideo post partum quindecim diebus elapsis occidendi sunt uituli & esui hominũ deputãdę quorum carnes temperatę ac digestibiles ualde sunt, & optime his qui in quiete morantur. Lac uero & caseus satis humano esui competunt, licet non adeò perfecta ut bouina existunt. Eligendæ autem sunt tales uaccæ quæ non nimis paruę sunt, & ubera magna habent.

De ouibus quales emi & eligi debent, & de cognitione sanitatis ipsarum ac infirmitatis, Cap. LXVII.

OVes bonę cognoscũtur ab ætate, si neq; uetulæ sunt, neq; meræ agnę, nam alere nondum possunt, nec dare fructum. Sed ea melior ætas est quam sequitur spes, quàm ea, quam mors. Item cognoscitur à forma, nam ouem esse oportet corpore amplo, quæ lana multa sit & mollis uillis altis & densis toto corpore, maxime circa ceruicem & collum, uentrem quoq; ut habeat pilosum esse oportet. Cruribus humilibus, caudis prolixis, in Italia, sed in Siria breuibus. Item cognoscuntur ex progenie si agnos solent procurare formosas. Sanitas & infirmitas earum cognoscitur, nam si aperiantur earum oculi & uenę sint rubicundæ & subtiles, sunt sanę. Si albę uel rubicundę & grossæ, sunt infirmæ. Item si capite in pelli colli & ante tractæ uix trahi possunt sunt sanæ, sed si sequuntur facile, sunt infirmæ. Item si manu ca

piuntur

piuntur in schina prope anchas & stringuntur, nec flectuntur, sunt sane & fortes, si flectuntur sunt infirmæ. Item si audacter uadunt per uiam, sunt sanæ. Si moleste capite inclinato, sunt ægræ.

Qualiter debent teneri & pasci ac in quibus locis, Cap. LXVIII.

DE pastione primũ uidendũ est, ut per totũ annuum recte pascantur intus & foris. In stabulo idoneo sint, non uentoso, q̃ magis ad orientẽ quã ad meridiem spectet, ubi stent solũ oportet esse uirgultis aut paleis aut alijs straminibus stratũ atq; decliuum, ut mundari ac purum fieri ab humiditate urinę facile possit, non enim solum ea uligo lanas corrumpit ouiũ, sed etiam ungugulas scabras fieri cogit: cũ aliquot dies steterint, subijcere oportet alia uirgula uel paleas, quo melius requiescant, purioresq; sint, libentius enim ita pascunt. Faciẽdum quoq; infirmis, & his qui agnos paruos habent secreta septa ab alijs, quo eas recludere possis, hęc autem magis in uillaticis gregibus sunt seruanda, nam in his quę pascuntur in saltibus, custodes secum portant crates aut retia, quibus cohortes in solitudine faciant, cæteraq; utensilia, longe enim & late & uarie in diuersis locis pasci solent. Pascua ouili generi utilia sunt quę uel in noualibus uel in pratis siccioribus excitantur. Palustria uero noxia sunt, & syluestria damnosa, sal uero crebro oblatus in canalibus, debet pecoris leuare fastidium: nam per hyemem si penuria est fœni uel paleæ, uicia uel facilior uictus ulmi uel fraxineis seruatis frondibus præbeatur. Aestiuis autem mensibus pascũtur sub lucis initio, cum graminis teneri suauitatem roris mixtura comedat, quarta horta calescente potus puri fluminis præbeat, uel putei aut fontis: medios solis ardores aut uallis aut arbor umbrosa declinet, deinde cum ardor infringitur & solum primo umbræ uespertini & hora roris humescit gregem reuocemus ad pascua. Prouidendum est in hoc genere ut pabuli ubertate saturent, & longe pascuntur à sentibus quę etiam lanam diminuunt, & corpus incidunt, sed canicularibus & ęstiuis diebus ut pascendæ sunt oues ut capite gregis auertantur semper à solis obiectu. Hyeme aũt uel uere non solutis gelicidijs ad pascua prodire non debẽt, nam pruinosa herba huic generi morbos creat, & tantum semel aquare sufficiet. Cum messes sunt factę teneãtur in stipulis, quod est utile duabus ex causis, nam & caduca spica saturantur, & obtritis stramentis & stercorationem faciunt in annum sequentẽ, & segetes meliores. Per totã æstatem aurora surgente festinanter mulgeant, ne solitũ pastum perdant. & cũ dies

incaluerit,ducantur ut calor solis aut uentus urens non possit nocere eis. In uespere autem tam diu foris sint,quod recuperent pastum quem perdiderunt in die,& cum redierint semper prospiciatur ne sint calidæ cum in ouilibus includuntur. Si autem magnus feruor fuerit eant in proximis pascuis, ne si longius abierint nõ possint recurrere ad umbracula,nec pastores sinant eas importune aggregare tempore caloris,si semper moderate dispergãt,& cum adducant ca lidæ non mulgeantur. Cum aurora apparuerit,mox agniculi ducantur ex umbraculis,ubi solicite custodiantur,cum uiderint mane telas aranearum oneratas aqua,non permittant pascere. Si feruor fuerit & pluuia ceciderit,non sinantur iacere,sed ad celsiora ducantur ubi tangantur à uento semperq; moueãtur. Cauendę aũt sunt ab herbis,in quas uenit arena. Et dicit pastor expertus, quod mense Aprili,Maio,Iunio,& Iulio non sunt dimittendę multum pascere, ne nimium impinguent,sed mẽse Septẽbri,Octobri,Nouembri post mediã tertiam sunt tota die dimittendę in pascuis,ut impinguent quantũ possint,autũno debiles pretio quoq; mutent,ne imbecilliores eas hybernum tempus assumat.

Quando debeãt submitti arietibus,& qualiter,& quanto tempore sint prægnantes,& quales debent esse arietes,& quod oues sufficiunt uni, Cap. LXIX.

MEnse Aprili prima est arietum admissura,ut agnos iam maturos inueniat tempus. Hybernum: fit etiam mense Iunio,& etiam si fiat in mense Iulio nati ante hyemem conualescũt. Secũda fit admissura post medium mensem Octobris,ut pariant circa principium ueris, nascentibus herbis. Aristoteles asserit,si masculos creare uelis admissurę tẽpore flatum septentrionis eligendũ,& contra eum uentũ greges pascendos. Si fœminas generare uelis,austri captandos flatus,& in eum pascua dirigenda. Aliqui duobus mensibus ante arietes à coitu reuocant,& facem libidinis auget delectatio uoluptatis. Quidam coire sine discretione permittunt,ut ei per totum annum fœtura non desit,quamdiu admissura fit,eadẽ aqua uti oportet,quia cõmutatio aquę & lanam uariam,& corrumpit uterũ,ut ait Varro. Cum oues conciperint arietes secernendi sunt,quia cum sunt molesti obsunt,nec oportet pati minores quã bimas saliri,neq; natum ex his idoneum est,nec non ipsæ fiũt deteriores. Ouis pręgnans est centum quinquaginta diebus,itaq; admissura fieri debet tali tempore,quod partus nascatur circa finem autumni. Cum aër est modice temperatus,& primitus oritur herba imbribus prioribus euocata,eligendi sunt arietes candidissimi in regionibus illis,in quibus sunt oues albæ. Item mollibus lanis, in quibus non solum corporis splendor cõsiderandus est, sed etiã lingua, quæ si maculis fuscatur, uarietatem reddit in sobole,& si nigra est,nigros creat. De albo quoq; nascetur coloris alterius,de nigris nunquã potest alius creari,ut ait Columella. Eligemus aũt arietẽ altum,procerũ,uentre promisso & lanis candidis tecto,cauda lõgissima & lata,curtis cornibus,pronis ad rostrũ lana, apertis auribus,

auribus, amplo pectore, scapulis & clunibus latis, uelleris depressi, frōte lata, magnis testibus, ætatis primę quæ tamen usq; ad octo annos utiliter possit sufficere. Fœmina debet bima submitti, quæ usq; ad quinquēniū fœtura necessaria est, anno septimo deficit. Itē ex progenie animaduertatur, aries si agnos procreat formosos, centum ouibus unus aries sufficere fertur, & quotq; sunt centenaria tot arietes sufficere, ait Varro.

Qualiter debent tondi & qualiter signari & quando, Cap. LXX.

MEnse Aprili locis calidis tondeātur oues, & serotini fœtus signentur, temperatis uero mense Maio celebranda est tonsura, & præcipue cū sudare incipiunt, quandocunq; id fiat ab æquinoctio uerno ad solstitium, ut ait Varro, sed tonsas oues hoc modo iuuabis: Succum decoctum lupini, fęces uini ueteris, eisq; miscebis amurcam, quibus in unum corpus redactis, tonsas oues linire curabis, post triduum, si mare uicinū est, littori mergantur extremo. Si uero alijs locis pascimus, aqua cœlestis cum sale paululum decocta, sub diuo debebit ouiū tonsarū & uncta membra diluere, hoc enim modo si curatur pecus anno toto, nec scabrum fieri dicitur, & prolixas lanas creare fertur, & molles, sed tribus diebus per annum lotas oues oleo & uino ungere oportebit. Propter serpentes, qui plerumq; sub præsepibus latent, cedrū uel galbanum uel mulierum capillos, aut ceruinum cornu frequenter uramus, sed quæ in tonsura plagam accipit, his locis pice liquida liniatur, quidam in anno bis tondent, ut in Hispania, ac semistres faciunt tonsuras.

De cognitione ætatis ouium, Cap. LXXI.

DEntes ouium mutātur post unum annum & dimidium, scilicet duo anteriores, & postea per sex menses mutātur duo proximi, & postea mutant cæteros, ita quod eijciātur in tribus annis uel quatuor ad plus, & donec sint inæquales sunt iuuenes, quando æquales sunt in statu, quando discalcantur, & minuuntur, & corrumpuntur sunt senes, & tunc in usus earū fit bissus gressus, & stant in bono statu usq; ad octo annos, & quędam usq; ad decem, si copiose pascantur, sed quę famem patiuntur necessario cito senescunt.

Quando & qualiter debent mulgi & casei fieri, Cap. LXXII.

VSq; ad festum sancti Michaëlis bis in die mulguntur oues, & postea semel lac elici potest, ne nimis pingues cum arietibus mittantur, ne importuno tempore fœtus emittant, sed post coniunctionem arietum ut pingues fiant custodiantur, ut hora congrua ducantur ad pascua, & custodiantur per totam ęstatem, se-

tem, festinanter mulgeantur aurora surgente, ut hora congrua ducantur ad pascua, omnes silentium teneant dum mulgeant oues, excepto magistro qui tantum necessaria loquatur. Caseũ coagulamus sincero lacte, coagulis agni uel hœdi ad pellicula, quæ solet pullorum uentribus adhęrere, uel agrestis cardui floribus, uel lacte ficulneo, cui serum debet omne deduci, ut ex ponderibus urgeatur: ubi cœperit solidari opaco loco ponatur, aut frigido, & pressus subinde adiectis pro acquisita soliditate pro põderibus trito & torrefacto sale debet aspergi, & iam durior uehementius præmi potest. Post aliquos dies solidatæ iã formulæ statuantur, ita per crates ne inuicem se unaquæq; contingat, fit autem loco clauso, & ẽ uentis remoto, ut teneritudinem & pinguedinem seruet. Vitia casei sunt, si aut siccus aut fistulosus est, quod euenit, si aut parum præmatur, aut nimium salis accipiat, aut calore solis utatur. Item recenti caseo cõficiendo aliqui uirides nucleos pineos terunt, atq; sic lacte mixto congelant, aliqui cymini tritum frequenter colatum congelant, qualecunq; etiam sapore uelis efficere, poteris adiecto quod elegeris cõdimentis seu piperis cuiuscunq; pigmenti.

De morbo ouium & cura eius, Cap. LXXIII.

NAscitur eis gossum sub gula ex fluxu humorum à capite descendentium, & perforatur ibi pellis, & inde quasi aqua paulatim egreditur, & curantur. Item patiuntur grossitiem splenis, & inflantur, & hoc sępe de mense Maio & Aprili ex multitudine sanguinis grossi & uiscosi, ex quo sæpe subito moriuntur, & confert eis unum stetum, ut uulgo uocant, duorum digitorum, ponetur inter nares, & facere quod multum egrediatur sanguis, ex quo quædam liberantur, & quædam nihilominus moriuntur. Item patiuntur febres quæ cognosci & curari possunt, ut dictum est de febribus in tractatu boum, possunt etiam eis aliæ accidere ęgritudines, quas cognoscere & curare pastores nouerunt expertissimi, qui eorum temporum in sola custodia ouium exercentur, in talibus solummodo student.

De agnis qualiter teneri debent, & quomodo castrari, Cap. LXXIIII.

CVm nascuntur agni unaquaq; septimana per mensem sal detur eis, deinde postea omni tempore quintadecima die. Quãdo autem separantur à matribus, mox tondẽtur propter pediculos, uel quia melius crescunt, & unaquæq; hebdomada sal detur eisdem, circa natiuitatem domini iunguntur cum matribus, ut hoc de agnis Palladius dicit. Varro autem ait: Cum parere incipiunt oues, pastores eos inijciunt in ea stabula, quæ ad eam rem habent seclusa, ibiq; agnos recenter natos ad ignem apponunt, & per biduum aut triduum retinent cum matribus dum cognoscũt matrem, & pabulo se saturãt, deinde cum matres ad pastum cum grege prodeũt, retinent agnos, qui cũ creati ad uesperum fuerint, aluntur lacte, & rursus secernuntur noctu à matribus ne conculcentur. Hoc idem faciunt mane antequàm matres ad pabulum exeant, ut agni

ut agni fiant saturi lacte circiter decem dies, cum præterierint palos affigunt, & ad eos alligant libro & corice, aut qua alia re leni distantes, ne tota die cursantes inter se teneri delibent aliquod membrorum. Si ad matris mãmam non accedent, admouere oportet, & labra agni ungere butyro, aut adipe suillo, & olfacere labra lacte: diebus post paucis, obijcere his uitiam mollitam, aut herbam teneram antequã exeant pastum, & cum reuertuntur & sic nutriunt quoad facti sunt quadrimestres, interea matres eorum his temporibus non mulgent donec depulsi sunt agni à matribus. Diligentia est adhibenda, ne desiderio senescant, itaq; deliniendum in nutricatu pabuli bonitate, & à frigore & æstu ne quid laborent curandum. Cum obliuione iam lactis non desiderant matrem, tum deniq; compellendi in gregem ouium.

De utilitate ouium & agnorum, Cap. LXXV.

VTilitas ouium magna est, nam ex pilis earum fiunt indumenta necessaria & delectabilia ad hominum salutem & uitam, qui quanto sunt subtiliores, tanto meliores & maioris pretij, ex pellibus cum pilis fiunt pelliceæ pãnorum tempore frigoris opportunæ, & ex ipsis depilatis fiũt calceamenta, & carni ipsarũ lac adiunctũ est conueniens, & satis salubre, qui quanto recentior est, tanto melior est, & quanto spissior, tanto amplioris est nutrimenti. Et ipsius aquositas quæ est serũ, est solutiua uẽtris & choleram educit ab eo. Caseus autem qui ex eo fit nutrimentum est corporis humani, qui quanto recẽtior est, tanto melior est, & quanto uetustior & durior tanto peior, & qui ex eo est nimis salitus uel nimis uiscosus uel nimis frangibilis nõ est bonus, ut ait Rasis, sed ille bonus est qui tenet medium inter utrũq;. Caro autem huius pecoris est indelectabilis saporis & humida nimis, atq; inconueniens est nisi forte uilioribus rusticis assuetis, qui continuis laboribus exercentur, agnorum uero caro satis est conueniens cum fuerit à lacte remota, sed castratorũ optima, nutrimẽtum bonum & multum præbens, si annalis fuerit ut ait Auicẽna. Sed si eam ætatem excesserit fit deterior, & quanto uetustior, tanto peior, & ad digerẽdum durior. Pelles autem & lanæ agnorum sunt optimæ, atq; ad operimentum humani corporis aptiores quàm matrum.

De capris, hircis & hœdis, qualiter debẽt eligi, & quanto tempore sint prægnantes & de ipsorum utilitate & ætate, Cap. LXXVI.

QVi caprinum gregem cõstituere uult, in eligendo animaduertere oportet, primo ætatem, ut eam paret quæ iam ferre possit fructum, & de his eam potius quæ diutius, nouella quã uetus utilior est. In

forma uidendum,ut sint formæ magnæ,corpus leue,crebro pilo,sub mento duas ut mammillas pensiles habeant,quia hę fœcundiores sunt, ubere glandiore sint,& lac multum & pingue habeāt.Hircus cum similibus sub mento mammillis,gurgulione longi,breui plenaq; ceruice,auribus flexis & grandibus, paruo capite,nitido,spisso & longo capillo.Ad ineundas fœminas ante annum cōgruus est hircus,non aūt durat ultra decennium,ex capris meliores sunt quę bis pariūt,ex his potissimū mares sunt eligēdi ad admissuras.Huic pecori stabula meliores sunt quę spectant ad hybernos solis ortus,quæ lapide aut teste sunt strata, ut caprile minus sit uliginosum aut lutulentum.Item substernantur uirgultis,ne obliniant teneri,& pasci hoc pecus debet quasi ouillum,sed habet propria quędam quod potius syluestribus saltibus delectantur quā pratis,studiose enim de agrestis saltibus pascuntur,atq; in locis cultis uirgulta carpunt,itaq; à carpendo capre dicuntur,ideoq; in lege locationis fundi excipi solet,ne colonus capram in fundo pascat: post autumnum exigunt in gregem hircos,quia quæ concipit post quartum mensem reddit tempore uerno,hœdi cum trimestres sunt facti submittuntur,& in grege incipiunt esse,satis magnum putant esse circiter quinquagenas,eo quod capræ lasciuæ sunt,& se dispergunt,contra oues se cōgregant ac condensant in locum unum.Singulis decem capris singuli sufficiunt hirci,ultra octo annos seruandæ non sunt,nam hoc genus longiori sterilescit ætate.Sanas capras nemo promittit,nunquā autē sine febre sunt (ut ait Varro.)Accidit etiam sępe ut in corporib. uulnerentur,quibus subueniendū est, eo quod inter se cornibus pugnant,ac etiam spissis spinosis locis pascuntur,quibus subueniendum est,ut in curis uulnerum equorum dictum est plerisq; capitulis. Vtilitas caprarum est præcipue in pelle & lacte ac hœdis, nam ex ipsarum pellibus fiunt optima calceamenta,& æquorum sellæ operiuntur, lac ipsarum multum est & humano corpori optimum,& præcipue non coagulatum,parum caseitatis habens,& qui ex eo fit caseus non est adeo laudabilis ut ouium, earum carnes nimiæ siccitatis ad digerendum duræ existunt, ideoq; malę.Sed hœdorum carnes sunt opportunę ad salutem & delectationem,& præcipue lactantium,& ex ipsorum pellibus fiunt optimæ chartæ,ac delicata calceamenta,his conuenientia,qui uoluptuose uiuere cupiunt.

De scrophis,uerribus,& suibus,quales debent eligi,& qualiter teneri,& quanto tempore sunt prægnantes,& de ipsarum sanitate & utilitate, Cap. LXXVII.

VErres eligendi sunt uasti & ampli corporis,sed rotundi potius quā longi,uentre & clunibus magnis,rostro breui,ceruice glandulis spissa, unius coloris potius quā uarij,libidinosi anniculi qui usq; ad quadriennium inire fœminas possunt.Scrophas uero longi lateris debemus eligere,& quib. ad sustinendū fœturę onus se magnus uenter effundat,cętera uerribus similia. Sed in regionibus frigidis depressi nigriq; pili sint,in tepidis qualescunq;

lescunq; sint nihil refert. Item ex bona progenie ut porcos multos pariat, hoc genus in omnibus locis haberi potest, melius tamen agris palustribus quã siccis, præcipue ubi arborũ fructuosior sylua suppetit, quę subinde maturis fructibus alterna per annũ mutatione succurrat, locus maxime graminosis & cãnarum radicibus nutriuntur. Sed deficientibus alimentis per hyemẽ prębenda sunt pabula glandium, castanearum, & similium, uel faba uel hordeum uel frumentum. Hæc enim non solummodo pinguedinem efficiunt, sed etiam carni iucũdum saporem addũt. Aestate mane & antequàm æstus incipiat subigunt in locum umbrosum, maxime ubi sit aqua, post meridiem rursus lento feruore pascuntur, hyberno tempore non prius exigunt pastum quàm pruina euanuit, & liquefacta est glacies. Porci gregatim more aliorum pecudum claudendi non sunt, sed aras sub porcibus faciemus, quibus mater unaquęq; claudantur, quæ aræ superiori sint parte detectæ, ut libere numerum pastor exploret, & oppressis à matre fœtibus sæpe subueniat subtrahendo. Curabit autem ut fœtus proprios cum unaquæq; pręcludat, plus uero quàm octo (ut Columella dicit) nutriri non debet. Palladio autem sex sufficere uidetur, quia licet plures ualeat educare, tamen maiore numero onerata ante tẽpus deficiat. Varro ait, quot tot porcos parere potest, quod mammas habet, si minus pareat esse portentum. In quo illud antiquissimũ fuisse scribitur, quod sus Aeneæ Lauin. triginta porcos peperit albos, nutricari octo porci paruuli possunt primo, incremẽto facto à porcis dimidia pars remoueri, quia neq; mater sufficiẽter potest lac prębere, neq; generati roborari. Ad fœturam uerres duob. mensibus ante secernendi sunt, optimũ admissuræ tẽpus à Fauonio ad æquinoctiũ uernũ, id est, Kal. Februarij, ad idẽ 12. Martij, ita enim cõtingit ut ęstate pariãt, quatuor enim mensib. est prægnans. & tũc pariat cum pabulo abundat terra. Neq; minores admittendæ, quàm anniculę, melius uiginti menses expectare, ut bimę pariant. Cum cœperint, dicuntur hoc facere usq; ad septimum annum recte. In luto uolutantur libẽter, quæ illorum requies est, ut lauatio hominis. Cũ omnes conceperint rursus segregũt uerres, uerris octo mensiũ incipit salire, idq; usq; ad quadrienniũ recte facere potest, deinde saginatus peruenit ad laniũ. Sus usq; adeo pinguedine crescere solet, ut se ipsa stãs sustinere nõ possit neq; progredi usquã. Nã in Lusitania fert sus esse occisus, qui fuit inuẽtus uiginti trib. põdo, id est, quingentis septuaginta quinq; libris, eiusq; suis à cute ad os pedem & tres digitos fuisse, lardũ cum carne uno pede & trib. digitis grossum, ut ait Varro. Addit etiã se in Arcadia uidisse suem, qui pręe pinguedine nõ modo surgere nõ posset, sed etiã in eam murẽ nidum fecisse & pepe

risse mures. Fœcunditas scrophæ perpenditur, quia in primo partu agit, non multum in reliquis mutat. Subulci binis mēsibus porcos sinūt cum matribus, de inde cum iam pasci possunt secernunt. Porci nati hyeme fiunt exiles, propter frigora, & quia matres aspernātur eos, propter exiguitatem lactis, quia ex hoc dentibus sauciantur ab eis earum mammę: diuisus est earum annus bifariā, quia bis pariunt in anno, quaternis mensibus fert uentrem, binis nutrit. Aram facere oportet circiter trium pedum altam & latā amplius paulo ea altitudine abs terra, ne dum uelit exire prægnans abortet, altitudinis modus sit ut subulcus facile circūspicere possit, ne quis porcellus à matre opprimatur, & ut facile pręgna re possit cubile in aris hostium esse debet, & limen inferius altum palmipedale, id est, uno pede & palmo, ne porcelli ex ara cum mater prodit transire possint. Quotienscunq; aras subulcus purgat, totiens arenam mittere oportet, aut quid aliud quod exugat humorem, & cum peperit largiori cibatu sustentet, quo facilius lac suppeditare possit, in quib. hordei circiter binas libras aqua madefactas dare solent, mane & uespere, si alia quę obijciant non habuerint. Scrophæ bis in die lactis causa bibant, cum porci à mamma depulsi sunt, si fundus ministrat dare solent uinaceę ac scropei ex uuis, à partu decem diebus proximis nō producunt ex aris matrem, nisi propter potum elapsis decem diebus sinunt exire pastum in proximū locum uillæ, crebro reditu lacte alere possint porcos. Cū creuerint sequunt̃ matrem ad pastū, deniq; secernunt à matrib. ac seorsum pascūt nutrices, subulcus asuescere debet, ut omnia faciant ad buccinam, primo cū incluserunt cum buccinatum est aperiunt, ut exire possint in eum locum ubi hordeum effusum sit in longitudine, sic enim minus disperit quā in aceruos positū. Et plures faciliter accedunt, ideoq; ad buccinam conuenire dicuntur, ne syluestri loco dispersi pereant. Castrantur uerres cōmode anniculi, nec minores quā semestres, quo facto nomen mutant, & pro uerribus dicuntur maiales, de sanitate suum unum solum exempli causa dicā, porcis lactantibus si scropha lac suppeditare non potest, triticum frictum dare oportet, crudum enim soluit aluum, uel hordeum obijci ex aqua, quoad fiant trimestres, in centum scrophis decem uerres satis esse putant̃, utilitas porcorum est, quia earum carnes ad cibū competunt recentes & siccæ, & optima pro calceamentis, & eorū lardus est optimus in condiendis omnibus cibis, & eorum adeps optimus pro calceamentis cōseruandis, & in pluribus unguentis ad curādas ægritudines opportunus. Itē est alia utilitas, quod uineis immissi nec dum turgentib. & exacta uindemia gramine persecuto uertunt solum, postea relicta fossoris diligentia mutantur.

De canibus quales debent eligi, & qualiter teneri & instrui & de ipsorum utilitate, Cap LXXVIII.

CAnis est custos eius pecoris, qui eo comite indigent, ad se defendendū, in quo genere sunt maxime oues & capre, eas enim lupus captare solet, cui canes apponimus defēsores, in suillo pecore sunt qui se defendunt, ut

dunt, ut sues, uerres, maiales, & scrophæ. Canũ genera sunt duo, unũ uenaticũ pertinens ad feras, alterum quod custodiæ causa paratur, pertinẽs ad pastores, de quo dicere intendo. Ad formam huius artis primum ętate idonea parandi sunt, nam catuli & senes nec sibi nec ouibus sunt pręsidio, & lupis nõnunquam prædę fiunt. Debent esse formosi, magnitudine ampla, oculis nigrantibus, naribus congruentibus, labris subnigris, aut rubicundis, mento suppresso, & ex eo natis duobus dentibus dextra & sinistra paulo eminentibus superioribus, directis potius quàm tortis, habentes acutos dentes, labro tectos, capitibus & auriculis magnis ac latis, id est, plicatis, grossis ceruicibus, ac collo, internodijs articulorũ longis, pedibus magnis & altis, digitis discretis & ungulis duris neq; curuis, corpore suppresso spina neq; eminula, id est sima, neq; curua, cauda grossa, latratu graui, hiatu magno, colore potissimum leonino, fœminę uero debẽt esse mammosę, papillis æqualibus. Cauendum est ne à laneis, néue à uenatoribus canes emas. Nam alij ad pecus sequendum inertes, sicut alteri si uiderint leporem aut ceruum eum potius quàm oues sequuntur, quare à pastoribus emptus melior est, qui oues sequi consueuit, aut qui sine consuetudine fuerit, canis enim facile aliquid assuescit: pane bene pascendi cum grege sunt, ne propter famem uolens quærere cibum à grege recedat: morticinæ ouis carnes non patiantũ pasci, ne ductu sapore minus se abstineant, sed dent eis ossa bene concussa, nam ex his dentes fiunt firmiores, & os magis patulum, propterea quod uehementius ducuntur malæ, acrioresq; fiunt, propter medullarum saporem. In die cibũ capiant ubi pascuntur, uespere ubi stabulantur. Catulæ tribus mensibus solent esse pręgnantes, in partu, si plures sunt, eligere oportet quos habere uelis, reliquos abijcere: quanto pauciores relinquuntur, tanto in alendo meliores fiunt. Item substernatur eis aliquid quo molliri cubili facilius educentur. Catuli diebus uiginti uidere incipiunt, duobus mensibus primis à partu non disiungunt, à matribus educunt eos in unum locum. Item consuefaciant ut alligari possint, primum leuibus uinculis, quæ si abrodere conantur, ne illud consuescant facere, uerberibus eos deterrere solent. Quidam nucibus Grẹcis in aqua tritis perungunt aures, & inter digitos, eò quod muscę & ricini pulices ibi stare solent, quod si non fiat ea exulcerentur: ne uulneretur & à bestijs, imponũtur eis collaria ferri, habentia sub se leue corium, clauulis infixũ, ne collo noceat duritia ferri. Numerus canum pro pecore multitudine solet parari, sed in regionibus syluestribus remotis à uillis ubi bestiæ malæ sunt multo requiruntur plures, nam in uillatico grege sufficiũt unus, scilicet masculus, alter fœmina, eo quòd simul sunt assiduiores, & idem cum altero fit acrior, & si alter æger est ne sine cane grex sit, quos consuefaciant nocte uigilare, & in die clausos dormire.

De pastoribus quot & quales debent esse, Cáp. LXXIX.

AD maiores pecudes necessarij sunt ætate perfecta, ad minores parui quandoq; sufficiunt. Et qui in collibus uersantur firmiores requiruntur, quàm qui

quàm qui in fundo quotidie ad uillam redeunt, itaq; in saltibus licet uidere iuuentutem, & eam ferè armatam, cum in fundis non modo pueri sed etiam puellæ pascant in die, pascere greges simul cõmuniter omnes oportet. Pernoctare ad suum gregem quenq; oportet. Maior natu & cæteris peritior esse debet magister pecoris, eiq; omnes alij parere debent, itaq; tamen oportet eum alios ætate præcellere, ne propter senectutem minus sustinere posset labores, præsertim dum conueniunt formę hominum, difficultatem ac montium arduitatẽ & asperitatem facile ferant, quod pati necessitate habent qui greges sequũtur, pręsertim cum conueniunt formę hominum armentitios atq; caprinos, quibus rupes ac syluæ ad pabulandum conueniunt. Formæ hominum legendę sunt ut sint firmi, & sequi possint, & ueloces, mobiles, expeditis membris, qui nõ solum pecus sequi possint, sed etiam à bestijs ac prædonibus defendere, qui onera extollere iniuncta possint, qui excurrere, qui iaculari ualeant. Non omnes ad hãc rem apti sunt, magistrum prouidere oportet, ut sequantur omnia instrumenta, quę pecori & pastoribus opus sint, maxime ad uictum hominum, & ad medicinam pecudum, ad quam rem habent iumenta bassuaria domini, alij equas, alij mulos uel asinos, aut alia quę onus dorso ferre possunt, qui in fundo perpetuo manent, facile habent conseruari in uilla quæ pastoribus necessaria faciant, his autem qui in saltibus & syluestribus locis pascant mulieres adiungere oportet, quæ greges sequantur, ac cibaria pastoribus expediant, eosq; assiduiores faciãt. Magister pecoris sine literis idoneus non est, eo quòd rationes dominicas conficere, nec aliud quicquam ratione facere potest. Pastorum numerus esse debet secundum multitudinem pecudum, genus earum, & diuersitatem locorum pastionis, & uendentiũ agnos, & facientiũ caseos, uel non maior uel minor talis & tantus qui omnia opportuna huic operi possit commode explicare.

De leporarijs & leporibus cęterisq; animalibus feris includendis, Cap. LXXX.

LEporarium est locus clausus, in quo clauduntur lepores & capreoli, & cerui, & cuniculi, cæteraq; animalia non rapacia fera tamẽ, si antiquitus appellatus, eo quòd lepores pręcipuè includebantur in eo, sed omniũ horum custodia incrementum & pastio aperta & nota est, ideo breuiter explicãda, itaq; septa ex materijs circa locum magnum uel paruum, secundũ optionem uel possibilitatem domini fiant, adeò alta uel compacta quod neque lupus neque alia bestia intrare possit, neque desuper transilire, ibiq; oportet esse latebras in uirgultis & herbis, ubi lepores interdum delitescant, & arbores patulis ramis, qui aquilæ conatum impediant, in quo si lepores mares uel fœminas paucos intromiseris, breui tempore locus implebitur, tanta est fœcunditas huius quadrupedis. Sæpe enim cum catulos habent recentes, alios in uentre reperiuntur habere, itaq; qui scire uolet masculum à fœmina discernere (ut Archadius scribit) naturæ foramina debet inspicere, nam sine dubio ma-

bio masculus unum, fœmina duo inueniuntur habere, si caute & subtiliter inspiciatur. Sed leporum tria genera fere sunt, unum Italicum, pedibus primis humilibus, posterioribus altis, superiore parte bassa, uentre albo, auribus longis, qui lepus dicitur cum prægnans sit tunc concipere. In Gallia transalpina, & Macedonia fiunt permagni, in Italia & Hispania, mediocres. Item in Gallia reperiuntur alij alterius generis toti candidi. Tertij generis est quod in Hispania & in Prouincia & in partibus Lombardiæ sibi cohærentibus nascitur, similis nostro lepori ex quadam parte, sed humilis, quem cuniculum appellant. Lepus dicitur ab eo, quia leui pede ambulat. Cuniculi ab eo quod sub terra cuniculos ipsi facere solent, ubi lateant in agris, nemoribus & pratis & uineis. Apros habere posse in leporario & capreolos & ceruos non est dubium.

De piscinis & piscibus includendis, Cap. LXXXI.

QVi piscinas habere desiderat, primum eligere oportet locum coñuenientem, qui nullo tempore aqua careat, non enim alijs possunt durare locis, sed piscinarum quædam sunt paruę, quędam magnæ, quædam mediocres: & iterum quędã sunt, fontaneæ, quædã stagneę, quædam marinę, & quædam etiam fluuiales. Si paruę sunt muniantur septis ex lignis uel uiminibus aut lapidibus cõstructis, ne lodria uel aliud animal nocens intrare possit, & uimina aut uites super eam tendantur, quibus aues terreantur rapaces, in eisq́ ponant̃ pisces illi aquæ conuenientes, ex his qui inueniuntur in partibus illis, nam quidam libentius stant in fontium uel fluuiorum aquis, alij in stagnis & lacubus, nonnulli delectantur marina, sit autem parua piscina profunda in quantum à fossoribus profundari possit, sed in magnis piscinis commode stare possunt. Quod si marina fuerit aqua de mari educta, omnia genera marinorum piscium natura paruorum possunt in ea seruari. Si piscinam magnam habere uolueris, oportet ipsam fieri ex magno lacu uel stagno in quo sunt aquæ plurimę congregatæ, niue ac pluuijs aut fontibus, uel in ea flumen fluentibus, uel etiam aqua marina, quod in pluribus euenit locis, quod si ex ipso lacu uel stagno aqua per aliquam partem exeat, ibi claudatur taliter quod impediatur piscium exitus, & non aquæ, quod si ex aqua dulci consistat, poterũt in ea poni ac seruari omnia genera piscium, tam magnorum quàm paruorum, in talibus aquis uiuentium. Sunt & aliqui marini pisces qui ad aquam dulcem accedentes delectantur in ea, & tales similiter poterunt in dulci piscina seruari. Si uero fuerint ex aqua marina, in ea ponantur omnia genera piscium marinorum, si sit ualde profunda, nisi sit piscis maximus, ut balena quæ nullo loco nisi maris pelago claudi potest, si uero mediocris magnitudinis sit piscina, ex his quæ dicta sunt facile potest haberi doctrina, quales pisces possunt in ea includi. Piscinæ utilitas magna, quia ex paucis piscibus inclusis breui tempore habentur plures, ex quibus plures uendi possunt, & plures ad escam haberi.

De Pauonibus, Cap. LXXXII.

COmpleto tractatu animalium quadrupedum nutriendorum ac pisciũ, de bipedibus & cæteris uolatilibus est dicendum. Et primo de pauonibus qui suo decore nobiliores sunt cęteris, quos nutrire, ut egregie ait Palladius, facile est, nisi furens aut animalia inimica formides, qui per agros uagantur, plerunq; sponte se pascunt pullósq; educunt, altissimas uespere arbores petunt, una his cura debetur ut incubantes per agrum fœminas quæ hoc passim faciunt à uulpe custodias. Ideoq; in breuibus insulis melius nutriuntur, uni masculo quinq; fœminę sufficiunt, quod seruandum est (ut ait Varro) si ad fructum spectes, nam tunc pauciores debent esse mares quàm fœminæ. Si ad delectationem cõtra, formosior enim est masculus. Masculi oua & pullos suos persequuntur, uelut alienigenas, priusquàm illis cristarum nascantur insignia. Ab idibus Februarij calere incipiunt, faba leuiter torrefacta incitantur ad libidinem, si eis quinto quoq; die tepida præbeatur. Cupiditatem coëundi masculus confitetur quotiens circa se amictum caudæ gemmãtis incuruat cum stridore per currens. Si oua pauonum gallinis supponantur, excusant matres, tribus uicib. ab incubatione per annum fœtus ædunt. Primus partus quinq; ouorum, secundus quatuor, tertius trium uel duorum esse consueuit. Sed electæ, si hoc placuerit, gallinæ sint quę primo incremento lunæ nouem diebus habeant noua oua supposita, quinq; pauonia, cętera sui generis, decima die omnia gallinacia subtrahantur, & alia gallinacia recentia totidem supponantur, ut triginta diebus possint cum pauoninis aperiri ouis. Oua autem pauonum contra gallinæ subiecta sæpe manu conuertantur, quia hoc ipsa facere uix ualebit, unamq; partem oui notabis, ut conuertisse cognoscas, maiores gallinas oportet eligere, nam minoribus pauciora suppones. Cubilia debent eis fieri sub tecto discreta, & à terra eleuata, ut neq; serpens neq; bestia accedere ad ea possit, (ut ait Varro) præterea locum ante se purum habere debet cubile, quo ad pastum exeant diebus aptis, nam utrũq; locum purum esse uolunt hę uolucres. Itaq; pastorem earũ cum uacillo circumire oportet ac stercus tollere natos, si ad unam transferre à pluribus uelis, quindecim uni nutriti sufficiunt, primis diebus far hordei aspersum omnino pullis dabitur, uel undecunq; cocto pulticula & refrigerata. Postea adijcietur porrum concisum uel caseus recens sed expressus, nam serum pullis nocet, locustæ etiam in pedibus ablatis prębentur. Ita pascendi sunt usq; ad unum mensem, deinde hordeum poteris præbere solenniter. Trigesimo quinto tamẽ die postquam nati sunt in agrum tutum eijci possunt, comitante nutrice pascendi, cuius singultura uocant ad uillã. Pituitates uero & cruditates his remedijs submouebis, quibus gallina curat, maximum illis periculũ est cum incipit crista produci, nam patiuntur languores, sicut infantes cum dentes eis nascũtur, utilitas ipsorum est, carnes satis bonæ sunt, sed ad digerendum duræ, masculorum pennæ sunt pulchrę, ideoq; puellis pro sertis & alijs ornamentis aptę.

De Phasianis, Cap. LXXXIII.

IN phasianis nutriendis hoc seruandum est, ut nouelli ad creandos fœtus parentur, id est, anno superiori sunt æditi, ueteres enim fœcundi esse non possunt. Ineunt fœminas mense Martio uel Aprili, duab. fœminis unus masculus sufficit, semel in anno fœtus creant, uigesimus ferè ouis pariendi ordo cõcluditur. Gallinæ his melius incubabunt, ita ut 15. phasiani oua nutrix omnia oua cooperiat, cætera sui generis supponant, in supponendo de luna & diebus quę sunt de alijs dicta seruemus. Trigesimus dies maturos pullos in lumen mittet, sed per quindecim dies discreto toto ac consperso uino refrigerato leuiter hordei farre pascentur, deinde triticũ & locustas prębebis & oua formicæ. Sana ab aqua prohibeantur accessu, ne eos pituita concludat, quod si pituitam patiantur cum pice liquida rostra eorum debebis assidue perfricare, uel sicut gallinis auferre. Eorum carnes sunt optime.

De Anseribus, Cap. LXXXIIII.

ANser aquam herbamq́ desiderat, nec sine ipsis facile sustinetur, locis consitis inimicus est, quia sata & morsu lędit & stercore polluit, præstat plumas, quas autumno uellamus & uere, uni masculo tres fœmine sufficiunt. Si desit fluuius, lacuna formetur, & si herba non suppetit, trifolium, fœnum græcũ, agrestia, intuba, lactuculas pro alimento seremus. Albi fœcundiores sunt, uarij uel fusci minus, quia de agresti genere ad domesticum transierũt, incubant à Kal. Martij usq; ad solstitium ęstiuum. Circa 15. oua uni anseri sufficiunt, incubant 30. diebus. Melius tamen est quod gallinis oua supponas, quia plus parient, pariturę ad aram producantur, cum semel hoc feceris consuetudinem sponte tenebunt, si gallinis anseris oua supponas, ne noceant suppositis subijciatur urtica. Semine papaueris primis decem diebus pascendę sunt intus, postea foras eas poterimus educere, ubi urtica non fuerit, cuius formidant aculeos, & pręcipue in prata & piscinas aut paludes. Aras eis faciunt supra terram in qua non inducant plus uicenos pullos, easq; aras prouideant ne habeant humorem, & molle habeant substramen, ex palea. Studendum est ne accedere ad eos possint mustelæ, nec alię bestiolę quæ noceãt, ut ait Varro, quatuor mensibus bene saginantur, nam melius in tenera ętate pinguescũt, polentum dabitur ter in die, late uagantur & ideo prohibeatur licentia, obscuro loco claudantur & calido, sic etiam maiores obscuro loco pinguescunt, nam paruuli sæpe die tricesimo saginantur, melius si ad satietatẽ miliũ præbeamus infusum inter anserum cibaria. Omne legumen præstari potest excepto eruo.

A lupis & uulpibus rapiuntur, & ideo ab eis custodiendæ sunt. Vtilitas anserum est quia carnes pullorum si sunt pingues, & quatuor mensium non excesserunt ætatem à pluribus appetuntur, & eorum pennę molles optimę sunt pro lectis, & duræ alarum scriptoribus competunt & sagittis.

De Anatibus, Cap. LXXXV.

ANates sunt de natura Anserum & eodem modo nutriuntur, ut anseres. Libenter comedunt herbam anatiuam quæ in superficie aquæ stantis ex solis adustione orit̃, omnia reptilia & uermes & omnia turpia libenter accipiunt & glutiunt. Vtilitas ipsarum est præcipue in pennis, & carnibus etiam illarum & pullorũ earum utimur, licet satis sint indigestibiles & uiscosæ.

De gallinis & gallis ac ipsarum pullis quales haberi & qualiter teneri expedit, Cap. LXXXVI.

QVi perfectas uult habere gallinas, eligere debet fœcundas, plerunq; rubicundas pluma, nigris pennis, imparibus digitis, magnis capitibus, crista erecta, ampla. Hæ enim ad partem sunt aptiores. Galli sint lacertosi, rubenti crista, rostro breui, plene acuto, oculis rauis aut nigris, palea rubea, collo uario, aut areolo, fœmoribus pilosis, cruribus breuib. ungulis longis, caudis magnis, frequentibus pennis, uociferantes sæpe, in certamine pertinaces, & qui animalia quæ nocẽt gallinis non modo pertimescũt, sed etiam pro gallinis propugnent. Si ducentas alere uelis locus septus parandus est, in quo duę caueę coniunctæ sunt, quæ uersus orientem spectent, & sint longitudinis circiter decem pedum, latitudinis paulo minus, in altitudine paulo humiliores: unaquęq; habeat fenestra tripedali uno pede altiorem, ex uiminibus factam raris, ita ut lumen præbeant multũ, neq; per eas quicquam intrare possit, quod nocere solet gallinis, inter ipsas duas sit hostium quo gallinarius curator earum ire posset: in caueis crebræ perticæ tractę sint, ut omnes possint sustinere gallinas. Contra singulas perticas in pariete sint cubicula earum. Adsit quoq; sicut dixi, uestibulum septum, in quo diuturno tempore esse possint, & in puluere uolutari, dicta cubilia sint exculpta in parietibus, aut affixa firmiter, motus enim cum incubant nocet, in cubilibus cum parturierint palea substerni debet, & cum peperint tollas substramen, & recens aliud subijce, eo quod pulices & alia nasci solent, quæ gallinas quiescere non patiũtur, ob quam rem oua aut inęqualiter maturescunt aut corrumpũtur. Quę uelis incubet, negant plus 25. oua incubare oportere, quamuis propter fœcunditatem peperit plura. Palladius autem & mulieres nostræ ultra 17. uel 19. oua non supponunt. Fertur tamen quod in quibusdam mundi partibus inueniunt̃ homines qui furnos adeo temperate calefaciunt, quod eorum calor æqualis est calore gallinę cubantis, atq; in uno furno seu clibano ponunt multitudinem pennarum paruarũ, & mille gallinacea oua, post 20. dies nascuntur ac extra prosiliunt. Optimum esse partũ ab æquinoctio uerno ad autũnale, itaq; quæ antea uel post nata sunt, non

sunt sup-

ſupponenda,& gallinæ quę roſtra aut ungues non habent acutos incubare debent,aliæ in concipiendo & ouando potius quàm incubando occupatæ eſſe cõuenit. Aptiſſime ad partum ſunt anniculę aut bimæ incubantes includere oportet,ut die & nocte incubent,prӕterquàm mane & uieſpere cum cibus & potio eis datur,oportet ut curator circumeat diebus aliquot interpoſitis,& oua uertat,ut æqualiter caleſiant,oua ſi plena atq; utilia ſint nec ne aduertere potes ſi dimiſeris in aquam quod inane eſt natat,plenum deſidit,quod intelligere potes ſi concutias. Item ſi ad lucem ſubſtuleris,quod perlucet inane eſt. Oua oblonga acuta maſculos,rotunda fœminas tribuunt,inſuper ponenda oua obſeruant ut ſint numero imparia oua quæ incubuntur. Habeant ſemen pulli nec ne curator quatriduo poſtquam incubare cœperit intelligere poteſt ſi contra lumen tenuerit,& purum quod huiuſmodi animaduertit eſſe eijcere debet, ac aliud ſubijcere. Excuſſos pullos ſubducere debet ex ſingulis nidis, & ſubijcere excuſſos pullos ei quę habeāt paucos,ab eaq; ſi reliqua oua ſunt pauciora tollere debet,& ſubijcere illis quæ nondum excuderunt,& minus habent triginta:hunc enim gregem maiorem non faciendũ,ait Varro,diebus 15. primis pullis debet obijci puluis,ne roſtris noceat terra dura,eiſq; milium optimum & lolium & grana minuta tritici ſatis competunt,ſed gallinarum pabula ſunt quibus præcipue delectantur,uermiculi, triticũ,& ferè omnia grana,& præcipue dandum eſt eis lolium,quod eis competit,& hoc eſt humano corpori inimicũ. Vinatiæ cibo ſterileſcunt,& hordeo ſemicocto parere ſæpe coguntur,& reddunt oua maiora,ut Palladius ait. Pulli parui proferendi ſunt ad ſolem,& ſterquilinium,ut in eo uolutari poſſint,quod ita ualidiores fiunt. Cum iam pēnas habebũt conſuefaciendi ſunt,ut unam aut duas ſectent̃ gallinas,ut cętere potius ad pariendum ſint expeditę,quã in nutricatu occupatæ. Incubare oportet incipere ſecundum nouam lunã,eò quod plura quę ante incubant non ſuccedunt, diebus ferè 20. excudũt. Circa caueas gallinarum incendendum eſt cornu,ne ſerpēs accedat,cuius odore ſolent interire. Multas à uulpibus & quibuſdam alijs animalibus noxijs patiunt̃ inſidias,ideoq; circa loca in quib. uerſant̃ extirpanda & remouēda ſunt omnia,in quibus uulpes latere poſſunt ad ponēdas inſidias. In nocte claudant̃ in caueis optime circũquaq; & ſeptis,nec permittant̃ foras in nocte iacere,fert̃ enim quod uulpis ſubdola intuet̃ eas,quantumcunq; in alto exiſtentes loco,ut uideant oculos eius lucentes,ut faculas,& cauda quaſi baculo quodam minat̃ eis,ut ſic perterritæ cadant & eas rapiat. Patiunt̃ etiam inſidias miluorum,& quarundam aliarũ rapacium auium,& præcipue aquilarum, contra quas tendantur funes uel uites ſeu uitalbæ, ſupra loca in quibus die morantur. Capiant̃ etiam uulpes taliolis,uel alijs artibus & milui retibus,fiſco uel laqueis. Pituita his naſci ſolet,quæ alba pellicula linguam ueſtit extremã,hęc leuiter unguibus uellitur,& locus cinere tangitur, & allio trito plaga mundata aſpergitur. Item allei ſpica trita cum oleo faucibus infertur,ſtaphiſagria etiam prodeſt,

ſi cibis aſſidue miſceatur. Si amarum lupinum comedāt, ſub oculis ſuis ipſa grana procedunt, ut ait Palladius, quæ niſi acu leuiter apertis pelliculis auferātur, oculos extinguunt, portulacæ ſuccus forinſecus & mulieris lacte curari eas aſſirmant, uel armoniaco ſale, cui mel & cyminum æqualiter miſceantur, pediculis etiam plurimum moleſtantur, & præcipue cum incubant, quos perimit ſtaphiſagria pariter infuſa cum uino, & amari lupini aqua, ſi penetrat ſecreta pennarum. Vtilitas gallinarum eſt, quia ex ipſis naſcuntur oua, quæ nutriūt corpus humanum multum & ſubito, quibus utimur in cibarijs infinitis, quæ optime ſeruari poſſunt diu ſi perfricātur ſale minuto aut muria per tres horas, deinde abluantur, & furfure ac paleis recondantur, uel ſemper teneantur in ſale, ut quidam dicunt. Item ex eis naſcuntur pulli, qui cum ſunt adhuc teneri ſunt ad cibū optimi, & ſi caſtrantur fiunt capones, qui melius cæteris pullis pingueſcunt, & ſunt laudabilis nutrimenti. Caro etiam ipſarum gallinarū bona eſt, ſi adhuc iuuenes ſunt & pingues, pennæ etiam ipſarum culcitris imponuntur.

De columbarijs quales eſſe debent. Cap. LXXXVII.

COlumbaria duobus pręcipue poſſunt fieri modis aut ſuper columnis & parietibus ligneis muro circūdatis lapideo, aut ſuper turri de groſſo muro conſtructa, & utraq; nidos ſeu nidorum foramina poteſt habere. Sed melior eſt quę in turri de muro quàm de lignamine cōſtruitur, & melius eſt interius nidos habere, nam ſi exterius habet nidos fimus ipſarum perditur, qui magnæ utilitatis exiſtit, & earum pulli facile à rapacibus auibus capiuntur. Fiat ergo turris lapidea lata uel anguſta ſecūdum domini uoluntatem ac poſſibilitatē, non alta multum, cum parietibus leuigatis ac dealbatis, albo cemento, habens ab omnibus quatuor partibus eius quaſdam breuiſſimas feneſtras ſeu foramina, ut columbis ſolummodo ad introitum exitumq́ue ſufficiant, ſub quibus immediate ſit circuitus quidam lapideus eminens circum circa, qui aſcenſum muſtelarum & aliarum nociuarum ferarum impediat, ſuper tectum feneſtram habeat, per quam ingrediantur columbi, & exeant qui libenter ad ſolem ſuper tecto morantur. Sint autem cancellata de lapidibus aut lignis, ne per ipſam rapaces uolucres alis apertis intrare queant. Nidi formantur interius quos quidam faciunt rectos, & mediocriter ſtrictos, quidam obliquos occultantes incumbantes columbas, quædam præterea prouide faciunt feneſtrellas latas, & modicum concauas ſeu longas, plures cultellos paruos circa parietes, & tectū affigunt aſſerentes in his columbas liben-

bas libentius incubare. Sed experimento didici quasdam esse columbas quæ libentius in muro quam cistellis nidificant, quasdam uero cōtrarium appetere, & iterum quasdam esse libentius in aperto, & super quacunq; re cum nido uel sine nido incumbant, & quędam libentius se occultāt. Ideoq; non inutile puto in columbario cuiuscunq; generis nidos habere, ut diuersis columbarum affectibus satis fiat, quamuis qui in muro sunt à fimo & sexcupedibus mundentur facilius, quod crebro fieri expedit eo quod ab eis cum augmentantur plurimū incubantes columbæ lędantur. Est etiam opportunū quod intra columbarium ponant trabes in pluribus partibus, & præcipue in circuitu, & assides super quibus tempore pluuiarum & niuiū, & tempore superflui ęstus colūbæ in magna quantitate morari ac quiescere possint. Sic enim à loco proprio nō facile deuiabūt, mūdetur etiam crebro ipsarum locus, & undiq; sit decorus, nam in pulchro domo sicut & homines morantur auidius. Et nota quod unumquodq; par tres uel duos ad minus uult habere nidos, licet aliquando augeantur & multiplicentur in tantum quod replent nidos omnes, & solariū atq; trabes, & cętera loca omnia.

Qualiter noua columbaria debent primo muniri columbis, Cap. LXXXVIII.

IN columbarijs nouis columbi senes ponendi non sunt, nam recedunt & ad propria reuertuntur, sed ponendi sunt iuuenes cum pennas completas habent, uel quasi completas. Et ex his qui ponuntur meliores sunt saxaroli & post ipsos turgni, sic à uulgo ex pennarum colore uocati, tales enim in columbarijs melius durare cernuntur quàm cæteri, albi uero uitentur omnino, nam durare non possunt, eo quod ab auibus rapacibus nimis remote uidentur, & quanto plures in primis ponētur tanto uelocius implebitur locus, ponendæ sunt precipue mense Augusto & Septembri, uel etiam Iulio, quia tunc faciliius inueniunt cibum in agris propinquis, propter quod non elongantur à columbario, nec perduntur. Mense autem Martio, Aprili uel Maio ponēdi non sunt, propter contrariam rationem. Circa quindecim dies ad minus teneantur clausi uel inclusi, erit utilius, quia tunc erunt pinguiores & ad reuertendum peritiores, nam in primis quindecim diebus macræ efficiuntur, quia tunc bene uacare ignorant, & cum inclusi morantur. Et postea quibusdam diebus tribuatur eis in columbario copiose bonus cibus & aqua, post dictum tempus aperiantur tempore nubilo uel sereno, sed commodius pluuioso, quia tunc exeunt & reuertuntur interius, non subito euolant ad remota.

Qualiter sunt tenendi ut libentius morentur, & bene fructificent, Cap. LXXXIX.

QVi nascuntur in columbario uel parui ponuntur in eo non facile recedunt, sed uadunt quandoq; ad alia columbaria in quib. inueniunt escā, quando non præbetur eis in sua nec in agris inueniunt, & fere omnes

postea tempore quo non egent esca reuertuntur ad sua,& ad hoc ualent plurimum habere columbarium pulchrum & bonum. Si temporibus quibus non inueniunt escam copiose præbetur eis in sua, quod est cum nix uel fortis est glacies super terram,& mense Aprili & Maio aratis stipulis non recedunt,& plurimos fœtus edunt. Cibus autem eis conueniens est frumentum,faba,uicia,milica & cætera genera quæ libenter sumunt,centumq; parijs columbarum detur granorum pars corbis octaua diebus singulis,& duplũ cum nihil omnino per se inueniunt,potus etiam in columbario detur eis sufficiens, quotiens aquã nisi ualde remotam propter æstum uel glaciem inuenire nõ possunt,uel ponatur in aliqua re prope columbaria,ad quam descendere queant,ita pręcipuum & fere necessarium eis est,quod ipsorum mãsio sit prope locum ubi aqua influat,unde & bibere & ubi lauari possint,permunde hę uolucres sunt,ut ait Varro. Optimum est quod de omnibus granis exhibeatur eis, ut sunt frumenta, faba minuta,cicercula,uicia,orobum,milica,hordeum,spelta,lolia,& cętera grana, ut uideatur quod libentius appetunt,& id præcipue detur eis,ut auidius ibi morentur,& pluries pariant. Palladius ait,quod fœtus frequentant si hordeũ torrefactum uel orobum uel fabam sæpe consumant. Dicit etiam, quod nihil expetunt nisi ut æstate quæ maxime pinguescunt triticum uel milium mulsa maceratum semper accipiant. Est autem mulsa aqua mellis in qua quæcunq; grana mollita sunt eisq; data non recedunt,& alias illuc ducunt,ut à non paucis asseritur. Alij autem dicunt non referre an sit mellita esca an non,cum eis datur esca in uespere potius quàm in mane,ut in die procurent escam sibi quærere, & qui non inueniunt intus inueniãt. Nam si daretur in mane non procurarent alibi inuenire,sed tempore niuis debet in mane tribuere,ne exeant ad loca in quibus capiuntur,cum certum est alibi nõ posse inuenire.

De officio pastorum columbarum, Cap. XC.

PAstor columbarum sæpe debet eis mundare locum,& fimum reponere qui ad agriculturam est optimus,& si quem inuenerit uulneratum curet,si quem mortuum eijciat. Item si qui sunt nimis feri & bellicosi, ut alios lædant,eos inde remoueat,& in alium locum secretum ab alio se ponat. Si qui pulli idonei sunt ad uendendum eos promat,cibum & potum cum opus erit sufficienter eis tribuat. Qui solent saginare columbinos pullos quo pluris uendãt,secludent eos,cum iam sint pluma tecti cibantq; illos pane calido mollificato & masticato uel molli: hyeme bis,æstate ter quolibet die,scilicet mane, meridie & uespere: eos uero qui iam pennas magnas habere incipiunt, relinquunt in nidis,fractis cruribus,matribus nutriendos & impinguandos, uel extrahunt de pennis unius alæ, nam qui ita educantur celerius impinguantur quàm cæteri,ut ait Varro. Item debet eos curare & tueri ab omnibus nocumentis,leduntur enim & capiunt ab accipitre,miluo,& falcone,& cæteris quibusdam auibus rapacibus,quos occidere potest duab. uirgulis uiscatis in terra

defixis

defixis inter se curuatis, cum inter ipsas posuit animal obligatum, sic enim ea facile decipere debet & potest. Palladius preterea dicitur oportere rutæ ramulos pluribus locis suspendere contra animalia inimica. Item læduntur, à faginis, mustelis & cattis, & cæteris plurib. animalibus, quę de raptu auium uiuunt, contra quæ debet custos ostium & omnia loca unde intrare possunt optime claudere, & stafas circumquaq; eminentes procurare ne quid superius per parietē repere possit. Item læduntur ab auibus rapacibus tam diurnis quā nocturnis, contra quas claudat custos de nocte fenestrā, uel si ea aperta intrauerit auis rapax, & ipse audiat spanentum & strepitum columbarum, intret audacter in eam cum lumine, auemq; capiat & occidet. nec curet de exitu columbarum. Aues autem diuturnas cum uisco uel parua reticula capiat & occidat, fenestram autē de subsellis cancellet & claudat, ut columbi intrare ualeant & exire, nō autem auis rapax, quę solummodo intrat alis apertis. Item molestantur pulli plerunq; sexcupedibus quod custos inquirat, & nidum abijciat, aliumq; mundum ponat. Item nascuntur eis narioli circa oculos qui excæcant eos, maxime mense Augusto. Vendendi sunt aut comedendi cum solo capite sunt infecti. Item recedunt aliquando quia non habent quid edant, contra tribuatur eis: uel quia nimium ab animalibus rapacibus infestantur, aut terrentur, contra quę iuuat ipse custos, ut dixi. Item moriuntur ex senectute, nam ultra octo annos non inueniuntur in columbarijs durare, ut dicunt experti. Item debet custos sæpe ad eos accedere, & quotiens in columbarium intrat aliquā escam modicam secum portare tempore congruo, eosq; semper aliquo certo & consueto modo uocare, ut magis domestici fiant. Item debet custos tegulam figuli pro aqua habere in columbario, quę assidem habeat supra se aliquantulum eleuatam, habentem multos & spissos pedes incisos atq; adhærentes, inter quos possunt caput ponere, & aquam haurire nec in uas intrare, ut aqua munda permaneat.

De utilitate columbarum, Cap. XCI.

NIhil columbis fœcundius, ut ait Varro, nam diebus 40. concipit, parit, incubat, & educit, & hoc ferè per totum annum faciunt, tantūmodo interuallant à bruma ad æquinoctium uernum, pulli nascuntur bini, qui ubi simul accreuerunt, & habent robur cum matribus pariūt, sed experti nostri temporis in partibus nostris dicunt, quod post sex menses pariunt & non ante, & donec uiuunt quatuor uicibus & quinque & sex, & amplius faciunt pullos in anno si escam inueniant uel habeant abundanter, quod si nihil tribuitur ter ad minus pariunt, scilicet in ęstate, pullorum carnes ad esum sunt ualde bonæ ac delectabiles, & libenter emuntur. Item ipsorum fimus est optimus omnibus plantis & seminibus, & potest spargi quocunque tempore anni quotiens aliquid seritur cum ipso semine, ac etiam postea quandocunque, & unaquæq; corbis ipsius æquiualet fimi ouium quadrupedum uni plaustro, nam ex uiginti corbibus satis commode, ex 25. bene, ex 50. optime impin-

guatur iugerum frumenti, si manibus per agrum spargatur æqualiter, & cum ipso grano tunc sato uertatur. Et nota quod tria paria columbarum in anno faciunt corbem fimi, si columbaria nidos intrinsecos habeant, & quanto magis cibantur in eo tanto plus fimi recipietur ab eis, quia diutius moratur in ipso, nec semper coguntur extra quærere uictum. Item est alia utilitas, ut generaliter prędicatur, quod possunt prouincijs cum literis sub cauda uel ala ligatis ad loca longinqua transmitti, si de loco ad quem destinantur delati sunt ad locum unde mittuntur. Item refert Palladius, quod nescio si sit uerum, quod inducunt alios si cymino pascuntur assidue, uel si irici alarum balsami liquore tangant.

De uirtutibus, Cap. XCII.

PRo turturibus locum constituendum prouide magnum, prout multitudinem alere uelis. Item ut de columbis dictum est, ut habeant ostiũ ac fenestras & aquam puram, ac parietes munitos tectorio, & in eis habeant multos palos infixos, super quibus commode morare possint, & locum paratum congrue in quo pascantur. Cibatui obijciunt triticum siccum in centenos uicenos turtures ferè semodium, quotidie purgantur eorum stabula à stercore, ne lædantur, quod quidem seruatur & est bonum ad agrum colendũ. Ad saginandum aptissimum tempus est circiter mensem, & cum matres eorum plurimos gignunt pullos in quibus maxime fructus consistit. Aucupatores tamen Lombardiæ præcipue Cremonæ tota æstate turtures feras retibus capiunt, & in domusculã clausam & quæ lumẽ habeat includũt, eisq; dant cõtinue aquã puram, & miliũ quantum sumere uolunt, & usq; ferè ad hyemem uel post partem autumni seruant, sicq; quingentas & mille quandoq; congregant, quæ ineffabiliter impinguantur, & sic impinguatas optime uendunt.

De turdis & merulis & perdicibus atq; conturnicibus impinguandis, Cap. XCIII.

QVi uult prædictas aues uel alias quę pingues care ueniunt habere, locum faciat clausum & tegulis uel rete magno coopertum, magnũ secundum quantitatem auium quas includere uolet. In hoc tectũ aquã uenire oportet per fistulam, & eam per cannales angustos serpere, qui facili extergi possint, nam si lata diffusa esset aqua inquinaretur facilius & biberetur inutilius, & quę superat ad potum auium per fistulam exeat, ne luto aues laborent, ostium habere debet humile & angustum, quo custos uix intrare queat, fenestras raras, per quas non uideantur extrinsecæ arbores, aut aues, eo quod earum aspectus ac desideriũ macrescere facit uolucres inclusos, tantũ luminis locũ habere oportet, ut aues uidere possint, ubi assidant, ubi cibus, ubi aqua sit circa ostia ac fenestras, talis sit munitio, ne mus uel mustela uel alia bestia intrare possit. Circa huius ędificij parietes intrinsecus multi sint pali, ubi aues assidere possint, & etiam perticæ inclinatę ex humo ad parietes, quibus multæ perticę adnectantur ex transuerso modicis interuallis ad speciem cãcellorum, cibatui

cibatui turdorum ponantur offæ glomeratæ ex ficis & farre mixto, cęteris tribuantur grana quibus uti consueuerunt, & ea præcipue auide sumũt, diebus uiginti antequàm tollere uult turdos, largius det cibum & farre subtiliore incipiat alere. Cum opus est ut ex hoc sumantur armario, excludantur idoneę in minusculum armarium quod est cum maiore cõiunctum: ostium lumine illustriore ibi sit, cum numerum habet exclusum quem sumere uult omnes occidit, hoc ideo in secluso clam debet facere, ne reliqui si uideant terreantur & ante tempus uenditionis moriãtur. Vtilitas & delectatio in his est, quia multi parui precij includuntur, & impinguati care ueneunt & dominorum esui satisfaciunt ad uotũ pro se & quibuscunq; uoluerint quotienscunq; fuerit opportunum.

De sedibus apium & loco ipsis congruo, Cap. XCIIII.

DE apib. tractaturus dicã primo de ipsarum statione seu sedib. de quib. dicit Palladius, quod locari debẽt in aliqua horti parte secreta & aprica, & calida, & à uentis remota. Nam ipsi prohibent pabulum ferre domum (ut ait Virgilius) non longe ab habitabilibus domibus, ut furum & accessus hominum pecudumq; submoueatur, ubi sit abundantia florum quos uel in herbis uel fruticibus uel etiam arboribus procuret industria. Sunt aũt arbores à septẽtrionali partę dispositæ, fons uel riuus sit qui formet humiles transe undo lacunas. Varro autem dicit sedem earum esse oportere iuxta uillam dominicam, sed potissimum ubi nõ resonent imagines, id est, uoces echi. Hic enim sonus fugę existimatur earum esse. Item esse debere, dicit, in aëre temperato, neque hyeme nimium frigido, ut spectẽt potissimum ad hybernos ortus, id est, ad eam partem in qua hyeme sol oritur, quę propè se loca habeãt ea ubi pabulum sit frequens & aqua pura. Virgilius uero addit, quod ante ipsarum hospitia frõdentes arbores debent esse. Item dicit, quod in aqua quę ibi stabit iners seu profluit, debent conijci transuersæ salices & grandia saxa, ut pontibus crebris possint consistere, & alas pandere ad ęstiuum solem. Iterum ait Palladius, quod podia trinis alta pedibus fabricentur, & opere albario leuigentur, propter lacertarum cæterorumq; animalium noxiam, quibus est moris irrepere, & super podia aluearia collocentur, ita quod imbre penetrari nõ possint, spaciolis inter se distantibus segregata. Item ut Virgilius ait, à loco apum abesse debent oues & hœdi, qui floribus insultant. Item uaccæ ne rorem deglutiant, & surgẽtes atterant herbas. Itẽ abesse debent stelliones & lacertæ, ac hyrundines, cæterę́q; aues nociuę, quæ insidiantur & nocẽt eis. Absit etiam grauis odor cœni & quarumlibet aliarum rerum.

De aluearijs qualia esse debent, Cap. XCV.

ALuearia meliora sunt (ut Palladius ait) quæ cortex formauit, maxime raptus ex subere, quia non transmittũt uim frigoris uel caloris. Possunt tamen ex ferulis fieri. Si hęc desunt, salicinis uiminibus fabricent̃, uel ligno cauatę arboris aut tabulis. Fictilia deterrima sunt, quæ & hyeme gelant̃, & ęstate ferue-

te feruescunt. Angustus tamen aditus admittat examina propter frigoris iniuriam & caloris. Sane uentis frigidioribus paries altus obsistat, aditus omnes solio opponantur hyberno, qui in uno cortice duo uel tres esse debebunt, ea magnitudine quæ in gressu apis magnitudinem non possit excedere. Sic etiam noxijs animalibus ingressu resistatur angusto, uel si apes uoluerint obsidere exeuntes alio utentur ingressu, nam si aditus non sunt angusti (ut ait Virgilius) frigore mella cogit hyems, eademq; calor liquefacta remittit, utraq; uis apibus pariter metuenda est, sed pro magna parte homines nostri temporis uno solo mediocri utuntur foramine, infra mediam aluei partem. Item debent aluearia esse magna pro magno examine, parua pro paruo, licet in paruo sæpius examine emittant, quia duo examina in paruo simul esse non possunt, alta seu longa sint uno pede & dimidio, uel duobus, & lata circa duos semisses aut modicum plus uel minus. Vir autem expertissimus mihi asseruit, quod meliora sunt aluearia quadrata ex tabulis constructa quàm rotunda. Et melius, quod iaceant anterius parum decliuia quàm erecta, quo commode possint acies una super aliã collocari, & hęc aluearia fundum ab utraq; capite habere debent taliter dispositũ, quod inde possint facile remoueri cum opus erit de melle tolli, fundus anterior habere duo foramina parua, & posterior unum in parte insima debet, per quæ ab utraq; parte ingrediantur & egrediãtur apes. Retulit etiam se inuenire ipsas melius laborare cum aluear interius sit obscurum, quod argumẽtum est, quod foramina debent esse parua, & rimulę omnes aluei optimæ sigillatæ, ad quod multum facit eorum industria, uidemus enim quod foramina magna circa hyemem cera obturant, foramine solo relicto ad formam ipsarum.

De Apibus qualiter nascantur, Cap. XCVI.

APes nascuntur partim ex apibus, partim ex bubulo corpore putrefacto (ut ait Varro) secundum modum similem. Virgilius ait magistrum Archadiũ primũ huius rei fuisse autorẽ, & inuenisse modum, eligit' ergo locus angustus, parietibus clausus, angustoq; imbrice tecto, habẽs quatuor oblique fenestras, tum uitulus bima quęrit', huic geminæ nares & spiritus ori multum reluctanti obstruitur, plagisq; perempto tonsa uiscera soluũtur per integram pellem, sic positum in loco clauso relinquunt, & ramea fragmẽta costis subijciunt, thymum uidelicet casiasq; recentes, hoc geritur cum zephyrus primo spirat, antequàm prata uirescant, & antequàm hyrundo ueniat, nidũq; suspendat, tunc humor uituli tepefactus æstuat, & apes creat, quæ primo sine pedibus apparent, mox stridentibus pennis miscentur.

Qualiter emi debent, & qualiter deferantur & qualiter inueniuntur. Cap. XCVII.

IN apibus optimæ sunt paruæ, uariæ rotundæ (ut ait Varro) in emendo emptorem uidere oportet ualeant an sint ægræ. Sanitatis signa si sunt frequentes in examine, & si nitidæ, & si opus quod faciũt est ęquabile ac leue,

Minus ualentium signa sunt pilosę & horridę, ut puluerulentę. Prouidendum est ut plena comparentur aluearia, quam rem uel inspectio uel murmuris magnitudo, uel frequentia cōmeantis uel remanentis examinis probat. Si transferendæ sunt in alium locum id facere diligenter oportet, & tempora quibus id potissimum facias animaduertendum, & loca quo transferas idonea prouidendum, tempore uerno potius quàm hyberno, nam hyeme difficulter consuescūt translata manere, itaq; fugiunt plerunq;, si ex bono loco transtuleris, & ubi idonea pabulatio nō sit, fugitiuæ fiūt. Ex uicina potius quā lōginqua regione trāsferendę sunt, ne terreantur aëris nouitate. Si uero sunt longius aduehendæ, collo nocte portentur, nec collocare nec aperire aluearia debemus, nisi uespere instante. Speculemus deinde post triduum ne omnes suas ianuas examine egrediantur, hoc enim signo fugam arripere meditantur, non tamen creduntur fugere, si stercus primogeniti uituli illiniamus oribus uasculorū, ut Pallad. ait: mense Aprili (ut idem ait) locis apertis apes quæremus, ac primo quam longe aut prope sint exploremus, rubricam liquidam uel quid aliud tingens breui uasculo geramus infusam, & obseruemus fontes aut aquas uicinas, tunc dorsa apū bibentium tangantur illo liquore tincta festuca, & ibidem moremur si cito reuersæ fuerint quas tinximus, hospitia eorum proxima esse cognoscimus, si tarde spacio lōgiore submota quod pro mora temporis extimamus. Ad proxima facile uenies, ad longinqua hoc genere producimus, cannę unum internodiū cum suis recides articulis, & latere aperies, ubi mel exiguū mittes, & iuxta fontem pones cum ad id peruenerint apes, atq; ingressæ fuerint post odorem foramen, pollice composito claudes, & unam tātum patiaris exire, cuius fugam persequere, ea tibi partem demonstrabit hospitij, cum eam ceperis, non uidere cōtinuo emittes alteram, & sequeris, ita singulę subinde dimissę te faciēt usq; ad locum examinis peruenire. Aliqui mel circa aquas ponunt in uasculo, de quo cū apes aquam degustauerint ad cōmune pabulum pergens alias exhibebit, quarum frequentia subinde crescente notata uolantium parte usque ad examina persequeris.

Qualiter tenendę & procurandæ sunt apes, Cap. XCVIII.

CVstos apum procurare debet ut circa ipsarum locum sit abundantia florum, quos uel in herbis uel fruticibus uel arboribus procuret industria, herbas nutriat origanum, thymum, satureiam, serpillum, uiolas, amaracum, hyacinthum, iris, uel gladiolus dicitur, & narcissus creticus, cæterasq; herbas suauis odoris, & floris, in fruticibus quoque sint rosę, lilia, rosmarini, ederæ in arboribus, amygdalus, persicus, pirus, pomiferęq; arbores, quibus nulla amaritudo respondet floris uel succi. Syluestria uero glādifera robora, buxus, terebinthus, lentiscus, cedrus, tilia, pinus, & taxi remoueantur. Supradicta enim dulce mel efficiunt, cætera saporem rustici mellis præbent, ut Palladius ait. Ea pręcipue sunt serēda, si pabulū naturale nō est (ut dicit Varro)

quæ maximè sequuntur apes, ut sunt rosæ, serpillum, apiastrum, papauer, faba, lens, pisum, eginum, medica, maximè ualentibus utilissimũ est, etenim ab æquinoctio uerno florere incipit, & permanet ad alterum æquinoctium autumnale. Sed apium ad sanitatem aptissimum, ad mellificium thimium, his aquã liquidam unde bibant esse oportet, eaq́ propinquam quæ non fluat, uel in aliquẽ locum influat, ita ut ne profunda ultra duos uel tres digitos sit, in aqua iaceant testæ aut lapilli, super quibus assidere & bibere possint. Diligens habẽda cura est, ut aqua pura sit ad bonum mellificium uehementer prodest, & quia non omnis tempestas grandinum uel pluuiarum aut uenti uel frigoris eas ad pastum prodire longius patitur, præparandus est his cibus ne melle cogantur solo uiuere, aut relinquere examinatas alueos. Igitur ficorum pinguium circiter decẽ pondo decoquuntur in aqua congijs sex, quas coctas in offas sæpe apponunt. Alij quam mulsam in uasculis ut sit prope curant, in qua addunt lanam puram, per quam sugant uno tempore ne potu nimium impleantur, aut incidant in aquam, & singula uasa ponunt ad alueos. Alij uuam passam & ficum cum pistauerint effundunt in sapam, atque ex eo factas offas apponunt ad quas in hyeme ad pabulum procedere possint. Verno tempore & ęstiuo ferè ter in mense mellearius inspicere debet fumigans leuiter eas, & à spurcicijs purgare aluum, & uermiculos eijcere. Præterea ut animaduertat ne reguli plures existant, inutiles enim sunt propter seditiones. Nam duo sunt genera ducũ, ut Mœcen. & Virg. scribunt, niger & uarius qui melior est, debet ergo mellarius interficere nigrũ, qui alteri regi seditiosus est, & corrumpit aluum, eo quòd fugat aut cum multitudine fugetur, & sic sedabitur apum pugna, ut Virgilius scribit. Mẽse Maio (ut ait Palladius) incipiũt augeri examina, & in extremis fauorum partib. maiores creantur apiculæ, quas aliqui reges putant. Sed (græcis κηφῆν dicitur hoc genus apis,) quia requiem concutiunt quiescentis examinis. Nunc papiliones abundãt quos necare debemus. Item circa initium à sordibus liberandi sunt aluei, quia tota hyeme eos mouere aut aperire non possumus, sed hoc die aprico & tepido facienda sunt, ut pennis maximis auium magnarum quæ habent rigorẽ uel alio simili omnia interiora mundentur, quæ manus non ualebit attingere, tunc rimas omnes quę sunt extrinsecus luto & fimo bubulo mixtis liniantur, & insuper genestis & alijs tegumentis ad porticus similiter operiamus, ut à frigore possint & tẽpestate defendi. Bonus custos mense Septembri debet aluearia uetusta cognoscere, & plena & grauia quæ in ęstate nõ ædiderũt examina uedere, ac apes occidere, & facere mel eorũ eo modo sicut infra suo loco dicetur. Item debet custos, ut experti affirmãt, tenere in æstate aluearia cũ subtilibus fragmẽtis tabularum, paululũ eleuata, quo apes uix ingredi & egredi possint, sed non lacertulæ. In hyeme uero cum fimo bubulo peroptime obturata. Item cum nimis depauperantur melle, quod cognoscitur uisu si subtus inspiciatur, facto supra partem mediam paruo foramine ac per ipsum mũda uirgula intermissa exhibeant

hibeant eis mel uel pullum assatum, uel alias carnes. Item dicunt, quod si alueus pinguis est dimittantur hyeme super sedibus suis, si macer, ponatur in medio in loco obscuro, præparato ne mures obsint.

De nocumentis apum & earum cura, Cap. xcix.

PRouidendum est (ut ait Varro) ne infirmiores à ualẽtioribus opprimantur, eo enim minuitur fructus, itaq; imbecilliores secretas, occiso rege ocioso, subijciũt alteri regi. Si crebrius inter se pugnabũt aspergi eas oportet aqua mulsa, quo facto non modo desistunt à pugna, sed etiam consortiunt se lingentes, eo magis si melle sunt aspersæ, propter odorem auidius applicant se atq; obstupescunt. Si ex alueo minus frequentes euadũt, aut subsidit aliqua pars subsumigandum & prope apponendum aliquid bene olentium herbarum, maxime apiastrum & thymum. Prouidendum uehementer ne propter æstum aut propter frigus dispereant. Si quando subito imbri in pastu sunt oppressi, aut frigore subito, quod raro accidit ut decipiantur, guttis offensę, iacẽt prostratæ, colligendum eas in uas aliquod, & reponendum in tecto loco tepido & bono cinere tepido, plus calido quã tepido, eijciendum super eas, & excutiendum leuiter uas & apes, manu non tangas, & ponendũ in sole quo reuiuiscãt iuxta suos alueos, ut ad domicilia redeant. Si uero ægræ sunt, quod his cognoscitur signis (ut Virgilius ait) quod cõtinue est in ægris alius color, horrida macies multum deformat eas, corpora mortuarum extra efferuutur: aliæ pedibus annexæ ignauæq; ad limina pendent, aut intus in ædibus omnes certant, ignaueq; fame sunt & contracto frigore pigræ, tunc sonus auditur grauior & susurrant, ut in syluis immurmurat auster, & ut mare stridet refluentibus undis, & ut clausis fornacibus rapidus æstuat ignis. Tunc galbaneos incẽde odores & etiam canalibus arundinis melle exhibeas, & proderit si gallæ contritę saporem admisceas, aut arentes rosas, aut frusta carnis assata prębeas, aut uuam passam, aut thymum uel centauream, aut radices herbæ, quæ rusticis uocatur amello, pone in odorifero baccho, & in canistris ad fores apum. Hęc herba cognoscitur, quia in pratis oritur & tollit stipitem uelut syluam, & eius folia plurima circumfunduntur, eius flos est aureus & asper in ore saporis. Fugemus etiã (ut ait Palladius) lacertas & ranas & cætera animalia, quę sunt apibus inimica. Aues etiam crepitaculis terreamus, mense Martio maxime solet apibus morbus incurrere, nam post hyberna ieiunia tithymali & ulmi amari floribus, qui prius nascuntur auidius appetentes solutione uentris intereunt, nisi affueris uelocitate remedij. Præbebis ergo maligranati cum austero uino grana contrita, & in uasculis refrigerata ponantur. Quod si horridæ uidentur, ac cõtractę corpore, silere & mortuarum corpora frequenter efferre, cannalibus ex canna factis mel cum gallæ puluere uel siccæ rosæ coctum debebis infundere. Ante omnia studebis, ut putres partes fauorum uel uacuas ceras quas aliquo casu examen ad paucitatem redactũ non ualebit implere, semper recidas acutissimis fer

 ramentis

ramentis subtiliter, ne pars alia remota fauorum cogat apes domicilia cõcussa deserere. Si propter abundantiam florum de melle tãtum, sed de prole nihil cogitant, & uideris nimietatem, interiectis ternis diebus, clauso foramine, non eas patiaris exire, ita ad generandum se conferent. Nam circa calend. Aprilis curandi sunt aluei, ut omnia purgamenta tollantur & sordes, quas tempus contraxit hybernum, & uermiculi & tineę & araneæ quibus corrumpitur usus fauorum, & papiliones qui stercore suo uermes faciunt. Modus autem occidendi papiliones est hic (ut Palladius ait) uasculum altum æneum & angustum uespere inter aluearia collocemus, & in eius fundo lumẽ ponamus accensum, illuc papiliones conueniunt, & circa lumen uolitabunt, & angustia uasculi ab igne proximo interire cogentur. Tunc fumus stercoris bubuli sicci adhibeatur, qui aptus est apum saluti, quæ purgatio frequens usq; in autumni tempora celebretur. Hęc omnia cæteraq; efficiet custos castus & sobrius, & alienus ab alueis & cibis acribus, & odoris immundi, atq; omnibus salsamentis.

De morbis & industria apum, & uita ipsarum, Cap. C.

APes non sunt solitaria natura, ut aquilę, sed ut homines, nam in his est societas operum ædificiorum, in his ratio atq; ars. Foris pascuntur, intus opus faciunt, nulla horum assidit in loco inquinato, aut eo qui male oleat. Et si quãdo in aẽre dispersæ sint, cymbalis & sonis se reducunt in locum unũ, regem suum sequuntur quocunq; ierit & fessum subleuant, & si nequit uolare sustollunt, quod eum seruare uolunt, neq; ipsæ sunt ociosę, nec non oderunt desides, itaq; impetum facientes ab se eijciunt fucos, quod hi neq; adiuuant, & mel consumunt, quos uociferantes plures persequuntur, & paucæ propter ostium aluei obturant omnia: Ne ueniat inter fauos spiritus omnes ut in exercitu uiuũt atq; alternis horis dormiunt, & opus faciunt pariter, & ut in colonias mittũt, horumq; duces faciunt quædam ad uocem, ut mutatione tubæ, tunc id faciunt cum inter se signa pacis ac belli habent. Ex malopunico & cõsparago, cibum accipiunt solum, ex olea arbore mel, sed non bonum, duplex ministerium præbetur ex faba, apiastro, cucurbita & brassica cera, & cibus, itẽ & malo & pyris syluestribus, ex papauere cera & mel, ex nuce gręca triplex ministerium fieri dicitur, & ex lapsano cibum mel & cera. Itẽ ex alijs floribus ita accipiunt, ut alia ad singulas res sumant, alia ad plures. Item ex alia re faciunt liquidum mel, ut ex ciceris flore, ex alia econtra spissum, ut rore marino. Sic & alia mel insuaue, ut ex fico, cytiso bonum, ex thymo optimum, ut ait Varro. Præterea Virgilius ait, quod ipsę aulas & cętera regna fingunt. Sæpe etiam errando in duris cotibus attriuere alas, utroq; animam sub fasce dedere, tantus est amor florum, & generandi gloria mellis, licet sint breuis uitæ, nam ultra septennium non uiuunt, quamuis earum genus maneat immortale.

Quando

Quando quare & qualiter exeunt examina, & quomodo præscitur earum exitus, Cap. CI.

EXamen exire solet, ut Varro scribit, cum apes natæ prospere sunt multæ, & progeniem incolumem mittere uolunt, ut olim crebro. Sabini fecerunt propter multitudinem liberorum, quod duo solent præire signa, unum quod superioribus diebus maxime uespertinis multę ante foramē, ut uuæ aliæ ex alijs pendent conglobatæ, alterū quod cum iam uolaturæ sunt, aut etiam inceperunt consonant uehementer, ut milites & populi faciunt, cum castra mouent, quæ primo cum exierunt in conspectu uolitāt, reliquas quę nōdum exierunt expectantes, donec omnes conueniant. Virgilius autem scribit, quod aliquando exeunt ad pugnam, nam sæpe duobus existentibus regibus oritur magna discordia inter eos & eorum sequaces, quod cognoscitur, quia tūc sonus magnus ad modum tubarū auditur, tunc trepide inter se coëunt, pennisq́ coruscant, spicula exacuunt, rostris aptantq́ lacertos, & circa regem miscentur & densantur, magnisq́ uocant clamoribus hostem, tunc erumpent & concurritur, & mixtę glomerantur, & magnus fit sonitus, præcipitesq́ cadunt densiores grandine & glande, cum decutitur, ipsi reges per medias acies ingenti animo inter se bellant, fulgentibus alis, nec pugnę cedunt, dum fuga illū aut illum uictor terga dare cogit. Hi motus animorum atq́ hæc tanta certamina, iactu exigui pulueris requiescunt, uerum cum ambos ductores & acies reuocaueris, deteriorem ne amplius obsit dede neci, & meliorem repone in aula, nam duo sunt genera, melior est aureus, alter horridus. Item exeunt aliquādo ob inanem delectationem, ut idem Virgilius scribit, quod cognoscitur, quia per aëra uolando ludunt, quod facile prohibere potes, eripere enim debes regibus alas, ne in altum uolare possint. Palladius autem scribit, quod futura fuga seu exitus examinis pręscitur, quoniam per biduum aut triduū ante acrius tumultuant & murmurant, quod apposita frequenter aure cognoscitur.

Qualiter examina sunt colligenda & includenda, Cap. CII.

CVm custos apum uidet examē exiuisse atque in aëre permanere, statim debet puluerem in eas eijcere, & alicuius rei sonitum fortiter facere, ut territæ longe non eant, sed se in aliquo proximo loco suspendant, & cum uiderit ubi se ponere uolūt, herbas uel ramulos arborum in quibus delectātur in perticam bene ligatos ibi apponat, ubi super ipsos se suspendant, & cum omnes ibi conuenenerint, eas in terram deponat, & alueū super eas

per eas collocet, in quem intrabunt, in proprio loco ubi stare debebunt uespere collocandum, uel paruum alueum odorifero uino consparsum, qui alueolus uocatur, cum pertica ponat in eum locum, ubi se suspendunt, uel se integre suspenderunt, in quem per se uel fumo ingredientur, & cum omnes intrauerint deponantur sub uno scamno, spaciose forato, & nouus alueus optime purgatus, & odorifero uino aspersus, & fœniculis uiridibus aut alijs odoriferis herbis, & pauco melle perfricatus, supra eum apponatur, remoto superiori fundo alueoli, ut in nouam per se uel beneficio fumi domum intrent, cum aqua uespere in suo loco ponantur. Quod si iam in aliquo ramo se suspenderint incidatur acutissimo ferro, & suauiter deponatur, & super eum collocetur alueolus, & fiat ut dixi, cum inhærent uel ramulis uel ad perticam se suspendunt. Quod si examen integrum colligere non potes, & quamlibet partem sub alueo collocare. Quod si contingeret te regem cum una parte habere, omnes alię particulæ ad eum uenient per se ipsas, & si iam in aliquam arborem perforatam intrauerint ad locum unde intrant & exeunt admoueatur alueolus, & per aliquod magnum foramen sub apibus nouiter factum, immittatur fumus, ut in alueolum fugiant desuper collocatum, uel in ramusculos ibi appositos, si alueolus non habetur. Et sic inter plures uices poterunt omnes haberi. Vel eadem arbor si subtilis est cum serra recidat acuta desuper, atque infra, & ueste munda cooperta tollatur, & in nouum alueolum expellatur, uel per se in sedibus collocetur, aut ex ipsa arbore expellantur in totũ, & cum se in aliquo ramo suspenderint uel suspendere uolunt, fiat, ut dictum est de his, quæ sponte recedunt. Si autem se suspenderint in herba uel frutice uel alio loco supra quem nouus alueolus poni possit, non est aliud agendum, nisi quod in eo recipiatur, & super podijs uespere collocetur. Item si suspenderint se in aliquo alto uel inepto loco, de quo prædictis modis haberi non possit, excutiantur longissimis perticis, ut in terram cadant, uel in congruo loco se ponat. Custos autem cum talia procurat, ut Palladius scribit, debet esse purus, & ab omni immundicia & odore alicuius acredinis, uel alterius mali saporis liber. Item sollicitus & attentus habens semper aluearia noua parata, quibus recipiatur examinum rudis iuuẽtus. Nam nouellę apes uagantibus animis, nisi seruentur fugiunt. Exeuntes in aditu suo moranť uno aut duobus diebus, quæ statim nouis aluearijs excipienda sunt, obseruabit autem custos assiduus usq; in octauam uel nonam horam mense præcipue Iunio, & cum signa futuræ fugę perpendet, quia post has horas nõ facile fugere aut amigrare cõsueuerunt, quamuis aliquæ statim & procedere & abire non dubitent. Item cum ad pugnam exierint, & se in ramo uel alio loco suspenderint puluere uel alia re aspergat, & si unius uberis educatione pendebunt, noscat aut unum regem esse omnibus, aut recõciliatis uniuersis manere concordiã. Si uero duo uel plura ubera suspendens se populus imitať, & discordes esse & tot reges esse quot ubera confitenť. Vbi globos apũ frequẽtiores uiderit,

derit, uncta manu succo meliloti uel apij reges requirat. Sũt aũt paulò maiores, oblongi magis quàm cæteræ apes, rectioribus cruribus, neq; grãdioribus pennis, pulchriores & nitidi, leues absq; pilo, nisi fronte pleniores, quasi capillum gerunt in uentre, quo tamen non utuntur ad uulnus. Sunt alij fusci atq; hirsuti, quos oportet extingui & pulchriores relinqui, qui ue frequenter uagẽtur, cum examinibus suis alis seruentur erectis, hoc enim manente nulla discedit. Si non satis magna nascuntur examina duorum uel plurium uasculorum possumus in unum cõferre, dulci tamen liquore aspersas apes atq; inclusas tenebimus apposito cibo mellis, exigua tamẽ respiramina relinquamus aperta. Quod si uelis aluearium cui per aliquam pestem multitudo subducta est populi adiectione reparare, considerabis in alijs abundantibus, cauandum fauorum & extremitates quæ pullos habent, & ubi signum nasciturі regis inueneris, cum sobole sua recides, & in aluearium ponas. Est autem hoc regis futuri signum inter cætera foramina, quæ pullos habent unum maius ac longius, uelut uber apparet. Sed tũc transferendæ sunt, quando erasis cooperculis ad nascendum maturi capita nituntur exercere, nam si immaturos sustuleris interibunt. Si autem se subitum leuabit examen, strepitu æris ac testulę terretur, tunc ad aluearium redibit, uel in proxima fronde pendebit, & inde in nouum uas herbis consuetis & melle conspersum manu attrahatur, uel in trulla, & cum in eo loco requieuerit, uespere inter alia collocetur.

Quando & qualiter potest apibus de melle tolli, Cap. CIII.

MEnse Iunio secundum, Palladium, aluearia castrabuntur, quæ matura esse ad mellis reditum signis pluribus instruemur, primum si plena sunt, subtile murmur audimus, nam uacuæ sedes fauorum, uelut concaua ædificia uoces, quas accipiunt in altum extollunt, quare cum murmuris sonus magnus & raucus est, agnoscimus non esse idoneas ad metendum crates fauorum. Item cum fucos qui sunt apes maiores grandi intentione perturbant, iam matura mella testantur. Item secundum Varronem, signum eximendorum fauorum est, si intus faciunt globum. Item si fauorum foramina obducta sunt, quasi membranis quia tunc sunt melle pleni. Castrabũtur autem aluearia matutinis horis cum torpent apes, nec caloribus excitantur. Fumus admoueatur ex galbano & arido fimo bubulo, quem in pulmentario siccis carbonibus conuenit excitari, quod uas ita figuratum sit, ut angusto ore fumum possit emittere, atq; ita cedentibus apibus recidentur mella ad examinis pabulum. Hoc tempore pars quinta fauorum dimittitur. Sane putres aut uitiosi faui de aluearijs aufferantur, mense etiam Octobri aluearia castrabuntur, modo prædicto. Quæ tamen oportet inspicere, & si abundantia est demere, si mediocritas, partem mediam pro hyemis inopia relinquere, si uero medietas apparet mellis nihil prorsus auferre, sed Varro scribit, quod pars tertia fauorum tãtum modo tollatur pro hyeme, reliquum relinquatur, licet plena sint aluearia melle,

uerum si metuas duram uēturam hyemem, nil prorsus auferendū, ut Virgilius scribit, uiri autem nostri temporis ualde experti in talibus affirmant, quod mel debet eis accipi semel tantum in anno, & hoc in fine Augusti usq; ad mediū mensem Septembris, sed cera corrupta tunc & ante, quādocunq; auferre potest, ita quod semel mel debet auferri parum uel multū habito respectu ad paucitatem uel multitudinem mellis in alueo existentis, ad paruitatē uel magnitudinē mellis in alueo examinis nutriendis, dūmodo ultra quartam partem alicui non tollatur. Modus accipiendi de alueis stantibus est, ut claudatur cum herba foramē unum uel plura si sint, ne apes exire possint, & desubtus cum panno molli uel palea fiat fumus, ut ad partem aluei superiorem ascendant, plicato alueo incidantur faui, cum subtili cultello freque̅ter in aqua posita, ne cera adhæreat, & ne remanentes lędantur. Si uero alueus iaceat cum subtili ferro in parte incipiunt postrema, assidi superiori annexi faui primo melle implent, ultimo in anteriori parte laborant, ibiq; morātur omnes. Ideoq; fundus posterior securè aperiri potest, qui sic dispositus esse debet, ut facile aperiatur. Fauis mellis, furtiue subtractis, reponatur fundus in suo loco, apes autem cum hæc cognouerint omnes accedunt ad uacuatū locum replēdum, & cum ipsum reparauerint, & omnia compleuerint, ad partem anteriorem redeunt, ibiq; morantur. Ex quo aperte scire potest, quod locum uacuum repleuerunt.

De melle & cera conficiendis, Cap. CIIII.

MEl ex fauis siue apibus fit hoc modo: ex fauis antequā premantur, tollātur si qua parte sunt corrupti ac pullos habētes, quia malo sapore mellis corrūpuntur, & cōquassati in munda cista ponantur, & sic dimittant donec per se paulatim fluxerint, uel etiam aliquo pōdere pressi fluxerint. Est mel crudū pulcherrimum, deinde coquatur mel uel cera, ut infra dicetur. Cum cōquassatis & occisis apibus fit hoc modo: mēse Septembri accipiantur aluearia grauia uetusta, quæ pręcedente æstate non ædiderunt examina, & supra fumum & flāmam palearum alueus modicum teneatur, ut apes superius fugiant uel sibi ales comburant: deinde reuolue coopertorium aluei super terram & uangecta ferrea incide baculos existentes in alueo, & optime cum eadē mel, cera & apes conquassa, deinde reuolue alueum & coopertorium remoue, ipsumq; alueum super strangecta mastelli mundissima pone, & uangecta fac in mastellum descēdere mel & ceram, quæ postea in forte castula pone, quam cum ligaueris fortiter comprime aliquo instrumento idoneo, uel cum uite magnatorum ligaminis; uel inter duas

duas assidiculas positas, in duabus stangetis in parte inferiori ligatis, uel in una concha posita asside ac ponderibus super ipsa stangeta, uel inter duos bac ulos quos duo teneant homines, & tertius partem supremam stangetæ, fortiter torqueant, & quod fluxerit, est mel crudum, & si pluries dupletur stangeta fortius & melius cõprimetur, deinde uero quod in tasta remanserit, ponatur ad ignem lentũ, in cacabo & sine feruore calefiat, & semper tene manus in uase, ceramq́ minutam aperias, donec mel & non cera erit integre liquefactũ, & cum mel ex calore palulũ cœperit pungere manus omnia intacta repone, iterumq́ preme, ut suprà, nec est damnosum si non prematur acerrime, ut de melle aliquid remaneat cerę admixtum, cum longe minus ualeat mel quàm cera, & hoc quod fluxerit mel coctum uocatur, quod in uasculis debet poni ipsisq́ apertis paucis diebus haberi, atq; in summitate purgari, donec inusti refrigerato calore deferueat. Mel nobilius illud erit, quod ante expressionẽ secundam effluxerit uelut sponte. Cera quæ post fluxum mellis in tasta remansit, siue apes admixtas habeat siue non, ponatᶜ in cacabo mundo in quo sit aqua tanta uel plus, ut cera extet, hęc ad ignem teneatur donec sit integre liquefacta, semperq́ cum spatula uel aliquo baculo agitetur, & in dicta tasta grossa ponatur, & fortiter cõprimatur, ut in situlam habentem aliquid aquæ cedat, ibiq́ stet donec sit optime congelata, tunc euelletur & ab omni sorditiæ quæ sit inter ceram & aquam mundetur & seruetur, & si placuerit, ut pulchior adhuc fiat, sine aqua iterum liquefiat, & in uase aqua madido cuiuscunq; formæ placuerit iterum reponatur. Quicquid in tasta remanserit abijciatur, & ipsa in aqua calida lauetur, & ad fumum ponatur, & sic diu ualde durabit.

De utilitate apum, Cap. CV.

IN apibus utilitas magna consistit, si locum idoneũ habeant, & prudẽter ac sollicite procurentᶜ, nam ex paucis breui tempore multa examina fiunt, nisi magna pestis tẽporis eis obsistat, nam in anno semel etiã bis & plerunq; ter pariunt, & examen emittunt, & sine magnis expensis ac labore tenentᶜ, licet nõ sint totaliter negligẽdę, ex quibus cum augmentũ receperint uetusta quinq; uel sex annorũ, quæ parere desierunt, æstate magno precio, quia multã habent ceram, quæ maxime necessaria est, uẽdere potes & noua seruare, faciunt etiam cerã quæ maxime necessaria est regibus & prælatis, & quibuscunq; personis, ut notũ est omnibus, quæ satis magno precio ueditᶜ. Et quod amplius est die noctuq́ honorẽ exhibet æterno regi. Item faciunt mel in maxima quantitate quod ualde utile est, tam ad cibum q̃ ad medicamina infinita. Ad ipsarũ utilitatẽ ꝓbandã refert Varro duos fuisse milites in Hispania fratres ex agro Falisco locupletatos, quibus cum à patre relicta essent parua domuscula & agellus non sanè maior iugero uno, circa totam domum aluearia fecisse, & hortum habuisse, & reliquum locum ac spaciũ thymo & cithiso semine operuisse ac etiã apiastro, hos nunquam minus, quàm dena milia sextaria ex melle recipere esse solitos. Unde ait Persius; Nec thymo satiantur apes nec fronde capellę.

PET. DE CRESCENTIIS, DE DIVERSIS ARTIBVS CApiendi animalia fera, LIB. X.

PROLOGVS.

ANtiqui philosophi, quorum intellectus adeò excelse illustratus est, ut utilia humano generi cognoscerent, intelligentes quæ cum sub cœlo sunt ad utilitatē hominum esse creata subtili cogitauerunt ingenio, qualiter animalia aërea, terrestria & aquatica, quæ propter peccatum primi parentis homini nequaquā obediunt, capere possent, inuenerunt'q; multas cautelas, qbus homines usi sunt, & suis ingenijs successiue infinitas, addiderunt artes pluribus ignotas. Ideoque cuncta quæ scire potero, in scriptis reducere intendo, primo tractās quibus modis capiantur aues, secundo bestiæ syluestres, tertio pisces. De auibus autē qualiter capiantur cum auibus rapacibus domesticatis, cum retibus, cum laqueis, uisco, balistis, arcubus, & alijs quibusdam modis, & de bestijs qualiter capiātur cum bestijs domesticatis, cum laqueis, retibus, foueis, & alijs modis. De piscibus etiam quibus modis capiantur cum retibus, cistis, hamo & calce.

De auibus rapacibus in genere, Cap. I.

PRudentes antiqui uidentes quasdam aues per aëra uolitantes, alias capere cautè laborauerunt, auium rapacium genera domesticare, ut quas per se capere non poterant earum auxilio sibi quærant. Et horum primus inuentor dicitur fuisse rex Daucus, qui diuino intellectu nouit naturam accipitrum & falconum, & eos domesticare ad prædam instruere, & ab ægritudinibus liberare, post quem alij multi fuerunt, qui plures ipsorum auium rapacium addiderunt.

De Accipitre, Cap. II.

ACcipiter est auis nota, & eius quidam natura est, ut uiuat de raptu aliarum auium, & ideo semper solus & nunquam sociatus incedit, quia in præda non cupit habere sodalem & quātum potest ad rapiendum prope terram uolitat, ne ab auibus quas capere intendit uideri possit. Ab omnibus quibus insidiatur instinctu naturæ cognoscitur, & cum eum uident aut sentiunt, garriunt, fugiunt, & se quantum possunt occultant. Hæc auis uelocissimi uolatus est, & ideo nisi statim rapit in principio sui motus, sed postea lentus est eius uolatus, & ideo nisi statim rapiat ab auis persecutione desistit, & super aliquam arborem adeò sæpe indignatus se ponit, quod uix ad dominum uult redire. Inueniuntur autem accipitres in alpibus quibusdam nidificare, & meliores omnibus sunt, ut fertur qui nascuntur in alpe de Brasia in Sclauonia. Boni

etiam nasci dicuntur, qui nascuntur in alpibus quæ sunt in confinibus Veronæ & Tridenti. Ex his quidem sunt parui qui cōmuni nomine uocātur accipitres, & quidam magni, qui uocantur astures. Sunt enim de genere accipitrum sicut coruus & graculus eiusdem generis sunt, & canis paruus & magnus, & idem in pluribus animalibus est uidere, & accipitrū quidam sunt maiores & sunt fœminæ hi qui sunt maioris uigoris, & quidam sunt minores, & uocantur muscheti & sunt masculi, qui paucæ utilitatis existunt.

De pulchritudine accipitrum & cognitione bonitatis eorum, Cap. III.

ACcipitrum pulchritudo cognoscitur si sunt magni, curti, paruum habentes caput, pectus & spallas grossas, & amplas tibias, & pedes magnos & expansos, & pennarum colorem nigrum. Et bonitas quidem cognoscitur qui de nido extractus melior est, & à domino rarò fugere consueuit, & hic uocatur nidarius, uel qui de nido egressus de ramo in ramum matrem sequitur, qui ramarius uocatur, & optimus esse consueuit, secundi meriti est his qui postquam de nido uolauit captus fuit raro consueuit antequàm pennas in feritate mutaret, qui uocatur sorus, sed qui post tale tempus captus fuit raro consueuit cum hominibus uiuere uel morari, si tamen permaneat bonus est, quia in feritate fuit solitus aucupare, & quanto animosior uidetur & audatior per effectum, & meliorem morum tanto ab expertis melior iudicatur.

Qualiter accipitres nutriuntur & instruuntur, & quales capiunt aues, & qualiter mutantur, Cap. IIII.

NVtriuntur aūt nidarij & ramarij bonis auibus, & carnibus pluries, & in die paulatim in hora ut magis dominum diligāt, possunt etiam eis dari oua in parapsidibus fracta & agitata, & in aquam feruentem proiecta, & postea cum digitis simul constricta. Idem fit nisoris à principio, sed cum optime priuati & domestici facti sunt, semel tantum sunt in die pascendi post tertiam, cum digestionē compleuerint, & non ante quod per gorgā euacuatam cognoscitur ab expertis, & si cibus de gorga usq; ad diem sequentē non descenderet tantūdem sine cibo dimittetur. Item potest bis in die cibari secure, si cibum inueneris descendisse de gorga, & quotiens hoc uideris cibare secure poteris, nisi uelis eodem die uel sequenti aucupatum accedere, quia & tūc accipitrem famelicum esse oportet, ut auidius prædam petat, & facilius ad dominum reuertatur. Domesticantur autem si plurimum tenentur in manu, & maxime in aurora tempestiue, & inter multitudinem hominum, & in rumore molendinorum, & fabrorum, & similium. Instruuntur uero nidarij & ramarij, nam cæteri sunt in feritate instructi, hoc modo cibetur hora nona bono cibo, & sequenti die teneatur in loco ualde obscuro usque ad nonam, deinde accipiatur & portetur ad locum uenationis, & non dimittatur, primo ad aregatas uel gazas neq; ad perdices, quia nimis sunt fortes, & si eas superare non posset debilitaret eius au-

eius audacia sed dimittatur qualeis, turdis, & merlis & similibus. Quod si Gazas capiat habeas unam captam, & ei multas pennas de alis auferas, & quidem in aliquo fossato absconsus ante conspectum accipitris eam proijcies, & ibi accipiter dimittatur. Capiunt autem qualeas & perdices, aregazas & glanderas siue gazas & multas alias gazas & aues, ut merulos, turdos & passeres, & his similes, mutantur uero quolibet anno, nam ponātur mense Martio uel Aprili in gabia magna specialiter ad hoc facta, & posita ad solē in loco calido, ueluti iuxta muros plagæ meridionali appositas, & completur mutatio pennarum eius in principio Augusti, & in pluribus in medio, & quibusdam in fine, & in quibusdā non completur omnino, & ad hoc ualet si bene pascātur bonis carnibus, & præcipue auium & ouorum, ut bene impinguentur, tunc enim optime mutant, & quidam dicunt ad hoc ualere cibum stellionum & testudinum & lacertarum. Et aliqui consideranter depilant eos ut nouæ pennæ nascūtur uelocius, sed hoc modo multi iam sunt destructi.

De industrijs & inducendi accipitrem, ut à domino non recedat, Cap. V.

CAueat dominus accipitris ne aliquo modo lędat eum, sed cum uiderit eum natum & uolētem stare super manu, uel pertica suauiter tāgat ipsum & eū eleuet si pendet, & quantum potest consideret mores & uoluntatem eius, & in omnibus ipsius uoluntatem sequatur. Et semper in manu eum cibat, nec sibi in aliquo contradicat, quoniam accipiter est ualde indignantis naturæ: præterea cum mœret, aucupatum non emittat ipsum, nisi eum uiderit bene appetere prædam, & maxime ad regazas & glanderas, nec enim nimis à remotis dimittat, quia cum non potest attingere auem sæpe indignatus recedit, & aliquando in arborem descendit, nec ad dominum uult redire. Item nō fatiget dominus accipitrem ultra modum, nec sit tantum auidus multitudinem qualearū uel aliarum auium habere, quod eum destruat uel irasci faciat, sed cum eas ceperit quas uidet accipitrē libenter appetere, sit cōtentus, & ex ipsa pręda eum cibet, ut sibi suam uenationem sentiat profuisse, & incitetur in amore uenandi.

De ægritudinibus accipitrum & eorum cura, Cap. VI.

ACcidit accipitri, ut calefiat ultra naturam & cōplexionem suam in tantum quandoq; ut febricitet, & tunc erit tactu calidus, & uidebit᷑ tristis: quod quandoq; nuenit ex solis spiritibus inflāmatis ex nimio labore, &

quandoq;

quandoq; ex humoribus putrefactis in aliqua parte corporis eius. Et tunc si macer est, parum & sæpe cibetur ex carnibus pullorum & paruarum auium, à passeribus tamen tunc abstinere melius est, quia multum calidę complexionis existunt. Et dictæ carnes dentur sibi in rebus naturaliter frigidis, inuolutæ in seminibus cucurbitarum & cucumerum tritis, aut mucilagine psyllij & similium, uel paulisper coquantur in syrupo uiolato & similibus, & sibi dentur, & ponatur in loco frigido & obscuro super pertica pãnis lineis inuoluta, in succis frigidis plerunq; infusis. Et quandoq; infrigidatur & digerere cibum non potest, & tunc similiter est tristis, & tactu frigidus, & color oculorum mutatur ad palliditatē & discolorationē, & tunc teneatur in loco calido, & suauiter in mauu portetur, & paulisper quandoq; ad uolandum mittatur, & dentur sibi carnes auium, & præcipue passerum, & pullorū masculorū, & pipionū coctum aliquanculū in rebus calidis, uelut in uino uel aqua in qua sit saluia uel menta uel maiorana uel pulegiū & similia, & inuoluantur uel in melle uel in puluere seminum fœniculorū & anisorum aut cymini: ita tamen quod nihil omnino sibi detur nisi prius omnis cibus de gorga eius descenderit, & si macer est, sæpius cibetur, si pinguis & minus & rarius, in utroq; tamen casu tēperate cibandus est, donec fuerit liberatus. Quod si nullo modo digerit cibū, sed eum omnino retinet, dicunt experti, accipias cor ranæ & liga eum cum uno filo, & mitte cum una penna in gulam eius, & postea trahas filum, & sic pastū eijciet. Item accidunt ei sexcupedes, & tunc unge pannum circa eum uolutū cum succo marellæ uel absinthij, & sic dimittatur ad solē de mane usq; ad tertiā. Item accidunt ei quandoq; lumbrici, & tunc da sibi super pastum succum foliorum persici, aut puluerem santonici & liberatur. Et quandoq; patitur guttā in articulis alæ aut coxę, & tunc minue de eius sanguine aperiendo modicum uenam, quæ sub ala aut sub coxa existit, cum in ea patitur. Item accidit eis podagra quæ prouenit ex descensu humorum guttarū in nodis pedū & digitorū, & tunc curantur cum lactæ herbæ quæ lactaiola uocatur, ungendo cum eo eorum pedes, & ungendo ex eo panno lineo & ipsum ponendo super perticam, super qua teneatur accipiter, donec erit rupta podagra, & tunc auferatur pannus & ex seuo inungatur podagra, donec fuerit liberatus.

De asturæ, Cap. VII.

Astures sunt de natura accipitrum, sicut in tractatu accipitrum dictum est. Et cognitio pulchritudinis & bonitatis eorum est sicut cognitio accipitris: & nascuntur in alpibus & nemoribus, & domesticantur & instruuntur & nutriuntur sicut accipitres. Capiunt autem perdices & coturnices, phasianos & angutiones & multas similes aues, scilicet annetas, anseres, corniculas, & quasi omnes aues quibus mittuntur, & cuniculos, lepores paruos & magnos, licet eas sine auxilio canum retinere non possunt, feriunt in capreolos paruos & eos impediunt adeò quod canes eos capere possint. Mutantur ut accipitres, & eædem ægritudines eis accidere possunt,

& eodem

æ eodem modo curantur. Veruntamen fortioris sunt naturę, & ideo non de facili infirmantur & moriuntur, & non requiritur in eis tanta diligentia, & sic non facile accedunt ad omnes.

De falconibus, Cap. VIII.

FAlco est auis nota, quę de raptu uiuit & solus incedit ad prædam, sicut omne uolatile rapax, propter causam in accipitre assignatam. Hæc auis mirabilis uolatus est in principio, medio & fine, quę sursum rotando cōscendit, inferius intuitum figens, & ubi uidet anatē & anserem aut gruem, sicut sagitta clausis alis ad auem cum ungue posteriori, lacerandam descendit: quod si eam non tetigerit persequitur fugientem, & sæpe cum auem in fugam conuersam capere non potest, adeò irascitur contra eam, quod post ipsam quodam furore uolitans à domino nimium elongatur, adeò quod non redit ad ipsum. Hæc auis ualde animosa est, & nobilissimi generis. Falcones primo, dicuntur uenisse de monte Gelboë, qui est in partibus Babyloniæ, & inde uenerunt in Sclauoniam ad palum nudum, deinde sparsi sunt per quosdam alios montes arduos in quibus inueniuntur.

De diuersitate falconum, Cap. IX.

FAlconum quidam sunt magni, qui falcones cōmuni nomine dicuntur, & quidam parui qui uocantur Ismerli, & ex magnis quidam sunt nigri, quidam respectiue albi, & quidā rubei, ex coitu prędictorum inuicem generant, uidelicet cum trizolus unius pertica socia sua cum altera permiscetur, & omnes huiusmodi falcones sunt fœminę, & eorū matres trizoli siue tricelli uocantur, sic dicti, quia simul tres in nido nascuntur, duæ fœminæ & tertius masculus, qui propterea tricellus uocatur, qui non sunt tantæ uirtutis ut fœminę, & sunt ualde minores quàm ipsæ.

De pulchritudine & nobilitate falconum, Cap. X.

PVlchritudo & nobilitas falconum cognoscitur si habet caput rotundum, & summitatem capitis planum, & rostrum curtum & grossum, & spallas amplas, pennas alarum subtiles, coxas lōgas, & tibias curtas & grossas, pedes liuidos, sparsos, & qui talis est at plurimum bonus erit, licet aliqui satis deformes sæpe optimi sunt inuenti. Ideoq; falconum bonitas & audacia solo experimento perfecte cognosci potest, ueruntamen eorum bonitatem & desiderium capiendi aues multum auget magistrorum suorum industria, & & eosdem à bono proposito sæpe reuocat imperitia eorundem.

Qualiter

Qualiter nutriuntur, domesticantur & instruantur falcones, Cap. XI.

NOn sunt tenendi super ligno sed solum super petra rotũda & aliquantulum longa, super ea enim magis delectãtur instinctu naturæ & consuetudinis eorundem. Qui ex eis parui sunt, hircina uel pullina carne nutriuntur, præcipue cum aues capere inceperit da ei de prima quã capiet quantũ uoluerit, idem facies de secunda & tertia, ut ex hoc ad raptũ auium & ad obediendum domino animetur. Deinde uero postea stringe eum cum uis quod alias aues capiat hoc modo: scortica gallinam & fac tria purgatoria & da ei madefacta in aqua, & pone eum in loco obscuro, & dimitte usque ad auroram diei, postea calefac eum ad ignem & uade aucupatum, & non fatiges eum ultra quàm uelit, sed solum quantum ipse uult, & auide desiderat, dimittatur ad aues sic enim tecum libenter manebit, & quocunq; ierit ad te redire curabit. Cũ inueneris falconem tuum audacem & cum incenso desiderio aues capere, diligenter considera statum eius in macie & pinguedine, & in quo statu eum inueneris in eodem retinere curabis. Nam quidam falcones se melius gerunt cum sunt pingues, plures autem & ferè omnes in statu medio existentes, aliqui licet pauci cum fuerint macriores, & huiusmodi generis, rubei ut plurimum esse dicuntur, & cum primo mittuntur ad aues ad minores primo mittuntur, deinde ad mediocres, ultimo ad maiores. Si enim primo mitterentur ad magnos & superarentur ab eis, deficiente adhuc potentia & industria quas usu acquirunt, inciperent postea magnas aues & mediocres formidare, sicq; difficulter nimiũ resumere audaciam sibi innatã, quam imperitia sui doctoris amiserat. Plurimũ etiam cõfert falconi ad audaciam acquirendam, si eum tenes multum in manu, & des ei carnis pullinæ hora tertia coxã unam, deinde pone ante ipsum aquam in qua balneetur, postea ponatur ad solem ut siccetur, deinde ponatur in loco obscuro ibiq; usq; ad uesperas dimittatur, deinde teneatur in manu usq; ferè ad primum somnum, postea lumen lucernæ uel candelæ coram eo per totam teneatur noctem, & cum matutina uenerit hora aspergat̃ uino, & teneatur ad ignẽ. In aurora uero diei aucupatum portetur, & si capiat, quantũ uult de præda sua cibetur. Si uero non capiat detur ei ala una & media coxa gallinæ, & in loco ponatur obscuro. Circa medium febr. falconem in muta pones, & de omnibus carnibus eum cibabis usq; ad unum mensem, postea pones ante ipsum cunctam aquam, prius tamen da ei comedere, et si uides quod non mutat, unge carnem quam ei tribuis melle, quod si adhuc non mutat, accipe ranam et fac puluerem et super carnem pone, mutabit. Et caue ne ipsum de muta tollas antequã completæ fuerint pennę eius, et cum de muta acceperis eum ad calorẽ non teneas, sed plurimũ eum in manu tene, nec postea usq; ad 15. dies cum eo aucupatũ accedas. Capiunt autẽ anates, anseres, agirones, grues, et starnas, et alias aues. Sed fertur quod si comedũt sanguinẽ agironis omne desideriũ capiendi grues amittũt, Si uero carnes solũ sine sanguine comedãt, hoc uitiũ incurrere nõ credunt̃.

De ægritudinibus quæ falconibus accidunt, Cap. XII.

ACcidunt falconibus omnes ęgritudines quæ superius accidere accipitri dixi, & eadem sunt signa & curæ, quia omnium uolatiliū rapacium ferè eadem est natura. Et ideo de his hic tractare non expedit, unum tamen cognoscas quod falcones sunt fortiores naturæ quã accipitres, & non sic facile infirmantur & moriuntur, si comedunt antequã m cibus de gorga descenderit. Quidam insuper falconarij multos modos regendi falcones narrant, & alias ægritudines eis accidere alia sq́ue curas necessarias esse, ex quibus aliqua forsan uera sunt, quæ per multas experientias approbantur, sed multa ex his quæ dicunt ratione carent, & sunt potius apparentia quam existētia. Idem'q; si qua hic desunt de cura falconum & auium rapacium, per uiros expertos non semel sed pluries longo tempore suppleantur.

De Ismerlis, Cap. XIII.

ISmerli sunt de genere & natura falconum, & sunt quasi falcocelli paruuli, quod apparet per formam corporis & colorem pennarum, quorum aucupatio potius uoluptatis quàm utilitatis existit. Capiunt autem præcipue laudulas, & tanti desiderij & animositatis sunt ad eas capiendas quod plerunq; persecuti sunt eas in uillas usq; ad clibanum ardentē, aut in puteum, aut sub mantellis hominum. Item capiunt passeres & alias auiculas paruas, de ipsorum autē doctrina & cura plura non dico, quia per superiora satis sciri potest.

De Gyrfalcis, Cap. XIIII.

GYrfalcus est auis rapax maior quàm falco, & est magnę uirtutis & potentiæ, mirabilis'q; audacię, adeò ut inuenti sint aliqui audaci spiritu aquilas insultasse. Capiunt autē omnes aues quantumcunq; magnas, & sunt ferè de natura falconum, quare & præcedens doctrina satis sufficit ad nutriendos Gyrfalcos.

De Aquila, Cap. XV.

AQuila est similiter auis de raptu uiuens, quæ propter fortitudinem & audaciam suam uocata est rex auium, nã omnes aues eum timent, sed ipsa nullam. Diuersæ sunt species aquilarū, quædã sunt ualde magnæ, quædã mediocres, quędã paruæ, & iterum quædã sunt nobiliores non appetētes nisi uolatilia & animalia terrestria uiuentia, & quædam quodãmodo ignobiles & degeneres quę appetunt non solum carnes uiuas sed etiam mortuas & pisces mortuos, & descendunt super cadauera asinorum & similium, & tales declinant ad naturam & ignobilitatem miluorum. Aquilę

domesticam

domesticant᷑ ab hominibus uidelicet quæ paruæ de nido extractæ fuerunt, sed eas quæ diu in feritate fuerunt non esset tutum domesticare uelle, quoniã facile propter suam audaciã & potentiã grauiter lęderent in facie uel alibi instruentẽ. Et domesticantur ut hominibus quærant quaslibet aues magnas, sed præcipue ut capiant lepores & cuniculos & capreolos cum auxilio canũ, & qui aquilam uenatũ portat, debet esse fortis, alioquin pondus ipsius sustinere non potest. Et statim dum uidet canis inuenisse pasturã, aquilam consuetã & instructam debet dimittere, quæ semper super canes uolabit, & cum leporẽ uiderit subito descendet & capiet eam. Nutritur autẽ ex omnibus carnibus, & non facile infirmatur, sed cum leporẽ ceperit pascatur ex ea pluribus uicibus, ut eas postmodũ libentius persequatur. Qui iuxta nidum aquilę habitant, unum ex pullis eius accipiunt, & cum accipiunt timore aquilæ sint armati, & præcipue in eorũ capitibus, & cum pullũ habueris ad unum paruum palum eum in aliquo loco ligabis, hic uociferabit uenientq; mater & pater deferentes eidem lepores & cuniculos, si erunt in partibus illis, & gallinas & anseres quæ accipere poteris, & habere: ferunt etiam ei quandoq; cattas & quandoq; uulpes. Nuper detulerunt filio gallinam cum quibusdam pullis existentibus inter pennas matris, qui habiti sine ulla læsione & nutriti fuerunt.

De Gimo & gimeta, Cap. XVI.

Gimus & gimeta sunt eiusdem naturę, & sunt animalia nocturna potius quã diurnana, quia earum oculi de nocte uident melius quã de die. Cũ igitur deformia sint & raro ab alijs animalibus uideant᷑, mirantur aues in uisione ipsarum, et eas uidere appetunt. Tam animatũ brutale, quã rationale in rebus nouis ac insolitis præcipue delectantur. Homines ergo cernentes alias uolucres circumuolare gimo et gimetæ, et eas cum auiditate plurima intueri, excogitauerunt ingenia quibus eas capiunt, ut ipse aues capiant, sed ut meditantibus ipsis homines cum fisco aut retibus sibi quærant, uiuunt autem de quibuslibet carnibus, et præcipue de muribus et noctuis, et cum bene cibatæ fuerint cõpetenter ieiunant duobus tribus uel quatuor diebus. Et gimus usq; ad nouem non læditur, et fœminæ meliores sunt masculis, sicut omne uolatile rapax, et gimeta quidẽ melius tenetur in aliquo columbario uel alio loco sibi simili quàm alibi. Et si bene domesticata fuerint optime capiet mures in domibus existentes, comedunt etiam lacertas et ranas et omnia carnem habentia.

Qualiter aues retibus capiuntur, Cap. XVII.

AVes cum retibus pluribus capiunt̃ modis, & uno quidẽ modo capiũtur ad Pantherã qua capiuntur annates, & modus quidẽ est ut iuxta aliquã paludẽ facias foueã circa sedecim uel uiginti quinq; brachia longam, & circa decẽ uel duodecim brachia latã, uel maiorẽ si uolueris, tantum concauam quod circa unam spannã aquæ habeat, & sit a duobus capitibus lõgis acuta in uno angulo, sic quidẽ fossatus & in alio aliquantulũ longa sit casella circa foueã. Sint undiq; spacia plana quanta est retiũ latitudo, deinde fiat sepis circumquaq; ne lupi aut uulpes, nec aliqua animalia nociua intrare possint, et aues in eo loco existẽtes fugare, in prædicta fouea ita 12. uel 16. annates domesticæ die noctuq; morent̃ in hyeme & milica in bona quantitate pijciatur in aquã propter domesticas & syluestres, sintq; domesticæ syluestribus similes in colore pennarũ, circa foueas iuxa ripas figant̃ pali quatuor perticarũ, quę rete eleuẽt, & pali retiarum figãtur circa spacia prænarrata, & super ipsam cordã paruorum palorũ totum colligat̃ rete, & tam ipsum quã stangiæ siue baculi qui rete leuãt & cooperiant optime, sintq; retia duo magna in utroq; capite cõiuncta uel posita sint retia ut aroli cõiungunt, quæ quidẽ coopertoriũ uocant, quę cum eleuant̃ simul in altum cõiugantur admodũ culminis domus paleatæ, & modus quidẽ eleuandi eas est quod iuxta casellũ est furca cum pertica, in cuius capite subtili est retiarum funis annexus, in grosso uero est cista fortis & magna ex terra repleta, quę suo põdere cum uolueris ad modũ quasi machinæ rete eleuabit. Huc confluet multitudo annatarũ in nocte per aëra uolantium cum domesticæ uociferabũt. Cumq; in multa quãtitate descendẽt, retia eleuabis et cum pertica percutiendo leuiter retia omnes syluestres in cucullum retis, quod est in supradicto fossato extensum expelles Et domesticę quę non timent remanebũt in pantheria, deinde aperies caput cuculli, & facile cum dentibus anates in capite occides, sic q̃d una hora mille quandoq; capiuntur.

Modus capiendi grues, Cap. XVIII.

EST & aliud ingeniũ quo grues capiunt̃, cygni, starnę & anseres, quod tale est: in ripis fluuiorũ ab utraq; parte figitur arbor altissima, uel duæ simul iunctę, ut lõgior sit arbor, habetq; per totũ cuniculos ad ascẽsum in summitate tirellã, in qua ponit̃ funus retis. Cuius lõgitudo est secũdum fluminis latitudinẽ & arborum distantiã, & eius latitudo est ut superius eleuata usq; ad medias depẽdeat arbores, deinde homines usq; a remotis ueniant per glareã fluminis omnes uolucres q̃s

inuenerint

inuenerint expellentes, quæ uolantes à splendore aquę non discedent donec in rete inciderint. Et tunc declinetur rete cum funibus suis, & uolucres capiantur. Et modus iste locum habet nisi cum tẽpus fuerit nubilosum & aër obscurus, alioquin aues eleuatæ facile à flumine deuiarent.

Aliud. Cap. XIX.

EST & aliud ingeniũ quo capiunt anseres & starne, q̃ est tale, tẽpore hyemis cum ex gelu & sole puluis est in cãpis segetũ, tendit in segete in uno sulco rete unum lõgum ꝑ triginta brachia uel idcirca, et latũ quatuor brachia post tertiam cũ in uesperis capere cupis uel in sero, cũ uis in mane habere, est aũt hoc rete simile uni parieti, habẽs duas stagias eleuantes lõgas secundum dimidiã latitudinẽ retis, & tendit cum duab. brachetis ut paries, sed disponit ut per se eleuet uiolenter, quia hoc ipsum rete ꝑ se eleuare non posset, cũq; totũ rete in terra firmatũ fuerit totũ sup cordã colligit. Et tam ipsum quã stagię & brachetę & funis trahẽs optime ex puluere cooperitur uel herba, sicq; in uno fossato uel alibi aliquantulũ remoto locus coopertus ubi latitet homo qui rete leuare debebit: in loco retis sint duę uel plures anseres domestici syluestrib. similes, duobus paliculis alligati, & duo similiter scorticati, ut illuc syluestres cõsidẽtius ueniãt. Cũq; syluestres descẽderint in aliqua parte agri ex opposito uadat socius cũ capello in capite uel alia re in manu loquat aliquid, & ut laborare uideat, alioquin fugerent sicq; cõsideranter & caute ꝑducat eas ad locũ retis, q̃d facile fiet ꝑ uniuersũ agrũ quantũcunq; magnũ, si hoc facere caute scies, cũq; in rete uideris eas, cõsidenter loquere socioq; dicas ut rete trahat, uerũ quia hæc auis acutissima est, oportet te omnino cauere ne in mane ad locũ retis accedas, quia statim ꝑpẽderẽt de rore uel pruina pedib. tuis mota, & fugerẽt, & ideo cũ tẽdis in sero statim ibi stellones pone, & per totã noctẽ dimitte, sed cũ capere uis in sero nõ est necessaria hæc cautela.

Aliud. Cap XX.

ITem est aliud ingeniũ capiẽdi annates iuxta aquas ubi sabulũ est, & est rete simile prędicto, sed est parũ & satis spissum, & eodẽ modo tendit, & sabulo cooperitur, & locus custoditus est ex aliqua re, deinde sabulo coopertus ut paruum habeat foramẽ, unde uideri possit, & caueat ne ꝑ foramẽ flatũ emittat, cũ in loco sunt aues, hic nõ sunt stelliones necessarij, sed per totã hyemẽ ponitur ibi milica & uinacea, ut assuescãt aues locũ frequentare. Cum aũt ibi stare assueuerunt tendas rete, poterisq; optime locũ custodire atq; uiã introitus longã cauare, & melogarijs & sabulo desuper cooperire. Itẽ rete uel simile spissius tamẽ tẽdi potest optime in areis uel alijs locis ad capiẽdum colũbas, coruos, glãdaras, aregazas, laudulas & omnes aues paruas, quę esca granorũ accipiunt, & cũ poteris facere q̃d ibi uenire ac stare assuescãt, & postea rete tẽdere, & loco uel paleis cooperire, & hoc ingenium potest habere tẽpore niuiũ, & quolibet alio tẽpore, & erit esca conueniens spelta, faba, milica, lolium, & semina uinacę, & similia, ut frumentum molitum & citriculi uel faseoli, & cum eodẽ rete siue esca poterunt capi aues in æstate cum tempore magnæ siccitatis tetenderis iuxta aquas.

Aliud, Cap. XXI.

ITem est aliud ingenū quo capiunt̄ cū retib. auiū diuersa genera, & pręcipue columbi & turtures, & quædam aliæ mediocris magnitudinis aues, & ferè omnes auiculę paruę, falcones etiā & accipitres & omnes ferè rapaces aues. Modus aūt est qđ duo retia satis lōga & lata omnibus ferè gentib. nota, quę uulgariter uocant̄ parietes, tēduntur in pratis, uijs & agris, & iuxta aquas remote ab inuicē ferè, ut est latitudo ambarū, quarum quolibet habet duos baculos eas eleuantes, cum trahit̄ funis cōmunis, quorū lōgitudo secundū latitudinē retiarum existit, & unū cap. cuiuslibet cum paruo palo in terrā firmat̄, & in uno capite habēt unum funē cōmunē, qui ad quendā palum cōmunē in terra defixū adnectit̄, ab alio capite aliū habēt funē, qui usq; ad locum aucupatoris quibusdā ramis circūdatum ꝓtenditur. Hæc aūt retia ꝑ columbis & magnis auib. sunt rara & fortia, pro paruis subtilia atq; spissa, prędicta retia cū sunt terrę affixę iacēt in terra elōgata ab inuicē, & cū funis trahit̄ eleuant̄ & cōiuncti flectunt̄, ac operiunt omnē auem uenientē ad locū qui erat uacuus inter utrūq;, in hoc spacio uacuo tenentur colūbi & turtures aliqui excœcati, uel habētes palbebras sup oculos, ne aliquid uideāt cū filo ligatas, uel stāt ibi aues excorticatæ & ungulā loco cruriū qua stāt rectę ut uideant̄ uiuæ, ꝑ paruis auiculis ponit̄ ibi gimecta, ad quā uidendam libēter ueniūt, uel tenent̄ ibi auiculæ paruo filo ligatę, ad quas aliæ paruæ accedūt. Accipitres etiā & falcones causa rapiendi descēdunt. Aucupator aut nusquā expectare debet, ꝙ aliqua auis accedēs se in terrā deponat, sed cū prope fuerit trahere debet funē, & auē uolantē ad terram ꝓsternere ipsamq; capere.

Aliud, Cap. XXII.

ESt & aliud genus retis quo auiū multa genera capiunt̄, maxime cū terra est niue cooperta, qđ uulgo uocat̄ arolus, qui ex duobus retibus non multum magnis, sed spissis & fortib. cōstat, & in quolibet capite cōiungunt̄ & in terram affigunt̄, distātes in partib. medijs, habētes quatuor breues baculos, quib. eleuantur in altū, nec flectunt̄ ad terrā cum funis trahit̄. sed permanent eleuati, & simul cōiuncti cum retib. desuper, ad modū tugurij, hoc rete cum omnib. baculis & funibus optime operit̄ stramine aristarū, uel paleis & in spacio intermedio tenent̄ cōtinue grana, & cætera cibaria, quæ auibus quæ uenire sperantur sint præcipue grata, cum aūt aucupator perpenderit ibi esse auiū multitudinē latenter inter domusculā ualde clausam, quę ibi debet esse ꝓpinqua & subito trahat funē, & fortiter ad unū palū in domuscula positū adnectat, & aues capiat. Hoc ingenio capiūtur facile milui & aquilæ cæteræq; aues sup cadauera ascēdētes, si cadauer totū uel pars ponat̄ in medio retis. Item eo capiunt̄ uulpes, si gallina nocte ponat̄ in medio, sed huiusmodi rete ꝑ ipsis & aquilis fortius debet esse.

Aliud, Cap. XXIII.

SVnt & alia retia quæ uocantur araneæ ualde subtilia, ne in aëre facile uideantur, quibus capiuntur multæ auiculæ cum ponuntur erecta in aëre, duabus perticellis adnexo, in locis quæ auiculæ consueuerunt transire.

Item.

Itē accipitres his facile capiunť similiter & falcones cū circa columbū erecta tēduntur, & eodē modo cęterę aues rapaces. Sed horū duo sunt genera, nam quędam aranea est simplex, & uirgulis adeo leuiter aptať, ꝙ cum tangiť cadit, auēq; inuoluit. Itē est alia aranea triplicata ex tribus cōposita, quarū media est spissa, & plurimū lata, exteriora duo sunt ualde rara, ac adeo stricta, ꝙ cum sint ad capiendū eleuata ac perticis stantib. fortiter adnexæ, stāt extēsę, mediaq; mollis & lapsa, quę super funiculū superiorē eleuatur, & cum auis incidit transuolat ambo retia rara, & in medio spissa inuoluitur, & cum eo in sacculo quodam pendet.

Aliud, Cap XXIIII.

SVnt & alia retia quib. capiunť perdices, quę sunt lōga & stricta: in medio quandā caudā ad modū sacculi longā habētia. Hoc modo aucupator qui die uenať, pannū rubeū cum uirgulis ad clypei modū formatū ante se portat per agrum, pergēs foraminib. duobus inspicit, & pdices inquirit, cum eas uiderit circa ipsas retia tēdat, quibusdā palis affixis ad finē retiarū annexis, & caudam circulis apertā extendit, semper ante se retinens clypeū uersus perdices, quibus extensis se perdicibus appropinquat, & in caudā retiarum paulatim impellit, nō solum timore, sed etiā pedib. si opus erit. Qui aūt nocte uenatur in sero locum inquirit, ubi nocte morātur, & cum aēris integra obscuritas superuenerit ad eundē locum cum igne reuertiť. Est autē igis cum uase sic formato, qď nec ipse uidetur, & aperte uidet spacia uniuersa prope se, & per unum agri sulcum accedit, & per aliū reuertitur circa locum in quo perdices reliquit, ut cum eas uiderit ipsas operit cum reti, quod habet apertum in capite pertice formatę ad modum huic negotio opportunum, uel si habet rete supra dictum potest id extendere circa ipsas & impellere ac capere uniuersas.

Aliud. Cap. XXV.

ESt & aliud rete qď expegatorū uulgo uocať, satis magnum, quo capiuntur perdices & qualeæ ac phasiani, & quædā alię aues, cū auxilio catuli ad hoc instructi, qui aues inquirit, quas cum uiderit stat, nec ad eas progrediť, ut expellat. Sed aucupatorē dominū suum retro respicit, & caudā mouet taliter quod ipse aucupator cognoscit aues esse pabulū, ante tamē, & tūc ipse & socius rete trahūt, & aues & catulū operiūt, & sic eas accipiūt. Est & aliud paruū rete in capite perticæ præparatū, ut apertū existat, quo unus solus utiť aucupator, & ad qualeas solus cū quasi latorio cuius sonus est ꝑ omnia similis uoci qualeę generis fœmineę ad quē ardēter accedūt masculi, ꝑpe ipsum quos tūc aperit atq; capit.

Qualiter aues laqueis capiuntur, Cap. XXVI.

FIt laqueus quo facile capiunť aues, quę de raptu uiuūt hoc modo: in loco ubi ꝑpe morانť aues rapaces uel aliquæ trāseunt, infigiť fortis ab utroq; capite arculus, ualde plicatus, ꝑpe quē ab una parte firmať uirgula: in cuius scissura muris cauda infigitur, uel ad quē fructum mortuę carnis annectitur, seu rana, & ab alia pertica fortiter in teram dimittitur, habēs in capite laqueū & quandā paruā cordulā, cū uno stecheto, quo pertica formať ad arculū, & ad par

uam incisurã quæ fit in capite uirgulę mus tenẽtis & laqueus circa murẽ exten ditur, ac cũ auis murẽ uel aliã rem ut exportet tãgit, pertica dissoluit ab arculo, ac superius eleuat cũ aue rapace, quæ pedib. uinculat. Itẽ fiũt laquei multi de pilis caudæ caballini, in uno funiculo eiusdẽ materię texti, qui tendunt in sulcis frumẽti funiculo à terra eleuato, ultra altitudinẽ auis parũ decliuis laqueis & apertis, ut auis trãsiens capite immisso capiat collo, & hoc modo capiunt perdices in agris, & qualeæ ac phasiani in semitib. nemorũ, per quos transeunt. Aues etiam aquatiles eodẽ modo capiunt, cũ iuxta aqua- unde transeũt laquei tales tẽdunt. Colũbæ etiã & aliæ aues multę capiunt ex eis, cum incubãt uel pullos habẽt, si circa nidũ ipsorũ tẽduntur. Itẽ in fabis ac faseolis seminatis capiuntur colũbi ac turtures paruis laqueis, qui uulgariter dicuntur scabellæ. Huius aũt laquei modus est, ꝙ in capitib. parui baculi uel melegarij longitudines unius semissis insiguntur subtilissimæ uirgulæ, altitudinis spãnæ unius, & in medio insigit quędã spina duorũ uel triũ digitorũ in latitudine lõga, hęc scabella opodiat ad ripã sulci, nisi aliqua sit in ripa concauitas, taliter quod spina iaceat in terra in fouea, & uirgulæ sint superius eleuatæ. Iuxta eã ponatur laqueus cum paruulo palo terræ affixus, qui leuiter apertus ammoueatur uirgulis, & teneatur ab eis, & in spina infigatur faseolus, uel faba mollis solummodo unum granum, qđ auis rostro capiat, ac caput eleuans super collum laqueum trahat, plicata scabella cum uirgulis quã sentiens territa caput eleuabit & collum & laqueo capietur.

Qualiter aues capiũtur uisco, Cap. XXVII.

AVes capiuntur uisco multis modis: uno modo ꝙ inuiscant uirgulæ subtilissimæ iuncorũ uel ulmorũ, ubi iuncti desunt uirgulæ, quidã fiunt breues uel lõgę respectu habito ad paruitatẽ uel magnitudinẽ auiũ capiendarũ ab ipsis. Sed primo debet uiscus tẽperari, ut sit bene tenax hoc modo: lauet bene cũ aqua tẽperate calida aperiendo ipsum manibus balneatis, & obusculis mundando. Deinde ad misceat ei modicũ olei oliuarũ ut nõ sit adeò durus, quod pẽnis auiũ inuiscari non possit, quo facto uirgulis inuoluat, ita quod unaquęq; uirgula sit undiq; inuoluta in duabus uel tribus partibus eius, tertia sine uisco remaneat, quæ tractari manibus possit. Quod si tempus adeò frigidum quod congeletur uiscus, temperetur cum oleo nucum. Hæ uirgulæ paruæ inuiscatæ insiguntur leuiter in uirgis palmonum, quæ sunt perticæ magnæ ramis uiridibus arborum, & pręcipue quercuum fasciatæ, habẽtes in capite superiori quatuor, aut quinq; uirgas, paulisper eleuatas, in quibus affigunt & paruissimę uirgulę inuiscatę, ac ipse palmonus cum fuerit uirgulis inuiscatus coopertus infigit in terram, in foueola facta in ipsa, ut stet ad formã arboris rectus. Item circa ipsum infigunt rami arborũ, ad quos appendunt caueæ in quibus sint

bus sint multæ & diuersæ auiculæ segregatim qui cantant & uolitātes per aëra uocant, quæ uocatæ se ponunt super dicto palmone inuiscato, & capite in terram corruunt. Item cum magnis uirgulis inuiscatis capiunt̄ multę magnę aues, & præcipue corui atq; cornices, cum auxilio gummi, hoc modo in locis ubi sta re aut unde trāsire consueuerunt, incidit̄ in ramulis arbor aquila, ab alijs arbori bus multū distet, sed aliqui rami frōdibus nudati relinquuntur in ea, uel aliquæ ponunt̄ perticæ super eam, in his infigūtur leuiter uirgulæ magnæ uiscosæ, ac gumus in terra ponit̄ in loco paulisper eminenti, ut melius ab auibus uolātibus uideat̄. Quē cum aues uiderint uolitant circa ipsum, & uolatu fessæ super arbo rem inuiscatū descendunt, atq; in terrā ruunt, quas aucupator pertica persequa tur, & eas occidat, nam si manibus capere uellet læderet̄ ab ipsis. Item uisco ca piuntur accipitres, cæterǽq; aues rapaces, nam in terrā duæ uel tres infiguntur uirgulæ inuiscatæ, modicū distantes, ac uersus seipsas plicatę in medio quarū li gatur auis aliqua, ut colūbus uel pullus uel caro aut mus, pro miluis & quibusdam alijs auibus rapacibus quę talia petant, ad quę cum aues uenerint capiunt̄ cordulis. Item capiunt̄ uisco passeres & cæterę aues paruæ uel magnæ, si uirgu læ inuiscatę ponant̄ in locis in qbus cibantur, uel ubi stare cōsueuerunt. Item ca piant̄ cordulis seu funiculis inuiscatis regimuli cum ad ficus ueniūt uel ad uuas, & cæteræ aues quæ arborū fructus furant̄, si prędicti funiculi suspendātur ante ficus uel alios maturos fructus ad quos uenire assuescūt. Item funiculis longis inuiscatis capiunt̄ starni qui ualde gregatim uolant, cum habet̄ aliquis sturnus ad cuius pedē ligatur funiculus inuiscatus, & in manu tenetur, & dimittit̄ cum cōgregatio sturnorū prope uidet̄, tunc enim cum funiculo dimissus ad gregē accedit, & cum ipso stricte uolitat, multiq; tangētes funiculū inuiscantur, & ad terrā simul cum eo ruunt. Item uisco capiunt̄ annates cæteræq; aues aquaticæ, cum ex eo inuoluit̄ funis lōgus ex paueris quibus scoria fiunt cōpositus, & pręcipue sero in lacu uel alio loco, ubi dictæ aues sæpe morari cōsueuerunt. Nam aues per aquam natantes in nocte incidunt in funem, super aquam extēsum, & capiuntur, & sequenti mane captæ inueniuntur. Sed oportet quod hic uiscus sit taliter temperatus quod ab aqua defendat se.

Qualiter aues capiuntur balistis, Cap. XXVIII.

QValiter aues capiunt̄ balistis et arcubus, notū est omnibus, quod sagit tantur ubicunq; sint in terra uel arboribus, sed in his obseruandæ sunt quædā cautelæ non omnibus notæ quarū una est, quod balistator qui uult anseres uel alias magnas sagittare aues, debet habere bifurcatas sagittas in parte anteriori, ubiq; acutas, quę aliā q̄ tangāt, aut collū, incidāt; nā sola perforatio cōmunis sagittę uel obtusio non lęderet auem in tantū, quod remaneret ibidē, sed uulnerata recederet, licet ex uulnere finaliter alibi morere tur. Itē debet intuitū cū sagittat dirigere nō ad extrauagētes, sed ad unā quę sit in medio duarum uel plurium, ut si contingit sagittā ultra in se progredi quod plerunq;

plerunq; contigit, primã uel ultimam feriat, ne in uanũ sagittet. Item qui uult in arborem sagittare colũbos, pulzones, q sunt sagittæ in capite grossæ, debent habere paris põderis, & cum uult ad auem sagittã emittere, debet cum pede signare locum speciale ubi est, & notare locũ in quo est columbus, aut alia auis, & tũc sagittam emittat, si percutit habet quod habere intendit, aliâs sæpe sagittã inuenire non potest, sed eam potest facile inuenire si ad eundẽ locum uadat, ubi erat cum sagittã emisit, & per eundẽ locum aliam eiusdẽ ponderis sagittam emittat, & per se uel per alium uideat, ubi cadit, ibiq; ualde ꝓxime inueniet primã, quã non poterat inuenire. Item q cum balista uel arcu sagittat debet manum sinistrã tenere firmissimã, si uult rectissime sagittare, & est necesse quod habeat balistã uel arcum optimã, & sagittas rectissimas, si recte uolueris sagittare, qui autẽ arcum balotarum exercet, debet balotas habere æqualis ponderis, & bene rotundas. Item capiuntur alijs quibusdã modis: uno modo ad brenexellũ cum gimecta quo paruæ capiunt̃ auiculæ, qui omnibus ferè notus est. Sed est sciendũ quod hoc modo capi possunt non solum cum gimecta, sed etiam cum capite cattæ, nam ad ipsum auiculæ ueniunt. Item non solũ cum brenexello qui ex duabus uirgulis constat, uerumetiã in quacunq; parte uiæ uel agri si aucupator supra se deferat leue instrumentũ ex uinculis frondibusq; cõstrictum, quo ualeat occultari, nec est necesse auiculas excitari solo sono folij arboris seueris, ut communiter fit. Nam & cum sono seminũ papaueris inclusarum in cellulis uel alterius rei similis excitari atq; notari possunt: nam & quibuslibet extraneis & inauditis uocibus incitant̃, quia mirant̃ ex eis. Item capiuntur ad brenexellũ, rustici utuntur noctibus ualde obscuris: habent enim faculã quã unus defert decliuẽ prope uirides sepes, in quibus dormiunt, quę cum excitant̃ ueniunt ad ignis splendorẽ, duoq; alij cum baculis eas mactãt, sunt aũt baculi quidã uelut palæ in capitibus breuiũ perticarum ex paruis cõtextis uiminibus. Item capiunt̃ passeres præcipue iuuenes minus sagaces cum saxa seu brechoello, quę est quædã cauea ex iuncis cõstructa, de qua exire ignorãt, cum ad paruos passerũ pullos in ea positos ingrediunt̃, nec exire sciunt. Item capiuntur aues in foraminibus colũbarijs, cum mustela domesticata in foramẽ immissa. Itẽ capiunt̃ cum cista siue plastella præcipue tẽpore niuium, sic pręparata ut auib. intrantibus cadat, in qua grana cõgrua pro esca ponant̃. Cui proderit si multa grana sub eis ponant̃ uel pauca, uelut fila lõgius extra, quib. ꝓducãtur ad cistã.

Aliud

Aliud.

ITem cum scarbellæ capiuntur porzane in cannosis uallibus, ubi morantur. Est autem scarbellus instrumētum quoddam ex duobus arcubus ualde plicatis constructus, ab inuicem parum distantibus inter quos modicum postponit fructus herbæ cochæ, similis per omnia cerusis, quem accipere uolunt, & collo stringuntur, sed eius forma plurium magistrorum non potest sic aperte scribi ut plene intelligatur, sicut oculata fide cognosci.

Aliud.

ITem capiuntur cum curbaculo tempore niuium, quod est quoddam instrumentum ex paucis uirgulis factum, interius concauum, & in parte postrema acutum, habēs hostiolum quod in terra iacet coopertum palea, quod cum uno uimine in terram infixo eleuatur, & posterius percutit auem ad escam intrantem, quæ intus est, quam aliunde accipere nequit, cum sit undiq; terra tectum. Item quoddam delectabili ingenio capiatur cornix, cum ex ipsis habetur una, nam ipsa duobus ualde breuibus palazolis ad principium alarū annexis, suprema in terram firmatur, quæ fortiter clamat, ac fugere nititur, aliæq; propinquę curant eam iuuare uolentes, ex quibus ipsa unam rostro & ungulis capiat, & retinet, ut capere possis, & eodem modo aregazas capi posse asseritur. Item fertur ut aues quæ gustant granum uel milium in fece boni uini & succo cacucæ maceratum & siccatum uolare non posse, & poterunt in manu capi.

De capiendis bestijs feris, primo qualiter canibus capiuntur, Cap. XXIX.

LEpores pręcipue capiuntur canib. ad quos inueniendos necessarij sunt canes, qui segusi uel brachi uocantur, qui quāto subtiliores olfactus, tanto meliores existunt. Item necessarij sunt canes ualde ad cursū agiles qui eos persequūtur & capiāt, qui omnes ad hoc instruuntur, & eos capiendos inducuntur, cum ex captis aliquid datur eis in cibum. A quibus etiam capiūtur capreoli, & aliquādo cerui, pręcipue auxilio retiarum magnarum positarum in locis unde fugantur. Item ab eis capiuntur uulpes, licet in fuga sunt ualde sagaces. Item capiuntur cuniculi cum inueniuntur remoti à caueis. Item canibus capiuntur apri ac lupi, sed cum auxilio uenatorum, nam raro soli ad eos præsumunt accedere, nisi sint mastini fortissimi, & audaces. Sed ad apros capiendos necessarij sunt pili fortes in ferro cruciferati, quos uenatores uidentes aprum ad se malo animo uenientem in terra firmant,

&ad

& ad aprum dirigunt, qui eo pilo uulneratus usq; ad uenatorem non potest accedere. Et paruus catulus ad hoc instructus per uiam eat, sicq; à canibus occidit, & similiter ab his qui uenantur eundem. Item capiuntur cerui cum ab homine uulnerati sagitta uel pilo fugiūt, & paruulus catulus ad hoc instructus per uiam sanguinis exeuntis ipsum sequitur, donec ceruus semiuiuus uel mortuus inuenitur. Item à canibus inueniuntur & capiuntur ericij & quædam alia animalia similiter capiuntur ab eis.

Qualiter capiuntur retibus, Cap XXX.

CVm retibus capiuntur cerui ut dictum est, & uulpes, ut superius dixi cum de reti locutus fui, quod arolus uocatur à uulgo. Lepores etiam facile capientur retibus, si in ea inciderint, sicut & multæ alię bestiæ ferè.

Qualiter capiuntur laqueis, Cap. XXXI.

LAqueis capiuntur leones aliquando. Item uulpes & lepores cum per aliqua foramina introire solent in loca clausa. Sed hoc duobus fit modis: uno modo quod laqueus sit annexus ad aliquam perticam plicatam adeò fortem, quod feram collo captam in altum eleuet, ac suspendat. Altero modo, ut prope laqueum sit fortis canolus stringens laqueum ferè, caput impediēs etiam ne ipsa laqueum rodere possit.

Qualiter capiuntur taiolis, Cap. XXXII.

VVlpes & lupi præcipue capiuntur quadam taiola ferrea, quæ circa se multas habet rāpiones acutos, & ipsi habent circa se annulum prope se ubi annexi uoluunt, ad quem annectitur frustū carnis, omniaq; occultata pręter carnem, in terra firmata iacet. Cum autem lupus carnem dentibus captam eleuat, annulus eleuat rāpiones circa caput & collum lupi, qui cum fortius trahit, & recedere nititur fortius stringit & tenetur. Item fiunt aliæ taiolę quibus in pedibus siue cruribus, omnes generaliter bestię capi possunt, quæ occultāter in itineribus quibus utuntur, quæ sunt talis figuræ aut formæ, quod nonnisi oculata fide intelligi posset. Ideoq; qui eas habere uult, uideat ab his qui eis utuntur, sicut & ego uidere uolui.

Qualiter capiuntur foueis, Cap. XXXIII.

FOueis hoc modo capiuntur præcipue lupi, fit quædam fouea lata, ut magnus puteus & in terra profunda, quod inde exire non possint. Hæc operitur una rotunda crate, quod non notam, sed quasi operiat foueam

sub crate

ſub crate in medio alligatur ſtanga longior cratitio, ac rotunda in medio ponitur ligatus anſer uel agnus, & paleis operitur uniuerſus locus, lupus ueniens & uolens accipere anſerem aut agnum, in foueam cadit cum cratitio ſubito reuoluta. Item fouea capitur multitudo aprorum hoc modo: in locis ubi multi uerſantur, agellus ſeritur de milica, quã aliqui ſaginam uocant, circa agellum conſtruitur fortis & alta ſepes, ex uiminibus arborum in una parte relinquitur, apertus introitus eſſe in oppoſito ſepis depreſſa iuxta quam extra ſit fouea ſatis profunda. Cum ipſa ſagina matura erit ad ipſam uenient multi apri per locum expeditum intrantes, tunc ad locum accedat quandocunq; uult etiam ſine armis & in loco introitus moretur & clamet, quocunq; modo poteſt rumorem ac ſtrepitum faciat, apri perterriti non inuenientes unde exire ualeant, niſi per locum ſepis depreſſum inde proſiliunt omnes extra foueam, quam uidere non poterãt intrinſecus exiſtentes. Item pro lupis, uulpibus, leporibus, & cæteris feris ac canibus & porcis intrantibus & diſſipantibus uineas, fouea fit hoc modo: ſodiatur amplius duabus ſpannis, & longa quatuor pedibus aut tribus, & circa ſex uel ſeptem, octo pedes profundam cum ſpundis pollitis & rectis in terra ſolida & uiuente murata in loco, unde ſæpe fieri ab eis tranſitus conſueuit, hoc operiatur primo ex tranſuerſo de groſſis herbis ſiccatis, & poſtmodum ſubtiliſſima terra. Si herba non ſuſtineat terram ponantur ſub ea duo ſubtiles & fragiles baculi ex tranſuerſo, & herba per longum quæ in medio ſeiungat, quod ſi non potes uel non uis facere ſic profundam, pone circa eam ſtangas, uel aſſidiculas ſtrictas habentes multa canicula, ſeu pirolas acutos infixos, & decliues in foueam ac uerſus partem mediam pauliſper plicatos, in quos incluſa beſtia cum extra ſalire uoluerit, capite uel oculis in eos percutiet & læditur adeo quod quieſcit. Et ſi eam mori uolueris, in fundo multos acutos palos infigas, uel ſi aqua multa in ea erit, ſufficiet ad mortem ipſius, quia non poterit in quolibet tramite profunda, ſolummodo quatuor uel quinq; pedibus cum auxilio unius rebalcæ ex uiminibus factæ, ſuper una rotunda ſtrangecte facile uolubili firmata, in quolibet capite cum uno uncino fortiter infixo terræ, in quibus uoluatur rebalca ſit, ab uno capite firmata diſtãs à fouea uno ſemiſſe, in alia parte in angulis & in medio habeat lapides ponderantes annexos, hæc ſtet eleuata quaſi omnino erecta cum una furcula, cuius inferior pars ſit ſuper uno baculo breui, qui ſit in medio foueę ex tranſuerſo, ſuper uno paruulo palazolo ab utroq; capite qui ſit affixus in ripa foueæ in parte ſuprema. Super hoc breui baculo ponatur quædam uirgula per longum foueę, quæ ſuſtineat herbam & terram tantummodo atq; à beſtia preſſa deſcendat, & baculum breuem cum furcula & reblatam cadere faciat, hæc rebalca de die ſuper foueam remaneat ne homo tranſiens in eas ruat, ſi auis uel ſus in eam incidat cum una ſcabella quę gradus aſſidum habeat ex trahi poterit.

De quibusdam alijs ingenijs quibus capiuntur bestiæ feræ, Cap. XXXIIII.

ELephantes capiuntur hoc modo, ipsi cum non habeant genua, iacere nõ possunt. Ideoq; cum dormire uolunt se arboribus acclinãt, & quiescunt: uenatores has arbores resecãt, sed non perficiunt, ut per se ruere possint, sed incũbentibus elephãtibus cadũt, & cum ipsi ruunt à uenatoribus occidunt.

De Vrsis, Cap. XXXV.

VRsi capiuntur hoc modo: homo armatur ferreis armis capite ac undiq; coopertus, cum solo cultello acuto ad latus, accedit in syluã uel alium locum ad ursum, ursus erigitur ad hominem armatum, accedit & amplectitur, armatusq; ipsum tunc euaginato cum manu gladio locum cordis ursi perforat, & sic eum occidit. Vulpes in caueis suis capiuntur hoc modo: habet uenator alueum apum, sed longum plus & minus latum, hic ab uno capite paucis filis ferreis clausus est, ab alio capite habet hostiolum internum ex parte superiori præparatũ, ut possit intus eleuari, superius & non extra exire, descendens hic hostiolus superius eleuatus, permanet cum uirgula parua, hoc instrumentum ponitur in fouea uulpis, cum præscitum ipsum in ea esse pars hostioli ponitur in parte intrinseca foueæ, cæteriq; introitus foueæ qui plures esse consueuerunt claudũtur optime. Vulpes autem exire uolens, in alueum intrat non putans filis subtilibus impediri sicq; uirgulam secum trahit, & hostiolus cadẽs, eum concludit, quę retro cedens fortius claudicat, firmat, uenator autem quandocunq; ueniens, uel si uult ipsam cum alueo supra puteum uel magnam tinam portat, & aperiens hostiolũ ipsum ruere facit in tinam. Cuniculi capiuntur sic: uenator sonans & strepitus agens, eos fugat in cuniculos suos cõcauos, nam ipsi quia pauidi nimium facile fugiunt, ad eorum foueas, ut ibi tutè morentur. Venator autem ponit reticulum apertum, & in terra bene firmatum ante quemlibet introitum, deinde per unum immittit furectum quem domesticum habet rostro clauso, quodã frenello ne aperire possit, ac cuniculos capere & comedere, nec extra exire uelit, hic furectus parum maior mustela horum proprius inimicus, omnes cuniculos extra expellit, sicq; intrant in reticulos & capiuntur.

De muribus capiendis, Cap XXXVI.

MVres multis capiuntur & occiduntur modis, uno modo à muscipulis domesticis, quæ tenentur in domibus: alio modo cum muscipulis quæ fiunt ex paruo ligno cauato, in quo cadit aliud lignum paruum graue tamen opprimens & occidens mures intrantes ad cutim porci positam, & annexam in ea ad quandam subtilem particulam ligniq;, cum tangitur facit quod supra est, cadere super murem. Sed hic modus est adeò notus omnibus, quod non expedit plenius explicari. Item capiuntur quodam asside eleuato cadente, qui ex quadam columella eleuatus sustentatur & tenetur, quadam spatula cutem habente sic præparata quod columella diuisa non aperitur, nisi

nisi cum mus cutem tangit in spatula eleuatam, & tunc cadit & murem occidit. Item est alius modus, cum in uno modo cannæ grossæ fit in capite arculus cum cordula in qua arcus magna consistit, in media canna foraminis foramen habet in medio, & cutim interius cuidam uirgulæ alligatam, & sic præparatā, quod cum mus per foramen cutim mordet ac mouet arculus & descenditur & acus magna perforat caput eius, eumq́ retinet, ne fugere possit. Est etiā alius modus cum uas aliquod quo exire non possint ad medietatem aqua impletur, cuius superficies operitur spelta quæ natat, quam mus uidens & non aquam, descendit in eam & aqua necatur. Item est alius modus quod uas aliquod operitur mēbrana, hæc in crucem scinditur, & in medio annectitur cutis porci, mures & accedentes ad eam carthā, seu mēbranam flectunt, & intra ruunt & necantur, si aqua in eo fuerit, alioquin breui tempore moriuntur, fame nimia coacti, statimq́ cartha sua natura sursum regreditur, ut eodem modo infinitos decipiat mures. Fertur etiam ab expertis, quod si mures in uas sine aqua cadētes diu uiuere permittantur, fame nimia coacti se comedunt, fortior uiliorem, quod si tantum relinquuntur, ut remaneat fortior mus solus, & hic permittatur perire, quoscunq́ in aliqua parte inuenerit occidit & comedit assuetus, & facile cum ab eo non fugiunt. Item occiduntur resalgario trito & caseo aut farina mixto, quæ libenter comedūt, & moriuntur cum sit ipsorum uenenū. Sed à loco remouenda est aqua, qua sæpe iuuantur si eam bibant. Item capiuntur etiam si super uas unde exire nequeant, ponitur quidam baculus per medium scissus, scilicet una medietas in medio scissa, & sic præparata ut se sustineat, & non murem, in eius medio ponatur nucleus nucis ad quem cum accedit, cum baculo fracto cadit, & si aqua sit in eo, statim moritur, aut si non est occidatur. Item mus facile capitur, si sub circumferentia parapsidis nux ab una parte rupta ponitur, ruptura respiciente interius. Modus cæteris melior ad capiendum mures tam magnos quā paruos hic est: accipe duas assidiculas leuigatas, uno brachio longas, & latas uno semisse, ipsas coniūge, distātes quatuor in latitudine digitis uel parum minus in parte infima cū duabus paruulis assidiculis in castris in quolibet capite una, ut eis de subtus sit æqualis, sub ipsis affige cartham de pectore grossam massam in medio ex trāsuerso, sed prope medium non affixam & in tantum restrictā, quod possit inter assides eleuari, ut si descēdens deformaretur, possit ad suam formam reduci. Item dictæ duę assides desuper in capitibus coniungantur, ac super eas teneatur assidicula in medio habente clauum retortum, ad quem suspendatur frustulum cutis porci, uel non suspendatur dicta cutis: sed in medio dictarū assidum prope carthā sit, sicut una mastula cum cute facile reuoluatur. Hoc ædificiū ponatur super quæcunq́ uasa fictilia seu lignea, unde mures exire nequeāt, & optimū est quod sepeliatur in massa frumenti uel alterius grani, mures intrabūt, & cū appropinquauerint cuti ruent, & cartha cū eis descēdēs releuabitur, & de q̄buslibet accidētibus idē fiet, neq́ muscipulæ per ipsam arturā intrare ualebūt.

De capiendis piscibus, & primo qualiter retibus capiuntur, Cap. XXXVII.

IN mari iuxta planum littus capiuntur pręcipue multi pisces cum reti, quod multi scorticariā uocant, hoc rete est ualde longum & satis amplum & spissum, cordam unius lateris plumbatam & alteram libratam, ut in aquis rectum & extensum permaneat. Hoc rete cum nauicula infra mare defertur, uno capite in terra relicto, ut in aliqua particula eius continuo descendat in aquam cum nautæ fuerint intra mare, quātum rete extenditur arcu, aliter cum illo capite reuertuntur ad littus, & quibusdam ex eis cum illo capite in terram descendentibus, unus in nauicula reuertitur extra rete ad medium eius, ad hoc ut pisces infra rete comprehensi uidentes se ad terram trahi non prosiliant extra rete, duo autem piscatores ab utroq; capite in terra existentes, trahunt cum piscibus totum rete ad littus, qui sępe multos trahunt paruos & magnos, plerunq; paucos ac etiam nullos, quia in eo loco non erant. Item capiuntur in mari cum quodā rete subtili non multum magno duabus perticis alligato, quod quidam in nauicula existētes apertum in aquam demergūt, & post paululum cum piscibus eleuant. Item capiuntur in fluminibus & cæteris spaciosis locis cum rete, quod transuersarium multi uocant, quod est ex tribus compositum, scilicet uno medio spisso, & duobus extrinsecis raris, habens in uno latere plumbum, in alio lenas, & si ualde longum sit quasdam cucurbitas siccas, ut extēsum in aqua permaneat. Hoc rete fit longum uel breue, secundum quod loci aquæ latitudo requirit, hoc in aquam per magnam oram dimittitur, ut in eum rete natantes incidant pisces qui rara retia transeunt, & inuoluuntur in spisso, ut auiculæ in aranea supradicta, cum de capiendis auibus dicebatur. Item capiuntur in riualibus paruis aquis, est autem riuale rete paruum & spissum, duobus annexum baculis quos piscator manibus tenet apertū, & per aquam ducit, atq; prope ripam cum piscibus claudit. Item capiuntur zaclo, est autem subtile spissum, habēs tentorij formam, in circuitu plumbatum & reuolutū, habens in cacumine lōgum funē, hoc rete piscator super sinistrū brachiū clausum tenet atq; in aquā apertum eijcit, hoc apertū subito ad fundum descendit, & omnes pisces infra se inuentos cōcludit, eosq; cum trahitur secum trahit. Item capiuntur cum negossa quæ est rete ad modū riualis formatum, ad unam perticam cum duobus baculis adminiculantibus à parte annexū, hoc rete piscator extra aquam existens in eam præcipue ubi quiescit immittit, & cum piscibus eleuat, plerunq; etiam sine piscibus, & quandoq; circa herbas & frutices prope terram immittit, & cum pertica percutiens in herbam pisces occultatos in rete expellit. Item capiuntur plurimi in locis angustis uallumq; cum rete quod gogolaciam uocant, quod est rete magnum forte ac spissum, & lōgum habens introitum rotundum & latum, & paulatim angustatur usq; ad caudam, quæ longa est habens multa receptacula in qua facile intrant pisces, & nusquam redire queunt, hoc rete ponitur cum duabus

bus perticis grossis in dicto loco angusto, circa quod est undique ligaminum usque ad ripam fortis clausura. Cui decem perticæ annectuntur, hoc rete semper die noctuque tenetur ibidem introitum ad partem superiorem uerso, per hunc locum nullus omnino piscis desursum ueniens trãsire potest, cum nullus sit locus ibi aptus. Descendunt homines in aperto retis ore, deinde in caudam strictam. Piscator uero aliquando diebus interpositis ut ad locum accedẽs caudam retis in nauiculam trahit & appetit, euenitque aliquando tot pisces præcipue anguillas quæ conglobatæ sunt cum amore feruescunt uel scardinias quæ gregatim incedunt, quod nauicula tenere non potest, cætera etiam genera piscium in talibus aquis morantium capiuntur in eo, sed non in simili quantitate. Item capiuntur in uallibus multi pisces in locis apertis & profundis, in quibus præcipue magni morantur pisces, cum reti quod degagum uocant, quod magnum & latum in profundum eijcitur, & per eum trahitur & cum piscibus eleuatur. Item capiuntur in uallibus non profundis sed latitudinem magnam habentibus multi pisces generum diuersorum, qui cum in talibus aquis morentur hoc modo: Habent piscatores gradellas ferè infinitas de paludosis cãnis instructas, maxima uallium non profundarum spacia palorum auxilio relictis paruulis aperturis in pluribus locis, ad quas ponunt retia parua rotunda in capite ampla & cauda, cum receptaculis suis angusta, & quæ possunt intrare, sed nõ exire possunt, hæc retia semper die noctuque ibi relinquunt, & quasi omni die ferè mane eleuant cũ piscibus qui per loca spaciosa natantes transire posse per dicta uacua sperabunt. Fiunt etiam ex his craticulis aliquæ taliter inuolutæ, quod pisces intrantes exire nesciant, sed inde extrahuntur cum quodam paruulo reti posito in capite unius perticæ bifurcatæ.

Qualiter pisces capiuntur cistis & ancijs ex uiminibus factis, Cap. XXXVIII.

Pisces capiuntur cistis ex uiminibus factis, quæ in capite sunt amplæ mediocriter & in cauda strictæ, quæ à piscatoribus in aqua stãtibus in profundum ducuntur ad modum ripalium retiarum, & quandoque tales cistæ sed leuiores ponuntur in capitibus perticarum, & per aquam turbidam ducuntur à piscatore in terra stante, ut supra de negossis narratũ est. Item ex iuncis fiunt, fascæ rotũdę & latæ cum introitu interius stricto, & extra amplo, quę die noctuque cum pondere unius lapidis dimittuntur in fundo aquæ, habentque uitem aliquam in cauda ligatam qua extrahuntur, sed duarum formarum fiunt, una forma est, quod sit interius multum ampla rotunda, in cuius fundo ponitur creta mollis & grana ei annexa, atque intrant quædam genera piscium causa cibi, & exinde exire nesciunt. Alia forma est tota stricta & longa sed in introitu mediocriter aperta, & in medio ualde stricta, deinde lata, & in cauda strictissima, in quam intrant non causa cibi, sed ut ibi occulte morẽtur, nec de ipsa sicut nec de prima exire sciunt.

Qualiter pisces capiuntur hamo, spadernis, calce & fossinis. Cap. XXXIX.

HAmo capiuntur pisces tribus modis, uno modo cum in eo ponitur pisciculus uiuus, cum quo pisces capiuntur rapaces deglutientes hamum cum pisciculo uiuo, hic hamus requiritur, ex ære magnus & fortis, cum forti cordula filo inuoluta prope ipsum, ne rodi possit cordula cuidam paruo paneriatum fasciculo annectitur, & in aquam stantẽ cum hamo & pisciculo uiuo eijcitur, ibiq; tota nocte relinquitur. Piscis captus lõge fugere uel se occultare fasciculo impeditur, sicq; mane à piscatoribus inuenitur. Secundo modo hamus cuidam funiculo ex pilis albis equinæ caudę annectit̃, & circa ipsum cibus qui à piscibus magis appetitur inuoluitur, ut non uideatur hamus, deinde in aqua proijcitur, ut notũ est omnibus, sed in hoc adhibenda est quędã cautela, uidelicet quod piscator sciat qualẽ escam quodlibet genus piscis auidius appetit, quolibet tẽpore anni, nam idem genus piscium secundũ uarietatem temporum anni diuersa cibaria quærit, sed hoc scire potest qui captorũ uiscera scindit, & inspicit qualem escam cõmuniter assequũtur, uel si diuersas escas modo unam, modo alteram in anno ponit. Item ualet contra pisces cautos, qui escã appensam funiculo accipere nolunt, si habet uirgã & funiculũ absq; hamo, cum qua plerunq; escam in aquam emittit, ad quã aliqui minus cauti accedũt, eamq; sine periculo exportabunt, quod cum pluries fecerint hamum eijciet, ad quam omnes etiam cauti & securè accedent. Tertius modus seruatur in aquis profundis, nam in eius manu eijcitur hamus alligatus longo funiculo habenti modicũ plũbum per unum brachiũ prope hamum, ut descendat ad fundũ, ibiq; teneat̃ præcipue in currẽtibus aquis. Talis funiculus manu teneat̃ digito indice appo ditus ab eo qui sit in naui uel ponte, cum sentiet piscẽ capere hamũ fortiter trahat, primo ut in eius infigat̃ ore, deinde paulatim trahatur, donec ipsum piscẽ manu capiat, qui rarissime paruus erit, cum soli magni morentur in fundo, licet aliquando discurrant per partem mediam uel supremam. Cum spadernis capiuntur præcipue tineæ. Sunt etiam tres acus ex ære retortæ ac simul ligatę, quæ quibusdam breuibus funiculis annectunt̃, ac ipsi omnes non multum distantes cuidam funiculo longo his apponit̃ caudarum cancrorũ uel lumbricorũ grossorum esca, & in aqua sero extenso iactãtur, & mane captæ tineæ tollunt̃. Calce uiua capiunt̃ pisces, si ipsa ponatur in sacco, & in aqua maxime stante in paruo loco inclusa, hic saccus à duobus per totã aquã fortiter agitetur, ex hoc omnes pisces quasi cœci uenient in superficiẽ aquæ ac manibus facile capientur. Item capiunt̃ grossi pisces fossinis in aquis dyaphanis. Est autem fossina ferreũ instrumentũ habens multas acuitates, quarũ quęlibet habet barbalã ad tenendum, & sunt aliquantulũ distantes ab inuicem, quod piscator habet in capite hastæ lanceę, uaditq; cũ eo quiete in naui per aquas, & cũ piscẽ uidet eũ fortiter ferit, & infixum tenet, idem faceret existens in terra & in aqua turbida, si piscẽ uideret.

PET.

PET. DE CRESCENTIIS, DE MATERIA TOTIVS OPERIS commodorum tractans, LIBER XI.

IN superioribus libris diffuse dictum est de omnibus operationibus ruris, sed quia memoria hominum breuis est, & rerum singularium turbæ non sufficit, ideoq; uisum est utile, materias tractatuum quæ possunt generaliter exprimi, compendiosis secundum ordinem libri concludere regulis, ut sola noticia ipsarum plurium generaliter habeatur memoria.

De cognitione loci habitabilis in communi, Cap. I.

RVris exercitia fortitudinem habitatorum, operantium industriam & aptitudinem quærunt, ideoq; loci salubritas præcipue quęrenda est, aër & uenti, terræ situs & aquæ bonitas locum habitabilem fertilem & salubrem demonstrat. Vir prudens prædia empturus, ante omnia loci salutem consideret, ne in eorum emptionem & domorum fabricam pecunia collata, uelox postmodum eum personarum detrimento aut rei familiaris damno, pœnitentia non sperata sequatur.

De cognitione aëris, Cap. II.

AEr calidus est & humidus, si nulla causa intrinseca conuertatur, aër bonus est qui putrefactus non est, neq; caliditatis aut alterius qualitatis excellentiam habet, sed in his omnibus æqualis aut æqualitati proximus inuenitur. Aër temperatus & clarus salutem efficit habitãtium & conseruat, & plantæ ab eo proportionabiliter conualescunt & fructificant, inæqualis uero & uaporum, lacuum & stagnorum & immixtione turbatus contrariũ operatur & tristificat animam, humores commiscet, & plantas corrumpit. Omnis aër qui cito infrigidatur, cum sol occidit & cito calefit cum ipse oritur, est subtilis, contrarius non existit, econtrario, aër omnibus deterior est qui cor constringit, & aëris attractionem angustat. Aëris salubritatem declarant loca ab infimis uallibus libera, nebularum noctibus absoluta, & habitatorum sana corpora.

De cognitione uentorum, Cap. III.

VEnti meridionales absolute considerati calidi sunt & humidi. Septentrionales frigidi & sicci. Orientales autem & Occidentales quasi temperati, sed in quibusdam locis meridionales sunt frigidi, cum parte meridiei eisdem fuerint montes niuosi & Septentrionales calidi, cum transeunt peradusta deserta.

De cognitione aquarum, Cap. IIII.

AQua frigida & humida, si nulla causa extrinseca fuerit immutata. Aquę fontium terræ liberæ in qua nulla extrinseca malarum dispositionum & qualitatum superat, sunt alijs meliores. Aquæ petrosæ bonæ sunt, nec facile terrestri corruptione putrescũt. Aquæ fluminum currentes sunt alijs meliores, si super terram liberam non fœtidam nec lacunosam incedant, & quę ad orientem tendant & multum à suo elongantur principio, sunt omnes meliores. Et quæ ad septentrionem uadit bona est, quę uero ad meridiem uel occidentem fluũt sunt malæ, & maxime cum meridionales sufflauerint uenti. Aqua laudabilis est in qua cito res coquitur, si nullus odor in ea superat nec sapor. Aquarum eiusdem dispositionis quæ leuior est, melior iudicatur. Sublimatio & distillatio similiter & decoctio aquas rectificans malas. Ex aquis laudabilibus sunt aquæ pluuię, præcipue quæ cum tonitruo in æstate proueniunt, licet propter earum subtilitatem facile putrefiant. Aquæ puteorum & aquæductuum comparatione aquarum fontium non sunt bonę, præcipue quę de plumbo fistulas habent. Aquę malę sunt lacunales, paludales, sanguisugales, & omnes quibus miscetur aliqua substantia metallina, grossę autem sunt glaciales & niuosæ. Aqua temperate frigida sanis melior est aquis omnibus, appetitũ enim excitat, & stomachum fortem facit. Calida uero contrariũ operatur. Aquę salsę macrescere faciunt, & exiccant, turbidæ uero lapidem & oppilationes creant. Si aquæ bonitas uel malitia ratione discerni non potest, incolarum salubritate noscatur.

De cognitione loci situs habitabilis, Cap. V.

LOci caliditas, & frigiditas humiditatis, & siccitatis dispositio, altitudo & profunditas, aquarum multitudo & paucitas, & earum malitia & bonitas, montium, lacuum, paludium & maris uicinitas. Iterum terræ ipsius dispositio, quæ lutosa uel humida, cœnosa, minerosa, seu petrosa. Situs indicat qualitatem. In locis calidis habitantes denigrantur facies & capilli, & eorũ corda sunt timida, citóq; senescunt, in locis frigidis existentes sunt audaciæ maioris & melius digerentes, quæ si humida fuerit, crassi & carnosi teneri & albi erunt, in locis morantes humidis pulchrarum sunt facierum, & eis diuturnę accidunt febres, & cum exercitantur cito aduenit lassitudo, in siccis uero exiccantur complexiones & corpora obfuscantur. In locis habitabilibus altis morantes sunt sani & fortes, laboris multum patientes, & uiuunt diu, profunda uero loca contrarium operantur. Habitantes in locis petrosis, habent aërem in hyeme ualde frigidum, & calidum in æstate, corpora eorum dura fortia & multorum capillorum existunt, multum uigilantes, inobedientes, & malorum sunt morũ, & est in eis bellorum fortitudo, & in artibus solertia & acuitas. Ciuitas ab oriente aperta, & ex opposita parte cooperta est sana, & boni aëris, ea uero est infirma quæ contrarium situm habet. Incolarum habitudo secundum sanitatum uel ægritudinum genera situs indicat qualitatem.

De tumbis

De tumbis & domibus, Cap. VI.

DOmus & tumbæ seu areæ & curiæ magnitudo fieri debet in rure, secundum domini facultatem & quantitatem animalium nutriendorũ, & fructuum portandorum ad eas, tutæ autem sint & fortes, foueis & muro uel spinis secundum potentiam domini & oportunitatem in locis illis, nec expositæ insidijs furium & latronum. In tumbarum munitionibus fructiferæ arbores non plantentur, ne fructuũ auiditate desiderata munitio dissipetur, in eis etiam arborum aliquarum non procuretur augmẽtum, sed omnes ad munitionis fortitudinem & decorem domorum fundamenta latiora quàm paries esse debent, & usq; ad terram profundetur solidam, quę si desit, quartam partem fabricæ mersisse sufficiat. Arena quæ manu comprehensa ædit stridores, uel quæ manu respersa nihil sordis reliquit in panno lineo candido, egregia est & utilis fabricanti. In duabus arenæ partibus, calcis una miscenda est, quod si æquali mensura misceatur erit fortissimum cementum inde commixtum. In fluuiali quoq; arena si tertiam partem testæ, cretæ addideris operum soliditas mira præstabitur. Ligna pro ædificijs optima sunt quæ mense Nouembri aut Decembri ceduntur, & maxime si ultra medullam incisa super radice quibusdam relinquuntur diebus, & ea sunt præcipue durabilia quæ à parte meridiei montium sunt incisa.

De puteis & cisternis, Cap. VII.

PVteus si fons desit mense Augusto uel Septembri, & loco idoneo fiat, ab omni letaminis seu putredinis palude remotus. Cum aqua ducitur aliunde, diligẽtis erit aquarum receptacula fabricari, ut sufficientem copiam inops uena procuret. Vbi cisternis utimur, anguillas piscesq; fluuiales ponamus in eis, qui suo natatu aquam continue moueant, & à corruptione præseruent. Vbi aquis fluminum utimur, tutum est cisternulas habere, cum sabulo quæ eas à terrestreitate liberent, & claritate decorentur.

De præsentia dominorum, Cap. VIII.

PRæsentia domini profectus est agri, & qui deserit uineam, deseretur ab ea, rusticorum importuna uoracitas, nihil timet nisi dominorum præsentiã & cautelam.

Regulæ secundi libri, & primo de qualitate terrarum, Cap. IX.

TErra naturaliter frigida & sicca, sed accidentaliter sæpe rebus intrinsecis immutatur. In terris fœcunditas quærenda est, ne alba & nuda gleba sit, ne macer sabulo sine admixtione terreni, ne crèta sola & arenosi pulueris lapidosa macies, ne salsa uel amara uel uliginosa, ne uallis nimis opaca, sed sit gleba putris & ferè nigra & ad tegendum se graminis sui crate sufficiens, quæ protulerit, neq; scabra sint neque retorta, nec succi naturalis egentia. Frumentis dandis utilis terra est, quæ naturaliter profert ebulum, iuncum, gramen, trifolium, calamum, rubos pingues, pruna syluestria, lappas, farsana,

sarsana, cicutam, maluam, urticam, & cæteras similes herbas, quæ latitudine & pinguedine foliorum lętum solum & fœcũdum demonstrant. Vineis utilis terra est, quæ corporis aliquatenus rari atq; resoluti est, uirgultaq; nitida procera fœcunda sunt, neq; intorta neq; debilia, neq; macra exilitate languẽtia. Situs terrarum nõ adeò planus, ut stagnet, nec præruptus ut defluat, nec arduus, ut tempestates nimium sentiat & calores, sed in his omnibus utilis semper & æquata mediocritas requiratur. In frigidis prouincijs orienti uel meridiano lateri, in calidis uero septentrioni ager debet esse oppositus. Inferior pars terrarum pinguis, grossa & frigida est, superficies uero macra, subtilis & calida. Quatuor sunt agrorum genera, uidelicet satiuum & cõsitum, compascuum & nouale, satiuus ager est qui pinguissimus est, & seritur omni anno. Omnis ager qui calidus est & humidus mollem habens superficiem & porosam, cultui facilis est & ferax. Eligendus est ager pinguis & rarus, qui minimum laborem petit, & fructum maximum reddit. Secundi meriti est pinguis, densus, hic enim si multo labore colatur, tamẽ ad uota respondet. Illud autem genus terrarum est pessimũ, quod siccum & spissum, macrum & frigidum est. Terra sicca & adustione sterilis effecta & salsa uel amara nullam quam recipit medicinam: quę uero humore superfluo infœcunda est, fossatis conuenientibus emendatur. Colles montium siccitatem & macredinem patiuntur, ualles autem ipsarum pingues existũt, & humidæ propter pinguedinem, quæ ad ima decurrit, ideoq; tales agri per latera sulcandi sunt, ut in sulcis stet retenta pinguedo, nec oportet comminui glebas, ne pluuijs impetuose superuenientibus mota terra cum omni semine feratur ad uallem. Noualis ager est qui primo ad cultum reducitur, uel qui ad pristinam uirtutem redit per quietem unius anni uel plurium. Conseri non cõuenit plantis ager puluerulentus & siccus, quia planta quærit locum solidę continuitatis in quo radicetur, & floreat, & fructum ferat.

De aratione, fossione & cultu, Cap. X.

ARationis & fossionis quatuor sunt utilitates in genere, uidelicet terræ apertio, eiusdem adæquatio, agri commixtio, & eiusdem comminutio. Obseruandum est, ne lutosus ager aretur, neque si fuerit nimis siccus, nam terra quæ lutosa tractatur toto fertur anno tractari non posse, nimis uero sicca plurimum laboriosa est, & non potest comminui, ut oportet. Si ager qui post longas siccitates, fuerit imbre leui perfusus, aretur per triennium fieri, quasi sterilis affirmatur. Ager fortis glutinosus & adulterinis herbis repletus, quatuor arationes requirit. Poroso autẽ & mundam & subtilem terram habenti, sufficit forte una, uel duabus aut tribus ad plus arationibus est contentus, quælibet trium uel quatuor arationum, fructibus addit proportionabiliter sui numeri quantitatem, quotiens fructus laboris excedit meritum, insistendum est cultui, si uero labor utilitatẽ fructus excellit, relinquẽdus est locus talis. In locis siccis agri maturiꝰ, in humidis uero serius proscindunt. Qui arãdo

crudum

crudum solum inter sulcos relinquit, suis fructibus derogat, terrę ubertatem infamat. Foecundior est enim culta exiguitas quàm magnitudo neglecta. Seruandum est autem ne inter sulcos terra non mota relinquatur, & glebæ sunt malleis dissipandæ. In agro periclitantur interiora, nisi colantur extrema. Si lapidosus est ager, per multas partes saxorum turba collecta purgari poterit & arari. Iuncus, gramen & salices & cęterę herbę nocuę frequenti aratione mense Iulio, uel lupinorum seminationem uincuntur.

De seminatione, Cap. XI.

IN terris frigidis maturius autumnalē oportet fieri sationem, ut segetes aliquid roboris ante hyemis aduentū accipiant, in calido uero & pingui agro differatur satio in quantum potest, ne ipsius tempestiua satio herbarū inutilium luxuria suffocetur. Si humidius nimis ager non autumno, sed uere seratur, cui pręcipue competit faba et linum, quę radicibus euulsis superfluam humiditatem consumunt, quæcunq; seruntur in uere locis calidis maturius, frigidis uero serius conserantur. Autumnalis autē satio contrarium actum quærit, exiles campi uel aquosi maturius, pingues uero serius seminentur. Item aquosi autumnali tempore maturè serantur. Si ager plurimū pinguis & ferax non seratur semel, uel pluries omni anno, luxuriabit in spuria diuersarū herbarū, quod postea sine magno labore non poterit emendari. Omne triticum solo uliginoso post tertiam sationem in genus siliginis cōmutatur. In quolibet semine duo sunt, uirtus uidelicet formatiua quam habet è cœlo, & substantia formalis quæ figuratione recipit in planta & plantæ organa. Omnis seminatio fieri debet cū semen auxilium maius habet è cœlo. Hoc autem est in primo ætate lunæ, quia tunc iuuantur calido humido, & uiuifico lumine solis & lunæ similis. Omnis satio quę fit cum sol ab ariete in cancrum progreditur est perfecta & autumnalis, tunc radices mouebuntur in debitam suæ substantiæ quantitatem, uernales etiam in matrice terræ iacentes tunc pullulabunt sole temperato, coadiutę germinabunt & florebunt ante tempus siccitatis æstiuæ, cauendū est ne ultra mensuram semina iaceantur in agro, quod si fiat macilenta & non proficientia erunt. Attendēdum est ne quæ iactantur semina sint corrupta, sed ea optima sunt quę anni non excesserint ætatem. Omnium surculorum uel frugum genera præclara, sed terris tuis experta cōmitte, in nouo enim genere seminū ante experimentū non est spes tota ponēda. Semina locis humidis citius quā siccis degenerant, omnia legumina seri iubentur in sicca terra, faba tantummodo in humida terra iubetur spargi. Licet temperatis agris serendum sit, tamen si siccitas fuerit, semina iacta non minus in agris quàm in horreis seruabuntur.

De aqua plantarum, Cap. XII.

AQua melior omnibus ad irrigandos agros & maturandū letamē est paludalis seu fouearū ex pluuijs & roribus cōgregata. Cōfert etiā plantis aqua puteorū & fontium, postquam eam calefecerit splendor solis.

De letamine, stercoratione & immutatione plantarum, Cap. XIII.

Nimis humido & pingui letamine plantæ substantia nascentis & putredine inficitur, sapor fructuum immutatur in peius, & repletur talis planta superfluis folijs & mollibus ramusculis infœcũdis. Optimum letamen est ferè omnium auium & quadrupedum, quod in uia corruptionis est, & non calore naturali destitutum & incineratum existit. Letamen plantę naturam immutat magis quàm cibus animal quod nutritur ex eo, natura plantarum melius per letamen quã per modum aliquem immutatur. Frigida & humida terra optime per incensionem cespitum & cineris emendatur. Stercorum congestio suum locum tenere debebit, qui abundet humore, & propter odoris horrenda à prætorij conuertatur aspectu. Cineres loco letaminis optime sparguntur in agris, stercus quod uno anno requieuerit satis est utile nec herbas creat, si uero uetustius est, minus proderit. Recẽtia stercora prosunt pratis ad ubertatem herbarum, maris purgamenta si aquis dulcibus eleuantur reliquis iuxta uicem stercoris obtinebunt. Stercorandi sunt agri spissius in colle, in campo rarius, cum luna minuitur, hoc enim herbis si seruetur officiet. Non debẽt æstiuo tempore plures cuniculi letaminis spargi quàm eo die poterunt inarari, non prodest uno tempore nimium stercorare, sed frequenter & modice. Ager aquosus plus stercoris quęrit, siccus minus. Si letaminis copia desit optime pro stercore cedit ut sabulosis locis cretam, frigidis uero argillã, cretosis & nimium spissis sabulum spargas, hoc enim segetibus proficit, & uineas pulcherrimas reddit. Vel seminentur lupini, qui cum ad debitum quali augmentum peruenerint euertentur. Lutum de fundo lacuum & paludũ acceptum pinguem & fertilem facit agrum. Omnino autem conuenientissimũ plantarum nutrimentum est, letamen in palude temperata & humiditate putrefacta nutritum, & conuenienti stercore commixtum. Agri collium in partibus superioribus plurimum & sæpe, in medijs parum & rarò fimandi sunt, in fimis uero fimatione non egent.

De quibusdam principijs plantarũ & operationibus earũ, Cap. XIIII.

Septem sunt sine quibus nulla omnino nascitur planta uidelicet triplex calor, circuli cœlestis, loci & seminis, & triplex humor, scilicet materiæ seminalis, terræ, & pluuiarum desuper uenientium, & agri continens. Plantæ opera sunt uti alimento, augere et generare. Venter arborum est terra, in qua omnem impuritatem ita relinquunt. Arbores insigunt radices deorsum in ter-

in terram,ut ex ea ſicut ex ſtomacho nutrimentum ſugat,quod ſi eas in ſuperficie tantũ ſpargant,cito areſcunt. Certum eſt arbores non ſemper augere quã diu terrę radicitus adhærent,ſed omnium natura conſtantiũ eſſe quantitatẽ determinatã inter duos terminos maximi in ſuo genere plantæ. Sugendo per poros habent nutrimẽtum,& de eo quod extrinſecus à ſpiritu eleuatur in gẽmas formatũ omne quod gignunt. Plantæ raras poroſas & calidas habẽtes radices, nutrimentũ attrahunt pluſquã digerere poſſunt,& ideo fructus generant putreſcentes,niſi ſuperfluũ humidũ educatur. Multitudo ramorũ ex abundantia nutrimenti & calore ſolis arborẽ undiq; tangẽte,qui ſuccum euocat ad exteriora procedit. Caro ſeu pulpa in fructibus à natura creatur,ut ſemen in terram decidens ab ea fimetur,& facilius cõualeſcat. Arbores quandoq; fructuum alternis proferunt tantũ annis,propter nutrimenti defectũ & uirtutem exhauſtam,quę ſufficienter nutriri non poſſunt ramos & fructũ,niſi per cõuenientem requiem fuerint renouatę. Omnis planta quę ex ſemine oritur eſt ſylueſtris,quia ſemẽ à ſylueſtri radice procedit,& per ſtipitẽ & ramos tranſit,ut uirtutem totius arboris acquirat,ut poſſit ſibi ſimile generare. Cum aliqua radix inciditur ex ea plerunq; naſcunt̃ aliæ quæ plãtam nutriunt loco eius. Si arbor uetuſta uel nimium cõſumpta inciditur,debiliter pullulabit,aut ſola gramina uel fungos producet. Sylueſtrium arborũ fructus ſunt plures,ſed minores & acriores propter nutrimenti ſiccitatẽ,domeſticarũ uero ſunt pauciores,ſed maiores & magis dulces, propter oppoſitam rationẽ. Omnis planta maſcula priuſquã fœmina pullulat, propter calidũ fortius mouens,& eius folia ſtrictiora ſunt propter maſculi ſiccitatem,quædã plantæ alias impediunt̃ à generatione & fructu, ſicut corilus & caulis,uitem,lolium,ſegetẽ & nux ferè omnes alias propter pernecabilẽ amaritudinẽ eius,ideoq; diuerſorũ plantationẽ & ſationẽ ſimul plerunq; cauere oportet. Omnis plãtatio indiget ſeminali humido,terminato loco,cõuenienti aquæ ſiue humore tẽperato nutriente,& aëre ſibi conſimile & ꝓportionali,ut naſcat̃ & creſcat. Plantæ calido tẽpore uegetant̃,in umbra noctis & ſolis feruore liqueſcunt. Plantæ hyemali tẽpore humorẽ in radicibus cõgregant,quem in æſtate diſpergunt in ramos & augent illos. Omnia quæ in ſuperficie terræ naſcunt̃ ex uaporibus deſubtus ad ſuperficiem pertingentibus oriuntur. Fructus mõtium ſaporoſiores exiſtunt quàm uallium,quia digeſtio melius completur in eis.

De poris plantarum, Cap. XV.

SVccus & humor per poros radicis attractus,ad ſimilitudinem plantæ ex digeſtiuo calore terminatus ad eam nutriendam. Radices quantũ ad nutrimenti tractũ ſunt ori ſimiles, ſed quia in fundo calorẽ uiuificum totæ plantæ ſimilitudinẽ cordis habent. Medullæ in plantis ſunt ſicut nucha in animalibus. Nodi creati ſunt in omnibus plantis multũ medulloſis & cõcauis, ut retineant nutrimentũ & ſpiritum,ex quibus eas augeri & uiuere oportet,donec fuerit cõuenienter digeſtũ. Cortices in plãtis ſunt ſicut coriũ in animalibus

non ex cõtexione uenarũ, sed ex humore terrestri expulso ad superficiẽ generati. Foliorum materia est humor aquosus non bene digestus, aliquantũ cum fece terrenitatis cõmixtus, quib. saga natura fructus a superfluo seruore tuet. Fructus materia est uapor siccus, unctuosus ad perpetuandas plantarũ species, ab anima uegetabili generatus, foliorum substantia ex subtiliori generatur humido perfecte digesto, qui primo ebulliens calore ortum fructum antecedit.

De plantatione & generatione plantarum, Cap. XVI.

ARborum & cæterarum plantarum quædam generantur plãtatę. Quędam ex semine, quædam ex commixtione elementorum & uirtute cœlesti. Rami qui sine radicibus plantantur, si solidæ fuerint substantiæ & scindantur inferius cum panguntur, ut facilius attrahant nutrimentum. Arbor cuius semen debile fuerit, melius ex ramis seu radicibus quàm ex semine conualescit. Plantæ humidę aquaticæ molles quocunq; modo terræ infigantur de facili radices emittunt & conualescunt, quęcunq; plantę calidæ sunt licet duræ, ramis in terram infixis conualescunt. Quia earũm caliditas fortiter attrahit nutrimentum. Omnes plantæ quę aromaticos, calidos & siccos habẽt fructus conuenientius plantantur in montibus, eas uero quæ solidos & humidos fructus ferunt, magis congruit in uallibus plantari uel seri. Arbores paruum & debile semen ferẽtes ex semine & ramis plantari & cõualescere possunt, ex semine tamen plantatio est periculosior, & in longam nimis speratur ætatẽ, & syluestris ex eo nascit̃ planta: ex ramis uero citius cõualescit, & inde domestica nascitur non syluestris, si ex domestica planta fuerit ramus acceptus. Arbores quæ semen magnum & forte producunt, ex eo melius quàm ex ramis pro ueniunt. Arbores nullum ferentes fructum, ex ramis uel radicatis plantulis cõ ualescunt. Si conserendus locus ab animalium rodẽtium accessu nõ est tutus, in aliquo loco clauso per bienniũ rami uel semina nutriri oportet, in terra soluta, dulci & aliquantulum stercorata, deinde ad loca disposita transferãtur. Omnis nouella planta frequenti fossione & tempore magnæ caliditatis irrigatione iuuetur. Spacia inter arbores uel uites seruanda, secundum arborum magnitudinem, loci pinguedinem & consuetudinem approbatam. Omnis planta in solo arido uel decliui profundus, & in humido & depresso minus profunde plantetur. Si plantatio fit in terra cretosa sabulum misceatur, in sabulo creta, in macra uero plus letaminis apponi oportet. Cũ planta trãsfertur, nisi parua fuerit, eisdem cœli quib. ante steterat cardinibus opponatur. Cum plantam in scrobẽ deponis, quod de radicibus læsum inueneris amputabis. Cũ plantant̃ ne terra nimis mollis aut sicca sit cauere oportet, potius tamen sicca quã mollis existat. In aridis seu mõtuosis locis ante hyemem. In humidis uero seu uallicolosis in uere plãtationes fiant: sed in tẽperatis utroq; tẽpore cõuenienter plãtatur. Si ponenda sunt arborũ semina pręcipua eligantur mense Ianuario, non amplius quaternis digitis sub terra mergant̃. Qđ si locus calidus & siccus fuerit Octobri ue

Nouembr

Nouembri mense ponuntur. Rami qui sine radicibus plantantur melius conualescunt si mense ponantur Martio, cum iam cortici se uiridis succus infuderit, aut etiam mense Octobri, cum nondum uiuificus plantę spiritus fugam habuit ad radices. Ramusculus qui plantatur torquendus non est, ne alio modo uexandus, uerum si duræ solidęq́ substantiæ sit, proderit si pars scindatur inferior, & & in scissura immittatur lapillus. Rami plantādi sunt lęti, succosi, nitidi, gemmis spissis & pluribus oculati, ad unam materiam sint redacti. Ramis plantandis qui nimis longi fuerint cum ponuntur amputantur congruè summitas, & in cōuenienti longitudine relinquuntur, ut in salice, uite, oliua, & cæteris his similibus.

De insitionibus, Cap. XVII.

OMnium insitionum melior est similium in similia secundum genus, ut piri in pirum, & uitis in uitem. In nimis duro stipite incongrua est insitio, quia in eum uenas radicales immittere nequit, sed in eo in quo parua est durities, & multa succositas optime conualescit. Surculi inserendi sunt steriles succosi de nouo nati, gemmis spissis & pluribus occulati, & ab orientali potius quā ab altera parte decisi. Diuersitas in malis & piris & cæteris fructibus ab insitione arborum eiusdem speciei tota processit. Insitio in magnis arboribus quibus cortex grossus & pinguis est, inter lignum & corticem fiat. In subtilibus uero fit conuenientius scisso ligno. Licet insitio multis temporibus fieri possit, ea tamen pręcipua est, quę fit eo tempore quo gemmæ incipiunt esse suspectę. Verum arbores resinam producentes antequàm ipsa fluere incipiunt, conuenientius inseruntur. Insitio ad bucellum fieri non potest, nisi cum iam cortex separatur à ligno. Est autem optimum scissum ab una parte buccellū apponi, & uirgulæ summitatem relinqui donec buccellum cōprehendisse uidet. Insita planta nutrimenta à stipite trahit in tantum, qđ postquā cōualuit raro permittit trunco sub nodo aliquid pullulare. Omnis insitio quanto inferior tanto melior. Nam fructus magis domesticat & melius conualescit.

De medicamine arborum & terræ, Cap. XVIII.

SI uetustarum arborum scindantur radices, & in scissuris lapides immittātur, melius attrahunt nutrimentum, & sic aliquando fiunt fertiles, quas sterilitas inuadebat. In ueteratis plantis per abscisionem ramorum redit iuuentus, nisi iam peruenerint ad ultimam senectutem. Omnis planta domestica subtracto cultu syluescit, præcipue si ad sabulositatem & arenositatem conuertatur, & omnis syluestris domesticatur adhibito cultu. Cultus in domesticandis arboribus, in conuertendo, fimando, uel adæquando naturę arboris terram, & in abscisione spinosorum uel superfluorum, & in insitione, consistit. Quotiens ager mala dispositione consistit, sapiens agricola eum ad laudabilem dispositionem immutat. In agro nouali ad cultum redactō, facienda est extirpatio syluestrium stirpium & radicum, quæ omnem sugunt agri humorem. Noualis ager pluribus annis fertilis est, deinde oportet adhiberi letamē,

si ferax debeat permanere: uel nisi sit pinguissimus interponi quietem, præsertim quando cum substantia herbali & paleari plantæ in eo satæ aut metuuntur aut radicitus euelluntur. Cum humor uiuificus & spiritus agri per semina & plantas attrahitur, eisdem terra destituitur, & determinato tempore quiescēs, ad agrum iterum reuocatur: uni citius, alteri tardius, secūdum quod ager agro fœcundior inuenitur. Quæcunq; cum labore & expensa uirtute perficiuntur, nisi quiete interposita restaurum accipiant, dissoluuntur & corrumpuntur. Si necessitas cogit de salsa terra sperare aliquid, post autumnum plantanda uel serenda est, ut malitia eius hybernis imbribus eluatur, aliquid etiam terrę dulcis uel fimi uel arenæ subijciendum est, si illi uirgulta committimus.

De munitionibus, Cap. XIX.

IN cretosis terris quę facile ruunt ripæ fossatorum parum pendentes, in rubrica uero uel glareosa terra & similibus quæ non facile ruunt plus fieri possunt ubi multa necessaria est munitio uinearum, & aliorum locorum. Ex spinis solummodo plantationes fiant, ubi autem est tāta necessitas, & lignorum habetur penuria propter ignem & ædificia, ex arboribus tantum fiunt, cum sit aliqua plantatio spinorum uel arborum propter sepes iuxta terram post biennium rescindantur, ut pullulant & sepes inspissant.

Incipiunt regulæ tertij libri de horreis, Cap, XX.

HOrrea frigida uentosa & sicca, & longe ab omni humore & fœtore & stabulis esse debēt, eisq; aër debet esse aduersus, nihil utilius est diu custodiendis frumentis quā optime exiccata inferant horreis, & aliquando in uicinum locum transfusa refrigerentur. Locus in quo frumenta ponuntur, non sit nimium excellens in frigore uel calore, quia utrunq; segetes corrumpit. Cum legumina tarde seruntur debent in aqua letaminis madida seminari, ut citius germinare cogantur. Omne granum quod in pingui solo oritur est pinguius, nutribilius & in pondere grauius, quod autem in macra nascitur est cōtrarium. Frumentum & cætera grana patenti campo lætantur, & eisdem umbræ inferunt lęsionem. Locis humidis & aquosis frumētum sępe degenerat, & in lolium & auenam quandoq; conuertitur, frumētum collis grano robustius est, sed mensurę minus respondet. Omnia grana, pręter milium diutius in suis stipulis quàm excussa seruantur. Omnia quę tempore seruntur ęstiuo, solutam terram requirunt, cretamq; refugiunt, quam sola milica si pinguis fuerit, non formidat.

Regulę quarti libri de uineis, Cap. XXI.

CVm inueniantur multæ uinearum uarietates, unusquisque suæ patriæ morem obseruet, alioquin laboratorum eos procurantium patietur defectum. Cœlum mediocris qualitatis uitis desiderat, tepidum magis quàm frigidum, & siccū potius quā umbrosum, procellas niuium uentosq; formidat. Aquilo uites sibi obiectas fœcundat, auster nobilitat, in arbitrio itaq; nostro est de uino plus habeamns an melius. Campi largius uinum ferūt, colles nobilius.

nobilius. Locis frigidis à meridie uineta ponantur, calidis à Septentrione, temperatis ab Occidente uel Oriente. Loca naturam sæpe uitibus mutant, & ideo earum genera conuenienter aptentur, plano loco uitem statuas quæ nebulam sustinet & pruinas collibus, quę siccitatem perfert & uentos, pingui agro graciles & fœcundas, macro feraces & solidas, frigido & nebuloso eas quæ hyemẽ celeri maturitate præueniunt, aut quæ duris acinis inter caligines securius florent, uentoso tenaces, calido genere teneriores & humidas, sicco eas quæ pluuias ferre non possunt. Eligenda sunt genera quæ natura uitiorum suorum contraria loca diligunt, his in quibus durare non poterunt. Placida sanè regio & serena tutè genus omne suscipiet. Industrius uir probata diligat, & locis talibus mãdet, quæ mutari possint illa unde sumuntur. Solũ ad uineas ponẽdas nec spissum nimis, nec resolutum, neq; exile, nec latissimum esse debet, nec cãpestre, nec præceps, nec siccum, nec uliginosum, nec salsum, nec amarum, sed quod inter omnes nimietates temperamẽtum tenebit, & propius raro quã depresso fuerit. Ad uineas rudes agros & maxime syluestres eligimus, deterior omnibus est in quo fuerint uineta uetusta. Quod si necessitas coëgerit prius multis arationibus radices prioris uineæ dissipentur. Omnis locus, pastinandus prius impedimentis omnibus, liberetur, ne fossa terra post calcatu assiduo solidetur.

De electione plantarum uitis, Cap. XXII.

PLantæ uitis quę mense Octobri uel Martio abscindũtur, meliores sunt quàm quæ alijs temporibus colliguntur. De uinea nimis pingui cum in locis exili desideras plantare, non sunt colligẽda sarmenta. Eligẽda sunt pangenda sarmenta de uite media quinq; uel sex gemmarum spacio & ueteri procedentia. Summa flagella repudiemus præcipue cum in arbores uineam plantare uolumus. Sed & pampinus qui de duro nascitur, pro frugifero non ponatur. Fertilitatis uitis certum est signum, si de duro aliquo loco fructum citabit, & fœtu impleuerit ramulos ex omni parte surgentes, uno solo anno uitis fertilitas explorari non potest, sed in quatuor uera generositas surculorum probatur. Nouellus palmes nihil habens ueteris in quo frequens nodus exuberat debet eligi ad pangendum.

De regulis plantationum uitis, Cap XXIII.

SI pinguis est terra, maiora inter uites spacia relinquamus, si exilis angusta. Non est uno genere uitium omne pastinum conserendum, ne annus iniquus graui uindemiæ spem omne cõcludat. In aquosis locis post hyemem, in siccis uero ante hyemem utilius uinea plantabitur & propago ducet.

De insitione uitis, Cap. XXIIII.

TRuncus uitis inserẽdus eligatur solidus, qui humores exuberet alimento, nec ulla uetustate aut iniuria laceratus arescat, iuxta terram, uel sub ea uitis inseritur. Nã super eam difficilius cõprehendit. Inserendi surculi solidi sint, rotundi, gẽmis spissis & pluris occulati, ex quibus duo uel tres insi-

tiones sufficiunt. Insita uitis optime ligatur, & a sole & uentis operimento aliquo defendatur, ne hi quatiant, hic adurat. Cum calor temporis insitam uitem inuadit, ipse tenuis humor debet circa uesperas frequenter affundi. Cum germen insitæ uitis accipit nutrimentum, adiutorio alicuius pali debet annecti, ne motus aliquis fragilem sarmenti quasset ætatem.

De putatione uinearum, Cap. XXV.

VInearum putatio locis frigidis post hyemem, calidis uero & temperatis ante & post commode celebratur. Auferenda sunt lęta, intorta, debilia, superflua & malis locis nata sarmenta. In locis lætis & clementioribus altius licebit uites expandere, in exilibus aut æstuosis uel decliuis humilior est habenda. Multitudo uel paucitas sarmentorum secundũ uirtutem uitis relinquatur & soli. Vetera sarmẽta quibus primi anni fructus pependit omnia rescindãtur, & noua circumcisis capreolis & ramulis inutilibus dimittantur. Vites multum fertiles, in quibus frequens nodus exuberet stricte, quæ uero gemmas per longa internodia distulerint largius sunt putandæ. In uitibus putandis tria consideranda sunt, fructuum species, successura materies, & locus qui seruet & reuocet. Vitis quæ mature putaẽ, citius pullulat, maioraq; sarmẽta producit, quę autẽ tarde putatur serius pullulat, & fructus plurimos profert. Post bonam uindemiam strictius puta, post exiguam largius plurimum prodest uitibus, & præcipue nouellis, si ab eis ablaqueatis superuacuæ rescindantur radices, quas in summo producunt.

De fossione uinearum, Cap. XXVI.

CElebranda est fossio uinearum antequã nimis gemmę turgescant, quia si fossorem apertus uitis oculus uiderit, cœcabitur spes magna uindemiæ. Quæ florent constat non esse tangenda. Fossio uinearum fiat cũ terra nõ nimis mollis nec nimis sicca est, sed cum puluerizabilis mediæ dispositionis existit, sit autem studium ut uniuersa terra moueatur æqualiter, & maxime iuxta uites, ut in ea nihil crudi soli remaneat, quam rem diligens custos exploret.

De uuis & uino, Cap. XXVII.

SI uuæ pingues quasi maturæ frondibus per latera denudentur & colligantur, rore consumpto & aëre sereno, uinum fiat potentius & melius duraturum. Vuę lucidę non pingues, nec consumptæ potentius, nimis maturæ dulcius, acerbæ acerbius, aquosæ aquosius uinum producunt. Vuę in augmento lunæ minus seruabile faciunt uinum, pluribus ex causis lęditur & turbatur, uidelicet calore & frigore, fœtore, tonitruis fortibus, terręmotu ac motu uasis, & australibus uentis, quandoq; parum, & tunc modica contraria medicina curatur, quandoq; multum & tũc requiritur fortior, quandoq; in tantum quod eius calor naturalis in totum extinguitur, & tunc nullo modo curare potest, quia mortuo nulla potest medicina conferre.

Incipiunt

Incipiunt regulæ quinti libri: De arboribus, Cap. XXVIII.

LIcet quędam arbores desiderant aërem calidum, quædam frigidum, & plurimæ temperatum, & quædam terram pinguem, & quædam macram, in hoc tamen conueniunt, quod omnes terram in superficie siccã & in uiscerib. humectam requirunt. Autumnali tempore arborum oportet denudari radices, & aliquid poni letaminis quod per pluuiæ fluxũ coopertis radicibus apportetur, quod si nimium sabulosa fuerit terra cõgrue recipiet cretã, & si nimis cretosa sabulum apponatur, in pingui solo plus, in exili minus. Arborum stipites eleuentur à terra, plantę arborum à tempore quo positæ fuerint usq; ad triennium non putentur. Ab adolescentia plantarum usq; ad trienni um non putentur. Ab adolescentia plantarum usq; ad debitum complementum earum sollicite curandum est ut stipes in ramos, & rami in uirgas, & uirgę in fragra fructifera diuidantur, succedente autem senectute recidatur ab ea omnis siccitas & ramorum superfluitas, quam cum fructibus nequit commode sustentare. Omnis arborum putatio quandocunq; à tempore casus foliorum fieri potest, præter gelidum acumen, usq; incipiunt pullulare. Attẽdere oportet ne spuria in arbore nata aut iuxta stipitem ex radicibus erumpentia dimittãtur, sed ea usq; ab initio amputari, herbas quę suarum radicum magnitudine arboribus obsunt, plurimum circa eas euelli oportet. Si arbor uermiculosos profert fructus, supra radices terebret̃ truncus, & in foramine quercinus cuneus infigat̃. Cum languescũt arbores eis ablaqueatis alterius dispositionis circa eas terra ponat̃.

Incipiunt regulæ sexti libri de hortis, & primo de aëre, terra & situ eorum, Cap. XXIX.

HOrtus desiderat aërem liberum & temperatum, uel temperato proximum, nam loca nimiæ caliditatis aut siccitatis formidant, nisi multis pluuijs uel irrigationibus adiuuetur. Loca etiam intemperata mortificantis frigiditatis tollerare non potest, & in locis umbrosis nullius uel modice utilitatis existit. Hortus desiderat terram mediocriter solutam & humidam potius quã siccam: creta enim est hortis & eorum cultoribus inimica. Herbæ in minus soluta terra natę in principio ueris optime conualescunt, sed in æstate siccantur. Felix horti positio est, ut supra se riuum habeat quo possit per conuenientes sulcos cum opus fuerit irrigari. Nam hortis qui cœlo clementi subiacet, & humore fontano percurritur, prope est ut sit liber, & nullam serendi disciplinam requirat. Terram desiderat hortus pinguissimam, ideoq; in altiori parte fimum semper habeat, cuius succus cum sponte fœcũdet, & ex eo semel quolibet anno singula hortorum spacia impinguentur cum seri uel plantari debebit, sit autem domui proximus. Longe tamen ab area situs, nam puluere palearum qui herbarum folia perforat & exiccat patitur inimicum. Felix horti positio est cui leniter inclinata planicies cursus æquæ fluentis per latera discreta deriuat.

De pastino hortorum, Cap. XXX.

PArtes horti sic diuidendæ sunt, ut hæ in quibus autumno seminabit̃ uer no tempore pastinentur. Et quas seminibus uere complebimus autumni tempore debemus effodere, ut utraq; pastinatio decoquatur beneficio algoris & solis. Si uero penuria terreni habeatur, quocunq; anni tempore terra inter humiditatem & siccitatem inuenitur æqualis pastinari potest, & statim seri si fimo fuerit impinguata. Faciendum est horti spacium primo profundum & grossum, & super ipsum sparso letamine iterum minutatim pastinetur, & terra cum letamine misceatur, & quantum potest in puluerem deducatur.

De seminatione hortorum, Cap. XXXI.

LOcis frigidis autumnalis satio maturius fiat, uerna tardius. In calidis uero autumnalis serius, & uerna maturius fieri potest. Herbę possunt cōmode seri separatim & mixtim, ut immixti satis euellantur quæ fuerint transplantandę, cęterę uero ibidem suscipiant incrementum: herbę quæ transplantari non debent spissius seri debent. Cauendū est ne quę spargūtur semina sint corrupta, ideoq; eligenda sunt quę formam habent interius albam, & quæ magis fuerint ponderosa & grossa, & in pluribus eorum sint talia, quę non excesserint anni ætatem. Sępe prouenit quod semina quātumcunq; sint bona, si iacta fuerint non nascantur ex aliqua malitia corporum cœlestium impedita. Plerunq; inuenitur utile diuersa semina simul seri, ne tempus alicui semini quādoq; contrarium ex toto terram denudet. Omnium herbarum optima satio est cum luna fuerit in augmento. Sępeq; euenit, ut non sit utilis satio, quæ fit cū luna processerit in defectu. Omnes ferè herbæ commode transplantant̃ cum aliquantulum creuerint, & terra non fuerit nimis sicca.

De iuuamento hortorum, Cap. XXXII.

HOrtis plurimum confert, si tam manibus quàm sarculo herbæ nociuę quotiens apparuerint dissipentur, ne melioribus nutrimēta subducāt. Ex his quæ plurimum nocent hortis, est ambulare per eos uel terram mouere cum fuerit nimis mollis. Si terra horti nimis cretosa est misceatur eidem sabulum, uel letaminis multitudo, & terra spississime moueatur. Et si adeo sabulosa est quod humor conceptus nimis facile resoluatur, eidem misceatur letamen & creta.

De collectione herbarum, florum, seminum & radicum, Cap. XXXIII.

HErbæ propter cibum colligendæ sunt cum earum folia ad debitū peruenerint augmētum. Sed propter medicinam colligere oportet postquā magnitudinis integritatem habent, antequàm ipsarum alteret̃ color & cadant. Semina colliguntur postquā eorum figitur terminus, & exiccantur

exiccantur ab eis cruditas & aquositas. Radices sumendæ sunt, cum adest foliorum casus. Flores colligere oportet post operationem integram, ante exterminationem & casum. Fructus quidem colligendi sunt, postquàm finitur complementorum eorum antequàm sint ad cadendum parati. Quæcunq; colliguntur decrescente luna meliora sunt, & magis seruabiliora his quæ colliguntur in eius augmento. Et quæcunq; colliguntur in claro aëre meliora sunt his quæ colliguntur in dispositione humiditatis, & uicinitate temporis pluuiarum.

De uirtutibus herbarum, Cap. XXXIIII.

SYluestres herbæ domesticis sunt fortiores, & minoris quantitatis, secundum Plinium. Et ex syluestribus montanæ sunt fortiores. Et illa quarum loca sunt uentosa, color fit magis tinctus & sapor magis apparens, & odor fortior, eruntq; potentiores in genere suo. Virtus herbarum debilitatur post duos aut tres annos, secundum Plinium.

De conseruatione herbarum, foliorum, seminum & radicum, Cap. XXXV.

HErbæ, flores & semina seruanda sunt in locis siccis & obscuris, & in sacculis uel uasibus constricta seruantur, & pręcipue flores ne odor & uirtus exhalet. Radices melius in subtili arena seruant̃, ne sint radices quę siccitatem seruent, quæ similiter in loco sicco & obscuro melius seruabuntur. Semina porrorum & ceparum & quarundam aliarum herbarum melius quàm aliter in suis siliquis seruabuntur.

Incipiunt regulæ libri septimi, de pratis & nemoribus, Cap. XXXVI.

AErem desiderant prata temperatum aut frigiditati & humiditati proximum. Nam superflua frigiditas impedit generationem herbarum. Et nimia caliditas aut siccitas omnem uigorem consumit, terram desiderant pinguem ad herbarum copiam, sed ad saporositatem requirunt mediocrem, & nimis macram omnino refutant. Aquam desiderant, præcipue pluuialem & calidam, aut lacualem pinguem, sed à gelida ualde læduntur. Situm optant depressum, ubi continuo sit humor inclusus. Nimis autem profundus non est aptus ad aliquas bonas herbas, sed ad paludales insipidas.

Qualiter prata procurentur, Cap. XXXVIII.

PRata licet naturaliter per se proueniãt, fiunt etiam opere manuali, extirpatis nemoribus, & agrestibus locis, uel complanatis agris aratis, & uitia cum fœni semine satis prata optime procurẽtur. Sed omnia impedimenta quæ in eis nascuntur tollantur & herbæ grossæ inutiles post magnas pluuias radicitus euellantur. Prata quæ pluries irrigantur æstate, pluries fructificabunt, & secabuntur in anno. Prata uetusta muscosa radantur & sterilia facta pluries arantur, ac de nouo serantur.

De fœno

De fœno qualiter procreatur & de utilitate eius, Cap. XXXVIII.

FOenum secandũ est tempore calido ac sereno, cum aëris siccitas duratura sperat̃, & herbæ ad debitum peruenerunt augmentum, floresq́ꝫ cõplerint nec arescere inchoarũt. Fœnum commode sub tecto seruatur, uel sub dio pręparatum, ne aqua in id intrare possit. Fœnũ magnę utilitatis existit, cum ex eo bestiæ laborantes ac oues toto tempore anni uiuere possint.

De nemoribus qualiter fiunt, Cap. XXXIX.

NEmora uel naturaliter proueniunt diuersarum arborum secundũ uarietatem terrarum situs & aëris, aut instituuntur ab homine. Qui nemus plãtare intendit, consideret primo situm & naturã terræ, ac aëris in qua facere nemus cupit, easq́ꝫ solum considerat arbores, quę illi loco conueniunt, & tandem uotum instituentis adimpleant, propinquas ac distantes arbores plãtet, secundũ quod amplius uel minus radices & ramos extẽdunt.

Incipiunt regulę octaui libri de uiridarijs & rebus delectabilibus, Cap. XL.

VIridaria quædam fiunt ex herbis, quædam ex arboribus, quædam ex utrisq́ꝫ. Viridaria herbarum desiderant terram macram & solidam, ut herbas subtiles & capillares producant, quę pręcipue uisum delectãt, uiridaria circa se habere debent odoriferas herbas diuersorum generum, quæ ad delectationẽ conferãt ac salutẽ, nam omnis odor est animę suauissimus cibus. Viridaria requirunt à meridie ac occidente arbores bonas ac raras, ab oppositis loca patula, ut auram delectabilem habeant, nam umbra malarum arborum est nociua. Superflua umbra ægritudines generat & aureæ salubris sanitatem corrumpit. Viridaria debent fieri magna uel parua respectu habito ad nobilitatem, potentiam & diuitias dominorum. In uiridarijs unumquodque genus arborum in sua acie sine admixtione alterius poni debet, ut delectationem augeat, ac decorem. Magnæ arbores in uiridarijs distare ab inuicem uiginti pedibus in acie debent, parui decem, sed decem acies una ab altera poterit quantum placuerit plus distare, arborum acies in uiridarijs fossorem requirit, exceptis malis, ut possunt diu durare, sed inter unam & alteram aciem prata conueniunt. In uiridarijs non debet quis superflue delectari, sed tunc præcipue cum serijs necessarijsq́ꝫ satis fecerit rebus. Viridis & decora multarum plantarum satio circa ruris habitacula multam delectationem affert. Plurimum delectat agros habere magnos & fertiles, qui rectos habeant fines ac

nes ac foueis idoneis cingantur, & sepibus bonasq; arbores circum habeant, ac intrinsecus uijs opportunis, arboribus, fonte ac fluentibus riuulis sint ornati.

De delectationibus uinearum & uini, Cap. XLI.

MVltum delectat habere uineta decora diuersorum bonorum generū uuas ferentia. Non omnia quæ de mirabilibus uuarum ab antiquis scripta sunt, per experientiam reperiuntur uera, non ab ociosis peritis omnino spernenda, ne forte uarietas temporum ac locorum, aut imperitia raro probantis experientem decipiat. Plurimum delectat habere uina diuersorum colorum, ac saporum quod non difficile fieri potest, ac uina medicinalia indigentibus satis inueniuntur utilia.

De his quæ circa arbores delectationem augent, Cap. XLII.

MAgnæ delectationis est habere in proprijs locis bonarum arborum copiam, & generum diuersorum, ideoq; indigens paterfamilias undecunq; deferre debet, uel curare quod ab alio deferatur, & ea in congruis ordinibus inserere uel plātare. Plurimū delectat insitiones habere mirabiles, & in una arbore generum diuersorum, & ideo paterfamilias diligens hoc procuret, multum delectat arbores bene formatas, & recte stantes habere. Ideoq; curandum est ne tortuosę sint, aut ramos nimis deformes habeant, uel depressos. Multæ mirabiles insitiones se ostendunt his qui tentant omnia experiri. Si arboris fructiferę scindatur ramusculus & res laxatiua puluerizata, uel cuiuslibet coloris, loco medullę includatur, in eo fructus acquiret uirtutem uel coloris inclusi.

De delectationibus hortorum & herbarum, Cap. XLIII.

PLurimum delectat habere hortum bene dispositum, ac sufficienti industria cultum. Ideoq; paterfamilias diligenter procuret eum habere in loco pingui ac soluto. Cui fons uel riuus per discreta spacia defluat, ut irrigari totos possit tempore magni æstus, omnia genera bonarum herbarū in loco habere delectabile atq; utile est.

Incipiunt regulæ noni libri: De animalibus nutriendis, Cap. XLIIII.

ANtiquissimis temporibus uiuebant homines ex his solis cibis quæ natu turaliter inculta terra ferebat, deinde consequenter cœperunt uiuere agricultura & pastoricia, nunc uero & ex eisdem uiuunt, & ex scientijs scripturarum & artibus infinitis: Singulorum generum animalium domesticatorum, alia in diuersis regionibus adhuc fera cernuntur.

De equis & equabus, Cap. XLV.

QVi equos aut equas emere uult, expedit ut ætatem, genus formā laudabilem, sanitatem & ęgritudinē, bonitatem & malitiam recte cognoscat. Equorum & cæterorū animaliū indiuisas ungulas habētium, ac cornutorū ętas, dētibus plene cognoscit. Scaliones ita custodiendi sunt, ut parū equitent uel nihil, aut aliter fatigent, ac bis in die tantū admitti debēt, si generosos pullos creare uolueris. Equę prægnātes teneri debēt nō multū

macræ

macrę nec pingues, nec urgeantur, nec famem frigusq́ tollerent, nec inter se locis cōprimantur angustis. Equæ generosæ quæ masculos nutriunt alternis tantummodo submittantur annis, ut pullis copiam puri lactis infundant. Admissarius quinq; annorum esse debet, sed fœmina bima concipiet. Pullus teneri debet præcipue in loco montuoso, petroso & sicco, & duobus tantum annis matrem sequatur ad pascua. Cum pulli domandi sunt suauiter tanguntur in stabulo, & freno teneantur ibi suspensa, ut assuescāt tangi, & frena uidere. Loca equorum debent in die mūda teneri, & nocte lectus usq; ad genua fieri pro quiete, maneq; tolli, & dorsum tergi ac omnia membra eius, deinde paruo passu ad aquam duci, & in ea usq; ad genua spacio longo teneri, & cum redierit antequàm stabulū intret crura tergi, & optime siccari. Completus equus in conuenientibus carnibus est tenendus, ut possit securius equitari. Nam pinguedo nimia ęgritudines, & nimia macies debilitatem & deformitatem inducunt. Equus qui sudauit uel fortiter calefactus est, nō debet aliquid comedere uel potare, donec coopertus & paulisper ductus à sudore atq; calore fuerit liberatus. Equo utilis est tempore calido coopertura linea ꝑpter muscas, & tēpore frigido lanea propter frigus.

De doctrina & morigeratione equorum, Cap. XLVI.

EQuus qui domari ac morigerari debet, primum adhibeatur frenum leuissimum cuius morsus sit melle uel alio dulci liquore perunctus, & leuiter ducatur ad manum, deinde sine sella leuiter equitetur, & postea cum sella per loca plana, donec frenū & sellam quiete recipere asuescat. Equus cum freno leui & sella leuiter pergere assuetus, debet cum fortiori freno, si oporteat perduci ad agros aratos hora breui & frigida, & instrui ad trotandū primo, deinde ad galopandum breui saltu. Duci etiam in ciuitate per loca fabrilia debet. Cum equus se habuerit conuenienter ad frenum, ad cursum assuesci debet summo mane semel qualibet septimana, usq; ad quartam partem miliarij unius primo, ac postea longiori spacio.

De generali cognitione & pulchritudine bonitatis & malitiæ equorum, Cap. XLVII.

EQuus pulcher, corpus habet magnum & longum, & eius magnitudini ac longitudini proportionabiliter omnia membra respondent. Pilus paius & obscurus à pluribus habetur præcipuus. Equus habens nares magnos & inflatos, & grossos oculos, audax naturaliter reperitur: equus habens costas grossas, & uentrem amplum & deorsum pendentem laboriosus ac sufferens iudicatur, equus habens ampla & extensa garecta, & calces turbas, in motu celer & agilis esse debet, equus habens iuncturas cruriū naturaliter grossas & pasturalia curta fortis esse censetur, equus habens crura & crurium iuncturas bene pilosas & pilos earum longos, laboriosos existit. Equus habens maxillas grossas & collum curtum, non facile affrenatur decenter, equus habens uniuersas ungulas albas, nunquam duros pedes habebit; equus habens auriculas

pendentes

pendentes & magnas, & oculos concauos, lentus ac remissus existit: equus cuius interiora crura semper moueri uidentur malorum est morũ, equus mouens caudam superius & inferius, mali est uitij.

De infirmitatibus equorum, Cap. XLVIII.

AEgritudines accidunt equis in capite, uentre, tergo, cruribus, pedibus ac ungulis, aliquando ex humoribus & sæpe ex negligẽtia uel mala custodia. Dolores accidunt equis, aut ex superfluitate humorũ malorum in uenis sanguinis contentorum, aut ex uentositate ingrediente in corpus equi calefacti per poros apertos, uel intestinis ex uiscosis humoribus orta, aut ex superflua cõmestione hordei, uel alterius tumefacti in stomacho seu uentre, aut ex superflua retẽtione urinę uesicã inflantis. His omnibus generale remedium est, quod equus per stabulum cum equa libere permittatur abire. Sal in aceto sufficienter infusum plurimum ualet contra omnem tumefactionem incipientẽ in dorso. In multis equorum ægritudinibus coctura ultimum est remedium, sed debet diligentissime c ustodiri ne cocturam possit mordere, uel ad aliquã rem fricare, quia ex nimio pruritu locum dentibus usq; ad neruos uel ossa morderet. Multa autem signa, quibus cognoscitur in qua parte corporis patiatur equus, ex quibus prænosticari potest liberatio & mors equi, quæ per regulas scripta sunt omnia in fine tractatus equorum, & ideo hic omitto.

De bobus, Cap. XLIX.

GRadus ætatis boum sunt quatuor, prima uitulorum, secunda iumentorum, tertia boum nouellorum, quarta uetulorũ. Qui armentorum gregem ęmere uult, obseruare debet primum ut sint uaccę ad fructus ferendos ætatis potius integræ quàm imperfectæ, bene cõpositæ, ut omnia membra sint grossa, & inuicem sibi respondeant. Armentis boum & uaccarum paranda sunt loca hyeme maritima, æstate frigida & opaca montana. Stabulum boum esse debet arena uel aliquo genere lapidum stratum, aliquatenus deuexũ, ut elabi possit humor, & contra partem glacialem, aliquis obsistere debet obiectus. Cauendum est etiam ne angustius stent, aut feriantur, aut concurrant, ac æstate optime sępe clauduntur ne à tabanis & cæteris bestiolis cõcitentur. Debet etiam his semper stratum mulum teneri, quo melius conquiescant. Æstate bis, hyeme semel ducantur ad aquam boues. Sani, fortes, & agiles cognoscuntur, si facile se mouent cum tanguntur, uel punguntur, & habent membra grossa, & auriculas eleuatas. Pulchri autem & fortes generaliter cognoscuntur, si omnia membra grossa sunt, & sibi inuicem bene respondent.

De ouibus, Cap. L.

OVes bonæ cognoscuntur ab ætate, si neq; uetulę sunt neq; merę agnę. Item à forma, si sunt corpore amplę, lanam habeant multam & mollẽ, uillos altos & densos corpore toto. Sanitas ouium cognoscitur, si aperiantur earum oculi, & uenæ sunt rubicundæ ac subtilęs, sunt sanæ. Si

uero albæ uel rubicundæ & grossæ, sunt infirmæ. Item si capite in pelle colli & antetractæ, uix trahi possunt, sunt sanæ, si facile sunt infirmę. Item si audacter uadunt per uiam, sunt sanæ. Si molestæ capite inclinato, sunt ægræ. Oues per totum annũ intus & foris sunt rectè pascendæ, stabula idonea ouibus ea sunt quæ non sunt in loco uentoso, in quibus sit solum stramentis idoneis stratum atq; procliuum ut mundari possit ab humiditate urinæ, quæ lanas corrumpit & ungulas scabras fieri cogit. Pascua ouibus utilia sunt, quæ in noualibus uel pratis siccioribus excitãtur: palustria uero noxia, syluestria damnosa lanat. Salis uero crebra conspersio debet pecoris leuare fastidium.

De apibus, Cap. LI.

APes nascuntur partim ex apibus, partim ex bubulo corpore putrefacto. Apes optimæ sunt paruæ rotundæ ac uariæ. Sanitatis signa, si sunt frequentes in examine, & si nitidę, & si opus quod faciunt æquabile est, ac leue minus ualentium signa, si sunt pilosæ ac horridæ, ut puluerulentæ.

Incipiunt regulæ decimi libri, de artibus quibus animalia capiuntur, Cap. LII.

OMnium auium rapacium natura est, ut semper solæ & nunquam uel rarò sociatæ incedant, eo quod in pręda nolunt habere sodalem, & omnibus quibus insidiantur cognoscuntur, instinctu naturæ, atq; cum inimicum sentiunt, garriunt & fugiunt, uel se quantum possunt occultant. Aues rapaces si bonis cibantur carnibus, & horis congruis, & iniuria non fit eis, neq; contra earum uoluntatem mittuntur ad aues, à dominis rarò discedunt. Si dominus non sequitur uoluntatem accipitris uel alterius auis rapacis, sed in aliquo contrarium agit, facile ipsum perdit, cum sit indignantis naturæ, ac leuiter irascatur. Falcones tenendi sunt in eo statu pinguedinis, in quo inueniuntur magis audaces & melius capere aues. Omnium rapacium auium eadem est ferè natura. Aues ferę capiuntur cum auibus fęris domesticatis, uidelicet accipitre & asturnæ, falcone, ismerlo, gyrfalco, aquilo, gimo, & gimecta. Aues capiuntur retibus diuersorum modorum, uidelicet ad pantheram annates, reti superfluuiũ extenso capiuntur grues, cygni, starnę, ac anseres. Item alio reti anseres & anates in agris & prope aquas. Item parietibus, columbi & turtures, & ferè omnes auiculæ paruæ. Item arolo paruæ aues & magnæ rapaces. Item quodam reti stricto & longo perdices. Aues uarijs capiũtur laqueis in terra constrictis ac in arboribus circa nidos. Aues ferè omnes capiuntur uisco, uidelicet uirgulis ac uiminibus & funiculis ac uiminibus inusitatis. Aues omnes capi & occidi possunt balistis & arcis, & alijs quibusdam modis. Pisces capiuntur retibus diuersorum generum, uidelicet scorticaria in mari transuersario, in locis fluminum & lacuum spaciosis riualibus, in paruis aquis & in magnis cum naui. Item taclo & negossa. Itẽ in uallibus cum cochlearia & degagna, & cũ gradellis & paruis reticulis, Item cum cistis & caueis, hamo, spadernis & calce.

PET. DE CRESCENTIIS, DE HIS QVAE POSSVNT singulis mensibus in rure fieri, LIBER XII.

IN superioribus libris plenè tractatũ est, sed necessario diffusè de omnibus quæ sunt in rure agenda, sed utile uidetur memoriale compendiosum facere, quo paterfamilias ad rura pergens facile scire potest, quid utilitatis & delectationis quolibet tempore facere possit. Et cum modum agendi singula uidere uult, in latioribus & specialibus tractatibus ordine supradicto scriptis congruo facile inuenire ualebit.

De agendis mense Ianuario, Cap. I.

HOc mense, præcipue in locis calidis, loci habitabilis aëris & uentorũ terræ & situs bonitas uel malitia potest cognosci: licet locis temperatis alijs quibusdam mensibus melius discernatur. Item in locis calidis curiæ atq; domus satis commode poterũt fabricari, & optime possunt arbores pro materia domorum abscindi. Item possunt noua stercora procurari, & uetusta ad agros & uineas trahi, & faba, cicercula atq; uitia seri: Item si agri non sint molles primo proscindi. Item in locis calidis uineæ simari atq; putari possunt. Item sorba, persica, nuces, amygdala & pruna optime in seminario poni possunt, & arbores gummosæ inseri, & hortus si terra non sit madida fieri. Item in nouis pratis uitia & herbarum semina spargi possunt, & salicũ perticæ ac iunci & cannæ, pro uineis incidi, ac nemora & omnis materia tam syluestrium quã domesticarum arborum ignis rescindi potest. Item omnia uasa utensilia & plaustra & quæcunq; in domibus fiunt qualecunq; sit tempus hoc mense congrue fiunt. Item animalia cuncta domestica emi, & syluestria capi possunt, & apes de loco ad locum exportare commode possunt.

De agendis mense Februario, Cap. II.

HOc mense ac cæteris omnibus bonitas & malitia loci habitabilis potest cognosci & emi, ac domus & quęcunq; in ipsa & circa ipsam agenda sunt possunt fieri. Item possunt letamina ad agros, uineas, hortos & prata deferri, & cuncta simari. Item possunt commodè agri proscindi, & in eis faba, cicercula, uicia & quędam alia legumina seri, ac frumenta, siligo, far & spelta runcari, & de ipsis aquæ deriuari, & stramenta in eis comburi. Itẽ in locis calidis auena & cicer seri, & in temperatis & frigidis roblia siue pisum. Hoc mense locis humidis fieri debet pastinum, sicut cultura ubi uinea est plantãda. Et in locis calidis atq; siccis circa finẽ utiliter fit plãtatio & insitio eius cum incipiunt esse gẽmę suspectę, ac nõdum aquoso, sed spisso lachrymant humore.

Item fit optime putatio uinearum in locis temperatis & calidis, nisi nix multa uel frigiditas nimis intensa prohibeat, quæ qualiter facienda sit plena, docetur in libro quarto de uineis. Item hoc mense cõmode formantur uites ac uitiferæ arbores. Item hoc mense amputandæ sunt uitibus radices inutiles, ac fimandæ. Item palandæ & recluandæ sunt uites, & in locis maritimis & calidis fodiendæ. Item possunt hoc mense circa finem flatibus borealibus uentis nõ austrabilibus, aëre sereno transuasari uina debilia & coqui, ut à corruptione seruẽtur. Possunt etiam hoc mense, cum terra non multũ sicca uel mollis existit omniũ arborum plantulæ, ac semina seri, transplantari, ac inseri, & maxime si iam cortici se uiridis succus insuderit. Item possũt arbores putari, formari, & ab omnibus superfluis ramis, siccis, scabiosis & inutilibus liberari. Itẽ rosaria & canneta noua institui ac plantari. Item debent hoc mense, si terra nõ est sicca uel mollis fieri horti, scilicet ligonisari uel aliter fodi, fimari, & ex omni genere herbarum quæ uere terræ tempore mandantur seri. Vt sunt allium, atriplices, anisum, anethũ, appium, absinthium, artemisia, abrotanum, blitũ, basilicon, caules, cepæ, fœniculus, cataputia, liquiritia, lactuca, mẽta, porrum, papauer, petroselinum, pastinaca, & cæteræ herbæ. Ac etiã medicinales herbæ syluestres possunt seri hoc modo in hortis & alibi. Item hoc mense plantari & curari possunt siccæ de uiminibus uel spinis, & alia materia sepes fieri, curiarum, agrorum, uinearum atq; hortorum. Item hoc mense plantari & seri possunt nemora ac salices tam domesticarum quàm syluestrium. Item uiridaria ac cætera delectabilia, quę in octauo libro clare scripta sunt, hoc mense cõmode fiunt. Item hoc mense armenta equorum & asinorum ac boum: item greges ouium, caprarum & porcorum emi ac procurari cõmode possunt, & leporaria cõmode fieri ac piscinæ, ut plenè in libro nono tractatum est. Item pauones, anseres, gallinæ atq; columbæ, quia hoc mense calere incipiũt & cubare procurari debent, ut superius scripsi. Item possunt hoc mense apes emi, & debent pluries fumigari, & ab omni putredine liberari, & mali reges occidi, & cætera fieri quæ plenissimę scripta sunt in tractatu ipsarum. Item hoc mense accipitres, & falcones optime procurari, ac circa finẽ ipsius in muta poni. Possunt etiam hoc mense capi feræ bestię, aues & pisces uarijs & diuersis ingenijs supra scriptis.

De agendis in mense Martio, Cap. III.

HOc mense locis temperatis optimè proscinduntur agri, si in eis superflua humiditas est consumpta & terra iam ad æqualitatem inter humiditatem & siccitatẽ peruenit. Item seritur auena & cicer, & canabum circa finem, & faba in locis frigidis, & in temperatis in initio loco pingui, & quę Ianuario sata fuit nunc runcatur cum quatuor foliorum existit. Item runcatur & herbis mundatur frumentum, spelta, hordeum. Item hoc mense seritur milica & milium, panicum & faseoli seri possunt. Item putantur & inseruntur uites circa initium, et releuantur, deinde ligonisentur, cum terra fuerit temperata. Item colliguntur ęt plantantur uites hoc mense, atque propagantur

gantur & renouantur. Item transuasantur uina sereno aëre, & borea flante. Coquantur etiam debilia, ut seruentur melius, ne uoluantur, & optime impleantur uasa posita in penu frigida, & clauduntur ut parum spirent ne acetosa fiant. Item hoc mense plantari, transplantari, & circumfodi possunt omnes arbores, ac inseri quæ gummi carent. Item hoc mense pastinantur horti & fimant̃ & in eis serunt̃ omnia semina specificata in Februario mense, ac etiã cucurbitæ, melones, cucumeres, & citrulli circa finẽ, ac etiam saluia plantat̃ hoc tempore, ramulis in terram infixis. Item locis frigidis prata purgari debent, & temperatis ac calidis custodiri. Hoc mense præcipue comparandi sunt equi & equę, boues & uaccę, uerres & scrophæ, ac facienda armenta & greges, & masculi fœmininis admittendi. Et domandi sunt aluei à uermiculis & omni immũdicia. Itẽ hoc mense accipitres & astures munitę magnis gabijs sunt ponendi, & bouis carnibus nutriendi. Item hoc mense possunt capi bestiæ aues & pisces, nisi sint tales quæ solum temporibus frigidis uel niuium capiuntur.

De agendis mense Aprili, Cap. IIII.

HOc mense proscinduntur pingues agri, humidi, qui diu aquã tenent, & sicci secunda uice arantur. Item seritur commode cicer in locis frigidis, & canabum & milica in locis temperatis circa principium. Item fossio uinearum in locis frigidis temperatis circa principium. Itẽ fossio uinearum in locis frigidis & etiam temperatis, uina non debilia commode transuasari possunt. Item hoc mense mala punica possunt seri. Item ipsa possunt inseri, & persicus inoculari, ut Palladius ait. Item hoc mense locis calidis tõduntur oues, & sero tam fœtus signantur, & arietes admittuntur ad oues, & equi & asini ad equas & asinas. Item debent omnes arborum plantulæ hoc mense ab animalium aggressu diligenter tueri. Item hoc mense cõmode seruntur cucurbitæ, citrulli, cucumeres & melones, & cæterę herbę, si rigari possunt, ut Palladius ait. Item columbis locis iam aratis danda est esca, quia parum in agris inueniunt unde uiuant. Item secundum Palladium quærẽdę sunt apes, & aluei purgandi, & papiliones necandi, qui nunc abundant, florentibus maluis. Item hoc mense sicut alijs ęstiuis mensibus possunt capi bestię, aues & pisces.

De agendis mense Maio, Cap. V.

HOc mense pingues agri, & qui diu aquam tenent, proscinduntur, cum omnes herbas protulernit, & eorum semina nondum maturitate firmata: & sicci possunt secunda uice arari. Nunc omnia quę sata sunt prope florent, nec tangi à cultore debebunt. Item in locis frigidis & humectis nunc serũtur faseoli, milium & panicum. Item hoc mẽse, ut dicit Palladius, materia cedenda est, cum sylua est omni fronde uestita. Item seminaria fodiuntur assidue, & uineę secũda uice, ac etiã pampinant̃. Item in locis prægelidis ac pluuiosis putantur oleę, & eius muscus abradat̃, ac si quis lupinum stercorandi

agri causa seminauit, nunc debebit euertere. Hoc etiam mẽse, ut idem scribit, locis calidis emplastrari persicus potest, & citri arbor inseri, & similiter ficus, & disponitur planta palmæ. Nunc etiam agrorum spacia quæ per autumnum seminibus implenda destinant, aut plantis conuenit pastiri. Item hoc mẽse seritur coriandrum & appium & melones, citrulli, cucurbitæ & cucumeres & cardui & radices & ruta pangetur: porri quoq; planta transfertur, ut irrigationibus animetur. Et optime caules & cepe transferuntur hoc mense. Item seritur portulaca, & quocunq; tempore seratur, calido tempore tantum nascitur. Hoc mense locis maritimis & calidis recidamus fœna priusquã exarescãt. Quod si pluuijs infusa fuerint, non ante conuerti debẽt, quã pars ipsorum summa siccet. Item hoc mense castrari debent uituli, & ouium celebrari tonsura. Item coagulatur lac, & fit caseus modo prædicto. Item (ut ait Palladius) debent nunc occidi reges apum, qui græcis κηφῆν uocantur, qui hoc tempore nascuntur in extremis fauorum partibus. Item papiliones necandi sunt modo prędicto.

De agendis mense Iunio, Cap. VI.

MEnse Iunio præparanda est area, & omnia stramine, fimo & puluere optime liberanda. Nunc seri potest milium & panicum, nunc hordei messis primo recipitur: postea circa finem tritici messis expletur in locis calidis, & in temperatis incipitur. Nũc in frigidissimis locis quæ Maio prętermissa sunt faciemus: agrosq; proscindimus herbosis locis ac frigidis uineta aptabimus, colligemus uiciam, fœnumgræcum resecabimus ad paululum. Item hoc mense peragenda erit leguminum messis, nunc & faba luna minuente uelletur, & excussa & refrigerata reponetur. Lupinus etiam hoc mensę colligitur, nunc pira uel mala ubi ramos multa poma densabunt, interlegenda sunt omnia uitiosa. Hoc mense ramus punici potest intra fictile uasculum claudi, ut ad eius magnitudinem poma reddat. Item hoc mense sicut in Iulio fit insitio, quę dicitur emplastratio in piris, & malis, & ficubus, & oleis, & cæterorum, quibus in cortice pinguis succus extiterit. Item hoc mense optime seritur borago & portulaca, & aliæ multæ herbæ, si possunt irrigationibus adiuuari. Hoc etiam mense secantur optime prata flore compleo & non exiccato: hoc etiam mense uituli recte castrant̃, & caseus cõficit̃, & oues in frigida regione tõdunt̃. Itẽ hoc mẽse aluearia castrabunt̃, si multũ mellis habuerunt & mel cõficitur & cera. Hoc etiam mense noua egrediũtur examina: ideoq; custos debet esse semper attentus ne fugiant pręcipue usq; in octauam uel nonam horam, & semper debent esse aluearia præparata & eą colligere debet ac in suo loco collocare, ut in suo tractatu dictum est plene.

De agendis in mense Iulio, Cap. VII.

MEnse Iulij agri proscissi secunda uice arandi sunt, nunc locis temperatis tritici messis & leguminũ nondũ expleta, complet̃. Item syluestres agri utilissime extirpant̃ radicib. atq; uirgultis. Item gramẽ & filicem ante

ante caniculares dies optime dissipamus. Itē circa finē optime serunt rapę ac napi. Itē nouellæ uites mane ac uespere, calore deposito, debēt effodi & aduerso gramine puluerizari. Item hoc mense arbores quę in messe steterāt sectis messibus obruant, & circa ipsas propter solis calorē fiat aggregatio terrę. Hoc mēse locis humidis inoculari ficus potest, & inseri citrum, nunc etiam post emplastratio celebrari, & pirus & malus locis frigidis inseri. Itē poma uitiosa quę nimis ramos onerant, debent legi. Item potest plātari talea citri si irrigationib. adiuuetur. Nunc locis temperatis amygdala sunt colligenda, hoc tempore uaccę submittendæ sunt tauris, & arietes admittendi. Item hoc mense circa principium omnia prata secanda sunt, in quibus herba non prius ad maturitatem peruenit.

De agendis in mense Augusto, Cap. VIII.

MEnse Augusto sunt agri tertia uice arandi. Item in suo principio possunt seri post primam pluuiam rapæ radices & napi & lupini ut uineas & terras impinguēt. Item in princio & ante linū euellet, & campi cum maturato calore flauescāt, & ex his possunt excuti semina & maerari si placet, & aliter ut opus fuerit procurari. Itē circa finem eius colligit mili ca quæ tūc inuenitur matura. Et ficus colliguntur & siccant & nuces & cæteri fructus arborum, qui maturi sunt & consumuntur, & recondunt seruandi. Item locis frigidis pampinantur uites, & in calidis potius obūbrantur uuę, ne in sole arescant, nūc etiā agrestū fieri potest. Itē dissipare frequēti aratione gramē & silices. Itē hoc mēse possunt emplastrari arbusta, & pirus inseri, ut Palladius ait. Itē hoc mense possunt inuestigari aquæ ubi desunt & probari, & putei fieri, & similiter aquæ ductus commode fabricari, ut Palladius scribit. Itē post mediū huius mensis optime serunt caules, ut cum modicum cōualuerint, transferantur.

De agendis in mense Septembri, Cap. IX.

AQuæ ductus, cisternæ & putei mense Septembri commode fiunt. Item pinguis ager & qui diu consueuit habere humorem, tertia uice arabit nunc ager humidus, planus, exilis secunda uice aratur & seritur, cliui graciles nunc primum arandi sunt, & serendi circa ęquinoctium, nunc agri stercorādi sunt, in colle spissius, & in campo rarius, præcipue cum luna minuit. Hoc mense uliginosis locis atq; exilibus aut frigidis aut opacis circa ęquinoctium triticum seritur & spelta, dum serenitas constat. Item in locis calidis nunc seritur linum, quod uernum uulgariter dicitur. Item colligitur & reponitur hoc mense milica, quam aliqui saginam uocant, & circa principium in alpibus seritur siligo, & circa finem eiusdem mensis anno sequenti fit messio eius. Itē seritur hoc mense circa initium lupinus impinguandi causa, & ubi creuerit euertatur. Serit etiā circa finē farrago in stercorato loco, pabuli causa. Itē in locis tēperatis circa principium pampinant uites & frondibus denudant, & postmodū uindemiæ fiunt, & quæcunq; ad uindemias spectant, & uuæ seruandæ possunt siccari, & sapa defrutum & carenum fieri. Item colligunt fructus arborum qui tunc maturitatē fatentur; nunc papauer seritur calidis locis & siccis. Item hor-

torum ſpacia quæ uere ſeminibus implenda ſunt,nunc alte ſodienda ſunt,& ſtercoranda,decreſcente luna.Item in principio ſeruntur optime caules,& circa finem allium,anethum,lactuca,& bleta,& radices ſeri poſſunt in locis ſiccis. Itē hoc menſe poſſunt prata noua formari extirpatis prius radicitus ſpinis,& frutetis atq; arboribus & herbis latis & ſolidis:Item uetera à muſco purgari & uetuſtiſſima corrupta arari,& denuo prata noua formari. Item hoc menſe conquaſſantur apes uetuſtę,& fit mel & cera. Item hoc menſe cum accipitribus præcipue capiuntur qualeæ ac perdices.

De agendis in menſe Octobri, Cap. X.

MEnſe Octobri poſſunt fieri putei & foſſata cauari. Item hoc menſe letamina portantur ad agros, & ſeritur optime in temperatis locis frumentum,ſiligo,hordeum,far & ſpelta,lupinum & linum.Item fit commode uindemia,ubi non eſt facta menſe Septembri,& pręcipue ab his qui maturum nimium habere deſiderant,& condiuntur, & diuerſificantur,in ſapore & colore uina.Hoc extremo menſe ubi calidi & ſicci aëris qualitas eſt,ubi exilis & aridus campus. Vbi collis pręruptus aut macer, ponuntur commode uites,nunc locis ſiccis,calidis exilibus,macris, arenoſis,apertis quęcunq; de paſtinatis,de uitibus ponendis,putandis,propagandis,reparandis uel arbuſto faciendo,antedicta ſunt,nunc rectius fiunt,ut contra elixitatem glebæ ac aëris ſiccitatem hybernis imbribus adiuuent.Hoc menſe præcipue circa finem ablaqueanda eſt omnis nouella uitis,ut amputentur radices ſuperuacuæ, & ſi placida ibi eſt hyems uites relinquamus apertas,ſi uiolenta,operimus antequàm ueniat gelu. Si præfrigida, aliquantulum columbini ſtercoris circa uiticulas apponatur.Hoc menſe locis calidis & aptis inſtituuntur olіueta, & ſeminaria fiunt,& omnia quę ad alias pertinebunt. Item riui ac foſſæ purgantur. Item plantantur ceruſa ac piri ac mali & cęteræ arbores,quæ frigus non timēt commode plantari,& de loco ad locum transferri poſſunt,maxime in locis ſiccis & calidis,ſorba & amygdala in ſeminario ponunt,& ſemina poni ſpargunt. Item hoc menſe fiat paſtinum hortorum ſerendorum in uere ac etiam nunc ſeruntur in hortis,allium,anethum,ſpinachia,plantę cardui,ſinapis,malua,cepę, menta,paſtinaca,cyminum,origanum,& cappares. Item boleta in locis ſiccis. Item dicit Palladius,quod porrum uere ſatum nunc fertur,ut creſcat in capite & aſſidue circumfodiatur.Item hoc menſe tollitur apibus mel ſuperfluum cum fauis,& omnis cera corrupta.

De agendis in menſe Nouembri, Cap. XI.

MEnſe Nouembri locis calidis ſeritur optime triticum,circa principium & hordeum & ſiligo.Et circa finem,faba in ſtipulis non aratis. Et linum atq; lenticula hoc menſe ſeruntur.Item hoc toto menſe calidis locis & ſiccis uitium eſt poſitio celebranda, & propago recte ducetur.Et locis frigidis nouellas uites & arborum plantas circumfodere atq; operire con-

rire conueniet,& macras stercorare. Nunc ac deinceps usq; donec terra congeletur uinea uetus, quæ est in solo robusto, quæ integro trunco sit ablaqueata fimo facietur, & angustius putata intra tertium uel quartum pedem à terra uiridissima corticis parte mucrone feriatur, ac fossa frequentius incitetur, ut ibi materiam fundat, qua reparetur. Nunc autumnalis putatio celebretur in uitibus & arboribus, maxime ubi tempore incitamur, hoc etiam mense cum oliua cœperit esse matura colligitur, & oliueta putãtur summitates nimis altæ recidunt, quod etiam in mespilis, ficu & persicis & coctanis est seruandum. Item hoc mense ponuntur commodè olíueta, & seruntur persici ossa, & pira calidis & siccis regionibus, & omnibus fere locis prunorũ ossa. Item hoc mense seritur castanea plantis ac semen. Item calidis locis ac siccis ponimus plantas syluestras inserendas, pirorum & malorum & malipunici & citonei & citri & mespili, fici, sorbi, cerasi & mori taleas & amygdali semina. Item hoc mense magnę arbores transferuntur locis calidis & siccis & apertis, truncatis ramis, illæsis radicibus, & multo stercore ac irrigationibus adiuuentur. Item hoc mense materies ad fabricam cædenda est, cum luna decrescit. Item hoc mense arietes admittuntur ad oues, ut fœtum primi ueris fouere possit exortum, & similiter hirci ad capras admitti debent. Item hoc mense diuersimode capiuntur syluestres bestię. Item aues & pisces.

De agendis in mense Decembri, Cap. XII.

MEnse Decembri potest seri faba, quæ post hyemem tantum nascet. Item caditur optimè materia pro domibus, & cæteris ligneis operibus faciendis. Item cæduntur sylug ac rami superflui arborum, & sepes uirides pro igne. Item cęduntur perticæ & cannæ pro uineis & parantur, & fiunt pali, & iunci similiter pro uineis cædi possunt & ex uiminibus fieri possunt corbes, & cistæ & caueæ, multaq; alia utẽsilia opportuna, & sepes siccæ. Item hoc mense diuersis ingenijs capiuntur bestiæ feræ, & præcipue canibus tempore niuium. Item aues auibus rapacibus domesticatis, & retibus diuersis ac uisco &c.

LIBRORVM XII. PETRI CRESCENtiensis de agricultura omnibusq; plantarum, & animalium generibus, FINIS.

BASILEAE
PER HENRICHUM PETRI,
MENSE MARTIO, ANNO
M. D. XLVIII.

Ex Suppellectili Librorum Ioannis
Alexandri Karstelli.
R. T. L.

